
 Arno Teivens

LATVIJAS LAUKU KROGI UN CEĻI

Arno Teivens

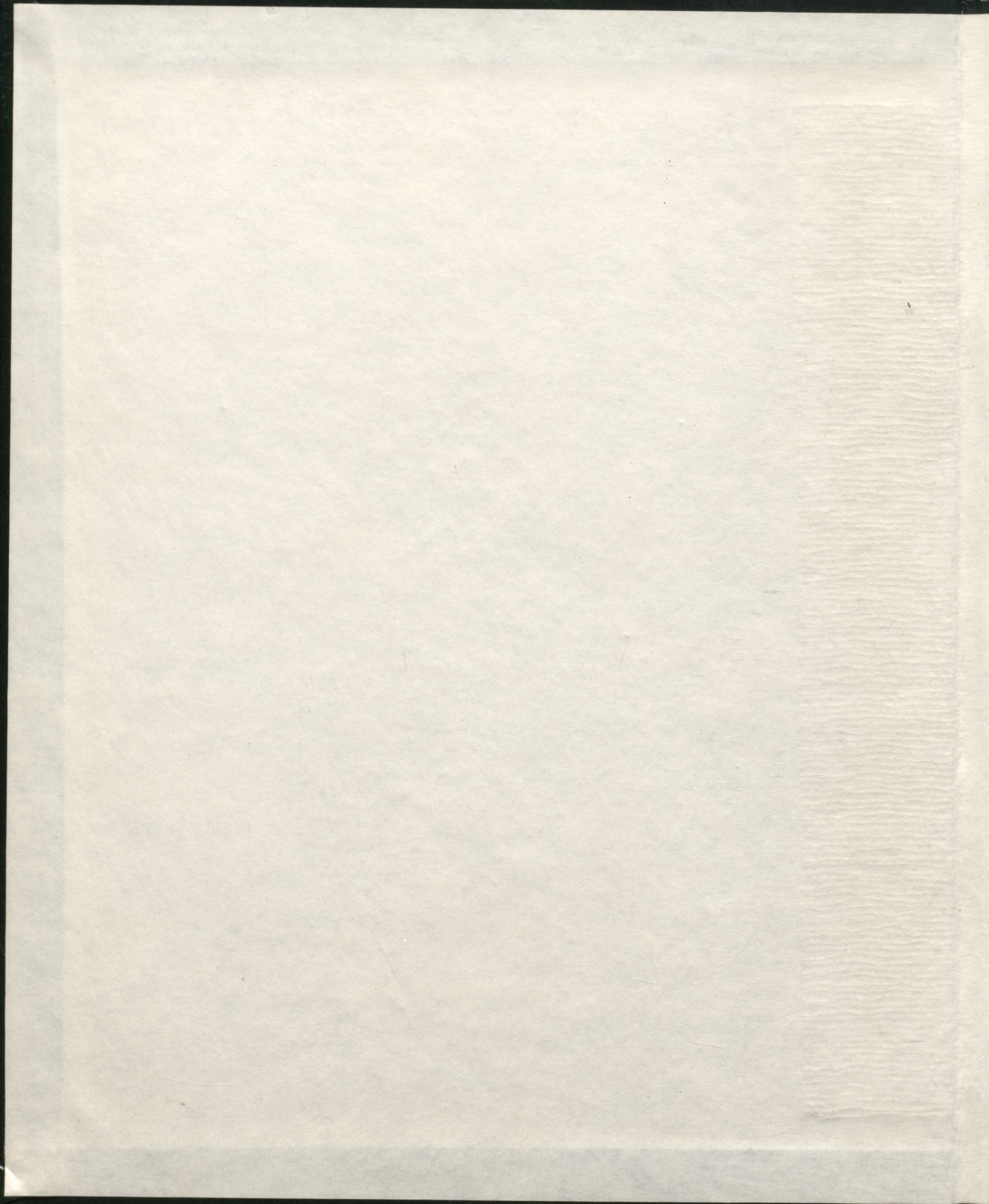
LATVIJAS LAUKU KROGI UN CEĻI

 MĀKSLA

LATVIJAS
LAUKU
KROGI
UN CELI

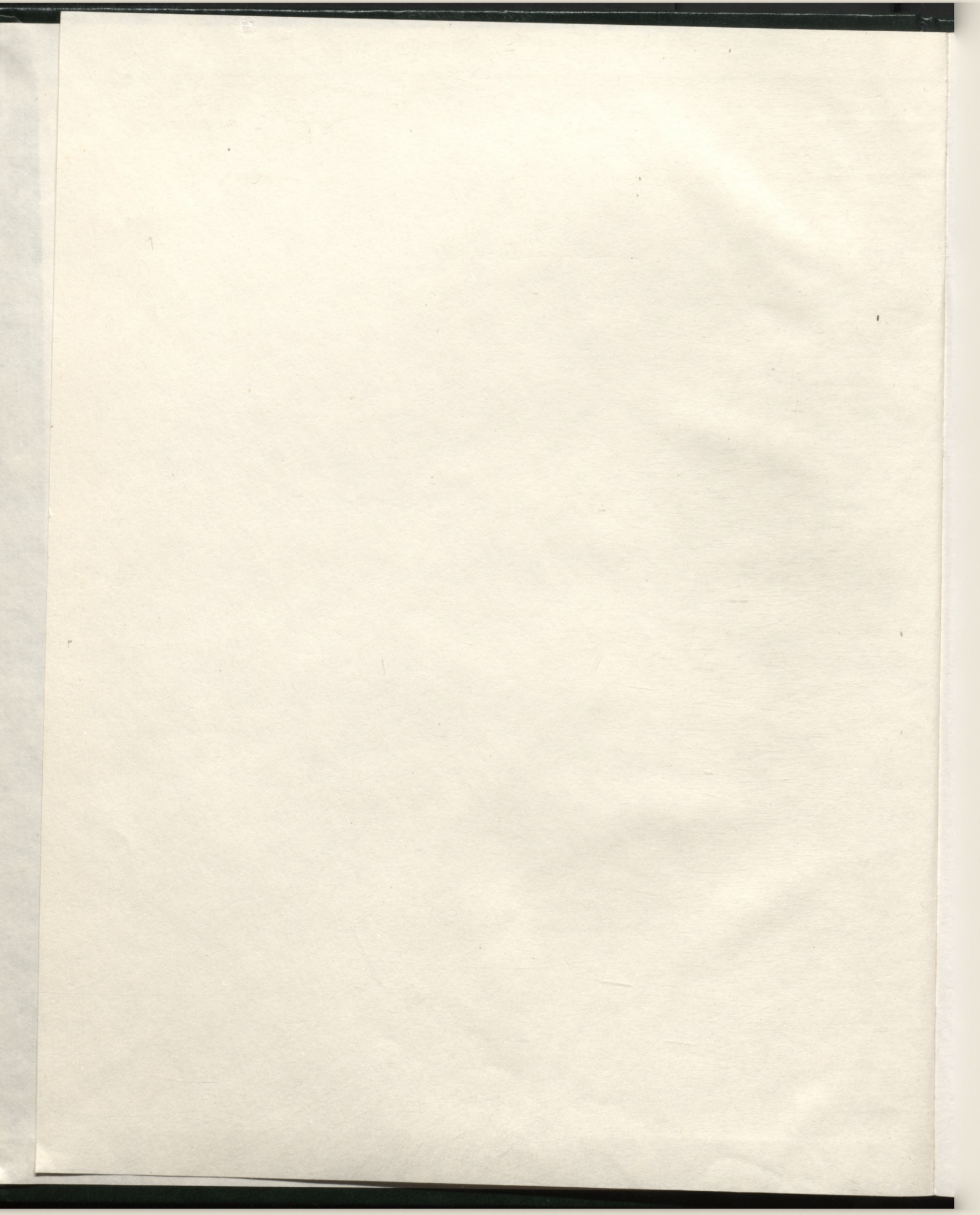
Arts Library

LATVIJAS

LIELĀ

KROGĀ

UN ČĻU

Arno Teivens

Arno Teivens

LATVIJAS

LAUKU

KROGI

UN CELI

LAUKU KROGI UN CELI

Arno Thivens

SALVATI

UKUJ

KROGI

UM CERI

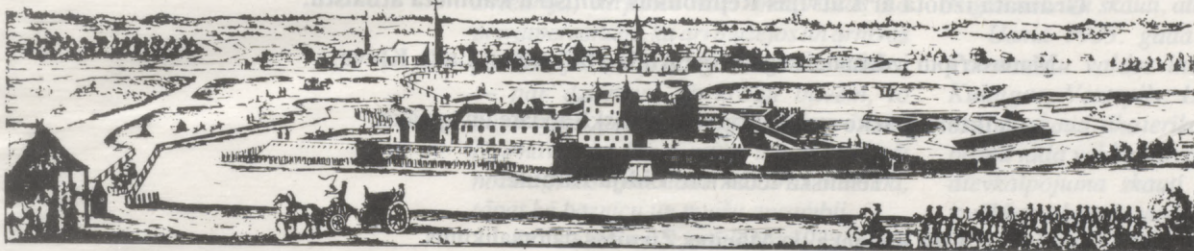
45-- 47.157-

95-6
L 44

L
90
UDK — 6908 (474)
T 198

Arno Teivens

LATVIJAS LAUKU KROGI UN CELI

Arhitekts Arno Teivens ir daudzenes un
sava amata patriots. Visu peckara gadus
viņš kopā ar saviem Naidu kolēģiem
uztēra un izstrādāja Latvijas lauku krogi un celus.

uznākdāja 20°C eida. 1935. gada janvārī
Rīgā tika atpildīts pa desmitcelu šīs klēts
koki, tas uz mūseju aizveda un uzstādīja
uztēra un izstrādāja Latvijas lauku krogi un celus.

Arhitekts Arno Teivens ir daudzenes un
sava amata patriots. Visu peckara gadus
viņš kopā ar saviem Naidu kolēģiem
uztēra un izstrādāja Latvijas lauku krogi un celus.

uznākdāja 20°C eida. 1935. gada janvārī
Rīgā tika atpildīts pa desmitcelu šīs klēts
koki, tas uz mūseju aizveda un uzstādīja
uztēra un izstrādāja Latvijas lauku krogi un celus.

Arhitekts Arno Teivens ir daudzenes un
sava amata patriots. Visu peckara gadus
viņš kopā ar saviem Naidu kolēģiem
uztēra un izstrādāja Latvijas lauku krogi un celus.

uznākdāja 20°C eida. 1935. gada janvārī
Rīgā tika atpildīts pa desmitcelu šīs klēts
koki, tas uz mūseju aizveda un uzstādīja
uztēra un izstrādāja Latvijas lauku krogi un celus.

MĀKSLA

© MĀKSLA 1979
Arno Teivens
Latvijas lauku krogi un celi

Arhitekts Arno Teivens ir daudzenes un
sava amata patriots. Visu peckara gadus
viņš kopā ar saviem Naidu kolēģiem
uztēra un izstrādāja Latvijas lauku krogi un celus.

Arhitekts Juris Pargis

UDK — p908 (4743)
T 198

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTEKA

95-10.054
030 5041574

Grāmata izdota ar Latvijas Republikas Ministru kabineta atbalstu.

Manuskriptu izdošanai sagatavoja **Anda Hailova** un **Laila Kļava**.

Viktora Parkova iekārtojums, grafiskā apdare un apvāks.

Tehniskā redaktore **Lidija Rubule**.

Uģa Kesnera un **Mārites Zirņītes** datortulkums.

Daces Vilcānes un Ineses Miķītes retuša.

Redaktors **Jānis Lejnieks**.

Par izdevumu atbild **Ēvalds Strods**.

© MĀKSLA, 1995
© Arno Teivens
Latvijas lauku krogi un ceļi

Priekšvārds A. Teivena grāmatai “Latvijas lauku krogi un ceļi”

Arhitekts Arno Teivens ir dzimtenes un sava aroda patriots. Visus pēckara gadus viņš kopā ar kundzi Neldu nodzīvojis Zviedrijā, turpinot vākt materiālus no privātpersonām, kā arī muzejos un arhīvos par Latvijas vēsturi un tās materiālo kultūru — par dzirnavu un krogu būvēm, to būvētājiem, par ipašnieku ģimeņu vēsturi. Dzirnavas un krogi mūsu tautai ir bijuši nozīmīgi tās materiālās kultūras attīstībā, tāpat kā baznīcu un muižu ansambļi.

Brīvdabas muzeju atklāja 1932. gadā ar pārvietoto Vidzemes sētu, bet tomēr tas vēl bija maz ievērots sabiedrībā. Studentu vienotne “Lidums”, kuras biedrs bija arī šīs grāmatas autors, nolēma iegūt un pārvietot saviem spēkiem uz muzeju kādu no Kurzemes krāšņajām klētīm. Tā paša gada vasarā tika risinātas garas divu dienu sarunas ar Ķoniņu ciema vecāko — Peniķi un “Dižliķu” saimnieku — Freimani par viņa 1767. gadā celtās klēts iegūšanu. Klēts atpirkšana veicās tikai vēl pēc divām dienām, kad arhitekts Ārends jau bija aizbraucis, atstājot “darījumu” studentu ziņā. Pēc tam studentu grupa to arī nojauca, zirgu pajūgā nogādāja dzelzceļa stacijā un tālāk, visbeidzot samontēja to Brīvdabas muzejā.

Arī Latvijas skautu organizācija pieņēma lēmumu — atbalstīt Brīvdabas muzeju, aicinot visus novadus vākt senlietas un palīdzēt pārvietot ēkas. Šīs kampaņas rezultātā 1934. gada beigās bija iegūta 1757. gadā celtā Ludzas apr. Zvirgzdienes divstāvu klēts, ar balkonu visapkārt otrajam stāvam. Tās nojaukšanu skauti varēja veikt vienīgi Ziemassvētku brīvdienās, kad darbus nevēlējās vadīt Pieminekļu valdes darbinieki. To atļāva darīt arhitektūras studentam A. Teivenam. Skauti pašreizējā veidā veica visus darbus pēkšņi

uznākušajā -20°C salā. 1935. gada janvārī Rīgā tika atgādāti pa dzelzceļu šīs klēts koki, tos uz muzeju aizveda un uzstādīja Rīgas novada skauti, atkal autora vadībā.

Usmā 1935. gada augustā ieradās Pieminekļu valdes inspektori, pulcējās Kuldīgas, Ventpils, Liepājas un Rīgas novadu skauti, tika ierikota darba nometne, pirmā tāda veida Latvijā. Pēc noslēguma dievkalpojuma skauti uzsāka inventāra izvākšanu, bet pēc tam nojaukšanas darbus — A. Teivena vadībā. Darbus uzraudzīja arī inspektors J. Jaunzems. Pirmoreiz šāda darba nometne bija modinājusi interesi visā Latvijā un arī Brīvdabas muzejs ieguva popularitāti tautā. Pēc tam tika pārvietotas Staba vējdzirnavas un citi interesanti objekti.

Mēs pašlaik redzam, cik nenovērtējami liels ir šis veikums, kas spējis paglābt daudzus istus oriģinālus, Latvijai pāri veļoties kara postam un pēckara gadu iznīcībai. Runājot un domājot par apkārtējo vidi, saistām to ar tūrisma attīstību Latvijā un gribam redzēt to istu un oriģinālu. Mūsu viesi brauc cauri Latvijai pa ceļiem, un to tuvumā ir jābūt krogiem — tā ir Latvijas vides identitāte. Daudzas no vēsturiskajām krogu ēkām vēl ir savās vietās. Arhitektu uzdevums ir nepieļaut, lai mūsu vidē tiktu ievazāti kliedzošie un izreklamētie vispasaules stereotipi.

Jau 1979. gadā, vēl būdami “jaunie”, rīkojām protestējošu izstādi “Kāds būs reģionālās arhitektūras liktenis?” — un atbilde uz šo jautājumu vēl šobrīd nav dzirdama. Mēs un Arno Teivens gribam, lai Latvijas arhitektūra būtu ista un oriģināla, balstīta tradīcijās un tautas izjūtā. Šim darbam liels palīgs būs autora grāmata.

Arhitekts Juris Paegle

Arī Latvijas lauku krogi un ceļi

45100000

Arī Latvijas lauku krogi un ceļi — tā ir galvenā tēma šajā grāmatā, ko izdevis Arno Tīvens. Viena pēckara gadsimta vēsture, kas ir ļoti interesanta un noderīga visai lauku sabiedrībai. Grāmatā ir apkopoti un apkopoti visi tās lauku krogu un ceļu vēsture, kas ir ļoti interesanta un noderīga visai lauku sabiedrībai. Grāmatā ir apkopoti un apkopoti visi tās lauku krogu un ceļu vēsture, kas ir ļoti interesanta un noderīga visai lauku sabiedrībai.

Arī Latvijas lauku krogu un ceļu vēsture ir ļoti interesanta un noderīga visai lauku sabiedrībai. Grāmatā ir apkopoti un apkopoti visi tās lauku krogu un ceļu vēsture, kas ir ļoti interesanta un noderīga visai lauku sabiedrībai. Grāmatā ir apkopoti un apkopoti visi tās lauku krogu un ceļu vēsture, kas ir ļoti interesanta un noderīga visai lauku sabiedrībai.

© MĀRSLA, 1995
© Arno Tīvens
Latvijas lauku krogu un ceļi

SATURA RĀDĪTĀJS

Priekšvārds	9
Vispārīgs ievads	11
Ceļotāju viesu mājas	11
Vārda "krogs" izcelsme	11
Sākotnējie krogi	11
Ceļotāju mājas uz ledus Baltijas (Gētiskā) jūrā	13
Dažādi krogi	16
Krogu celtnes	16
Dzērieni krogos. Alus	18
Ziņnešu dienests un pasts	20
Krogu speciāluzdevumi	21
Muitas	21
Nelegāli krogi	21
Ceļošanas apstākļi	21
Krogi jaunākos laikos	23
I. Vēsturiskas ziņas par lauku krogiem un ceļiem Latvijā	26
Krogi vācu iekarojumu laikā 13. gadsimtā	26
Senākais lauku krogs	27
Lēņu kārtībā piešķirtās krogu ierīkošanas tiesības	30
Krogi tautasdziesmās	36
Krogu darbība	36
Alus	37
Alus brūvēšanas aizliegumi	41
Dažādi krogi	41
Plosta krogi	41
Baznīckrogi	42
Dzirnavu krogi	43
Lielceļu krogi	44
Krogi kā administratīvas un sabiedriskas celtnes	44
Krogi — pagasta dienu sapulču un dzīru vieta	45
Ceļi	47
Sūtņi un ziņnešu dienests Vācu ordeņa laikā	49
Ziemeļu kara un poļu valdības laiks	50
Zviedru laiks	51
Muižu revīzijas	52
Kurjeru satiksme. Pasts un ceļi zviedru laikā	53
Ceļi 17. gadsimtā	56
Šķūtis	58
Krogi 17. gadsimtā	58
Muižu revīzijas 1630.—1710. gadā	59
Krogi 17. gadsimta beigās	60
18. gadsimts un pievienošana Krievijai	62
Hernhūtisma kustība Vidzemē	63
Stāvoklis Kurzemē	63
Saimnieciskās pārmaiņas 18. gadsimta otrajā pusē	65
Pasta satiksmes pārmaiņas un ceļu stāvoklis	66
L. A. Melina kartes 18. gadsimta beigās	69
Ceļotāju atzīmes par ceļiem un krogiem 18. un 19. gadsimtā	70
A. Hupeļa raksti par krogiem Vidzemē 18. gadsimtā	72

Krogu ēku attēli	73
19. gadsimta iezīmes un zemnieku nemieri	74
Krogi kara ugunīs	75
Zemnieku brīvlatīšana. Lauku sētu iegāde	75
Gājēju līgstamdienas krogos	77
Pārmaiņas krogos 19. gadsimtā	79
Muižu un krogu ēku mūra celtniecība	80
Ceļi un satiksme 19. gadsimtā	81
Tautiskās atmodas laiks	82
Uzvedumi un teātru izrādes krogos	83
Jaunā strāva un krogi	88
20. gadsimta pārmaiņas un 1905. gada revolūcija	88
Krogi 20. gadsimta sākumā	90
Krogi Latvijas brīvvalstī	91
Lauku ceļi	94
Kartes	94
Bijušo krogu celtnes pēc 1940. gada	95
Priekšlikumi un veikumi krogu ēku izmantošanā	98
II. Krogu ēku konstrukcijas un arhitektūra, iekārta	107
Būvmateriāls un amatnieki	107
Senākā latviešu celtniecība	107
Lauku dzīvojamās un citas ēkas	108
Koka guļbūves krogu ēkas	109
Jaukta materiāla krogu ēkas	116
Mūra krogu ēkas	118
Krogu un stadulu savienojumu veidi	122
Krogu tuvākās apkārtnes elementi	123
Krogu iekārtas priekšmeti	125
Trauki	127
Satiksmes līdzekļi	127
III. Krogu izplatība un statistika	129
IV. Sadzīve un notikumi krogos	131
Krogi un to apmeklētāji tautasdziesmās	131
Atmiņu liecības par krogiem	134
Krogu dažāda izmantošana	139
V. Krogi rakstnieku darbos	140
Tēlojumi par konkrētiem krogiem	140
Krogu tēma rakstnieku darbos	151
VI. Dziesmas krogos	156
Pielikumi	162
Vēres	162
Avoti un literatūra	165
Attēlu saraksts	168
Pagastu saraksti	170
Krogu un krodzinieku saraksti	172

Priekšvārds

Pirmās ziņas par lauku krogiem Latvijā — saimnieciskiem uzņēmumiem ceļotāju un apkārtnes iedzīvotāju apkalpošanai — atrodamas vēsturiskos dokumentos, sākot ar 13. gadsimtu. Vēlākā laikā par tiem vēsta arī tautasdziesmas un parunas. Tiesības ierīkot lauku krogus sākotnēji piešķirusi dažādi valdoņi saviem padotajiem kā priekšrocību, atzinību vai atlīdzību par kādu pakalpojumu.

Bet lauku krogu ēkas, tāpat kā muižu un citas saimniecības ēkas, ir cēlušī latviešu lauku amatnieki kļaušu kārtībā, ar saviem darba paņēmieniem un tradicionālā veidā.

Laika gaitā katrā pagastā ir bijis ne vien viens, bet pat vairāki krogi, un mūsu mazajā zemē, piemēram, 19. gadsimta vidū, Kurzemē un Vidzemē to bijis kopā ap 3000, un tie ieņēmuši nozīmīgu vietu laucinieku sabiedriskajā dzīvē gan pozitīvā, gan negatīvā nozīmē.

Lauku krogi ceļmalās piepārceltuvēm, baznīcām, dzimavām un kapsētām ir bijuši ne vien zemesceļu braucēju un ceļotāju apstāšanās vietas, bet arī pirmās, un ilgu laiku arī vienīgās, laicīgās lauku sabiedriskās celtnes Latvijā, sava veida "tautas nami", kuru samērā plašajās telpās norisinājušies ne vien ļaužu personīgie notikumi: satikšanās ikdienā un svētkos, bet, kas vēl nozīmīgāk, — te risinājās arī pagastu sabiedriskā un politiskā darbība. Šeit sākuma laikā pat notikušas dažāda veida oficiālas administratīvas sanāksmes, t. s. pagasta dienas (viduslaikos pagasta pārstāvju sapulces ar dzirēm), arī tiesas sēdes, līgumu slēgšana, jā, — dažos gadījumos pat dievkalpojumi.

Raksturīgi, ka Latvijas vēstures mainīgajos laikmetos sabiedriskie notikumi ir spilgti iezīmējušies tieši lauku krogos, kur, kaut vai, piemēram, dažādajos zemnieku nemieros, 1905. gada revolūcijā un citos laikos, tāpat kā pagastu centros, bijušas sapulču un satikšanās vietas ar tālejošām aktivitātēm.

Krogu telpas izmantoja, protams, arī dažādām pagastu sabiedriskajām vajadzībām, piemēram, gājēju līgstamdienu sanāksmēm, dažādiem kultūras pasā-

kumiem — teātra izrādēm, deju vakariem, tādējādi veidojot pagasta iedzīvotāju sabiedrisko centru un pašu sabiedrību. Jāievēro arī, ka — krogiem kalpojot ceļotāju satiksmei — tur satikās dažādi ļaudis no tuvienes un tālienes un, pateicoties viņu sarunām, krogi izvērsās par pirmajiem ziņu (un arī baumu) centriem, radot sava veida "mutisku avīzi".

Ne velti tautas paruna saka: "Ej krogā, tiksī gudrs!"

Dažādās vietās sākotnējo krogu tuvumā vairojās arī cita apbūve, tādējādi izveidojot vēlāka laika miesta vai pat pilsētas pirmsākumu (kaut vai, piem., Rūjienu u. c.).

Iepriekš jau minēju, ka sākotnējos lauku krogos ir cēlušī paši latviešu lauku būvmeistari-amatnieki. Bet kāds ir bijis viņu darba pienesums lauku būvniecībā — šo pirmo profāno sabiedrisko ēku atšķirīgajā konstruktīvā un arhitektoniskā izveidošanā —, tas līdz šim gandrīz nav pētīts un apskatīts.

Šādā aspektā es uzskatīju par savu uzdevumu motivēti noskaidrot Latvijas lauku krogu izcelsmi un izveidošanos, savākt aptverošas ziņas par to celtniecību un raksturīgas sava laika liecības par notikumiem un rosmi tajos. Es pateicos visiem, kas man palīdzējuši ar ziņām un materiāliem šā darba veikšanā.

* * *

Vārdam "krogs", vismaz vispārinātā nozīmē, gan nav laba slava, jo krogos pārdeva arī alkoholiskos dzērienus un daļa ļaužu, dzīves sarežģītumu brīžos meklējot aizmiršanos reibumā, tur nodzēra kā mantu, tā prātu.

Pie tā, ka dažos laika posmos krogi Latvijā tiešām ir veicinājuši destruktīvu alkoholisma izplatīšanos, nav vainojami paši krogi, bet gan sabiedriskie apstākļi, kas pavedināja cilvēkus ar galīgu apreibināšanos meklēt iespēju kaut uz brīdi aizmirst nepārvaramās saimnieciskās grūtības un bezcerīgo sabiedrisko stāvokli.

Šādu parādību redzam dažās zemēs

arī šodien neatkarīgi no krogu esamības. Arī Latvijā.

Ar 20. gadsimtu lauku kroģēšana Latvijā pamazām izbeidzās, satiksme pārveidojās un arī sabiedriskā dzīve pārvietojās uz citām vietām un telpām. Bez tālredzīgāka apsvēruma krogu ēkas ikreizējā situācijā ir mēģināts izlietot jebkādai pašreizējai vajadzībai, kaut arī neatbilstoši ēkas veidam.

Sekojošo karu un pārvērtību gados neradās arī labvēlīgi apstākļi, kas būtu veicinājuši krogu ēkām atrast un izveidot nākotnes prasībām atbilstošu pārveidojumu.

Bet vēlākā laikā celtās stabilās, lielās mūra krogu ēkas vēl daudzas ir pārdzīvojušas dažādos laikos, vēsturiskos notikumus un stāv joprojām Latvijas laukos

un ceļmalās, gaidot pārveidojumus un derīgu izlietošanu tagadnē un nākotnē.

Apstākļiem normalizējoties, iekšējā un starptautiskā dzīve, satiksme un tūrisms atjaunosies un paplašināsies. Labiekārtoti un apvidum raksturīgi, īpatni izveidoti, arī Latvijas lauku krogi to varētu vēl veicināt, sagādājot saviem saimniekiem un visai zemei popularitāti un arī materiālus ieguvumus, tā, kā tas notiek citās zemēs. Tas — nākotnes uzdevums.

Lai izprastu lauku krogu izcelsmi vispār, ievadam sniedzu arī īsas ziņas par dažādu zemju t. s. publisko viesu māju rašanās iemesliem un tieši lauku krogiem arī citās zemēs.

A. T.

Pateicība darba veicinātājiem

Ziņu un attēlu sagādē bijušas atsaucīgas un palīdzīgas daudzas personas dažādās zemēs: Amerikas Savienotajās Valstīs (ASV), Austrālijā (A), Kanādā (K), Latvijā (L), Lietuvā (Lie), Norvēģijā (N), Vācijā (V), Lielbritānijā (Lb), Somijā (S), Zviedrijā (Z), avotos minēto archīvu, bibliotēku un muzeju darbinieki un bijušo krodzinieku atvases:

Fot. Dz. Āboliņš (L), red. E. Biezaitis (A), arch. J. Dāvis (L), Dr. E. Dunsdorfs (A), arch. A. Ģinters (Z), arch. A. Grīna (L), māksl. T. Grasis (L), rakstn. M. Ieviņa

(ASV), T. Kalniņa (ASV), rakstn. P. Kalniņš (ASV), arh. L. Kuplais (L), fot. P. Korsaks (L), fil. mag. V. Lasmane (Z), arch. J. Lejnieks (L), Dr. M. Lindemuth (V), inž. L. Niedre, arch. J. Paegle (L), inž. A. Pommers (ASV), dir. A. Prods (A), prof. G. Rānk (Z), rakstn. J. Sarma (A), fot. Ž. Skudra (L), fot. A. Stinkuls (ASV), M. Tīrums (ASV), inž. A. Vārpiņš (Z), M. Veldre (Z), A. Zariņš (L), mag. iur. E. Žilinskis (Lb).

Paldies visiem palīgiem.

Autors

VISPĀRĪGS IEVADS

Ceļotāju viesu mājas

Ar vārdu **krug, chruch** — Ziemeļvācijā¹, **krog** — Dānijā², **kru** — Norvēģijā³, **krog** — Zviedrijā⁴ kopš 13. gadsimta apzīmē īpaša veida saimniecisku uzņēmumu — māju vai telpu, kurā uzņem apmeklētājus, galvenokārt ceļotājus, kā viesus īsāku vai ilgāku laiku, izsniedzot tiem pret samaksu dzērienus un ēdienus vai dodot tikai pajumti, apmešanās telpas viņiem pašiem un viņu satiksmes līdzekļiem.⁵

Bet jau sen pirms tam, līdz ar ļaužu satiksmes un ceļu izveidošanos, bij radusies vajadzība pēc kādas pajumtes, kur ceļotājiem īslaicīgi apmesties, novietot un atpūtināt zirgus, iegūt pārtiku utt. Šādas ceļotāju viesu mājas izveidojušās dažādās zemēs un dažādos laikos.

Vecākā ziņa par tādu viesu māju attiecas uz Mezopotāmiju — Kaldeju — un datēta apmēram ar 3000. gadu pirms Kristus, bet Eiropā — Krētā, ceļmalā netālu no Knosas tempļa, arheoloģiskos izrakumos pat atklātas kādas ceļotāju viesu mājas drupas — tajā bijušas viesu un saimniecības telpas, un tā darbojusies apmēram ap 1500. gadu pirms Kristus.⁶

Visplašāk dažāda veida ceļotāju viesu mājas bij izveidojušās senajā lielajā Romas impērijā. Lai pārvaldītu plašos apgabalus un veicinātu saimniecisko un kultūras dzīvi, vajadzēja ierīkot un uzturēt kārtībā labu ceļu tīklu karaspēka, ziņnešu un dažāda veida ceļotāju satiksmes vajadzībām. Savukārt tas izsauca un ierosināja vajadzību ierīkot dažāda veida viesu mājas pie šiem ceļiem un pilsētās ceļotāju aprūpei. Par stāvokli, kāds šai virzienā bij sasniegts, liecina, piemēram, tas, ka jau seno Romas ķeizaru laikā bijuši sīki saraksti par visām ceļotāju viesu mājām, to veidu un savstarpējiem attālumiem. Dažviet šīs ziņas pat bijušas izveidotas kā tabulas vai kartes, kurās grafiski atšķirīgi attēlotas dažāda veida viesu mājas un to atrašanās vietas pie ceļiem. Tā, piemēram, tā laika "Tabula

1. Ceļi uz Romu ar ceļotāju mājvietām. (Tabula Peutingeriana)

Pentingeriana" attēlo Romas apkārtni ar simboliskiem, atšķirīgiem viesu māju apzīmējumiem, norādot to labiekārtojuma pakāpi. Piemēram, četrstūru mājas figūra norādījusi augstākas klases iekārtu, figūra ar diviem slīpiem jumta zeltiņiem — vienkāršāku iekārtu, figūra ar vienu jumta zeltiņu — vēl vienkāršāka veida viesu māju, apmēram tādu kā taverna utt.⁷ (sk. 1. att.). Līdz ar Romas impērijas sabrukumu un sekojošiem kariem Eiropā sasniegtais attīstības līmenis un līdz ar to arī ceļotāju aprūpes veids iznīka un pamazām atkopās tikai, sākot ar 17. gadsimta beigām.

Ceļotāju viesu māju nosaukumi dažādos laikos un valodās:

karavanserai — Āzijā un senajā Grieķijā, kur arī nosaukums pandokeion⁸; latīņu valodā: hospitium, mansionis, taberna, stabulum, caupona⁹; vācu valodā: Herberge, Gasthof, Wirtshaus¹⁰; franču valodā: hostel, auberge¹¹; angļu valodā: tavern, inn¹²; zviedru valodā: vārdshus, gästgivaregård¹³; slāvu valodās: kretschan, korčma¹⁴; igauņu valodā: kōrts¹⁵; lietuviešu valodā: karezma¹⁶.

Vārda "krog" izcelsme

Dažādie nosaukumi varēja eventuāli norādīt uz kādām viesu māju atšķirībām, bet vismaz krogu izcelsmes sākotnējā laikā tie dažkārt lietoti arī līdztekus ar krogu nosaukumiem. Vācu valodā vārdi "Cruch" un "Krug" burtiskā tulkojumā nozīmē arī krūzi. Vai tam būtu kāda sakarība ar kroga — vācu izcelsmes "Krug" — apzīmējumu?

Lai to noskaidrotu un izprastu, ir jāatskatās tālā senatnē, iedomājot cilvēka situāciju, tam nonākot kādā svešā vietā. Šeit viņš bija svešnieks — nezinošs, nedrošs, neaizsargāts, pat beztiesisks, jo senatnē kādas vietas iedzīmtie katru svešnieku uzlūkoja ar neuzticību, pat naidīgi — kā varbūtēju izlūku vai ienaidnieku.¹⁷ (Latīņu valodā, piem., vārds

2. Ceļojošs bruņinieks un mācekļis.
(Rauers)

“hostis” nozīmē svešnieku, arī viesi, un vēl — naidnieku.¹⁸) Ja nu svešnieks vēlējās nodibināt miermīlīgas attiecības, viņš jau no tālienes mēģināja pavēstīt, ka nav naidīgs, tai nolūkā rādot kādu viegli saprotamu miera zīmi, piemēram, paceltu roku, zaļojošu koka zaru, vaiņagu vai arī saules zīmi vai krustu, vai baltu karogu, — ar to nododot sevi kādai savstarpējai aizsardzībai, kuras neievērošana varēja izsaukt laicīgu vai kādas augstākas varas atriebību.¹⁹

Uzticību ieguvušais svešnieks varēja cerēt saņemt vajadzīgo palīdzību — pārtiku, pajumti u. tml vai pat tikt uzņemts kā viesis. Šie bij viesmīlības jeb viesu tiesību sākumi tautās. Primitīvās saimniecības laikā vietējiem tas tomēr varēja radīt jūtamus zaudējumus, tāpēc tie kā pretpakalpojumu mēdza no svešā sagaidīt kādu dāvanu.²⁰ Bet viesmīlības ierašas bij atšķirīgas rasu un tautu starpā.

Kā radās un kas bij šie svešnieki senatnē? — Vajadzību doties uz kādu citu vietu, apgabalu vai pat svešu zemi sākotnēji izsauca kāds uzdevums: nodot kādu vēstījumu un saņemt atbildi, veikt dažādus reliģiskus uzdevumus, ievākt kādas ziņas, noslēgt kādu līgumu vai darījumu, pirkt vai pārdot preces vai mantas. Vēlāk nāca klāt arī mācekļu ceļojumi zināšanu papildināšanai un pat ziņkāre redzēt kādas svešas vai slavenas vietas. Oficiāli sūtītie ziņneši, ceļotāji bij dažādu šķiru ļaudis, un sava uzdevuma ceļā viņi centās gūt atbalstu vai apmešanos pie radniecīgu grupu ļaudīm: sabiedriskie darbinieki vai valdošās personas — pie dažādiem valdoņiem viņu pilīs, garīdznieki, svētceļotāji — klosteros, tirgotāji — tirdzniecības apmetnēs vai arī līdzīgi pārējiem ceļotājiem meklējot patvērumu jebkurā vietā, cerot uz vispārēju iedzīvotāju viesmīlību.²¹ Lai nokļūtu tuvākās vai tālākās vietās — pilīs, tirgos, pilsētās vai pat citās zemēs, nācās lietot galvenokārt zemesceļus, kas nereti bij saistīti ar grūtībām vai pat briesmām. Vienkārta paši ceļi bieži bij slikti, tikai kaut kā iebrukti dažādā apvidū, gan sliktvainās, gan smilšainās vietās, un tādēļ sliktos laika apstākļos, īpaši rudenos un ziemās, grūti pārvarami. Jāatceras, ka vairums seno laiku ceļu nebija tieši ierīkoti, ne kopti. Pirmatnējais primitīvākais satiksmes ceļš bij taka gājējiem

vai jātniekiem, un, atkarībā no gadalaika apstākļiem, tā visai brīvi veda apvidū. Uz un starp lauku mājām veda t. s. privātie blakus vai lauku ceļi, ko lietoja apkārtējie iedzīvotāji. Lielākie satiksmes ceļi starp pilsētām u. c. nozīmīgām vietām tika apzīmēti ar dažādiem vārdiem: atklātie ceļi, kara ceļi, zemes ceļi, un tos ierīkoja ar valdoņu noteikumiem un kopa sabiedriskā kārtā.²² Ceļu likumi dažādās zemēs cita starpā noteica arī ceļu platumu: blakusceļam jābūt tik platumam, ka braucējs ar vezumu var iet blakus zirgam; atklātiem u. tml. ceļiem jābūt tik platiem, ka pretimbraucēji var pabraukt viens otram garām utt.²³ Ceļi, savukārt, veda arī pa mežainiem vai mazapdzīvotiem apgabaliem, kur dažādos laikos klejoja ceļa laupītāji vai bandas, kas uzbruka ceļotājiem, sevišķi naktī.²⁴ Drošības dēļ ceļotāji centās naktī nebūt ceļā un tādēļ laikus uz vakara pusi mēģināja sameklēt kādas naktsmājas, kur apmesties.

Līdz ar ceļu uzlabošanu un vairošanos pieauga arī ceļotāju dažādums un daudzums. Kustība pa lielajiem ceļiem bij visai raiba. Tā agrākajos un viduslaikos uz šiem ceļiem redzēja gan vienkāršus kājniekus — ceļojošus amatniekus, “vanderzeļļus” — amata mācekļus, pauniekus, lauku tirgotājus, svētceļotājus, muzikantus, ubagus, gan jātniekus-zīņnešus, bruņniekus un karietes ar valdoņiem, garīdzniekiem, muižniekiem, gan arī vezumus ar tirgotāju precēm un lopu barus ceļā uz tirgiem.²⁵ Līdz ar ļaunu kustības pieaugumu un naudas saimniecības izveidošanos radās nepieciešamība ceļotāju plūsmu aprūpēt. Tiesības šo aprūpi saimnieciski izmantot paturēja dažādu pakāpju valdošās personas vai kolektīvi kā savas regālijas, t. i., priekšrocības. Tādējādi tiesības ierīkot dažāda veida ceļotāju un apmeklētāju viesu mājas — ieskaitot krogus — valdnieki, garīdzniecība, ordeņi u. tml. piešķīra par nopelniem vai nodevām vai nu tieši, vai arī zemākiem potentātiem un tie savukārt — šo ierīču apsaimniekotājiem, nereti pat noliedzot svešniekiem apmesties pie privātām personām.²⁶

Šeit tad nu parādās atkal seno miermīlības un drošības zīmju lietošana un simbolika. Lai svešniekam rādītu, kur ir iekārtota kaut kāda veida viesu māja, kurā viņu viesmīlīgi uzņems un aprūpēs,

Erbermgt mā dē apt bofschaft von
etwa doll (ag am zürich sero hieße
uaine vū d'elb apt begt sat m emtra
t zehā iimē doll die unge ze lere).

3. Mūku ziņnesis. (Selli)

4. Ceļotāji. (J. Maneken)

šai vietā vai mājas ārpusē izlika kādu sen saprotamu zīmi — pat pirmatnējo drošības zīmju veidā: zaļu koka zaru, vaiņagu, karogu, arī krēslu, mucas stīpu, krūzi vai tikai to attēlu un jaunākā laikā — tikai nosaukumu izkārtnes veidā.²⁷ (Ne velti vēlākos gadsimtos, veidojot zīmētās ceļu kartes, kā topogrāfisku zīmi krogu apzīmēšanai pieņēma mazu četrstūri, virs kura bij slīps karoga kāts ar karodziņu. Vēlāk šo zīmi nomainīja apaļš punkts, virs kura pacēlās slīps kāts ar trijstūra vimpeli.)

5. Zars pie kroga. (Rauers)

6. Stipa pie kroga. (Rauers)

Šāda zīme vai izkārtne liecināja arī, ka vieta ir tiešām droša, t. i., likumīgi ar atļauju ierīkots uzņēmums — atšķirībā no kaut kādas nelegālas, varbūt pat šaubīgas vietas. (Kopš senlaikiem, piem., Austrijā un Vācijā vēl tagad, vīnogu audzētāji un vīna raudzētāji rudenī izkar pie durvīm vaiņagu, zaļu zaru vai mucas stīpu — ar to norādot, ka šeit pērkams jaunais vīns.) Tā kā kroga parastais pakalpojums bij izslāpušu ceļinieku padzirdēt, tad laikam kā pazišanas zīmi senatnē pie krogu durvīm pakāra kādu krūzīti vai tās attēlu. Varbūt tādējādi ieviesās un nostiprinājās vārds “krogs”.²⁸

Sākotnējie krogi

Kā iepriekš minēts, komerciālās viesu mājas izcelsmes ziņā izveidojās dažādās

vietās, dažādos laikos un arī atšķirīgi. Krogu izcelsmes vieta noteikti nav pasakāma. Ņemot vērā ģermāniski skandināvisko vārdu, kā arī ziņu vairumu, krogu izveidošanās vieta, domājams, būs bijusi Ziemeļvācija un Skandināvijas dienviddaļa ap Baltijas jūru. Šo pieņēmumu apstiprina, piemēram, zināmie senie likumi.

1260. gadā Dānijas karalis Ēriks Glipings ar likumu noteic, ka agrāko laiku ceļojošo augstmaņu paraža — spiest zemniekus viņus uzņemt un barot — tiek atcelta un zemē jāierīko pietiekams daudzums krogu-tavernu.²⁹ Dānijā 1283. gada likums uzdod ierīkot ceļotāju apmetnes-krogus piemērotos attālumos visā zemē, un 14. gs. likumi precizē, ka krogi ierīkojami ik pa četrām jūdzēm un pie pārceltuvēm.³⁰ Norvēģijā 1303. g. karalis Hokons V ar likumu nosaka krogu (taverne hus) ierīkošanu pusdienas un vienas dienas ceļojuma atstatumos.³¹ Zviedrijā 1335. gadā karalis Magnuss Ēriksons izdod likuma noteikumu, ka krogi (taverner) jāierīko pie atklātiem ceļiem divu līdz divarpus jūdžu atstatumā, bet tikai tādās vietās, kur ceļotājiem nav citā veidā iespējams dabūt apmešanos.³² Sekojošos pāris gadsimtos tiek izdoti daudzi likumi un noteikumi par krogiem. 1442. gada zemes likumos rakstīts: “Krodziniekam (tavernare) jādod ceļa braucējiem brīva apmešanās mājā un stajla vieta šķūnī. Pārtika un siens jāpārdod vienai naktij un vienai maltītei. Pilnvērtīga vēršgaļa maksā 12 ņores, veca aitasgaļa — 4 ņortugas, gabals speķa vai sviesta — 3 zviedru peniņi, klēpis siena — 2 peniņi, alus, maize un zirgu spēkbarība — pēc tirgus cenām tuvākajā pilsētā.” 1561. gadā karaļa Ērika likumos atkārtots noteikums par krogu (taverner) ierīkošanu visā zemē — ar papildinājumu, ka krogiem jāgādā arī par nomājamo braucamo zirgu sagādi ceļotājiem.

Agrāko laiku viesu māju latīniskais apzīmējums “tavernae” (sevišķi rakstos) pakāpeniski izzuda, dodot vietu vairāk lietotajam vārdam “krogs”.

Ceļotāju mājas uz ledus

Senās ziņas par krogiem pie Baltijas

7. Karogs pie kroga. (Rauers)

8. Izkārtne pie kroga. (Rauers)

jūras papildina arī Zviedrijas pēdējais katoļu archibīskaps un vēstures rakstnieks Olavs Magnuss (1490—1557). 1539. gadā viņš Venēcijā izdeva ilustrētu Eiropas ziemeļzemju ģeogrāfisko karti "Charta Marina et descriptio septentrionalum terrarum", kurā iezīmēta Grenlande, Islande, Skandināvija, Vācijas piekraste gar Ziemeļu un Baltijas jūrām un Baltijas piekraste. Uz kartes ilustrētas zemes ar raksturīgu ainavu un nodarbību attēliem. Tā Baltijas jūra (Mare Goticum), sākot no Rostokas pilsētas Vācijā līdz Hāpsalai Igaunijā, ir rādīta kā aizsalusi gar visu piekrasti, bet uz ledus, sākot apmēram no Bornholmas salas uz austrumiem, apmēram līdz Ventspilij (?), iezīmētas četras vienkāršas un piecas dvīņu ēciņas, kurām no augšējā loga izbāzta kārts ar galā uzkarinātu stīpu vai vaiņagu (tātad seno laiku viesu māju zīmi). Pie ēciņu attēliem klāt arī burts "C" — norādei uz kartes malā esošu paskaidrojumu — tekstu, kur latīņu valodā teikts³³: atklātas viesu mājas dažkārt ierīko uz aizsalušas jūras. (Publica hospitia aliquado sup mare congelatum statuuntur.) Līdzīgas ēciņas ir iezīmētas arī sauszemē, bet bez viesu vaiņaga zīmes vai kāda cita apzīmējuma, tā ka nevar zināt, ko tās apzīmē.

1555. gadā Romā, Svētās Birģitas mājā, iespiež tā paša autora (Olaus Magnus) plašo darbu "Historia de gentibus septentrionalibus" (Ziemeļu tautu vēsture). [Grāmatas tulkojums zviedru valodā: "Historia om de nordiska folken...", izdota 1982. g. Malmē. Teksta latviskais tulkojums ir no šīs grāmatas.]

I grāmatas 26. nodaļā ar virsrakstu

"Ceļotāju mājas uz ledus" ievadā ir detaļas zīmējums no "Carta Marina" ar divām viesu mājām uz ledus un gājēju, jāvēju un braucēju kamanās uz ledus ceļa, kā arī ceļazīmi — iespraustu koku un āliņģi (10. att.). Seko teksts:³⁴

"Lai gan augšējais attēlojums ir jau iespiests manā "Charta Gothica" (izdota 1539. g. Venēcijā), kur tas aizņēma garu gabalu gar Baltijas jūras krastu, bet bija īsāk aprakstīts nekā vēlams, atradu par vajadzīgu to paskaidrot plašāk, īpaši vēl tādēļ, ka varētu likties apšaubāmi, vai pat iespējams uz ledus ierīkot siltas apmetnes mājas ilgākam laikam cilvēku un zirgu patvērumam. Gribu tāpēc še dot pareizu aprakstu minētai iekārtai, ko ir ieviesuši vecie goti un kas izplatījusies arī apkārtējo zemju piekrastēs. Vispārējos zemesceļus, ko vētras nosprostojušas ar izgāztiem kokiem un klučiem, mēdz atbrīvot ar cirvjēm un kapļiem kopējs darbspēks ar vispārējiem līdzekļiem. Bet, ja ceļi ir aizputināti, tad tie jāatīra pašiem braucējiem vai arī jāiebrauc jauni ceļi gar aizsalušas jūras krastiem vai pa jūras ledu, apzīmējot ceļus ar kādām ledū iespraustām zīmēm, lai tā netraucēti sasniegtu ceļa mērķi. Lai šādas neērtības netraucētu Ziemeļvācijas pilsētas un apgabalus viņu svarīgajos tirdzniecības braucienos, kad liels sniega daudzums klāj ceļus, mežus un laukus, tad krastmalēs, uz klintīm vai pat uz klaja ledus rosīgi uzceļ apmetnes mājas. Tam nolūkam ledū nostiprina garus balķus divu līdz trīs pēdu augstumā virs ledus, lai tie kalpotu kā pamati un norādītu celtnes apmērus un iedalījumu. Virs tiem ceļi vajadzīgo ēku, ko iesedz dēļiem, un telpas apgādā ar krāsnīm un visu citu, kas vajadzīgs, lai priecīgi baudītu dzīves ērtības, nebaudoties no izlūkiem, laupītājiem vai citiem ļauniem cilvēkiem, tādējādi jūtosies drošāk ārā uz ledus nekā kādā pilī. Jo niknāks ir sals un stiprāka vētra, jo drošāk un tīkamāk var justies šo māju iemītnieki, un vēja gaudošana zem mājas pamatiem var tikai vēl pavairoto šo labsajūtu, līdz pēdīgi ar pavasara sākumu dienvidu siltie vēji izbeidz šo mākslīgi celto māju pastāvēšanu un tās aizpeld uz krastmalu, ietaupot to cēlājiem citus nobeiguma izdevumus."

Par salu šai Vācu vai Gētiskajā [Baltijas] jūrā arī ģeogrāfam Albertam Kranciam (Albertus Crantzius) ir daudz ko teikt. Viņš, proti, stāsta: "1323. gadā pēc Kristus negantā sala dēļ jūru klāja tik

9. Ceļotāju mājvietas uz ledus Gotijas jūrā. (Carta Marina, 1539)

10. Ceļotāju mājas uz ledus 16. gs. (Olaus Magnus)

stiprs ledus, ka pa to varēja iet no Lībekas līdz Dānijai un Prūsijai, pie kam uz ledus bij piemērotās vietās ierīkotas apmetnes mājas. 1399. gadā Ziemassvētku laikā sals klāja ar ledu zemes un jūru, tā ka pa jūras ledu varēja braukt no Lībekas līdz Štrālzundei un no turienes līdz Dānijai. 1423. gadā sals bij tik nepieredzēts, ka jātnieki varēja netraucēti ceļot no Dancigas Prūsijā līdz Lībekai pa ceļu, kas parasti veicams vienīgi kuģiem, un pēc tam veikt ceļu starp Meklenburgu un Dāniju pāri jūrai, kur tiem bij apmetnes mājas uz ledus. 1294. gadā aizsala Dānijas jūra, tā ka varēja jāt starp Jitlandi Dānijā un Oslo Norvēģijā. Kaut arī daudzos sekojošos gados bijušas ziemas ar stingrāku salu, tā ka jūras līči aizsaluši, bet par to nav atrodamas kādas atzīmes, ko var izskaidrot tādējādi, ka šādi apstākļi nebij nekas neparasts.”

O. Magnusa (Olaus Magnus) grāmatas turpinājumā seko 27. nodaļa ar virsrakstu “Par ledus ceļojumu starp “rākor””. Ir arī attēls — braucējs ragavās ar mucām

[alus?] — un teksts: “Iepriekšējā nodaļā par apmetnes mājām uz ledus nebija pilnīgi norādīts, kādas zīmes noder ceļotājiem sniega un ledus laikā, lai sasniegtu apmetnes mājas, kad ap braucējiem visapkārt izplešas tik plaša un līdzena apkārtnē, kur saredzama vienīgi debess, sniegš un ledus, ja ziemas salā braucēšus mēro to pašu ceļu pašiem attālumiem, kur vasarā, vēja dzīti, ātri burāja lieli kuģi. Šeit tādējādi jāpaskaidro, ka ceļazīmēm lieto kadiķus un eglītes, kuŗas novieto ceļmalā vienas stadijas [mērs] attālumā, izurbjot ledū caurumu un šos kociņus tur stāvus iesaldējot. Ceļazīmju novietošanai izvēlas vietas, kur pēc pārbaudes ledus ir izrādījis visstiprākais. Ja nebūtu šādu ceļazīmju, tad ceļotāji starp ledus plaisām nonāktu tādās pat briesmās kā vaļējā jūrā neapbruņoti jūrasbraucēji starp nežēlīgiem jūras laupītājiem vai mežonīgos apvidos cilvēki starp asinskāriem meža zvēriem.

Ar stingriem noteikumiem tādēļ aizliegts šādas ceļazīmes pārvietot vai noņemt, izņemot kara gadījumus, kad to dara, lai maldinātu izlūkus vai nodevējus. Vispār visi ezeri un mierīgie ūdeņi sāk aizsald oktobra mēnesī, un ar sala pieņemšanas ledus visur kļūst tik blīvs, ka, ja ezeros un purvos neieplūst tekošs ūdens, zivis tur noslāpst, un pavasara ledus iešanas laikā var redzēt tās nobeigušās. Lai to aizkavētu, ar zvejnieku gādību vietām atkārtoti uzlauz ledus. Ziemas sākumā un vidū ledus ir tik stiprs un izturīgs, ka ap collu biezumā tas nes gājēju, trīs collu biezumā — apbruņotu jātnieku, bet pusotras plauksta platuma biezumā tas iztur jātnieku nodaļu vai karapulku. Ja ledus ir trīs vai četri “kvarter”, tas nes veselu leģionu. Bet, kaut ledus pēc izskata var likties stingrs un drošs, var gadīties, ka to no apakšas izgrauzuši avoti vai izgarojumi, kas dažās vietās radījuši ledū arī garas plaisas. Saprotošs ceļotājs prātis no tām izvairīties, tās apejot un nezaudējot sāko ceļa virzienu. Ja ledus gulējis līdz aprīlim, neviens nevar paļauties uz ledus biezumu un vēl mazāk — uz tā izturību, jo saules iespaidā tas kļūvis tik trausls, ka, lai gan pirms neilga laika panesa bruņotu jātnieku, tagad neiztur pat gājēju. Bet ziemas ledus ceļi, kas lietojot bij nocietināti, paliek ilgāk lietojami — it kā tilti. Taču ceļotājiem, kas tos lieto un grib

11. Ceļojums pa ledu ar mucām. (Olaus Magnus)

tikt uz tiem vai arī no šiem ceļiem uz sauszemi, vajag sagādāt kādu dēļu uzbrauktuvi, jo saule parasti ir ledu atkausējusi krastmalās.³⁵

Dažādi krogi

Atkarībā no piešķirtajām krogu turēšanas tiesībām laika gaitā dažādās zemēs izveidojās noteikta kārtība. Tā tiesības brīvkrogu ierīkošanai tika piešķirtas kā atalgojums par kādu pakalpojumu valdošai personai, bet nomas krogu, par kuŗu lietošanu bij jāmaksā nodevas, piešķīra lēnīprivileģētai personai. Minētie krogi savukārt varēja būt nodrošināti kā mantojuma krogi, kuŗu izmantošanas tiesības pārgāja arī uz radniekiem mantošanas kārtībā. Vēl bij muižu krogi un baznīckrogi, kurus apsaimniekoja muižnieku un garīdznieku algoti krodzinieki. Par piešķirto atļauju ierīkot un apsaimniekot krogu to vadītājiem parasti bij jāmaksā valdoņiem zināmas nodevas, iegūstot bez kroģēšanas tiesībām dažreiz arī vēl citas priekšrocības, piemēram, atļauju pašam brūvēt alu, tirgoties ar dažādām precēm, tikt atbrīvotam no kaŗaspēka izvietojuma utt.³⁶

Zviedrijā, nomainot sākotnējo latīnisko apzīmējumu "taverna" ar vārdu "krog" vai "gästgivaregård", ar pēdējo, t. i., viesu sētas vārdu, parasti nosauca oficiālu, noteikumiem pakļautu krogu, turpretī ar vienkāršo vārdu "krogs" varēja apzīmēt jebkuru dzertuvi.³⁷ "Gästgivaregård" sākumā bij kāda zemnieku sēta, kuŗas saimniekam pret kādām privilēģijām uzlika par pienākumu uzņemt sūtņus un ceļotājus, kā arī sagādāt tiem zirgus tālākai ceļošanai. Lai sagādātu ceļotājiem labāku aprūpi, kā arī mazinātu sūtņū un privātu personu patvarības zemnieku šķūšu (skjuts) pieprasīšanā, Zviedrijas valdība arī turpmākos gados izdeva rīkojumus par viesu sētu ierīkošanu pie ceļiem un par ceļu kopšanu. Piemēram, 1633.—1636. gadā (karalienes Kristīnes laikā) izdeva rīkojumus, ka viesu sētas ierīkojamas pie vispārējiem ceļiem divu jūdžu (mil) atstatumos, lai tur ceļotāji varētu dabūt ēdienu un naktsmājas, kā arī zirgus tālākai ceļošanai. Turpmākos gados

noteikumus pakāpeniski papildināja: piemēram, 1636. gadā — par pasta ierīkošanu (sk. tālāk), 1644. gadā — par trīs dažādu telpu ierīkošanu: 1) dižcilvēgiem, 2) citiem cienjamiem cilvēkiem, 3) pārējiem. 1651. gadā noteica, ka viesu sētu būvēšanā jāpalīdz apkārtējiem zemniekiem. 1766. gadā noteica maksu: pusdienas ar trim ēdieniem — 12 ņres, kanna alus — 3 ņres, kanna degvīna — 1 dālderis 12 ņres; silta istaba ar gultu — 10 ņres, bez siltuma — 4 ņres; zemnieku ratu lietošana — par jūdži 2 ņres, seglu lietošana — par jūdži 1 ņre utt. Ar 1766. gadu viesu sētās ieviesa ceļotāju pierakstīšanas grāmatas, kuŗas vienreiz mēnesī kontrolē novada tiesa, utt.³⁸

Krogu vadīšana dažādās zemēs bij padota dažādiem kārtības noteikumiem, piemēram, nedrīkstēja bez dibināta iemesla noraidīt kādus apmeklētājus, bet savukārt nedrīkstēja arī uzņemt aizdomīgas personas — laupītājus, zagļus, izraidītas personas, maukas utt. Nedrīkstēja kroģēt baznīcu dievkalpojumu laikā, par patērēto bij jānodod viesiem pareizs norēķins; bij noteikts, kādus alkoholiskos dzērienus drīkst pārdot (tikai alu vai arī degvīnu); alkoholiskie dzērieni bij jāizsniedz oficiāli apzīmētos mēra traukos.³⁹ Krogi galvenokārt bij paredzēti tālumniekiem, bet arī tuvākās apkārtnes iedzīvotāju vajadzībām. Tos cēla uz laukiem lielāku ceļu malā vai to krustojumos, pie upēm pārceltuvju vietās, pie baznīcām, dzirnavām, biezi apdzīvotās vietās un arī pilsētās. Nereti kroga nosaukums norādīja tā atrašanās vietu, piemēram, Kalna krogs, Plosta krogs, Baznīckrogs, Ciema krogs. Dažviet kroga vārdu bij radījusi "tautas mutes" ironija, piemēram, "Lilla helvete" (Mazā ellīte), "Lustig krog" (Jautrais krogs) Zviedrijā vai "Kryb-i-Ly", "Sluk efter" Dānijā un "Der letzte Heller" (Pēdējais grasis), "Dreckige Eimer" (Dubļainais spainis) Vācijā.⁴⁰

Krogu celtnes

Krogu sākotnējais veids nav noteikti zināms. Vēlākā laikā krogu ēkas visumā bij celtas tradicionāli — līdzīgi apvidus apbūvei. Tā, piemēram, Vācijā kā mūra

12. Krogs Vācijā 18. gs. (Rauers)

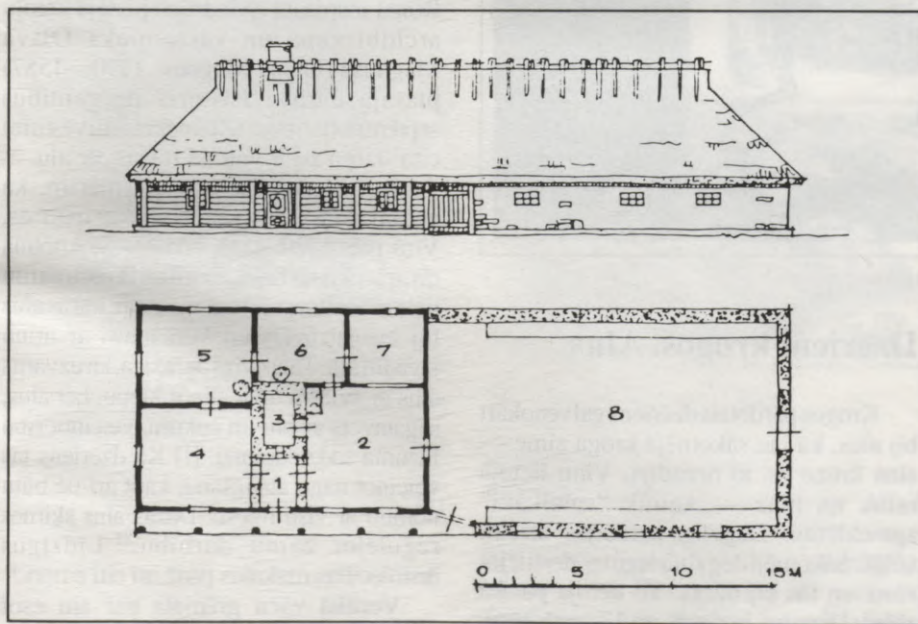
13. Krogs Dānijā 18. gs. (Aa)

14. Krogs Zviedrijā 1674. g. (L. Magalotti)

vai pildrežģu (Fachwerk) ēkas (12. att.), Dānijā — pildrežģu vai mūra ēkas salmu jumtiem (13. att.), Norvēģijā, Zviedrijā (14. att.), Igaunijā (15. att.) — koka gulbūves ēkas. (Pēc prof. G. Renka (Ränk) domām, pirmās krogu ēkas Igaunijā veidojušās no dzīvojamām rijām⁴¹. Jautājums tomēr, vai krogu ierīkošana rijās nevarētu būt kara sekas, trūkstot citām piemērotām ēkām.)

Ēku plānojums bij dažāds, atkarībā

15. Tabani krogs Igaunijā 19. gs. (Aluve)

no mājas lieluma un apsaimniekošanas prasībām, kā arī no tā, vai krogā aprūpēja tikai apmeklētājus vai arī ceļotāju zirgus un ratus.

Kroga raksturīgā iekārta bij liela kopēja uzturēšanās telpa ar krāsni, soliem un galdiem un mazu nodalījumu dzērienu pārdošanai (pasniegšanai). Kroga lielo uzturēšanās istabu izlietoja dažādām vajadzībām: tur varēja uzturēties, sasildīties, dzert, ēst un pat nakti pārgulēt. Dažādos laikos un dažādās zemēs tikai atšķirīgi mainījās telpas apmeklētāji un lietotāji (17.—19. att.). Savukārt dažos krogos vēl atradās kāda istabiņa krodzinieka dzīvoklim un dažviet kādas istabiņas izcilākiem viesiem vai ceļotājiem pārgulēšanai naktī.

Ja krogi uzņēma arī ceļotāju braucamos līdzekļus, tad šai vajadzībai tai pašā ēkā bij liela tukša telpa ar lieliem vārtiem-durvīm iebraukšanai tajā tieši no ceļa vai arī īpaša, parasti plataka, piebūve kroga ēkas galā. Šai telpā gar ārsienām bij ierīkotas siles un virs tām redeles, kur piesiet un barot zirgus. Krogu izskats un to telpu labiekārtojuma pakāpe varēja būt visai atšķirīga. Piemēram, 18. gadsimtā Zviedrijā, "Tranās gāstgivarēgārd" kroga: ēka bij mālu kleķa, pildrežģu sienām ar salmu jumtu. No āra ieejas priekšnama un virtuves uz abām pusēm atradās lielā kroga istaba ar astoņiem logiem un divi kambari ar četriem logiem. Kroga istabās bij gari galdi ar diviem soliņiem, kambaros — gulta un galds. Grīda bij māla klons. Staļļa un ratu ēka atradās atsevišķi, paredzēta 16 zirgiem un ratiem, tur bij arī kambaris staļļa pušiem. Kroga ēkas galā bij krogu noteikumos paredzētā izkārtne ar ziņām par atstatumu līdz citam tuvākajam krogam.⁴²

18. gadsimta beigās Zviedrijā "Bötterum gāstgivarēgārd" kroga: ēka bij gara koka gulbūve ar lauztu divslipju, kārniņiem segtu jumtu un balti krāsotām logu apmalām. No āra ieejas priekšnama pa kreisi atradās divas un pa labi — četras istabas. Ipatnējākas bij istabas pa kreisi no ieejas. Tajās atradās lielas, 17. gadsimta veida vaļējas krāsni, un platajos grīdas dēļos bij izzāģēti kvadrātveidīgi robi, kuros bij ielaisti ozolkoka dēļi. Sienās zem logiem atradās balts koka panelis, virs kuŗa bij uz papes eļļaskrāsā gleznotas ainavas vai arī medību skati.⁴³

16. Krogā (17. gs.). (A. Ostade)

17. Krogā (18. gs., Silēzijā). (O. Chodowiecki)

18. Tēriņa atzīme zviedru krogā. (F. Martin)

Dzērieni krogos. Alus

Krogos pārdotais dzēriens galvenokārt bij alus, kā jau sākotnējā kroga zīme — alus krūze — to norādīja. Vīnu lietoja retāk un maz — vairāk “smalkāki” apmeklētāji. Degvīns parādījās krietni vēlāk. Sākotnēji degvīnu ieguva, destilējot vīnu, un tas bij dārgs. To lietoja pat kā zāles. Degvīns ieviesās ap 17. gadsimtu, kad iemācījās to gatavot no citām vielām — labības, kartupeļiem.⁴⁴ E diens krogos

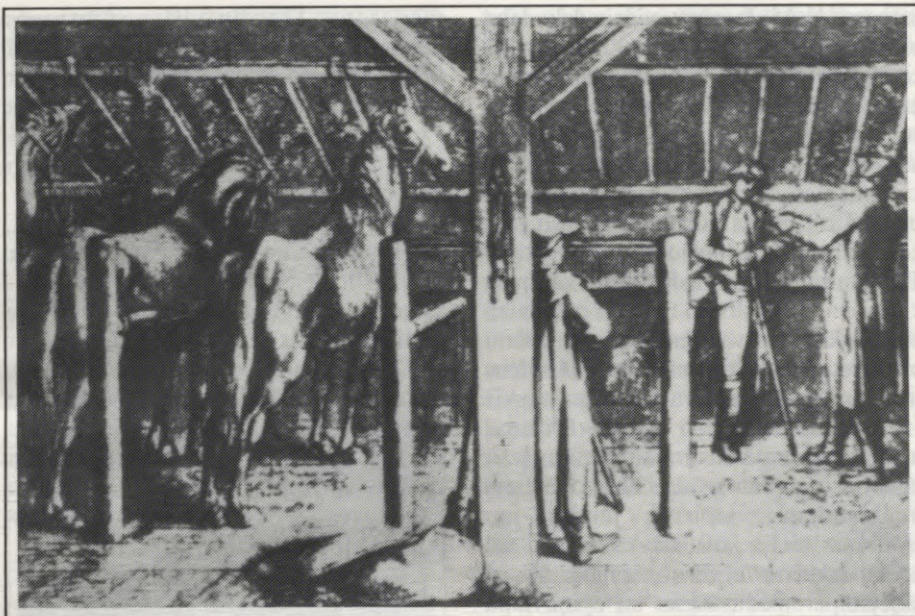
visumā bij apmeklētājiem pašiem līdzīgs paņemts.

Alu krodzinieki iepirka no aldariem un lielāka apmēra brūžiem, vai arī krodziniekiem bij atļauts pašiem brūvēt alu. Māka brūvēt alu — gatavot dzērienu no labības graudiem, iesala — ir senas izcelsmes, un alus ir bijis vispār iecienīts dzēriens dažādām tautām jau no senlaikiem. Taču alus gatavošanas izcelsmes vieta un laiks nav noteikti zināms. Kā varbūtējās izcelsmes vietas ir minētas Eģipte un Grieķija, bet laiks — pirms Kristus dzimšanas.⁴⁵ Alus gatavošanas sena recepte esot atrasta Mezopotāmijā, Šumerā — ķīļu rakstā uz kādas māla plāksnes, līdz ar slavas dziesmu alus dievītei Ninkasi. Alus ir vispār uzskatīts kā labdabīgs dzēriens, tam tika piedēvētas veselību veicinošas un pat ārstnieciskas īpašības, un tā popularitāte bij liela.

Kopš grāmatu iespēšanas sākuma par alu sarakstītas tūkstošiem grāmatas, pie kam kopēji tajās uzsvērtā ūdens nozīme laba alus izgatavošanā un uzglabāšanā. Par labāko uzskata avotu un aku ūdeni. Pirmo zināmo grāmatu par alu latīņu valodā esot sarakstījis Placotomus — “De natura veribus Cerevisiarum et Mularum”, un tā izdota 1549. gadā Frankfurtē.⁴⁶ Tajā aprakstīta alus izplatība, tā gatavošana un pielietojamās 23 garšvielas (salvija, lavanda, kadiķogas u. c.). 1555. gadā Romā iespēstā Zviedrijas pēdējā katoļu archibīskapa un vēsturnieka Olava Magnusa (Olaus Magnus, 1490—1557) plašajā darbā “Historia de gentibus septentrionalibus” (Ziemeļu tautu vēsture) cita starpā arī ir vairāki raksti par alu.

O. Magnuss uzskata, piemēram, ka vecam alum esot arī ārstnieciskas īpašības. Viņš pats 1520. gadā, būdams Stokholmā tās aplenkuma laikā, esot dzēris vecu alu un ticis izārstēts no žultsakmeņiem, kurus alus bij sasmalcinājis un kuri tikuši ar urīnu izvadīti ārā. Tālāk viņš apraksta, ka uzvārīts alus ar sviestu atvieglinot klepu, bet alus, sagatavots ar olu un cukuru, veicinot ribu lūzuma sadziedēšanu. [!] Kā dzēriens tas veicinot nagu ataugšanu, kaut arī tie būtu norauti ar visu miesu. Dažas alus šķirnes regulējot zarnu darbību.⁴⁷ Līdzīgus ārstniecības uzskatus pauž arī citi autori.⁴⁸

Vecākā vācu grāmata par alu esot 1575. gadā Erfurtē izdotā H. Knaustiusa “Von der Göttlichen und Edlen Gabe der

19. Stadiula Danemōnā. (D. Chodowiecki)

20. H. Knaustiusa grāmata "Alus brūvēšanas pamācība" titullapa, 1575. g. (Aa)

21. Iesala gatavošana. (Olaus Magnus)

22. Alus gatavošana. (ibid.)

Philosophischen hochtewren und wunderbaren Kunst Bier zu bräwen". Tajā autors alu uzskata par Dieva dāvanu un tā brūvēšanu — par filozofisku un brīnišķu mākslu. Bet Knaustiuss ir arī viens no pirmajiem, kas brīdina no pārmērīgas piedzeršanās: "Piedzērušais ir apkaunojums pret Dievu un cilvēkiem. Dzērājs ir

neatbildīgs kā bērns, viņš nes ragus kā lops, pazaudē savu kroni, daudzās ar zobenu, pazaudē naudu no caurā maka, apmiežās, staigā pa kapu virsu un ir saistīts velna ķēdē" (sk. 20. att.).⁴⁹

Alus brūvēšana ir plaši aprakstīta. Vecākajos avotos to sīki un lietišķi ir veicis jau iepriekšminētais Olaus Magnuss savā 1555. gadā iespiestajā "Ziemeļu tautu vēsturē". 13. grāmatas 26. nodaļā "Miežu u. c. labības sagatavošana alus brūvēšanai"⁵⁰ viņš raksta: "Uz piemērota lieluma dēļu grīdas nobēr 10 "rugier" vai 30 "skāpar" miežu kārtu. Graudus pakāpeniski aplaka ar ūdeni un sajauc, no kā tie diennakts laikā atmieksē un piebriest. Pēc vairākkārtējas šādas apmaisīšanas graudi izzden saknītes un sāk dīgt, sačumurojas un mēģina saaugt kopā. Tad tos izretina uz dēļu grīdas un žāvē trīs dienas. Kad tie sausi, jāsgatavo kārtībā liela krāsns. Tajā iekur mazu uguni, virs krāsns noklāj plānusegu un virstās nobēr izdiedzētos miežus graudzēšanai. Līdz ar to graudi iegūst brīnišķu saldenumu un garšo līdzīgi medum. Pēc tam tos rupji samal rokas dzimās vai ūdensdzimavās, vai vējdzimavās, nosauc to par iesalu (brasium) un sekojoši iejauc karstā ūdenī lielā koka kubulā, rūpīgi apmaisot. Te virums piebriest un kļūst vēl saldāks. Kad kūšājošais virums sāk noplakt, to, caur sietu izkāšot, pārlej citā traukā. Šeit tam pielej rūgtu apiņu novārijumu (ar brīdinājumu, ka, ja apiņi nepietiekami novāri un nav atīrti no viņu dabīgā asuma (hetsighet), tas neveicina veselību, bet izsauc vēdersāpes un citas, nerviem kaitīgas slimības). Apiņu novārijuma trešdaļu vai ceturtdaļu pielej atkarībā no tā, vai vēlas iegūt rūgtenu vai saldāku alu. Tūlīt arī pieliek klāt vēl nedaudz veca alus miežu kā raugu, kas tad izveido šo īpatnējo saturu un beigu pilnīgumu. Miežu salduma, apiņu rūgtuma un miežu saistības savienojumā un sakausējumā slēgtā traukā notiek alus lēna rūgšana, līdz tas ir nogatavojies."

Sekojošās sešās nodaļās arī Olaus Magnuss⁵¹ apraksta alus gatavošanu un lietošanu dažādos novados un zemēs, atzīmējot, piemēram, ka, brūvējot alu marta un aprīļa mēnešos un tādējādi lietojot t. s. ziemas ūdeni, alus neskābstot un saglabājot savas ārstnieciskās īpašības pat 10 līdz 20 gadus.⁵²

Arī medalus gatavošanu O. Magnuss apraksta 13. grāmatas 22. nodaļā "Medus dzēriena (mjōd) gatavošana pēc ziemeļnieku

23. Alus dzēriena trauki Skandināvijā. (Ibid.)

24. Izjokošanas dzeramais trauks. (Rauers)

25. Alus dzēriena trauki 16. gs. (Simonson)

parauga".⁵³ Mēdz ņemt vienu daļu laba medus un četras daļas ūdens, ko uzsilda katlā, līdz ūdens kļūst krietni silts. Pusi no uzsildītā ūdens ielej koka traukā ar plataku augšdaļu un tajā iejauc dabīgo medu. Pēc tam maisījumu atlej atpakaļ katlā, zem kuŗa kurina uguni, līdz ūdens vārās un parādās putas. Tās laiku pa laikam jānoņem ar gara koka galā piesietu linu lupatiņu vai sietiņu. Tas jāturpina, līdz medusūdens vārijums kļūst pilnīgi skaidrs un tīrs. Tai pašā laikā kādā katlā ar vāku vāra audekla kulītē iebērtu piemērotu daudzumu apiņu ziedu, līdz ūdens ir novārijies līdz pusei vai vairāk un ieguvīs īsti rūgtu garšu. Ar šo novārijumu medusūdens saldums ir vairāk vai mazāk jāsamazina. Jāaiizrāda, ka novāritais medusūdens vispirms jāielej jau iepriekšminētajā koka traukā un tajā tad jāielej apiņu novārijums ar apiņu kulīti, lai tādējādi ar medusūdens un apiņu lapu sadarbību rastos pareiza garša. Trauks ir cieši jāpārsedz ar segu, līdz šķidrums kļūst remdens. Pēc tam ņem alus raugu atbilstoši šķidruma daudzumam un iejauc tajā kā saistvielas, tad trauku atkal nosedz, līdz viss maisījums nokļājas ar baltām putām. Nākošā dienā šķidrumu izkāš caur linu audeklu un iepilda slēgtā koka traukā. Astotā dienā vai vajadzības gadījumā ātrāk medalu var droši dzert. Bet jo vecāks šis dzēriens kļūst, jo tas ir tīrāks, labāks un veselīgāks.

Alkoholisko dzērienu pārdošana bij krogu galvenais ienākumu avots. Katra krodzinieka interesēs bij ierosināt un veicināt kroga apmeklētājus vairāk pasūtīt un dzert. Krodzinieks to arī veicināja. Sevišķi labi tas padevās, ja kroga īpašniece vai vadītāja bij sieviete, krodziniece, un tai bij palīdzes, krogus meitas, it īpaši — ja tās bij glītas un prata izmantot savu sievišķīgo pievilcību un iespaidu.

Alkoholisko dzērienu trauki bij dažāda veida: alum visos laikos lietoja galvenokārt krūzes — dažāda lieluma un materiāla: koka, keramikas, arī metāla (kannas) — bieži segtas ar virināmu vāku, ko dzerot pacēla uz augšu, ar īkšķi nospiežot vāka virināmo kloķi. Krūžu veidojumi dažkārt bij arī ļoti grezni un dekoratīvi. Stikla traukus lietoja retāk, lai novērstu nelaimes gadījumus, piedzērušiem tos sasitot un

sagriežoties. Skandināvijā savukārt senos laikos alus un medalus (mjöd) dzeršanai lietoti koka dzeramie kausi (kāsor) ar izgreznotām osām sānos. (Tā šos kausus varot pat pakārt kaklā...) Vīnam un degvīnam lietoti mazāki, dažāda veida un materiāla biķerveidīgi trauki.

Dažādās viesu mājās, arī krogos, izveidojās īpatnas paražas, īpaši sakarā ar dzeršanu. Piemēram, jaunu viesu uzņemšanas, pastāvīgu, ilggadēju apmeklētāju godināšanas u. c. paražas saistījās ar dažādām izdarībām, galvenokārt ar t. s. apsveikuma dzērienu, kas nereti tika pasniegts īpašā traukā, piemēram, dažāda veida biķeros ar slepenām ierīcēm vai caurumiem, kuru dēļ viesis aplējās, ja neprata no tiem izvairīties, vai citādi tika izjokots (hänseIn).⁵⁴

Sekojošos gadsimtos attīstās kartogrāfija, un kartēs krogu atrašanās vietas tiek apzīmētas ar īpašu zīmi "☞", dažreiz līdz ar kroga vārdu. Vairojas arī ziņas un apraksti par krogiem. Laika gaitā pieaug lauku krogu skaits, un tie papildina ceļotāju aprūpi, sagādājot tiem dažādus pakalpojumus, piemēram, gādājot no apkārtnējam lauku saimniecībām zirgus apmaiņai tālākam ceļojumam. Piemēram, kādam vācu ceļotājam 1844. gadā Zviedrijā par maiņas zirga lietošanu vienas jūdzes ceļojumam bijis jāmaksā 16 šiliņi un jūdze bij jāveic apmēram pusotrā stundā. Maksājot papildu virsmaksu, viena jūdze veikta pat vienā stundā. Ja ceļotājs ieradies Zviedrijā no ārzemēm ar paša ratiem, tad robežas muitā bij jāiemaksā drošības nauda (apm. 30 % no ratu vērtības), kas tikusi atmaksāta, ceļotājam zemi atstājot. Ja viena gada laikā nav izceļots, tad iemaksa tika zaudēta.

Ziņnešu dienests un pasts

Lai vadītu un kārtotu zemju un tautu pārvaldi, senie laicīgie, garīgie un militārie valdnieki un vadoņi nosūtīja savus rīkojumus padotām amatpersonām, kā jau iepriekš minēts, rakstiski ar ziņnešiem- kurjeriem, galvenokārt jāšus vai braukšus. Ceļa atstatumi starp pilīm vai klosteriem bij jāveic pēc iespējas ātri

26. Tiesas sēde Silēzijas krogā. (Rauers)

27. Plosti Zviedrijā 17. gs. (Levander)

28. Krogs un muitas māja Upsalā 1782. g. (Ibid.)

29. Notikumi senā nelegālā angļu krogā. (Rauers)

(piem., kājniekam jūdze divarpus stundās, braucējam jūdze vismaz divās stundās), un visiem bij jāveicina kurjeru ceļojumi. Piemēram, karaļa kurjeriem bij tiesības pieprasīt un mainīt zirgus no zemniekiem bez atlīdzības. To izmantoja arī mazāk nozīmīgi ziņneši vai pat ceļotāji, uzdodamies par oficiāliem kurjeriem, tādējādi radot zemniekiem lielus apgrūtinājumus un izsaucot viņu nemierus un sūdzības.

Kurjeru satiksmes atvieglināšanai vēlākā laikā tika iesaistītas pie satiksmes ceļiem gulošās viesu mājas, krogi, iepriekšminētie “gāstgivaregārdēni” (Zviedrijā), uzliekot tiem par pienākumu turēt vai sagādāt zirgus kurjeru ceļojumu turpināšanai. Vajadzības gadījumā uzdeva ierīkot papildu viesu mājas, lai atstatums to starpā nepārsniegtu divas līdz četras jūdzes.

Iekārtotās kurjeru zirgu apmaiņas vietas latīņu valodā saucās *Posita statio equorum* (zirgu uzturvietas), un laika gaitā ar vārdu “pasts” (posita, post) sāka apzīmēt visu ziņu nogādi, arī pašu sūtījumu vai pat ziņneša-kurjera somas saturu u. tml.⁵⁵

Krogu speciāluzevumi

Dažās vietās un laikos krogu telpas izmantoja arī citām vajadzībām.

Piemēram, 17. gadsimtā Ziemeļvācijā un Silēzijā, Norvēģijā un Zviedrijā krogos noturētas tiesas sēdes, krogi pat saukušies par tiesas krogiem (*Gerichtskretscham*), un dažās vietās tiesnesis bijis arī pats krodzinieks.⁵⁶

Arī Zviedrijā dažās viesu sētās (gāstgivaregārdē) tika noturētas tiesas sēdes.⁵⁷

Plosta krogi atradās ceļa galā pie upēm u. c. ūdeņiem, kur bij ierīkotas plostu vai laivu pārceltuves, un krodzinieks vai īpaši norīkots kalpotājs veica ļaužu pārcelšanu.⁵⁸ Sevišķi daudz plostu krogu atradās Dānijā starp zemes daudzajām salām un jūras līčiem pat jau kopš 13. gadsimta.⁵⁹

Muitas

Senos laikos pārvietojošos personu pārbaudei, dažādu nodevu ņemšanai u. tml. nozīmīgās vietās bij ierīkoti īpaši kontroles posteņi — muitas (tull), ne vien pie valstu robežām, bet arī uz lauku ceļiem — pie tiltiem vai lielāku pilsētu tuvumā. Pārbaudes un maksājumu kārtošana prasīja laiku, ceļotājiem nācās uzkavēties, gaidot savu kārtu. Lai tiem būtu kur patverties, šīm pārbaudes vietām (ēkām) blakus bij ierīkots krogs. Dažviet pārbaude notika tieši kroga ēkā.⁶⁰

Nelegāli krogi

Bez dažāda veida oficiāliem krogiem, īpaši nomaļākās vietās, visos laikos pastāvēja arī slepeni krogi, kas darbojās nelegāli, nerēķinoties ne ar kādiem noteikumiem, bet tikai peļņas nolūkā. Tādos krogos parasti apkrāpa, aplaupīja un pat nogalināja apmeklētājus.⁶¹ Bet vardarbība, kaušanās un asinsizliešana notika arī legālajos krogos.⁶²

Ceļošanas apstākļi

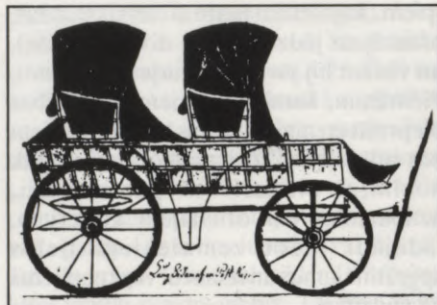
Pretstatam savukārt jāatzīmē, ka tieši lauku ļaudis parasti parādījuši svešniekiem patiesu laipnību. Piemēram, 1720. gadā Gotlandē kādam lauksaimniekam pie mājas vārtiem lielceļa malā bijis

Sij Chaxezna
 med Gudj nåde / Sweriges / Gødes och Wendes Dithforade Drotning och Altfurstinna / Stor- / furstuma til Finland / Hertigtuma vthi Estland och Carelen / Gröden öfwer Ingermanland. Gøde witterlighit / at effter Wij nådigst för gode ansedt hafwe / at anrätta vthi alle Provincier öfwer hela wårt Rike wisse och ordinarie Postier / wåre Trogne Underfater then gemene Almogheå Landet tillihsa på thes Stiuksfärder : Thersföre hafwe wis effter föliande Postordning stadgat och vthgå lätt / hwar effter förbe: " Postbudh sampt alle andre stole sigh råtta och förhålla. Gifwit på wårt Slett Stockholm then 20. Februarij Åhr 1636.

T.
 Gødt / skal på hwarie Twå eller högst tree mijs / effter som wagharne och låghenheten är til / sättias en Eed- / sworin Wonde eller Prostitution / håls then / som låsa och skrifwa kan / hwilken och moste hafwa twå drängiar sigh til hielp / och så snare han hörer aff then ankoman

30. Zviedrijas karalienes Kristines rikojums 1636. g. par pasta ierikošanu. (Forsell)

32. Pasta diližanss Zviedrijā 19. gs. (RA)

33. Pasta jātnieki, kājnieki un pasta rati 17. gs. Vācijā. (Rauers)

uzraksts: "Mīļais draugs, ievēro, ka manas mājas durvis arvien ir tev atvērtas. Ņem par labu, ko sēta tev var sniegt. Es nelietoju kādus gardumus, bet izsalkušam mans galds arvien ir klāts." Ceļotāji liecinājuši, ka ap 1800. gadu Jemtlandē, Zviedrijā, zemniekiem bijusi paraža — izejot no mājām, atstāt durvis neaizslēgtas, bet uz galda nolikt gaļu un sieru — gaļījumam, ja tur iegrieztos kāds svešnieks.⁶³ Dažādo vietu un apstākļu attēlojumi atrodami daudzos attiecīgo laiku ceļotāju aprakstos.

Blakus valdoņu ziņu dienestam ar laiku arī citi sabiedriski institūti (tirdzniecības, izglītības, aroda u. c.) organizēja privātu rakstisku ziņu sūtīšanas satiksmi.

Ap 16. gadsimta beigām radās prasība izveidot atklātu, vispārībai izmantojamu vēstuļu sūtīšanas — pasta (post) iekārtu pret noteiktu atlīdzību. Vispārējās pasta iekārtas ieviešanu skaita: Francijā — ar

1567. gadu, Zviedrijā — ar 1636. gadu⁶⁴, kad tika izdots karalienes Kristines rikojums "Förordning om postbåden" (sk. 35. att.). Uz laukiem Zviedrijā, Dānijā u. c. pasta satiksmes sākumā izmantoja iepriekšējā laika kurjeru satiksmes atbalsta punktus — krogus, "gästgivaregård" u. tml. ar zirgu sagādes noteikumiem, vai arī izdeva rikojumus jaunu krogu celšanai pie galvenajiem satiksmes ceļiem noteiktos atstatumos, vienlaikus pastiprinot noteikumus ceļu un tiltu kopšanai.

Pasta vēstules un sūtījumus Zviedrijā uz laukiem sākumā nogādāja norīkoti "pasta zemnieki" (postbönder), vēlāk algoti pastnieki (postljoner), tuvumā ejot kājām, tālākās vietās — galvenokārt jāšus vai braucot. Tādai vajadzībai vēlākā laikā izveidojās dažādi pasta rati jeb diližansi. Tuvojoties pasta maiņas vietai vai krogam, pastnieks pūta ar tauri signālu, lai tur nekavējoties tiktu sagatavots kājnieks pasta tālāknešanai vai maiņas zirgi pasta ceļa turpinājumam. (No šā laika pasta taures attēls kalpo pasta apzīmējumam visās zemēs līdz mūsu dienām.)

Dažviet pastnieks atstāja vēstules krodzniekam nodošanai apkārtnes iedzīvotājiem un savukārt saņēma no krodznieka viņam nodotās vēstules tālaksūtīšanai. Tā radās prasība, lai t. s. pasta zemnieki un krodznieki būtu lasīt un rakstīt pratēji. Dažos krogos tika ierīkoti pat pasta nodaļu kantori. Tikai apmēram ar 19. gadsimtu sāka uz laukiem celt pasta kantoriem speciālas ēkas ar zirgu stalliem.

17. gadsimta sākumā veidojās arī pasta satiksme pāri robežām uz ārzemēm. Piemēram, Zviedrijā sāka izveidot sūtījumu satiksmi cauri Dānijai uz Hamburgu Vācijā 1620. gadā⁶⁵, uz Somiju pāri Ālandu (Åland) salām uz Abo (Åbo), ziemā — apkārt Botnijas līcim 1636. gadā⁶⁶, kas arī bij jāveic pasta zemniekiem ar viņu laivām.

Sekojošos gados pasta satiksme no Abo izveidojās tālāk uz Porkalu (ziemā uz "Nyen" (Pēterpili!) un no turienes tālāk uz Rēveli un Livoniju).

Ārzemju pasta satiksmes izveidošanas iniciatori bieži ir bijušas privātpersonas, kas ierīkoja privātuzņēmuma pasta kantorus.⁶⁷ Pasts kā valsts uzņēmums Zviedrijā izveidojās 19. gadsimtā. Maksu

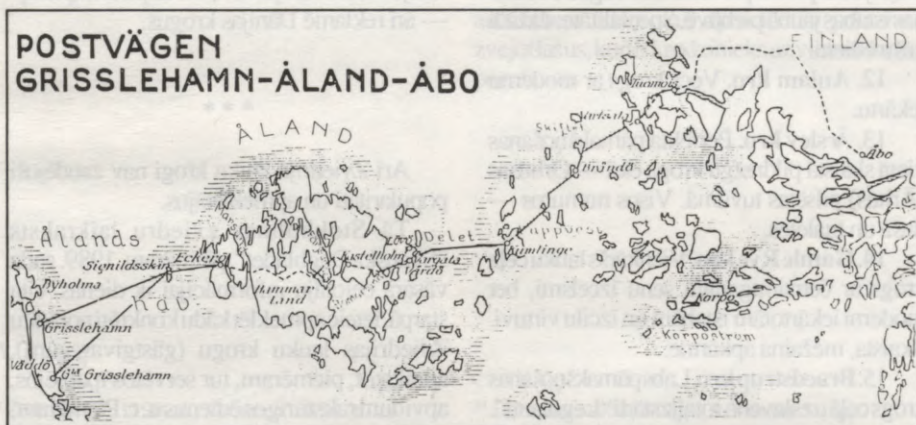
Konigl. Maj.^{tes}
 Nådige
Förordning /
 Ang. imde
Postwåsendets
 Och
Gästgiveriernes sammanfogande.
 Gifwen 1718 / den 10 Februarii 1718.

Con Gratia & Privilegio Sæ Ræ Majest.
 STOCKHOLM
 hos JOH. H. WERNER, Kongl. Majest. / s och Uppåla
 Acad. Wofn. Åhr 1718.

31. Pasta un krogu (gästgiveri) sadarbības noteikumi 1718. g. Zviedrijā. (Postmuseum Stockholm.)

34. Krogs un pasta nodaļa Ullerupā, Dānijā 19. gs. (Aa)

35. Zviedrijas pasta linija uz Somiju 19. gs. (Rudbeck)

36. Slöirge gästgivaregård — krogs Zviedrijā 19. gs. (Hartman)

par sūtījumiem un pērkamas pastmarkas Zviedrijā ieviesa 1855. gadā.

Krogi jaunākos laikos

Ar dzelzceļu ieviešanos 19. gadsimta otrajā pusē radikāli mainījās pārvietošanās un ceļošanas veidi un mazinājās krogu nozīme zemesceļu lietotāju vajadzībām. Krogu skaits mazinājās. To izmantošana vairāk piemērojās apkārtnes sabiedriskās

dzīves vajadzībām — tie kļuva par sanāksmju vietu dažādām ļaužu grupām un par parastiem restorāniem. Līdz ar to izkopās krogu iekārta, izveidojās un papildinājās krogu saimniecības veids viesu aprūpē ar ēdieniem un dzērieniem. Tika celti jauni, īpatnēji izveidoti krogi. Dažkārt, restaurējot senus, īpatnus krogus un to iekārtas, radot nostalgisku mājīgumu vai romantisku noskaņu vai arī saistot ar kādu vēsturisku notikumu, savienojumā ar gastronomiskām īpatnībām un daudzveidībām, panākts tas, ka daudzi, arī senie lauku krogi, pastāv līdz pat mūsu dienām, ieinteresējot ne vien apmeklētājus no apkārtnes, bet pat tūristus no tālienes. Agrāko laiku satiksmes zirgus tagad ir nomainījuši auto un motocikli, un arī par to aprūpi gādā daudzi lauku krogi, pie kuriem ierīkoti benzīna tanki.

Un tā jaunākajos laikos lauku krogu un restorānu apmeklētāju — izpriecās ceļotāju un tūristu skaits atkal vairojas un pieaug ne vien no vietējiem, bet pat no ārzemniekiem.

Sevišķi rosīgi lauku krogu apsaimniekotāji tagadnē ir dāņi, un viņu lauku krogi iekārtu un servēto ēdienu ziņā ir populāri pat ārzemniekiem. Dānijas lauku krogi reklamējas arī Zviedrijā, un, piemēram, Gēteborgas kuģniecības sabiedrība "Stena Line", kurai ir kuģu satiksme ar Dāniju sešas reizes diennaktī, jau no astoņdesmitajiem gadiem organizē tūristiem ar auto speciālus ceļojumus dažāda ilguma Dānijas lauku krogu apmeklējumiem. Informācijai par apmeklējamiem pārdesmit lauku krogiem tuvākajā, nelielajā Dānijas ziemeļu daļā (apm. 120 x 250 km) brošūrās sniegta šo krogu atrašanās vietu shematiska karte, krogu attēli un īsi raksturojumi:⁶⁸

1. **Voersaa kro.** Veclaicīgs un omulīgs krogs pie zivju bagātas upītes.

2. **Droningland.** Krogs garantē lētu, daudz un labu ēdienu.

3. **Luneborg kro.** Veclaicīgi romantisks krogs. Plaša ēdienu karte ar speciāliem ēdieniem.

4. **Tylstrup kro.** 1644. gadā celtais, karaliski privileģētais krogs pēc ugunsgrēka 1985. gadā atjaunots agrākajā izskatā līdz pat sīkdaļām. Ģimeniski mājīgs.

5. **Gamle Vraa.** Pārbūvēta 13. gadsimta kungu māja (herrgård) ar bruņinieku zāli, bāru zem pagraba velvēm, cietuma

alu un nocietinājumu valni. Katra telpa iekārtota atšķirīgā un īpatnā raksturā.

6. **Flandkroen.** Vecs krogs ar jaunām piebūvēm un labierīcībām. Atrodas pie skābaržu meža un tuvu jūrai.

7. **Rebild Park.** Labs veclaiku krogs — bez greznības, bet mājīgs. E dienu kartē atrodamī vietējie gardumi: zivis un medījumi.

8. **Store Binderup kro.** Pirms 100 gadiem celts, vecs, smalks lielceļa krogs. Moderna moteļa piebūve ar ērtām p-vietām.

9. **Års hotel.** Īsta, mājīga kroga noskaņa modernā izveidojumā. "Grillētu" gaļu pasniedz dzelzs šķīvjos. Pirts, baseins.

10. **Sallingsund faergekro.** Moderns krogs Mors salā pie senās plosa pārceltnes. Skaists skats uz Limfjordu. Tuvumā Jesperhus puķu parks.

11. **Tombohuskro.** Atzinībā par cilvēku izglābšanu 1842. gadā zvejniekam Pedersenam no karaļa piešķirta kroga vieta pie bijušās plosa pārceltnes. Tagad modernas istabas jaunā piebūvē. Specialitāte: dažādi zuši ēdieni.

12. **Aulam kro.** Vecs krogs ar modernu iekārtu.

13. **Årslev kro.** Perfekta pāmakšņošanas vieta skaistā pildrežģu kroga ēkā — Orhūsas (Århus) pilsētas tuvumā. Visos numuros — duša un tualetes.

14. **Gamle Rye kro.** Vienkāršs lauku ceļa krogs ar četršimtgadīgu senu izcelsmi, bet moderni iekārtotām istabām un izcilu virtuvi. Skaista, mežaina apkārtnē.

15. **Braedstrup kro.** Labs pāmakšņošanas krogs ceļā uz slaveno rotaļizstādi "Legoland". Plaša ēdienu izvēle. Specialitāte: zivis.

16. **Hotel Dalgas.** Jauncelts krogs nodegušā kroga vietā. Tuvumā populāras tūristu apmeklējumu vietas.

17. **Harres kro.** Jitlandes vidū, pie lielā zvērudārza "Lejonparken".

18. **Nymindegab kro.** Veclaicīgs, bet modernizēts krogs pie Ziemeļjūras, Holmsland Klit zemes mēles galā, pie putnu aizsardzības rezervāta. Virtuve ar ļoti labu ēdienu. Īsta atpūtas vieta.

19. **Hovborg kro.** 1710. gadā celts, īstēni smalks un tradīcijām bagāts vecs krogs. Tālu pazīstams ar savu labo ēdienu un rūpīgo apkalpošanu. Skaista, mežaina apkārtnē.

20. **Kribi ly kro.** Dānijas karaļa 1737. gadā privileģēts, ekskluzīvs, grezns krogs ar pirmklasīgu virtuvi, bibliotēku, iekšējo baseinu, biljarda istabu u. c. Visas istabas

ierīkotas angļu stilā ar dušām un tualetēm. Viens no raksturīgākajiem Dānijas lielceļu krogiem.

21. **Horbi (Hårby) kro.** Krogs Finas salā, Dānijas "augļu dārzā". Ķīmeniska rakstura krogs ar ļoti izmeklētu virtuvi, ik dienas svaiga pašcepta maize. Moderni ierīkotas istabas.

Šeit ar nodomu minētās Dānijas aktuālās krogu reklāmas uzskatāmi rāda, ka arī vecie, bet tagadējam laikam piemēroti iekārtoti krogi pat lielā skaitā un nelielā apvidū var ekonomiski pastāvēt un joprojām rosīgi darboties, ar savu dažādību un īpatnībām ieinteresēt un piesaistīt arī tagadnes, 20. gadsimta, ceļotājus un apmeklētājus pat no ārzemēm, dodot krogu apsaimniekotājiem un arī visai zemei ievēribu un materiālus ieguvumus.

Un Skandināvijas lidojumu sabiedrība SAS 1987. gada laikrakstos veselas lappuses lielos sludinājumos ar "Nybro" kroga attēlu un tekstu — "Izsalcis un izslāpis? — SAS lidojums uz Dāniju Kr. 600: turpu un atpakaļ" — arī reklamē Dānijas krogiem.

Arī Zviedrijā lauku krogi nav zaudējuši popularitāti un apmeklētājus.

Tā Stokholmas zviedru laikraksts "Svenska Dagbladet", piemēram, 1989. gada vasarā ceļotāju informācijai ik dienas, cita starpā, ieteic apmeklēt kādu konkrēti norādītu Zviedrijas lauku krogu (gāstgīvareģārd), aprakstot, piemēram, tur servētos īpatnējos, apvidum raksturīgos ēdienus u. c. Piemēram, 1989. gada 7. augusta apraksts regulārajā rubrikā "Vasaras krogs": **Vāgsjōfors Gāstgīvareģārd, Torsby:** Vegšjefors (Vāgsjōfors) atrodas jaukā vietā lielo Vermlandē mežu vidū, divas jūdzes no "Torsby" pie 234. ceļa, kur "Övre Brocken" ezers ietek "Nedre Brocken" ezerā, ūdens vizuļo un bērzi klusi san. Šeit brauc vasarā un arī ziemā, kad pilnā sparā ris ziemas sportošana tuvējā "Hovfjället" kalnājā. Vai medību sezonā, kad arī pats krodziniēks ir mežā ar bisi, lai medītu aļņus vai irbes (ripa) cepešiem, ko piedāvā viņa paša kroga ēdienu karte.

Krogs ir rustisks un mājīgi iekārtots ar apkārtnes senlietām. Krodziniēks Tomass pats stāv pie pavarda un gatavo, piemēram, vārītu jēru diļļu mērcē par 55 kronām porcijā. Vai arī izmeklētu aļņa cepeti, servētu kopā ar svaigu brūkleņu biezeni, salātiem, sviestu, maizi un

SOMMARKROGEN

Vilt på matsedeln

70/100
Väggjöfors Gästgäfvaregård
P! 9140
663 00 TORSBY
Telefon: 0560-31030

37. Zviedrijas krogu reklāma tagadnē.
(Ibid.)

Vēres

¹ Zeder B. 57, 1190. sl., Grimm V 2434. sl.

² Dahlerup XI 425. sl.

³ Grimm V 2435. sl.

⁴ Grimm V 2435. Levander 79. lpp.

⁵ Zedler B. 57, 1190. sl.

⁶ Wooley 88. lpp., Hartmann 1983, 9. lpp.

⁷ Hartmann 1983, 18. lpp.

⁸ ibid 9. lpp., Zedler 1190. sl.

⁹ Zedler B. 57, 1190. sl., Hartmann 1983, 247. lpp.

¹⁰ Zedler B. 57, 1190. sl., Hartmann 1983, 247. lpp.

¹¹ Hartmann 1983, 247. lpp.

¹² Burke

¹³ Levander 100. lpp.

¹⁴ Zedler B. 57, 1190. lpp., Ränk 31. lpp.

¹⁵ Ränk 31. lpp.

¹⁶ Grimm V 2173. sl.

¹⁷ Rauers 1. lpp.

¹⁸ —

¹⁹ Rauers 1. lpp.

²⁰ ibid 2. lpp.

²¹ ibid 83. lpp.

²² Zedler B. 53, 1747. sl., Zedler B. 16., 568. sl.

²³ ibid B. 16, 568. sl.

²⁴ Rauers 806. lpp.

kafiju — par 60 kronām. Vakara izvēlei ēdienu kartē ir rubeža cepetiskrējuma mērcē ar želeju — par 150 kronām vai laša šnicele baltvīna mērcē un ar vēzišiem, kapātiem lokiem un vāriem kartupeļiem — par 135 kronām. Tuvumā ievēribas vērti: milzu meži ar ūdensceļiem kanu laivu braucieniem; “Hovfjäl” — kalnu slēpošanas iekārtas ar liftiem. Mūsu novērtējums: 65—79 punkti (no 100p.); cenai atbilstošs labs ēdiens, gatavots no izcilām izejvielām.

Kontrastam var minēt publikāciju citā nedēļā par kādu citu krogu citā novadā — Rankvillā (Smolandē), kur piedāvā tipiskus lauku ēdienus: īpatnu putraimu desu (isterband) ar sutinātiem kartupeļiem vai jēra gaļu un siera cepumu (ostkaka) ar ievārtījumu, vai žāvētu cukrugaļu siera mērcē u.c. kopā ar salātiem, maizi, sviestu un dzērienu — tikai par 48 kronām. Novērtējums: arī 65—79 punkti.

Tūristu interesēs vietējā 13. gadsimtā celtā baznīca, novada rokdarbu veikals, zivju audzētavas ūdeņi, kur apmeklētāji paši var zvejot lašus, kurus krodziniēks uz vietaskrogā pagatavos.

²⁵ Hartmann 1983, 14. lpp., Levander 54. lpp.

²⁶ Zedler B. 57, 1191. sl.

²⁷ Zedler B. 54, 1532. sl., Rauers 81

²⁸ Levander 79. lpp.

²⁹ ibid. 110. lpp., Hartmann 48. lpp.

³⁰ Lampe 9. lpp.

³¹ Levander 110. lpp., Hartmann 48. lpp.

³² Levander 110. lpp.

³³ ibid 11. lpp.

³⁴ Karta Marina (detaļa)

³⁵ Olaus Magnus 58. lpp.

³⁶ ibid 60. lpp.

³⁷ Zedler B. 57, 1190. sl.

³⁸ Levander 100. lpp.

³⁹ Hartmann 1947, 50.—75. lpp., 1983, 84. lpp.

⁴⁰ Zedler 1200. sl.

⁴¹ Rauers 200. lpp., Levander 83. lpp.

⁴² Ränk 44., 50. lpp.

⁴³ Hartmann 1983, 96. lpp.

⁴⁴ ibid 100. lpp.

⁴⁵ Levander 199. lpp.

⁴⁶ Zedler B. 53, 1789. sl.

⁴⁷ Simonson 48. lpp.

⁴⁸ Olaus Magnus, 608. lpp.

Krogu tēma ir plaši izplatīta dažādu tautu literatūrā un tēlotājmākslā. Krogi un ar tiem saistītā sadzīve ir reāli tikusi atainota teātros, kino un jaunākā laikā — arī radio un televīzijā. Interese par šo tēmu un tās popularitāte ir aktuāla līdz mūsu dienām.

Raksturīgs — un amizants — ir piemērs ar angļu televīzijas uzveduma raidījumu Zviedrijā “Hem till gården” (Atgriešanās lauku sētā). Raidījuma sākums attiecās uz apmēram 1985. gadu. TV uzvedums sākotnēji attēloja galvenokārt kāda maza angļuciema laukumājas (“Emendåle”) ļaužu ikdienas dzīvi mūsu laikos. Uzveduma turpinājumos sižetu paplašināja ciema pārējie notikumi, kuros nozīmīgu vietu ieņem vietējais krogs — “pabs” ar raksturīgiem notikumiem tajā, kā arī paša krodziniēka un viņa palīga īpatnās izdarības. Kaut gan uzvedums rādīja tikai reālus ikdienas lauku dzīves notikumus, tas acīmredzot bija iemantojis skatītāju piekrišanu, tādēļ tika veidots tālāk, jau kā sēriju raidījums nākamajos gados. Tas pat kļuva populārs ārzemēs, piemēram, Zviedrijā to raida vēl 1989. gadā.

⁴⁹ Zedler B. 53, 1790. sl.

⁵⁰ Simonson 53. lpp.

⁵¹ Olaus Magnus 604. lpp.

⁵² ibid. 605.—611. lpp.

⁵³ ibid. 607. lpp.

⁵⁴ ibid. 600. lpp.

⁵⁵ Rauers 760. lpp.

⁵⁶ ibid. 845. lpp.

⁵⁷ Hartmann 1983, 107. lpp.

⁵⁸ Levander 78. lpp.

⁵⁹ Lampe 9. lpp.

⁶⁰ Rauers 171. lpp., Levander 186. lpp.

⁶¹ Rauers 824. lpp., Levander 98. lpp.

⁶² Levander 133. lpp., Hofren,

⁶³ Levander 128. lpp.

⁶⁴ Rauers 60. lpp.

⁶⁵ Forsell 121. lpp.

⁶⁶ ibid 7. lpp., Holm 89. lpp.

⁶⁷ Holm 16. lpp.

⁶⁸ Rudbeck 164. lpp.

⁶⁹ Holm 7. lpp.

⁷⁰ Stena Line resekcatalog, 1986.

⁷¹ Svenska Dagbladet, Stockholm, 1989.

I VĒSTURISKAS ZIŅAS PAR LAUKU KROGIEM UN CEĻIEM LATVIJĀ

Krogi vācu iekarojumu laikā 13. gadsimtā

Ar pārņemto un latviskoto svešvārdu “krogs” arī Latvijā apzīmēja saimniecisku pakalpojumu māju apkārtnes iedzīvotāju un svešnieku-ceļotāju vajadzībām, kur par samaksu izsniedza dzērienus, dažviet arī ēdienus, kā arī deva naktsmājas ceļotājiem un dažviet sagādāja ceļotājiem maiņas zirgus. (Telpas vai piebūvi pie

kroga zirgu un ratu novietošanai vēlākā laikā sauca par stadulu.)

Lauku krogi Latvijā bij ne tikai saimnieciski uzņēmumi, bet — savā izcelsmē — arī pirmās profānās sabiedriskās ēkas, atšķirībā no citas apkārtējās apbūves. Krogu plašajās telpās sākuma laikā un pat sekojošos gadsimtos norisa apkārtnes sabiedriskā un pat administratīvā darbība, un tie ieņēma nozīmīgu vietu lauku dzīvē.

Kāda bijusi krogu izcelsme Latvijā? Kad un kas tos sācis ierīkot? Skaidru un noteiktu ziņu par to nav. Nav arī nekādu norādījumu, ka krogi būtu pastāvējuši jau Senlatvijā (daudzās latviešu tautsdziesmas par krogiem ir radušās jaunākos gadsimtos).

Vēstures ziņas vēsta, ka pēc sākotnējiem vikingu sirojumiem senajā Kursā un Daugavas lejtecē pa ceļam uz Krievzemi, kā arī uz krievu firstu pārvalditajiem apgabaliem Jersikā un Tālavā 12. gadsimta otrajā pusē zemes Baltijas jūras austrumu krastā vispirms apmeklēja, izlūkoja un beidzot iekaroja vāci.

Iepriekšējā ievadā jau tika norādīta vārda “krogs” izcelsme un šo uzņēmumu sākumi Vācijā un Skandināvijā, kur to ierīkošana, resp., krogu turēšanas tiesību piešķiršana, ir bijusi valdošo personu priekšrocība — regālīja. Vācu vārda “Krug” latviskojums “krogs” netieši jau arī norāda, no kurienes šis ierīkojums būs ieviesies Latvijā. (Kroga nosaukums Igaunijā turpretim ir “korts”, bet Lietuvā — “korezma”, kas, domājams, cēlies no slāvu valodas “korčma”, “kretscham”.) Meklējot rakstītas liecības šim pieņēmumam, atrodami apstiprinājumi: ar 13. gadsimtu sākas un ar 14. gadsimtu vairojas rakstiskas ziņas un dokumenti par to, ka tiesības ierīkot krogus šeit piešķīra jaunie zemes valditāji — Vācu ordenis, augstākā garīdzniecība un Rīgas rāte —, piešķirot vai nu lēnī saviem vasaļiem, ierēdņiem, vai kā atzinību par

38. Livonijas pilis 13.—16. gs. (Spekke)

pakalpojumiem. Senākajās rakstiskās ziņās gan nav tiešu aprakstu par krogiem, bet tie pieminēti cita starpā strīdu un bēru dokumentos. Oficiālā valoda Livonijā no 12. līdz 14. gadsimtam bija latīņu, vēlāk — vienlaikus arī vācu izloksne (lejasvācu). Latīņu valodā rakstos krogs apzīmēts ar vārdiem “taberna” vai “caupona”; vācu valodā — “kroch”, “krogh”, “kroghstede”.

Kāda ir senākā liecība par krogiem Latvijā?

Atbilde nav noteikta. Piemēram, nav zināms to “ziemas krogu” izcelsmes laiks, kuru novietni līdz Kurzemes krastam rāda Olavs Magnuss 1539. gadā savā “Carta Marina” (sk. 9. att.) un 1555. gada apraksts grāmātā (5. lpp.). Savukārt varētu domāt, ka kāda provizoriska “taberna” jeb krogs varēja jau būt pat 12. gadsimtā pie pirmajām dāņu un vācu tirgoņu apmetnēm, bet par to esamību nav atrasti rakstiski norādījumi. Agrāku rakstisku liecību trūkums tomēr neizslēdz varbūtību, ka šai laikā būtu bijuši kautkāda veida krogi pie tirgoņu apmetnēm. Norādījumu par to sniedz nedaudz vēlāku laiku dokumenti. Piemēram, Dānijas karaļa Valdemāra rakstos 1369. gada 30. novembra dokumentā par Hanzas pilsētu (ieskaitot Rīgu, Tērbatu, Rēveli u. c. Livonijas pilsētas) privilēģijām un tiesībām¹ cita starpā tiek apstiprināts, ka šo pilsētu “vitten” vietās (krastmalas vietas, kur iekārtotas zvejniecības un tirdzniecības apmetnes un noliktavas) atļauts ierīkot krogus ar alus un medaļus brūvēšanas tiesībām: “...Vortmer mogen se hebben uperen vitten sōes kroegē, uppe iewelker vitten, to bere und to mede; men win mach me tappen und setten uppe der vitten, wor me will und is das af nicht plichtig.”² Vai un kur šīs tiesības būtu izmantotas un krogi ierīkoti — nav zināms.

Senākais lauku krogs

Senākā zināmā rakstiskā liecība par kādu konkrētu, bet šai laikā vairs neesošu krogu Vidzemē, manuprāt, ir 1261. gada 23. aprīļa dokuments latīņu valodā:

“Porro predicti in se negotio sic suscepto post tractatum diutinum in hanc formam super premissis omnibus convenērunt, ut videlicet ipsi cives domum ipsam, de cujus est destructione predictum, cum omnibus, que prius habebat, edificiis in

eodem loco, quo fuerat sita prius, suis expensis reficere teneantur, eo dumtaxat excepto, quod **publica campana** in predicta domo nec sit nec esse debeat in futurum, jure instituendi et destituendi pontis ipsius, qui domum ipsam inhabitet, provisorem, quemcunque et quandocunque voluerint, aput illos tres, qui juraverunt vel pro tempore jurabunt, distinguere marchiam civitatis, perpetuo permansuro, qui tamen potum nulla ratione venalem habebit, nisi de nostro et prepositi et magistrī fratrum et ipsorum civium successorumve nostrorum communi consilio et consensu aliter pro tempore fuerit ordinatum.”³

Šai dokumentā Rīgas bīskaps Alberts II (Suerbeer) apstiprina savu ar šķirējtiesnešu starpniecību noslēgto izlīgumu strīdā starp viņu un Rīgas pilsoņiem par izpostītu “publica campana” pie Ropažu (Rodenpoys) ezera tilta u. c. pretešķībām, kur cita starpā teikts: “Rīgas pilsoņiem ar pašu līdzekļiem jāatjauno viņu izpostītā māja līdz ar citām celtnēm agrākajā vietā, bet ar tādu atšķirību, ka nākotnē šai mājā nebūs “publica campana” (vai publicējumā norakstīts nepareizi “caupona” vietā?) un nekādā ziņā tur nedrīkstēs pārdot dzērienus (Qui tamen potum nulla ratione venalem habebit...), izņemot, ja baznīcas un pilsoņu starpā tiktu pieņemts citāds lēmums. Par mājā dzīvojošā tilta pārziņa (ponterius custos) paturēšanu vai atlaišanu pagaidām lems šķirējtiesneši).”

Atzīme, ka jaunceltajā mājā pie tilta būs aizliegts pārdot dzērienus, netieši norāda, ka nopostītajā mājā tas ir bijis atļauts — tātad tas ir bijis krogs. Kādi iepriekšēji notikumi bij izsaukuši šāda dokumenta rašanos?

12. gadsimtā pāvesta protektorāta un misionēšanas ieganstā ar zobenu iekaroto Livoniju sadalīja savā starpā jaunie zemes valdoņi: augstākā garīdzniecība — baznīca, Vācu zobenbrāļu ordenis un jaundibinātās Rīgas pilsētas namnieki — Rīgas rāte. Bet ieguvumu robežu un priekšrocību jautājumos jau no paša sākuma jauno valdoņu starpā radās dažādas nesaskaņas, strīdi un pat cīņas.

Bīskaps Alberts, dibinot Rīgas pilsētu 1201. gadā, bij solījis vācu tirgoņiem un pilsētas namniekiem muitas brīvības u. c. tiesības, ieskaitot tirgoņiem piešķirto Gotlandes tiesību ievērošanu. Bīskapa

39. Rīgas apkārtnes karte 17. gs. (RA)

40. Koku ceļš. (Olearius)

41. Pārceltuve. (Brotze)

pēcteči minētās garantijas par jaunu apstiprināja. Arī Ordeņa mestri apliecināja Rīgas tirgoņu brīvās tirdzniecības tiesības, solot arī, ka viņu celtās pilis un to valdītāji netraucēs rīdziniekus un viņu tirdzniecību. Piešķirtās tiesības un jaunie tirdzniecības apgabali, sakari un noslēgtie tirdzniecības līgumi — pat ar Polockas (1210) un Smoļenskas (1229) valdniekiem — veicināja Rīgas tirgoņu nozīmi un labklājību. Bet, bīskapam un Ordenim cenšoties iegūt noteicošo stāvokli Livonijā, tie mēģināja Rīgas nozīmi mazināt, ievēdot nepamatotas nodevas un muitas, kā arī cenšoties tirdzniecību ar iedzimtājiem paturēt vienīgi savās rokās⁴. Prof. A. Švābe atzīmē Ordeņa centienus nodrošināt savu izdevumu (ieroči, cilvēku un zirgu apgāde un uzturs) segšanu ar ienākumiem no tirdzniecības. Cita starpā Ordenis ierīkoja uz savas pārvaldes zemes robežām maiņas punktus, lai veiktu darījumus ar pagāniem-zemniekiem. Tā bij bīstama konkurence Rīgai, kura sūdzējās pat pāvestam, bet tika maz uzklausa, jo Ordenis bij varens un bagāts.⁵

Rīgas patrimoniālā apgabala dabīgo robežu ziemeļu virzienā veidoja Juglas un Ķīšu ezeri. To arī kā pirmo juridisko robežu noteica 1226. gadā šķīrējtiesneši pāvesta legāta Modenas Viļuma vadībā.⁶ Zemesšaurums apkārtējo purvu un abu ezeru starpā bij sava veida vienīgie "Rīgas vārti" ceļam uz bīskapa un Ordeņa zemēm Ziemeļvidzemē, uz Igauniju, kā arī tirdzniecības ceļiem uz Ziemeļkrieviju. Minētā starpezeru sprauga kopš senātnes bijusi stratēģiska (1297. g. Vācu ordeņa celtais "Neuermüllen" (Bukultu) cietoksnis) un arī saimnieciska kontroles vieta, un še risinājušās cīņas kā senos, tā jaunos laikos.⁷ Senākās ziņas par šo vietu atrodamas dokumentos, bet plāni vai attēli — tikai no 17. gadsimta (sk. 39. att.).

1221. gadā latīņu valodā rakstītā dokumentā Rīgas bīskaps Alberts apliecinā, ka viņš ar Ordeņa mestra Folkvīna (Volquin) piekrišanu nolēmis celt tiltu (pontem) pār ezeru pie Ropažiem (trans stagnum quod villa Rodepoys) un ka no tā lietotājiem netiks ņemta nodeva. Tiltu ir arī uzcēlušī tā gada svētceļnieki krusta karagājiena vietā par grēku atlaidi.⁸

Sekojošā laikā (pat gadsimtos) ir daudz rakstu un dokumentu par šo vietu,

42. Tilts starp Juglas ezeru un Kišezeru 18. gs. (Brotze)

43. Juglas ezeru apvidus karte 1898. g. (Sitzungsberichte)

tajos ir runa gan par koka tiltu, gan dambi starp kalniem (mons Naba un mons Aquilae), gan par Ordeņa kontroli un muitas ņemšanu, gan arī par rīdzinieku — savienībā ar lietuviešiem — cīņām šai vietā utt.⁹

Neskaidrību rada latīņu vārds "stagnum", kas apzīmē kā ezeru, tā arī

purvainu vietu. No vecajiem rakstiem secināti dažādi pieņēmumi. Domā, ka ap 1299. gadu minētais ezers pie Ropažiem tiešām bijis tikai viens, ar varbūtēju staignumu vidusdaļā, pār kuru tad svētceļnieki uzcēluši minēto koka dambi — tiltu, ap kuru ar laiku nogulsņējusi zeme, veidojot apmēram vienu kvadrāt-

kilometru lielu zemes strēmeli, kas atdala tagadējos Juglas un Ķīšu ezerus, kuri paliek savienoti ar caurteci — upi.

Holandiešu ceļotājs A. Goeteeris savā 1619. gadā izdotajā grāmatā "Journal der Legatie inde jaren 1615. ende 1616..." raksta par senlaikos no kokiem celtajiem ceļiem — dambjiem pāri staigām vietām Igaunijā un Krievijā (ar pievienotu kokgriezumu)¹⁰ (sk. 40. att.). Savukārt 1821. gadā pie "Karrishof" (New Karris-hof) Tērbatas apriņķī arī ir atrakts sens, 1800' garš koka dambis (Knüppeldamm), veidots no sešarpus metru gariem ozola klučiem, kuri ūdens iespaidā sacietējuši un pārveidojušies melnā krāsā.¹¹

Pretrunīgas ir arī ziņas par to, vai pāri šai caurtecei jau senatnē būtu bijis tilts vai reizēm arī plosta satiksme. Ropažu tiltu ap 1790. gadu savukārt ir zīmējis Broce (Brotze) (sk. 42. att.). Pieņēmumu par šīs vietas izveidošanos aprakstījis pētnieks K. von Lōvisof Menar¹², attēlojot to 1898. gada kartē ar iezīmētiem tā laika un agrāko gadsimtu vietvārdiem un krogu topogrāfiskajām zīmēm (sk. 43. att.).

1262. gada dokumentā minētā "publica campana" māja tātad atradusies pie iepriekšminētā svētceļnieku celtā tilta. Nav ziņu par to, kad māja celta un izveidota par kāda veida uzraudzības-kontroles-kroģēšanas māju un laikam arī (pretēji sākotnējam solījumam) par kādu nodevas-muitas ņemšanas vietu, kas kopā būs izsaucis Rīgas namnieku dusmas, karagājienu un mājas sagraušanu. Par izlīgumā minēto jauncelāmo māju nav tiešu ziņu, izņemot to, ka ap 1297. gadu Ordenis pie Ropažu tilta bij atjaunojis nodevu ņemšanas vietu, kas jūtami traucēja Rīgas tirdzniecību. Nākošā gada pavasarī rīdzinieki apvienojas ar "pagānu" lietuviešu karaspēku, dodas atkal uz Bukultu (Neuermühle) un Ropažu tilta rajonu, izposta visas Ordeņa ierīces¹³ un gandarīti atgriežas mājup. Bet strīdi turpinās, un jau Jāņos rīdzinieki atkal dodas karagājienā uz Bukultiem, bet tiek no Ordeņa sakauti un spiesti slēgt pamieru.

Lēņu kārtībā piešķirtās krogu ierīkošanas tiesības

Ziņas par krogiem un krogu zemēm uz laukiem 14. un sekojošos gadsimtos atrodamas Ordeņa laikmeta muižu aktīs. Dokumentos Ordeņa mestri vai bīskapi apliecina uz lēņa tiesībām vasaiem nodotās zemes, pilis, muižas un arī krogus vai tiesības ierīkot krogus. Vairums dokumentu ir arī publicēti: "Lievländische Güterurkunden" I, II (Rīga 1908—1923) (turpmāk — LGU) un "Liv-Esth- und Curländisches Urkundenbuch" I, II (Rīga 1853—1914) (turpmāk — UB), kā arī sīkākos izdevumos.

Dokumentos vispār minēts tikai lēņa saņēmēja-vasaļa vārds, bet nav ziņu ne par kroga veidu, ne tā apsaimniekošanu, ne par krodzinieku.

Seko izraksti no dokumentiem hronoloģiskā secībā:

1352. gada dokumentā minēts kāds vārdā nenosaukts krogs Kurzemē. Sāmsalas bīskaps Jēkabs (Jacob) apliecina, ka uz Kurzemes bīskapa Jāņa (Johann) lūgumu viņš ir tam nodevis kādu zemes gabalu pie Biledova (Byledow) upes, kroga (taberna) tuvumā, jaunas mājas celšanai.¹⁴

Sekojošie dokumenti vēsta jau tieši par krogu piešķiršanu lēņu kārtībā:

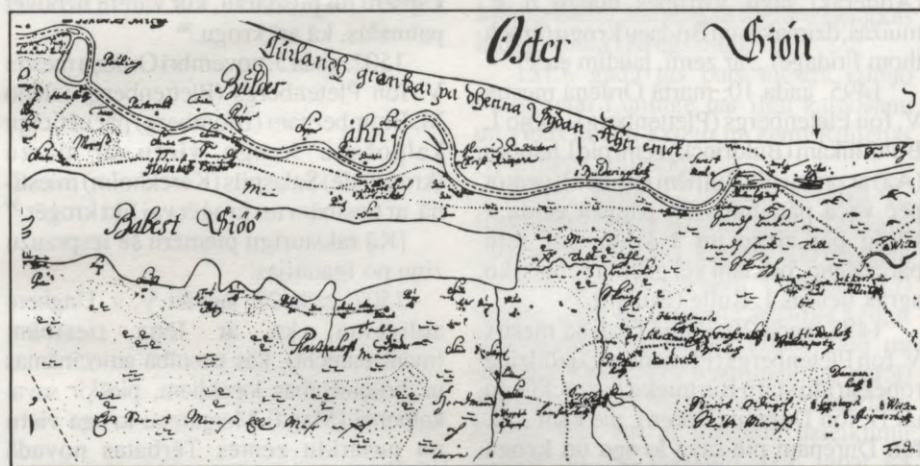
1384. gada 28. novembrī Vācu ordeņa mestrs V. fon Vrimerhens (Vrimerhenn) izlēņo V. Pallam (Pall) "fünffte halben hacken" zemi .. un brīvu krogu (einen freien Krog) pie Gaujienas (Atzell) pils ar "eine mit Kulen abgegrenzte Koppel (aploks?)" un zvejas vietu pie kroga.¹⁵ (Tā kā krogs piešķirts "brīvs", t. i., bez t.s. kroga naudas nomaksas, tad vasalim bij jāpilda tikai parastais kara klaušu pienākums.)

1419. gada 8. janvārī Rīgas archibīskaps Jānis VI (Johannes Ambundi) izlēņo B. fon Ikskulam (Ikkulle) no K. v. Koskula (C. v. Coskulle) nopirkto Rozbeķu (Rosenbecke) pili un citas muižas ..., kā arī Rubenes krogu [Ķieģeļu pagastā?] (kroch to Pappendorpe).¹⁶

1434. gada februārī Ordeņa mestrs F. Kerskorfs (F. Kerskorff) izlēņo Siguldas

44. Kurzemes karte 17. gs. (RA)

45. Lielupes apkārtnes karte pie Babites ezera 17. gs. (Dunsdorfs 1938.)

(Segewold) t. s. Melngalvju krogu (taberna) Siguldas miestnīā ar nelielu gabalu zemes.¹⁷

1442. gada 5. septembrī Ordeņa mestrs H. Venke (H. Vincke) izlēņo zemi ordeņbrālim J. Becendorfam Siguldas novadā pie t. s. Lībju kalna ..., kā arī tiesības turēt krogu (liberatem cauporandi), par ko jāatlīdzina vietējam pils komandantam ik gadu ar vienu mārciņu piparu nodevu.¹⁸ [Pipari šai laikā parasts maiņas līdzeklis.]

1457. gada 27. jūnijā augstdzimušais P. Borhs (P. de Borch) apliecina, ka pārdevis Rīgas archibīskapam par 10 000 Rīgas mārķām zemi Madlienas (Sissegalensi) novadā pie "Keipen, Jungriiben un Aspurven" un arī krogu (tabernis cauponnar).¹⁹

[Tā kā dokumentā pie kroga parastā latīņu vārda "taberna" ir vēl arī vārds

"cauponariis", tas liek domāt, ka kroga varbūt ir notikusi arī kāda cita veida tirgošanās.]

1463. gada 21. decembrī Rīgas Doma kapituls izlēņo M. Ramam (Ramm) par uzticīgu dienestu un naudas ziedojumiem baznīcai grūtos laikos — pļosta pārceltuvi pāri Gaujai un tur esošo krogu (kroch), un zvejnīcību pie Kubezeles baznīcas (Krimuldas pag.), un zemi norādītās robežās...²⁰ [Raksturīgi, ka pie pārceltuves ir jau atradies krogs.]

1467. gada 17. maijā bruņinieks J. Ikskuls (Yxkull) pārdod H. Kuskulam (Kuskul) Liepupes (Pernigel) muižu ar zemi, dzirnavām un visu Pernigeles krogu (ganz kroch zu Pernigel), izņemot "wortstede" (Wirtschaft?), ko J. Ikskuls ir nodevis A. Ikskulam (Yxkul), bet kur nedrīkst kroģēt (nicht inne krogen soll noch kopschlagen edder verkopen), ar ko varētu H. Kuskulam kaitēt, kā arī krastu ar visiem ļaudīm, kas tur dzīvo ..., par ko Kuskuls ir samaksājis 9000 Rīgas mārķas.²¹

1467. gada 29. jūnijā Ordeņa mestrs J. Mengdens (J. de Mengden) piešķir ordeņbrālim G. Grundim (G. Grundis) tiesības celt Rēzeknes (?) (Rositensibus) miestnīā māju, ierīkot tur krogu, ar tiesībām tirgoties (tabernam, quoque ibi habeat et mercaturam exerceat).²²

1470. gada 14. aprīlī J. fon Ungerns (Ungern) pārdod svainim M. Švarhofam (Swarthoff) Lakstenes (Hohe Heide) muižu, Plāteres pagasta Augstgala (Ouxtegal) sādžu .. un krodzinieku Vilemu (kroger Wylllem) ar savu pusarklu zemes un kroga vietu (krochstede) Madlienas draudzē (Sysegallen) pie Svētās Magdalēnas baznīcas .. Pirkuma maksa — 4000 vecās Rīgas mārķas.²³

1479. gada 23. novembrī Ordeņa mestrs B. fon Borhs (Borch) izlēņo H. Bekeram (Becker) brīvu krogu (freien krog) Rūjienas miestnīā.²⁴

1480. gada 13. decembrī Ordeņa mestrs B. fon Borhs (Borch) izskata un izspriež G. fon Paila (Paill) parāda un varasdarbu sūdzību pret G. Aderkasu (Aderkasz), cita starpā nosakot: tāpat G. Aderkass nedrīkst turpmāk G. Pailam darīt kādas varmācības alus kroga vai ārpus tā. Ja tas notiktu, Aderkasam jālūdz piedošana un jāmaksā visi parādi. Ja viņš nevar samaksāt, viņam jāatbild ar savu dzīvību.²⁵

1490. gada 2. februārī Margareta Kuskul (Kuszkul) pārdod V. fon Rozenam (Rosen) Liepupes (Pernigal) muižu ar dzirnavām, zemi un visu **krogu** (gantzen Kruch)... ievērojot agrāko noteikumu, ka A. Ikskuls savā "wordstede" nedrīkst kroģēt vai "kopschlagen".²⁶ [sk. 1467. g. 17. maija dok.]

1490. gada 13. decembrī Ordeņa mestrs J. F. fon Loringhāve (Loringhave) izlēno P. Korfam (Korff) pusarklu zemes abpus Rūjas upītei iepriekš Rūjienas miestīņam un **brīvu krogu** (freien Kruch) turpat miestīņā, kā arī vēl zemi...²⁷ [Vai te būtu arī pārceltuve vai tilts?]

1491. gada 14. jūlijā A. Krideners (Krudener) pārdod A. Aderkasam (Aderas) savu Vitrupes muižu u. c. muižas, dzimavas un Bīdagu **krogu** (kroch thom Fridage) .. ar zemi, ļaudīm etc.²⁸

1495. gada 10. martā Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs (Plettenberg) izlēno J. Buldrinkam (Buldrinck) zemi pie Lielupes (Aa) ar prāmi pie Buļļiem (Bullen), ņemot pēc veca paraduma un parastā veida 1 šiliņu par zirgu un 1 šiliņu par ratu pārceļšanu, bez tam vēl gabalu zemes, ko agrāk lietojis J. Bulle (Bullen).²⁹

1495. gada 20. jūnijā Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs (Plettenberg) izlīdzina robežstrīdu starp Burtnieku baznīckungu un H. fon Durenu (Duren), pie kam .. H. fon Durenam pie sava **kroga** un **kroga vietas**: "vor zynen kroch und krochstede eynen guden vasten tun maken end holden und dat deme kerckherrn nyene hinder ofte schade daruth geschie".³⁰

1495. gada 14. oktobrī archibīskaps Miķelis (Michael) piešķir lēnī Smiltēņē esošo "**cauponarium**" (area cauponarium) vietu — apsardzības katapultas pārzinim J. Klementijam (magister Clementi).³¹

1496. gada 4. aprīlī E. Ungerns (Ungern) nodod brālim Ch. Ungernam **krogu** (domum cauponarium) un pusarklu kroga zemes (area tabernae) Madlienas novadā (Siessegal) pie Senedes (?) ciema.³²

1497. gada 17. maijā H. fon Tizenhauzena (Tisenhausen) mantinieki sadala mantoto zemi Sotrova (Sotrow) pagastā, Bērzones (Bersohn) draudzē .. un nodod pusarklu zemes H. Brukenam (Bruken), kas dzīvo H. Vasela (Wassel) **krogā**.³³

1498. gada 7. februārī Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs (Plettenberg) izlēno V. Akerštāfam (Ackerstaff) zemes un muižu Siguldas novadā, Nitaures draudzē .. un vēl vienu **kroga vietu** (krochstede) pretim Mālpils (Leemborch) pilij, ar dārzu, apzīmētu ar robežzīmēm.³⁴

1501. gada 12. februārī Ordeņa mestrs Pletenbergs (Plettenberg) izlēno H. Heringam (Hering) Rēzeknes (Rositensi) novadā zemes gabalu pie Kausa ezera, piešķirot tiesības tur ierīkot krogu (liberum cauponarium domum) un tirgoties (emptions et vendiciones).³⁵

1501. gadā Ordeņa mestrs izlēno Ordeņa bendem Bernardam zemi Rēzeknes pils tuvumā un dārza vietu starp kapsētu un pilsdārzu, kur varētu uzbūvēt patmalas, kā arī krogu.³⁶

1502. gada 5. novembrī Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs (Plettenberg) izlēno M. Blombergam (Blomberg) par uzticīgu kalpošanu **kroga vietu** ar dārzu (krogstede) Salaspils (Kerckholm) miestīņā, ar tiesībām tur kroģēt vai likt kroģēt.³⁷

[Kā raksturīgu piemēru še iespraužu ziņu no Igaunijas:

1507. gada 22. janvārī V. v. Unghere aplicina, ka ar lēņa tiesībām (manleenrecht), kas īstenībā attiecināmas uz bruņniecības locekļiem, piešķir savai kalponei (Magd) Margaretai **kroga vietu** un pusarklu zemes Tērbatas novadā (Darbthe), Tofel (Thoufell) draudzē — par ilgu un uzticīgu kalpošanu iepriekš un ar Dieva palīgu, cerams, arī vēl uz priekšu.³⁸]

1503. gada 31. maijā Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs (Plettenberg) izlēno P. Korfam (Korff) pusarklu zemes abpus Rūjas (Ruyen) upītei un **brīvu krogu** (fryen kroch) Rūjienas miestīņā, kas agrāk bij izlēpots D. Vekenam (Weken) .., vēl arī zemes .., kā arī **kroga vietu** (krochstede) pie ? (Paddekul).³⁹

1507. gadā Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs (Plettenberg) izlēno E. Rozenbergam (Rosenberch) Lielstraupē (Ropa) Siguldas novadā zemi un dzirnavas, un **krogu** ar gabalu zemes turpat.⁴⁰

1507. gada 13. jūlijā Rīgas archibīskaps (Michael Hildebrand) izlēno M. Klingsporam (Klingspor) zemi Ikšķiles novadā .. un vienu mantojuma (?) vietu (arffstede), par kuŗu jāmaksā ik gadu 1/2 mārkū kroga nauda (krochgelt) fogtam.⁴¹

1511. gada 11. augustā Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs apstiprina G. Smēlinga (Smöling) kroga (taberna) pirkšanu no J. Tilena (Tilen) Burtnieku (Burtniki) novadā.⁴²

1511. gada 20. novembrī Rīgas archibīskaps (Jasper Linde) izlēņo J. Ašermanim (Aschermann) pusarklu zemes un kroga vietu (krochstede) pie Krustpils (Cruzeborch) tilta, kas agrāk piederēja mirušajam K. Krideneram (Krudener).⁴³

1512. gada 16. augustā Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs izlēņo J. Vrangelam (Wrangel) agrāk J. Bokeleram (Bockeler) piederējušos divus arkļus zemes Salaspils (Kerckholmen) novadā ar noteikumu, ka viņam ik gadus uz Svētā Miķeļa dienu jānomaksā fогtam 2 mārkas kroga nauda (Krugszins).⁴⁴

1513. gadā tas pats mestrs izlēņo Margaretai Luninge par ilgu kalpošanu un viņas dēlam krogu un zemi Rūjienas (?) (Rügen) miestnā.⁴⁵

1513. gada 12. martā nelaiķa K. Krudenera bērnu aizbildnis Ch. Tedvens (Tödwen) apliecina, ka par 2500 mārķām nopircis no F. Krudenera "Cannyn" (?) muižu ..., bet no pirkuma atdalījis krogu Madlienai (Szisselgal) lauku galā un iekļājis Krudenera mantiniekiem par 50 mārķām, un vēl būtu jāsaņem 25 mārķas. Krogu viņi var ar pusgada uzteikumu izpirkt par 50 mārķām, bet, tāpat kā iepriekš minēts, muižu nedrīkst nodot svešās rokās.⁴⁶

1515. gadā Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs (Plettenberg) izlēņo Salaspils (Kerckholm) krogu C. v. Vivenam (Wüven) un viņa sievai, ar solījumu piešķirt viņai tērpu (ein Kleid), kad muižas saime tiks ietērpta.⁴⁷

1516. gadā tas pats izlēņo J. Bulderingam (Buldering) krogu uz "Schwertbalge" (?) pie Lielupes (Aha), ceļmalā no Kurzemes uz Rīgu, lai viņš uzņemtu ceļiniekus, bet bez tiesībām tirgoties, kas varētu traucēt vietējos.⁴⁸

1516. gadā tas pats izlēņo B. Štēlhauptam (Staelhaupt) kroga vietu (Krug State) Burtniekos (Burtnickschen).⁴⁹

1516. gada 14. aprīlī tas pats izlēņo V. Blūmem un viņa dēliem krogu (taberna) Burtnieku (Burtnico) miestnā.⁵⁰

1516. gada 26. augustā tas pats izlēņo J. Šungelam (Schungel) kroga vietu (arean

cauponarium) un laukus Rūjienas (Ruienei) novadā.⁵¹

1518. gadā tas pats apstiprina J. Danersena (Danersen) kroga un zemes pirkumu Trikātas (Tricaten) miestnā no S. v. d. Borchā (Borch).⁵²

1518. gada septembrī J. un F. de Ergemis (Ergemis) pārdod J. fon Pletenbergam (Plettenberg) muižu un zemi ..., un kroga vietu (Krugstätte) pie Valkas (Walke) Ērgemes novadā, Lugažu (Lude) draudzē.⁵³

1518. gada 21. septembrī Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs (Plettenberg) izlēņo J. fon Lintenam (Lynthen) no M. Heitkena (Heitken) nopirkto muižu "Rebeinsche Wacken" robežās un zemi ..., kā arī kroģēt un brīvi tirgoties.⁵⁴

1518. gada 18. oktobrī tas pats izlēņo tulkam K. Hēgenam (Hegen) Jaunmuižu (Nyenhoff) pie Liepupes (Pernigellen) un zemi .. līdz "Leddische" tiltam, kur atrodas kroga vieta (Krochstede), līdz ar brīvu kroģēšanu (frier krögerie), par ko viņam jānod kroga nauda (Krouchgelt).⁵⁵

1519. gada 17. janvārī Rīgas Doma prāvests T. Šoninks (Schonick) apstiprina O. Huntē (Hunte) no prāvesta priekšgājēja J. Notkena (Notken) nopirkto zemi un mājas Doles novadā un atjauno izlēņojumu sekojošās robežās ..., kā arī divas krogu vietas (Krugstätten): vienu pie "garā akmens", otru — "achter Bockum".⁵⁶

1521. gada 6. septembrī Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs (Plettenberg) izlēņo J. Segerotem (Segeroth) vienu arklu zemes, lauku mājas un 3 "einfotlinge" Ropažu (Rodenpaisze) novadā ..., kur Ropažu zemnieki pēc vecas paražas lietoja zemi, pļavas, meduskokus un birzis, tagad lietos J. Segerots. Bez tam viņam izlēņo sieka sējuma lielu zemes gabalu pie upītes un baznīckunga aploka, kur viņš var būvēt māju (herberge) un stalli un kur viņam atļauts brūvēt alu 1 vai 2 mucas un to kroģēt.⁵⁷

1522. gada 17. maijā Rīgas archibīskaps J. Linde (Linde) izlēņo H. Borcham (Borch) un viņa diviem dēliem kroga vietu (Krugstätte) mūsu laukos pie Ikšķiles pils sekojošās robežās: pilsgrāvis, apiņu dārzs, kaļķu ceplis pie Daugavas. Ja viņš kroģā pārdod alu, viņam jānod gadā 1/2 mārķu.⁵⁸

1522. gada 10. septembrī R. fon

Tizenhauzens (Tisenhusen) Bērzonē (Berson) sadala netaiķa tēva mantojumu brāļu starpā. Sadalot Bērzones zemi: .. jaunajam **krodziniekam** piedala gabalu zemes.⁵⁹

1523. gada 4. oktobrī Rīgas archibīskaps J. Linde (Linde) izlēņo stikla meistaram (glaszwarter) M. Štencelnam (Stenzeln) par labu dienestu **kroga vietu** (krughstede) ar dārzu pie Smiltenes un vēl pusarklu zemes. Štencelnam un viņa mantiniekiem kroga naudas vietā ir jātur kārtībā Smiltenes pils logi. Ja viņa mantinieki neizmācītos par stiklinieka meistariem un nevarētu pils logus turēt kārtībā, tad viņiem ik gadu jāmaksā foptam kroga nauda.⁶⁰

1523. gadā Ordeņa mestrs V. fon Pletenbergs (Plettenberg) izlēņo M. Telgermanim (Telgerman) zemes gabalu un **krogu** (taberna) Rēzeknes (Rositensi) novadā.⁶¹

1526. gada 15. jūnijā tas pats izlēņo H. fon Galenam (Galenn) zemi un mājas Aizkraukles (Ascheraden) novadā ..., bez tam **kroga vietu** (kroch stede) Aizkraukles miestnīā.⁶²

1527. gada 7. decembrī tas pats izlēņo R. Killem (Cülle) zemi un mājas Aizkraukles (Ascheraden) novadā .. un vēl **kroga vietu** (Krugstätte) Aizkraukles miestnīā ar mazu lauka gabalu, bet bez kroģēšanas tiesībām.⁶³

1529. gada 13. jūlijā tas pats izlēņo R. Zeigeram (Seyger) pusarklu zemes Rūjienas (Rueyen) pils vrakā (ko no seniem laikiem lietojis zemnieks Nahano un pirms tam viņa tēvs) un Rūjienā māju, sētu, riju un dārzu, maksājot par to gada nomu un **kroga naudu**.⁶⁴

1530. gada 2. decembrī tas pats izlēņo L. Starkem (Starcke) visus Ordeņa Rīgas pelnu, darvas un koku vraku uzņēmumus un kas tur pieder, kā arī māju, sētu, ēkas un ūdensgrāvi no pilsētas kanāla līdz viņa mājai, bez tam **krogu** ar pirti (badsternen) pie "Bolwercke" .. pie tam vraku mājas pie mazajām ganībām, kā arī pakalnu "Negen Reume" — priekšpili pie pils, blakus smēdei, ar **krogu** un zemnieku mājām otrā pusē Lielupei (Bulder Aha) ar pļavām un ūdeņiem pie Spilves un vēl citas mājas .. ar lēņa tiesībām lietot, brūvēt un kroģēt.⁶⁵

1533. gada 30. jūnijā tas pats izlēņo L. Starkem (Starcke) gabalu zemes .. un tai

pusē Lielupei (Bulder Aa), kur Rīgas maršalam ir lauku mājas un kur kāds zemnieks "Dubbelt" dzīvo .., un kur minētais L. Starke var turēt **brīvu krogu** ar zvejniecību, kā tas viņam jau līdz šim piederējis.⁶⁶

1534. gada 2. jūlijā brāļi H. un J. fon Ropes (Ropp) apliecina, ka pārdevuši J. Korfam (Korff) **kroga vietu** (Krugstätte) Alūksnes (Marienburg) miestnīā par 20 Rīgas mērkām un 1 "schippunt" apiņu.⁶⁷

1534. gada 27. decembrī Margareta Ninegall (Ninegall), J. Vitinghofa (Vitinghoff) atraitne, apliecina, ka ar Rīgas archibīskapa piekrišanu pārdevusi H. v. d. Horstam (Horst) savu māju un mantojuma vietu — "byrren hus" Smiltenes miestnīā par 40 mērkām un 1 lastu iesala, un pircējam ir ik gadus jāmaksā **kroga nauda** (Kruggeld) Rīgas archibīskapam.⁶⁸

1536. gada 24. februārī Ordeņa mestrs H. v. Brugenejs (Bruggeney), saukts Hāzenkamps (gen. Hasenkamp), izlēņo O. v. d. Bergem viņa no F. Korfa nopirkto pusarklu zemes abpus Rūjas (Ruyen) upei pie miestnīā un vēl vienu arklu zemes .. tālāk vienu **kroga vietu** (Krugstätte) blakus P. Robela un minētā O. v. d. Berges **kroga vietai**, pie kam vēl vienu rijas ēku — L. Humela (Hummel) bijušo **krogu**.⁶⁹

1536. gada 18. oktobrī H. v. d. Horsts (Horst) apliecina, ka ar markgrāfa Vilhelma M. v. Širsteda (Schirstede) piekrišanu ir pārdevis J. Lindena (Lynden) māju, t. s. "Byrren hus" Smiltenes miestnīā par 100 mērkām, un pircējam ik gadu jāmaksā koadjutoram **kroga nauda** (Kruggeld).⁷⁰

1537. gada 1. martā Ordeņa mestrs H. v. Brugenejs (Bruggeney) izlēņo O. Hobergam (Hoberg) gabalu zemes Ludzas (Ludzen) novadā līdz ar **krogu** un dārzu pie Ludzas pils.⁷¹

1537. gada 29. jūnijā J. fon Pletenberchs (Plettenberch) apliecina, ka ir pārdevis savam brālim V. v. Pletenbercham Valkas (Walcke) dzimnāvas ar visu piederošo, vienu **krogu** un divus zemes gabalus.⁷²

1540. gada 9. martā Durbes bīskaps Johans (Johan Bey) izlēņo burggrāfam R. Salisam (Salis) agrāk Valtaiķu (Nienhusz) pilskunga H. Ratenova pārvaldītās dzimnāvas ar zemi un **krogu**. Pēc R. Salisa, viņa sievas un bērnu nāves dzimnāvas, saimniecības un krogu pārņem bīskapija atpakaļ,

atmaksājot Salisa iemaksātās 1200 mārkas.⁷³

1542. gada 27. oktobrī Rīgas archibiskaps Vilhelms izlēno J. Klingspornam (Klingsporn) Ikšķiles novadā (Ixkuill) apmēram pusotru pūrvietu zemes un **krogu**, ko savā laikā J. Klingsporna tēvs uzcēlis uz zemnieka Mesiga iemainītā zemes gabala.⁷⁴

1542. gada 2. decembrī Rīgas Doma kapituls apliecina J. Štorbeka (Storbek) donāciju — zemes un **kroga** (taberna) piešķiršanu Elizabetei Mollerei — Doles miestīņā (Dolen) pie Daugavas. E. Mollerei par to jāmaksā Rīgas Doma kapitulam 200 Rīgas mārkas.⁷⁵

1543. gada 5. septembrī Ordeņa mestrs H. fon Brigenejs (Brüggenej) izlēno J. Niekerkenam (Niekerken) **krogu** Alūksnes (Marienboch) miestīņā pie pils, starp J. v. Loe ērberģi (herberge) un "Harriens" **kroga vietu**, un gabalu zemes — ..., par ko viņam jādod Alūksnes komturam ik gadu 1/2 mārkā un jākalpo Ordenim, kur viņu sūtītu, un jāpiedalās ar zirgu Ordeņa karaģājienos.⁷⁶

1544. gada 21. janvārī tas pat izlēno H. Plātenam (Platen) Rūjienas (Ruyen) miestīņā no H. Bekera (Becker) nopirkto muižu un zemi, kā arī piešķir **krogā** brīvas krogēšanas un tirgošanās tiesības.⁷⁷

1544. gada 6. novembrī tas pats ar vēstuli Rēzeknes (Rositen) fogtam lūdz nokārtot kopš četriem gadiem pastāvošo strīdu starp H. fon Herinku (Herinca) un A. fon Ezbachu (Etzbachx) **kroga** un zemes lietās.⁷⁸

1545. gada 19. janvārī tas pats izlēno Rīgas rātskunga H. Šrīveram (Schriver) par uzticīgu dienestu **krogu** ar piederošām lauku mājām Bukultu (Nigenmöllen) novadā pie Rīgas tilta, gar dambi, tā kā tas M. Hānem (Hahne) ir piederējis. Tā kā Hāne vēl "noch im Weren hat", tad viņam tas .. ir trīs gadu laikā jāatbrīvo. (Piezīmēs teikts, ka dokumentā minētā vieta ir "Krugstelle Abgunst" pie Bukultu tilta.⁷⁹)

1545. gada 26. janvārī tas pats raksta Rēzeknes (Rositen) fogtam un lūdz, lai nodrošinātu F. v. d. Borcham (Borch) saņemtu viņam no Z. Korfa piespriestās prasības **kroga** būves un vardarbības lietā.⁸⁰

1545. gada 19. februārī tas pats raksta Rēzeknes fogtam un lūdz par jaunu izmeklēt F. v. d. Borchu un J. Korfa sūdzību lietu, jo J. Korfs ir ieradies pie

Ordeņa mestra un ziņojis, ka viņš iesniedzis apelāciju, bet nav uzklaušits, un ka viņa agrākais kalps savā laikā bez viņa ziņas uzcēlis **krogu** un tādējādi zemi izlietojis, bet tagad šis kalps ir pārgājis Borchā dienestā, utt.⁸¹

1545. gada 31. augustā brāļi R., J. F. Tizenhūzeni (Tysenhusen) Jumurdā (Jummerdem) pārdod brālim E. Tizenhūzenam pusi no "Dauwen" ciema ar zemniekiem un tiem piederīgām zemēm .. vispirms Jurgen Ressenti ar 1/4 zemes .. **krodzinieku** Pēteri (Peter der kroger), .. utt.⁸²

1546. gada 19. maijā Ordeņa mestrs H. fon Brugenejs (Bruggenej) izlēno M. Huroderam (Huroder) ordeņa "wrake" Rīgā ar mājām, dārzu un saimniecībām, bez tam **krogu** ar pirti (badstaven) pie "bolwerke", kā arī "wrakenhuis" pie mazajām ganībām ar zvejnieku mājām un **krogiem** viņpus un šaipus Lielupes pie Bulduriem (Bulduraa), ko iepriekš L. Krumesis (Krummess) bij nopircis, ar ūdeņiem un pļavām pie Spilves .. ar tiesībām tirgoties un krogēt.⁸³ (Salīdz. 65)

1556. gada 15. jūlijā Rīgas archibiskaps Vilhelms apliecina, ka H. Notkens (Notken) viņam ziņojis, ka R. v. d. Velde no Ordeņa mestra lēnī saņemtām zemēm Alūksnes (Marienborch) novadā Zeltiņu draudzē pārdevis viņam **kroga vietu** (Krugsstelle), bet vēlāk nodevis to kādam citam.⁸⁴

1563. gadā pēdējais Ordeņa mestrs, tagad Kurzemes hercogs, Gothards Kellers, izlēno V. Efernam (Efferen) Neretas (Nerft) muižu Jēkabpils apriņķī un piešķir privilēģijas: celt baznīcas, dzirnavas, arī **krogus** un tirgoties.⁸⁵

1614. gada 20. decembrī Kurzemes hercogi Fridrichs un Vilhelms izlēno kancleram M. Manteifelam (Manteufel) 1516. gadā no Vācu ordeņa mestra Pletenberga lēnī piešķirto Grāvendāles (Graventhal) muižu ar iedzīvotājiem, mājām, zemēm .. **krogiem**, etc. .. ar visām lietošanas tiesībām.⁸⁶

Tiktāl rakstu ziņas par izlēnotiem krogiem Ordeņa laikmetā. Kā jau iepriekš minēts, ziņas ir galvenokārt par Vidzemi un, spriežot pēc atrašanās vietām, vairums

krogu minēti Vidzemes vidusdaļā pie lielākiem ceļiem vai nozīmīgākās administratīvās vietās. Sākotnēji kroga tuvumā nereti vairojās arī cita apbūve, dažreiz veidojot aizsākumus vēlāka laika miestam vai pat pilsētai, piemēram, pie 1463. gadā minētā Krimuldas kroga, 1479. gadā minētā Rūjienas kroga, 1495. gadā minētā Smiltenes kroga, 1501. gadā minētā Rēzeknes kroga u. c.

Krogi tautasdziesmās

Mutvārdu ziņas par senlaikiem Latvijā, nodotas no mutes mutē, no paaudzes uz paaudzi dažādos laikos, atrodamas mūsu milzīgajā latviešu tautasdziesmu pūrā. Arī ziņas par krogiem un notikumiem tajos. Pat senāko tautasdziesmu noklausītāju un krājēju dziesmu sarakstos cita starpā atrodas dziesmas, kas min kroga vārdu. Pirmo savākto latviešu tautasdziesmu krājumu (238 dz.) 1807. gadā publicējis (iespiestu savā mājas spiestuvē) Rūjienas vācu mācītājs G. Bergmanis (Bergmann).⁸⁷ Jau šajā izdevumā ievietota tautasdziesma, kas piemin krogu:

Dzerta nauda krodziņā,
Voi ta visa mana dzerta,
Cita bija mana dzerta,
Cita Rīgas precinieku.⁸⁸

Sekojošo, vēlākā laikā savākto un arī publicēto tautasdziesmu (LTD) starpā ir vairāki simti dziesmu par un sakarā ar krogu. Vairumā dziesmu minēts tikai kroga vārds bez sīkaka apzīmējuma, dažās arī tā īpašvārds, kas dažreiz norāda pat kroga atrašanās vietu apvidū:

Teci, manu kumeliņu,
Līdz tam Puižu krodziņam... (LTD 56665)

Kur man bija danci vest,
Akmens kroga viducī? .. 56632

Vakar dzēru, šodien dzēru,
Žagatiņas krodziņā... 20080

Čigu rigu ceļa vīrs
Kačurogu krodziņā... 56725

Es vakar iesadzēru
Vāmu muižas krodziņā,

Šodien zīle apsūdzēja
Kraukļu muižas junkuram... 19959

Misenieki dziļi dzieda
Zaķuraga krodziņā... 20027

Dažā tautasdziesmā minētie krogi pat identificējami, jo atrodami ierakstīti topogrāfiskajās kartēs:

Klausāties, ceļa vīri,
Kā dzied Ērgļu krodzinieki:
Vimba dzied, Līburs velk,
Kaķarags darināja. 2697

(Vimba, Līburs un Kaķarags — krogi Ērgļu—Rīgas lielceļa malā.)

Krogu darbība

Zemes valdoņu par nopelniem, pakalpojumiem u. c. lēnī piešķirtās zemes un ūdeņu izmantošana, dzirnavu un krogu ierīkošanas tiesības deva vasājiem materiālus ienākumus un priekšrocības, bet uzlika arī pienākumus zemes apsaimniekošanā un aizsardzībā, nodevu ievākšanā un došanā u. c. rīkojumu izpildīšanā. Lēņu noteikumi nebija viendabīgi un atšķīrās starp bīskapa, Ordeņa vai Rīgas piešķirumiem. Savukārt arī atsevišķie lēņa piešķirumi varēja būt saistīti ar dažādiem noteikumiem. Piemēram, minētajos krogu izlēņojumu dokumentos redzams, ka krogu varēja piešķirt kā "brīvu", t. i., saistītu tikai ar vispārējo lēņu pienākumu, proti, sekot savam kungam līdzī kaķarāģijenos, bez citiem blakus noteikumiem.^{15, 24, 39, 55, 67}

Dažkārt par krogu bij jāmaksā īpaša "kroga nauda"^{44, 53, 58, 60, 68, 70}, vai arī naudas vietā varēja atlīdzināt citā veidā, piemēram, ar "piparu nodevu"¹⁸, ar naudu un apiņiem⁶⁷, citviet krodziniekam bij jālabo archibiskapapils logi⁶⁰. Bez tam krogu varēja piešķirt, bet aizliegt tur kroģēt (!).^{21, 26, 63}

Par krogu sākotnējo veidu un to darbosanos nav tuvāku norādījumu. Jāpieņem, ka krogu saimnieciskais veids un ienākumu avots jau bij izteikts ar kroga un kroģēšanas vārdiem, kas norāda uz dzērienu alus tirgošanu; bet, ja nebija minēts kroga vārds, bet vienīgi "māja" vai "herberge", tad to raksturoja ar paskaidrojumu, ka tur atļauts "brūvēt un pārdot alu"^{57, 65}. Dažreiz tieši rakstīts "aluskrogs"²⁵ vai paskaidrots — ja kroģā pārdod alu, tad jāmaksā "kroga naudas" nodeva.⁵⁸

Nav droši pasakāms, vai vēl citāda veida tirgošanās krogos sākumā bij vispār atļauta vai vienīgi tajos gadījumos, kad tas atsevišķi minēts lēņa dokumentā.^{22,35,54}

Alus

Līdzīgi citu zemju krogiem, arī mūsu zemes sākotnējos un vēlākā laika krogos galvenie dzērieni pārdošanai bij medalus jeb miestņš un alus. Pie tam tie bij vietējas izcelsmes, jo medalus un alus brūvēšanu pratušas senās ciltis še kopš senlaikiem. Senatnes pētnieki apraksta alus lietošanu senatnē ikdienā, sevišķi visādās svinībās, visvairāk Jāņos, ģimenes godos un pat sakrālos rituālos. Piemēram, vidzemnieki, godinot zemesmāti, pēc alus izbrūvēšanas malku alus ielējuši ugunī un, alu dzerot, dažas piles izlējuši zemē. (Citur “mājas gariem”, “Mājas kungam” ziedots alus, ēdiens, gailis kaut kādā īpašā vietā.) Arī svinībās lieto alu, tāpat dažādu rituālu gadījumos utt.⁸⁹ Izvadot nelaiķi viņā saulē, kapā līdzī doti graudi, maize un kauss alus.

Ergemes draudzes mācītājs Blanfūrs kādā manuskriptā 1753. gadā ierakstījis: “Kad viņi (zemnieki) brūvējuši alu, tad viņi to, mucās pildīdami, priekš Zemes māti ugunī lej un, kad dzer, tad lej viņš no stopa kādas lāsītes zemē priekš Zemes māti.”⁹⁰

Sevišķi plaši alus lietots kāzu izdarību tradīcijās.⁹²

Par seno medalus un alus brūvēšanu un lietošanu liecina tautasdziesmas. LTD dziesmu teksti zināmi no vēlākiem gadsimtiem, bet to izcelsme, domājams, meklējama sirmā senatnē. Pēc prof. A. Švābes domām, daļa no tām patatspoguļo dzelzslaikmeta paražas.⁹²

Tautasdziesmas (LTD) piemin brūvējuma izejvielas:

Medus

Alus, alus, medus, medus,
Māk es tevi sutināt,
Māk es tevi sutināt
Ar ozola kanniņām. (VI LTD 19498)

Lācis vilka medus podu
Apkārt dzirnu kamarīti.
Velc, lācīti, kamarī,
Meitas mala iesaliņu. 8061

Mieži

Šogad miežus es iesēju
Jaunajā līdumā,
Lai aug mieži viņnodami,
Lai ir labs alutiņš. 50090

Ai mazais akotiņš,
Tavu lielu miežu graudu,
Tavu lielu miežu graudu,
Vidū saldu alutiņu. X 19472

Iesals

Kālabad tie ļautiņi
Klusu dzēra alutiņu?
Mālējiņu vaina bija,
Klusu mala iesaliņu. I 773

Al's malciņ, al's malciņ,
Ne tu man velti nāci:
Trīsreiz ūzas novilkos,
Iesaliņu žāvēdams. VI 19508

Apiņi

Brūvē alu, Pēterīti,
Pieliec stipru apentiņu,
Lai dancoja panāksnieki,
Alutiņu slavēdami. V 43968

Vecais tēvs ar apini
Viens otram labu dara:
Tēvs dur mietu apiņam,
Apins tēvu dancināja. 19857

Salnas ēsti mieziši,
Kārkla apiniši
Ni tvīka, ni reiba,
Ni veda gulēt.
Tīruma mieziši,
Dārza apiniši
Tie tvīka, tie reiba,
Tie veda gulēt. 198021

Ko dosim Pērkonam
Par vasaras graudumiņu?
Lasti rudzu, lasti miežu,
Pusbirkava apinišu. IX 28252

Dažādi pielikumi

Vakar dzēru, šodien reiba
Vāverīšu alutiņš,
Vāverīšu alutiņš,
Caur sakārni tecināts. 19854.

Labis bija alutiņš,
Kaut ar no auziņu;

Labi mani radi bija,
Kaut ar no bāreņu. VI 56253

Dzer, bajāri, nevainoji
Nabadziņa alutiņu:
Purvā tādi zilgailīši,
Tie nabaga apiniši. VI 19592

Brūvēšana:

Kā, brālīti, tu brūvēji?
Kas par saldu alutiņu!
— Pērnie rudzi, pērnie mieži,
Aizpērnais apentiņš. VI 19670

Alutiņu brūvēdama,
Biti bāzu kabatā,
Lai dzied alus dzērājiņš
Kā bitītes stropiņā. I 764

Alus vīris, Pēterītis,
Mazgā tīras alus mucas,
Lai nesaka dzērājiņi:
Tev smulgis alutiņis. V 23961

Palīdz, Dievs, kam palīdz,
Palīdz' alus brūveram:
Kubulam augsti rūgt,
Žeirim lēni notecēt. VI 19769

Alus

Alutiņ, alutiņ,
Tu stiprāks kā mēs visi:
Mucu plēsi, spundu spēri,
Jaunu puisī zemē lauzi. VI 19527

Ai vecā māmuliņ,
Tavu saldu alutiņ!
Gana dzēru, gana skurbu,
Bet galviņa nesāpēja. VI 19477

Runāj' cirvjī, runāj' kapļī,
Paši brāļi nerunāja,
Tad runās paši brāļi,
Kad dzers miežu alutiņu. IX 28246

Luste manim alu dzert,
Luste skaisti padziedāt... I 783

Dziedāsim, mēs māsiņas,
Salda alus piedzērušas... I 779

Lai stāv alus nedzerams,
Ja dziesmišu nedziedāja... I 783

Alus un dzērāja raksturs
Dod, māmiņa, tautiešam
Apiņotu alutiņu,
Lai es varu lūkoties,
Kāds padoms dzērumā.
Bij augums, bij tikums,
Brīnum ģeķis dzērumā. 43284.

Alus svētkos

Nākat šurp, Jāņa bērni,
Nākat lieli, nākat mazi!
Lieliem došu alu dzerti,
Maziem siera gabaliņu. 32645

Laimīt' kļiedza, Laimīt' brēca,
Zem ozola stāvēdama:
Redzot svētkus sagaidām,
Alutiņu netaisām. 53175

Medalus

Als ar kannu, als ar kannu,
Meds ar baltu biķerīti:
Als kannā piederēja,
Meds baltā biķerī. VI 19500

Meitu mātes istabiņa
Liela ceļa maliņā;
Tur sanāca svētu rītu
Jauni puisī brokastēi.
Tur tie dzēra medus alu,
Cienāj meitu māmuliņi. V 14659

Alus aizvietoījums

Pavasari, pavasari
Kalpiņš ņēma līgaviņu:
Pavasari sulas tek,
Nevajaga alutiņa. V 15626

Māsiņa brāļam
Patekas nesa,
Tautām taupīja
Alutiņu. VI 19718

Mīklas

Pa silu skraida baltgalvis. (Alus kubulā rūgst)

Čīkstēja, pīkstēja ozola krūmā. (Alus ozola mucā)

Lielais velns aiz trijām atslēgām. (Alus mucā)

Vecene kaktā, tapa pierē. (Alus muca)
Ozola gosniņa, alkšņu astīte. (Muca ar tapu)

Cūkai sviķis mugurā. (Muca ar tapu)
Vicu, vicu, spuru, spuru / Kokā kāpa
olas dēt, / Kubulā izperēj! (Apinis)

Vīvuliņ, vāvuliņ / Koka galā olas dēj:
/ Izdēj olas, izšķiļ cāļus, / Ieliek vīra
galviņā. (Apinis)

Kas izaug pa vasaru visgarāks un
visstiprāks? (Apinis)⁹³

Vācu vēsturnieks P. Einhorn 1649.
gadā savā grāmatā "Historia Lettica"
liecina: "Iedzimto dzēriens ir alus, ko tie
brūvē no kviešiem, miežiem un griķiem,
sākotnēji arī no "Rieken". Tāpat kā tagad
visā zemē ir parasts, alu viņi kopš
senlaikiem brūvējuši, ieberot iesala miltus
kādā toverī, uzlejojot tiem ūdeni, un pēc
tam iemetuši tur nokaitētus akmeņus, jo
tiem nebija tādai vajadzībai katlu. Kā
noskaidrots, šādu iekārtu pie viņiem
sastapa vācieši, ierodoties Livonijā."⁹⁴

Vēsturiskie dokumenti to apstiprina
vācu iekarojuma sākumā, atzīmējot te jau
esošās alus gatavošanas izejvielas un
iedzimto darīto alu:

1224. gadā Rīgas bīskaps Alberts,
sadalot Rameķa zemes pie Gaujas līdz
Burtnieka ezeram, nosaka: "...Ordeņa
brāļu šais robežās ar pirkumu vai
dāvinājumu iegūtās zvejas vietas, **bišu
koki**, pļavas un tūrumi līdz ar šo pieder
bīskapam" (.. piscationes, arbores, prata
ant agros).⁹⁵

1226. gada 15. martā pāvesta legāts
Modenas bīskaps Viļums, izšķirdams
Rīgas bīskapa Alberta un Zobenbrāļu
ordeņa mestra Folkvīna strīdu Rīgas
robežjautājumā, noteic: ".. visā pārējā
pilsētas lauku novadā visiem tiesības
zvejot, .. ierīkot dravas..", bet, "izlietojot
minētās tiesības, nedrīkst aizskart agrāk
ierīkotus laukus.. **biškokus**..., jo tie paliek
viņu agrāko valdītāju īpašumā."⁹⁶

Tā paša gada 17. martā Modenas
bīskaps Viļums ar šķirētjiem nosaka
Rīgas pilsētas un Daugavgrīvas klostera
robežas, kur klosterim piederošā zemē: "
nevienam citam nav atļauts ganīt lopus,
šķīt **apiņus**, ierīkot **bišu kokos dravas**..
(Ita quod intro preditos terminos nemini
liceat pascna vel **humulum** hebere,
arbores fodere vel quercus incidere...)"⁹⁷

1253. gada 14. aprīlī Kursas sadalī-
šanas dokumentā, ar kuru Vācu ordenis
tur ieguva divas trešdaļas zemes un Kur-
zemes bīskaps Indriķis — vienu trešdaļu,

cita starpā lasāms: ".. Kurši (Curones)
patur tiesības pār saviem mantotiem
laukiem, pļavām, zvejas vietām, birzīm,
kas nav svētas, un **bišu kokiem** .."⁹⁸

Kuldīgas komtura 1341. gada 8. aprīlī
sastādītajā piļu un jaunkristīto inventāra
sarakstā cita starpā uzskaitīts: ".. krogos
ir līdz jaunai ražai pietiekams daudzums
apiņu un vēl 6 mārciņas jau lietošanai
sagatavotu apiņu; citā vietā 14 mārciņas
(?) **apiņu** un 3 mārciņas **medus** .."⁹⁹

1284. gadā Hermanis, Sāmsalas
bīskaps, saziņā ar baznīcu un Vācu ordeni
atjauno un apstiprina sava priekšgājēja
noteikumus: "jaunkristītiem jānodod
desmitā tiesa no visa, kas pēc dievišķa
likuma noteikts. Bez tam viņiem no katra
arkla jāmaksā 21/2 mārkas un jādod 1
gailis un jāpiegādā 1 kubikfaden malka..
Tālāk .. arī no **miežiem brūvētais vīns**
(item de vino hordei braxari) viņiem
jānodod savam kungam .."¹⁰⁰

1300. gadā Kurzemes bīskaps sūdzas
Ordeņa mestram, ka ar Kuldīgas komtura
pavēli kaņavīri iebrukuši Valtaiķu
(Neuhausen) pils novadā, laupījuši un
postījuši... Zemniekam Lembitim (Lem-
bithen) atņemtās 2 govīs, labība, sviests,
2 **mucas alus** (cerevisiae), 40 kukuļi
maizes...¹⁰¹

Vēl jāpiezīmē, ka alus izejvielas —
medus, apiņi, iesals un pats alus — ieņēma
nozīmīgu vietu Livonijas iekarotāju
saimnieciskajā un sabiedriskajā dzīvē,
sākot ar 13. gadsimtu, vēl ilgus gadu
desmitus. Šie produkti figurēja kā node-
vas, atlīdzība un dāvanas. Sabiedriskajā
dzīvē alus ietilpa organizāciju rituālos
(piem., izvešanā par meistaru bij jādod
noteikts daudzums alus) un kā sods par

sabiedriskiem pārkāpumiem (piem., ja izlietu alu "nevar nosegt ar pēdu").

Par kurzemnieku alus popularitāti un atzinību liecina, ka tā brūvēšanas apraksts pat cita starpā ievietots 1732. gadā Vācijā izdotajā J. H. Cēdlera (Zedler) "Lielajā leksikonā" (Grosses vollständiges universal Lexicon):

"**Alus brūvēšana** (Kurzemes): Ja Kurzemē rīkojas brūvēt alu, tad iepriekš visi šeit piederīgie trauki ar karstu ūdeni jāizplaucē un rūpīgi jāiztīra. Šie trauki ir sekojošie: 1/ Katls, 1/2 līdz 3 mucu liels (pēc katra rocības), kurš ir iemūrēts tā, ka zem tā ir tikai caurums kurināšanai. Tajā vāra ūdeni tālāk minētai lietošanai. 2/ Koka kubuls (Kiewen) 4, 5, 6 līdz 12 mucu lielumā, kurā iesala miltus plucina un sagatavo un kurā vēlāk (pirms rūpīgi iztīrot) ielej gatavo alu, lai to atdzēsētu raudzēšanai. 3/ Koka trauks (Seige) ar dibenā izurbtu caurumu, kurš tur neatrodas vidū, bet pāris vai 3 plaukstu platumā no malas un aizbāzts ar apmēram pusolekti garu tapu.

Brūvēšanas "processus" ir sekojošs: 1/ Divus vai trīs spaiņus krietni vāroša ūdens ielej koka kubulā un tur ieber (atkarībā no kubula lieluma) vienu pūru vai vairāk iesala miltu, un apmaisa ar koka menti (Kurzemes zemnieki to sauc par "Meeckesche"), līdz viss iesals ar ūdeni ir krietni sajaukts. Kad tas izdarīts, tad tūlīt 2/ virs šī biezeņa uzber sieku vai pūru sausa iesala un ar roku izlīdzina, tā ka apakšējais plaucējums būtu pilnīgi nosegts, lai tas labāk uzbriest un jau iejauktā iesala sūti aizkavētu izgarot. Pēc kāda laika 3/ uzlej atkal spaini vāroša ūdens uz sausā iesala un atkal rūpīgi samaisa, un tādējādi turpina, līdz viss brūvēšanai paredzētais iesals iemaisīts un uzplaucēts. Pa šo laiku, kamēr iesalu uzbriedina, sakur ugunskuru un tajā līdz sarkankvēlei nokarsē 12, 15, 20 laukakmeņus (atkarībā no iesala daudzuma) cilvēka galvas lielumā. Tad kubulā ar iesala maisījumu ielej vēl spaini vāroša ūdens un nokarsētos akmeņus ar dzelzs stangām, trīsreiz izceļot, iemet kubulā, un tādējādi iesala maisījumu krietni uzvāra.

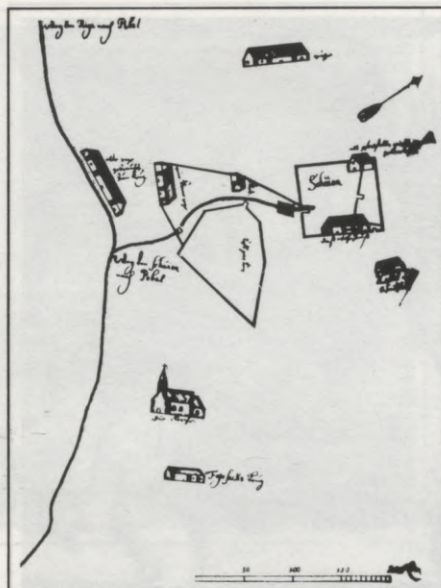
Ar akmeņu izcelšanu veicina kaut cik dūmu izgarošanu, jo, to neizpildot, alus pieņem dūmainu piegaršu. Akmeņu vietā mēdz arī nokarsēt dzelzs granātas vai lodes, bet tās mēdz izdedzināt koka trauku dibenos caurumus.

Pa šo laiku jānovāra apiņi, 1/ vispirms tos nosverot, jo pēc apiņu labuma, kas jāzina, uz katru pūru iesala jāņem 2 vai 1 1/2, vai pat tikai 1/2 mēra apiņu. 2/ Uz apiņiem jāuzlej ūdens. 3/ Apiņi jāapsedz ar gariem salmiem, jāapklāj ar kādu vāku un ar akmeni jānoslogo, lai tie ne "evaporire". 4/ Jāvāra, līdz kļūst diezgan sausi. Pārbaude: ja koka karotes kātu vai citu koku iebāž katlā līdz dibenam un pēc tam, spiežot to pret roku, nemana slapjumu, tad apiņi ir pietiekami izvārīti.

Kad viss iepriekšējais paveikts, jāsgatavo minētais trauks (Seige) tādējādi, ka dibenā novieto režģi, virs kura jānoklāj vēl divi pirksta resni kociņi apmēram ar mazā pirksta platumu atstarpēm un tie savukārt jānosēd ar gariem salmiem. Virs salmiem izber un izlīdzina novārītos apiņus, pēc tam traukā iegāž ar akmeņiem izvārīto iesala maisījumu, uz kuru tad lej vārītu ūdeni, un trauka dibenā esošo tapu pavelk tik daudz, lai šķidrums (Meische) varētu iztecēt ne par daudz, ne par maz. Trauks, kurā "Meische" tecina, ir kāds koka trauks (Kurzemē sauc par toveri), un, kad tas ir pilns, tad izlej pa šo laiku izmazgātajā iesala kubulā. Atkarībā no iztecinājuma daudzuma var pēc vēlēšanās iegūt stiprāku alu, piemēram, 3 mucas no 6 pūriem (10 sieku) iesala un atlikumu, kamēr šķidrums ir salkans, kā vāju (Halb-ander). Ja vēlas tikai vāju dzērienu (Schemper), tad var tecināt kopā tik daudz mucas, cik sieku lietots iesala. Vēlamo alus daudzumu kubulā atdzēsē līdz remdenumam un tad pieliek raugu, un ļauj norūgt, pie kam jāievēro uzmanība: ja "Meische" bijusi par aukstu — iznāk auksti rūdzis un neveselīgs alus, ja par karstu — alus negrib sākt rūgt. Alus vislabāk norūdzis, kad virs tā parādās biezas putas kā aitu vilna. Putām sākot kristies, ir laiks alu nopildīt mucās, bet ne pārāk pilnās, lai alus nepārrūgtu, bet, kad tas ir nosēdies, tad jāpapildina. Pēc divām vai trim dienām, redzot, ka rūgšana apstājusies, mucas jānoslēdz ar spundi un pakulām, lai alum nepieklūtu gaiss. Tā iegūst veselīgu un garšīgu dzērienu.¹⁰²

46. Suntāžu krogs 17. gs. (Dunsdorfs 1983.)

47. Fegesaka krogs Skujenes pag. 17. gs. (Arī vecu riju lieto kā krogu.) (RA)

Alus brūvēšana muižās bij nozīmīgs ekonomisks uzdevums, jo ar alu bij jāapgādā muižas krogi; vieglāku alu brūvēja muižas kalpotāju un klausinieku lietošanai, bet muižnieku personīgām vajadzībām brūvēja īpašu, t. s. kungu alu. Alus brūvēšanu veica īpašs darbinieks, parasti kāds zemnieks. Bet šāds uzdevums prasīja zināmu māku un pieredzi, un to nevarēja uzticēt kaut kādai gadījuma personai. Tādēļ par pastāvīgu aldari muižās tika izvēlēts kāds amatu protošs zemnieks vai vaļinieks. Prasmīgs aldaris bij nozīmīgs un ilggadīgs muižas darbinieks, un viņa vadībā brūvētais alus paturēja īpatnu garšu, iemantodams lielāku vai mazāku popularitāti.

Lauciniekiem 17. gadsimtā Kurzemē parasts padzēriens bijis t. s. patekas — vājš miežu alus, ko tie lietojuši putas vietā. Dažviet parastais alus uzsildīts kopā ar pienu un lietots godībās kā siltalus.

Alus brūvēšanas aizliegumi un “kaktu krogi”

Krogu ierīkošanas un kroģēšanas tiesības ieguvušie augstmaņi krogu

praktisko un saimniecisko izkārtojumu savukārt nodeva pret atlidzību privātpersonām, ārzemniekiem un arī vietējiem zemniekiem. Bet tā kā iedzīmie alu brūvēja kopš senlaikiem, tad ar laiku daži no viņiem noskatījās šo tirgošanos ar alu un centās to atdarināt slepeni, bez atļaujas, kādās lauku mājās. To, protams, uzmanīja, alu atņēma un vaininiekus sodīja. Lai nelegālo kroģēšanu novērstu, kā arī veicinātu legālo krogu ienākumus, brīvo alus brūvēšanu sāka ar dažādiem noteikumiem ierobežot un pat aizliegt. Rīgā jau 1384. gadā nevāciem (“kam nav savs nams”) noliedza brūvēt alu,¹⁰³ to atkārtoja arī 1412. gadā, noliegumu pastiprinot ar 3 mārkus soda naudas nolikumu.¹⁰⁴ Vidzemē landtāgs 1532. gadā noliedz zemniekiem uz laukiem alu brūvēt, kā arī turēt krogu.¹⁰⁵ Kurzemē landtāgs 1567. gadā aizliedz kroģēšanu zemniekiem un alus darīšanu pašu lietošanai atļauj tikai ar kungu piekrišanu vienīgi dažos gadalajos.¹⁰⁶ Zemnieki tomēr darīja alu slepeni un kroģēja, par ko tika spriests landtāgos. Vidzemē kroģēšanas aizliegumus tik konsekventi sākumā vēl neizveda.¹⁰⁷

Dažādi krogi

Iespējams, ka jau sākotnēji krogu ierīkošanas tiesību piešķiršanas apsvērumos ietilpa doma par krogu izmantošanu arī dažādām citām vietējām vajadzībām un uzdevumiem, ne tikvien saimniecisku ienākumu iegūšanai. Bez vispārēja rakstura krogiem ir bijuši arī krogi speciālām lokālām vajadzībām. Šādus speciālkrogu turpināja celt arī vēlākā laikā, līdz pat 19. gadsimtam.

Plosta krogi

Pie upju pārceltuvju vietām, piemēram, pie Gaujas²⁰, pie Rūjienas²⁷, pie Lielupes²⁹, pie Bulduriem⁸³ un turpmāk arī citās vietās, celti krogi, lai krodzinieki apkalpotu plostus un laivas, dažreiz lēņu dokumentā pat nosakot pārceļšanas maksu ceļotājiem²⁹, neminot citus apkalpošanas noteikumus. Pārceļšanas darbu klusākās vietās varbūt pildīja pats krodzinieks, bet dzīvākās satiksmes vietās to veica īpašs kalpotājs.

48. Kāzas krogā. (Brotze)

Baznīckrogi

Visos laikos ļoti bieži krogi celti baznīcu tuvumā, un tā arī tos sauca — par baznīckrogiem. Tos min arī tautasdziesmās, piemēram:

Svētdien iešu baznīcā,

Likšu ziļu vainadziņ...

Jau netālu no krodziņa,

Rau', tautieša kumeliņš

Rakstītām kamanām.

Es iegāju krodziņā,

Redzu pašu tautu dēlu ... LTD 13592

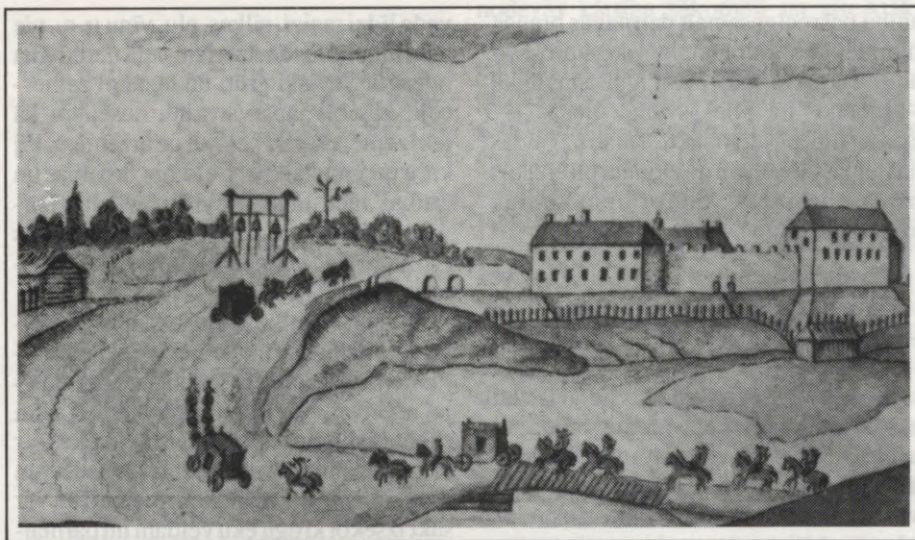
Baznīckrogi bij noderīgi un pat nepieciešami kā baznīcu apmeklētājiem, tā krodziniekiem: baznīcēniem (arī kāziniekiem un kristībniekiem) — kur sapulcēties pirms un pēc dievkalpojuma, sevišķi lietus un sala laikā, un krodziniekam — ienākumu ziņā no daudzajiem apmeklētājiem. Dažās vietās baznīckrogus tieši izmantoja vietējo kāzu paražu izdarībās. Tā Vidzemē 17. gadsimtā Lizuma, Ergļu u. c. apvidos, kāziniekiem doties uz baznīcu, pa priekšu jāja viens vai vairāki jātnieki, tad vedēji — nozīmīgākie jaunā pāra pavadoņi ar “egļiti” (īpašu kāzu simbolu) vai karogu (un

49. Lielceļa krogs pie Kokneses. (Dunsdorfs 1983.)

dzērienu un ēdienu vedēju), tad līgavainis ar līgavu un pārējie viesi. Ja pa ceļam iznāca doties garām vēl citiem krogiem, tad priekšgājējs no katra kroga dabūja alu, ar kuru tas apjāja pajūgus un pamieļoja kāziniekus. Nonākuši pie baznīckroga, vedēji palika krogā un dziedādami uzrikoja vedēju maltīti, līdz no baznīcas ieradās jaunlaulātie. Jauno pāri nosēdināja galda vidū, un vedētēvs pasniedza glāzi brandvīna līgavainim. Tas nodzēra pusi un pasniedza līgavai otru pusi. Tad vedētēvs nogriezma maizes gabalu, uzsmērēja sviestu, pārgriezma uz pusēm un iedeva jaunajam pārim uzkožamam. Beidzot vedētēvs pasniedza alus kausu, ko jaunie dzēra uz pusēm, lai kopā mīlīgi dzīvotu. Tad visi ēda un dzēra dziedādami. Savukārt līgavas “līdziniece” un panāksnieku meitas apveltīja katru vedēju ar jostu, ko apsēja pār plecu, un vēl ar pāri cimdu. Mielasta atlikumu sadalīja starp kāziniekiem vai atstāja nabagiem. Tad devās uz kāzu mājām — līgavainis pa priekšu, pēc tam vedētēvs ar līgavu un vedējmāti un pārējie kāzinieki.¹⁰⁸

Ja baznīcas un baznīckrogi atradās nozīmīgākajos apgabala centros, tie tika izmantoti arī vēl citādām vajadzībām — sanāksmēm, svinībām u. tml. un ļaužu pieplūdums varēja būt liels. Piemēram, 16. gadsimtā bez pagasta dienām svinēja vēl katoļu baznīcas svētkus, t. s. “Kerkmišes”. Tos apraksta igauņu hroniķis Rusovs: “Baznīcas svētkiem zemnieki un svabadnieki gādāja labu kviešu alu, un to turēja par lielu kaunu, ja šai gadījumā pat nabadzīgākais zemnieks nedarīja alu. Paredzot ļaužu pieplūdumu, pie baznīcām saveida vairāk lastes alu pārdošanai. Jau sestdienas vakarā lielos baros no vairāk jūdžu attāluma saradās zemnieki ar savām sievām, meitām un kalpiem. Tie tūdaļ sāka dzert un plītēt, spēlēdami visu nakti

50. Ceļotāji pie Grobiņas pils 1661. g. (Aa)

51. Krogs ceļmalā 19. gs. (Lejniēks)

līdz pat rītam uz lielām somu dūkām, pie kam viņu jautro uzdzīvi varēja dzirdēt gandrīz jūdži tālu. Svētdienas rītā viņi gāja uz dievkalpojumu pa pusei vai pilnīgi piedzērušies, sarunādamies un plāpādami tik stipri, ka mācītājs šai troksnī nevarēja neko ne redzēt, ne dzirdēt. Kad viņi tikpat gudri kā ienākuši atstāja baznīcu, tad sākās no jauna dzeršana, dejošana, dziedāšana un lēkāšana, pie kam no vīru klaigām, sieviešu dziesmām un daudzo dūku skaņām varēja zaudēt samaņu. Tā uzvedās vienkāršie saimnieki un kalpi, pie kam notika ne mazums ķildu, kautiņu, slepkavību, smagu apgrēcību un citu kauna darbu.¹⁰⁹

Bet baznīckrogi sākotnēji ar savām telpām (vācu kambariem) ir izpalīdzējuši arī tieši baznīcu darbībā. Senākās baznīcas laukos bijušas nelielas, un tām trūka sakristejas. Ja baznīcai tuvumā bij krogs, tad mācītājs acīmredzot izmantoja tā telpas, lai pārgērbtos un sagatavotos dievkalpojumam, kā arī nokārtotu tur administratīvas darīšanas. Piemēram, vēl 1679. gadā Vietalvā atzīmētas sūdzības, ka "ne baznīcā ir sakristeja, nedz tuvumā krogs, kur mācītājs varētu sasildīties". Zviedru laika pirmajā un otrajā būvperiodā gandrīz visas koka baznīcas tika celtas bez sakristejām.¹¹⁰

Senākie krogi bij koka, tāpat kā visa lauku apbūve. Un tā, savukārt, 17. gadsimtā ceļot jaunas baznīcas veco vietā, pārāk tuvu stāvošās koka saimniecības ēkas un krogus, kas ugunsgrēka gadījumā varētu apdraudēt baznīcu, lika nojaukt.¹¹¹

Retāk krogi atradās lielāku lauku kapsētu tuvumā bērnieku uzņemšanai. Tie parasti sapulcējās baznīcu krogos.

Dzirnavu krogi

Raksturīgi vietējai vajadzībai celti krogi atradās dzirnavu tuvumā, parasti pie lielākām ūdensdzirnavām. Dzirnavām arī bij tiesības kroģēt¹¹² pat degvīnu, ja kāds krogs neatradās tām tuvāk par vienu versti.¹¹³ Izdevīgi bij tomēr turēt tieši dzirnavu krogu, jo, pēc senām paražām,

labību pašrocīgi samalt dzirnavās brauca saimnieki vai kalpi un tiem sagaidīt savu mašānas kārtu, īpaši lielās mašānas laikā — rudešos un priekšsvētku dienās —, nācās it ilgi, pat diennakti. Tālab uzgaidāmās telpas cilvēkiem un zirgiem bij ērtākas krogā, protams, dodot ienākumus krodziniekam.

Lielceļu krogi

Krogus cēla, protams, lielāku vai mazāku ceļu tuvumā, lai tie būtu ērti sasniedzami un izmantojami dažādā veidā kā vietējiem iedzīvotājiem, tā svešniekiem. Arī tautasdziesmas sniedz tādus norādījumus:

Kādēļ kungi krogus taisa
Liela ceļa maliņā?
Bagātiem alu dzert,
Nabagiem sildīties. LTD 19980

Variants:
Virsniekiem alu dzert,
Zaldātiem sildīties.

Jā, Dieviņ, jā, Dieviņ,
Krogus ceļa maliņā!
Kad es braucu pie māmiņas,
Krogū bērī dusināju. 19975

Ordeņa laikmetā krogu ceļotāju vajadzībām laikam tika vēl maz izmantoti. Šā laika lēņu dokumentos tikai vienā gadījumā, 1516. gadā, tieši minēts, ka leimanim Bulderingam lēnī piešķirtajā krogā pie Lielupes, ceļmalā no Kurzemes uz Rīgu (vēlākā peldvieta Bulduri), jāuzņem ceļotāji.⁴⁸

15. gadsimtā Ordeņa un baznīcu sarakstos vietējās amatpersonas tiek lūgtas izkārtot sūtīto pārstāvju un amatvīru ceļojumus, sūtot pretim sagaidītājus ar zirgiem, tiem sagādāt apmešanos Ordeņa vai baznīcu mājās.¹¹⁴ Livonijas amatpersonas savukārt ziņo par ceļa grūtībām, piemēram, 1423. gada pavasarī: “.. ceļi pārplūduši un nelietojami, šai laikā zāle vēl nav izaugusi, kur zirgiem ganīties, un ceļi ved caur mežiem, kur neviens nedzīvo, no kā varētu dabūt lopbarību. Ceļi bij arī nedroši, un, dodoties ceļojumā, sūtņus un amatvīrus pavadīja vēl arī bruņinieki apsardzībai un kalpi.”¹¹⁵ Uzturam ceļā

veda līdzī maizi, siļķes, alu, vīnu u. c., pie kam alkoholiskie dzērieni ceļā nereti tika nozagti. Sevišķi grūti un bīstami zemesceļi, kas bij jāpārvar ziņu nesējiem kā iekšzemē, tā īpaši ceļojot uz ārzemēm, bij kaŗu un juku laikos. Ceļotāju drošības un ērtības labā tādēļ, sevišķi zviedru pārvaldes laikā, krogiem tika doti valdības rīkojumi par ceļinieku aprūpi. Par to — turpmākajās nodaļās.

Par pirmatnējo krogu ēkām nav nekādu rakstisku ziņu. Pēc netiešiem norādījumiem, tās ir bijušas koka, līdzīgas vietējai apbūvei. Senākie krogu attēli ir tikai shematiski un rāda vienstāva ēkas ar divslīpju jumtu. Apmēram ar 16. gadsimtu atrodami pirmie reālākie zīmējumi un var sākt izsekot krogu ēku veidam un pārmaiņām. (Par to sk. II nodaļu “Krogu ēku konstrukcijas un architektūra”).

Krogi kā administratīvas un sabiedriskas celtnes

Krogi sākotnējā laikā laukos nav bijuši vienīgi saimnieciskie uzņēmumi, bet to telpas tikušas izlietotas arī administratīvām un sabiedriskām vajadzībām kāda lauku apgabala — pagasta pārvaldes darbībā.

Vispirms par vārda “pagasts” izcelsmi. Zinātnieki uzskata, ka tā latviskais apzīmējums pārņemts no krievu vārda “porocr” (pogost), kas savukārt ir saīsinājums no vārda “porocrить” (pogostit = paviesoties) un “гость” (gost = viesis). Bet kāds sakars būtu “viesošanās” vārdam ar noteiktu latviešu apgabala — pagasta apzīmējumu? Prof. A. Švābe ir pētījis pagastu vēsturi, un plašas ziņas par to atrodamas viņa grāmatā “Pagasta vēsture”.¹¹⁶

Senie valdoņi-karaļi, bīskapi un to amatvīri valdīja un pārraudzīja savas zemes novadus, apceļojot tos tiesiski publiskos nolūkos — proti, ievācot nodokļus, spriežot tiesu un uzklausot pavalstnieku sūdzības. Dienesta ceļojumos viņi apmetās pie zemes soģiem, bet uzņemšanai un mielastam zemnieku pienākums bij sagādāt tiem vajadzīgo uzturu, dzērienus un zirgiem (arī suņiem) barību. Šai uztura nodevai dažādās zemēs bijuši dažādi nosaukumi — “veizla” norvēģiski, “Gastung” vāciski un jau minētais “pogost” krieviski. Šī uztura

nodevas kārtība sākotnēji un izteiktāk pastāvējusi Skandināvijas zemēs, arī Vācijā. Pārtikas nodeva karaļa ceļojuma mielastam, piemēram, Zviedrijā, pastāvējusi vēl 15. gadsimtā, un 1498. gadā karaļa Johana valsts ceļojuma mielastam Gotlandē 28 zemniekiem bijis jānod: 2 podi sviesta, 2 podi gaļas, 2 podi žāvētu zivju, 3 mucas alus, 1 aita, 3 zosis, 6 vistas, 20 olas, 24 sveces, par 1/2 vērdu grūbas, par 3 mārķām sāls. Ik zemniekam 3 maizes klaipi, visiem kopā 1 vērsis, 6 pūri miežu un 3 vezumi siena.¹¹⁷ Krievijā rakstiskas ziņas par pagasta nodevu sakarā ar valdoņa dienesta ceļojumiem uz novada sapulcēm atrodamas, sākot ar 947. gadu. Somu zinātnieks A. Kerhonens uzskata, ka Krievijā pagasta mielasta nodevu ir ieviesuši vikings.¹¹⁸ Vēlāk no tā attīstījies valdoņu ceļojuma apmešanās vietas vārds — par pagastu nosauca veselu lauku iedzīvotāju pārvaldes iecirkni.

Latvijā pagasta — nodevas un pārvaldes apvīda — apzīmējumu ir ieviesuši, domājams, pirms vācu invāzijas šeit senie vikings un senkrievi savos pārvaldītajos Daugavas un Gaujas apgabalos 9. gadsimtā, turpinot nodevu ievākšanu dažos Vidzemes apgabalos (piem., Tērbatā) vēl 13. gadsimtā.¹¹⁹ Ņemot vērā arī Livonijas atskaņu un Indriķa kronikas (...Selhen, Liven, Lettenlant — / Waren in der Ruzenhant...), “sēļu, lībju, latvju zemes / atradās jau krievu rokās ..”

Vēsturnieki Kerhonens un Švābe uzskata, ka pagasta nodevas un latgaļu zemju iedalījumu pagastos vāci atrada šeit jau priekšā un Livonijas bīskapi un Vācu ordenis bij pārk nodarbināti kaņaulaukos, lai tiem atliktu laika mainīt iekarotajās provincēs jau iesakņojušos iekšējo iekārtu. Zemju ļaudis dzīvoja tālāk pēc vecās tiesas, t. i., ieraduma tiesībām.¹²⁰

Kuršiem un zemgaļiem turpretim jau 9. gadsimtā bij notikusi cīņu un līgumu saskarsme ar skandināviem, un viņi pazina to tiesisko iekārtu, zemes iedalījumu novados, nodevas-”vakas”, kā arī valdoņu mielastu nodevu kārtību.¹²¹

Pagasta nosaukums Kursā un Zemgalē ieviesās vēlāk.

Tāpat vācu iekarojumu laika sākumā Livonijā jaunie valdoņi acīmredzot bij daļēji paturējuši zemes iepriekšējo iedalījumu un nodevu ievākšanas veidu, jo vēl 13. gadsimta dokumentos minētas zemnieku nodevas pagasta dienām pēc

pagasta jeb vaku tiesībām (“... na vacken edder paggast recht”).¹²² Pagastu pārzināja pagasta vecākais.

Krogi — pagasta dienu sapulču un dzīru vieta

Viduslaikos pagastos rīkojumu izsludināšanai, nodevu ievākšanai, algu un parādu kārtošānai un tiesas spriešanai pagasta vecākais sasauca divas vai vairākas reizes gadā pagasta sapulces, t. s. pagasta dienas, kurās — ar soda piedraudējumu — bij jāpiedalās visiem saimniekiem un brīvniekiem un kur tad ieradās zemes kungs un citi viņa ierēdņi. Bez administratīvā darba pagasta dienās bij paredzēts arī pagasta mielasts — zemes kunga un pavadoņu uzņemšanai. Tā sarīkošanai zemniekiem jau iepriekš bij jānodod īpašas nodevas natūrā (“vaku koste”). Bez mielasta nodevām zemniekiem vēl bijis jāsaģādā uzturs zirgiem un suņiem, kā arī jāalgo spēlmaņi-muzikanti, jo pagasta dzirēs bij paredzētas arī dejas, rotaļas u. c. izpriecās.¹²³ Pagasta dienu sapulču vietas nav tuvāk aprakstītas, vienīgi norādīts, ka tās notikušas pilīm vai muižām piederošās telpās. Ņemot vērā, ka pagasta dienas bij saistītas ar liela ļaužu pulka un zirgu uzņemšanu un novietošanu ar sekojošu mielasta sagatavošanu un pasniegšanu, visticamāk domājams, ka sapulcēšanās būs notikušas piļu vai muižas krogos, kuriem bij visas vajadzīgās ierīces, telpas un piederumi šādai vajadzībai. Attiecībā uz pagasta dienu nodevām u. c. ir saraksts par Karkus pils novada 259 zemnieku nodevu vakas dienām 1569. gadā: naudā 9 mārķas, alus — 4 lastes 11 mucas, kviešu maize — 60 veģi, rudzu maize — 2000 klaipi, 6 podi sviesta, 2 podi 5 mārķ. gaļas, 1 sāngabals speķa, 19 šķiņķi, 1 pods žāvētu zivju, 600 siļķes, 600 olas, 1 pods sīpolu, 21 vērsis, 30 aitas, 7 zosis, 120 vistas, 320 sveces, 80 vezumi siena, 320 kūļi salmu, 2 2/3 mucas auzu.¹²⁴

Svarīgākā mielasta sastāvdaļa bij alus, pēc kuŗa daudzuma aprēķināja visas pārējās ēdamvielas. Piemēram, uz 1 mucu alus rēķināja 50 klaipus rudzu un kviešu maizes, 1/2 šķiņķi, 1/2 aitu, 2 1/2 podu sviesta, 3 vistas, 10 olas utt.¹²⁵

Degvīns pagasta dzirēs netiek minēts, jo vēl 16. gadsimtā tas bij ļoti maz izplatīts.

52. Pleskavas šoseja. (Lejnieks)

53. Tilts. (Lejnieks)

Pagasta sanāksmju dienas kārtība sākās ar iepriekšējā gada nenomaksāto parādu iekasēšanu, kā arī mācītāju sieciņu ievākšanu, ko veica pats zemes kungs vai viņa junkurs. Pagasta dienās arī piešķīra pagasta ļaudīm jaunos aizdevumus, kuŗi bij jānolīdzina pēc četriem gadiem. Pēc tam notika zemnieku nopratināšana un tiesas spriešana par izdarītiem pārkāpumiem. Tiesai beidzoties, pagasta ļaudīm nolasiņa priekšā zemes likumus, lai viņi zinātu, kā izturēties, un izsargātos no zaudējumiem, lai neviens nevarētu atrunāties ar noteikumu nezināšanu, jo šai laikā tikai nedaudzi prata lasīt. Dažās vietās Rīgas virsbīskaps (1509—1524) bij uzdevis fogtiem vai muižkungiem pagasta sapulcēs noklaušināt zemniekus kristīgās ticības zināšanās, pie kam tiem, kas prata skaitīt lūgšanas, atļāva piedalīties pagasta dzīrēs, bet, kas to neprata, tos lika bez zēlastības pērt.¹²⁶

Pagasta dzīres

Pēc sapulces administratīvi tiesiskās daļas beigšanās sākās pagasta dzīres, kuŗās piedalījās ieradušies un vietējie kungi un saimnieki. Pagasta dzīrēs nozīmīgu vietu ieņēma alus dzeršana. Tēlaini šādas dzīres aprakstījis igauņu vēsturnieks B. Rusovs:¹²⁷

“Kad nodevas bij ievāktas, tad sāka plītēt un trakot, cik katrs spēja, pēc vidzemnieku paražām un tikumiem: atnesa lielus koka biķerus, kurus sauc par kausiem un kuri ir tik lieli, ka viņos var bērnus mazgāt; no tiem un vēl citiem lieliem un maziem traukiem vajadzēja sadzert pa pāram, kamēr vienam metās raibas acis un tie viens otru nesaredzēja. Kurš izturēja līdz beigām un palika pēdējais uz kājām, kamēr citi bij apdzērušies, tas otrā dienā bij liels varonis un tika teikts un slavēts. Tad dzīres sākās no jauna ar lieliem un maziem kausiem.”

Acīmredzot kopīgā dzīrošana notikusi omulīgi un pat bramanīgi. Pagasta dzīres varbūt atspoguļojas arī tautasdziesmās, piemēram,

Tur dzer kungi, tur bajāri,
Zeme rīb dancojot. 2640

Ar Vācu ordeņa sabrukumu un sekojošiem kara postījumiem mainījās

54. Māju ceļš. (Aa)

55. Lauku ceļš. (Lejniēks)

dzīves apstākļi un paražas, arī pagasta dzīres. Poļu laikā pagasta dienas gan vēl pastāvējušas, bet dažviet izzudušas. Pārveidotas tās tomēr dažviet pastāvējušas līdz 17. gadsimtam.

Kā pagasta administratīvo mitekli — telpas visa pagasta un tā valdes sapulcēm, tiesas sēdēm u. c. — līdz pat 19. gadsimta vidum izlietoja kādu muižas ēku, parasti **krogu**. Tikai ar 1866. gada Baltijas pagastu likumu noteica, ka administrācijas vajadzībām jāceļ īpaši pagasta nami.¹²⁸ Tādējādi laukos pagastu pirmās sabiedriskās celtnes arī oficiāli un praktiski ir bijuši senie lauku krogi.

Par pagasta skriveri-darbvedi, kas veica pagasta rakstu darbus, kancelejas un grāmatvedības uzdevumus un pagasta tiesas rakstvedību, muiža līdz 1866. gadam parasti izraudzīja kādu no saviem vācu amatniekiem vai **krodznieku**.¹²⁹

(Drustu pagastā (Cēsu apr.) 1616. gadā ar muižnieka gādību tikusi uzcelta koka baznīca. Kad 1705. gadā tā nodeg, dievkalpojums notur vietējā krogā.¹³⁰)

Ceļi

Sākotnējie ceļi mūsu zemē primitīvi būs iestaigāti, iejāti un iebraukti jau senatnē starp apdzīvotām vietām.

Arapzīmējumu "ceļš" sākotnēji daudzus gadsimtus tādējādi bij jāsaprot ļaužu satiksme zināmā virzienā, bet nepārveidotā dabas vidē. Ceļu izveidošana, papildināšana un labiekārtošana, pielietojot cilvēku darbu, sākās tikai vēlāk, ar zemes pārvaldes rīkojumiem — dažādos laikos, vietās un dažādā veidā.

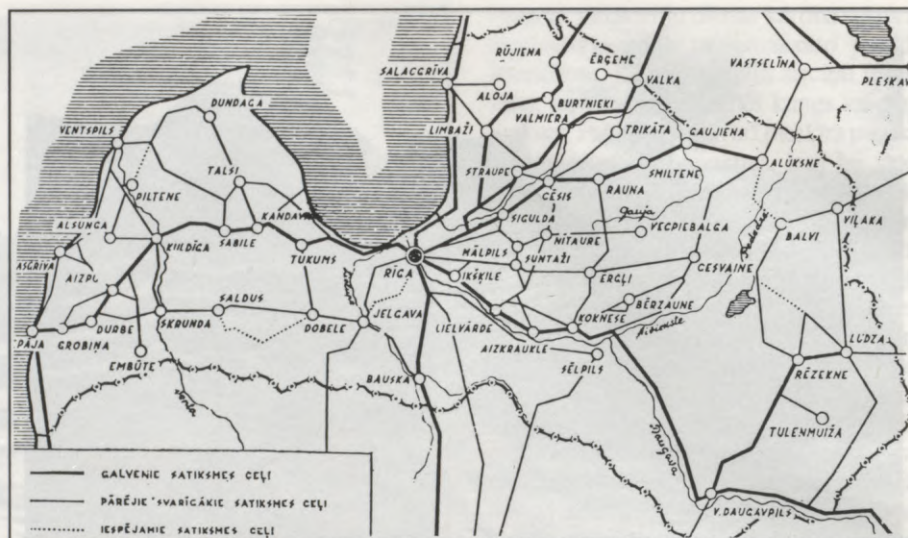
Tautasdziesmas saka:

Braucu dienu, braucu nakti
Pa to vecu ceļa vietu;
Jaunu ceļu netaisīju,
Kumeliņu nesviedrēju. LTD 95

Brauc pa ceļu, ceļa vīrs,
Liec vērā ratu pēdas:
Lai ratiņi nesalūza,
Lai neklupa kumeliņš. LTD 93

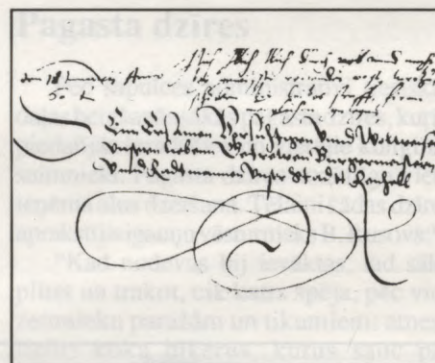
56. Sens jūdžakmens Rāmuļos. (A. Stinkuls)

57. Latvijas satiksmes ceļu shēma 14.—15. gs. (Krājējs)

Sakarā ar ceļiem un satiksmi tautā no senlaikiem izveidojusies visāda mānticība. Nopaaudzies uz paaudzi tā vecu ļaužu atmiņā saglabājusies līdz mūsu dienām. Piemēram: ja, izejot ceļā, kaut kas aizmirstas mājās un jāiet atpakaļ, tad neies labi. Kad, no mājām ārā braucot, zirgs tur atstāj mēslu čupu, tad būs laimīgs brauciens. Ja satiek pirmo pretimnācēju vīrieti, tad būs laime. Ja satiek pirmo pretimnācēju sievieti ar pilnu kurvi, tad būs laime. Ja pār ceļu pārskrien tumšs kaķis, tad būs nelaime, ja gaišs — laime. Ja kāds kustonis pāriet krustām ceļam, esot nelaime. Ja vāvere pārskrien pār ceļu, būs laime. Ja vīrietis pāriet krustām ceļu, tad kaut ko atrod. Ja uz ceļiņa ir kāds žagariņš, nedrīkst tam kāpt pāri, jo tā samīnot laimi. Ja ejot nodauza labo kāju, gājiens būs nelaimīgs. Ja divi iet pa ceļu un trešais iziet starp viņiem, tad tie divi saķildosies. Ja naktī iet pa ceļa kreiso pusi, rādās spoki, jāiet pa labo pusi.

Ceļi izveidojās un nostiprinājās līdz ar vēstures notikumiem un vispārējo dzīves attīstību. Radās jau stabili, sabiedriski uzturēti ceļi starp iekšzemes pārvaldes centriem. Tā pirmajos zemnieku

58. Vācu ordeņa mestra G. Ketlera kurjera vēstule 1560. g. (Selli)

padošanās līgumos ar Ordeni un bīskapiem ietilpa pienākumi taisīt ceļus un piedalīties piļu celšanā.¹³¹

Savukārt tuvāko un tālāko zemju tirgotāji, sakarnieki un galvenokārt kaņģotāji meklēja un izveidoja piemērotākos un lielākos satiksmes ceļus uz ārzemēm un no turienes, tā pieslēdzoties ārzemju zemesceļiem. Rīgas archibīskaps, Ordeņa mestrs un virsmestrs vienojās, ka ceļiem uz zemes un ūdeņiem jāpaliek brīviem un atklātiem baznīcas un Ordeņa locekļiem un tirgotājiem.¹³²

Norādes par nozīmīgāko ceļu virzieniem atrodamas chronikās, ceļotāju aprakstos un zemes kungu lēmumu dokumentos, bet rakstiskās ziņas visumā ir tikai aptuvenas un fragmentāras. Piemē-

Hochdeutsche Uebersetzung

des

Sigismundschen Adels-Privilegiums

vom 28. November 1561.

Hochdeutsche Uebersetzung

des

Unterwerfungs Vertrages,

errichtet zwischen

Sigismund August, Könige
in Polen,

und

Gotthard Kettler, Meister des
deutschen Ordens,

wodurch

die Provinz Livland dem zuerst ge-
nannten Könige unterworfen, und
dem Großherzogthum Littauen hin-
zugefüget: dem Ordensmeister Gott-
hard aber der Titel eines Herzogs
mit allen Vorzügen dieser Würde
erteilt, und demselben einige Di-
strikte in Livland zu Lehn gelassen
werden.

Wilna, den 28. November
1561.

Hochdeutsche Uebersetzung

des

Bestätigungs-Diploms

der zwischen

Littauen und Livland

geschlossenen Union,

in welcher

König Sigismund August
die erwähnte Union, oder den Ver-
einigungs-Vertrag, so wie sie wört-
lich eingeschaltet worden, genehmi-
get, als gültig anerkennt und be-
stätiget: zugleich Livland mit der
Würde und dem Titel eines Herzog-
thums bekleidet, und demselben ein
bestimmtes eigenes Siegel erteilet.

Grodno, auf der allgemeinen
Versammlung des Herzogthums
Littauen am 16. Dezember 1566.

kreisajā krastā bij Plosta krogs) uz jūrmalu un tālāk uz Tukumu, Kuldīgu, Grobiņu un Klaipēdu līdz pat Prūsijai.

Cits ceļš no Rīgas vedis uz Bausku un tālāk uz Lietuvu.

Ceļš no Rīgas uz austrumiem vedis gar Daugavas labo krastu līdz Daugavpilij un tālāk Krievzemē, kā arī no Rīgas uz Siguldu, Cēsīm, Alūksni, uz Pleskavu un tālāk. Uz ziemeļiem un uz Igauniju veduši vairāki ceļi: no Rīgas gar jūrmalu uz Pērnavu vai arī gar Rūjieni vai gar Valmieru un Valku.¹³⁴ No dažādām ziņām konstatēta Latvijas seno ceļu shēma 14.—15. gadsimtā (sk. 57. att.).

Sekojošā laikā jau vairojas ziņas par zemesceļiem, zemesceļu kartes, arī ziņas par krogiem pie ceļiem, par to — turpmāk.

Sūtņu un ziņnešu dienests Vācu ordeņa laikā

Sazināšanās starp valdoņiem un viņiem padotām personām, kā arī garīgo un saimniecisko iestādījumu starpā notikusi ar sūtņu un ziņnešu starpniecību, tāpat kā visās zemēs, arī senajā Latvijā. Šie ziņu nogādātāji parasti jāšus, retāk braukšus devušies no pils uz pili vai pilsētu, pa ceļam izmantojot gadījuma apmešanaspie zemniekiem, vēlākā laikā — dažādā veidā ierīkotās apmetnēs — “taverna” vai krogos.

Kā raksturīgs paraugs tā laika ziņu dienestam ir saglabājušies pēdējā Vācu ordeņa mestra Gotharda Ketlera 1560. gada 13. janvārī sūtītā vēstule Rēveles birģermeistaram un rātei, uz kuŗas blakus adresei ir vēstules sūtīšanas rīkojums: “Illich, Illich, Illich durch tagk unnd nacht bey gewisser reitender post vortzuschicken bey leibes straff hiran meiglichen gelegen.” (Steidzīgi, steidzīgi, steidzīgi pa dienu un nakti ar jāšus ziņnesi tālāk sūtīt, brīdinot ar miesas sodu).¹³⁵

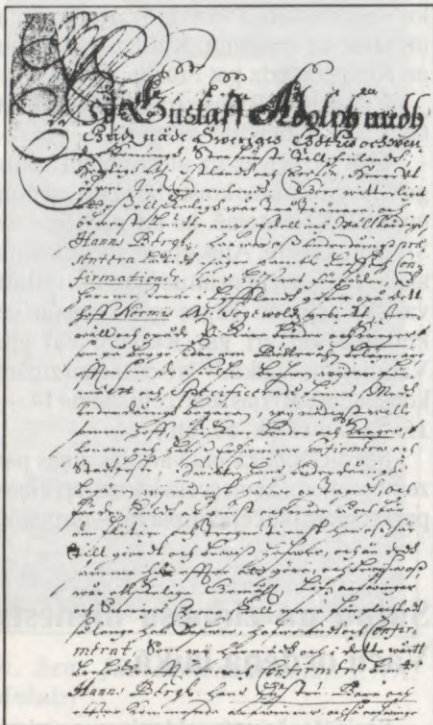
Pretējā virzienā no Rīgas uz vakariem kurjeru ceļš vedis caur Mēmeli, Palangu, Kuršu kāpām uz Marienburgu Prūsijā. Maksa ziņnešiem par vēstules nogādāšanu bijusi dažāda. Ir ziņas, ka 15. gadsimtā vēstules nogādāšana uz Mēmeli maksājusi 4 1/2—1/2 mārkas, uz Rēveli — 1 māрку, uz Koknesi — 2 mārkas. Vēstuļu nogādāšanas ilgums arī bijis dažāds. 16. gadsimta sākumā ir atzīmes, ka,

59. Polijas karaļa Sigismunda II Augusta privilēģijas. (Buddenbrock)

ram, 12. gadsimta Livonijas atskaņu hronikā rakstīts¹³³:

“.. tad ņēma ceļu vedējus, kas spēj ceļu rādīt Kurzemē” (2376—8), “.. raiti jāja uz Kurzemi, it steidzīgi gar jūras krastu, līdz nonāca Kuldīgā” (7215—7), “.. gar jūras krastu ceļš tiem gāja tik ilgi, kamēr nonāca viņš Klaipēdā” (4472).

Kartogrāfija izveidojās tikai vēlāk, un zemesceļu kartes Livonijā radās tikai ap 16. gadsimtu. Sakopojot dažādas ziņas, noskaidrots, ka senais galvenais ceļš, t. s. kara ceļš, no Rīgas uz vakariem vedis, sākot no Ķīpsalas pārceltuves, uz Lielupes pusi, pāri tās pārceluvei (vēlākā laikā tur

60. Zviedrijas karaļa Gustava Ādolfa kroga lēņa apstiprinājums 1628. g. (RA)

piemēram, vēstule no Rīgas uz Klaipēdu nogādāta četrās dienās, no Rūjienas uz Rēveli — septiņās dienās utt.¹³⁶

Ziemeļu kara un poļu valdības laiks

Apkārtējo kaimiņu lielvalstu interese par zemēm Baltijas jūras austrumu piekrastē un tieksme iegūt tur noteicošu virsvaru ir pastāvējusi visos laikos, izsaucot Baltijā karus, postījumus un radikālas pārmaiņas.

Krievu cara Jāņa IV (savas rīkošanās dēļ saukta par “briesmīgo”) postošais kaŗa iebrukums Livonijā 1558.—1559. gadā ievadīja, bet vietējo aizstāvēšanās nevarība, kā arī apkārtējo lielvalstu centieni šeit uzkundzēties — noveda pie Vācu ordeņa valsts sabrukuma un izbeigšanās. Vasājiem pirmā vietā nerūpēja valsts, bet galvenokārt personīgas intereses un ieguvumi, un viņi bij ar mieru pieslieties un atbalstīt tās varas pārstāvniecību, no kuŗas cerēja iegūt lielāku labumu. Un tā 1561. gada 28. novembrī pēdējais Ordeņa mestrs Gothards Ketlers un archibīskaps parakstīja aktu par padošanos Polijas un Lietuvas karalim Sigismundam II Augustam, tādējādi Vidzeme (un Latgale) nāca zem Polijas varas, bet Kurzeme (un Zemgale) palika par hercogisti, ko lēnī piešķīra G. Ketleram.¹

Muižnieki kaŗa pārmaiņās tūlīt centās nodrošināt savas līdzšinējās privilēģijas un 1561. gada 28. novembrī iesniedza sarakstu par tām Polijas karalim Sigismundam II Augustam, kuŗš to it kā esot apstiprinājis 1565. gada 16. decembrī. Šo oriģinālu neviens nav redzējis, jo tas it kā esot pazudis, bet muižnieki uz šīm tiesībām ir atsaukušies līdz pat jaunākajiem laikiem.²

Šai dokumentā cita starpā ir noteikumi par alus brūvēšanu un kroģēšanu: “7§ 21. p. Bez visiem šiem lēņu dokumentiem un seniem ieradumiem, līdz šim dienām lietotām tiesībām visiem Vidzemes dižciltīgajiem un augstmaņiem ir bijušas arī tiesības brūvēt alu un pilnvarojums to bez traucējumiem un bez kādām nodevām vai akcīzes pārdot viņu kroģos.” Dokumenta teksta 1802. gada izdevumā³ pie šā paraģrāfa ir piezīme: “Degvīns toreiz kro-

ģos laikam netika necik kroģēts, jo citādi tas arī te būtu pieminēts.”

Kroģu turēšanas privilēģijas muižnieki nodrošināja arī vēlākā poļu valdīšanas laikā, iesniedzot pierādījumus par agrāk piešķirtām tiesībām, un panāca karaļa apstiprinājumu — tiesību konfirmēja (sk. 59. att.).

Līdzīgu privilēģiju dižciltīgajiem Kurzemē un Zemgalē parakstīja G. Ketlers 1570. gada 20. jūnijā.

Bet kaŗi turpinājās, un 1600. gadā sākās lielais Zviedrijas kaŗš ar Poliju par Livoniju, kas ilga vairāk nekā 30 gadus un kopā ar badu un mēri pārvērtā zemi par postažu. Zviedru un poļu kaŗapulki cīnījās Vidzemē un gāja šurpu turpu, postīdami un laupīdami. Kādā 1602. gada kaŗa ziņojumā rakstīts: “Viss bez izšķirības tiek nodedzināts un nokauts, kāpēc daudz jūdžu attālumā nevar sastapt nevienu dzīvu dvēseli. Kas palikuši dzīvi, no bada izrok miroņus vai zog zagļu liķus no karātavām.”⁴ Tā laika mācītājs un rakstnieks S. Dīcs raksta:

“Kur daŗa branga ēka,
Kur daŗa skaista pils,
Tur tagad zaķi lēkā,
Tur atmatas un sils.”

Uzskatāmu ainu par tā laika necilvēciskajiem apstākļiem varbūt tik raksturīgi nedod vis lielo notikumu apraksti kā kaut vai siku ikdienas notikumu atzīmes, piemēram, par notikumiem kroģos.

Sīķeles (Salienas pag.) mācītājs H. F. Kemgels (Kemmgel) 1602. gadā cita starpā ierakstījis savā baznīcas grāmatā:⁵

Daugavpils iecirkņa pārzinis Grunvalds (Grunewallt) liecina, ka Platera (Platerschen) kroģā trīs personas ēduŗas beigta zirga gaļu. J. Freidenvalds liecina, ka Baruŗu (Baruschen) kroģā pie Daugavas krodznieks bijis leitis un tas daudzus beigtus cilvēkus izvāriŗis un pārdevis Pārdaugavas zemniekiem kā cūkgaļu.

H. Saksa (Sachse) krodznieks nogalinājis trīs personas karstā rijā un aprijis, ticis saņemts ciet un bez tiesas

61. Rīgas apkārtnes karte pie Juglas—Stintes ezeriem. (Dunsdorfs 1938.)

sprieduma pabāzts zem ledus un noslicināts.

J. Engels liecina, ka Čakarija (Zacharias) krogā ir vairāk kā 40 cilvēki apēsti. Arī viens nabags ir apēdis otru.

Augstdzimušais G. Butbergs (Butberg) liecina, ka H. Vitinga (Witting) krogā Susējā (Sussei) krodzinieks bijis leitīs, ciemā daudzus cilvēkus nonāvējis

un krogā daudzi cilvēki apēsti. Krodzinieks vēlāk ticis sodīts uz rata.

Ilūkstē krodziniekam nomirst bērns un tiek aprakts. Siberga (Syburgschen) zemnieks drīz to izrok, pārnēs mājā, izvāra to un ielūdz viesos piecas personas, kuŗas pēc ēšanas visas nomirst, bet vainīgais paliek dzīvs un aizbēg ar poļu karavīriem uz Poliju.

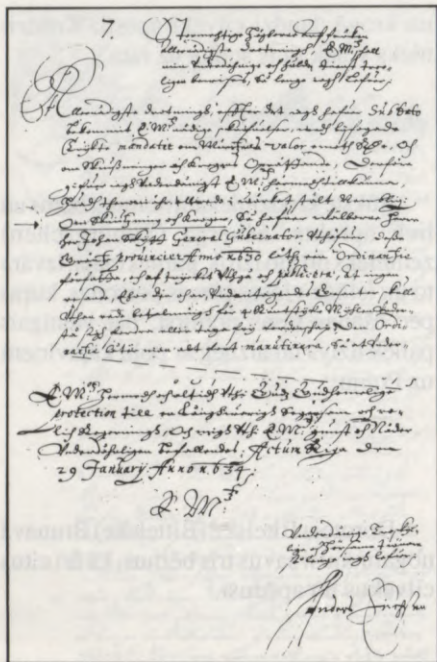
Doroteja Bitelske (Bittelske) Brunavā nogalinājusi savus trīs bērnus, kā arī citus cilvēkus un apēdusi.

Sikeles apvidū (Sykelsche Gebiete) zemnieks Andrejs Pīkstulis (Pixtul) iesāļījis deviņus cilvēkus. To uzzina junkurs un ar amtmaņiem Pašenu (Paschen) un Saksenu (Sachsen) ierodas pie zemnieka un to atrod. Zemnieks atzīstas, ka nogalinājis divus cilvēkus, gaļu iesāļījis un galvas aizsviedis. 19. martā viņu pirti sadedzina.

Arī pie Jelgavas un citur Kurzemē ir suņu, kaķu, žurku, zirgu un govju maitas (Aess) ēstas, lai paglābtos no bada.

Zviedru laiks

Zviedrijas—Polijas karā beidzot zviedri iegūst pārsvaru, 1621. gadā tie ieņem Rīgu un dažus novadus Zemgalē un līdz 1629. gadam visu Vidzemi¹, kas nonāk jauno iekārotāju pārvaldīšanā. Zviedri ir humānāki, tie ievie kārtību, un zeme atkopjas. Pateicoties pārvaldes ierēdņu punktualitātei, pat birokrajai, no šā laika ir saglabājusies plaša dokumentācija un arī kartogrāfija par Livoniju. Šie dokumenti joprojām atrodami

62. Zviedrijas gubernatora Rīgā sarakste ar karalieni Kristīni krogu un šķūšu lietās. (RA)

Zviedrijas neskartajos archīvos un dod ziņas un labu pārskatu par šo laiku. Vairums dokumentu un to norakstu ir rakstīti ar zoss spalvu vācu un zviedru valodā, ar gotu un latīņu burtiem un grezniem izrotājumiem.

Lauku dzīves noteikumu, zemes īpašumu izlēpošanas, agrāko piešķirumu apstiprināšanas (confirmation) u. c. dokumenti sniedz ziņas arī par lauku krogiem, kuŗi apzīmēti ar vārdiem “Krog”, “Krogstelle” un arī “Stadolla”. (Piem., sk. Zviedrijas karaļa Gustava Ādolda 1628. g. rakstu par Nurmīžu (Normis) muižu, zemniekiem un krogiem Siguldas (Segewold) novadā. 60. att.)²

Valdoņiem mainoties, Vidzemes muižnieki joprojām secīgi centās nodrošināt savas līdzšinējās tiesības, panākot jauno valdoņu dokumentāru apstiprinājumu. Tas attiecas arī uz krogu turēšanas tiesībām. Piemēram, Hermanis Šrivers-Šreibers (Schryver-Schreiber) 1637. gadā iegūst Zviedrijas karalienes Kristīnes apstiprinājumu par viņam piederošo krogu (Krogstelle Abgunst) un zemniekiem (Bönder) Bukultu (Nymöhlerh-Neuermühlen) novadā (62. att.). (1545. g. dokumentā ir ierakstīts Hermaņa Šrīvera (Srīver) vārds (62. att.), bet 1637. g. dokumentā — Hermaņa Šreibera (Schreiber) vārds Abgunstes kroga īpašnieku sarakstā vispirms rakstīts H. Šrīvera (Schrywer) vārds, pēc tam H. Sreira vārds un 1647. gada kroga pārdošanas dokumentā Mengdenam — arī H. Šreibera (Sreiber) vārds.)³ Ši ir tā pati vieta starp Juglas un Ķīšu ezeriem, par kuŗu rakstīts 27. lpp. un kur eventuāli ir atradies pirmais lauku krogs 1262. gadā. Šai zīmīgajā vietā (pie Ropažu—Rīgas tilta) tāpat krogs darbojies arī sekojošos laikos. “Abgunst” kroga raibo vēsturi apliecina zviedru valdības Vidzemes muižu revīziju laikā sastādītais dokuments, kas atrodas Zviedrijas Valsts archīvē (Riksarkivet):

“Norāde par Abgunstes (Abgunst) kroga vietu (Krogstelle) pie Bukultu (Neuermühlschen) tilta.

1/ Šis krogs ar piederīgām lauku mājām 1545. gada 18. janvārī no Ordeņa mestra Hāzenkampa (Hasenkampv) piešķirts Hermanim Šrīveram (Schrywer). Iepriekš tas piederējis Markusam Habno.

2/ To vēl pierāda Ordeņa mestra Hermaņa c. Brigenoja Hāzenkampa

(Bryggenoiļ Hasenkampv) 1548. gada vēstule.

3/ Šā raksta izvilckumu (transumpf) Sigismunds III (Sigismundus Tertius) ir savā vēstulē atzīmējis un 1596. gadā šo zemi no jauna apstiprinājis (confirmiret).

5/ To savukārt karaliene Kristīne (Christina) apstiprinājusi 1637. gada 30. novembrī.

6/ Turpmāk karaliene Kristīne ir Hermani Šrīveru pa otram lāgam apstiprinājusi 1645. gada 30. aprīlī.

7/1747. gadā šo krogu un zemi Dāvids Šreibers mantojuma kārtībā pārdod augstdzimušajam Oto fon Mengdenam (Mengden).

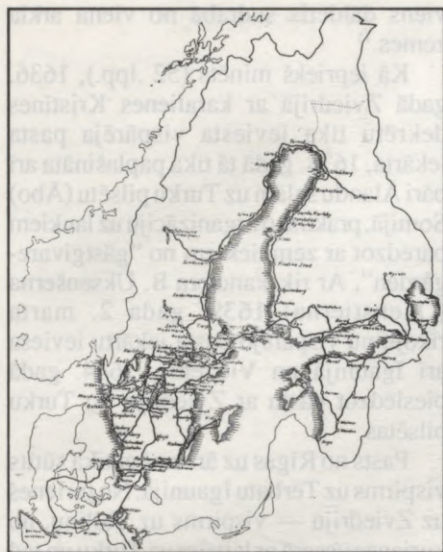
8/ Tas ir no Zviedrijas karalienes Kristīnes un karaļa Kārļa Gustava (Carolus) apstiprināts un muižas pārbaudēs uzrādīts.”⁴

Arī iepriekšminētais līguma noraksts par Dāvida Šrīvera kroga pārdošanu O. Mengdenam par 14.000 valsts dālderiem ir saglabājies Zviedrijas Valsts archīvē. Līguma dokuments ir daudzvārdīgs (veselas 7 lappuses), ar atkārtojumiem un noteikumu nodrošinājumiem.

Muižu revīzijas

Protams, arī zviedru iekarotāji bij ieinteresēti gūt no iekarotās zemes ienākumus, vispirms jau sava karaspēka uzturēšanai u. c. Lai noskaidrotu zemes īpašumu un iedzīvotāju sastāvu, Zviedrijas karaļa uzdevumā zviedru ierēdņi izdarīja vairākas t. s. zemes revīzijas. Sākumā bij arī jānoskaidro, kādas muižas kaŗa laikā palikušas bez īpašniekiem, lai tās pārņemtu un varētu piešķirt zviedru virsniekiem un ierēdņiem, kā arī vācu muižniekiem par nopelniem Zviedrijas labā. Revīziju dokumenti ir saglabājušies archīvos, un tos pētījuši un publicējuši prof. A. Švābe un prof. E. Dunsdorfs. Revīziju protokolos atrodamas daudzas ziņas, cita starpā, arī par krogiem, to skaitu, piederību un atrašanās vietām.

Pirmo, nepilnīgo revīziju izdarīja jau 1601. gadā, vēl kaŗa laikā, zviedru

63. Zviedrijas pasta ceļi 1685. g. (Forsell)

ieņemtajos apgabalos, galvenokārt Vidzemes vidusdaļā. Šai revīzijā atzīmēti 32 krogi un četras izpostīto krogu vietas. Zviedrijas karalienes Kristīnes uzdevumā 1638. gadā tika izdarīta jauna un rūpīga Vidzemes zemes revīzija, ievācot ziņas par muižām un to valdītājiem, baznīcām, dzirnavām, krogiem, zemniekiem, viņu sētām un zemi, iedalot to "arklos" nodevu aprēķināšanai.⁵ Šai revīzijā atzīmēts 91 krogs un 32 izpostīto krogu vietas.

Sadalot pēc Latvijas apriņķiem, Rīgas apriņķī bijuši 46 krogi un 13 bijušās krogu vietas, Cēsu apriņķī — 18 krogi un 8 krogu vietas, Valkas apriņķī — 5 krogi un Valmieras apriņķī — 24 krogi un 11 krogu vietas (sk. pielikumus). Daudzās bijušo, izpostīto krogu vietas liecina par pārļauto kaŗu sekām.

Dažos gadījumos atzīmēs par krogiem ierakstīts "stodall", t. i., zirgu iebraucamā vieta. Nav zināms, vai tas nozīmētu, ka krogam ir stadula vai — kas ticamāk — ka ir tikai stadula vien. (Piem., par Doli atzīmēts, ka krodznieks arī dzīvo stadulā.) Dažās vietās atzīmēts, ka atsevišķi zemnieki krogē muižas alu savās sētās. Kroga īpašvārds parasti nav minēts, bet krogs atzīmēts revidētās muižas ziņās. Paretam minēts arī krodznieka vārds, vietām viņa tautība vai izcelsme. Tā sastopam vācu un latviešu vārdus (bieži ar norādījumu — kurzemnieks, tātad ieceļotājs kaŗu izpostītajā Vidzemē), bet arī pa krievam, leitim un polim.

Daudzās Vidzemes zemnieku mājās tagadējie saimnieki atzīmēti kā kurzemnieki, kuŗi tur (dažreiz minēts agrākā saimnieka vārds) apmetušies pirms diviem līdz desmit gadiem — acimrēdot kaŗa seku dēļ tukšajā mājā un zemē. (Piem., Ropažos no 49 zemnieku sētām 15 sētās mitinās ienācēji no Kurzemes u. c.; Lēdurgā — 30 izpostītas sētas un 10 sētās apmetušies kurzemnieki.)

Prof. E. Dunsdorfs ir arī pētījis zviedru valsts kancleram Uksenšernam (Ochsenstiern) piešķirto Vidzemes muižu saimniecības grāmatas un publicējis savu darbu par tām.⁶ Tajā bez daudzām ekonomiskām ziņām atrodams sīkākas ziņas arī par krogiem šai laikā:

Ar 1629. gadu krogus ar apmēram ceturtdaļu arkla zemes iznomāja, un nomnieki parasti bij zemnieki, kas nomu maksāja naudā. (Piem., brūzemnieks K. Rāmnieks — 200 mārkas, P. Ūdenkaķis — 200 mārkas.) Krodzniekam bij jāpārdod muižas alus, pašam brūvēt un pārdot bij aizliegts. E. Uksenšerna 1649. gada noteikumos muižu pārvaldniekiem 29.§ teikts: "Krogos jāveicina kunga ienākumi. Kur tādi varētu dot ienākumus, jābūvē krogi. Jāpārbauda krogēšana un brūvēšana, ja tiek pārdotas neparedzētas lietas — tās jākonfiscē."⁷

Zemnieku brūvēto alu nav atļauts pārdot. Valmieras rātes noteikumu 26.§: "Aizliegts ievest alu no laukiem un pārdot. Pārkāpuma gadījumā alu confiscēt un sodīt ar vienu dālderu. Svinību un bēru gadījumos var izprasīt atļauju ievest."⁸

1633. gada krogu noma: Amatas krogs — 70 dr, Lodes krogs — 200 mr rijs, Raunas krogs — 200 mr rijs, Tilbaka pār-celtuve — 200 mr rijs.⁹ 1643. gadā muižās brūvēts alus — 438 mucas un pārdots — 434 mucas. Salīdzinājumam dažas cenas 1643. gadā: 1 muca (apm. 30 stopi) alus = 72:-, 1 pods tauku l:-, 1 vista 6 gl, 1 jērs 221/2:-, 1 zirgs 30:-, 1 zemnieks 24:-.

Algas: zemes tiesnesim — 200:-, muižkungam — 246:-, bendem — 50:- (par raganas mocīšanu un sadedzināšanu — 12:45), skolmeistaram — 20:-, leitnantam — 40:- un 1 arkls zemes, dārzniekam — 14:36, muižas kalpam — 7 pūri rudzu, 1 pūrs putraimu, 1 pūrs zirņu, 2 govīs, 1 cūka, 5 p. iesala alum, 8 dālderu naudā.

Kurjeru satiksme, pasts, ceļi zviedru laikā

Iekaŗoto Livonijas provinču pārvaldīšanai zviedriem bij svarīgi izveidot labu sazināšanās iekārtu administratīvo personu starpā uz vietas un ar Zviedriju. Zviedrijas pārvaldes sākuma laikā kurjeru un amatpersonu satiksmei no zemniekiem rekvizēja zirgu šķūtis (skjuts), ļoti patvarīgi un bez atlīdzības, līdz ar to kaŗu piemeklētajā Vidzemē izsaucot pretestību un sūdzības. Ģenerālgubernators J. Šite (Skytte) tādēļ 1630. gada 20. decembrī ar rīkojumu aizliedza bezmaksas šķūtis,

noteicot, ka karaļa kurjeriem jāmaksā par zirgu lietošanu četri rundstiki par jūdzi un par ēdienu bez dzēriena — trīs rundstiki. Zirgu maiņai pie lielajiem satiksmes ceļiem trīs jūdžu atstatumā jāierīko zirgu stacijas kopā ar “vārdshus”. Pilsētu rātēm uzlika par pienākumu sagādāt zirgus karaļa kurjeriem līdz tuvākajai zirgu maiņas vietai uz laukiem. Pārējiem ceļotājiem zirgi un rati bij jāsagādā pret samaksu pašiem.¹⁰

Sekojošos gados arī Zviedrijā tiek vairākkārt izstrādāti grozījumi un priekšlikumi šķūšu un ziņu dienesta iekārtā, kas attiecas arī uz Livoniju, izsaucot arī tiešu sarakstīšanos Zviedrijas valdības un Rīgas lēņa gubernatora Andersa Eriksona “Hästehufund” (Zirgagalva) starpā. Piemēram, 1634. gada 29. janvāra vēstulē Visvarenajai, Augstdzimušajai Dzimtjaunkundzei, Visuželīgajai Karalīnei un Majestātei (Kristīnei) viņš raksta, ka, atbildot uz iepriekšējā gadā saņemto šķūšu un krogu ierīkošanas priekšlikumu, viņam jāpaskaidro, ka ģenerālgubernators J. Šite (Schytte) jau 1630. gadā viņam padotajās provincēs ir izdevis rīkojumu par šķūtīm (skuitznig) un krogiem, noteicot, ka kurjeriem par zirgu lietošanu jāmaksā četri rundstiki, utt., kas arī ir uz vietas izkārtots pēc priekšraksta. (Zviedrijā šai laikā rakstos un ziņās krogu iekārtu sauc dažādos vārdos: “taverna”, “krogh”, “stodolla”, “vārdshus” un “gästgivaregården”, kas gan īstēni apzīmē zemnieku vadītu satiksmes saimniecību.)

Hesthuvuda minētā, pēc ģenerālgubernatora 1630. gada rīkojuma iekārtotā šķūšu sistēma praksē tomēr nedarbojās apmierinoši, jo nebij saskaņota dažādo apgabalu starpā, nebij piegriezta pietiekama uzmanība ceļiem utt. Rīgas gubernators 1634. gadā tādēļ sasauca zemestiesas locekļus Jintelmani un Lövenvoldu uz konferenci, kurā tad izstrādāja papildus jaunus satiksmes noteikumus Rīgas lēnī, noteicot nepieciešamo krogu skaitu pie četriem galvenajiem satiksmes ceļiem — no Rīgas uz Pērnavu, Tērbatu, Pleskavu un Koknesi, sadalot to uzturēšanas pienākumus pa atsevišķām lēņa daļām. Katrā krogā ceļotāju vajadzībām bij jātur trīs vai vismaz divi maiņas zirgi, kā arī ceļotāju uzturam alus, maize u. c. pārtika. Tiem, kuņģi tieši nepiedalījās zirgu sagādē u. c. kroga uzdevumos, bij jāmaksā nodeva —

viens dālderis sudrabā no viena arkla zemes.¹¹

Kā iepriekš minēts (52. lpp.), 1636. gadā Zviedrijā ar karalīenes Kristīnes dekrētu tika ieviesta vispārēja pasta iekārta, 1638. gadā tā tika paplašināta arī pāri Ālandu salām uz Turku pilsētu (Åbo) Somijā, praktisko organizāciju uz laukiem paredzot ar zemniekiem no “gästgivaregården”. Ar rikskanclera B. Uksenšerna (Oxenstierna) 1639. gada 2. marta rīkojumu vispārējo pasta iekārtu ieviesa arī Igaunijā un Vidzemē, 1644. gadā pieslēdzot pastu ar Zviedriju no Turku pilsētas.

Pasts no Rīgas uz ārzemēm tika sūtīts vispirms uz Tērbatu Igaunijā. No turienes uz Zviedriju — vispirms uz Tallinu, no kurienes vasarā ar laivām uz Turku un tad uz Porkalu un Ālandu salām. Ziemā — caur Somiju pa zemesceļu gar Botnijas līci un tālāk uz Stokholmu.

No Tallinas (Rēveles) līdz Tērbatai bij paredzētas divas pastazirgu maiņas vietas (stadolle, krogh), no Tērbatas līdz Rīgai — 11 stadulas. Muižniekam, kura robežās atradās stadula-krogs, tajā bij jātur divi maiņas zirgi. Zemes īpašniekiem bij jāmaksā viens dālderis no viena arkla zemes kā šķūts nodoklis, bet kroga zirgu turētājs saņēma savukārt 120 dālderus gadā no valsts kases. Nedēļas pastam bij no Tērbatas jāiziet svētdienas pēcpusdienā un Rīgā jāierodas piektdienas rītā, līdzīgi arī atpakaļceļā. Pusotras loksnes vēstules sūtīšana maksāja vienu grasi, vienas loksnes vēstule — divus grašus utt. Savukārt karaļa speciālajam kurjeram un gubernatora ziņnešiem bij jāmaksā par vienu zirgu un vienu jūdzi astoņi graši.¹²

Pēc Zviedrijas parauga veidotā pasta iekārta Livonijā nebij tieši īstenojama, jo Zviedrijā uz laukiem to izpildīja brīvi zemnieki no “gästgivaregården”, bet Livonijā zemnieks bij dzimtcilvēks un krogi piederēja muižniekiem. Piemērošana Livonijas apstākļos nedarbojās apmierinoši un pasta darbībā izsauca traucējumus un nokavējumus.

Bet šai laikā, kopš 1632. gada, Rīgas tirgotāji ar uzņēmīgo J. Bekeru (Jacob Becker) priekšgalā bij noorganizējuši privātu zirgu pastu no Rīgas caur Klaipēdu uz Vāciju. Pasta ceļš no Rīgas uz turieni gāja caur Jelgavu, Dobeli, Saldu, Durbi, Liepāju, Palangu un Klaipēdu. Zirgu pastu

vadīja minētais J. Bekers, uzturot pasta zirgus un pastniekus un kā pieturas vietas uz laukiem izmantojot krogus. Atlīdzībai viņš paturēja ienākumus no pasta sūtītājiem un saņēma Rīgas rātes pabalstu 200—300 dālderu apmērā. Bekers bij ļoti enerģisks un, personīgi apmeklējot iestādes vācu pilsētās, panāca Rīgas pasta piesaistīšanu Vācijai. Tā vēstules no Rīgas sasniedza Karaļaučus (Königsberg) septiņās dienās.¹³

Bekers bij ieradies arī Stokholmā un vedis sarunas par pasta satiksmes pārņemšanu Igaunijā un Vidzemē. 1645. gada 19. maijā zviedru karalienes Kristīnes uzdevumā tika noslēgts līgums ar pastnieku Bekeru, ka viņš uzņemas uzturēt pasta satiksmi starp Rīgu, Tērbatu, Vesenbergu, Pērnavu, Rēveli un Narvu, turot savus zirgus un pastniekus esošās stadulās un krogos, saņemot par to no zviedru valdības 550 dālderus gadā. Ar ģenerālgubernatora G. Uksenšerna (Oxenstierna) rīkojumu 1645. gada 18. decembrī Bekers uzņēmās zviedru pasta sūtījumus nosūtīt no Rīgas arī uz Dancigu, saņemot papildus vēl 300 dālderus. 1648. gada 28. februārī esošo pasta satiksmes iekārtu Bekers paplašināja līdz Turku (Ābo) pilsētai Somijā, tur pieslēdzot to Zviedrijas pastam, saņemot visus pasta sūtījumu ienākumus un valsts pabalstus, kas sastādīja apmēram 2400 dālderus gadā. Vasarā vēstules no Rīgas sasniedza Stokholmu 9—10 dienās (no Abo uz Zviedriju pāri Botnijas licim uz

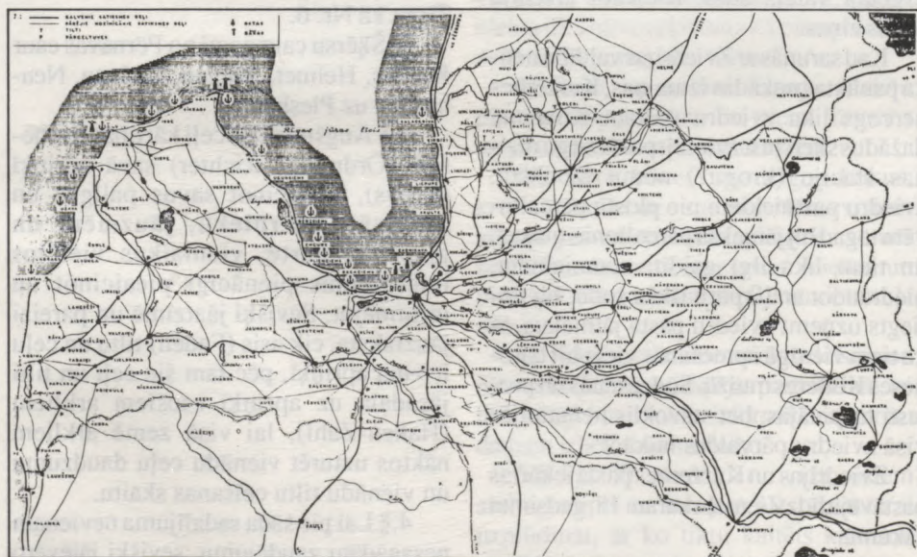
Grislehamnu), ziemā — apmēram trīs mēnešos (no Tērbatas uz Narviku, Nyen Skans, Viborgu, Helsingforsu un no Abo uz Zviedriju pazemesceļu apkārt Botnijas licim) (sk. 63. att.).¹⁴

Pasta sūtījumiem bij pievienots Zviedrijas karaļa vārdā izdots pavadraksts ("Pase"), kas noteica pasta neaizskaramību utt., tur bij atzīmēti pasta kantoru vārdi ceļā no Stokholmas līdz Rīgai, pasta sūtījuma pienākšanas un tālāksūtīšanas datums un laiks. Pastu uz Krieviju sūtīja no Rīgas uz Tērbatu caur Pleskavu un Narvu. Krievijā vispārējo pastu nodibināja 1664. gadā. Ārzemju pasts, diemžēl, tika atvērts un cenzēts, lai krievu cara valdība būtu informēta par notikumiem iekšienē un ārzemēs. Vēstules starp Maskavu un Rīgu bij ceļā 10—12 dienas.¹⁵

Pasta iekārtas līgumu ar Zviedrijas valdību pēc Bekera nāves pārņēma Bekera atraitne Margareta Gīze (Giese) un pēc tam — viņas znots J. Steins (Steinius). Līdz 1692. gadam¹⁶ Zviedrijas ieviestajai vispārējai pasta iekārtai bij ļoti liela sabiedriskā nozīme: katrai personai, arī privātpersonai, personīga apmeklējuma vietā tagad bij iespēja tikai rakstiski (vajadzības gadījumā izmantojot rakstītpratēju palīdzību) sasniegt valdoņus vai iestādes, meklējot izziņas vai iesniedzot sūdzības vai lēmumus.

Savukārt vispārējā pasta ieviešana Latvijā un Igaunijā veicināja krogu celšanu un uzturēšanu pie lielajiem satiksmes ceļiem. Vajadzības gadījumos krogu celšanu zviedru gubernators uzdeva muižu īpašniekiem administratīvā kārtā, noteicot, kādos būvdarbos bez atlīdzības jāpieņem apkārtnes iedzīvotājiem. Kurzemes hercogistē sākotnēji nebija atsevišķas ziņu pasta sūtīšanas iekārtas, un hercogs Jēkabs savu vēstuļu sūtīšanai izmantoja zviedru pasta jātniekus, sākumā privāti atlīdzinot pakalpojumus ar naudu un drēbēm, bet 1668. gadā tika oficiāli apstiprinātas zviedru pasta iekārtas tiesības Kurzemē, iznomājot pasta jātniekiem dažas zirgu maiņas vietas — krogus — Skrundas apvidū.

Bet hercogs Frīdrihs Kazimirs 1685. gadā, pēc kāda Karaļauču pasta ierēdņa ierosmes, ieviesa Kurzemē patstāvīgu pasta iekārtu. Kā pirmos pasta jātniekus izmantoja Kurzemes dragūnu gvardes

64. Latvijas satiksmes ceļu kartoshēma 17. gs. (Krājējs)

Ceļi 17. gadsimtā

Generālgubernatora K. Tota (Claudius Tott) 1671. gadā izdoto likumu publicējuma (Gouvernements placat) III nodaļā par ceļiem un tiltiem teikts:¹⁹

“1.§ Tā kā zemē augstākā nepieciešamība (höchste Nöhtwendigkeit) ir ne vien atklāto kaņšpēka un zemesceļu ierīkošana un labu tiltu un plostu celšana, kā arī to uzturēšana labā stāvoklī, tad ar šo top noteikts un uzdots, ka galvenie un kaņš ceļi kārtības tiesnešiem (Ordnungsgericht) un viņu palīgiem jāuzņem un katram viņa pienācīgā daļa (Quote) jāsadala.

2.§ Galvenie ceļi ir sekojošie:

1/ No Rīgas caur Carnikavu uz Pērnavu un tālāk uz Fickel līdz igauņu ziemeļu robežai.

2/ No Rīgas uz Limbažiem, Burtniekiem, Rūjienu, Karkas, Fellin, Nawast līdz igauņu robežai.

3/ No Rīgas uz Valmieru, Tērbatu un tad caur Ubbakall uz Rēveli līdz igauņu robežai un tāpat no Tērbatas uz Narvu līdz robežai.

4/ No Rīgas uz Cēsīm, Smiltēni, Odzel, Neuhausen līdz Krievijai.

5/ No Rīgas caur Allažiem, Limbažiem, Nītauri, Skujeni, Piebalgu uz Alūksni, Neuhausen utt.

6/ No Rīgas uz Suntažiem, Ergļiem, Cesvaini, Tirzu, Alūksni utt. kā Nr. 5.

7/ No Rīgas uz Koknesi, Cesvaini, Tirzu kā Nr. 6.

8/ Šķērsu caur zemi no Pērnavas caur Karkas, Helmet, Ringen, Tērbatu, Neuhausen uz Pleskavu.

3.§ Augšminētie ceļi kārtības tiesnesim (Ordnungs Richter) savā apriņķī (Creys), pieaicinot savus palīgus un zvērīnātu mērnieku, jāizmēra un jāuzzīmē kartē, vienlaikus vietējos interesentus pienācīgi pieaicinot un informējot. Sevišķi jāatzīmē un pareizi jāuzraksta, cik asis (Faden) tiltu un ceļu ir viņa apriņķī, pēc tam šie ceļi un tilti jāsadala uz apriņķī esošiem arkliem (Haken-Zahl), lai visā zemē arkliem nāktos uzturēt vienādu ceļu daudzumu un vienādu tiltu celšanas skaitu.

4.§ Lai pie šāda sadalījuma nevienam nesagādātu zaudējumu, sevišķi jāievēro sekojošie noteikumi:

locekļus (Kurzemes dragūni bij kļaušu kārtā iesaistīti zemnieki).¹⁷ Pasta satiksmi starp Kuldīgu un Ventpili kārtoja divi Sausagala brīvzemnieki Jukums un Jānis, par ko viņi saņēma no citiem brīvzemniekiem, t. s. kuršu ķoniņiem, Zemel, Vesalge, Lücke atlīdzību graudā: 26 pūrus rudzu un auzu, 50 mārciņas speķa, 25 mārciņas sviesta un 104 “Floren Schillingmünthe” naudā. Kurzemes pasta darbojās kārtīgi un ātri, tā ka pat Rīgas tirgotāji to sāka izmantot zviedru pasta vietā un hercogs Frīdrihs ar sava sūtņa Felkersama (Fölkersahm) starpniecību mēģināja Stokholmā panākt, lai tiktu izbeigta zviedru pasta konkurence. Tomēr karalis Kārlis XI pastāvēja uz miera līgumos fiksētajām pasta satiksmes tiesībām un generālgubernators spieda Rīgas tirgotājus izmantot zviedru pastu. Pēc pastmeistara Bekera nāves viņa atraitnes pārņemtā zviedru pasta organizācija laikam arī nedarbojās visai efektīvi. Rīgas tirgotāji aizrādīja, ka tagad zviedru pastu līdz Mēmelei nogādā tikai četri vāji zirgi, bet Kurzemes pasta lieto deviņus labus zirgus. Pavasaros pie pārplūdušajām upēm Kurzemes pasta bij ierīkojis pretējos krastos stabus ar pāri upei nostieptām virvēm, ar kuru palīdzību pasta vēstules ātri pārvilka pāri, turpretī zviedru pastniekiem nācās ilgi gaidīt, lai kāds viņus pārceltu. Tādējādi Kurzemes pasta pienāca Jelgavā 20 stundas ātrāk, bet Lībekā (un tālāk Eiropā) — pat četras dienas ātrāk nekā zviedru pasta, un Jelgavas tirgotāji varēja ātrāk izmantot ārzemju tirgus ziņas.

Kad sarunās ar Zviedrijas valdību netika panāktas nekādas izmaiņas, Kurzemes hercogs lika zviedru pastam Kurzēmē dažādus šķēršļus: zviedru pasta zirgu maiņas staciju (krogu?) nomu izbeidza, zviedru pastniekiem pie plostu pārceļuvēm tagad bij jāmaksā pārceļšanas maksa, un tiem lika ilgi gaidīt; zemniekiem, piedraudot ar 10 pāru rīkšu sodu, bij noliegts uzņemt zviedru pasta jātniekus, tā ka tiem vienīgā apmešanās vieta bij baroneses Ketleres muižā. Sūdzēšanās un protesti turpinājās, bet stāvoklis nemainījās visā zviedru pārvaldes laikā.¹⁸

Zviedrijas un Kurzemes pasta iekārtas pastāvēja līdz Ziemeļu karam 18. gadsimta sākumā.

Von Krügen / Stadollen und Krügereyen im Lande.

We in andern Policey Ordnungen/
auch diese nicht vor die geringste zu halten /
daß so wohl der Fremde als Einheimische

fordere auff solcher Weise im Lande / in denen Krügen und
Stadollen mit Nothdurfft und Bequemlichkeit verfaßt we-
den möge / zumahl es die tägliche Erfahrung bißher bezei-
get / daß durch den neulichst entbrannten Krieg die mei-
sten Krüge und Stadollen im Lande zerfallen / und noch
nicht recht dergestalt wieder angefertigt / daß der Reisende
den Man mit bey sich habenden Pferden und Wagen / si-
cher und trucken darin sitzen / auch vor sein Geld was be-
kommen kan; So werden derowegen hiemit und in Krafft
dieses auch die alten hierinne verfaßte gute Satzungen und
resolutiones wieder erneuret / dergestalt: Daß jeder vom
Adel und Landes Eingeseßener / der die Freiheit hat / so
weit das seine gehet / Krüge und Stadollen zu setzen / diesel-
bige auch so wohl in wesentlichen Baue und guten Das-
che und Fache erhalten / als auch in denselben vor den Reis-
enden Mann / Brod / Bier / Brandwein / Haber / Heu
und Stroh / haben und halten soll; Hingegen soll die schäd-
liche Baur Krügerey / deren der Baur vor sich als auch
da der Edelman Ihm Bier zu verkrügen giebt / auch bey
denen / so aus den Städten oder sonst her auff Bauer-
Land sich setzen / oder andern dero gebauete Häuser zu
bewohnen eingehen / krügen und herbergieren / und seine
Adeliche Freiheit habe / bey hoher arbitrar pözen und Preiß-
machung des Biers / und Geträncks ernstlich verboten
seyn. Wenn aber derjenige / der die Freiheit hat / und ob-
gesetzter massen seine Krüge und Stadollen nach publicir-
ter dieser Ordnung inner Jahr und Tag nicht fertig halte /
und dessen durch den Ordnungs Richter und Reisende ü-
berwiesen wird / soll Er jedesmahl auffgeben Reichthum
halb ad pios usus, und halb dem Ritterhause zu er-
sen verfallen seyn.

65. Ģenerālgubernatora Tota 1671. 8.
krogu likumi.

1/ Katrai muižai izvedamie darbi pēc
iespējas jānozīmē tās robežās.

2/ Ja pēc arķlu daudzuma izpildāmie
darbi nebūtu ietilpināmi attiecīgās muižas
robežās, tad tie ierādāmi tai tuvākā vietā.

3/ Ja vairākām muižām jāpiedalās kādā
sveša tilta celšanā, tad, vai nu vienojoties,
vai lozējot, katram ierādāma viņam
atbilstošā daļa un tā jāatzīmē ar attiecīgās
muižas zīmi.

4/ Tiem, kas līdz šim ir jau būvējuši
labus tiltus, sadalīšanā tie nav atņemami,
izņemot gadījumus, kad ir ļoti svarīgi
iesmesli.

5/ Ceļi jātaisa 12 zviedru olekšu
platumā, iespējami taisni un līdzeni, un
no akmeņiem nolasīti.

6/ Tilti jātaisa 10 zviedru olekšu
platumā ar vienu olekti platu malu katrā
pusē starp tiltu un grāvja malu. Vajadzības
gadījumā dažās vietās grāvjiem jābūt abās
tilta malās, tātad 12 olekšu atstatumā starp
iekšējām grāvja malām, starp kurām jāliek
baļķi, virsū žagari, zeme vai smilts, vai
grants, lai tilti būtu labi un ceļotājiem ērti.

7/ Ja tilti jāceļ pāri tekošam ūdenim, tad
tie jātaisa no stipriem baļķiem vai plēšiem
kokiem ar stiprām sānu margām. Tādi tilti
jāceļ pāri visām zemes straumēm, lai novērstu
nelaimes gadījumus pavasarī un rudenī.

8/ Ja jāceļ tilti ar balstiem zem tiem
pāri lielām straumēm, tad šāda tilta būvei
viena olekts rēķināma kā 10 olektis zemes
vai purva tilta būvei.

Šaurākas straumes, pār kurām tiltu
var celt ar vienu baļķa pārlaidumu, vienas
olekts tilta būve rēķināma kā piecu olekšu
zemes vai purva tilta būve.

9/ Koki un krūmi astoņu olekšu
platumā abpus ceļam un tiltam jānocērt
un jānovāc, lai ceļš varētu nožūt.

10/ Tiltu būvei vajadzīgos kokus,
krūmus, smilti un citus materiālus visiem
atļauts ņemt no tuvākās apkārtnes, tomēr
saudzējot tīrumus un pļavas. Vienas un
pusotras jūdzes atstatumos jānovieto ceļa
stabi.

11/ Kārības tiesnešiem tiek uzdots pirmo
tiltu sadalījumu pēc iespējas pasteidzināt, lai
tiltu cēlāji būtu laikus informēti un varētu
darbam izlietot ziemas laiku.

5.§ Pie 50 riksdālderu soda visiem
aizliegts upes un strautus aizsprostot vai
uzplūdināt, ar ko tiktu kaitēts kaimiņu
zemei.

6.§ Ja upe vai strauts sākas kādā dižcil-

tīgā zemes robežās un augšpusē pie tiem
nedzīvo neviens kaimiņš, tad dižcilti-
gajam ir tiesība pēc patikas straumes
aizdambēt, uzplūdināt, dzirnavas būvēt
un aizsprostu ierīkot.”

Ģenerālgubernatora ceļu kopšanas un
uzturēšanas likumā noteiktos darbus
muižnieki, protams, sadalīja un uzdeva
izpildīt zemniekiem.

Zviedru laiku likumi ceļu uzturēšanā
iespiedušies tautas atmiņā Latvijā, un daži
ceļa gabali vēl šodien glabā atmiņas par
zviedru laikiem. Tā Ogres pietekas
Meltnes upītes un t. s. Lielpurva tuvumā
ceļa gabals no šīs upītes līdz Ābeltiņu
mājām tautas mutē saucas zviedru līnija.
Šeit gājis zviedru kaņaspēks, un kaņaspēka
administrācija likusi muižniekiem attiecī-
go muižu robežās ceļu uzturēt bruņoto
spēku vajadzībām. Ceļa tuvumā kādas
lauku mājas arī saucas “Zviedri”.²⁰

Papildinot oficiālos noteikumus par
ceļu iekārtošanu un uzturēšanu, raksturīgu
ieskatu par tālaika ceļiem sniedz ceļotāju
piezīmes. Piemēram, ceļotājs J. Štrauss
(Strausz) atzīmē, ka 1668. gadā, braucot
caur Vidzemi, sliktu ceļu dēļ viņa ratiem
salūzuši divi riteņi. Ceļotājs Brands ap-
raksta, ka 1673. gadā ceļojumā Valmieras
tuvumā ceļš bijis purvainš un viņš tur
redzējis daudz salauztu riteņu ceļmalās.
Ceļojumos lietojamie rati arī būs bijuši ne
visai stipri, jo Brands ievērojis, ka
zemnieku ratiem trūcis dzelzs apkalumu
un riteņi bijuši pa daļai apaļi, pa daļai
stūraini.²¹

Arī tautasdziesmās minētas ceļu
grūtības:

Pieminam, pasakām

Šā ceļiņa gājumiņu,

Tiltā mani rati lūza,

Dūksti slika kumeliņš. LTD: 126

Par ceļošanas drošību ziņas sniedz,
cita starpā, epizode, ka pats Rīgas

pastmeistars Bekers dienesta ceļojumā 1654. gadā uz ceļa pie Palangas ticis no kāda poļu muižnieka personīgas izrēķināšanās dēļ nolaupts un turēts gūstā. Tikai ar zviedru ģenerālgubernatora un poļu iestāžu starpniecību Bekeru izdevies atbrīvot.²²

Šķūtis

Tautasdziesmas stāsta par zemnieku braukšanu kļaušās:

Kļaušinieki šķūtīs brauca
Agrajā rītiņā,
Agrajā rītiņā,
Pusnaktī pārbraukdami. LTD: II60

Augsti kalni, karsta saule,
Smagi kunga vezumiņi.
Kumeļam sviedri tek,
Man birst gaužas asariņas. LTD: II151
Muižu ražojumu transporti ar zemnieku šķūtīm tikuši rūpīgi izkārtoti un uzraudzīti. A. Soms (Soom) apraksta šķūšu kārtību 17. gadsimtā kādā igauņu muižā.²³

Paredzamajam labības vai citam transportam no muižas uz pilsētu jau laikus jāuzdod zemniekiem labi sagatavot ratus un pajūgu, līdzņemot segu vezuma pārsegšanai pret slapjumu un pārtiku pašam. Muižā tiem jāierodas agri no rīta noteiktā laikā, lai sagatavotu vezumu, atzīmētu zemnieka vārdu un iekrautās labības daudzumu vai citu kravu. Visiem vezumiem jādodas ceļā vienlaicīgi. Vezumu rindai pa priekšu jābūt kādam vagaram, tāpat rindas vidū un beigās pašam "amtmanim". Tiem jāuzmana, lai kāds zemnieka vezums nenogrieztos sānceļus vai kravu nebojātu. Ja kādam pajūgam ceļā gadītos kāds bojājums, tad visiem vezumiem jāapstājas, līdz bojājumu izlabo. Ja garā ceļa dēļ pienāktu nakts un transports nesaņemtu kādu krogu, tad visiem pajūgiem jāapstājas kopā kādā brīvā laukumā un tur jāpavada nakts. Vagariem pārmaiņus naktī jāpaliek sardzē, un amtmanim reizēm jāpārstaiģā un jākontrolē nometne, lai nenotiktu zādzības vai ļaundarības un krava tiktu nogādāta galapunktā nebojāta. Ja tomēr kādā vezumā atklātu iztrūkumu — par to jāatbild zemniekam.

Domājams, ka līdzīga kārtība bij arī Vidzemes muižās.

Krogi 17. gadsimtā

Ģenerālgubernatora K. Tota 1671. gadā izdotais likums:²⁴

"Par krogiem, stadulām* un kroģēšanu
* Likuma 1812. gada izdevumā paskaidrots: Stadulas tika piebūvētas pie kroga ēkas un bij tikai lieli, gaŗi šķūņi, kur gar sienām zirgi tika piesieti pie silēm un telpas vidū novietoja braucamos ratus. Parasti tur atradās arī kroga virtuve.

1.§ Līdzīgi citiem kārtības noteikumiem (Polizey-Ordnungen) ne mazāk svarīgi ir, lai kā svešnieki, tā iezemieši, zemē ceļojot, krogos un stadulās būtu apgādāti ar nepieciešamo un ērtībām (Nothdurft und Bequemlichkeit), jo ikdienas pieredze līdz šim rādījusi, ka sakarā ar nule uzliesmojošo kaŗu vairums krogu un stadulu zemē sabrūk un netiek savesti pienācīgā kārtībā, lai ceļinieki ar zirgiem un ratiem varētu tajos droši apmesties un par naudu kaut ko dabūt.

Ar šo tādēļ tiek noteikts un arī agrāk izdotie labie rīkojumi un rezolūcijas atjaunotas, ka katram augstdzimušam un katram zemes muižniekam ir tiesības sava īpašuma robežās turēt krogus un stadulas, tos celt un zem laba jumta uzturēt. Noteicu arī, ka tajos ceļotāju vajadzībām jātur maize, alus, degvīns, auzas, siens un salmi.

2.§ Turpretī kaitīgā zemnieku kroģēšana, kur zemnieki izkroģē paša vai no muižnieka saņemto alu, kā arī tiem, kas no pilsētām apmetas uz laukiem un tur ierīko kroģēšanu, bet kuriem nav tam muižnieciskas privilēģijas tiesību, — ir stingri aizliegta, pie stingra soda un alus u. c. dzērienu konfiskācijas.

3.§ Bet tas, kuram ir kroga turēšanas privilēģija un kurš pēc šo noteikumu publicēšanas gada laikā savus krogus un stadulas neuztur kārtībā, un no kārtības tiesneša (Ordungs Richter) un ceļotājiem uz to top norādīts, katreiz sodāms ar 10 dālderiem soda, pusi par labu "ad pios usus" (pēc paraduma) un pusi — Bruņniecības kasei (Ritterschaftskasse)".

Papildus izdeva arī citus, sīkākus noteikumus par krogiem: ar likumu noteica, ka krogus aizliegts ierīkot pie

pastorātiem. Krogos bij noliegts baznīcu dievkalpojumu laikā kroģēt alu un degvīnu.²⁵ Dažās muižās vagariem bij uzdots uzraudzīt, lai dievkalpojuma laikā zemnieki nesēdētu krogā.

Arī kalpu sarunāšana un nolīgšana notika krogos. Diemžēl, viltīgākie saimnieki izmantoja kroga dzērienu iespaidu, lai reibumā panāktu izdevīgāku kalpa nolīgumu. Bet kalpu algas bij arī noteiktas. Rīgas zemestiesā 1686. gadā bij noteikusi kalpa gada algas lielumu: vieni pelēki vadmalas svārki, viens pāris vadmalas un viens pāris linu bikšu, viens linu un divi pakulu krekli, viens pāris vilnas un divi pāri linu zeķu, viens pāris kurpju un pastalas — cik noplīst, trīs pāri cimdu, ziemas un vasaras cepures, ik pa diviem gadiem viens kažoks, 12 graši jostai, naudā 15 mārkas. Rīkojumu izpildi uzraudzīja vietējās administratīvās un tiesu iestādes. Pagasta tiesas darbojās no 1696. gada. Tiesnešus (Rechtsfinder) iecēla kungs-muižnieks no vietējiem saimniekiem.²⁶

Muižnieki bij ieinteresēti aizkavēt zemnieku pašdarinātā alus brūvēšanu un, galvenais, tā kroģēšanu. Vidzemē ar landtāga starpniecību turpinājās cīņa par muižu monopoltiesībām degvīna ražošanā un kroģēšanā — krogu ierīkošanā. Ar sūdzībām pie ģenerālgubernatora muižniecība panāca savu monopoltiesību oficiālu apstiprināšanu. Jau 1646. gadā ģenerālgubernators noliedz zemniekiem darīt alu un dedzināt degvīnu, kam seko tālāki rīkojumi. Zviedru laikos nodibinājās prezumpcija, ka tiesības darīšanu un dedzināt degvīnu ir ar muižas zemi saistītas reāltiesības, kas pieder muižas valdītājiem, un viņiem nav arī jāmaksā par to nodevas — akcize.²⁷

Degvīna lietošana Baltijā ieviesās vēl. Vēl 17. gadsimta beigās to lietoja vairāk kā zāles, nevis kā alkoholisko dzērienu. Spirta-degvīna gatavošanu no graudiem arī zemnieki prata savās mājās, bet tas bij aizliegts un par to sodīja ar rīkstēm. Degvīnu gatavojot, lietoja dzelzs vai vara katlus.

Arī Kurzemē 16. un 17. gadsimtā muižnieki ar landtāga lēmumu ierobežoja zemniekiem tiesības darīt alu un aizliedza

to pārdot. 1570. gada 22. februārī landtāgs nolēma, ka tikai hercogam un muižniekiem ir tiesības uz savas zemes turēt krogus. Visiem pārējiem, arī mācītājiem un amatniekiem, tas bij aizliegts.²⁸ Praksē to pilnīgi neizdevās panākt, un vēl 17. gadsimtā zemnieki tomēr darīja alu un atsevišķos gadījumos, sevišķi Vidzemē, arī kroģēja, kā tas atzīmēts arī Zviedrijas vēlākajās zemes revīzijās. Ar muižnieka atļauju dažos gadījumos (kāzām) zemniekam bij brīvs darīt alu.²⁹

Muižu revīzijas

Pēc 1638. gada zemes revīzijas Livonijā Zviedrijas valdība vairākkārt apsprieda jaunas revīzijas vajadzību, lai noskaidrotu, vai vēl var paaugstināt valsts ienākumus, ar ko varētu palielināt un uzturēt armiju šai apgabalā. 1680. gadā Zviedrijas karalis Kārlis IX uzdod komerckolēģijai izkārtot jaunu revīziju, izdarot arī Igaunijā un Vidzemē zemes mērīšanu un kartografēšanu, lai noskaidrotu muižu zemju faktisko lielumu un līdz ar to noteiktu nodevu apmērus.

1681. gadā revīzijas vadība ar mērniekiem (starp kuriem bij arī Upsalas studenti) ieradās Rīgā un, saņēmuši no Rīgas garnizona vēl 30 apakš virsniekus kā palīgus, uzsāka uzmērīšanas darbus. Uzmērīšanas datus ievācēja 1:10400 mēroga karšu lapās, no kuŗām izgatavoja apgabalu kartes 1:48000 vai 1:57000 mērogā, nosaucot tās par 1/5 kartēm. Kartēs ierakstīti muižu vārdi pēc to vācu nosaukumiem, bet zemnieku saimniecības apzīmētas ar cipariem, atbilstoši kuŗiem mērnieki ierakstījuši saimniecību nosaukumus īpašās aprakstu (deskripcijas) grāmatās, pielāgojot latviešu (resp., igauņu) vārdus zviedru rakstībai. Ar grūtībām un kavējumiem (privāto muižu īpašnieki pretojās uzmērīšanas darbam, uzskatot to par iejaukšanos viņu privilēģijās) revīzijas un uzmērīšanas darbs tika visumā nobeigts ap 1686. gadu, bet ar papildu ziņu ievākšanu u. c. to nobeidza 1710. gadā. Tas ieguva nosaukumu "Lielais zviedru zemes kadastrs Livonijā". Karšu un ziņu materiālus ir apzinājis,

66. Krogs pie Jelgavas 17. gs. (KK)

apstrādājis un publicējis Dr. E. Dunsdorfs.²⁶

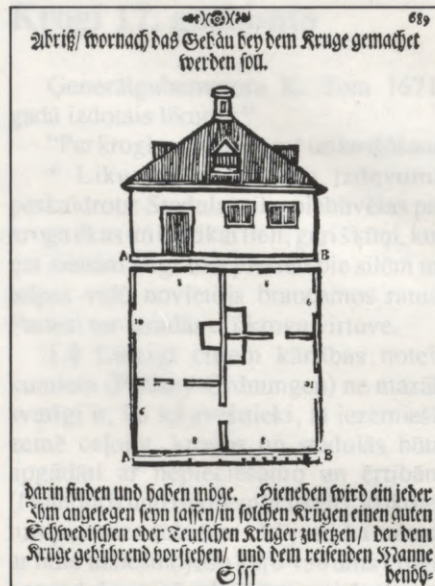
Zviedru dokumenti satur ļoti daudz un nozīmīgas ziņas un materiālus ne tikvien attiecīgā pasākuma laikā, bet ir plašs ziņu avots par apstākļiem Vidzemē 17. gadsimtā.

Krogi 17. gadsimta beigās

Minētā zviedru zemes kadastra dokumentos atrodamas visai sīkas ziņas arī par lauku krogiem Vidzemē 17. gadsimta beigās. Muižu aprakstos atzīmēti to krogi un krodzinieki. Zināmu neprecizitāti rada vienīgi tas, ka ieraksti par atsevišķām muižām nav veikti vienādi, bet laikam atkarībā no mērnieka — ziņu pierakstītāja rutīnas vai citiem apstākļiem ir vairāk vai mazāk izsmeljoši. Tādējādi muižu ziņu deskripcijas grāmatās attiecībā uz krogiem ir atšķirīgi ieraksti: a/ krogs, tā nosaukums, krodzinieka vārds; b/ kroga nosaukums; c/ tikai minēts, ka ir krogs; d/ stadula (stodoll); e/ krodzinieks.

Nenoteiktību rada pēdējais ieraksts — krodzinieks (krögare). Vai tas lietots kroga apzīmējuma vietā (jo reizēm pēc vārda “krögare” seko vēl arī kroga nosaukums), vai varbūt ar vārdu “krögare” domāts zemnieks, kas savā sētā pārdod — kroģē muižas alu (gadījumā, ja tur nav kroga ēkas), vai, kas mazāk ticams, ar vārdu “krögare” ir apzīmēta kāda kroga krodzinieka personīgā sēta?

Neskaidrs ir arī vietām lietotais apzīmējums “stodoll”. Tā kā ieraksts sastopams ziņu nodalījumā par krogiem, bet vārda “krog” vietā ierakstīts “stodoll”, jāpieņem, ka tas apzīmē krogu ar stadulu, bet ne tikai pajūgu iebrauktuvi, jo vietām turpinājumā teikts, ka tur kroģē muižas alu

67. Ģenerālgubernatora Dālberga kroga paraugplāns. (Dunsdorfs 1962.)

(piem., “Ikšķilē .. te agrāk ir bijušas divas “stodollen” kroģēšanai, bet tagad tikai viena ..”).

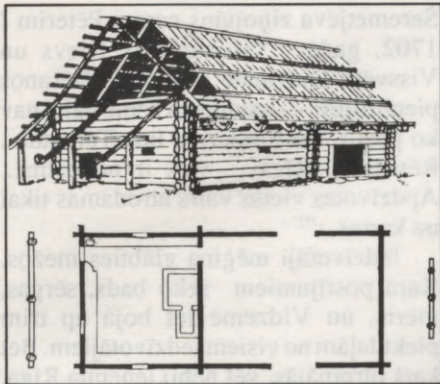
Izrakstot no 1688. gada kadastra materiāliem ziņas par krogiem (un sakārtojot tās pa apriņķiem un pagastiem), dabūjam pārskatu par apmēram 400 krogiem un krodziniekiem Vidzemes laukos šai laikā³⁴ (sk. pielikumus).

Krogu skaits laikam bijis vēl lielāks, jo ziņas par dažām draudzēm iztrūkst. Pie galvenajiem satiksmes ceļiem bijis apmēram 40 krogu, pārējie — vietējie muižu krogi un baznīckrogi, kas apmierināja vietējās vajadzības. Aptuveni 36 krogi bij iznomāti, pārējos kroģēja muiža pati.³⁵

Krodzinieki, kas kroģēja muižas alu, atzīmēja pārdotā alus daudzumu t. s. burtkokos, lai norēķinātos ar muižu. Viņi skaitījās tādējādi kā muižas kalpotāji.

Krogu nomniekiem nekādas aplēses muižai nebij jādod, un viņi bij no muižas neatkarīgi. Krodzinieka sabiedriskais stāvoklis bij ievērojams.³⁶

Raksturīgi, ka kadastra ierakstos minētie krodzinieki, pēc viņu priekšvārdiem spriežot, visumā bijuši latviešu zemnieki, kas neatkalpo muižai parastās kļaušas, bet maksā nomu par krogu. Piemēram, Ropažu Zaķa kroga krodzi-

68. Dzīvojamā rija Valkas apvidū 19. gs. sākumā. (Kraščiņa)

69. Gaides saiešanas nams, celts 1763. g. (Aa)

nieks Konrāds nomājis krogu un zemi un maksājis 24 Alberta vecdālderus gadā. Nītaures Rezgaļa krodzinieks Tenis par kroģēšanu un pusarkla zemes lietošanu maksājis 45 vecdālderus. Allažu kroga krodzinieks Stalženu Juris maksājis 10 riksdālderus³⁷ utt.

1685. gadā muca alus maksāja 11 1/4 dālderus, stops degvīna — 6 dālderus.

Kurzemes hercogistē krodzinieku vidū nomnieku nebija, par pārdoto degvīnu viņi saņēma 10 procentus no apgrozījuma, bet ar noteikumu, ka kroģā gada laikā jāpārdod vismaz 36 stopi degvīna (ko bieži neizdevās realizēt).³⁸

Hupels savukārt brīdina muižniekus neatvēlēt krodziniekiem zemi, jo tad tie, kopjot zemi, kavē kroģēšanu.³⁹

Ja pie kroga bija zeme (parasti 1/8 arkla), tad zemniekus, kas to apstrādāja, sauca par krogzemjiem (no kā cēlies vēlāk arī personas uzvārds "Krogzemis"⁴⁰). (Zeme pie krogiem bija nepieciešama arī ganībām un siena un auzu audzēšanai ceļotāju zirgiem.)

Krodziniekiem vietām bijuši arī citi amati vai uzdevumi, piemēram, viņi bijuši ķesteri, pasta pārziņi, pārcēlāji ar plostu u. c. Tā Carnikavas baznīckroga krodzinieks kā ķesteris dzied priekšā baznīcā un skaita tur lūgšanas, par ko saņem no muižas algu graudā un naudā.⁴¹ Krodzinieki nereti bijuši arī amatnieki: galdnieki, kalēji, virpotāji, audēji. Dažviet muiža izmantoja krodziniekus kā labības vai lina uzpircējus.

No 1688. gada zviedru muižu revīzijā minētiem 250 krodziniekiem 18 bij vācieši,

4 poļi, 5 leiši, 1 somis un 70 dzimtcilvēki, bet pārējie 153 — brīvzemnieki, tātad gandrīz 90 procenti latviešu.⁴²

Krodzinieka materiālais stāvoklis bija atkarīgs no kroga atrašanās vietas un apgrozības (lielceļa krogi). Daži krodzinieki ir bijuši pat visai turīgi. Piemēram, Amatas kroga (Spāres Jaunais krogs?) krodzinieks pat aizdevis naudu Zviedrijas karalim Kārlim XII. Tai pašā laikā Zemgalē Smukas muižas Kūlēnu kroga krodzinieks Jānis Rubis bijis ļoti pārticis, nodarbojies arī ar tirdzniecību un šādos nolūkos devies pat uz Karaļaučiem Vācijā un arī uz Krieviju, iegūstot pat ceļojumu pasi kā no Zviedrijas karaļa Kārļa XII, tā no Krievijas cara Pētera I.⁴³ Visumā krodzinieku materiālais un arī sabiedriskais stāvoklis šai laikā bijis visai labs. Cita starpā, vēlākais Kurzemes hercogs Bīrons ir jaunībā bijis krodzinieks Rīgā.⁴⁴

No 1688. gada zviedru revīzijā atzīmētiem krogiem 40 krogi atradās pie lielajiem zemesceļiem, 24 pie ziemas un 9 pie vasaras ceļiem, pārējie 178 krogi bij muižu un baznīcu krogi, kas apmierināja vietējo iedzīvotāju vajadzības. 36 krogi bij iznomāti, pārējos kroģēja pati muiža ar ieceltu krodzinieku. Krogos nodzēra 8—135 mucas alus gadā. Alus patēriņš bij atkarīgs no kroga atrašanās vietas, tas bij liels galveno satiksmes ceļu malās un mazs nomaļākās vietās. Piemēram, 1679. gadā Valmieras apriņķa Kokmuižai piederošajā Melnuma kroģā nodzēra 24 mucas alus, pussagruvušajā Deidera kroģā — 20 un Vecajā Bestes kroģā — 18, kas kopā ir 62 mucas alus. 1680. gadā Valmieras Pils kroģā pārdeva 129 mucas alus un 19 stopus degvīna par 62 dālderiem, bet Cīruļa kroģā — tikai 15 mucas alus.⁴⁵

1685. gadā muca alus maksāja 11 1/4 dālderus, stops degvīna — 6 dālderus. Muca alus deva apmēram 16—22 Alberta grašus peļņas. Degvīnu šai laikā dzēra maz. Tikai 14 lauku krogos pārdeva degvīnu.⁴⁶

Senākie krogu attēli ir reti, un tie jāmeklē kādos citos attiecīgā laikmeta

zīmējumos. Zviedrijas karašpēkam ārzemēs sekoja līdzī īpaši fortifikācijas virsnieki (Genieoffiziere) zīmētāji, kas ne vien zīmēja plānus, bet arī attēloja kauju notikumus un apvidus ainavas. Piemēram, Rīgas panorāmas priekšplānā un Jelgavas ainavā pie Lielupes redzamas karietes un zirgi pie guļkoku celtnēm, kuŗu divslīpju jumti balstās uz stabiem, veidojot plašu palieveni. Celnēs ir līdzīgas vēlākajos laikos saglabātajām lauku klētīm, bet acīmredzot ir bijuši krogi. Tas liecina, ka 17. gadsimtā arī lauku ceļa krogi celti vietējā, tradicionālā būvniecības veidā un tos cēluši lauku amatnieki.

Papildinot agrākos noteikumus krogiem, ģenerālgubernators E. Dālbergs 1697. gadā izdod rīkojumus par krogu iekārtu, nosakot, ka tajos jābūt stadulām un istabām ceļotājiem: "... mit einer guten Stadollen, Ställung, Stuben und Cimmern vor die Bauer und gemeine Leute und Pferde verschen, reparieren unter festen Dach halten...".⁴⁷ Viņš pat izstrādā jaunu paraugplānu, pēc kuŗa būtu turpmāk krogi ceļami (sk. 67. att.). Liekas, ka praksē tie tomēr nav celti, jo krogus parasti cēla vietējie amatnieki ar tradicionāliem paņēmiem. Ar 1697. gada zviedru ģenerālgubernatora noteikumu Vidzemē par krodzniekiem varēja būt tikai vācieši un zviedri.⁴⁸

Bet vēsturiskie notikumi mainījās.

18. gadsimts un pievienošana Krievijai

Gadsimtu mijas bieži ir iezīmējušās arī ar vēsturiskām pārmaiņām. 18. gadsimtā mūsu zemē tās bij ievērojamas.

Ar Krievijas, Polijas un Saksijas pret Zviedriju vērsto starptautisko politiku (kur aktīvu lomu spēlēja nodevīgais Vidzemes muižnieks Patkuls) un ar Krievijas cara Pētera I centieniem piekļūt pie Baltijas jūras un iegūt varu šai apgabalā 1700. gadā sākās Lielais Ziemeļu karš. Baltijas telpā ielauzās Krievija un guva uzvaru. Karaģājiņi un ciņas arī Latvijā bij postošas. Krievu karašpēks, kara sākumā necerot, ka tam izdosies paturēt Igauniju un Vidzemi, postīja tās un centās visu iznīcināt. Raksturīgs ir krievu virspavēlnieka

Šeremetjeva ziņojums caram Pēterim I 1702. gadā: "Visuvarenais Dievs un Vissvētā Dievmāte ir Tavu vēlēšanos piepildījuši — naidnieka zemē vairs nav ko postīt. No Pleskavas līdz Tērbatai .. Rēvelei .. Rīgai .. viss ir nopostīts... Apdzīvotas vietas vairs atrodamas tikai uz kartes..."⁴⁹

Iedzīvotāji mēģina glābties mežos. Kara postījumiem seko bads, sērgas, mēris, un Vidzemē iet bojā ap trim piektdaļām no visiem iedzīvotājiem. Bet karš turpinājās, vēl nebij ieņemta Rīga. Tikai pēc astoņu mēnešu aplenkuma, bada un mēra nomocīta, tā 1710. gada 4. jūlijā (v. st.) bij spiesta padoties. Kapitulācijas dokumentā tomēr Rīgai tika nodrošinātas vācu tiesības un pārvalde. Tikai vācu muižnieki bij atzīti par tiesisku kārtu, un tika apstiprinātas viņiem 1561. gadā Sigismunda Augusta piešķirtās privilēģijas, piedevām solot muižniekiem atdot Zviedrijas valdības reducētās muižas.

1721. gada 11. maijā (v. st.) sākās miera sarunas starp Zviedriju un Krieviju, kuŗu rezultātā Zviedrijas karalis nodeva Krievijas caram Igauniju un Vidzemi, par tām saņemot divus miljonus dālderu.²

Līdz ar Rīgas iekarošanu pirmais Vidzemes administrators bij ģenerālfeldmaršals B. Šeremetjevs. Pēc tam pārvaldei iecēla kopēju ģenerālgubernatoru ar gubernatoriem kā palīgiem guberņās, kas savukārt bij sadalītas apriņķos. Rīgas guberņas pārvaldi vadīja cara iecelts krievu administrators, bet pārvaldi veidoja muižnieku pašvaldības institūcijas, kas lietoja garantēto vācu valodu. Muižniecības noteicošā loma netika mazināta. Tieši otrādi, tā pieauga, aktīvu personu veicināta, pat Krievijas galmā. Faktiskā vietējo likumu un darbības noteicēja kļuva muižu dižciltīgo valdītāju sapulce — Vidzemes landtāgs.

Uz laukiem kara gados bij nodedzinātas simtiem pilis un sētas, sagūstīti un aizvesti iedzīvotāji. Zemniekiem atgriežoties agrākajās dzīvesvietās, pirmām kārtām nācās celt saimniecības ēkas, daļēji izmantojot tās arī kā dzīvojamās telpas. Kara sekas bij tādas, ka Vidzemē kopš tā laika sastopamas t. s. dzīvojamās rijas, t. i., rijas, kuŗu atsevišķos kambaros mitinājās arī saimes

ļaudis. Piemēram, Vidzemē, Vecpiebalgā 1709. gadā no 125 dzīvojamām mājām tikai vienas bij palikušas nodedzinātas. 1709. gadā zemnieki nodedzināto ēku vietā bij uzcēluši 227 rijas, 186 kūtis, 58 pirtis .. un 10 dzīvojamās istabas.³Telpu trūkuma dēļ 17. gadsimta beigās, piemēram, arī bērnu mācības notikušas riju blakustelpās un pat krogos.⁵

Kaŗa laikā līdz ar citām ēkām bij nopostīti arī krogi. Zemei un satiksmei atjaunojoties, arī ceļotāju u. c. vajadzībām sākumā kā krogus izmantoja arī jau minētās rijas. Šai laikā ļaužu sarakstos, piemēram, bij ieraksts: "Vēršu krodziniēks Jānis vasaru dzīvo pagrabā, bet ziemu muižas rijā."⁵

Sākotnēji — iekārtojot muižas un vēlākā laikā — atjaunojot kaŗa nopostītās muižu celtnes, tās cēla zemnieki, vietējie amatnieki koka guļbūvē un tradicionālā veidā.⁶Zemes saimnieciskā atjaunošana pēc kaŗa postījumiem gūlās tieši uz zemnieku pleciem, vairojot kļaušas, nodevas un beztiesiskumu. Sakarā ar to zemnieku dzimtcilvēku stāvoklis pasliktinājās, jo līdz ar muižnieku pieaugošajām vajadzībām un mantkārību vairojās arī dzimtļaužu izmantošana, ieskaitot viņu pirkšanu un pārdošanu.⁷

Hernhūtisms Vidzemē

Šādā drūmā laikā (bet varbūt — tieši tādēļ) Vidzemes vidienē ar 1730. gadu sākās un strauji turpinājās Bochēmijā radusies reliģiskā kustība — hernhūtisms, pulcinot latviešus un stiprinot viņu apziņu un morālos spēkus. Pašu zemnieku celtajos saiešanas namos uz dievvārdiem latviešu valodā sāka pulcēties vairāk zemnieku nekā vācu mācītāju dievkalpojums baznīcās. Šajās saiešanās vairojās arī tautiskā apziņa. Līdz ar pamodinātām garīgajām un morālajām interesēm mazinājās krogu apmeklētāju skaits un krogi tukšojās. Tassatrauca vācu muižniecību un garīdzniecību. Landtāgs iecēla izmeklēšanas komisiju, un pēc tās priekšlikuma ķeizariene Elizabete 1743. gadā slēdza saiešanas, konfiscēja to mantu un aizliedza darbību.⁸

Slepenībā hernhūtisms Vidzemē

tomēr turpinājās. Ķeizars Aleksandrs I, savas draudzenes — hernhūtisma piekritējas, Vidzemes muižnieka Fitinghofa meitas Barbaras (precējusies un šķīrusies ar krievu diplomātu baronu Krīdeneru) ietekmēts, 1817. gada 27. oktobrī izdeva dekrētu, ar kuŗu hernhūtisms Krievijā tika atkal legalizēts. Neskatoties uz muižnieku pretestību, Vidzemē 1828. gadā bijis ap 2500—2700⁹, pēc citām ziņām — ap 40 000 hernhūtiešu¹¹, kas ieņēmuši daudzus lauku amatvīru posteņus. Vispār hernhūtisma ideju iespaids Vidzemē ir bijis nozīmīgs sabiedrībā un arī literatūrā.

Stāvoklis Kurzemē

Kurzemi 18. gadsimta sākumā Ziemeļu kaŗš un sekojošā padošanās Krievijai tieši neskāra, bet krievu kaŗaspēks bij šķērsojis zemi un pat dažviet izvietojās tur. Krievu cars ar diplomātiju, politiskām laulībām un arī draudiem centās paplašināt Krievijas varu arī šai Baltijas jūras piekrastes daļā. Mainīgus un pat dēkainus notikumus Kurzemē 18. gadsimtā atspoguļo vēstures ziņas.

1710. gadā cars Pēteris I izkārtu laulības starp sava brāļa meitu Annu Ivanovnu un mirušā Kurzemes hercoga Ferdinanda dēlu Frīdrihu Vilhelmu, bet pēc pāris mēnešus ieilgušām kāzu svinībām Pēterburgā atpakaļceļā uz Kurzemi Frīdrihs nomirst, tādējādi Jelgavā nonāk viena pati hercoga atraitne Anna.¹⁰ Viņa dzīvo Jelgavā un pārvalda hercoga Ferdinanda muižas uz laukiem, kuŗas tā no parādniekiem bij izpirkusi par savu pūra naudu. 1726. gadā Kurzemes landtāgs par hercogu ievēlē Saksijas grāfu Moricu, bet Polijas seims to neacceptē, un, krievu kaŗaspēka vajāts, grāfs spiests bēgt (vispirms patveroties kādā Usmas ezera salā, kas vēlāk nosaukta par Moricsalu) uz ārzemēm.

1730. gadā bijušā Kurzemes hercoga Frīdriha Vilhelma atraitne Anna kļūst par Krievijas ķeizarieni un, pārceļoties uz Pēterburgu, paņēm līdzī savu favorītu (krodziniēka atvasi) Johanu Bīronu (Bühren).Pēterburgā Anna Bīronu apveltī ar tituliem, amatiem, izgādā viņam no

Explication des Signes

Befestigte Stadt	Grenz Aufseher Haus
Ville fortifiée	Maison d'un Officier de l'ordon
Offene Stadt	Grenz Router Haus
Ville ouverte	Maison de la Marchandise de l'ordon
Schloss	Berg
Château	Montagne
zerstörtes Schloss	Hafen
Château ruiné	Port
Pfarre	Verborgene Klippe u. Riffe
Eglise Paroissiale	Ruchers sans l'eau
Kapelle u. Filial	Banke od. Leuchtthurm
Chapelle	Fanal
Pfarhof u. Pastoralh	Post 'Strasse'
Cur	Chemin de Bois
zerstörte Kirche u. Kapelle	Einfache Landstrasse
Eglise u. Chapelle ruinée	Gravelle 'Chaussee'
Gut u. Hof	Kirchen u. Communications Weg
Terr. Seigneuriale	Chemin d. Eglise u. de Communications
K.W. Pfarhof u. Hofstige	Mühle
Mühle	Molen
Dorf	Schlachtfeld
Föhner	Champ de Battaille
Schanze od. Krieg	Wald
Gehort	Bois

73. L.A. Melina karšu zīmes. (BCB.)

tā ka 18. gadsimta beigās visa Latvijas teritorija bij pakļauta Krievijai.)

Atšķirībā no Vidzemes, Kurzemes hercogistē jau ar 16. gadsimta beigām izveidojas īpaši apstākļi iedzīvotāju sastāva ziņā. Ar muižniecības piekrišanu tie ieplūda un savairojās jauni svešautieši. Tie bij ebreji (tautas mutē — žīdi) no Polijas, kur tiem bij piešķirtas apmešanās tiesības jau agrākā laikā. Viņi darbojās kā uzpircēji un pārdevēji siktirdzniecībā, kā skārdnieki un mālderu amatniecībā, kā degvīna deģi un kroģeri, ar savu rosību un mazas peļņas pieticību iekarojot plašu popularitāti pilsētās un laukos. Arī muižnieki izmantoja viņu pakalpojumus un pieņēma muižu dienestā kā deģus un krodzniekus mazākos krogos.

Tā Rechenbergs (E. v. Rechenberg-Linten) apraksta, ka viņa dzimtajā pusē (Piltene apriņķī) septiņu verstu garā ceļā posmā atradušies septiņi krogi, no kuriem, izņemot baznīcas un muižas krogus, pārējos piecos krogos krodznieki bijuši ebreji.¹⁴ Ebreji paši nevēlējušies vadīt krogus, kur jāuzņem ceļinieki un jāuztur ierīces, kas prasa līdzekļus, turpretī ebreju vadītajos krogos arvien ir bijis tirgošanai pietiekams preču daudzums — sāls, tabaka, siļķes, arī dzelzs preces, izkaptis, cirvji, ādas u. c.

Ebreju tirgošanās popularitāti, cita starpā, veicināja arī viņu gatavība ielaisties šaubīgos un nelegālos darījumos. Piemē-

ram, tiesu archīvu materiāli liecina, ka ebreji bijuši slepeni degvīna piegādātāji nelegālajiem kaktu kroģiem. 1784. gadā par "kaktu krodzniecību" apsūdzēto starpā bijis Baldones ķesteris Jānis Miķelis Habass un Kurzemes žīds Meiers ar savu svaini Hiršu.¹⁵

Vēl 17. gadsimtā Kurzemē starp krodzniekiem bijis maz nomnieku, bet muižas ieliktie krodznieki norēķinājušies un maksājuši muižai par pārdoto alu un 10 procentus par pārdoto degvīnu. Vietām pat bijis noteikts, ka krogam jāpārdod gadā vismaz 36 stopi degvīna.¹⁶ Nākošos gadsimtos arī Kurzemē vairojās krogu nomnieki un pat īpašnieki, bet ebrejiem tas bij aizliegts.¹⁷

Saimnieciskās pārmaiņas 18. gadsimta otrajā pusē

18. gadsimta otrajā pusē notiek dažas saimnieciskas un organizatoriskas pārmaiņas, kas jūtami iespaido krogu darbošanās veidu. Degvīns izplatījās Baltijā daudz vēlāk nekā kaimiņzemēs Krievijā, Polijā un Lietuvā. Vēl 17. gadsimta beigās to te lietoja kā zāles, bet ne kā dzērienu. Toties agrāk zemnieki paši tecināja degvīnu savām vajadzībām. Valdība ar ģenerālgubernatora rīkojumu jau 1729. gadā to noliedza un vainīgos sodīja ar rīkstēm. Degvīna tecināšana kļuva par muižnieku un mācītāju priekšrocību.¹⁸ 18. gadsimtā lauksaimniecībā labības cenas bij zemas. Lai vairotu ienākumus, muižu īpašnieki sāka labību uz vietas pārstrādāt degvīnā vietējam patēriņam krogos un eksportam uz Krieviju, kur pēc tā bij liels pieprasījums. Vaļāmuos pasūtīja degvīna gatavošanai vara katlus, uzstādīja tos muižās un pagasta ļaudis sauca pēc kārtas ierasties darbā. Viņiem nodeva septiņus vai astoņus pūrus labības, kuŗa tiem bij jāsamal, jāgādā arī raugs un jāizdedzina muca (apm. 16 stopu) degvīna. Ja labība bij slikta vai zemnieks neprata deģa amatu, trūkstošo daļu tam atvilka naudā vai graudā. Pārvērdami labību degvīnā, muižnieki pelnīja dubultu peļņu. Par Vidzemē un Igaunijas daļā ražoto spirta daudzumu 18. gadsimta beigās ir pretrunīgas ziņas, minēti 48 miljoni

74. Rīgas apriņķa karte. (Ibid.)

stopu¹⁹, Vidzemē — 7 līdz 8 miljoni stopu.²⁰

Palielinot krogu skaitu, apmēram pusi no muižas ražotā degvīna pārdeva uz vietas muižu krogos, visādi veicinot tā lietošanu. Tā rezultātā mērenas alus dzeršanas vietā krogos pieauga degvīna patēriņš ar ļaužu apdzeršanos un visām no tā izrietošajām sekām.

Ar 1762. gada nolikumu degvīnu bij atļauts pārdot lauku krogos, kas bij ierakstīti vaku grāmatās. Šiem krogiem bij pienākums arī uzturēt stadulas. Degvīnam noteica cietas cenas (apm. 5 mārkas stopā).²¹ Ar 1774. gadu muižām no jauna varēja piešķirt krogu turēšanas tiesības, ja projektētais krogs neatradās tuvāk par trim verstīm no jau pastāvošā kroga.²² Nemīnot avotu, prof. Speke atzīmē, ka Vidzemes četros apriņķos 1757. gadā bijuši 933 krogi (bet tikai 29 skolas).²³

Jāatzīmē, ka 18. gadsimta sešdesmitajos gados Vidzemē vairāk nekā 20 krogus ir cēlis ievērojamais latviešu amatnieks Jānis Meņģelis, galvenokārt pie Rīgas—Pleskavas šosejas.²⁴

Līdz ar muižnieku pieņemto pakāpenisku dzimtbūšanas kļaušu pavairošanu, lauku sētu likvidēšanu²⁵ u.c. zemnieku stāvoklis 18. gadsimtā pasliktinājās, vairojot zemnieku vidū apātiju un pat bezcerību, spiežot viņus meklēt kaut brīža aizmiršanas no visām rūpēm krogos apdzeroties.

75. Pieci krogi pie Madlienas. (Ibid.)

Vairumu muižās ražotā spirta eksportēja, un zemniekiem ar šķūtīm tas bij jānogādā uz pilsētu. Pa ceļam uz turieni lielākie ceļa krogi un to stadulas ieguva jaunus apmeklētājus — spirta šķūtņiekus ar pajūgiem. Līdztekus degvīna ražošanai un tā blakusprodukta — brāgas — izmantošanai muižās palielinājās lopu, sevišķi vēršu, audzēšana pārdošanai. Pārdodamos lopus dzina pa ceļiem uz pilsētām un kā apstāšanās un atpūtas vietas arī izmantoja ceļa krogos. Krogi atradās arī pilsētu tiešā tuvumā vai ārpuspilsētās. Piemēram, Pārdaugavā pie Rīgas bez sveštautiešu krogiem 18. gadsimta astoņdesmitajos gados daži krogi piederējuši pat latviešiem: piemēram, pārcēlāja Muižeļa atraitnei Katrīnei, mastu šķīrotājam Matisam Muiželim un Miķelim Grindelim, liģerim Samam, Iļģuciemā — locim Jānim Dālem, Fridriķa salā — mastu šķīrotājam Niklāvam Beltem (daži no viņiem izskolojuši savus bērnus par ārstiem, zinātniekiem u. c.).²⁶

Pasta satiksmes pārmaiņas un ceļu stāvoklis

Agrāko pasta kantoru un to zirgu maiņas vietu darbība krogos pakāpeniski

76. Muiņas krogs uz Vidzemes—Kurzemes robežas. (Ibid.)

izbeidzās, jo krievu valdības laikā tādai vajadzībai 16—20 verstu atstatumos sāka celt īpašas kroņa stacijas “Postierung”, kur muižniekiem bij jātur zirgi.²⁷

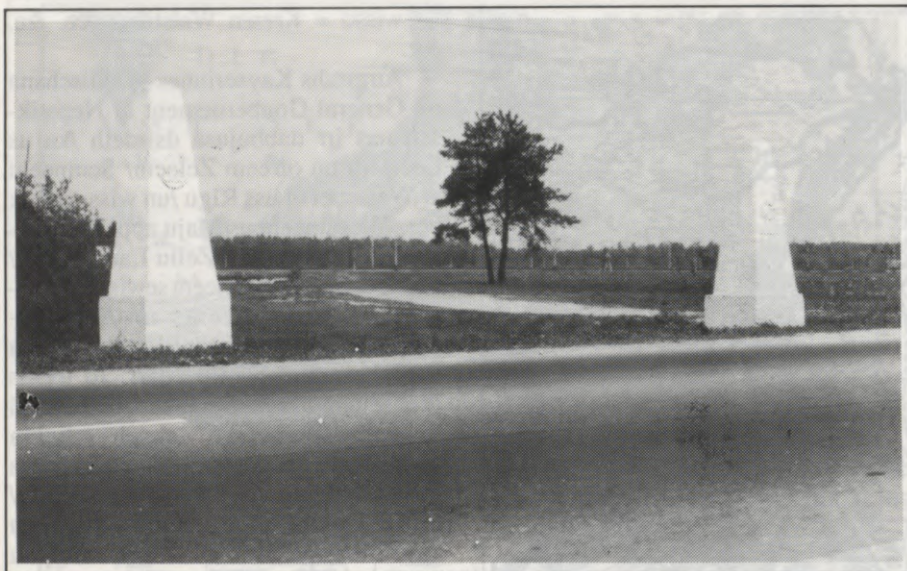
Satiksmes problēmas un nekārtības uz lauku ceļiem turpinājās. Par to raksturīgu liecību sniedz Krievijas ķeizarienes Elizabetes 1756. gadā publicētais rīkojums latviešu valodā par drošības un kārtības ievērošanu uz Vidzemes lauku ceļiem, pārkāpējiem piemērojot augstāko soda mēru tāpat kā slepkavām (sk. 89. att.).²⁸

“Us Paweleschanu

Wissaugstakas Kayserinenes Majest.
ELISABETH PETROWNA
Kayserinnes un Wiswaldenezas

wisso = Krewo Walstibas &c. &c.
&c.

Augstahs Kayserinnes Waldischana un General-Goubernement ar Nepatikschanas irr dabbujusa dsirdeth /ka us Leeleem un otreem Zeleem/ Semneeki ar Wesumeem uss Rigu /un wiss wairak bess Wesumeem us Maju appakal brauzoht/ neh ween pret Zellu Lauscheem / irr arridsan pret pascheem sewisski briwigeem Postilionneem un Postes-Jatneekeem un Soldateem/ wissadu Pargalwibu un bledibu darr: Jo leehls drohschums dauds Semneko /tik neganti irr paradigeehs/ ka eeksch schahm dienahm zitti Semneeki /Adaschas Postes-Soldatu arr Petersburges Postu/ us Rigu jajoht noķeruschi iskuluschi un assinainu palaiduschi. Ka nu tadu Bledibu un rassbainu Buschanu /zaur ko ta wissai wajjadsiga droshiba to zelljo maitata tohp/ ne ka zeest ne war /jo tee Parkapeji ar wissgruhtakeem Meesas strapeem soditi buhs /ka to pelniju. Un tapehz no augstahs Waldischanas zaur scho patente tohp paweleths / ka katram no wissadas Buschanas, no ka starp Zelljo-Lauschem Kilda zeltees war / ar leelu Apdomu buhs atstaht / un ta dehl buhs weens otram sewiski teem Postes-Lauschem uss labbu Roka pee Laika zellju grest, bet teem Semneekeem / Kurri bes Wesumeem brauz / buhs aisween teem pretti nakameem Wahzeescheem un Soldateem pilnigu Zellju doht / un to us saweem zelljeem braukt / ka wiņņeem eekscho Januarii 22. deena 1752 ta Gadda nosludinatu patentu irr paweleths / proth ja wiņņeem tohs Leelzelljus buhs platti eerauth un eebraukt. Bet ja kadd schai augstahs Waldischanas paweleeschanai uss kadu wihsi pretti darris / jebshu Postillionus un ar Poste jahamus Soldatus atskerot un wiņņus kult eedroschinasees / tam buhs dabbuth to wiss grutaku strape ka weenam Slep Kawam /kass zelljus posti / un ja winsch Semneeks / buhs winsch ar Rikstahm breesmigi un bess wissas Schelastibas sodits. Ka nu wissi un ikkatsr scho Paweleschanu sinaht un wehra gembt war un tam pretti ne dar / tadehl buhs Bassniz=Kungeem scho patentu pa trim Swedeenam un eeksch nahkoscheem Gaddem / aisween par triss Meneseem eeksch Basnizahs no Cancellles saweem draudseem us Wazes un Latweescho

77. Vidzemes—Kurzemes robežstabi pie Olaines 1980. g. (A. Stinkuls)

78. Vidzemes krogā 1760. g. (J.B. Le Prince)

Wallodu preks-Iassith un slkuddinath.
Eeksch Rigas Pille Januari 20. Deena
1756. Gadda.

(L.S.)

Augsta kayseres General =
Gouvernementa Wahrda

Johann Christoph v. Campenhausen,
Otto Hermann v. Vietinghoff"

Sevišķi bīstami uz lauku ceļiem bijis braukt ar lielāku naudas summu kabatā. Tādi braucēji ir, domājams, novēroti, laupītāju bandas vai atsevišķi laupītāji tiem sekojuši un parasti naktī uzbrukuši, naudu nolauptījuši un pašus ievainojuši vai pat nogalinājuši. Daži piemēri: 1782. gadā Talsu apriņķa Nūrmuižas krodzniekam uz ceļa uzbrūk pieci laupītāji, izrauj no ratiem, sadur un nolaupa viņam 1219 dālderus.²⁹ Grāfs L.A. Melins (Mellin) sīki aprakstījis slepkavību 1791. gadā Rīgas apriņķa Ropažu pagastā Mintus krogatuvumā, 27 verstes no Rīgas, Suntažu ceļmalā: 1791. gadā naktī no 8. uz 9. oktobri kāda Ropažu muižas zemniece dzird šāvienus un kliezienus. No rīta pārmeklējot apkārtni, pusverstes attālumā no tuvējā Mintus kroga atrod nogalinātu cilvēku — ar sitienu galvā un diviem šāvieniem no muguras puses. Izmeklēšanā noskaidrojies, ka nogalinātais ir Vecpiebalgas saimnieks, lopu tirgotājs Viļums Plauže. Iepriekšējā dienā viņš redzēts kopā ar kādu jaunu cilvēku vispirms Rumpes krogā deviņas verstes no Rīgas un vakarā Mintus krogā 27 verstes no Rīgas. Jauno cilvēku identificē: tas ir 24 gadus vecais Fridrichs Lūde, dēls pārtikušam saimniekam Dzērbenē, kuŗš no dzimtcilvēka uzstrādājies par saimnieku. Bij dēlu izskolojis un atstājis tam krietnu mantojumu, kuŗu tas kāršu spēlē krogos izputinājis. Fridrichs sākumā gan sācis tirgoties kopā ar Plauži, bet neveiksmīgi un ar parādiem tirdzniecību izbeidz. Pēdējā laikā tas visbiežāk redzēts apmeklējot krogus ar šauteni plecos. Noskaidro arī, ka 8. oktobri Plauže bijis Rīgā ar 164 dālderiem naudas, kur to apmeklējis Lūde. Viņi abi turpinājuši ceļu kopā no Rīgas vispirms līdz Rumpes krogam, kur ar pazīstamiem sākuši dzert, bet arī strīdēties, pēc kam vakarā ieradušies Mintus krogā.

79. "Lūk, kā še dzīvo." (Aa)

Lūdi atrod viņa dzīvokli Rīgā un apcietina. Tur atrod arī viņa šauteni ar asinīm un 158 dālderus naudu. Tiesā Lūde tomēr neatzīstas un aukstasinīgi liedzas, ka būtu Plauži nogalinājis. Kaŗa tiesa Lūdi notiesā slepkavībā, bet apcietinājumā Lūde saslimst un nomirst.³⁰

Krogi Vidzemē L.A. Melina kartēs 18. gadsimta beigās

Krogi uzskatāmi un sīki ir atzīmēti L.A. Melina Vidzemes un Igaunijas apriņķu kartēs, kas publicētas 18. gadsimta beigās "pēc pazīstamu apvidu rūpīgas pārbaudes".³¹ Baltijas muižniecības grāfs L.A. Melins (dzimis 1754. g. Igaunijā, miris 1835. g. Rīgā) ir studējis ārzemēs, daudz ceļojis, ticis ar tā laika ievērojamām personām, ieņēmis daudz sabiedrisku amatu un publicējies. Viņš bij visai radikāls uzskatos, interesējies par Baltijas zemniecību, vēlējies atvieglot tās dzīves apstākļus un tā nonācis konfliktā ar muižniecību. Būdams virsnieks Krievijas armijā, darbojies topogrāfijā. 1782. gadā viņš iegūst Krievijas lielprīma Pāvila atļauju veikt zemes mērīšanas darbus Vidzemē un Igaunijā. Melins uzsāk kartogrāfijas darbus vispirms Rīgas apriņķī, noorganizē pāri par 200 vietējo ziņu devējus utt.

Aprīņķu karšu zīmējumu lapas gravē Vācijā, jo Krievijā to neveic tik precīzi, un tās iespīez un izdod grāmatu tirgotājs Hartknochs Rīgā: Rīgas aprīņķa karti (1:200.000) — 1791. gadā, Cēsu aprīņķa karti — 1792. gadā, Valmieras aprīņķa un Valkas aprīņķa karti — 1793. gadā. Jaunās, precīzās kartes gūst lielu ievērību un atzinību, cariene Katrīna II un cars Pāvils apbalvo L.A. Melinu. Bet 1798. gadā Krievijas senāta ģeogrāfiskā nodaļa kartes cenzē, un, tā kā kartes gravētas ārzemēs un "atklāj valsts noslēpumus", — pavēl tās konfiscēt. Cenzūru un konfiskāciju atceļ vienīgi nākamā cara — Aleksandra I laikā, un Melins turpina kartogrāfijas darbību Igaunijā un nobeidz to 1809. gadā, visu iecerēto darbu — 14 aprīņķu un vienu pārskata karti — izdodot kopējā karšu atlantā. Karšu atlanta faksimila pārspiedumu izdod 1972. gadā Lineburgā, Vācijā.

Aprīņķu kartēs krogi atzīmēti ar topogrāfisku zīmi. Vietām pie šīs zīmes ir arī kroga vārdi. Tie ir vai nu vācu, vai kļūdainā latviešu valodā, piemēram, Breeze, Sila vai kādas personas uzvārds, piemēram, Vērkul, Steinberg (laikam krodzinieka). Pie muižām vai biezi apdzīvotām vietām esošo krogu topogrāfiskajai zīmei nav pievienots vārds, bet visumā, domājams, krogam ir tuvuma vietas vārds. Kartēs redzamas arī citas norādes par krogiem. Piemēram, krogu topogrāfiskās zīmes uzskatāmi rāda krogu biežumu vai retumu dažādos apgabalos. (Piem., Rīgas apv. starp Madlienu (Sissegal) un Plāteri (Weisensee) apm. 3 verstu attālumā ir 5 krogu zīmes.) (Sk. 74. att.)

Tautasdziesmā:

Klausaties, ceļa vīri,

Kā dzied Ērgļu krodzinieki:

Vimba dzied, Līburs velk,

Kaķarags darināja. LTD: 2697.

Krodzinieku vārdā nosauktie krogi tiešām ir atzīmēti Cēsu aprīņķa kartē.

Interesanti, ka Rīgas aprīņķa kartē ceļā no Rīgas uz Jelgavu, aiz Olaines, kur ceļš krusto Misas upīti — Vidzemes un Kurzemes robežu, upītes kreisajā krastā (Vidzemes pusē) ir robežas uzrauga mājas (Grenz-Aufseher Haus) topogrāfiskā zīme blakus Šulca kroga (Schulzerkrug) topogrāfiskajai zīmei, bet labajā krastā (Kurzemes) — **muitas kroga** (Zollkrog) topogrāfiskā zīme. Tas norāda, ka 17.

80. Šīpes krogs pie Rīgas. (Brotze)

82. Bij. Skāļupes krogs pie Līgatnes 1972. g. (Ž. Skudra)

gadsimta beigās starp Vidzemi un Kurzemi ir bijusi kaut kāda veida muitas kontrole (sk. 76. att.). Savādi turpretī, ka pārējo Vidzemes apriņķu kartēs pie robežām ar Krieviju vai Igauniju šādi muitas krogi nav atzīmēti.

Saskaitot krogu topogrāfiskās zīmes Vidzemes apriņķa (tā laika iedalījumā) kartēs (Rīgas apr. — 1170, Cēsu apr. — 45, Valmieras apr. — 65, Valkas apr. — 60), dabūjam apmēram 340 krogus. (Skaitis ir aptuvens, jo karšu faksimila vienkrāsas iespaidumā zīmes bij vietām grūti noteikt.)

(Sk. pielikumus.)

Ceļotāju atzīmes par ceļiem un krogiem 18. un 19. gadsimtā

Epizodiskas atzīmes par ceļiem, apmetnēm un krogiem atrodamas svešzemnieku ceļotāju aprakstos par pieredzēto Baltijas zemēs. Apraksti vai tēlojumi par piedzīvojumiem un pieredzi svešās zemēs jāvērtē gan ar zināmu uzmanību, jo ceļotāji, bieži sevi izceļot, grib parādīt svešās zemēs piedzīvotās grūtības un vides trūkumus.

Franču mākslinieks Leprēns (J.B. Le Prince, 1734—1781) dzīvojis Pēterburgā, bet pavadījis ķeizarieni Elizabeti ceļojumos pa Vidzemi un savus ceļojumu zīmējumus publicējis gravīru sērijā “Dažas Livonijas ainavas”. Kādā gravīras lapā ar parakstu “Livonijas krogs” (Le cabaret Livonien) viņš attēlojis zemnieku ar alus kannu uz galda un jaunu sievieti ar diviem bērniem visai juceklīgi piemētātā kaktā (sk. 78. att.).

81. Ķirbižu krogs. (Aa)

Nezināms mākslinieks atstājis gleznojumu “Lūk, kā še dzīvo” ar kroga skatu, pie galda sēdošiem dzērājiem un apkalpojošo krogus meitu (sk. 79. att.).

Kad 1789. gadā franču revolūcijas laikā Francijas galminieki bij spiesti bēgt un meklēt patvērumu citās zemēs un valstīs, nonāvētā karaļa Ludviķa XV brālis Provansas grāfs 1798. gadā nonāca Jelgavā un Krievijas aizsardzībā. Pieņemot Ludviķa XVIII vārdu, viņš Jelgavas pili dzīvoja un rīkojās kā Francijas troņa pretendents. Bet, mainoties krievu diplomātijai, 1801. gada janvārī viņš bij spiests atkal doties ceļā ziemas sniegputenī un meklēt patvērumu citur. Viņa ceļojuma aprakstā minēts, ka pirmo nakti izraidītie pavadījuši Dobelē, bet nākošo nakti vajadzējis palikt Saldus pasta stacijā un te, piemēram, princesei nācies gulēt kādā telpā kopā ar vistām. Ceļā uz Skrundu sniegputenis padarījis ceļu neizbraucamu un ceļotājiem bijis jābrien kājām pa dziļo sniegu. Pārnakšņošana notikusi Ilmājas krogā kādā šaurā telpā, kur “Viņu Augstības” neizjūtušas nekādas ērtības... Pēdējās naktsmājas bijušas Tadaikšos, kur vietējais muižnieks devis ērtu pajumti ceļotājiem savā pili.³²

Turpretī angļu ceļotājs L. Ričijs (Ritschie) 1836. gadā publicētā aprakstā par ceļojumu uz Pēterpili caur Kurzemi un Vidzemi diezgan sīki un atzinīgi apraksta novērojumus pa ceļam un arī krogos, liekas, Kurzemē.³³

“Ap pusdienas laiku mēs apstājāties,

83. Bij. Auciemakrogs 1989. g. (Dz. Āboliņš)

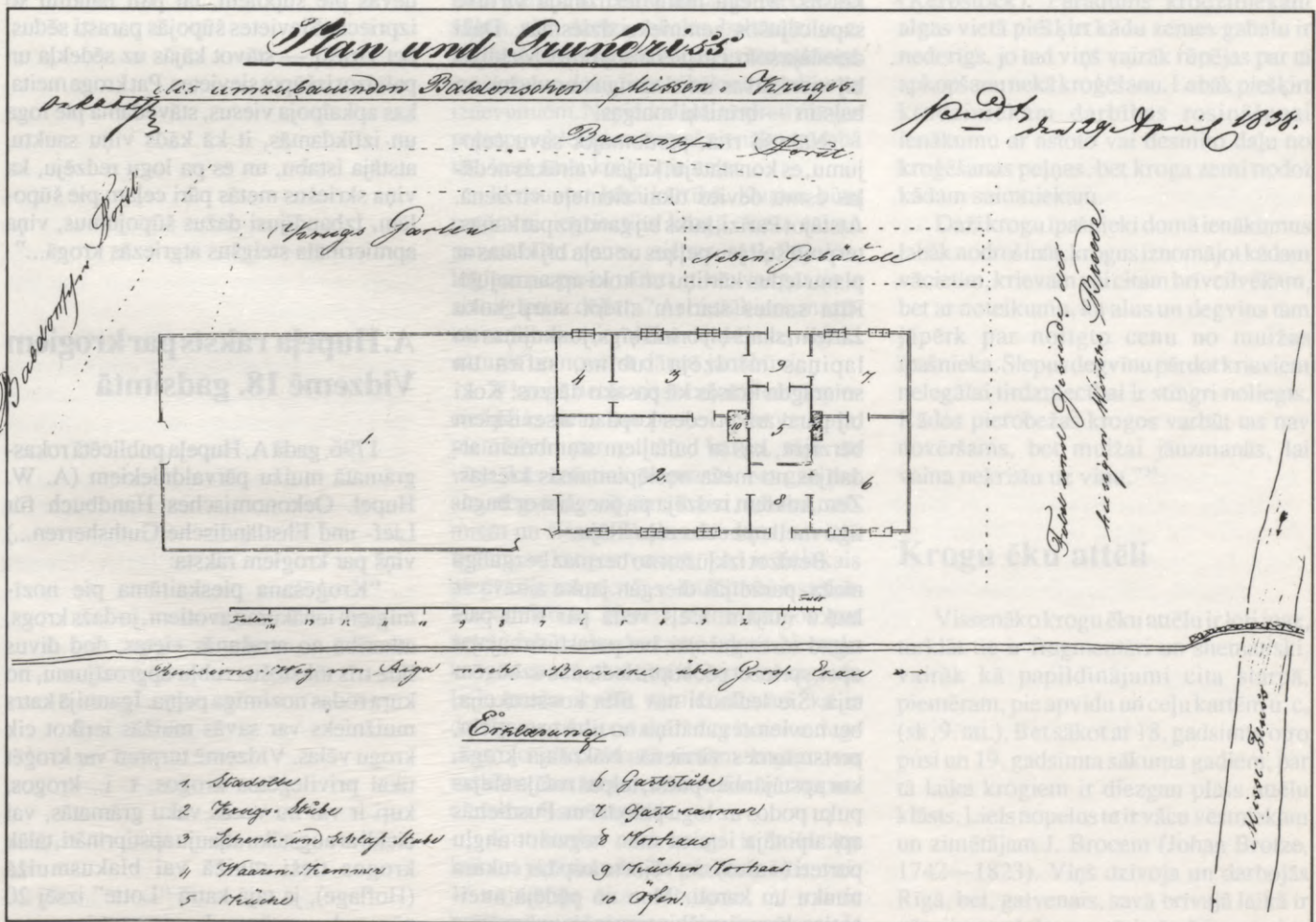

84. Bij. Auciema krogas. (Dz. Āboliņš)

lai paēstu kādā krogā meža vidū. Krogi pie šī ceļa ir līdzīga veida, un, kaut gan pavisam citādi nekā Anglijā un Francijā, bet nebūt ne nepatīkami. Kučieris šē pieklauvē pie kroga lielajām durvīm, un pajūgs ar karieti iebrauc tieši ēkā iekšā. (Acimredzot te domāta stadula.) Pats ceļotājs nokļūst garenā, plašā hallē (laikam lielajā kroga istabā) citu ceļotāju barā un burzmā. Halles pretējā galā ir vēl vairākas durvis.

Pa šo laiku kučieris novietoja, apkopa un pabaroja zirgus, atgaiņājot lielo mājputnu baru, kas ielenca iebraucējus, lai uzlasītu zirgu barotājam izbirušos labības graudus.

No visas kņadas svešajā vietā apmulšu ceļinieku kučieris ievada pa kādām sāpurdvīm mājas daļā, kas acimredzot paredzēta izcilākiem viesiem. Šeit atrodas vairākas istabas, kur var iebaudīt azaidu. Istabu iekārta, kaut gan vienkārša, tomēr ir visai glīta. Krēsli un galdi bij gatavoti no pulēta bērza koka, kas, būdami jauni, var atgādināt tādus, kas gatavoti no "satin wood". Sienas greznoja vienkārši iespiestas bildes, un uz palodzēm stāvēja istabas puķes podos. Sezonas laikā, kas šē nozīmē apmēram astoņus mēnešus, istabās valdīja gandrīz siltumnīcas temperatūra karsto krāšņu dēļ. Logi ir iestikloti ar dubultiem logu rāmjiem, kuros atrodas mazas, atve-

85. Misas kroga (Baldones pag.) 1838. g. būvplāns. (BDM)

ramas logu rūtis — kaplodziņi — istabas izvēdināšanai, jo logu rāmju šķirbas ir rūpīgi aizlīmētas ar baltu papīru. Jāpiemēta, ka šajās istabās vēl ir novietotas arī trīs vai pat četras gultas, bet, tā kā tās ir ļoti šauras, tad neaizņem vairāk telpas kā kāds divāns. Šeit nav arī paraduma, ka vīrs ar sievu gulētu kopējā, platā gultā. —

Mana maltīte sastāvēja no baltas zupas, gatavotas no piena, sviesta, saknēm un speķa (sucking pig), kopā ar porciju cepta tītara. Maltīte, neskatoties vēl uz melnīgsnējo un skābo maizi, bij visai pieņemama izsalkušam ceļiniekam. Bet ak vai! “Toujours perarix”, pēc piecām sekojošām dienām es sailgojos baudīt jebko citu, ne tikvien to pašu balto zupu un cepto tītaru. —

Krogā, kur pārnakšņoju, es atradu tīru un labu gultu, kaut gan istabmeita to bij uzklājusi jau tā siltajā istabā vēl pie karstās krāsns. Miegā mani iežūzināja virtuvē sapulcējušos zemnieku dziesmas. Daži dziedāja solo, citi piebalsoja korī. Meldijas bij vienkāršas un skumīgas un dažas no balsim — brīnišķi maigas.

Nākošā rītā, pārdomājot savu ceļojumu, es konstatēju, ka jau vairākas nedēļas esmu devies tikai ziemeļu virzienā. Atstājot Parīzi, laiks bij gandrīz pat karsts, turpretī šeit jau peļķes uz ceļa bij klātas ar plānu ledus kārtiņu un koki apsarmojuši. Rīta saules stariem slidot starp koku zariem, skats bij brīnišķīgs, jo skujiņas un lapiņas mirdzēja rubīna, safīra un smaragda krāsās kā pasaku dārzos. Koki bij pārsvarā priedes kopā ar atsevišķiem bērziem, kas ar baltajiem stumbriem atdalījās no meža noslēpumainās krēslas. Zem kokiem redzēja pa paeglim ar bagātīgo melleņu ceru zaļo klāju.

Beidzot izklūstot no bezmaz bezgalīgā meža, parādījās diezgan jauka ainava ar lauku mājām. Ceļš veda pār tiltu pāri tagad sastingušajai, bet parasti straujajai upei, spriežot pēc stipru ledlaužu uzbūvētajā. Šie ledlauži nav tilta konstrukcija, bet novietoti gabaliņu no tilta pamatiem, pretstraumes virzienā. Nākošajā krogā, kur apstājāties paēst, telpas rotāja efejas puķu podos uz logu palodzēm. Pusdienās apkalpotāja ieteica man nogaršot angļu porteri (= alus), servējot to kopā ar cukura trauku un karoti. Man no pēdējā atteicoties, lāga sievišķis turpināja uzkavēties istabā, acīmredzot vēlēdamās redzēt, kā

muļķa ārzemnieks lietos šo dzērienu. (Šādu portera lietošanu novēroju vēlāk arī lielākās pilsētās.)

Ceļa turpinājumā mainījās skaistas ainavas ar pakalniem, ielejām, ezeriem, mežiem un apstrādātiem tūrumiem. Gandrīz pie visām mājām un krogiem, kuņiem braucām garām, mēs ievērojām īpatnu pielikumu — šūpoles. Šī “mašīnērija” celta no cirstām kārtīm līdzīgi karātavām un sastāv no divu stabu atbalstīta šķērskoka to galā, no kuņa nokarājas divas kārtis vai virves, apakšā savienotas ar kāda veida sēdekli. Konstrukcijā nav lietoja ne dzelzs, ne kaņepes, vienīgi saknes un klūgas. Šūpolēs šūpojās zemnieki, un citi gaidīja savu kārtu. Es, piemēram, ievēroju kādu jaunu māti ar zīdaiņi pie krūtīm ar ilgām sekojot šūpuļa kustībām. Šūpolēm atbrīvojoties, viņa iedeva bērnu paturēt kādai citai sievietei un skriešus devās pie šūpolēm, lai pati baudītu šo izpriecu. Sievietes šūpojās parasti sēdus, bet vīrieši — stāvot kājās uz sēdekļa un palīdzot izšūpot sievietes. Pat kroga meita, kas apkalpoja viesus, stāvēdama pie loga un izlikdamās, it kā kāds viņu sauktu, atstāja istabu, un es pa logu redzēju, ka viņa skriešus metās pāri ceļam pie šūpolēm. Izbaudījusi dažus šūpojumu, viņa apmierināta steigšus atgriezās krogā...”

A. Hupeļa raksts par krogiem Vidzemē 18. gadsimtā

1796. gadā A. Hupeļa publicētā rokasgrāmatā muižu pārvaldniekiem (A. W. Hupel. Oekonomisches Handbuch für Lief- und Ehstländische Guthsherren...) viņš par krogiem raksta:

“Krogēšana pieskaitāma pie nozīmīgiem ienākumu avotiem, jo dažs krogs, atkarībā no atrašanās vietas, dod divus līdz trīs tūkstošus rubļu apgrozījumu, no kuņa rodas nozīmīga peļņa. Igaunijā katrs muižnieks var savās muižās ierīkot cik krogu vēlas. Vidzemē turpretī var krogēt tikai privileģētos krogos, t. i., krogos, kuņi ir vai nu vecās vaku grāmatās, vai citādi ar augstāku atļauju apstiprināti, tālāk krogos tieši muižā vai blakusmuižā (Hoflage), ja tajā katrā “Lotte” izsēj 20 pūru rudzu un tā atrodas vismaz trīs verstes atstatu no kāda privileģēta kroga, un arī

Vidzemi, zīmējis un aprakstījis simtiem ēku, ainavu un notikumu. Viņa darbs ir saglabājies, sakopots lielā krājumā "Sammlung verschiedener Liefländischer Monumente" un glabājas Rīgā Zinātņu akadēmijas bibliotēkā. Broce ir zīmējis arī daudzus krogus, un viņa zīmējumi redzami jau iepriekšējās lappusēs, šeit un sevišķi II nodaļā.

Atrodami arī dažu citu mākslinieku (K. I. Fehelms, 1748—1819) konkrētu krogu attēli minētajā laikā. Bez tam dažas senas krogu ēkas bij saglabājušas jaunākos laikos, un to izskatu rāda jau fotogrāfijas.

Atstājot krogu celtniecības sīkāku apskatu sekojošai nodaļai, jākonstatē, ka attēlos redzamās krogu ēkas šai laikā ir bijušas koka guļbūves, segtas salmu, niedru vai jumstiņu jumtiem, līdzīgi apkārtējām lauku mājām.

Kāds 19. gadsimta sākuma būvplāns (85. att.) rāda Misa krogu ar vienu stadulu: apmēram piecu pēdu platajai un deviņu pēdu garajai kroga ēkai pieslēdzas piecarpus pēdu plata un 10 pēdu gara stadula. Krogā no priekšnama pa kreisi ir lielā kroga istaba un pa labi — divas viesu istabas, centrā "nams"—virtuve, aizmurgurē — "šeņķa" istaba un pieliekamais kambaris. Ēku sedz vienlaidu jumts, kroga priekšā veidojot nojumi, zem kuņas ir ieeja krogā, slīpi pret ceļu novietotas iebraucamās durvis stadulā.

Vēlāk krogu ēkas sāka celt arī citās teknikās. Tā, turpinot celt kroga ēku koka guļbūvē, stadulu veidoja ar akmeņu vai ķieģeļu mūra stabiem, kuņu starpās ir ielaisti koka guļšķautņi. Piemēram, Auciema kroga (Raiskuma pag. Cēsu apr.) (83. att.) ēka celta no tēstiem guļšķautņiem ar dzeguļotiem stūru savienojumiem virs augsta laukakmeņu mūra pamata. Zem kroga ēkas plašs, mūrēts pagrabs produktu glabāšanai. Stadulas sienas veidotas no mūrētiem dolomītakmeņu stabiem, stūros lietojot ķieģeļus. Stabu atstarpēs ielaists guļšķautņu aizpildījums. Ēku sedz vienlaidu divslīpju jumts ar lielām pārkarēm ceļa pusē virs ieejas krogā.

Sevišķi Kurzemē vēlāk krogu ēkas sāka celt arī pildrežģu teknikā. Biežāk tā

veidoja ēku zeltiņus, bet vietām arī visu ēku. Lauku muižu ēkas, ieskaitot krogus, necēla vienā laikā. Agrākās, vecākās ēkas uzturot lietošanas kārtībā, blakus cēla arī jaunas ēkas jaunā veidā.

19. gadsimta iezīmes un zemnieku nemieri

19. gadsimta sākums Krievijas pārvaldītajās Kurzemes, Vidzemes un Vitebskas guberņās ("Ostseeprovinzen") iezīmējās ar vēl lielāku vācu muižnieku saimnieciskās un politiskās varas pieaugumu un zemnieku beztiesiskumu, bet arī ar latviešu pieaugošu pretestību gan pasīvā, gan aktīvā veidā. Lauku ļaudīm satiekoties krogos, arī ar citu pagastu ļaudīm un ceļotājiem, tur vairojās jaunu ziņu un ideju izplatīšanās.

Latviešu zemnieku centieni pēc tiesībām un materiālas patstāvības turpinājās dažādos laikos, izsaucot nemierus un aktīvu pretestību. Mainīgo notikumu gaitā arī atsevišķi krogi kā ļaužu satikšanās un sapulču centri ieņēmuši nozīmīgu vietu. (Piem., Kauguru nemieros zemnieku sapulcēšanās un apspriešanās vieta bijusi Brenguļu krogā (ceļa malā ārpus Valmieras), kas stāv vēl joprojām).¹

Gadsimta sākumā Ziemeļvidzemes pagastos rūgst nemiers par muižnieku rīcību un Krievijas jaunā ķeizara Aleksandra I t. s. galvasnaudas likuma u. c. likumu savtīgu piemērošanu praksē. 1802. gada rudenī vairāki pagasti uzsāka klausu streiku, bet nepaklausīgos zemniekus muižnieki apcietināja un pēra. Viņu atbrīvošanai Kauguros sapulcējās ap 3000 ar izkaptīm u. c. apbruņotu zemnieku, bet muižnieku izsauktā krievu kaŗaspēka nodaļa atklāja uz tiem uguni ar šautenēm un lielgabaliem, nogalinot un ievainojot dumpiniekus. Seko zemnieku apcietināšana, tiesāšana, nežēlīga spīdzināšana un sodīšana. Četrus galvenos sacelšanās vadoņus, kuņu vidū bijis arī Kokmuižas krodznieka dēls Jānis, notiesā uz nāvi ar galvas nociršanu, bet vēlāk maina sodu ar mūža izsūtījumu Sibīrijas rakstuvēs.²

Ši bruņotā zemnieku sacelšanās iegājusi vēsturē ar nosaukumu "Kauguru nemieri". (1934. g. LU studentu vienotne

“Lūdums” identificēšais nemieros kritušo kapuvietas, uzkopj tās un savos Darba svētkos tur uzstāda piemiņas akmeni, kurā iekalti J. Grīna (rakstnieka) vārdi: “Svēts neprāts viņus nāvē dzina pierādīt, ka vergu jūgā latvju gars nav miris!”)

Dažāda veida zemnieku nemieri un arī atklātas sacelšanās ir notikušas arī citās vietās un laikos, piemēram, Raunā, Krimuldā, Smiltēnē, Dikļos, kā arī vēlāk (ap 1860. g.) Kurzemē — Dundagā, Gaiķos u. c.³, pie kam ļaužu slepenās apspriešanās un ziņu nodošana ir notikusi krogos. Piemēram, Edoles draudzē 1866.—1869. gadā bijuši nemieri pret muižas īpašnieku A. v. Bēru (Behr), kas izvēršusies atentātā pret viņu. Proklamācijas (pasquill) bijušas piespraustas pie baznīcas, kroga un dzirnavu durvīm.⁴

Krogi kara ugunīs

Karš starp Franciju ar tās sabiedrotajiem pret Krieviju 19. gadsimta sākumā vispirms izsauca nemierus Kurzemē sakarā ar pastiprinātu t. s. rekrūšu ķeršanu — zemnieku nodošanu krievu karadienestā, kā arī sakarā ar franču un poļu brīvības sludinātāju aģitāciju.⁵ Krievu valdības dekrētus nolāsija vācu mācītāji baznīcās, bet baumas un stāvokļa izrīcību pārsprīdēja ļaudis lauku krogos.

Sekojošos gados krievu karaspēka kustība, smagās zemnieku kara šķūšu klausas un arī neražas gadi Kurzemē radīja trūkumu un pat badu. Sākoties Napoleona un viņa sabiedroto iebrukumam Krievijā 1812. gadā, armijas kreisā spārna nodrošināšana bij nodota t. s. prūšu korpusam ģenerālleitnantu Jorka (York) un Gruverta vadībā un maršala Makdonalda virsvadībā. Tas bija Napoleona armijas 17. divīzijas 10. korpus, kas gada sākumā iebruka Kurzemē un ar cīņām virzījās uz Rīgu, kuŗu tas cerēja ieņemt ziemas apmetnei. Sākumā cīņas notiek pie Liepājas un Jelgavas. Krievu karaspēks atkāpjas un ceļā posta un rekvizē. Jūlijā pie Iecavas kroga notiek asiņainas cīņas starp 6000 krieviem un 6600 prūšiem. Cīņās krit ap 600 krievu un 100 prūšu, kurus apglabā tuvējā birzē — katru zem kāda bērza (birzi vēlāk

nosauca par Dieva dārzu). Krievi atkāpjas, bet prūši apmetas nometnē.⁶ Augusta beigās krievi pārsteidz prūšus un sagūsta viņu virsniekus. Savstarpējas sarunas notiek Sastava krogā. Septembrī sākas krievu pretofensīva. Lielupes lejgalā operē krievu lielgaballaivas no Bulduriem līdz Dubultu krogam, kur izceļ malā kaŗaspēku.⁷ Jorks ar kaŗaspēku atvelkas līdz Mežotnei, kur ir prūšu galvenie spēki, un apspriežas Kāļu krogā (Kohlkrug). Prūši uzbrūk krieviem pie Grāvendāles Kazākkroga un zaudē, bet cīņās pie Lanču kroga saņem 1400 krievu gūstekņus. No Iecavas krievi ir atvilkušies Rīgas virzienā un nocietinājušies Garozkrogā. 1. oktobrī prūši tiem uzbrūk tur, un pēc sīvas cīņas krievi ar galvenajiem spēkiem atvelkas uz Rīgu. Tai pašā laikā notiek cīņas pie Bauskas. Krievi zaudē vairākus tūkstošus kritušo un tikpat daudz gūstekņu; prūšiem 120 virsnieki un viens tūkstotis kareivju krituši. Pēc tam vairs cīņas nenotiek. Prūšu korpusa iekārotajos Kurzemes apgabalos ģenerālleitnants Graverts izdeva rīkojumu, ka — pretēji Kurzemes zemnieku izplatītām baumām par klaušu pārmaiņām — viss paliek pie vecās kārtības. Zemnieki jutās vīlušies, gaidīto brīvības nesēju franču vietā bij ieradušies atkal vācieši un uzturēja līdzšinējo apspiestību. Radās pretestība un kaŗa beigu posmā, divīzijai atkāpjoties, — pat zemnieku uzbrukumi tai. Jau decembrī iestājās nikna ziema. 20. decembrī prūšu karaspēks atstāj Kurzemi.⁸

Cīņu aprakstos minēto krogu vārdi liek domāt, ka karaspēku vadība laikam bij izmantojusi krogu telpas kā virsnieku apmešanās un komandu centrus, ap kuŗiem bij koncentrētas karaspēka vienības.

Zemnieku brīvlaišana. Lauku sētu iegāde

Krievijas ķeizars Aleksandrs I jaunībā draugu iespaidā bij simpatizējis franču brīvdomātāju idejām. Kā valdnieks viņš sāka interesēties par savu pavalstnieku tiesisko stāvokli, apceļoja valsti, arī Igauniju un Vidzemi, iepazīnās ar apstākļiem uz vietas. Arī zemnieku nemieri liecināja

86. Bij. Lielais krogs Mazsalacē 1980. g. (A. Stinkuls)

87. Klēts Liezerē 19. gs. (Pirang)

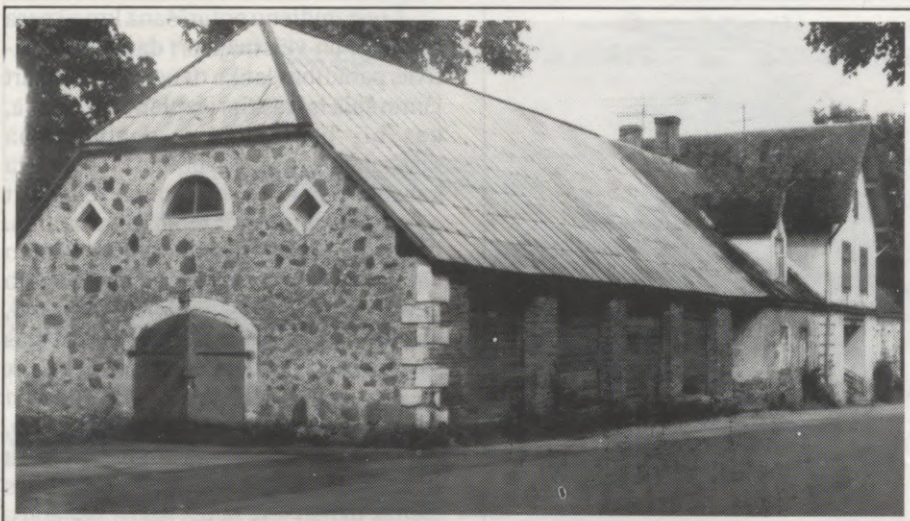
88. Bij. Lizepasta krogs (Aa)

89. Bij. Raiskuma krogs 1989. g. (Dz. Āboliņš)

par reformu nepieciešamību. Sekoja daži rīkojumi, arī Vidzemē, bet muižnieku sabotāžas dēļ to piemērošanā uz vietas zemnieku stāvoklis nemainījās. Pēc uzvaras karā ar Napoleonu Aleksandra I popularitāte Eiropā bij ievērojama. Šādā apziņā, kā arī lai piešķirtu savam vārdam liberāla valdnieka nozīmi, Aleksandrs I izšķīrās Krievijā īstenot dzimtbūšanas atcelšanu. Uz vietām, atšķirīgi izveidotu, to pasludināja Igaunijā 1816. gadā, Kurzemē 1817. gadā un Vidzemē 1819. gadā. Brīvlaišana muižnieku panāktā tulkojumā Baltijā praktiski nozīmēja dzimtļaužu — zemnieku personīgo atbrīvošanu, bet viņu zemes konfiskāciju. Zeme pārgāja pilnīgā muižu īpašumā, nodrošinot joprojām muižnieku varu pār zemniekiem, jo pat viņu kustības brīvība bij ierobežota un viņi nevarēja meklēt darbu pilsētās vai citās guberņās.⁹ Lai zemnieks paturētu savas mājas, viņam vajadzēja maksāt nomu vai pildīt kļaušas muižniekiem. Ja zemnieks nevarēja izpildīt kļaušas vai laikā nenomaksāja nomu, muižniekiem palika tiesības zemnieku izlikt no viņa lauku sētas, tādējādi vairojās bezzemnieku skaits.

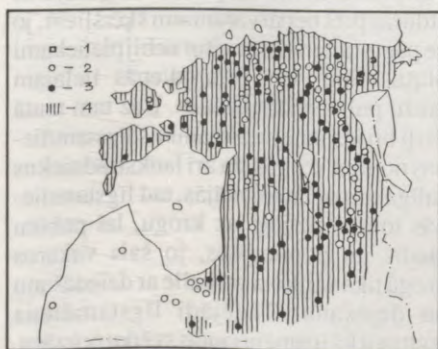
Bet zemnieku nemieru, sūdzību, kā arī humānāko muižnieku darbības dēļ Krievijas politika pēc dzimtbūšanas atcelšanas sekojošā laikā ar 1849. un 1860. gada likumiem piešķīra latviešiem tiesības iepirkt zemi un lauku sētas.¹⁰ Sākumā tās iegādāties vieglāk veicās no valsts jeb kroņa muižām, bet ar kļaušu atcelšanu 1860. gados arī privātām muižām vajadzēja naudu patstāvīgai saimniekošanai ar algotu darbaspēku, un tā arī šīs muižas sāka pārdot lauku sētas. Ar grūtībām un neatlaidību sākās zemnieku cenšanās iegūt "savu kaktiņu, savu stūrīti zemes", kas turpinājās pat līdz pirmajam pasaules karā. Kaut arī pirkumu slēdza uz nomaksu, kas ilga vairākus gadu desmitus, sagādāt naudu nenācās viegli. Tas attiecās arī uz saimniecību nomniekiem. Pāreja no naturālās saimniekošanas uz naudas saimniecības veidu izraisīja radikālas pārmaiņas visā lauku dzīvē, izsaucot pārkārtošanos, ražošanas kāpināšanu un darbaspēka pavairošanu.

90. Bij. Raiskuma krogs 1989. g. (Dz. Āboliņš)

91. Bij. Ieriķu krogs 1970. g. (Ž. Skudra)

92. Krogu tipu izplatība. (Aluve)

19. gadsimta vidū laukos bij šādas iedzīvotāju grupas: saimnieki — lauku sētu īpašnieki vai nomnieki (ieskaitot sīkzemniekus) un bezzemnieki — gājēji, laukstrādnieki, kā arī lauku amatnieki. Laukstrādnieki, kas kalpoja saimniekiem, iedalījās kalpos, pušos, meitās un ganos. Kalpi bij precēts pāris, kas līga pie saimnieka darbā uz noteiktu laiku, parasti uz vienu vai vairākiem gadiem. Vīrs strādāja saimniecībā vīriešu darbus, bet sieva — vai nu visu darba laiku kā kalpone-meita, vai tikai kā izpalīdzēte steidzamu darbu laikā. Puiši un meitas bij neprecēti jaunieši, salīgti saimniecības darbā, bet gani — pusaudzī, kas ganīja govīs.

Par to plašas ziņas savāktas, un tās atrodamas Latvijas Vēstures muzejā un Pieminēkļu valdes materiālos. Etnogrāfs S. Cimermanis ir par to sarakstījis atsevišķu pētījumu “Laukstrādnieku dzīves veids Kurzemē un Zemgalē 19. gadsimta otrajā pusē”.¹¹

Gājēju līgstamdienas krogos

Svarīgu notikumu dienas laucinieku dzīvē bij gājēju — kalpu, meitu un puīšu — un saimnieku līgstamdienas vai deramdienas.¹² Līgstamdienām nebija stingri noteiktu termiņu. Tās pa lielākai daļai izrikoja krogos, ņemot vērā apvidus paradumus, ar tādu aprēķinu, lai starp līgšanas un darbā stāšanās laiku (Jurgos — 23. apr.) būtu zināms laika sprādis, lai viena vai otra līgumslēdzēja puse varētu pārdomāt un vajadzības gadījumā uzteikt līgumu un cietušais paspētu atrast jaunu strādnieku vai saimnieku.

Līgšana pa lielākai daļai notika janvārī un februārī mēnešos, bet citās vietās sākās jau pēc Mārtiņiem (10. nov.) un turpinājās līdz Ziemsvētkiem. Dažviet līgstamdienai noteica tikai vienu svētdienu, bet parasti paredzēja vairākas svētdienas; dažos pagastos līgstamdienas bij atsevišķas puīšiem un meitām. Līgstamdienas izziņoja ar apkārtrakstu, t. s. cirkulāru, pagasta valde, norādot līgšanas dienu vai dienas un vietu, parasti krogu. Paziņojumus izlika pagasta namā, krogos u. c. publiskās vietās. Par līgstamdienu plašu izziņošanu aktīvi rūpējās krodzinieks, jo viņam šajā dienā bij paredzama ļoti izdevīga tirgošanās un laba peļņa.

Līgstamdienā krogos sabrauca gan sava pagasta, gan kaimiņu pagastu saimnieki, kam vajadzīgi strādnieki; te sanāca arī gājēji, kas vēlējās līgt darbā pie saimniekiem. Bez tam līgšanas vietā ieradās daudz citu ļaužu, it īpaši jaunieši, lai satiktos ar paziņām, noskatītos līgšanas gaitu un papriecātos. Tādā kārtā līgstamdienas krogos izvērtās par savdabīgām lauku iedzīvotāju sapulcēšanās un izklaidēšanās dienām, kurās, no vienas puses, noslēdza lietišķus darījumus, no otras — uzzināja sava

93. Pārceltuve pie krogā (Brotze)

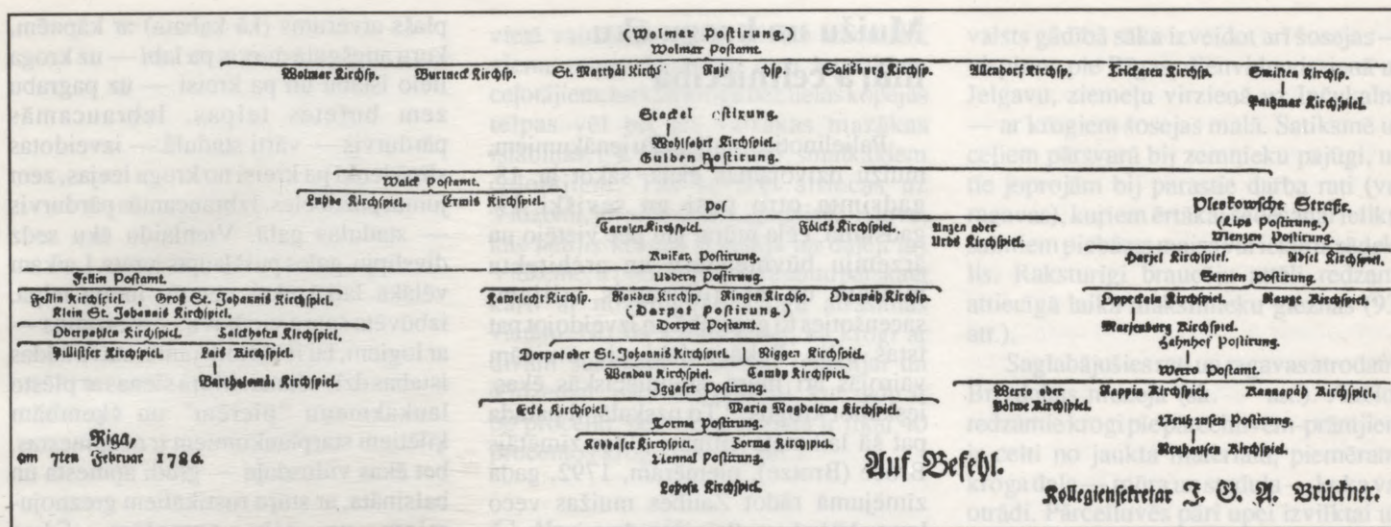
94. Plosts pie Ligatnes 1980. g. (A. Stinkuls)

pagasta un ārpagastu jaunumus, iedzēra, dejoja un citādi izklaidējās. Aktīvi līgstamdienu dalībnieki bij t. s. sivedēji, kas darbojās kā vidutāji starp darba meklētājiem un piedāvātājiem. Savedēji jau laikus apklausījās, kuŗam saimniekam un kādī gājēji vajadzīgi. Tāpat viņi painteresējās par tiem laukstrādniekiem, kuŗi nākošajā gadā nepaliek vecajā vietā. Tādējādi krogā vispirms salīga tie saimnieki un laukstrādnieki, kuŗu intereses lielākā vai mazākā mērā jau iepriekš bij saskaņojuši sivedēji.

Līdzēji krogos sarādās jau no agra rīta, lai pēc iespējas salīgtu tur, kur gribēja, vai arī lai dabūtu sev patīkamus strādniekus, pirms to paspējis salīgt cits darba devējs. Darba līgumus slēdza galvenokārt mutiski — norunājot, uz cik ilgu laiku līgums tiek noslēgts un kāda būs alga. Vēl apmēram līdz 19. gadsimta vidum algas tika aprēķinātas natūrā, tikai ar 19. gadsimta otro pusi pamazām pārgāja uz algu naudā (puisim apm. 70 rubļu, meitai 40 rubļu). Līgumu uzskatīja par noslēgtu, kad darba devējs un ņēmējs sadevās rokās un saimnieks strādniekam iedeva rokasnaudu (apm. 1 rubli, meitai — 50 kap.). Pēc līguma noslēgšanas darba devējs ar strādniekiem sadzērat. s. magaričas jeb likopus: saimnieks parasti izmaksāja degvīnu un puisis izsauca alu. Meitām turpreti izmaksāja vīnu. Magariču dzeršanā pieaicināja arī sivedēju un dažus paziņas. Tiem izstāstīja līguma noteikumus, un līdz ar to viņi kļuva par līguma slēgšanas lieciniekiem.

Līgstamdienu noturēšana krogā nesa sev līdzī un veicināja arī daudzas negatīvas parādības lauku dzīvē. Te pirmkārt jāmin šajā laikā stipri izplatītā dzeršana, kas bij līgstamdienu neatņemama sastāvdaļa un bagātīgi pildīja krodzinieka kabatas. Saimnieki bij ieinteresēti salīgt gājējus par iespējami zemāku darba algu. Lai to panāktu, viņi bieži centās vēlamo gājēju iepriekš apdzirdīt un tad salīgt to liecinieku klātbūtnē iereibušā stāvoklī, kad strādnieks vairs skaidri neapzinājās savu rīcību. Šādu apdzirdīšanu visvairāk piekopa tādi skopie saimnieki, kuŗiem bij grūti dabūt strādniekus slihta uztura, pārmērīgas izkalpināšanas vai citu iemeslu dēļ. Tādi saimnieki tad deramās dienās uzmeklēja tādas darba ņēmējus, kuŗi ir dzeršanas mīļotāji, un tad ap tiem tikmēr lakstījās un dzirdīja, kamēr pierunāja un salīga, bet pēc tam vēl turpināja dzeršanu. Daudzreiz notika tā, ka vēlāk, kad dzērums izgulēts, salīgtais strādnieks pat neatcerējās, ko darījis. Ar dzeršanu saistītā laukstrādnieku līgšana krogos bij par iemeslu daudzām ķildām un pārpratumiem ikdienas dzīvē. Laikam šo iemeslu dēļ, piemēram, Kurzemē, zemnieku lietu komiteja 1874. gadā izdeva rīkojumu, kas noliedza līgstamdienas noturēt krogos. Istenībā šis rīkojums netika ievērots un līgšana krogos turpinājās pēc vecā paraduma.

1895. gada 18. janvārī tāpēc pats Kurzemes gubernators ar aprīņķa priekšniekam adresētu cirkulāru aizliedza līgstamdienas noturēt krogos. Priekšraksts jādara zināms krodziniekiem un jāprasa paraksts, lai viņus varētu saukt pie atbildības, ja viņi priekšrakstu neizpildītu. Šis rīkojums atdūrās pret nepārvaramiem šķēršļiem, jo ne pagasta namos, ne citur nebij pietiekami plašu telpu, kur deramdienās lielajam ļaužu pulkam sapulcēties. Bez tam tautā dziļi bij iesakņojies ieradums līgstamdienas noturēt krogos. Ja arī laukstrādniekus salīga turpat lauku mājās, tad līgstamdienās tomēr aizgāja uz krogu, lai pabūtu ļaudis un papriecātos, jo šais vakaros krogā tika sarīkota arī balle ar dziedāšanu un dejošanu. Tādējādi līgstamdiena ieguva it kā īpatnēju tautas svētku nokrāsu. Vairums darba līgumu joprojām tika

95. Zirgu pasta staciju saraksts 19. gs. (Krājējs)

noslēgti krogos, šis paradums saglabājās visu 19. gadsimtu un izbeidzās tikai 20. gadsimta sākumā.

Pārmaiņas krogos 19. gadsimtā

1817. gadā Kurzemē¹³ un 1865. gadā Vidzemē krogēšanas tiesības — krogu ierīkošanu — Baltijas civillikumi joprojām legalizēja kā bruņniecības muižu reālīstības.¹⁴ Muižnieku turības pieaugumu 18. gadsimta beigās un 19. gadsimtā veicināja muižu saimniecību ienākumi — galvenokārt no spirta ražošanas (pat ap 90%). Piemēram, vidēji liela Vidzemes muiža (Ziemeri) 1811./1812. gadā ieņēma par degvīnu un alu 12 500 rubļus. No Jaungulbenes muižas 2536 dālderu lielā gada ienākuma brūži vien deva 2334 dālderus.

Vidzemē no vidēji lielām lauku mājām kļaušu darbos uz muižu bij jāsūta strādnieks degvīna tecināšanai uz 20 dienām. 19. gadsimta piecdesmitajos gados Vidzemē darbojās 247 un Kurzemē 216 spirta brūži, kuņi nodarbināja 1953 cilvēkus. Ļoti smagas bij ceļa kļaušas degvīna mucu transportēšanai. Pēc kāda vācu ceļotāja apraksta 1803. gadā, šīs garās vezumnieku karavānas ar vagaru priekšgalā viņam atgādinājušas bērīnieku braucieni.¹⁵

Muižnieku dzīves līmenis ievērojami cēlās. Muižu saimniecība paplašinājās, vietām pie galvenajām muižām izveidojās

96. Siguldas pasta stacija 19. gs. (Aa)

blakusmuižas (likvidējot zemnieku sētas), cēla īpašas “degvīna rijas” spirta ražošanai, vairojās krogu skaits, lai efektīvāk iztirgotu muižu ražoto alu un degvīnu. Piemēram, 1802. gadā Kurzemē un Zemgalē bij privātām muižām 1436 un kroņa muižām 416 krogī, kopā 1832 krogī. Iedzīvotāju skaits šeit bij tai laikā 384 025, tātad viens krogs uz apmēram 200 iedzīvotājiem vai uz 100 vīriešiem.¹⁶ Krogu skaita pieaugšana, protams, veicināja dzeršanu. Turklāt peļņas nolūkos daudzos krogos alkoholiskos dzērienus pazīstamiem patērētājiem izsniedza arī uz parāda jeb “uz krīta” — krodzinieks atzīmēja izsniegtos alus kausus un degvīna “mēriņus” uz sava skapja durvīm, pievelkot pa svītrai. Dzērumā ietaisītais parāds vēlāk bij grūti sedzams. Alus un degvīna izkrogēšana bij sevišķi kaitīga jauniešiem, dzēruma neprātā bij iespējami visādi ekscesi. Apzinīgākajā sabiedrības daļā tā apmēram ap 1830. gadu sāka darboties atturības kustības pulciņi un biedrības, kas skaidroja alkoholisma kaitīgumu un propagandēja atturību. Lai nesanāktu naidā ar muižniekiem, kuņiem piederēja krogī, daļa vācu mācītāju tomēr atturības kustību neatbalstīja.¹⁷

Muižu un krogu ēku mūra celtniecība

Palielinoties muižnieku ienākumiem, muižu dzīvojamās ēkas, sākot ar 18. gadsimta otro pusi un sevišķi 19. gadsimtā, cēla mūra, jau pēc vietējo un ārzemju būvmeistaru un arhitektu metiem un arhitektūras stiliem, sacenšoties to greznībā un izveidojot pat īstas pilis. Pakāpeniski pie muižām vairojās arī mūra saimnieciskās ēkas, ieskaitot krogus.¹⁸ To uzskatāmi parāda pat šā laikmeta cītīgais vides zīmētājs Broce (Brotze), piemēram, 1792. gada zīmējumā rādot Zaubes muižas veco krogu kā koka guļbūvi ar salmu jumtu un Zaubes jauno krogu jau kā mūra ēku ar dakstiņu jumtu.

Mūra saimniecības ēku celšana izmaksāja, protams, dārgāk nekā koka celtnes, bet tā tomēr atmaksājās, ņemot vērā šo ēku ilggadīgo izturību. Pie tam saimniecības ēkas (īpaši Vidzemē) cēla no laukakmeņiem, ko zemniekiem lika savest klaušu kārtā, bet kā būvētājus varēja izmantot vietējos amatniekus, arī mūrnieka amatu apguvušos zemniekus. Tā izskaidrojams, ka muižu mūra saimniecības ēkās, arī krogos, dažviet atspoguļojās no tradicionālās koka būvniecības pārnesti un pielaikti elementi (par to sīkāk sk. nākošā, II nodaļā, 107.lpp.).

Ceļot mūra saimniecības ēkas, nereti pielietoja arī koka guļbūvju daļas (piem., stadulās — starp mūra sienām) (89. att.) vai jauktu tehniku — akmeņu mūra un pildrežģu būvi.

Rūjienas pagasta Virķēnu Veckroga sienas celtas plēstu laukakmeņu mūra, bet stadula — kā akmeņu mūra stabi ar ķieģeļu malām, starp kuŗiem sienas veido guļkoku iesegums. Vienlaida ēku sedz četrslīpju, lubiņām klāts jumts. Krogs celts 1860. gadā, šāds cipars izveidots ar sīkiem akmentiņiem mūrī pie kroga ieejas līdz ar krūzes, biķera, zirga galvas u. c. attēliem. Kroga ēka vēlāk pārbūvēta.

Arī Raiskuma krogs ir laukakmeņu mūra ēka, bet stadulas sānu sienas veido mūra stabi ar guļkoku iesegumu to starpās, un gala siena — atkal mūra. Ieeja krogā uzsvērtā ar fasādes daļas nelielu izbīdījumu — rizolitu, tā vidū

plašs atvērumš (kā kabata) ar kāpnēm, kuŗu augšgalā durvis pa labi — uz kroga lielo istabu un pa kreisi — uz pagrabu zem bufetes telpas. Iebraucamās pārdurvis — vārti stadulā — izveidotas slīpā leņķī pa kreisi no kroga ieejas, zem jumta pažobeles. Izbraucamās pārdurvis — stadulas galā. Vienlaidu ēku sedz divslīpju, galos pusšļaupts jumts. Laikam vēlākā laikā ēkas centrā, jumta telpā, izbūvēta šaura virsbūve — mezonīns — ar logiem, lai iekārtotu jumta stāvā kādas istabas dzīvošanai. Mūra sienas ar plēsto laukakmeņu “pierēm” un šķembām ķīļētiem starplaukumiem ir neapmestas, bet ēkas vidusdaļa — gludi apmesta un balsināta, ar stūrņu rustikāliem greznojumiem un ailu apmalēm. Ēkas austrumgalā mūrī iestrādāta plāksne vēstī, ka krogs celts 1875. gadā. Ēka vairākkārt pārbūvēta.

Savukārt, ceļot muižu dzīvojamās ēkas kādā noteiktā arhitektūras stilā, bieži vien stila iezīmes mēdza uzspiest visam apbūves kompleksam, nereti, piemēram, izgreznojot pat vienkāršas saimniecības ēkas ar klasiska ordera kolonnām, pilastriem, logu formām u. c. detaļām. Ēku projektētāji ar šādām piedevām, domājams, vēlējās piešķirt visai muižas apbūvei lielāku vienveidību un monumentalitāti, droši vien uz muižas īpašnieka pieprasījumu. Ja ar klasiskām kolonnām u. c. arhitektūras formām tika izgreznotas, piemēram, ratnīcas, staļļi vai tamlīdzīgas ēkas, tā tomēr bij nepiemērota, ārēja maskēšanās celtniecība.

Bet jauno mūra krogu celšanu, izmantojot arhitektūras stilu iezīmes, piemēram, mākslas vēsturnieks prof. J. Siliņš atzīst par pareizu, jo “...tās bij tolaik svarīgas sabiedriskās ēkas, kam nozīme tautas dzīvē un gaitās.”¹⁹

Piemēram, Cēsaines krogam metu ir devis prof. Krauze (1788—?).

Palielinājās arī krogu ēku apmēri, sevišķi ja tie atradās pie lielākiem satiksmes ceļiem. Agrāko vienistabas krogu

vietā vairojās krogi ar divām stadulām, vienu zemniekiem un otru lepnākiem ceļotājiem, turklāt krogā bez lielās kopējās telpas vēl bij arī vairākas mazākas istabiņas, t. s. vācu kambari, smalkākiem ceļotājiem. Tas sevišķi attiecas uz Vidzemi, jo, piemēram, igauņi K. Aluve, kas pētījis krogus Igaunijā un daļēji arī Vidzemē, ir publicējis interesantu pārskata karti ar nozīmīgāko krogu atrašanās vietām. No šīs kartes izriet, ka krogi ar divām stadulām ir tipiski Igaunijai un Vidzemei, pārsvārā pēdējai, kur tādu ir 60 procenti, bet viena stadula ir tikai 40 procentos krogu (sk. 92. att.).

Ceļi un satiksme 19. gadsimtā

Latvijas lielceļi starp lielākām apdzīvotām vietām dažādos laikmetos un dažādu pārvalžu laikos tikuši vairāk vai mazāk ar noteikumiem un rīkojumiem padotības kārtībā pārraudzīti, to kopšana tika uzlikta par pienākumu. Praktiski tas bij jāveic apkārtnes zemniekiem, sadalot ceļus — pēc saimniecību lieluma — īsākos vai garākos posmos. Iemērītā ceļa posma sākumu atzīmēja ar koka stabiņu un mājas vārdu aiz ceļa grāvja. 19. gadsimtā lielceļu kopšana galvenokārt bij saistīta ar grants pievešanu ceļam. Grants bij saimniekam jāpieved (parasti pavasaros) no tuvākajām grantsbedrēm (grants atradnēm) un jānober kaudzītēs ceļa vienā malā attiecīgajai saimniecībai atzīmētajā posmā. Pēc pagasta valdes pārbauga apskates saimniekam grants bij uz ceļa jāizklīdē, vispirms pielīdzinot ceļa bedres. Jāiztīra bij arī abpus ceļa esošie grāvji.²⁰

Atstatumi lielāko centru starpā bij atzīmēti ar t. s. verstes stabiem — apmēram divus metrus augstiem, baltmelni svītrotiem koka stabiem ceļa malās ar verstu cipariem galos.

No braucēju apkaltajiem riteņiem grants graudiņi tika saberzti putekļos. Vasarās ceļi izskatījās gan romantiski balti un kā baltas lentes vijās starp zaļajām druvām un mežiem, bet braucējus ietina putekļu mākonī, tos noklājot arī smilšu krāsā.

Sistemātiska lauku ceļu izbūve notika 19. gadsimta otrajā pusē, kad blakus pašvaldības aprūpētiem grants ceļiem

valsts gādībā sāka izveidot arī šosejas — vispirms pie Rīgas, dienvidu virzienā uz Jelgavu, ziemeļu virzienā uz Inčukalnu — ar krogiem šosejas malā. Satiksmē uz ceļiem pārsvārā bij zemnieku pajūgi, un tie joprojām bij parastie darba rati (vai ragavas), kuņģiem ērtākai sēdēšanai ielikts salmiem piebāzts maiss vai iekārts sēdekļis. Raksturīgi braucēju attēli redzami attiecīgā laika mākslinieku gleznās (93. att.).

Saglabājušies rati un ragavas atrodami Brīvdabas muzejā (sk. att.). Attēlos redzami krogi pie pārceltuvēm-prāmjiem ir celti no jaukta materiāla, piemēram, kroga daļa — mūra un stadula — koka vai otrādi. Pārceltuvēs pāri upei izvilktai un nostiprinātai virvei (tauvai) slīdošais prāmis vienkāršākā veidā bij resnu baļķu sanaglots plosts vai uz laivām veidota planku platforma ar virves atbalsta stabu un skrituļiem un koka margām prāmja malās. Prāmjus izmantoja upju pārceltuvēs vēl arī 20. gadsimtā. Pat mūsu gadsimta astoņdesmitajos gados tādā darbojās pie Līgatnes papīrfabrikas, tas redzams 94. fotogrāfijā. Te redzams virves atbalsta stabs, pie kuņa nostiprināti divi vertikāli koka skrituļi, starp kuriem slid virve. Straujās upēs straume pati pārdzen prāmi pāri upei. Rāmi plūstošās upēs pārcēlājam prāmis jāvelk uz priekšu, pakāpeniski iekabinot virvē koka rokturi ar iegriezumam tajā.²¹

Kolektīvsatiksmi starp pilsētām vai lielākiem centriem veica t. s. diližansi, t. i., vienkāršāka veida karietes četriem līdz sešiem pasažieriem (ziemā uz ragavām), kuņas vilka divi vai vairāki zirgi. Diližansu satiksme turp un atpakaļceļā notika noteiktās dienās un stundās, un pasažieru sapulcēšanās vietas parasti bij krogos. Dažviet diližansu satiksme veicināja arī pilsētnieku izbraukšanu zaļumos. Piemēram, piesaistot sendibinātos Bulderlinga (1516), Dubultu (1533) u. c. ceļinieku krogus (sk. 208. — 211. lpp.), diližansi 18. un 19. gadsimtā palīdzēja rīdziniekiem "atklāt" baltsmilšu liedagu. Tādējādi tika likti pamati vēlākajai slavenās Rīgas jūrmalas izbūvei. Sākotnēji ceļi līdz Mellužiem—Bulduriem bij smilšaini, gaļi un tie šķērsoja pārceltnes pie Vārnas kroga Lielupes grīvā, pie Bulderlinga kroga Buļļupē vai Jāņraga sēklī pie Slokas. (Pārcelšanas maksa: 1 šiliņš par ratiem un

1 šiliņš par zirgu.) Pa ceļam vilināja apstāties un atspirdzināties vēl citi krogi. Iemīļots bij kļuvis Pūces Krējuma krogs Babītes ezera rajonā, ceļā uz Bulduru pārceltuvi. Populārākā apmešanās vieta kļuva tālākais — Dubultu krogs. Diližansi uz Dubultu krogu no Rīgas 1824. gadā gāja turpu sestdienās un atpakaļ pirmdienās. Dubultu krogā 19. gadsimta sešdesmitajos gados bij četras lielas istabas, ledus pagrabs un stadula zirgiem.

Iebraucējiem apmešanās vietas bij jāmeklē arī apkārtējās zemnieku mājās. Vairojoties vasarniekiem, auga prasības pēc lielākām ērtībām. 1834. gadā uzcēla Dīvela viesnīcu un sarīkojumu zāli 300 personām, kur 1841. gadā notika arī pirmais koncerts.

1844. gadā atklāja tvaikoņu satiksmi starp Rīgu un Dubultiem. Apkārtējie ceļa krogi panīka, bet Dubultu krogi uzplauka un tur vairojās apbūve. 1877. gadā atklāja dzelzceļa satiksmi ar Rīgu.²²

Zirgu diližansa satiksme bij visnepieciešamākā un rosīgākā vēl līdz 19. gadsimta septiņdesmitajiem — astoņdesmitajiem gadiem, kad Latvijā sāka izbūvēt dzelzceļa līnijas (sākot ar 1860. g.). Bet tālākās, galvenās dzelzceļa līnijas projektēja kā tranzitceļus Krievijas vajadzībām — preču u. c. transportam caur Latviju uz ostām — un tie nebij pieskaņoti vietējām vajadzībām. Tādējādi vietējais zirgu transports un diližansa satiksme joprojām bij nepieciešama līdz pat 20. gadsimta sākumam un pirmajam pasaules karā. Nepieciešami līdz ar to bij arī krogi kā vietējās satiksmes pieturas punkti.

Zirgu pasta stacijas no krogiem lielkoties tika pārceltas uz atsevišķām, speciāli šim uzdevumam celtām ēkām — zirgu pasta stacijām (Postirung), kam vairs nebij sakara ar krogiem.²³ Pasta sūtījumu — vēstuļu pārsūtīšanas apmaksas vērtšzīmi — pērkamas pastmarkas — Krievijā sāka izdot ar 1857. gadu.

Tautiskās atmodas laiks

19. gadsimta otrajā pusē līdz ar skolu pieaugumu uz laukiem un pilsētās, kā arī dažiem labvēlīgiem blakusapstākļiem (izglītības veicinātāji radās arī vācu aprindās) vairojās arī izglītoto latviešu,

pat studentu, skaits Tērbatas, Pēterpils un Maskavas universitātēs. Līdz ar to pieauga arī nacionālā apziņa tieši izglītoto latviešu vienā daļā. Gadsimta otrajā pusē šo t. s. jaunlatviešu — dzejnieku un rakstnieku — radītā kustība, tautas atmoda, pirm-sākumā izpaudās tikai kultūras laukā, jaunajos latviešu laikrakstos. Bet publicētie idejiskie raksti un ierosinājumi izplatījās tautā un veicināja pārrunas un diskusijas. Tautiskā atmoda izvērās par plašu kustību, papildinoties ar romantiski iekrāsotām nacionālām, saimnieciskām un pat politiskām idejām. Jauno studentu un rakstnieku J. Alunāna, K. Valdemāra, K. Barona, A. Kronvalda, K. Biezbarža raksti, Pumpura un Ausekļa dzejas ar laikrakstu un žurnālu starpniecību kļuva zināmas visos novados. Laikraksti gāja no rokas rokā, un to saturu pārsprieda visās sapulcēšanās vietās, protams, arī krogos. Latviešu studenti ne tikvien rakstīja, bet studiju brīvlaikos arī “gāja tautā”, apmeklējot tautiešus gan sarīkojumos, gan sapulcēšanās vietās — krogos, lai runātu un paustu jaunlatviešu idejas. Tā atjaunojās atkal krogu svarīgā sabiedriskā nozīme. To laikmetīgi “dokumentējis” arī jaunais Pēterpils Mākslas akadēmijas audzēknis latvietis A. Baumanis, vairākos zīmējumos skicējot studentu un laucinieku pārrunu ainas krogos.

Savās atmiņās par šo laiku Kaudzītes Matīss raksta:²⁴

“Dzerts jau tolaik arī tika stipri vien un krogu uz visiem ceļiem bija bezgala daudz, caurcaurim uz verstēm divām vai trim viens. Bet rudenos un īsti ziemas ceļa laikos, jo vairāk uz lieliem lielceļiem, viņi stāvēja ceļa ļaudīm tā piebāzti, ka pat grūti nācās dabūt vezumam vietu un zirgiem sili. Dažreiz bij jābaro zirgi pat ārpus staduliem, kad iekšā vietas trūka. Krodzinieki lēja liedami pa stoikas logiem “korteļus”, “puskorteļus” vai mazākus mēriņus, par “petaku”, par divi grašiem vai pat par grasi. Tomēr liela blāvurīga piedzeršanās ar trokšņiem un kaušanos kā vēlāk nenāca nekur dzirdama. Iereibuši kļuva gan jautri un runātīgi, bet bez ļaunprātīgiem darbiem vai arī gāja klusām pie malas, nebūdami citiem par grūtumu

un postu, kā jaunāku laiku dzērāji, kas pirms lielā pasaules kara gandrīz nevienu nelaista godīgi pa ceļu. Līdzās ļoti lētam degvinam agrāku laiku krogos stāvēja vienmēr un visur labs pašu darīts "stopalus" par "mārku" (3 kap.) stopā un par "petaku" (1 1/2 kap.) pusstopā, ko ceļinieki dzēra slāpju dzesēšanai stāvēdami vien. "Bairiša" tolaik vēl par laimi nepazina, un tēja bij tik lepnu kungu dzēriens, par kuŗu zemnieku cilvēks nevarēja ne sapņot. Bet šis pats "stopalus" īsti priekš tālāku ceļu braucējiem, kam ar sausu, līdzņemtu iztiku nācās braukt pat pāra nedēļas, bij līdz ar slāpju dzēšanu arī ļoti spirdzenīgs un spēcinošs barības pabalsts.

Tikai ne ikkatram un ikdienas garā ceļā varēja būt iespējams dzert stopu vai pat pārstopu vien alus, jo ne visiem ceļa vīriem bij tik daudz rocības, ka varētu to samaksāt. Dažam tad 3 kapeikas bij lielāka nauda, nekā citam šolaika līdzīga stāvokļa cilvēkam pilnas vērtības rublis. Tāpēc arī nereti dažs labs padzērās ūdeni no spaiņa papriekšu pats un tad tik lēja pārējo zirgam silē."

Uzvedumi un teātra izrādes krogos

Lauku krogu telpas 19. gadsimtā izmantotas dažādās vietās arī dažāda veida sabiedriskiem uzvedumiem un izrādēm. Dažas ziņas par to atrodam teātra darbinieka un kritiķa Artura Bērziņa grāmatā "Latvijas lauku teātra sākumi". Cita starpā viņš raksta:²⁵

"Ja izsekojam tautiskā laika preseī, tad allaž jāsastopas ar uzskatu, ka pirmajiem teātra rīkotājiem, kas gribēja "laužu sadzīvi izglītībā un tikumā celt", bija jāstapopas ar literārā teātra jēdziena pagalam aplamu izprašanu. Tautai par teātri bija gauži citādāks ieskats nekā kulturālākajai sabiedrībai. Par tādu izpratni, kopš vēl nebija latviešu izrāžu, bija parūpējušies tā sauktie prūšu burvju mākslinieki, kas ēda uguni un rija zobenus kā niekus. Savā laikā (19. gs. sākumā) šie "švarckunštleri" īpašās kulbās, kuŗām priekšā aizjūgti trīs vai četri zirgi, klejoja pa visu Latviju. Viņu izrādes notika krogu istabās vai tirgus būdās. Burvju

mākslinieku trupās brīžiem bijušas itin prāvas — tā ap 10 līdz 12 cilvēku. Bet bieži gan mazāk. Dekorāciju un rekvizītu priekšmeti vesti vienmēr līdz. Ātri vien krogos istabas pārvērtās par skatītāju telpām, kur vienā galā bija novietota provizoriska skatuve, bet pārējo daļu aizņēma publika. Dažās vietās, kur no apkārtnes radušies arvien jauni skatītāji klāt, rīkotas izrādes nedēļām ilgi. Laužu brīnumiem nebijis gala, tie visu to skatījuši, mutes ieplētusi, kaut gan no izrāžu teksta nekā daudz nav sapratuši. Tiešām šīs izrādes nav devušas mazus ienākumus, ja labi spēja pārtikt vesels ducis cilvēku, pabarojot arī kustoņus...

Būtu nepareizi par sliktu gaumi vainot tikai vientiesīgos un vienkāršos laucīniekus. Prūšu "tirgus mākslinieku" spēli bij ļoti iemīļojuši arī vācu muižnieki, kam taču nebij liegti īsti mākslas baudījumi lielajos teātros. Vācu aristokrāti burvju māksliniekiem izrādījuši pavisam lielu labvēlību, uzaicinot tos spēlēt savās muižu godībās... Ar šo burvju mākslinieku ietekmi jaundibinātam latviešu teātrim bija vēl ilgi sīva cīņa. Ne viens vien skatītājs bija nemierā ar literāro teātri, izsaukdamies: "Kas tā par teijatera spēlēšanu, ka izrādītājs neprot pa virvi staigāt, ka neviens teātri nerij uguni neparāda burvju mākslu..."

Šie burvju mākslinieki no Latvijas nozuda tikai pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados un tad arī tikai spaidu kārtā.

Šos mākslas šarlatānus visādi ierobežoja administrācija, šaubīgākos pat vajādama. Arī apmeklētāji no šīm izrādēm sāka arvien vairāk atrauties, jo labāk apmeklēja savu pašu tautas teātri. Ap to pašu laiku un vēlāk uz laukiem lielā modē bijušas skroderu un vanderzeļļu sarīkotās "tautas izrādes", piedaloties skaistākajām meitām "trakākos jokos". Kādi šie joki bijuši, maz zināms, bet, cik saprotams, programmā vispirms ir uzņemta jocīga dziedāšana. Dziedātāji un runātāji bij izģērbusies kā ķēmi: ar ogli nosmērēts ģimis, linu vai kaņepāju mati un bārda.²⁶

Tādas kroga spēles bij seno budēļu, ķekatu un Mārtiņbērnu uzvedumu tiešs atdarinājums. Teksts, cik par to vispār var runāt, bija atbilstošs savam laikam un skāra dienas notikumus, vietējos ļaudis un apvidus sadzīves parādības. Šie

vienkāršie skatuves dēju mīdītāji tomēr nekādu asprātību uzrādīt nespēja, viss viņu teiktais drīzāk bija prasta ķengāšanās, tukša plātīšanās, par ko nebija pat ko lāga pasmieties.

Tāpat kā burvju mākslinieki, arī šie izrādītāji no tautas vidus kroga lielajā istabā uz ātru roku ietaisīja paaugstinājumu. Dekorāciju un priekškara nebija. No ieejas maksas viņi atteicās, no pacienājuma gan nekad. Krodzinieki ar tiem bija uz vienu roku, visādi atbalstīdami sarīkojumu un tālu tos izziņodami. Lauku darbaļaužu jaunatne, kas kautrējās apmeklēt istās teātra izrādes vai arī pēdējās atrada par garlaicīgām, te savā starpā varēja pēc patikšanas izpriecāties un būt vaļīgi izmēlotāji ar jocīgajiem izrādītājiem. Palaikam šādi izrikojumi beigušies, visiem jucekļīgi dejojot un izklaidējoties.

Īpaši vēl jāpiemin kupleju dziedātāji, kas staigājuši no vienas vietas uz otru, visādi iztēlodami "tejātera gabalus". Vēlākos gados šie dziedājumi bij aizgūti vai nu no Alunāna sastādītā "Kupleju vēstneša", vai "Lustīga zvirbuļa", vai Bekmaņa "Teātera dziedātāja", vai Stērstu Andreja "Kupleju krājuma", tekstus visādi variējot un piemērojot acumirkļa vajadzībām. Dziedātāji sacerējuši arī pilnīgi jaunus tekstus.

Bet nopietna rakstura kulturāla pašdarbība laukos sākās tikai tautiskās atmodas laikā ar koru nodibināšanos un amatieru teātra spēlēšanas izveidošanos.

Arturs Bērziņš raksta:

"...Neraugoties uz daudzajiem teātra attīstībai nelabvēlīgiem apstākļiem, arī nopietnā literārā teātra izrādes arvien vairāk guva jūsmīgu atzinēju, sevišķi dzimtenes apgaismotākajos apvidos, piekrišanu. Par to rūpējās visi izcilie tautiskās atmodas darbinieki... Pagastos teātra izveidošanas priekšgalā nostājās skrīveri, skolotāji, ārsti, izglītotākie saimnieki, veikalnieki un amatnieki. Rosīgi vienmēr bija studenti, kas vasarās allaž neiztrūkstoši bija sava pagasta teātrinieku vidū... Drīz bija ieņemts arī pēdējais cietoksnis — lauku teātros un kā tēlotājas parādījās arī sievietes, kas agrāk nekādi nebija pierunājamas spēlēt teātri... Daži lauku centri izrāžu rīkošanā tika aizsnieguši izcilu stāvokli... gan izrāžu skaita, gan mākslas brieduma ziņā. Vidzemē tādi izcili teātra centri bijuši Vecpiebalga,

Vietalva, Cēsis, Straupe; Kurzemē — Bauska, Ventspils u. c."²⁷

Piemērotu telpu trūkuma dēļ sākumā lauku amatieru teātra uzvedumiem izmantoti šķūņi un krogi. Lai iegūtu kaut cik piemērotas telpas krogā, dažviet pat ar vietējā muižnieka atbalstu, veikti pārbūves darbi, uzceļot kroga ēkai otro stāvu vai pārbūvējot stadulu par teātra izrāžu telpām. Arī par to atrodam norādes A. Bērziņa grāmatā:

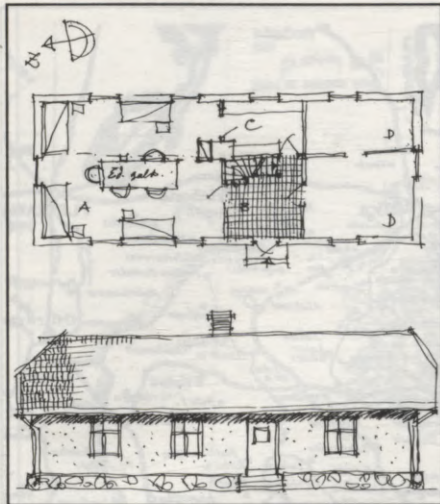
"Svarīga loma teātra attīstībai uz laukiem bija telpu sagāde mēģinājumiem un, galvenais, izrādēm. Vairumā šai vajadzībai varēja izmantot skolu telpas, vismaz sākotnēji. Vietām to aizkavēja vietējie mācītāji, muižnieki, arī skolu valdes. Tādos gadījumos, un īpaši vēlākā laikā, pagasta iedzīvotāji cēla īpašus biedrību namus un sabiedriskā rosība, ieskaitot teātra spēles sagatavošanu un izrādīšanu, kļuva īpaši rosīga. Lai gan visumā lauku kultūras darbinieki nebija draugos ar krogiem, vajadzības gadījumos arī ar tiem ir bijis jāsadarbojas, piemēram, teātru sagatavošanai un uzvedumiem, ja kādu apstākļu dēļ skolas nebija pieejamas un krogam pagastā bij plašākas sabiedriskas telpas." (Pāris gadījumos telpas latviešu teātru izrādēm gan devuši arī muižnieki savās muižās, piem., Vietalvā barons Pālens, Lielelejā grāfs Mēdems.²⁸)

Ziņas par teātra izrādēm lauku krogos arī minētas A. Bērziņa grāmatā:

"Dzērbenē kopš 1869. gada pastāvējusi Cerības biedrība un 1875. gada 25. janvārī šai biedrībai iesvētīta izrikojumu zāle ar teātra izrādi "Lepnā istabas meita". Zāli ar pienācīgi lielu skatuvu biedrība bija ierīkojusi virs Dzērbenes kroga ēkas. Zāli bija izbūvējis muižas īpašnieks barons Laudons.

Zemītes pagastā (Tukuma apr.) 1875. gada 21. decembrī teātra izrāde notika jauniesvētītā zālē. Telpas ierīkotas ar dzimtkunga Firksa palīdzību, kas atļāvis baznīcas kroga stadulu pārvērst par teātra zāli ar 300 vietām. Tā laika laikrakstos ziņots: "Mūsu teātra zāle būs viena no jaukākām un prāvākām uz laukiem."²⁹

Kraukļos, Cesvaines draudzē, 1877. gada 27. decembrī Biriņa krodzinieka dzīvoklī notikusi teātra izrāde. Par izrādīto "Kurlo Krišu", "Mucinieku un mucinieci" un "Pats savās mājās" "Mājas Viesis" raksta: "Lai gan teātra rūme ir liela, tomēr

97. Kalnciema bij. kroga pārbūve par nespējnieku māju. (arch. A. Ginters)

skatītāju ir tik daudz, ka citi ārpus durvīm stāvēja. Spēlēts tika jauki un mākslīgi... Ej un paklausies, tad tu redzēsi, ka nevis Rīgā un Piebalgā vien, bet arī krauklēniešos gruntīgs teātra gars mājo.”³⁰

Doles pagasta Kalnakrogā pirmā teātra izrāde rīkota 1878. gada 22. jūnijā. Izrādīts “Pūcesspiegēlis”, kas publikai iepaticies. Izrādītas arī “Lakstīgala un brāļa meita” un “Vienam jāprecas”. Teātra rādītāji bijuši otras draudzēs locekļi. Avīzes ziņotājs uzmodinājis doliešus sabiedroties un pūlēties tādus vakarus pašiem rīkot.³¹

Lēdurgieši savu teātra zāli bij ierīkojuši 1879. gadā. Tā bijusi iebūvēta Lēdurgas baznīckrogā otrajā stāvā. Palīdzīgu roku sniedzis barons Kampenhauzens, bet izbūves darbus pārzinājis krogturis Kaupiņš, pazīstamā vēlākā laika sabiedriskā darbinieka H. Kaupiņa tēvs. (Raksturīgi, ka ar H. Kaupiņa ierosmi neatkarīgajā Latvijā 1922. g. radās Ceļojošais teātris, 1927. g. — Strādnieku teātris un 1924. g. — Teātra muzejs.)³²

Izrāžu rīkotājs bijis Merķeļa biedrības koris un kora vadītājs Vistūcis. Runājot par Lēdurgas teātri, avīzes pēc Vecpiebalgas pirmo reizi te min dekorāciju gleznotāju Steinbaumu no Cēsīm, kas teātrim darījis speciālu skatuves ietērpu. Vēlāk dekoratori, kas darinājuši ievērojamākiem uzvedumiem skatuves gleznojumus, vairs nav neparasta lieta lauku teātros.

Teātra uzvedumu sākums krogos ļoti reāli attēlots arī tā laika jocīgu notikumu atcerēs, kuŗas savācis aktieris un rakstnieks A. Mičelsons (Rutku Tēvs):³³

“Viss kā Rīgā.

Kad Ādolfs Alunāns viesojās ar savu trupu Kurzemē, dažos pagastos tomēr teātris vēl izrādījās pilnīgi sveša lieta. Tādēļ liels bija Alunāna pārsteigums, kad Bērzmuižas pagastā tas atradis jau gatavu skatuvi. Vietējais sirmāis tautas darbinieks Freimanis lepni pastāstīja: “Mums viss kā pie jums Rīgā.” — “Tā?” Alunāns brīnās. “Kā tad jūs visu tā pratāt iekārtot?”

Freimanis sāk stāstīt: “Gadījās man reiz būt Rīgā. Nogāju uz jūsu teātrimāmuļu. Man dikti tie stiķi patika, un pārbraucis sāku arī te rīkot teātri — tepat Lapiņkroga lielajā ļaužu istabā. Izcēlām stadulas durvis un noguldījām tās uz soliēm. Sakārām segas — priekškaru. Skatuve iznāca labu labā. Es sacerēju

kuplejas un ar ermoņiku pavadījumu dziedāju it brangi. Viss bija labi, tikai par aplausiem no sākuma bija lieki jāmaksā.”

— “Kā? Par aplausiem jāmaksā?”

— “Nu jā. Te publika neko par aplausiem nezināja. Bet es salīgu kroga puisī, kas apsoliya sagādāt plaukstās sitējus. Viss norunāts. Nodziedu es kupleju un dodu zīmi — degunu šņaukdams —, ka laiks sākt klapēt. Bet nekā. Puisis taisni tanī brīdī izgājis laukā saņemt zirgus. Un tie citi neko nesaprot. Es šņaucu, šņaucu, svīzdams šņaucu. Nekā. Un tā dažā labā izrādē nebija viss kā nākas. Kamēr beidzot pati publika, saprazdama, kas īsti trūkst, saprata šo teātra daļu izpildīt. Tagad jau klapē visa zāle un bez kādas maksas. Jā, nu mums viss kā Rīgā.”

Teātra izrādes iepriekšminētajos gados notikušas vēl arī citās vietās un telpās. Šeit atzīmēti tikai apraksti par zināmām izrādēm krogos, bet, tā kā daudzu izrāžu vietas nav publicējumos minētas, iespējams, ka kādas no tām varētu būt notikušas vēl arī citos krogos, jo tie bij ērtākā sapulcēšanās vieta jau teātra iestudēšanas laikā, mēģinājumos.

A. Bērziņš turpina:

“Ar pārliecību var teikt, ka mūsu lauku teātris visu laiku, kā sākumā, tā vēlāk, bijis tautas teātris vārda patiesākā nozīmē. Tauta pati ir cēlusi savu teātri, būdama vienmēr aktīva mākslinieciskā un administratīvā darba veidotāja. Mūsu lauku teātris ir sevišķs teātra veids, kāda nav nevienai lielai kultūras tautai. Mūsu lauku teātris ir bijis viens no visspēcīgākajiem latviskās apziņas atmodinātājiem, izveidotājiem un nostiprinātājiem. Pilsētas centru un atsevišķu nacionālo cīnītāju saukļi tūliņ vajadzīgo atbalsi atrada lauku teātru darbībā. Tā bija brīva un ne no viena nepiespiesta rīcība. Šiem teātriem vajadzēja modināt un visās vietās celt latvisko pašcieņu, izpaust savu garīgo spēku apzināšanos, pierādīt pašdarbības gatavību un nobriedumu. Šo mērķu

98. Latvijas karte. (1920. g. VI, — II. Žurn. nr. 2. K. Krūmiņš)

veicinājāji citu piemērotu telpu trūkuma gadījumos tātad ir bijuši krogi. Sākumā vācu varas kungi uz lauku teātra izrādēm skatījās kā uz nekaitīgu izpriecu un nekādus šķēršļus necēla. Tādām izrādēm grāfi un baroni pat atļāva savas muižas telpas vai deva līdzekļus pastāvīgu telpu ierīkošanai. Bet kad latviešu teātra izrādes sāka rīkot pa visu Latviju un kļuva redzami paustie nacionālie centieni, satiecības laiks izbeidzās un sākās pretsoļi un aizliegumi. Bet sāktā rosme nebij apturama, grūtības veicināja aktivitāti, dibinājās latviešu kulturālas biedrības, tika celtas biedrību ēkas ar sārīkojumu telpām, paplašinājās kulturālā pašdarbība laukos, kas turpinājās līdz pirmajam pasaules karā un jo plaši izvērās Latvijas valstī, kad,

cita starpā, vienā gadā (1936) laukos bija sarīkotas 5000 teātra izrādes.³⁴

Iepriekšminēto apstiprina arī literatūras un teātra vēsturnieks K. Kundziņš grāmatā "Latviešu teātra vēsture".³⁵

"1870. gadi ir laika posms, kad laukos sākās biedrību dibināšana un veidojās sabiedriskā dzīve, lai arī vēl elementārās formās. "Baltijas Vēstneša" 1872. gada 21. nr. raksta: Dzērbenes draudzē tagad ir dziedāšanas, pušanas, lasīšanas, zemkopības, dieva radījumu aizsargāšanas un teātra sabiedrības. Teātrim šo jauno pasākumu vidū bij īpaša pievilcība un stiprs

Zemes grāmatu akts

Forma III. P.

Zemkopības ministrija, pamatojoties uz likumu par valsts zemes fonda piešķirto un piešķiramo zemju novērtēšanu un pārdošanu dzimts īpašumā vai atdošanu dzimts nomā un uz likumu par nekustamu īpašumu koroborēšanu sakarā ar agrārās reformas likumu, kā pārdevēja no vienas puses, un Latvijas pilson *is Jānis Kārļa dēls Gulbis - Gulbe*

kā pircējs no otras puses, ar saistošu spēku kā priekš līguma slēdzējiem, tā arī viņu mantiniekiem un tiesību tālāk ieguvējiem, noslēdza sekošu līgumu:

1. Zemkopības ministrija pārdod un nodod pircējam *sienu gabalu zemē* Nr. *12 Fa* līdz ar visiem tās piederumiem, kopplatība *trīs un divdesmit simtdaļas* (*3,20*) hektara vairāk vai mazāk, cik izrādīsies daba galīgi uzmērtjot un robežas regulējot. Pārdodama zeme atrodas *Rīgas* apriņķī *Skrīveru* pagastā un atdalāma no valstij piederošās *Skrīveru* muižas, kas ieviesta zemes grāmatu reģistrā ar Nr. *162* un pievienojama *Rīgas* apriņķa lauku nekustamam īpašumam ar hip. Nr. *5314* un *8,84* ha lielu platību zem kopēja nosaukuma *Lāčplēši №: 12, Fa*. Apvienoto zemes gabalu kopplatība ir *divpadsmit un četrus simtdaļas (12,04) hektara*

2. Iepriekšēja panta minēto zemi ar tās piederumiem pārdod pircējam par *sienu simti* *četrdesmit septiņiem latiem (Ls. 147.-)*, ieskaitot šai sumā 0% par nenomaksāto izpirkšanas maksu līdz 1929. gada pirmam *maijam*. Šīs sumas dzēšanai pircējs iemaksājis Ls _____ un atlikumu Ls *147.-* sedz ar Valsts zemes bankas ķīlu zīmju aizdevumu, kuram ar pircēja piekrišanu pievienoti valsts aizdevumi Ls *53.-* kas kopumā iztaisa *divi simti* (*200.-*) latu. Izpirkšanas sumas atlikums nolīdzināms augšminētās bankas 4% ķīlu zīmēs pēc nominalvērtības.

99. Skrīveru pag. bij. Kalnakroga un zemes piešķirums. (Aa)

ietekmes spēks. Tā jau agri sāka veidoties dramatiskās pašdarbības tradīcijas. Lauku inteliģence, īpaši skolotāji, uzskatīja par savu goda pienākumu piedalīties teātra izrāžu rīkošanā kā svarīgā nacionālā kultūras veicināšanas pasākumā. Bet izrādēs piedalījās arī vienkārši zemnieki. Izrādes vēl nenotika periodiski, bet gan paretam. Daļēji tas izskaidrojams ar to, ka trūka piemērotas telpas, jo sabiedriskām vajadzībām celtu ēku toreiz vēl nebija. Kas varēja, lūkoja izrādi rīkot skolā, bet parasti to vēl neļāva skolu pārvalde un mācītāji. Laukos pirmajā laikā izrādes notika krogos (piem., Kokmuižā, Tīrzā u. c.), kādās lauku mājās, dažreiz ar barona atļauju arī muižā (piem., 1881. g. Mačernieka "Aizliegtas mīlestības augļi")".

Krogos visos laikos skanējušas dziesmas. Tur to laikam ir veicinājusi krogu noskaņa un arī baudītie dzērieni. Bet samērā plašāko telpu dēļ, domājams, krogi vajadzības gadījumos izmantoti arī praktiski dziedāšanas mācībām. Rakstos tas, piemēram, minēts A. Deglava kultūrvēsturiskajā romānā "Rīga", kur aprakstīta lauku koru došanās uz Pirmajiem latviešu vispārējiem dziedāšanas svētkiem Rīgā 1873. gadā:

"...Vīneru Ernests, vēlākais mūzikas mākslinieks, toreiz bija vēl tikai vienkāršs pagasta skolotājs un kora vadonis Rendā, Kurzemē. Arī tas ar savu jaukto kori devās uz Vispārējiem dziedāšanas svētkiem. No Rīgas virzienā uz Tukumu vēl nebija dzelzceļa (atklāj 1877. g.). Bet tā kā vasaras laikā ceļš labs, tad jaunie saimnieki sajūdza savus zirgus garās orēs, kuŗas piesēdās pilnas dziedātājiem, un devās ceļā. No mājām izbraucot, vēl nebūt visas dziesmas nebija samācītas. Tādēļ ikvienā orē sasēdās vienas balsis cilvēki. Katrā orē atradās viens tāds, kas jau vairāk vai mazāk saprata mūziku un diriģentam varēja noderēt par palīgu. Tas nu braucot savas balsis līdzbraucējus apmācīja. Pie kuŗa kroga piebrauca, tur visas balsis sagāja kopā un diriģenta vadībā sadziedāja dziesmu, kā vajadzīgs. Tā viņi uz ceļa iemācījās vairākas dziesmas un pie tam tik labi, ka pie dziesmu kuŗa ņēma vēl godalgu..."³⁶

100. P. J. Zaulu ūdensdzirnavas un bij. Kalnakrogs Skrīveru pag. (Aa)

Jaunā strāva un krogi

Mainoties saimnieciskajiem un sabiedriskajiem dzīves apstākļiem, iepriekšējā spraigā romantiskā un tautiskā kustība ap 1880. gadu apstāka un veidojās jauni centieni. Uz laukiem, joprojām pastāvot muižnieku hegemonijai, blakus veidojās latviešu liel- un sīkgruntniecība, vairojās bezzemnieki, bet pilsētās — rūpniecībā nodarbinātie strādnieki — proletariāts. Rakstnieki un akadēmiskā inteliģence savukārt iespaidojās no Rietumeiropas demokrātijas, sociālisma un modernās zinātnes idejām. Šādos apstākļos sāka veidoties atšķirīga sociālpolitiska kustība, t. s. Jaunā strāva.³⁷

Tās izcilākās personības bij rakstnieki Rainis, Aspazija, Veidenbaums, sabiedriski politiskie darbinieki J. Jansons, P. Kalniņš, K. Kasparsons, P. Stučka u. c. Jaunās strāvas kustībā pieauga un dominēja brīvības un sociālisma idejas, kas savukārt izsauca nelegālu sociālistu grupu dibināšanos, kuŗas 1904. gadā apvienojās Sociāldemokrātiskajā politiskajā partijā.

Tas viss veicināja sabiedrisku aktivitāti, grupu un biedrību veidošanos, arī sabiedrisko telpu — biedrības namu celšanu, līdz ar to mazinājās lauku krogu kā iepriekšējo sabiedrības pulcēšanās vietu nozīme. Radikālie darbinieki pat vērsās pret krogiem kā muižnieku peļņas objektiem, kuŗos apdzirda un izmanto lauku ļaudis. Attīstījās arī atturības kustība, tagad jau ar zinātmiski pamatotiem alkoholisma kaitīguma pierādījuma rakstiem un praktisku atturības biedrību dibināšanu. Šai virzienā aktīvi darbojās G. Freibergs, rakstnieki F. Brīvzemnieks, A. Deglavs u. c.³⁸ Tā radās savā ziņā pretrunīgs stāvoklis: jaunajai kustībai principā lauku krogi bij nevēlamī, bet praktiski bij izlietojami kā ziņu, proklamāciju izplatīšanas un arī slepeni apspriežu vietas. 19. gadsimta beigās jaunstrāvnieku aktivitāte presē, sociālistiskās literatūras sagādē, priekšlasījumos un pat politiskās akcijās, vērstoties kā pret muižniecības, tā arī pret krievu iestāžu netaisnībām, ieguva jau revolucionāru nokrāsu un izsauca krievu žandarmērijas pretakciju. 1897. gadā notika plaši aresti, tika apcietinātas 150 personas, tam sekoja J. Raiņa un J. Jansona izsūtīšana uz Iekškrēviju un citi administratīvi sodi.³⁹

APLIECĪBA

par nekustamo mantu, kas ierakstīta Rīgas - Valmieras zemes grāmatu nodaļas **C U I Ē U** zemes grāmatu reģistra 5314. folijā un sastāv no līgas Nr. 1. Skrīveru pag. etroniā, no Skrīveru muižas atdalītā zemesgabala "Lāčplēši Nr.127".

I.daļā. I. **Nekustamā mantas platība:**
1,04 ha, veidrē vai mazāk, oik dabā ierādīšios galīgi uzmērījot un robežas r. u. p. i. e. j. o. t.

II.daļā. II. **Ipašnieki**
1935.g. 27.tamija īpašumu tiesības apstiprinātas līdzīgās daļās 26.korin un Junis Andrejo dēliem Zauliem, un pirkuma līguma pamata. Pirkuma cena: Ls.6000.--

III.daļā. III. **Aprobežojumi un atļegumi:**
Nekustamā mantas īpašnieki aprobežoti ar 1926.g. 16. septembrī ar Nr.2367 apstiprinātā ioklājuma mēsta l. un 3. pkt. un ar 1929.g. 26.februārī ar Nr.1711 apstiprinātā izpirkuma līguma 3.p.a un e pkt. minētiem aprobežojumiem.

III.daļā. IV. **Apgrābtoņumi:**

IV.daļā. V. **Ipašniekus:**
1) 1926.g. 16.septembrī Nr.2367 - Valsts zemes bankai par trīs tukstoņi pioci sūti latiem....Ls.3500.--
2) 1929.g. 26.februārī Nr.1711 - Valsts zemes bankai par divi sūti latiem.....Ls.200.--

Par apliecības pareizību
1935.g. 31. maijā. **Sekretārs pal. G. Jansons**
Rīgas-Valmieras zemes grāmatu nodaļa iindod 30 apliecību.
not. durvīm irinot.

Kancelejas nodeva Ls 2.- un zīmognodeva Ls 2.- samaksāta
Rūgā. 1935.g. 31. maijā. **Nr. 15881**

Nodaļas priekšnieka pal. **Kalmbergs**
Sekretārs pal. G. Jansons

101. Bij. Kalnakroga — "Lāčplēšu" pārdošanas apliecība. (Aa)

20. gadsimta pārmaiņas un 1905. gada revolūcija

Konflikta situācija turpināja pastāvēt, un, kad Krievijas—Japānas kara sekas — saimnieciskās, bezdarba u. c. grūtības 1905. gadā Krievijā izsauca revolūcijas kustību, tā sākās arī Latvijā, te iegūstot vēl arī nacionālas cīņas raksturu. 1905. gada revolūcija Latvijā bij cīņa par latviešu tiesībām pret muižniecību un krievu administrāciju visplašākajā nozīmē, un tajā piedalījās ne vien strādniecība — proletariāts, bet visa tauta, arī skolotāji, rakstnieki, inteliģence, lauku saimnieki utt., kā pilsētās, tā — visplašāk — laukos, ar tūkstošiem dalībnieku pat bruņotās kaujās ar krievu karaspēka daļām un muižnieku "Selbstschutz" grupām, piemēram, Rūjienā, Vecpiebalgā, Skrīveros, Lielvārdē, Tukumā, Aizputē, Ventspilī u. c.¹

Šai laikā lauku krogi bij atkal notikumu

102. Bij. Lubes krogas Ārlavas pag. (Aa)

103. Bij. Aumeistara krogas Cirgaļu pag. (PPC)

104. Priekules pag. Baznīckrogas. (Pirang)

centrā — kā uzsaukumu izziņošanas un proklamāciju izplatīšanas vietas, ieroču darbnīcas, rīcības apspriedes telpas, bet arī kā apcietināšanas un soda vietas. Liepājas apriņķa Aisteres krogā bijusi revolucionāru vadītāju apspriežu vieta un 1905. gada 29. decembrī sapulcēšanās vieta ap 10 000 revolucionāru t. s. Aizputes karam.²

Praulienas pagasta Stabu krogā 1905. gadā bijusi slepena ieroču darbnīca revolucionāriem. Kazaku soda ekspedīcija atradusi darbnīcas vadītāju, apcietinājusi un uz vietas sodījusi, pletņojot līdz nesamaņai.³

Lielvārdes pagastā, Rīgas apriņķī, sacelšanās laikā revolucionāri cīnās ar muižniekiem, kuŗi apcietina un spīdzina sacelšanās vadoņus. Apkārtnes muižnieki

krievu dragūnu apsardzībā spiesti atkāpties un bēg, bet pie revolucionāru sapulcēšanās vietas — Ābeļu kroga — tiek no tiem panākti un pēc cīņas, dragūniem aizbēgot, 36 muižniekus apcietina.⁴

Krogi kā pretestības kustības dalībnieku apspriežu vietas izmantoti daudz kur Latvijā. (Sk. arī ziņas par Smeceris krogu Lazdonas pag., 136. lpp.)

Akcijas un pretakcijas revolūcijas dienās bij patvaļīgas un nežēlīgas. Tā revolucionāri nodedzināja bargo un ienīsto muižnieku pilis un arī tiem piederošos krogus, bet savukārt soda ekspedīcijas dedzināja aktīvo zemnieku mājas un šāva kā revolucionārus, tā arī pavisam nevainīgus cilvēkus iebiedēšanas nolūkā jebkādā gadījumā. Piemēram, P. Bāņukalna atmiņu stāstījums:

“Izlauzušies no Veckalsnavas, baroni un kazaki caur Bērzeni devās uz Biržu muižas pusi. Ceļa posmā no Veckalsnavas līdz Melderis bodei Grostonā kazaki nošāva katru, ko satika ceļā vai redzēja tuvojamies, — pavisam kādus astoņpadsmit cilvēkus... Toreiz Bērzaunes krogā bagātajam Ančmanim bija liels veikals ar bufeti un pasts. Bufetnieks Meiris un veikala komiji Silis un Ozoliņš todien nejauši gadījās uz lielceļa un tika nošauti. Pie Kapamuižas nošāva kādu sievieti, kas nesa no akas ūdeni... Visus upurus apbedīja vienā reizē Bērzaunes vecajos kapos.”⁵

Revolūcijas kustība 1905. gada rudenī sasniedza augstāko kāpinājumu. Rīgā notika tautas masu sapulces ar 50 000—80 000 dalībniekiem, kas prasīja patvaldības gāšanu un reformu ieviešanu. Novembrī Rīgā sapulcējās Vidzemes un Kurzemes pagastos ievēlētie delegāti kongresā, kas nolēma pagastos ievēlēt rīcības komisijas, uzdodot tām slēgt lauku krogus un spirta un alus darītavas un uzlabot laukstrādnieku stāvokli.⁶

Cara valdība izsludināja Kurzemē un Vidzemē kaŗastāvokli, papildināja kaŗaspēka vienības un saziņā ar muižniekiem 1905. gada decembrī nosūtīja uz turieni soda ekspedīcijas, kas rīkojās nežēlīgi, nošaujot kā aktīvos, tā neitrālos iedzīvotājus bez tiesas sprieduma. Sākās asiņaina cīņa, un 1906. gada sākumā revolūcija Latvijā bij apspiesta, bet sekoja vēl izrēķināšanās — kaŗa tiesu sodi un

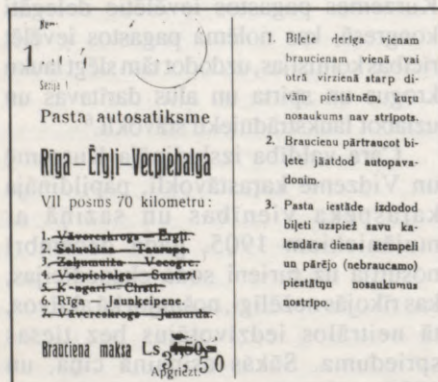
105. Iģenes baznīca un krogs. (Ž. Skudra)

106. Augstrozes pag. baznīca un krogs. (J. Rutkis)

107. Apriķu pag. baznīca un krogs. (Ž. Skudra)

108. Latvijas 1918. g. pasta satiksmes biļete.

izsūtīšanas. Soda ekspedīcijas un kara tiesas bij nošāvušas vai pakārušas ap 2600 personu, ar miesas sodu sodīti ap 1000 cilvēku, izraidīti un deportēti — ap 3500, nodedzinātas muižu ēkas aptuveni 1 500 000 rubļu vērtībā un zemnieku sētas aptuveni 3 000 000 rubļu vērtībā.⁷ Reālu ieguvumu nebij nevienai pusei.

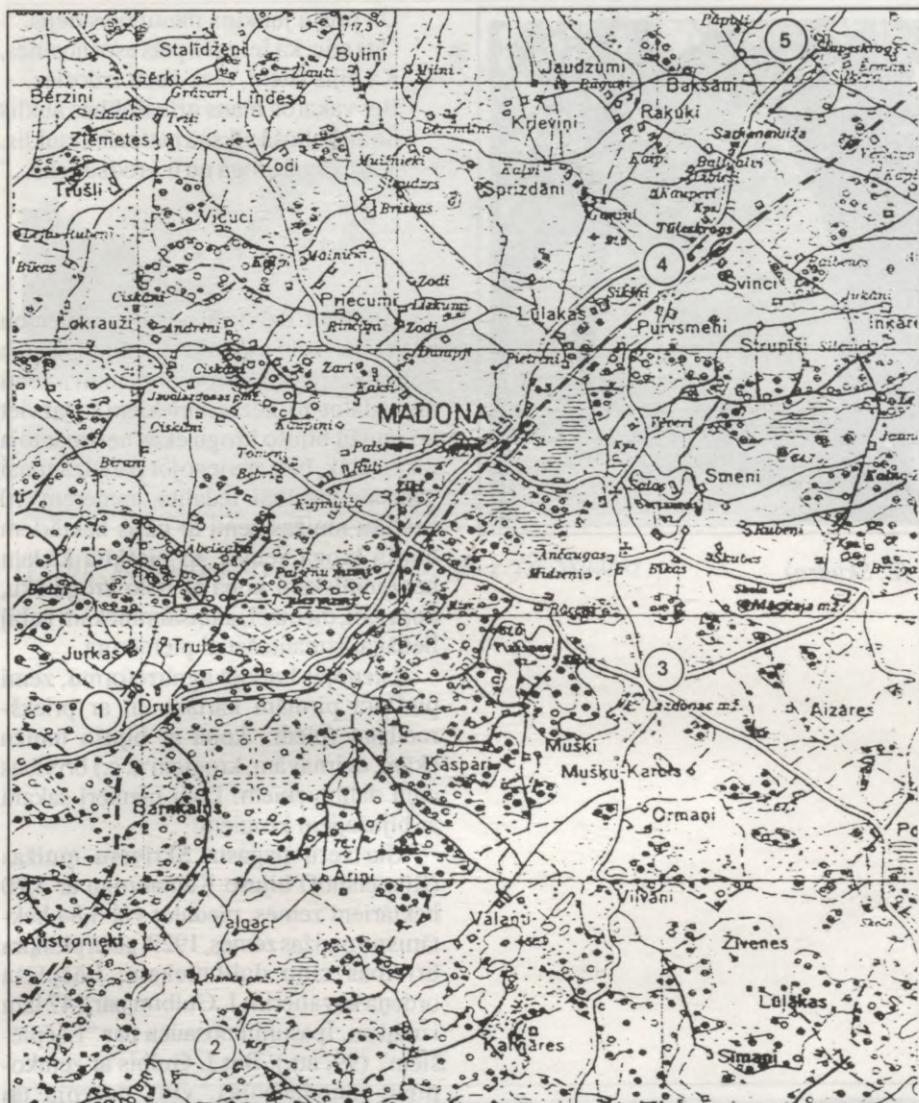
Krogi 20. gadsimta sākumā

Krogi kā muižu saimnieciski uzņēmumi un to ienākumu vairotāji, bet pagasta ļaužu pavadītāji uz dzeršanu ar 20. gadsimtu praktiski zaudēja savu nozīmi, jo 1900. gadā Krievijā un pēc tam arī Baltijā ieviesa spirta monopolu. Ar laiku Vidzemē slēdza ap 66 procentiem un Kurzemē — ap 81 procentu agrāko krogu. Tā kā degvīna ražošana un tirgošana bij skaitījusies kā bruņniecības reāltiesība, krievu valdība atlīdzināja muižniecībai zaudētos ienākumus — Vidzemē 3 600 000 un Kurzemē 1 100 000 zelta rubļus. (Turpretī jēlspirta ražošanas tiesības muižniecība paturēja.⁸)

Arī 1905. gada revolūcijā krogi cieta: daļu muižas krogu nodedzināja revolucionāri, atriebjoties baroniem, daļu krogu nodedzināja krievu soda ekspedīcijas. Daudzus krogus revolūcijas laikā slēdza uz īsāku vai ilgāku laiku. Pēc laika atlikušie muižas un privātpašuma krogi piemērojās jaunajiem apstākļiem un notikumiem. Tikai lielākajos krogos, galvenokārt lielo ceļu malās, kroģēšana atjaunojās mainītā veidā.

Neizmantotās krogu ēkas mēģināja izlietot arī citām vajadzībām. Dažviet, sevišķi bijušo valsts jeb kroņa muižu krogu ēkas vietējās pašvaldības pārbūvēja citādi izlietošanai. Piemēram, Kalnciema pagastā Zemgalē no bijušās Kalnciema valstsmuižas 10 krogiem, bijušais krogs pie Lielupes pārceltuves ticis pārbūvēts par nabagmāju — veco ļaužu mītni. Izziņu un ēkas skici pēc atmiņas sniedzis arch. A. Ģinters⁹: Bijusi kroga ēka atradusies apmēram 27 kilometrus no Jelgavas tā ceļa malā, kas ved no Lielupes pārceltuves Rīgas virzienā. No ēkas pa labi dienvidu virzienā un apmēram 50 metru attālumā atradies pagasta nams un aiz tā apmēram 500 metrus platā Lielupe, bet pa kreisi, dienvidu virzienā, ceļa otrā pusē un patālu — priedēm apaudzis smilšu pakalns — Kalnciema kapukalns. 19. gadsimtā krogs bijis dzīvi apmeklēts un radījis pagastā daudz dzērāju ģimeņu traģēdiju.

Pār Lielupi senākos laikos pārceļšana notikusi ar laivām, vēlāk ar plostu. Bet upe prasījusi no noreibušajiem kroga apmeklētājiem arī diezgan daudz upuru. Bijušā kroga ēka bijusi ķieģeļu mūra, apmesta ar kaļķa javu. (Vistuvākajā apkārtnē atrodas lieli ķieģeļu ceplī.) Jumts divslīpju, ar pusļauptiem galiem, senāk segts skaidām, ap 1930. gadu — ar kārnīņiem. Ieeja ēkā no ceļa puses priekšnamā (ķieģeļu klona grīda), pa kreisi — bijušā kroga lielā istaba pārbūvēta par veco ļaužu mītni, paplašināta, nojaucot starpsienu, griesti nostiprināti ar pasiju. Paredzētajiem četriem nespējniekiem gultas izvietotas gar ārsienām, starp logiem. Telpas vidū, pie pasijas

109. Madonas apkārtnē 20. gs. sākumā, ar 1 — 5 apzīmēti krogi

atbalststaba — liels ēdamgalds, tā tuvumā krāns. Lielajai istabai pieslēdzas virtuve. Ēkas pretējā galā atradās telpa pārvaldniekam. Sausā ateja bijusi ārā, ēkas aizmugurē. Agrākā stadula savā laikā tika nojaukta (97. att.).

(Tagad pār Lielupi pļosta vietā uzcelts tilts, ceļš paplašināts un starp Kalnciema rūpniecības rajonu un Rīgu notiek bieža autobusu satiksme, bet bijušais krogs — veco ļaužu mītne atkal pārbūvēts.)

Par Lazdonas apvidu Vidzemē atmiņu ziņas sniedzis A. Prods.¹⁰

Piemēram, Leinera krogu (vēlāk Madonā) jau pirms pirmā pasaules kara bij nopircis kāds Krūmiņš un ēku pārbūvējis, pielāgojot to skolas vajadzībām. Pēc kara, arī vēl Latvijas valsts laikā, te darbojusies vidusskola līdz 1926. gadam, kad to pārcēla uz jaunceltni.

1914. gadā izcēlās pirmais pasaules karš, kas skāra arī Latviju. Kara mainīgajās norisēs zemi atkal pārstaigāja gan krievu, gan vācu karaspēks, gan bēgošie zemnieki un pilsētnieki, pa ceļam provizoriski izmantojot arī krogu telpas apmetnēm. Bēgot no vācu karaspēka vai tiekot evakuēti, Latviju 1915. gadā bij atstājuši aptuveni 700 000 iedzīvotāju.¹¹

Krogi Latvijas brīvvalstī

Pirmā pasaules kara beigu posmā 1918. gadā nodibinājās Latvijas Republika¹. Bet zeme vispirms bij jāatbrīvo no krievu un vācu karaspēka. Zeme bij kara laikā atkal izpostīta, lauki palikuši atmatā, fabrikas evakuētas, daļa ēku nodedzinātas, daļa pamestas, bijušajiem saimniekiem un īpašniekiem kara un bēgļu gaitās pazūdot. (No bēgļu gaitām iedzīvotāji atgriezās tikai vairāku gadu laikā un ne visi. No 1920. līdz 1927. g. Latvijā atgriezās tikai apm. 236 000 bijušo bēgļu.²)

Tas viss skāra arī bijušos krogus. Raksturīgi to attēlo dzejnieks A. Austrīņš (1884—1934):³

“Vecā kroga.

Kad grūtsirdība kādreiz prātu slogā,
Tad šeitān atmaldos es Žagarkrogā;
Tur senāk kroģēja brangs krodzinieks.
Bij alus, desas, dūmi, kroga prieks.
Īet garām kājnieks, pabrauc vezumnieks,
Nu spoku mitekļis šis visiem lieks.
Vairs nepiestāj te vecais omnibuss.
Žogs izgāzies, viss klājs un kluss.
Ne dzērājdziesmu vairs, ne streipuļu,
Ne kunga godības, ne reibuļa,
Stāv aiznagloti logi, durvis. Raug,
Visapkārt dadži pieriesušies aug.
Nu krogs kopš sen te izputējis.
Kad laikmeti un laiki pārmijās,
Še pāri gāja vairāk armijas.

Teic — Bermonts krodzinieku līdz pajēmis

110. Bij. Irlavas krogs — lopu kūts 1964. g. (Ž. Skudra)

Un prūšu junkurs meitu piesmējis.
Cits teic, ka Jelgavā pats esot nosities.
Kā bijis īsteni, maz zināt izdosies.
Bet vakaros mans grūtsirdības auklis
Še aizkaltušā vīksnā melnais krauklis.
Viņš Žagarkrogā nu ir krodzinieks...”

Atjaunot dzīvi un visu saimniecību nācās steigā un trūkumā. Laukos īstenoja lielu agrārreformu, atsavinot muižu zemi un sadalot to bezzemniekiem.⁴ Dažviet arī muižu bijušo krogu ēkas neizmantoja racionālāk, bet, apvienojot paredzamajai jaunsaimniecībai iedalīto apmēram 10 hektāru muižas zemi ar pāris hektāriem bijušā kroga zemes, to piešķīra kādam bezzemniekam kopā ar lielo kroga ēku, kuŗa gan, diemžēl, jaunsaimniekam nebija lietīšķai izmantošanai piemērota.

Īstenojot Latvijā agrārreformu, zemi piešķīra pirmām kārtām un ar priekšrocībām (piem., kopā ar bijušo muižu ēkām, dzirnavām, krogiem u. c.) brīvības cīņu dalībniekiem. Daži piemēri sakarā ar bijušajiem krogiem:

Skrīveru pagasta Skrīveru muižas (Römershof) bijušo Kalnakrogu ar 3,20 hektāriem zemes, piedalot vēl 8,84 hektārus no muižas zemes, 1929. gadā piešķīra brīvības cīņu dalībniekam, Lāčplēša ordeņa kavalierim J. Gulbim par 147 latu izmaksu. Īpašumu nosauca par “Lāčplēšiem” (99. att.). Bet J. Gulbis ar zemkopību nenodarbojās, viņš dzīvoja un strādāja Rīgā un piešķirto zemi iznomāja apstrādāšanai, bet kroga ēku neviens neizmantoja. Bijušais Kalnakrogs — ar lielu stadulu — bij laukakmeņu mūŗa ēka ar lubu jumtu, un tas atradās pakalnā bijušo Sprūdu, tagad brāļu Pētera un Jāņa Zaulu, jauncelto ūdensdzirnavu (pie Dzirnavupītes ietekas Daugavā) tiešā tuvumā. 1935. gadā Pēteris un Jānis Zauli atpērk no J. Gulbja viņa “Lāčplēšu” īpašumu kopā ar bijušā Kalnakroga ēku par 6000 latiem (100., 101. att.). “Lāčplēšu” zemi Zauli apstrādā kopā ar dzirnavu zemi, bijušā kroga ēku pārbūvē, lai ierīkotu ūdensdzirnavu un jaunceltā spirta brūŗa darbinieku dzīvokli, bet stadulu izmanto zemkopības vajadzībām.

(1940. gada okupācijas laikā Jānis Zaulu deportēja, un viņš izsūtījumā miris.

111. Bij. Sātu krogs Grenču pag. — veikals 1970. g. (Aa)

112. Bij. Mežmuižas krogs — veikals 1969. g. (Ž. Skudra)

Pēteris Zauls ar ģimeni otrā pasaules kara beigās devās bēgļu gaitās, pēdīgi nonākot Amerikā. Ziņas devusi viņa meita Tamāra.⁵) Tagad Zaulu dzirnavas nolaistas un nedarbojas. Kalnakrogs — “Lāčplēši” — pārgājis kolchoza rīcībā un ir apdzīvots.

Pēc pirmā pasaules kara un bēgļu gaitām no Krievijas atgriežoties, kādai bezzemnieka K. Blumberga ģimenei tiek piešķirta iepērkama jaunsaimniecības zeme no bijušās Grenču muižas līdz ar Grenču muižas bijušā Grenču kroga laukakmeņu mūra ēku. Tajā Blumbergs izbūvē vienā galā dzīvojamās telpas. Bet ēka ir liela un to nevar izmantot, jo viņš negrib dzīvojamās telpas savienot ar eventuālo kūti un saimniecības telpām. Blumbergs iekārto priekšzīmīgu lauksaimniecību, uzceļ atsevišķu kūti un vada arī labu lopkopību. Nododot pienu vietējai piensaimniecībai, viņš gūst pat atzinību par ražotā piena augsto kvalitāti.

Vēlākos gados, sameklējot ieinteresētu tirgotāju, Blumbergs izbūvē brīvajā kroga ēkas otrajā galā lauku tirgotavu.⁶

Savukārt daži jaunsaimnieki Latvijas agrārreformā piešķirtās mūra kroga ēkas tomēr pielāgoja un pārbūvēja, apvienojot bijušās kroga un stadulas telpās kā dzīvojamās istabas, tā klēti un kūti, visu zem viena jumta, kā, piemēram, Valmieras apriņķa Pociema pagasta Pura un Dreimaņa krogos.⁷

Piešķirto vai nopirkto kroga ēkas jaunie īpašnieki tika izlietojuši vēl arī citādā veidā. Tā ziņu devējs A. Prods atceras, ka Ļaudonas pagasta bijušā Paegļa kroga īpašnieks Reiters to apsaimniekoja kā jaunsaimniecību. Tilta krogā (pie Aiviekstes) ierīkoja kooperatīva veikalu. Ļaudonas bijušo Baznīcas krogu piešķīra Balodim, un viņš sākumā tur ierīkoja veikalu, pēc tam iekārtoja t. s. tējnicu, bet vēlāk papildināja savu darbību ar alus kroģēšanu. Lazdonas pagasta Stūra krogu piešķīra Balodim, un 1922. gadā viņš tur ierīkoja reibinošu dzērienu pārdotavu.⁸

113. Bij. Bārdas krogs Veclaicenes pag. — veikals 1971. g. (Ž. Skudra)

114. Bij. Bārda krogis — atstāts 1989. g. (Dz. Āboliņš)

Arī Kurzemē minēti daudzi par veikaliem pārbūvēti bijušie krogi, kā, piemēram, bijušais Lubes krogs Ārlavas pagastā, Līgas krogs Kandavas pagastā u. c.

Parekam kādi bijušie krogi pārbūvēti pagasta sabiedriskajām vajadzībām un iekārtoti kā sabiedriskas vai biedrību mājas, piemēram, Aumeistarakrogs Cirgaļu pagastā (Valkas apr.) (130. att.), Baznīckrogs Lazdonas pagastā (Madonas apr.) un varbūt vēl citur. Labāk uzturētas bij bijušo baznīckrogu ēkas. Tā kā šīs ēkas atradās apvidu centros un ceļa malās, tās varēja izmantot dažādām vajadzībām. Tikai dažos lielākajos krogos, lauku centros vai lielo šoseju malās, turpinājās sava veida restorānu darbība, t. s. bufete vietējām vai garāmbraucēju vajadzībām. Dažviet bijušo krogu telpas izlietoja kā autobusu līniju pieturvietas vai galapunktus.

1938. gadā uz Brīvdabas muzeju no Vecmuižas pagasta (Bauskas apr.) pārvietoja 18. gadsimtā celto koka guļbūves Priedes krogu (sk. 114. lpp.), tādējādi saglabājot un nodrošinot šādu celtni autentisku paraugu.

Lauku ceļi

Pirmā pasaules kara norisē galvenie lielceļi Latvijā tika kaŗaspēku transporta ratu un bēgļu pajūgu izbraukti un kaŗa darbības sapostīti, bet nomaļu ceļi un mazākie lauku ceļi daudzo kaŗa gadu laikā būtiski aizauga. Jaunajai valstij sākuma gados ceļu tikla atjaunošana prasīja lielas pūles un līdzekļus. Ceļu atjaunošanas darbu organizēšanas un uzturēšanas virsvadību veica Satiksmes ministrijas Šoseju un zemesceļu valde (ar 1921. g. — departaments). Pirmās šķītras ceļus uzturēja valsts, pārējo ceļu kopšanu kārtoja pašvaldību iestādes.¹

Kartes

Latvijas teritoriju kā Krievijas guberņu 19. gadsimta astoņdesmitajos gados un 1905. gadā krievu kaŗa resors bij topogrāfiski fiksējis 1:21 000 un 1:42 000

115. Bij. Jaunpiebalgas Baznīckrogs — veikals 1965. g. (Ž. Skudra)

116. Bij. Snēpeles krogs — 1970. g. dzīvokļi. (Ž. Skudra)

117. Bij. Ezeres krogs — 1970. g. dzīvokļi. (Ž. Skudra)

mēroga kartēs. Izmantojot tās, pirmā pasaules kara laikā arī Vācijas okupācijas vara savukārt iespieda dažādu mērogu Latvijas kartes. (Cita starpā, vācu okupanti pēc to padzišanas bij atstājuši daudz Latvijas un pierobežu apgabalu karšu. Jaunā Latvijas Republikas valdība izlietoja šo karšu papīru, 1918. gadā pirmās Latvijas pastmarkas iespiežot uz to otrās puses.).

Pamatojoties uz krievu un vācu karšu avotiem, Latvijas Virspavēlnieka štāba kartogrāfijas nodaļa 1920. gadā izdeva pirmo Latvijas karti valsts valodā.

Galvenā štāba topogrāfijas daļa 1928. gadā izdarīja papildu uzmērīšanas darbus un izdeva Latvijas topogrāfisko karti 1:75 000 mērogā uz 111 lapām. Sekojošā laikā izdeva dažādas un arī dažādi papildinātas kartes.²

1931. gadā Latvijas Auto un aeroklubs izdevis Latvijas autoceļu karti 1:4000 mērogā uz 23 atsevišķām lapām. Tur atzīmēto vietvārdu starpā atrodami arī apmēram 150 bijušo krogu vārdi (sk. pielikumus). Kartēs atzīmētie bijušo krogu vārdi liek domāt, ka tie šai laikā vēl bijuši savā ziņā raksturīgi un vietām varbūt pat arī veikuši kāda veida kroģēšanu. (Minētās kartes pārspiestas un reproducētas trimdas žurnālā “Krājējs”.³)

Bijušo krogu celtnes pēc 1940. gada

Vēsturiskie notikumi atkal ātri mainījās. 1940. gada 17. jūnijā notika Padomju Krievijas sarkanarmijas iebrukums un Latvijas okupācija ar tai sekojošu teroru — ļaunā apcietināšanu, nošaušanu un lielo deportāciju 1941. gada 14. jūnijā.

Bet jau 1941. gada jūnijā Latviju iekaroja Vācijas karaspēks, savukārt izdarot apcietināšanas un mobilizāciju. 1945. gadā Latvijas teritoriju atkal atguva Krievijas armija, atjaunojot komunistisko iekārtu J. Staļina vadībā. Zeme un cilvēki atkal cieta kara darbībā, bēgot uz rietumiem un jaunās deportācijās.

Pēc kara latviešu iedzīvotāju skaits bij ievērojami samazinājies, bet vairojās krievu iecelotāju skaits. Padomju iekārtas izveidojumā laukos, likvidējot privātsaimniecības un īstenojot kolektivizāciju,

118. Bij. Sarkankrogs Vecauces pag. — 1976. g. dzīvokļi. (Ž. Skudra)

119. Bij. Salgales Baznīckrogs — 1970. g. dzīvokļi. (Ž. Skudra)

vairums lauku sētu, kā arī bijušo muižu ēkas, dzirnavas, bijušo krogu ēkas u. c. palika pamestas, tukšas un neizmantotas, padotas "laika zobam" un sabiedrības nevērībai.

Bijušo krogu ēkas lielākoties nonāca jauno kolektīvsaimniecību — kolchozu pārziņā, bet ēku iekārtas un novietnes dēļ tās parasti kolchozu saimniecībai nebij piemērotas izlietošanai, tādējādi šīs ēkas piedzīvojušas dažādus likteņus.

Autentiskas liecības par ēku stāvokli attiecīgajā laikā sniedz fotogrāfu uzņēmumi.¹ (Raksturīgi laikmeta režīmam, ka arī šāda fotografēšana tika uzskatīta par noziedzīgu un aizliegta, draudot ar fotogrāfa sodīšanu.)²

Visvienkāršākais atrisinājums bij šāds: bijušo krogu ēkas izmantot kā saimniecības ēkas, piemēram, pārvēršot bijušo Irlavas krogu (Tukuma apr.) par lopu kūti (110. att.). Bieži bijušo krogu ēkās vai to daļās iekārtoti lauku veikali: piemēram, Sātu krogā Grenču pagastā (Tukuma apr.) (111. att.), Mežmuižas krogā, Mežmuižas pagastā (Jelgavas apr.) (112. att.), Veclaicenes pagastā (Valkas apr.) Bārdas krogā (113. att.), bet 1989. gadā tas pamests (114. att.), Jaunpiebalgas baznīcas krogā (Cēsu apr.) (115. att.), Raganas krogā Krimuldas pagastā (Rīgas apr.). Laba daļa bijušo krogu ēku pārbūvētas par kolektīvdzīvokļiem, piemēram, Snēpeles krogs (Kuldīgas apr.) (116. att.), Ezeres krogs (Liepājas apr.) (117. att.), Sarkankrogs Vecauces pagastā (Jelgavas apr.) (118. att.), Salgales baznīckrogs (Jelgavas apr.) (119. att.), Murjāņu krogs Sējas pagastā (Rīgas apr.), Lukšu krogs Lejasciema pagastā (Valkas apr.) (120. att.) un Latgalē — Vidusmuižas krogs (121. att.). Dažviet krogu ēkas izlietoja kā dažādu noliktavu telpas vai darbnīcas, vai kā ceļu apkalpošanas arteļu telpas, piemēram, Melturkrogs (Cēsu apr.) vai Zalupkrogs (Rīgas apr.) (122. att.).

(Fotogrāfija ar Zalupkrogu aizmugurē (mūsu gadsimta septiņdesmitajos gados) ir laikmetam raksturīga, jo rāda tā laika bērnu ceremoniju ceļā uz kapsētu. Priekšgalā iet mirušās izvadītājs — Skrīveru

120. Bij. Lukšu krogis Lejasciema pag. — 1971. g. atstāts. (Ž. Skudra)

121. Bij. Vidusmuižas krogis Latgalē — 1968. g. dzīvokļi. (Ž. Skudra)

122. Bij. Zalupkrogis — 1970. g. darbnīcas. (Aa)

pagasta skolotājs; zārku ved ar preču auto, kuŗu aizdevusi atraitnes bijušā vīra darba-vieta (Ceļu labošanas kantoris), pēc tā seko bērnieki kājām.)³

Vairums bijušo krogu ēku, paliekot neizmantotas un atstātas bez pārraudzības, pamazām laika apstākļu dēļ u. c. bojājas un pakāpeniski sabrūk. Daži piemēri: Medzes krogis (Liepājas apr.) (123. att.), Plostu krogis Skrundas pagastā (Kuldīgas apr.) (124. att.), Priedulas krogis Vadakstes pagastā (Jelgavas apr.) (125. att.), Iles krogis (Jelgavas apr.) (126. att.), Mūrmuižas krogis Vilces pagastā (Jelgavas apr.) (127. att.), Lūšu krogis Jaunlaicenes pagastā (Valkas apr.) (128. att.). Nepieskatītas, pamestas ēkas bojājas ne tikvien dabas apstākļu dēļ. Ilgos gaddesmitos bij mainījušies arī apkārtnes cilvēki, sabiedrība. Kaŗa un pārmaiņu laikā apkārtnes agrāko iedzīvotāju skaits bij sarucis (deportēti, aizbēguši, miruši). To vietā daļēji bij ienākuši citu novadu ļaudis un vairāk vai mazāk svešzemnieki — vairumā krievi. Mainījušies bij arī sabiedriskie un saimnieciskie apstākļi. Laukos no agrākajiem iedzīvotājiem bij palikuši nedaudzi un pārsvarā gados vecāki, kuŗu spēki bij ierobežoti. Svešos ienācējus nesaistīja nekādas intereses vai sakarības ar apkārtnējo vidi, viņi uztvēra visu kā pagaidu stāvokli un rūpējās tikai par personīgu ieguvumu izmantošanu, vadoties pēc uzskata: “ne mana sēta, ne mana druva”. Noteicoša izvērsās vispārēja apātija un nevērība. Vēl ļaunāk, — vairojās destruktīvisms: iznīcinot vai vismaz sabojājot šeit visu iepriekšējo, kas nu katram “nebija pa prātam”. Reāli šo naidu vistiešāk varēja izpaust pret celtņēm — tās vienkārši izdemolējot, un apkārtnes dabu — to nekopjot vai pat bojājot. Sekojošos tuvākajos gaddesmitos tika iznīcinātas vai vismaz sabojātas bezgala daudzas pat vēsturiski nozīmīgas kulta un profānas celtnes, pieminekļi un dabas ainavas — turklāt pat idejas vai partijas vārdā. Pret šādu neapzinību, pat vandālismu pamazām pacēlās arī kritiskas balsis. Senatnes un dabas pētnieki, celt-nieki un vēsturnieki sāka apzināt un reģistrēt atlikušos nozīmīgākos objektus. Pamazām atbildīgās valsts iestādes izsludināja oficiālus aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstus.⁴ Kaut nokavēti, lielākus postījumus tas apturēja, tomēr

123. Bij. Medzes krogs — 1965. g. drupas. (Ž. Skudra)

124. Bij. Plostu krogs Skrundas pag. — 1976. g. drupas. (Ž. Skudra)

saduroties ar vienaldzību un pasivitāti, sevišķi laukos. Pat par tām celtnēm, kuras bij pasludinātas par aizsargājamām, sabiedrība joprojām nerūpējās, un arī citas lokālas nozīmes vērtīgas ēkas laukos, piemēram, dzirnavas, izcīlas lauku sētas, netika izmantotas, bet palika atstātas un tās turpināja demolēt.

Septiņdesmitajos gados skaļāk kļuva dzirdamas balsis, kas rosināja uz senatnes vērtību saglabāšanu. Mostas lielāka interese par bijušajām lauku ēkām, arī par lielajām krogu celtnēm. Laikrakstā “Cīņa” P. Pirro no Cēsīm raksta: “Staigājot pa Gaujas senleju, esmu daudz pārdomājis, ko darīt ar lauku senajām ēkām? Vai ļaut tām visām laika gaitā izzust, vai mēģināt tās piemērot nākotnes iecerēm? .. Pāri Gaujai braucējus no Cēsīm uz Strīkiem tagad pārceļ ar laivu, bet kādreiz te bija prāmis [un krogs]. Skaistā vietā pie paša Gaujas krasta netālu no Cēsīm ir bijušais Raiskuma krogs. Krogi pagātnē bija saistīti ar negatīvām parādībām, piemēram, dzeršanu, bet, ja te ierīkotu ēdniecību ar nacionāliem ēdieniem — piena zupu ar kartupeļu klimpām, zirņu pikām, klona maizi, kas turpat rūgtu koka abrās un tiktu laista ar maizes lizi krāsnī...”⁵

Laikrakstā “Literatūra un Māksla” P. Bankovskis raksta: “Sabrūk vai nejdzīgām piebūvēm aplīp vecie, bijušie krogi. Pie Ausmas ceļa pagrieziena šovasar iebūvējis jumts pamatīgai mūra ēkai. Senāk te bijis krogs. Un nav svarīgi, kur tāda Ausma atrodas. Bijušie krogi nav mazums, gar visiem ceļiem ik pēc zināmiem kilometriem. Citur ceļš sen pārvērties par pļavu vai mežu, krogi stāv kā stāvējuši. Iegāžas jumts, laukakmeņu mūris tomēr paliek. Nav tik viegli šos mūrus noārdīt (salīdzinājumam — pusbūža rīdzinieki vēl labi atceras, cik grūti bij tikt galā ar Rīgas rātsnama mūriem pēc kara gados...). Bet vai vecie mūri vispār ir jāārda nost? Vai bijušos krogos (daudzi no tiem atrodas saimniecību centros) nevarētu iekārtot kaut vai saimniecību ēdniecības — individuālizētas, savai zemei piederīgas?”⁶

Priekšlikumi un veikumi krogu ēku izmantošanā

Aptuveni astoņdesmito gadu sākumā (un sevišķi pēc 1985. g. Padomju Krievijas

125. Bij. Priedulas baznīckrogs Vadakstes pag. — 1960. g. drupas. (Ž. Skudra)

126. Bij. Iles krogs — 1976. g. drupas. (Ž. Skudra)

vadības maiņas) līdzšinējais iebiedējuma stingums un bezcerīgā vienaldzība mazinājās. Sabiedrība atdzīvojās, un cilvēki sāka arī vairāk interesēties par vietējiem apstākļiem, vidi un to trūkumu un kļūdu mazināšanu.

Sākuma iniciatori šādai sabiedrības rosībai dažādās nozarēs bij atsevišķi cilvēki, kā veci, tā jauni, kuŗi ieinteresēja un "iekustināja" sabiedrotos. Arī attiecībā uz bijušo krogu ēkām.

* * *

Raksturīgs piemērs saistās ar bijušo lielo Briedes krogu Burtnieku pagastā (Valmieras apr.). Astoņdesmito gadu sākumā Latvijas laikrakstos parādījās tā attēls un ziņa, ka to iekārto jaunlaiku izlietošanai, un 1985. gada novembrī — apraksts, ka bijušajā krogā atklāts vietējais muzejs, kurā apkopotas liecības par seno un jaunāko laiku novada dzīvi, bet īpaša vērtība pievērsta šim apvidum raksturīgās zirgkopības attīstībai jau no 13. gadsimta. Iniciators — rosīgais materiālu vācējs un atjaunošanas darba talku organizators bija agrākais kolchoza saimniecības zirgkopības tehniķis, tagad jau pensionārs V. Stukuls. Ieinteresējot plašākas apkārtnes ļaudis, brīvprātīgā un algotā darbā ir izremontēta un atjaunota nolaistā un provizoriski izmantotā mūra kroga ēka. Bijušā lielajā kroga istabā izstādīts kroga inventārs un zemnieku mājturības priekšmeti, kādreizējā "vācu istabā" — vietējās zirgkopības ekspozīcija un stadulā — dažnedažādi senie braucamrīki.¹

* * *

Sarakstē jaunā muzeja darbinieks A. Zariņš sniedza sīkākas ziņas:²

"Ir zināms, ka Briedes kroga pirmatnējā ēka ir bijusi koka. Kad šī pirmā ēka celta, pašlaik nav ziņu. Mūra ēka celta 1840. gadā pie zivīm bagātās Briedes upītes, netālu no gleznainā Burtnieku ezera, pie vecā Matīšu—Valmieras ceļa, kas iet gar mājas ziemeļu sienu. Bez kroga ir vēl trīs klētiņas, celtas laikposmā no 1860. līdz 1866. gadam, kā arī pirtiņa upmalā un visjaunākā ēka — kūts, kuŗas sienā ir iekalts gadskaitlis "1897".

127. Bij. Mūrmižas krogs Vilces pag. — 1970. g. drupas. (Ž. Skudra)

128. Bij. Lūšu krogs Jaunlaicenes pag. — 1989. g. atstāts. (Dz. Āboliņš)

Stadula sākotnēji bija celta no guļbaļķiem. 1832. gadā šeit dzīvoja krodziniēks Pēteris Kvante ar sievu Līzi, meitām Mari un Ilzi un dēlu Pēteri. Kalpotāji — meita Kristīne un kalps Miķelis Kraujāts ar sievu Almu un bērniem — Līzi un Miķeli. 1836. gadā krodziniēks bijis Toms Grīnbergs ar sievu Almu un bērniem — Jāni, Pēteri un Mārtiņu; dienestmeitas — Līze Dzērve un Ilze Reichlere. Krogs ir darbojies līdz pirmajam pasaules kaņam. Pēdējais krodziniēks ir latvietis, uzvārdā Muzikants. 1920. gadā Latvijas valsts agrārreformā šeit tiek iekārtota jaunsaimniecība ar 24 hektārus lielu platību, kuņa tiek piešķirta burtniecietim J. Bundžam un nosaukta par "Gaitniekiem". 1930. gadā saimniecība tiek pārdota P. Ābelem. Jaunais saimnieks vecās stadulas sienas nomaina ar mūra sienām, uzlabo un pārveido apkures sistēmu.

Iekārtojot muzeju, nekādas pārbūves nebija vajadzīgas. Tika izmūrēta krāsns, divās istabās ielikta ķieģeļu grīdas, kā arī stadulā uzbērts jauns klons. Pašas ēkas griesti un biezas mūra sienas ir vēl labā stāvoklī. Muzeja ekspozīcijas ir izvietotas trijās krogus istabās, stadulā un lielākajā klētiņā un fonda glabātuvas — pārējās klētiņās. Tā kā mūsu saimniecība ir valsts zirgaudzētava un zirgkopības tradīcijas šīnī pusē ir senas, tad galveno vērību mēs piegriežam zirgkopībai un visam, kas saistīts ar zirgiem. No bijušā kroga piederumiem nekas nebija saglabājies. Mazumiņš, kas mums ir, nācis no dažādām vietām, — alus mucīņas, vecas alus un degvīna pudeles, alus grozi u. c. Bez tam ir Valmieras kārtības tiesas 1807. gadā apstiprināts cenrādis par pārdodamo pirmās nepieciešamības preču — maizes, sāls, alus, degvīna un siena/auzu cenām:

Publikācija

"Sakarā ar augstās Vidzemes guberņas valdības 1800. g. 1. novembrā nr. 3791 pavēli, no Valmieras kārtības tiesas ir 1807. g. II ceturksnim krogos noteiktas sekojošas cenas: 1 pūrs auzu — 1 dālderis 25 vērđiņi vai 2 rubļi 60 kap.

1 klēpis, apm. 20 mārč., siena — 14 vērđ. " 35 kap.

1 klēpis vai 1 mārčiņa salmu — 2 vērđ. " 5 kap.

2 mārč. rupjas rudzumaizes — 4 vērđ. " 10 kap.

1 mārč. sāls — 2 vērđ. " 5 kap.

1 stops alus pēc Rīgas mēra 1 vērđ. " 2 1/2 kap.

1 pudele dubultalus — —

1 stops degvīna (pust. stipr.) ne zem 10 vērđiņi 25 kap.

129. Bij. Briedes krogs Burtnieku pag. — 1982. g. muzejs u.c. (PPC)

130. Bij. Briedes krogs. (Izkārtne.)

Publication.

Zusfolge des von Eurer Excellenzlichen Vicekanzlei im Gouvernement's Regierung unterm 1sten November 1800 sub No. 3791. einmirt. a Befehls sind von dem Holmarischen Ordnungsgewerde für das 2te Vierteljahr 1801 folgende Krüge Preise folgendermaßen:

	Ehr. Hrd.	Rub. Kop.
1 Lof Haber	1 25	2 60
1 Brieffe Heu von 20 Pfund	— 14	— 35
1 Bund oder 1 Eiersfund Stroh	— 2	— 15
2 Pfund grobes Roggenstroh	— 4	oder — 10
1 Pfund Salz	— 2	— 5
1 Stoof Bier rigischen Maasses	— 1	— 25
1 Bouteille Doppelbier,	—	—
1 Stoof Brandwein halb Brand, nicht unter	— 10	— 25

Es werden demnach die Besten von Krügen angewiesen, bei Verwendung zehn Ehr. Rd. Poch, vor diesen Preisen ihre Krüge in ihren Krügen anzulassen, und vorangezeigte Bedienung in gehöriger Qualität auszuwählen lassen zu lassen. Holmar. den 24. Febr. 1801

Im Namen und wegen des k. k. Holmarischen Ordnungsgewerde.

131. Vidzemes krogu noteikumi. (Aa)

Krogu īpašniekiem, lai netiktu sodīti ar 10 Alb. dālderu sodu, tiek ar šo uzdots izlikt šo cenu rakstisku sarakstu sava kroga telpās un uzrādītās preces turēt atbilstošā kvalitātē un pietiekamā vairumā. Valmierā 1807. gada 28. martā.

Valmieras Ķeizariskās kārtības tiesas vārdā

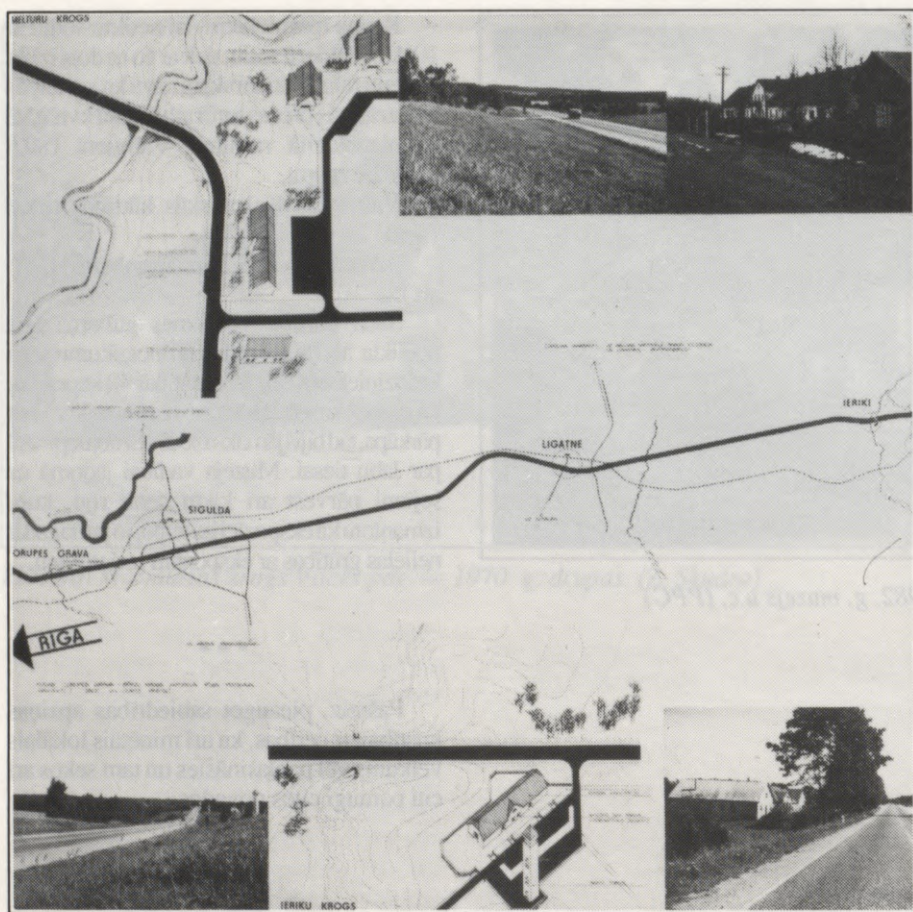
Brīvkungs von Ungar Sternberg." (161. att.).

Šāda kārtība Vidzemes guberņā bija noteikta ar 1800. gadu, un noteikumu lapa krodziniekiem bija jāizpērk par 40 kapeikām un jāizliek krogu. Ja kādunošiem noteikumiem pārkāpa, tad bijis jāmaksāsods 10 rubļu apmērā par labu tiesai. Muzeja vadībai jādomā uz šejieni pārvest arī kādu senu riju, kuŗu izmantotu kā ekspozīcijas telpu, jo jau tagad ir nelielas grūtības ar eksponātu izvietošānu."

Pašreiz, pieaugot sabiedrības apziņas kustībai, ir cerības, ka arī minētais lokālais veikums vēl paplašināsies un tam sekos arī citi paraugi citos novados.

Savukārt jaunie arhitekti, 1979. gadā rīkojot izstādi par Latvijas reģionālās būvniecības likteņiem, vairākos priekšlikumos bij ķērušies arī pie seno krogu ēku "atdzīvināšanas". Par minēto arhitektu projektu izstādi bij informācija un attēli Latvijas arhitektu, celtnieku un dizaineru žurnāla "acd" 1979. gada 3. numurā.³

Cita starpā bij ievietoti arch. Juŗa un Daces Paegļu izstrādātie Cēsu apriņķa bijušo Melturu un Vāveru krogu (Drabešu pag.), Vaives (Kaķu) kroga (Vaives pag.) un Bērzu kroga (Veselavas pag.) projekti ar pārbūvju perspektīvu zīmējumiem (132., 133. att.) un paskaidrojuma tekstu: "J. Paegle, D. Paegle: iekārtojot pašlaik nepilnvērtīgi izmantotajās kādreizējo krogu ēkās gar Rīgas—Pleskavas šoseju ēdnīcas, kafejnīcas, tāpat tautas mūzikas zāles, diskotēkas un citus līdzīgas objektus, būtu radīts šis maģistrāles nozīmīgumam atbilstošs servisa līmenis un atjaunotas arī pašu ēku un apkārtnes ainavas estētiskās kvalitātes."

132.

Savukārt laikraksts "Literatūra un Māksla" raksta:

"Un vecos mūros taču akumulējusies mūsu pašu tautas fiziskā un garīgā enerģija. Mēs ceļam tipveida ēkas, vaimanājam par vienmuļību vai sūrojāmies par grūtajiem laikiem, bet "reģionālā", mūsu zemei raksturīgā arhitektūrā vēl ir visapkārt, vajag tikai paņemt. Varbūt saimniecības baidās riskēt? ...Bet lai solidi rekonstruētu savas saimniecības teritorijā esošo bijušo krogu, kādu tur drosmi vajag? Kārtīgu amatnieku darba gan vajag... Masveidā nolemjot iznīcībai pagājušo gadsimtu celtniecības pieminekļus, draud briesmas saraut saikni ar tradīciju, ko dēvējam par tautas celtniecību. Bet tā var zaudēt arī kādu no saiknēm ar zemi, uz kuras taču jādzīvo mums un nākamajām paaudzēm. Kādu no ļoti svarīgām saiknēm."⁴

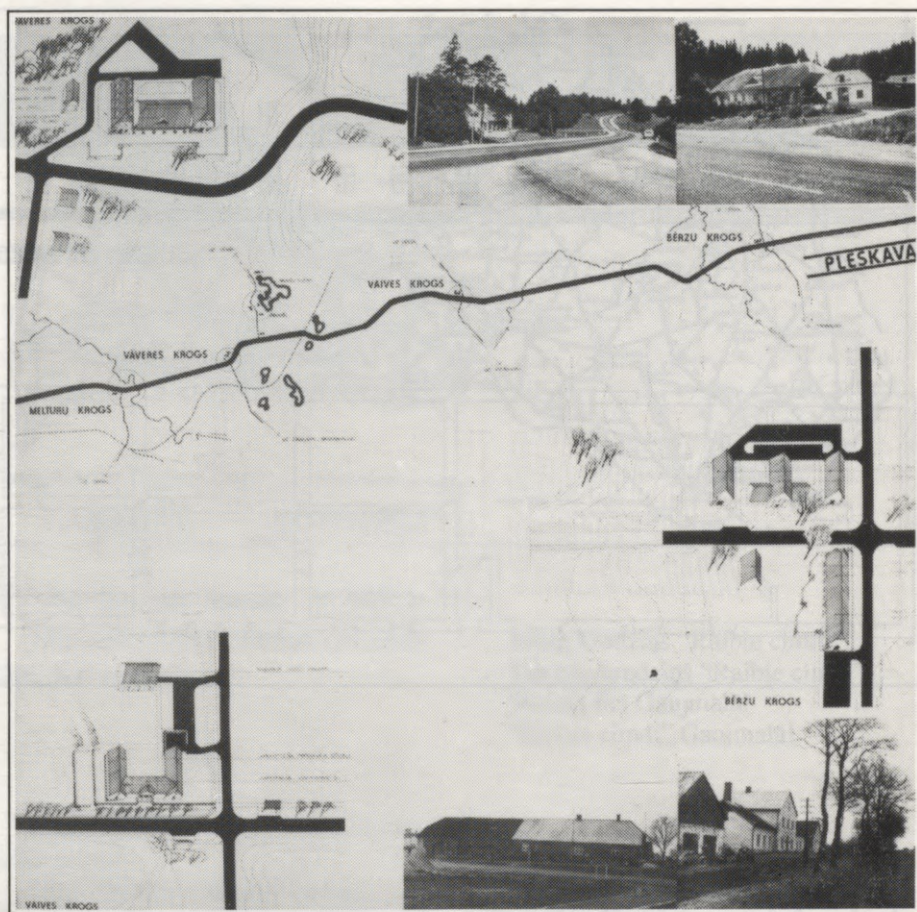
* * *

Redzot arch. Paegļu plašo un konkrēti sniegto projektu četru lielo Vidzemes bijušo krogu atjaunošanā un izmantošanā, biju ieinteresēts iegūt pašu autoru sīkāku informāciju. Kad biju noskaidrojis viņu adreses un uzsācis saraksti, arch. J. Paegle atsūtīja krogu fotogrāfijas, rasējumus un šādas ziņas:⁵

"Pašlaik grupa — Melturu, Vāveres, Vaives un Bērzes — bijušo lielo krogu ēku Rīgas—Pleskavas šosejas malā netiek racionāli izmantotas, jo ēkas izlieto kā darbnīcas, garāžas, dzīvokļus vai ciema padomju telpas. Ir izstrādāts ēku restaurācijas, atjaunošanas un kultūras nozīmes izmantošanas priekšlikums. Iekārtojot ēkās šolaiku prasībām atbilstošas ēdnīcas, kafejnīcas ar kluba telpām un pārnakšņošanas istabām utt., bijušajiem krogiem vajadzētu sniegt tagadnes ceļotājiem piemērotu servisu. Savukārt pārējās telpās iekārtotu kulturālu pasākumu veicinošas iekārtas, piemēram, sarīkojumu zāles, kino izrāžu iekārtas, diskotēkas, lasītavas, vēsturiska rakstura ekspozīcijas u. tml., kas veicinātu apkārtnes sabiedrisko rosību un rādītu apvidus īpatnības. Piemēram, Melturu krogā (74,75 × 12,85 m) bijušā kroga ēkas daļā (25,00 × 12,00 m) ir paredzēta senā, lielā kroga istaba ar divām blakus telpām un kamīna zāli jumta stāvā, virtuve ar palīgtelpām un kino iekārtas telpa. Vienu bijušo stadulu (25,00 × 12,00 m) pārbūvētu par sarīkojumu zāli ar apmēram 215 sēdvietām un skatuvi (8,00 × 12,00 m). Otru bijušo stadulu (25,00 × 12,00 m) pārbūvētu par telpu vēsturiska rakstura ekspozīcijām, kas saistītas ar Latvijas ceļiem un transportu. Citu krogu telpu sadale variēta pēc citām prasībām. Piemēram, Vaives krogā (186., 195. att.) paredzētas apmēram 20 istabas ceļotāju apmešanās vajadzībām, un kroga tuvumā esošajā senajā smēdes namiņā varētu iekārtot vēsturisku amatniecības izstādi."

Nobeigumā arch. J. Paegle saka: "Uzlabojoties visu veidu tautu un valstu savstarpējiem sakariem, pastāvot iespējai attīstīties autotūrismam, šie vēsturiskie objekti iegūtu interesantu un ļoti vajadzīgu — jaunu — savu otro atdzimšanu, otro dzīvi — parādītu viesiem mūsu vēsturi un arī mūsu šodienas saimniekošanu."

Atliek tikai vēlētšai iecerei piepildīties!

132., 133. Arch. J.D. Paegles projekti Vidzemes krogu pārbūvēm 1979. g. (Lejnieks)

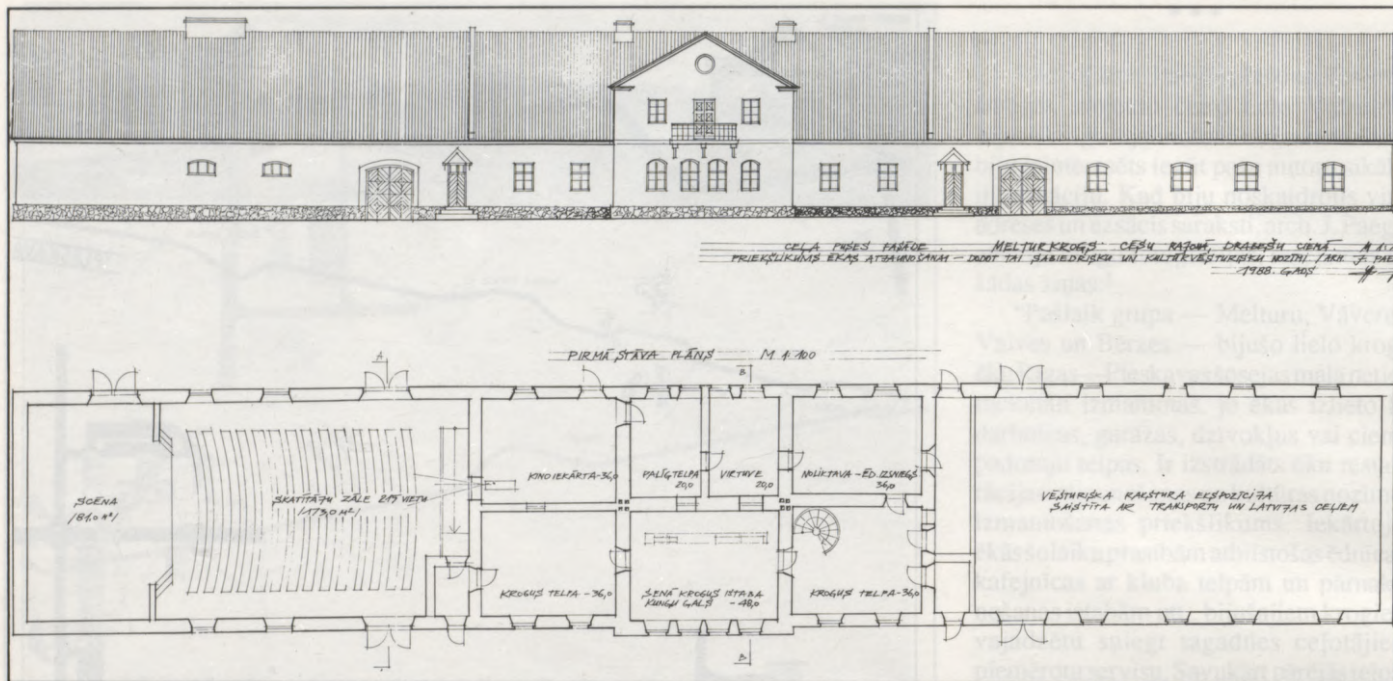
Pagaidām, (1989) diemžēl, neviens priekšlikumu neizlieto.

Citā vietā — Alauksa ezera dienvidgala tuvumā, Cēsu—Piebalgas ceļa krustojumā ar Skujenes ceļu, kolchoza "Alauksts" robežās, atrodas Krusta krogs jaukas dabas apvidū. Kolchoza priekšsēdētājs Jurciņš sadarbībā ar arch. Ausmu Skujiņu astoņdesmitajos gados bij iecerējis atjaunot bijušo kroga ēku, ierīkojot zemes stāvā kafejnīcu un izbūvējot jumta stāvā ceļotājiem istabas. Astoņdesmito gadu beigās kolchoza priekšsēdis ar jauniešu darba atbalstu sākuši vismaz ēkas salabošanu, uzliktot tai jaunu skaidu jumtu.⁶

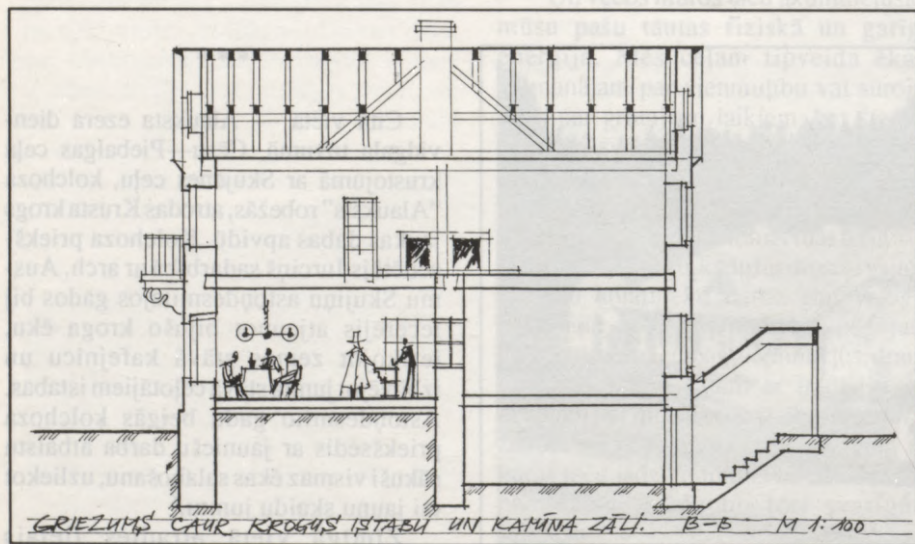
Zīmīgā vietā atradies lielais laukakmeņu mūra Gailīšu krogs — pie t. s. vecā Rīgas ceļa, kas vedis no

134. Bij. Vāveres krogs Drabešu pag. 1980. g. (J.Paegle)

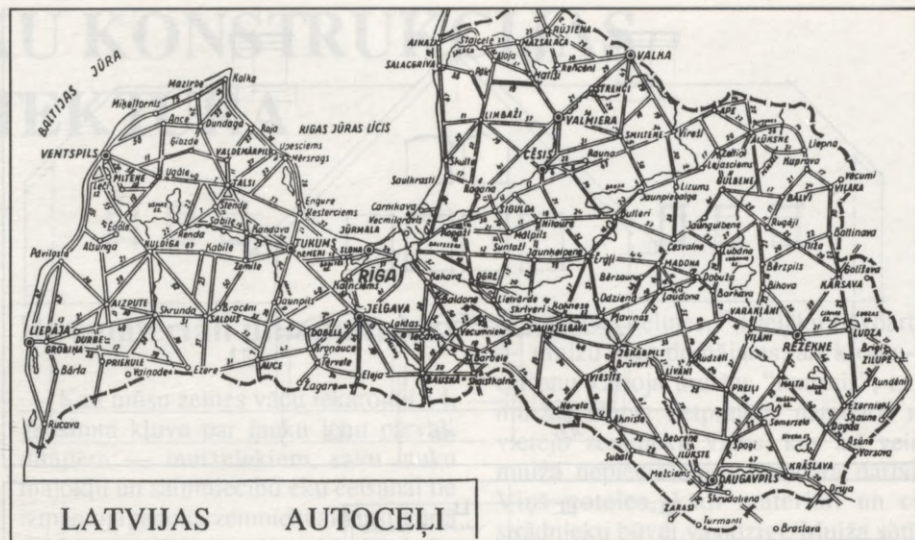

Gulbenes uz Lizumu, Jaunpiebalgu un ziemā pat pāri Alauksta ezeram uz Skujeni, Ropažiem un Rīgu. Tā tuvumā atradies Vēveru ciems, kur pagājušajā gadsimtā dzīvojuši un darbojušies slavenie audēji, kas, uzpērkot linus un vilnu, ražojuši audumus un tirgojušies ar tiem ne tikvien Rīgā, bet pat Eiropā, Polijā un Čehoslovākijā. Domājams, šai krogā bijusi arī šo amatnieku-tirgoņu sapulcēšanās vieta un izejas punkts tāliem ceļiem. Bijušo audēju mājas un krogs tagad atrodies Brīvdabas muzeja īpašumā un gādībā. Mājas sāktas restaurēt, bet ne Gailīškrogs.

135., 136. Arch. J. Paegles projekts bij. Melturkroga pārbūvei. (J. Paegle)

Vēl vizijas: pie jaukās Lorupes gravas pirms Siguldas atrodas bijušais Starpas krogs — pie bijušā lielceļa un viena kilometra attālumā no nule (1988) uzceltās Siguldas bobsleja sacīkšu trases Gaujas nacionālajā parkā. Atjaunojot pašlaik provizoriski izmantoto bijušā Starpas kroga mūra ēku un pārbūvējot to par modernu moteli-viesnīcu, uzņēmīgajam saimniekam par viesu trūkumu nebūtu jāšūdzas arī ziemā (170. att.).⁷

137. Latvijas autoceļu karte ap 1990. g. (Aa)

Nākotnes vīzijas... Ieceres bez rezultāta? Kas zina?

Kāda epizode mūsu raibā laikmeta laika griežos:

Norčēpingā (Norrköping) — Zviedrijas ostas un tirdzniecības pilsētā pie Baltijas jūras — tagad dzīvo un darbojas arī maza latviešu trimdas kolonija. Tā ir sabiedriski un kulturāli rosīga, un tajā darbojas arī amatieru mūzikas grupa “Mežrozīte”, kas uzstājas tautiešu sarīkojumos kā Norčēpingā, tā arī citos latviešu centros, muzicējot un dziedot latviešu klasiķu un pašsacerētas dziesmas. Cita starpā, viņi dzied pašsacerētu humoristisku, bet arī rosinoši cerīgu dziesmiņu:

Krodziņš “Raibie cimdi”

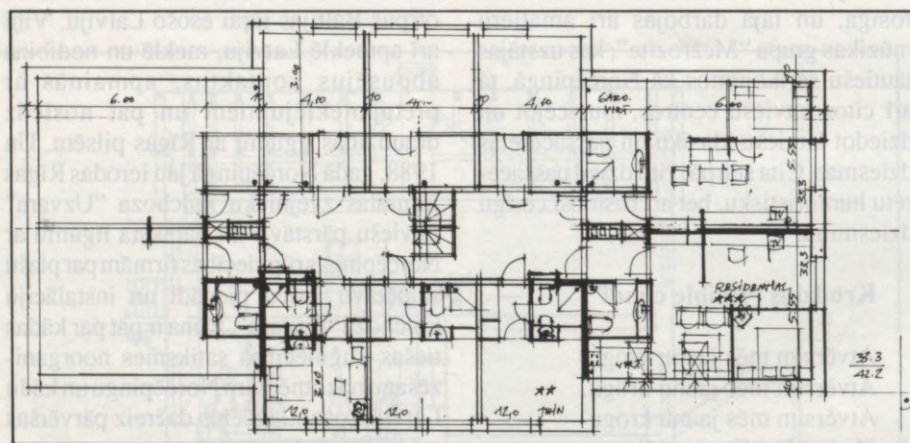
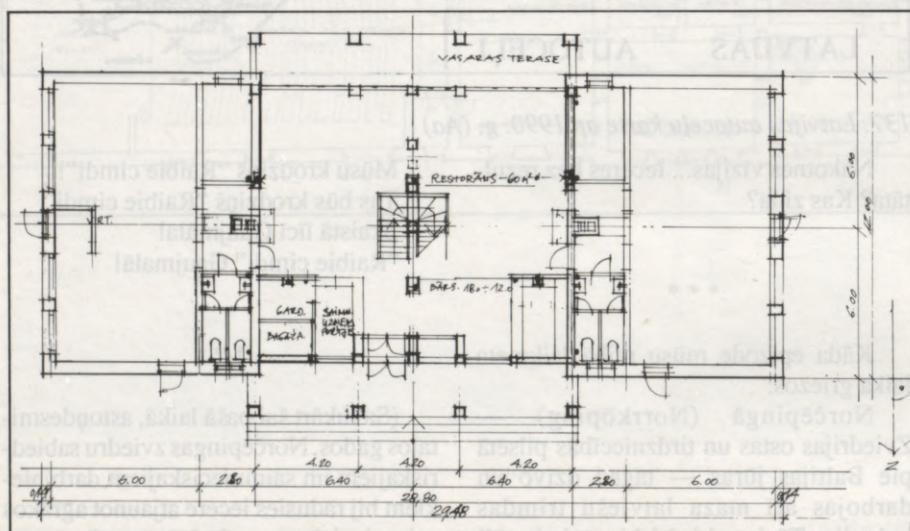
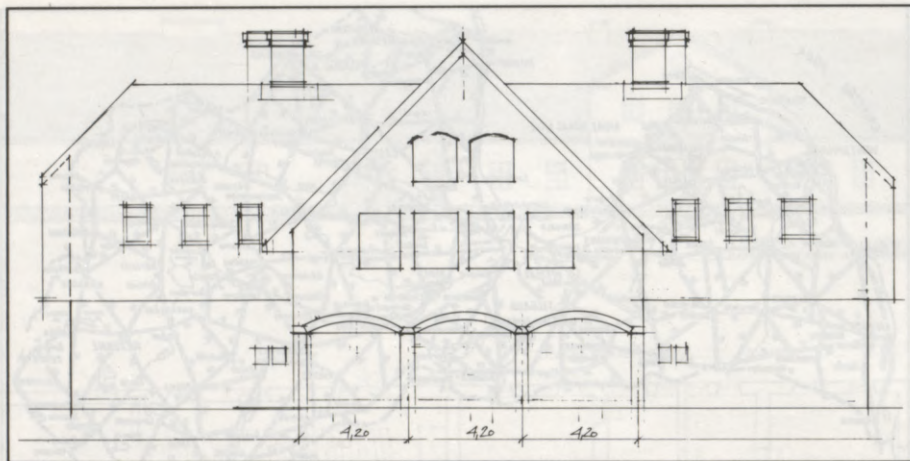
Atvērsim mēs jaunu krogu,
Atvērsim mēs jaunu krogu,
Atvērsim mēs jaunu krogu
Skaistā līcī Gaujmalā!

Celsim galdā desu, skābus kāpostus,
Ķilkas, cīsiņus un miežu putramimus.
Un turklāt vēl putojošo miestiņu.
Bet kā būs ar vārdiņu?
Sauksim viņu “Raibie cimdi”,

Mūsu krodziņš “Raibie cimdi”!
Tas būs krodziņš “Raibie cimdi”
Skaistā līcī Gaujmalā!
“Raibie cimdi” Gaujmalā!

(Savukārt šai pašā laikā, astoņdesmitajos gados, Norčēpingas zviedru sabiedriskajiem un saimnieciskajiem darbiniekiem bij radusies iecere atjaunot agrākos saimnieciskos un kultūras sakarus ar otrpus Baltijas jūrai esošo Latviju. Viņi arī apmeklēja Latviju, meklēja un nodibina abpusējus kontaktus, apmainās ar pretapmeklējumiem un pat noslēdza draudzības līgumu ar Rīgas pilsētu. Un 1988. gadā Norčēpingā jau ierodas Rīgas jūrmalas zvejnieku kolchoza “Uzvara” latviešu pārstāvji un paraksta līgumu ar Norčēpingas rūpniecības firmām par plašu saldētavu ierīču piegādi un instalāciju kolchozā “Uzvara”. Runa ir pat par kādas tiešas kuģniecības satiksmes noorganizēšanu nākotnē starp Norčēpingu un kādu Latvijas ostu... Ieceres dažreiz pārvēršas arī realitātēs.)

Vēl par pozitīvu nākotni domājat:
Pēc svaigām idejām pārveidotu un

138., 139., 140. Jaunceļama kroga skice (J.Paegle)

atjaunoti Latvijas lauku krogi nākotnē, manuprāt, varētu izcelt attiecīgā apvida — vai nu bijušo lauku, vai tagadnes — raksturīgās īpatnības, ieinteresējot un piesaistot apmeklētājus un veicinot rosmi un saimnieciskus ienākumus visam pagastam. Vēstures notikumi un vides pazīšana jau dod dažādus ierosinājumus izveidot īpatnas lokālas reminiscences vai rada jaunas intereses.

Bijušo Piebalgas vēveru un dreimaņu kādreizējā rosība un savu ražojumu izvešana ne tikvien uz Rīgu, bet pat Eiropas tirgū varētu atspoguļoties kādos Piebalgas krogos, tajos iekārtojot apvidū ražotu suvenīru standus (Gailišu krogā?). Senos un jaunākos tautas kustības centros Kurzemē un Vidzemē, kādos vēsturisku notikumu krogos varētu būt zīmīgas norādes par šiem notikumiem (Aisteres, Kauguru, Smeceres krogi?). Pat praktiski populāri varētu izvērsties atjaunoti krogi, kuri piedāvātu iecienītus un apvidum raksturīgus gardumus, piemēram, nēģus Carnikavas krogos, lašus — Daugavas krogos, butes — Kurzemes piekrastes krogos utt. (Ja šīs zīvis nākotnē te būs atrodamas...)

Jaunpārveidoto krogu saimnieciskās rosmes veicināšanai vēlams to darbību saskaņot un popularizēt.

Ceļotāju un tūristu informācijai ļoti vēlams būtu izdot vai nu par visiem novadiem kopēju izdevumu, vai tikai par atsevišķiem novadiem ilustrētas brošūras par krogiem un to atrašanās vietām (ar ceļu kartēm), aprakstot atsevišķu krogu īpatnības un priekšrocības. (Sk., piem., informāciju par Dānijas krogiem 23. lpp.)

II. KROGU ĒKU KONSTRUKCIJAS UN ARCHITEKTŪRA

Būvmateriāli un amatnieki

Kad mūsu zemes vācu iekarotāji 14. gadsimtā kļuva par lauku lēņu pārvaldītājiem — muižniekiem, savu lauku mājokļu un saimniecību ēku celšanai tie izmantoja padotos zemniekus kļaušu kārtā gan būvmateriālu — galvenokārt būvkoku — piegādei no piešķirtajiem mežiem, gan tieši ēku būvēšanai pat vēl 19. gadsimtā.¹

Piemēram, 1774. gadā A. Hupels raksta: "Lielākā daļa pat muižu dzīvojamo

ēku ir koka celtnes."² Lielāku būvdarbu — muižu ēku, domājams, arī krogu — celšanu kārtoja muižas "remesis", t. i., muižas algots lietpratējs, namdaris no vietējo zemnieku vidus, kas arī veica muižā nepieciešamos namdara darbus. Viņš noteica, kādi materiāli un cik strādnieku būvei vajadzīgi. Muiža sūtīja zemnieku kļaušu strādniekus, t. i., liecībniekus. Šos darbiniekus dažkārt ēdienreizēs pacienāja ar labāk sagatavotu ēdienu un alu, pat degvīnu. Turpretī parastajos kļaušu darbos zemniekiem bij jāņem līdzī pašiem savs uzturs. Savos būvdarbos muižas beidza sūtīt kļaušniekus-liecībniekus tikai apmēram ar 19. gadsimta otro pusi.³ Līdzīgi kā pārējo muižu ēku celtniecībā, arī krogu būvniecībā tātad piedalījušies latviešu lauku amatnieki. Dabīgi, ka, ēkas ceļot, zemnieku namdari pielietoja savu prasmi un būvtradīcijas, tāpat kā iekārtojot paši savas lauku sētas. Tāpēc arī zemnieku celtās pirmatnējās muižu ēkas līdzinājušās apkārtējām lauku ēkām, kā to rāda vēlāk saglabājušies apraksti un attēli. Arī lauku amatnieku celtās krogu ēkas uzrāda vietējās celtniecības iezīmes.

Senākā latviešu celtniecība

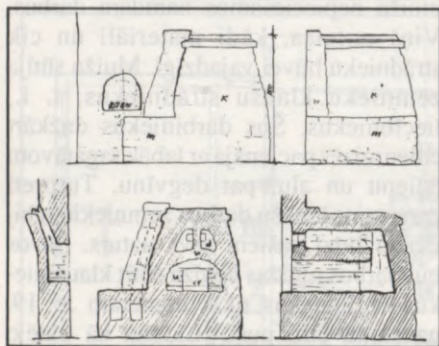
Kas būtu raksturīgs senajai latviešu lauku celtniecībai? Pirmās norādes sniedz archeoloģiskie pētījumi, izrakumi senās apbūves vietās — pilskalnos, arī Āraišu ezerā u. c. — un to apraksti zinātnieku Fr. Baloža, V. Ģintara, A. Karnupa u. c. darbos. Plašu pārskatu par to atrodam P. Kundziņa vispusīgajā darbā "Latvju sēta".¹ Īsumā: izrakumos atrasto celtņu atlieku būvmateriāls bijis koks, un ēku sienas celtas guļkoku konstrukcijā ar krusta pakšiem ēku stūros. Visbiežāk lietots skuju koks, ozols ņemts ēku pamatvaināgiem, arī durvīm, stabiem,

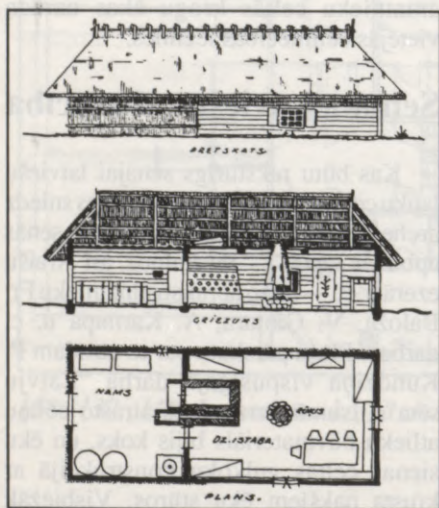
141. Āraišu ezera izrakumu 9. gs. senceltnes. (Kundziņš 1974.)

142. Āraišu ezera senceltnes rekonstrukcija. (Apals, Driba, 1993)

143. Krāns Dižgalvju m. Dunikas pag. 1934. g. (Teivens)

144. Lejniēku Klampji Bārtas pag. 18. gs. (Jaunzems)

lūkām. Guļkoku konstrukcijas pilnīgi izkoptas vēlajā dzelzslaikmetā (800.—1200.) un kļuvušas par noteicošajām arī lauku sētu izbūvē pat līdz nesēnai pagātnei.² Sienu baļķu vainagu malas tika pietēstas, lai tie cieši uzgultos viens virs otra, un netālu no baļķu galiem iecirsti robi — stūru savienojumam krusta pakšos. Pamatiem senceltnēs lietoti atsevišķi akmeņi pakšos un sienu krustojumu vietās un akmeņu pavilās sienas garumā. Bijuši arī krauti vai mālu javā mūrēti laukakmeņu pamati. Sienu baļķu pasargāšanai pret zemes mitrumu virs pamatiem liktas bērzu tāsis.³ Aizsardzībai pret uguni guļkoku sienas daudzās celtnēs bijušas apmestas māliem.⁴ Grīdas bijušas māla klona vai, līdzīgi griestiem, veidotas kā apaļkoku blīvi grodu segumi.⁵ Senceltnju postījumu un ugunsgrēku dēļ trūcīgie atradumi nedod vienveidīgus norādījumus par celtnju jumtu izveidojumu, tomēr tie ļauj secināt, ka celti slietie četrslīpju — salmiem klātie, divslīpju — lubām klātie un pat lēzeni — baļķiem, tāsīm un velēnām klāti jumti. Uguni kūra ēdienu gatavošanai atsevišķā telpā — namā, bet dzīvojamās istabas apsildīšanai bij no akmeņiem krauti vai māla kleķa ceplī.⁶ Par senajām latvju celtnēm ir saglabājušās tikai skopas ziņas. Tā Islandes vikings Egils Skalagrimsons vēsti, ka savos sirojumos Kurzemē (ap 10. gs.) lauku sētās ēku sienas bijušas celtas no lieliem baļķiem un jumti no koka un tāsim. Ēdiens gatavots namā uz ugunsкура un nests uz istabu.⁷

Atskaņu chronika (13. gs.) min koka maltuves un rijas nodedzināšanu.⁸

Vēlāku gadsimtu ceļotāju apraksti stāsta par koka guļbūvēm ar salmu vai lubu jumtiem. Piemēram, ceļotājs prof. Brants 17. gadsimtā apraksta kāda zemnieka māju Kurzemē:

“Viņi dzīvo nožēlojamās un mazās mājiņās. Tajās ir lielāko tiesu tikai viena dūmistaba un reizēm mazs pieliekamais kambarītis. Dūmistabā viņiem ir krāns no lieliem lauku akmeņiem, kā mūsu maizes krāns. Šis mājiņas celtas no resnām priedēm. Ārpusē viņi sienas nolīdzina, bet iekšpusē baļķus atstāj apaļus. Baļķus viņi tik labi salaiž kopā, ka vējš netiek cauri. Jumta segums ir no salmiem vai pamišus liktiem plēstiem kokiem. Salmus pašā augšā nodrošina pret vēju ar krusteniski novietotiem kokiem.⁹

Ceļotāju Oleara (1647.) un Meierberga (1661.) ceļojumu aprakstiem pievienotajos zīmējumos attēlotās lauku ēkas arī ir koka guļbūves krusta pakšos ar salmu vai lubu jumtiem.¹⁰

Lauku dzīvojamās un citas ēkas

Laika gaitā, guļkoku dzīvojamai vientelpai — istabai — pievienojot ugunskurināšanas telpu — namu, pakāpeniski veidojās ēkas iedalījums sīkākās vienībās. Ieeja no āra bij caur namu. Pievienotā ugunskurināšanas telpa (arī “rovīš”) sākotnēji bijusi bez griestiem. Ēdienu gatavošana veikta virs vaļējiem ugunsķiem, kuŗu dūmi izplūduši jumta telpā un no turienes pa brodiņiem (caurumiem) jumta galos laukā. Istabas krānsis kurināja no nama, un arī krāšņu dūmi izplūda tajā.¹

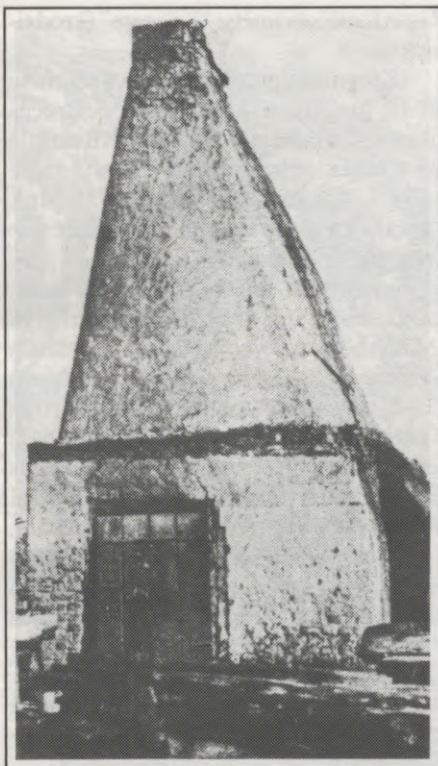
Istabas krānsis, piemēram, Kurzemē 19. gadsimtā, bij zemas, trapecveidīgas. Dažviet krāšņu sānos bij iemūrēti izdobti, vāpēti podiņi siltuma virsmas pavairošanai. Krāns sānos (dažkārt visapkārt) bij zems, arī no nama kurināms t. s. siltuma mūrītis sēdēšanai.²

Istabas apgaismošanai vakaros pie nama sienas bij iemūrēts iedobums, t. s. rūķis, kur dedzināja sīkus, sveķainus koka ugunsķiņus, un to dūmi pa kanālu arī izplūda namā³ (sk. 143. att.). Dažviet mūrēti “rūķi” atradās istabas vidū un virs tiem atradās klūgu pīts un māliem apmests dūmu uztvērējs, kas novadīja dūmus vaļējā jumta telpā⁴ (sk. 144. att.).

Pilnveidojoties mūrēšanas teknikai, lauku sētās sāka izbūvēt mūra namus — rovjus. Vispirms stāva augstumā ar velves pārsegumu. Vēlāk nama mūra sienas cēla augstāk un, sašaurinot kā skursteni, izlaida cauri jumta korei. Šādu apvalkdūmeni, t. s. manteļskursteni, sāka celt vispirms Kurzemē — laikam tuvās Rietumeiropas ietekmē, kur tas jau bij agrāk izveidojies. Sākot ar 19. gadsimtu, to varēja sastapt kā Kurzemē, tā Vidzemē ne vien muīžu dzīvojamās ēkās, bet arī latviešu sētās⁵ (sk. 145. att.).

Isi savelkot, lauku dzīvojamo ēku iekārta lielos vilcienos ir sekojoša:

Mazākās, vienkāršākās mājās ieeja no āra ir namā, kur atrodas manteļskurs-

145. Apvalkdūmenis Tupešum. Nicas pag. (Jaunzems)

tenis (ar ēdienu gatavošanas un pieslēgto istabas krāsns kurināšanas iekārtu), kas atdala mazu priekštelpu — priekšnamu, no kuŗa ir ieeja lielajā saimes istabā, kuŗu apsilda krāsns. Lielākajās dzīvojamās mājās nams ar mantelškursteni un priekšnamu atrodas ēkas vidū, mājas vienā galā ir lielā saimes istaba un viena vai vairākas mazas atsevišķas istabiņas (kambari) saimniekam, bet mājas pretējā galā — pārist. s. pretistabu. Apsildīšana un ēdiena gatavošana notika tāpat kā iepriekšminētajā mājā. Ja saimnieka kambari atradās aiz saimes istabas mājas galā, to apsildīšanai paredzētajai krāsnij cēla atsevišķu skursteni. Pretistabas mantelškursteņa otrajā pusē parasti izlietoja kā pieliekamās telpas, un tās netika apsildītas (sk. 143. att.). Vēlākos gadsimtos turpināta dzīvojamo māju papildināšana un labiekārtošana telpu sadalē, apsildīšanas un virtuves iekārtās. Koka ēku celtniecībai Latvijā raksturīga vēl bijusi arī jumta izveide. Lai labi pasargātu guļbaļķu sienas no nokrišņiem un vēja, jumtus cēla masīvus, ar platām paspārnēm. Tādējādi jumta augstums parasti ir aptuveni līdzīgs ēkas platumam un ir apmēram divas trešdaļas no ēkas kopējā augstuma. Jumta apakšējā mala sniedzas pāri ēkas sienām un tieši nosedz augšējos divus trīs vainagus.

Paspārnes sevišķi izvīzēja ēku ieejas pusē, izveidojot tur pasargātu pajumti. Jumta pārkare tad galos balstījās uz pagarinātu augšējo vainagu vai siju galiem

146. Semeku mājas Taurenēs pag. 1975. g. (Ž. Skudra)

kā konsolēm, bet ēkas vidusdaļā — vēl arī uz atbalsta stabiem. Šādas pajumtes bij sevišķi raksturīgas klētīm, kuŗām, izmantojot profilētus stabus un iegriezumu šķērssiņās, tika veidotas īpatnas lokailu fasādes (sk. 148., 149. att.). Pēc Dr. P. Kundziņa pētījumiem, šādas arhitektoniskas iezīmes norāda uz piederību kopējai ap Baltijas jūru dzīvojošo tautu senajai un raksturīgajai koka celtniecībai.⁶

Koka guļbūves krogu ēkas

Pēc iepriekšējā paskaidrojošā ievada par lauku sētu celtnēm tuvāk pievērsoties lauku krogu senākai celtniecībai, salīdzināsim arī to radniecību un atšķirības.

Pirmatnējās lauku krogu celtnes nav saglabājušās, jo acīmredzot bijušas koka. Arī senāko krogu celtnu aprakstu un attēlu nav. Tautasdziesmas, kas citādi plaši attēlo lauku sētas un to atsevišķās celtnes, par krogu ēkām cieš klusu. Nozīmīgākie apraksti un attēli par krogu celtnēm atrodami tikai, sākot ar apmēram 17. gadsimta otro pusi. Vēl vēlāk — ap 19. gadsimtu — atrodami arī krogu plānu zīmējumi.

Senākie Latvijas lauku krogu attēli, manuprāt, ir H. Tūma (Thoom) darinātās un Molina 1612. gadā publicētās Rīgas panorāmas gravīras (150. att.)¹ priekšplānā redzamās koka ēkas. Šeit Pārdaugavas pusē, pa kreisi no t. s. Sarkanā torņa (kur atradās arī Rīgas pirmās ūdensdzirnavas)², citu ēku starpā, krastā ir zīmēta koka dviņu ēka — mazākajai ēkai galā piebūvēta lielāka. Pieņēmumu, ka tā attēlo mazāku krogu ar piebūvētu lielāku stadulu, apstiprina līdzība ar 1539. gada Olava Magnusa "Carta Marina" zīmētajām viesu mājām uz ledus Baltijas jūrā (9. att.), 1661. gadā Meierberga ceļojumu albumā Šturna (I. B. Storn) zīmēto krogu Kurzemē un ap 1796. gadu Broces zīmēto Zirniša krogu. Vēl pārliecinošāks norādījums ir tas, ka ēkai no zeltiņa lodziņa ir izbāzta kārtiņa ar galā piestiprinātu sava veida senlaiku internacionālo viesu māju — krogu pazīšanas zīmi, šai gadījumā laikam koka zaru. Aiz šīs ēkas uz kādas Daugavas salas redzamajai mājai arī no zeltiņa lodziņa ir izbāzta kārtiņa — tāpat ar viesu

147. Jumta paspārne. (Aa)

mājas pazišanas zīmi, liekas, vaiņagu, rādot, ka arī te ir krogs.

Raksturīgas gravīras ainavā ir arī stafāžas detaļas: no Sarkanā torņa (un dzirnavām) uz minēto māju pusi rādīts ceļš, pa kuŗu brauc pārjūga kariete, pie priekšējās mājas — kroga stāv cilvēku grupa — vīrietis un sieviete latviešu zemnieku drēbēs sarunājas ar kādu svešnieku, un, kas vēl raksturīgi, šaurajā Daugavas līcī pie salas kroga ēkas rādīta laiva ar airētāju un trim līdzbraucējiem. Šīs detaļas simboliski rāda, ka uz šo vietu dodas ceļinieki, ka šeit dzīvo latviešu zemnieki un šeit ir laivu pārceltuve pār Daugavu uz Rīgu. Mājas ar krogu zīmēm acimredzot rāda krogu ēkas pie Daugavas pārceltnes. Abu krogu ēkas ir koka guļbūves krusta pakšos ar, liekas, lubu jumtiem. Virs jumtiem nav redzami skursteņi, un tas liek secināt, ka ēdienu gatavošana un istabas krāsns kurināšana veikta vajējā

Rīgas kartē) atzīmēts: “Krōgare” (krodzinieks).

(Kroga atrašanās Pārdaugavā atzīmēta arī 18. gs. Zīmīgi, ka vēl 1796. g. Broces (Brotze) zīmētajam krogam Kliversalā arī ir redzama iepriekšminētā senā viesu māju — krogu zīme: vaiņags (71. att.). Liekas, ka citur Latvijā šāda zīme pie krogiem nav lietota.)

Sekojošais senākais datētais lauku kroga attēls ir 1661. gada Meierberga (Meüerberg) ceļojumu albumā ievietotais Šveices mākslinieka J.R. Šturna (Storn) zīmējums ar nosaukumu “Krogs Kurzemē” (Korčma Kurljandii). Attēlā redzamas guļbūvē un krusta pakšos celtas ēkas ar salmu jumtiem, tās ir līdzīgas šai albumā zīmētajām citām lauku sētu ēkām.

Priekšplānā pa kreisi redzamā ir dvīņu ēka — kopā sabūvētas mazāka un lielāka ēka, kas, tāpat kā jau iepriekšminētajos Pārdaugavas kroga (un vēlākā laika) attēlos, norāda kroga un stadulas kopēku. Arī šai Kurzemes kroga attēlā virs jumta nav skursteņa, un tas liecina par dūmistabas iekārtu.

* * *

Zviedrijas armijas karagājienos līdzsekojošo tā laika kara ziņotāju (Genieoffiziere) zīmējumi, kuros attēloti kara notikumi, ir visai precīzi un sīki attēlo uz vietas redzēto, arī apkārtni un celtnes. Tā Zviedrijas Karaliskajā kara archīvā atrodama gravīra, kas datējama apmēram ar 1690. gadu, ar Rīgas panorāmu dienvidu virzienā. Tās priekšplānā, Vidzemes lielceļa malā, ārpus t.s. Raunas vārtiem un pilsētas soda vietai ar karātavām un mocību ratiem, redzama sīki attēlota māja, pie kuŗas apstājusies pārjūga ceļotāju kariete, pie sētas piesiets apsedlots zirgs. Acimredzot te attēlots sava veida ārpsētas krogs, varbūt te ir kāda saistība ar nodevu pārbaudi vai zirgu sagādi, kas bij parasts krogos zviedru laikā⁴ (151. att.).

Ēka ir krusta pakšos cirsta guļbūve ar aizmugurē taisnā leņķī piecirstu zemāku piebūvi (apkures namu?). Četrslīpju jumts segts, liekas, krijām vai lubām, noslogots balķiem un izvīzīts kā plata paspārne ieejas sānmalā. Jumta pārkare balstās uz četriem profilētiem koka stabiem, līdzīgi

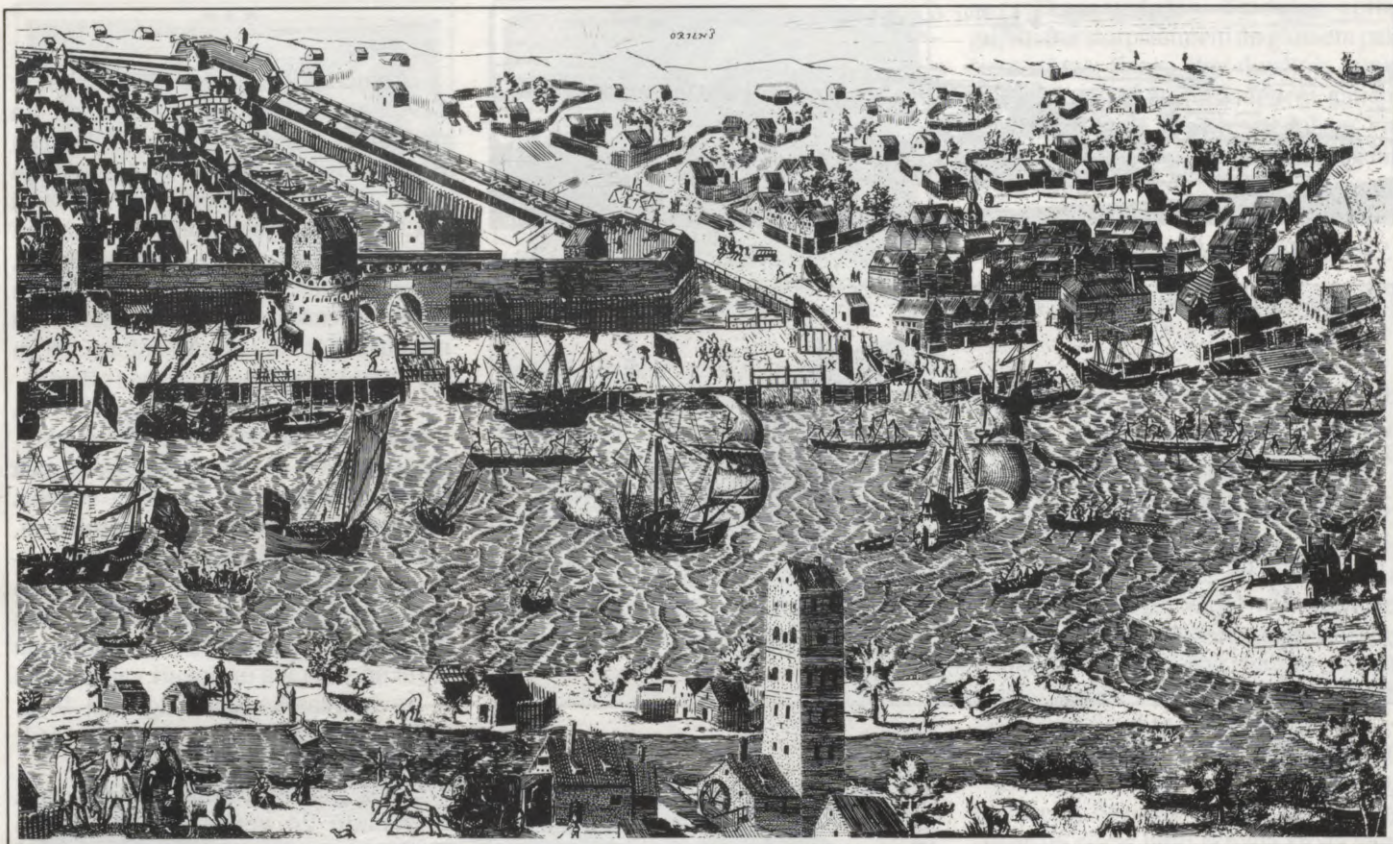
148. Dižliķu klēts Kuldīgas pag. 1932. g. (Aa)

149. Klētiņa Bebreņes pag. 1936. g. (Aa)

rovī, kas atrodas vai nu stadulā, vai kroga namā, un dūmi izplūst jumta telpā.

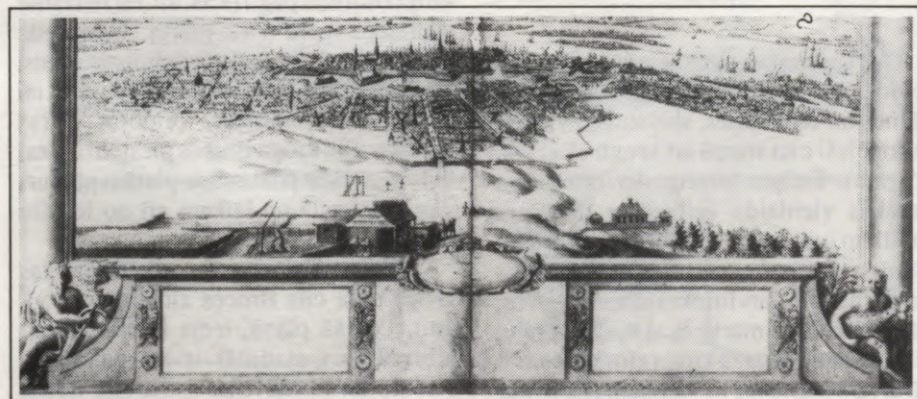
Rakstiski apstiprinājumi par krogu atrašanos Pārdaugavā šajā rajonā vēl 17. gadsimta astoņdesmitajos gados atrodami Zviedrijas realizēto Vidzemes muižu revīziju sarakstos — tā ir karte, kurā Torņkalna un Kobrona skanstes apkaimē atzīmēti krogi, krodzinieki un laivu pārcēlāji.³ Piemēram, sarakstā ar virsrakstu “Übersetzer und Arbeiter” (Pārcēlāji un strādnieki) zem nr. 108 (atzīme

150. Krogi Pārdaugavā pie Rīgas 1612. g. (Thums- Mollins)

kā latviešu zemnieku klētīm. Ēka ir bez skursteņa, tā ka kurināšana notikusi, domājams, rovi — vajējā namā.

Tai pašā Kara archīvā atrodas zviedru ģenerālleitnanta, gubernatora un

151. Rīga 1690. g. (KA)

ģenerāļa “Quartiersmeister’a” barona Stuerta pēc Zviedrijas Karaliskās Majestātes rīkojuma pagatavoti (fortifizier) divi zīmējumi-gravīras ar Kurzemes hercogistes Jelgavas un Bauskas nocietinātajām pilīm un pilsētām apmēram 18. gadsimtas sākumā.⁵

Jelgavas gravīrā (sk. 66. att.) ar nocietināto pili centrā un pilsētu aizmugurē pie Lielupes un tās atekas tilta galā, Rīgas ceļa malā, redzams kāds mājas gals, pie kuŗa apstājušies divi jātnieki un uz kuru dodas kariete. Acīmredzot te ir rādīts Jelgavas tilta krogs. Ēka ir koka guļbūve, segta ar četrslīpju, salmiem (niedrēm?) klātu jumtu ar “jumta āžiem” korē un platām paspārnēm, kas balstās uz koka stabiem. Ēkai ir zināma līdzība ar iepriekšaprakstīto krogu Rīgā pie Raunas vārtiem.

Bauskas gravīrā tālumā redzama pilsēta Mēmeles kreisajā krastā, nocietinātā Bauskas pils starp Mēmeles un Mūsas upēm un priekšplānā — Mūsas stāvajā kreisajā krastā — ēka ar vārtiem, tā varētu

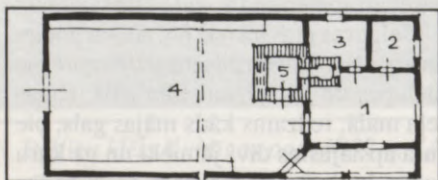

152. Bauska 17. gs. (KA)

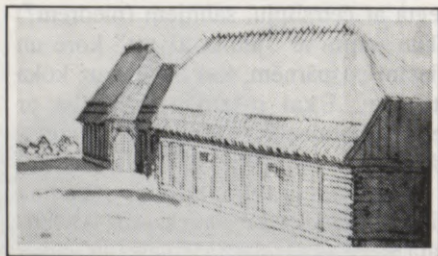

153. Dieglupes krogs Rankas pag. 1795. g. (Brotze)

būt krogs. Ēkai garām ved ceļš, pa kuru lejup brauc pārvāgā kariete un jā jātņieks. Ceļa turpinājums redzams otrpus Mūsas upei. Tādējādi šai vietā laikam ir Mūsas pārceltuve (aiz ēkas, lejā neredzama), pie kādām parasti atradās krogi. Ēka ir, liekas, koka guļbūve krusta pakšos ar statņiem guļkoku salaidumam ēkas galā un pildrežģa teknikā veidotu ēkas zeltmiņu. Jumts ir divslīpju un klāts, liekas, dakstiņiem. Virs jumta redzami divi skursteņi, kas norāda uz apkures iekārtu ar dūmvadu (sk. 152. att.).

154. Kroga plāns Ārriņā 18. gs. (Brotze)

155. Vāveres krogs 36 verstes no Rīgas. (Brotze)

17. gadsimta beigās zviedru mērnieki, revidējot Vidzemes muižas un zīmējot plānus un ceļu kartes, shematiski vietām ieskicējuši cita starpā arī krogu ēkas (sk. 45. att.). Ēciņas zīmētas kā īsākas vai garākas vienlaidu celtnes ar divslīpju jumtiem un logu un durvju iezīmēm. Zīmīga detaļa ir garākais bezlogu ēkas gals ar platām durvīm ēkas sānos un galos, kas, domājams, marķē ēkas stadulas galu. Atšķirīgs ir Suntažu kroga zīmējums ar it kā divām līdztekus novietotām ēkām, kur mazākajai (kroga?) ēkai paralēli pieslēdzas garākā ēka (stadula?) (46. att.).

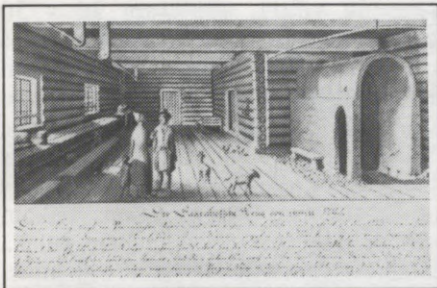
Apmēram 100 gadus vēlāk, sākot ar 1790. gadu, pateicoties čaklam un rūpīgajam vides un celtņu zīmētājam Brocem (Brotze), radušies arī daudz krogu attēlu. No tiem var secināt, ka šajā laikā vēl bija saglabājušies un tika izmantoti agrākie, primitīvie un dūmainie krogi, bet ir zīmētas arī atšķirīga veida krogu ēkas, kas raksturīgi parāda starplaikā notikušās pārmaiņas koka celtniecībā un pat mūra lauku krogu celšanas sākumu.

1796. gadā Broce zīmējis Zirniša krogu 60 verstu attālumā no Rīgas Alūksnes ceļa malā. Mazākajai kroga ēkai galā pieslejas platākā un augstākā stadula. Sienas ir koka guļbūves ar krusta pakšiem, jumts krogam pusšļaupts, stadulai — divslīpju, segts ar lubām vai krijām un noslogots balķiem; jumta kore nodrošināta ar jumta "dzērvītēm". Skursteņa iztrūkums norāda uz apkuri vaļējā namā — rovi. Ēkas kopskats atgādina 1612. gada Pārdaugavas kroga attēlu un 1661. gadā Sturna zīmētā kroga attēlu.

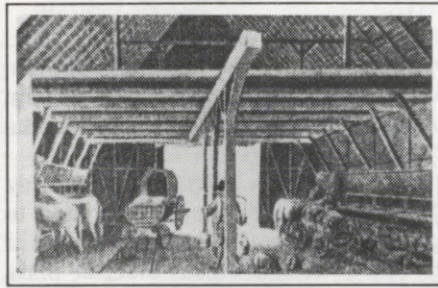
1796. gadā Broce zīmējis Šipes krogu ar stadulu 24 verstes no Rīgas pie Pleskavas ceļa — tā ir koka guļbūve krusta pakšos ar kopēju, četrslīpju jumtu, arī bez skursteņa (80. att.). Ēkas galā redzamā platā pārdurvju aila norāda stadulas vietu.

Uz krogu ēku uzlabošanu ar apkures iekārtošanu manteļskursteņa veidā norāda 1795. gadā Broces zīmētais Dieglupes krogs (Rankas pag.) (153. att.) ar redzamu skursteņa galu virs jumta. Ēku sedz kopējs, divslīpju, galos pusšļaupts jumts, pret kroga istabu izbīdīts kā pajumte un atbalstīts ar stabiem, veidojot četras lokailas. Pie kroga istabas pieslēdzas stadula visā ēkas platumā ar platām pārdurvīm ēkas galā un laikam arī no lokailu pusēs.

Līdzīgu plāna risinājumu kādā Ārriņas krogā rāda cits Broces zīmējums (154. att.). Pēc šā plāna, ieeja krogā (un arī iebraukšana stadulā) ir no palieņņa stadulā un no turienes — kroga lielajā saimes istabā, no kuņas atdalīti divi mazāki kambari. Manteļskurstenis ar ieeju atrodas

156. Kroga istaba Saaramuižā (Igaunijā) 1795. g. (Brotze)

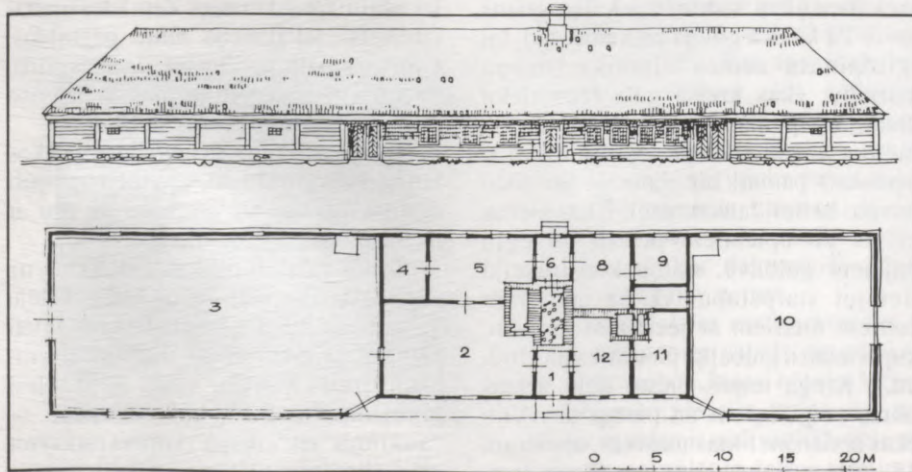
157. Stadulas iekšskats 18. gs. (Brotze)

stadulā. No skursteņa puses tika kurināta arī krāsns lielās istabas un viena kambara apsildīšanai. Ēdiena vārīšana, domājams, notika manteļskurstenī.

Tai pašā laikā Broce zīmējis veco Vāveres krogu 36 verstes no Rīgas pie Ropažu ceļa (155. att.). Šis ir tipisks lielceļa krogs. Kroga telpas atrodas drusku šaurākā un zemākā celtnē ēkas vidusdaļā, kuņai katrā galā pieslejas platākas un

158. Bij. Priedes krogs Vecumnieku pag. ap 1930. g. (BDM)

159. Priedes kroga plāns Brīvdabas muzejā.

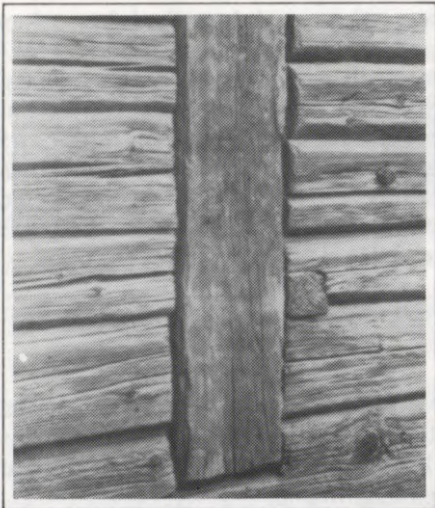
augstākas stadulas. Stadulas celtas guļbūvē ar starpstatņiem un gludiem pakšiem stūros. Kroga ēkai divslīpju jumts, stadulām — ar pusnošļauptiem galiem, segts lejas malā krijām vai lubām virs spārēm ar kabēm galos. Jumta augšdaļa segta salmiem, nostiprināta korē ar jumta “dzērvītēm”. Iebraucamās pārdurvis stadulās ir slīpā sienā pret kroga ēku.

Kāda izskatījies kroga lielā istaba līdzīgā igauņu kroģā, Broce uzzīmējis 1795. gadā, pierakstot sekojošu paskaidrojumu:

“Saaramuižas krogs iekšpusē 1795. gadā. Šis krogs atrodas Pērnavas apriņķī, Saaranen (?) draudzē un pieder Saara muižai, kas devusi vārdu visai draudzei. No zīmējuma var gūt priekšstatu par igauņu kroga būvveidu. Kaktā pie durvīm stāv rokas dzirnas. Dibenplānā esošās durvis ved vācu istabās un sānu durvis — krodzinieka kambarī. Pie sienas karājošais “instruments” kalpo apgaismošanai, tajā novietojot degošus skalus. Kazas, suņi, vistas un cūkas brīvi skraida kroga telpā. Ar “A” apzīmētais (rovis) noder kā virtuve un krāsns vienlaicīgi. Pie griestiem piestiprinātās lists pakarina šūpuli.” (156. att.)

Broces apraksts papildināms, norādot, ka ārsienā ir četru vainagu augsti divi sīkrūšu logi, zem kuriem ir garš galds ar soliem abās pusēs, un pie griestiem zem sijām piestiprinātas divas kārtis — domājams, virsdrēbju uzmešanai. Dēļu grīda, pie rovjā — akmeņu bruģis, turpat sols, telpas kaktā laikam lažiņa, kur atlaisties.

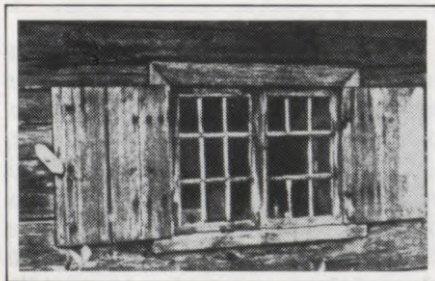
Broce zīmējis arī kāda kroga stadulas iekšskatu, parādot tehniski avansētās koka konstrukcijas — garo siju atbalstus pie ārsienām un stabu rindu stadulas vidū, un jumta krēslu spāru atbalstam. Zirgi stadulā piesieti pie silēm, kuras novietotas pie ārsienām un virs kuņām atrodas koka redeles siena novietošanai. Stadulas galā platas pārdurvis pajūgu izbraukšanai (157. att.).

160. Gulbūve statņos. (Aa)

161. Priedes kroga ieeja BDM. (Dz. Āboliņš)

162. Logs lauku mājā 18. gs. (Aa)

Pateicoties sevišķiem apstākļiem, viens no lielajiem koka lielceļu krogiem Zemgalē — Priedes krogs Vecumnieku (Vecmuižas) pagastā (Bauskas apr.) — bij saglabājies nepārveidots līdz jaunākiem laikiem un 1938. gadā to pārvietoja uz Brīvdabas muzeju. Līdz ar to par šo krogu iegūta diezgan plaša dokumentācija.⁶ Pēc ļaužu atmiņām, Priedes krogu apmēram 18. gadsimta astoņdesmitajos gados cēluši Vecmuižas (Vecumnieku) pagasta Šarlotes pusmuižas īpašnieki (Šarlotes pusmuiža bijusi savukārt Baldones muižas “mazā” vai “lopmuiža”), un tas atradies Skaistkalnes—Rīgas lielceļa malā.

Pēc pēdējā laikā archīvā atrastā plāna (159. att.) spriežot, pirmatnējais krogs 1839. gadā nodedzis un tā vietā 1840. gadā uzcelts jauns krogs agrākā izskatā.⁷ Kroga ēkas kopējais garums ir 65 metri, platums (stadulu) — 14,5 metri. Kroga istabu daļas platums — 12,5 metri. Ēkas iedalījums: centrā liels (apm. 3 x 5 m) manteļskurstenis, ieeja krogā no ceļa puses priekšnamā, no kuŗa durvis pa labi — vācu kambaros, pa kreisi — zemnieku istabās, ieeja no sētas puses ved priekšnamā, no kuŗa durvis manteļskurstenī un pa labi — kroģēšanas (letes — bufetes) telpās, pa kreisi — krodzinieka istabās. Ēkas galos: pa labi — stadula vācu pajūgiem, pa kreisi — zemnieku pajūgiem. Iebraukšana stadulās no lielceļa puses pa platām pārdurvīm, novietotām slīpā leņķī pret kroga istabu celtnes centrā. Izbaukšana no stadulām ēkas galos.

Kroga ēkas pamati celti no laukakmeņiem, samūrēti ar kaļķa-grants javu. Tā kā ēka gulēja piekalnē, tad, lai izlīdzinātu zemes virsmas līmeņa starpību, ēkas kreisā gala (zemnieku stadulas) pamati celti apmēram 1,6 metrus augsti, bet pretējā gala (vācu stadulas) pamati bij zemi — tur tikai pavelti nelieli laukakmeņi. Ēkas sienas celtas no aptēstiem priežu un egļu balķiem gulbūvē, statņu konstrukcijā lietojot starpstabus ik pa apmēram četriem metriem ar iecirstām gropēm, kuŗās ielaisti gulbalķu pietēstie gali (160. att.). Kroga telpās plēsto dēļu grīdas liktas uz gulšņiem un pietapotas. Virs ēkas ārsienām liktas masīvas, apmēram 15 metrus garas sijas, apcirstas četr-

šķautņu veidā, apmēram 30 x 30 centimetru šķērsgriezumā, kas novietotas uz ārsienu konstruktīvajiem stabiem. Kroga telpām virs sijām ieklāti plati dēļu triniša griesti. Ēku sedz četrslīpju jumts. Virs ēkas sijām statņos konstruēts dubults jumta spāru krēsls, kas tur garās spāres ar līmeniskām kārtīm. Jumts laikam sākotnēji segts ar plēstām lubām, vēlākā laikā tas vairāk reizu mainīts ar jumstiņiem. Ēkas vidusdaļā — kroga ieejas pusē — vienlaidu jumts veido apmēram divus metrus platu paspārni, kuŗu veido ēkas griestu siju gali, kas apakšpusē apšūti dēļiem. Kroga ieejas durvju priekšā (no lielceļa puses) bijušas dažu kāpienu trepes ar nelielu platformu un koka soliem abpus durvīm sēdēšanai (tagad atjaunotas).

Visas koka konstrukcijas veiktas tikai ar cirvi, bez zāģa palīdzības. Mezglu vietas apstrādātas sevišķi rūpīgi un lielāka stipruma dēļ satapotas ar ozola un bērza tapām. Kroga ēkas vidū uzmūrēts no akmeņiem un ķieģeļiem apmēram 3 x 5 metrus liels manteļskurstenis ar ieeju tajā no sētas puses priekšnama. Manteļskurstenī virs vaļējiem uguns kuriem dzelzs un koka kāšos pakārtos grāpjos gatavots ēdiens, bet augšā skurstenī “ārduņos” karināta gaļa un desas žāvēšanai. Manteļskursteņa sānos pieslēdzas liela krāsns ar siltuma mūrīti sānos, kuŗa apsilda lielo kroga istabu un letes istabu. Dūmi no šīs krāsns tiek ievadīti tieši manteļskurstenī. Krāsns priekšā (arī priekšnamos) — ķieģeļu klons. Vācu kambaru un krodzinieku istabiņu apsildīšanai celta īpaša krāsns, no kuŗas dūmi pa mūrētu pievadu arī tiek ievadīti manteļskurstenī. Zem letes istabas izbūvēts laukakmeņa mūra pagrabnišs, kuŗā var nokļūt, paceļot lūku istabas grīdā. Pagrabā glabāta pārtika, alus un degvīna mucas, uzveltas uz koka steķiem.

Kroga telpās¹² logi apmainīti vēlākos laikos. Pēc nostāstiem, sākotnēji tie bijuši mazāki, sikrūtāini, atverami uz āru ar maziem t. s. kaplodziņiem.

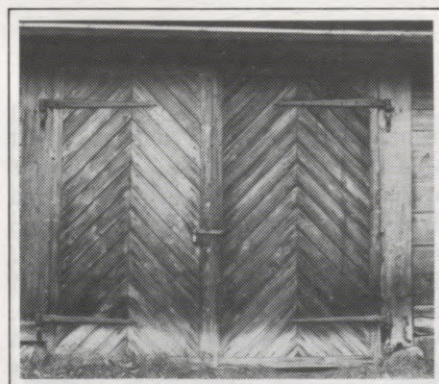
Senās ārdurvis bijušas “oderētas”, uz statenisku dēļu vērtņem ar lielām kalēju kaltām naglām skujiņas rakstā uzngloti plānāki, profilēti dēļi. Durvju atveramam dzelzs kliņķim vienā pusē bijusi paceļama “mēlīte”, bet otrā pusē — “aizkritnis” un “cilpiņa”, kuŗiem caurverot priekškaramo atslēgu, durvis varēja

163. Priedes kroga logs BDM. (Dz. Āboliņš)

164. Priedes kroga ārdurvis BDM. (Ibid.)

165. Priedes kroga stadulas durvis BDM. (Ibid.)

aizslēgt. Pašreizējās durvis pagatavotas pēc veco durvju parauga (164. att.). Kroga lielajā istabā un bufetes telpā baļķu sienas un griesti bijuši balsināti, bet vācu kambaros sienas apmetas ar mālu apmetumu un pēc tam balsinātas ar kaļķu pienu. Lielajā kroga istabā novietoti lieli gari galdi uz krusta kājām un smagi, šķelta koka soli sēdēšanai.

No lielās kroga istabas durvis veda bufetes istabiņā, kur senāk stāvējusi virpotām margām iežogota bufete — lete ar koka ķebļiem pie tās. Bufetes telpā stāvējuši arī daži mazāki, balti noberzti galdiņi ar krēsliem viesu vajadzībām. Pie sienas vēl bijuši koka plaukti, kur stāvējuši pārdodamie ēdieni un dzērieni. Vēlu naktī bufetes istabas durvis uz lielo istabu krodzinieks noslēdzis. Blakus durvīm atradies mazs lodziņš. Ja vēlīe nakts iebraucēji — ceļavīri vēlējušies ko dabūt, tie klauvējuši pie šī lodziņa un krodzinieks to atvēris un pasniedzis prasīto, durvis nemaz neatvērdams. Vācu kambaros bijuši novietoti glītāki galdiņi, bijušas arī aplātas gultas, un viss vienmēr labi uzposts, labākus viesus gaidot.

Mazākā stadula bijusi paredzēta kungu zirgiem un karietēm. No vācu kambariem stadulā nokļuva, ejot cauri mazam koridoram. Stadulas kaktā laikam bijusi ierīkota sausā ateja. Lielajā — zemnieku — stadulā ieeja bij tieši no lielās kroga istabas. Gar sienmalām uz zemē iedzītiem stabiem novietotas vienkoka siles ar iecirstiem iedobumiem — “lomiem”, lai katram zirgam būtu savs nodalījums, un virs silēm — koka redeles siena ielikšanai. Zirgu piesiešanai ārsienās bijuši iedzīti koka vadži. Lielās stadulas kaktā bijis ierīkots krodzinieka cūku aizgalds. Tas tur ierīkots ar praktisku nolūku, jo, ceļavīriem aizbraucot, kroga meita saslaucījusi zirgu siles atkritumus krodzinieka barokļiem. Vēlā vakarā krodzinieks stadulu durvis aizslēdzis līdz rīta gaismai, lai zagļi nevarētu aizvest guļošo ceļavīru zirgus un pajūgus. Par naktsmājām Priedes krogā maksa nav ņemta.

Krodziniekam saimniekošanai bijis arī neliels zemes gabals, un pie kroga, otrpus lielceļam, bijusi kūts un klēts. 19. gadsimta beigās par krogu un zemes gabalu vajadzējis maksāt 400 rubļu nomu gadā, nomaksājot to četros termiņos.

* * *

Ar 18. gadsimta beigām izbeidzās arī vairākus gadsimtus ilga koka lauku krogu celšanas periods. Būvdarbu veicēji, lauku amatnieki, atšķirīgajam darba uzdevumam — kroga celtni — bij pielietojuši savas līdzšinējās prakses — lauku sētu — celšanas pieredzi un zināšanas, sākot jau ar būvmateriāla izvēli. Viņi lietoja izturīgo, sveķaino skuju koku — priedes un egles — baļķus un to sagatavošanā vadījās pēc seniem novērojumiem. Piemēram, kokus mežā cirst bij vēlams decembra un janvāra mēnešos, pie tam vēl vecā — dilstošā — mēneša fāzē, kad kokos ir vismazākā sulas cirkulācija. Šādu iedzimto, “bauru”, gudrības pareizumu jau sen bij spiesti atzīt arī zemes valdītāji vācieši. Piemēram, S. Guberta (Salomonis Guberti) 1688. gadā izdotajā grāmatā “Stratagema oeconomikum” (veltīta “jauniem, nepiedzīvojušiem muižkungiem”⁸⁾) un J. Hermaņa no Neidenburgas (Johann Hermann von Neidenburg) 1695. gadā izdotajā grāmatā “Liefvländische Landman” ir lasāmi daudzi šādi tautā noklausīti ieteikumi.

* * *

Kroga ēkas iedalījums savukārt bij parastās lauku dzīvojamās ēkas atkārtojums — ieeja no āra bij namā ar rovi vai manteļskursteni un tālāk — lielajā kroga istabā. Vēlākajā iekārtojumā iedalījums papildinājās ar istabiņām kroga istabas galā un arī namam pretējā galā. Atšķirīgais jauninājums bij stadula — Kurzemē lielākoties viena, Vidzemē — divas. Sākotnēji stadulas tika būvētas kā atšķirīgas — platākas un augstākas piebūvētas ēkas, bet vēlākā laikā — zem viena apvienojoša jumta.

Arī būvdarbos — koku konstrukcijās un formās — lauku namdari lietoja ierastos un tradicionālos paņēmienus. Zīmīgi, ka viņu celtajām muižu ēkām nav lauku sētās sastopamo īpatnējo sīkdaļu individuālo formu, nav rotājumu, īpatnējo kokgriezumu, kalumu, krāsojumu, kādus var vērot sevišķi pie klētīm vai saiešanas namiem. Tas, domājams, liecina par zemnieku, muižu ēku cēlāju, attieksmi pret šo darbu: tas bij tikai uzdots, daļēji pat uzspiests darbs, kuru veica gan protoši un apzinīgi, bet bez tuvākas saistības un

166. Guļbūves siena ar mūra pīlāru. (Aa)

intereses. Tas pats sakāms par koka krogu ēkām.

Tomēr ir viens izņēmums. Bijis vēlams kroga āra ieejas priekšā izveidot nokrišņiem pasargātu pajumti, un dažviet, it īpaši Kurzemē, lauku namdari krogu ēku priekšā izveidoja garu palieveni, kāds raksturīgs lauku sētu klētīm: ēkas kopējo jumtu izbīdīja ēkas ieejas pusē, veidojot pārkari, jumta malu dažviet atbalstot ar stabiem. Šī no klētīm pārņemtā fasādes īpatnība vēlāk atbalsojās pat sekojošā laika mūra krogu arhitektūrā.

Jaukta materiāla krogu ēkas

Koka krogu celšanas beigu periodā sāka parādīties jaukta materiāla celtnes.

167. Bij. Dobes krogs Zlēku pag. 1966. g. (Ž. Skudra)

168. Krogs pie Lielstraupes 18. gs. (Brotze)

Turpinot būvēt kroga ēkas dzīvojamo daļu koka guļbūvē, vispirms stadulās sāk ieviest arī mūra daļas. Piemēram, stadulu guļbaļķu sienas ceļ starp mūrētiem stabiem, lietojot vai nu vienīgi laukakmeņus, vai ķieģeļus ar laukakmeņu "serdi" (166. att.). Šādā veidā, piemēram, celts Vecpiebalgas Nāgeles krogs¹.

Krogu ēku zeltņus kokmateriālu taupīšanas dēļ bieži ceļ pildrežģu konstrukcijā ar māla kleķa vai ķieģeļu pildījumu. Šādas mūra daļas palaikam arī balsina (167. att.).

Joprojām turpinot celt kroga apdzīvojamo daļu koka konstrukcijās (ieciņītā ēkas mājīgā sausuma dēļ), sāk būvēt mūra stadulas, kā to rāda 1795. gadā Broces zīmētais Vidzemes krogs ceļmalā starp Liel- un Mazstraupi (168. att.). Šeit stadulas mūris celts, liekas, no ķieģeļiem un arī balsināts. Pārdurvis iebraukšanai zem ēkas pajumtes un izbraukšanai — ēkas galā ir zemes līmenī. Kroga koka grīda atradusies krietni augstu virs zemes, ko norāda paaugstinātās kāpnes ieejas durvju priekšā. Divslīpju un pusnošļauptā jumta segums jau — kārņiņi.

Lauku mūra celtnēs visbiežāk lietoja laukakmeņus. Pamatiem un mūra lejmalā ņēma veselus prāvus akmeņus, sienām — plēstu akmeņu puses, apmūrējot ailu malas un pārsedzes ķieģeļiem. Pirmatnējais, bet pārbūvētais Bērzu krogs Piebalgas ceļā ar koka guļbaļķu kroga ēkas galu un laukakmeņu stadulu saglabājies līdz mūsu dienām (169. att.). Ieeja krogā pa pārdurvīm ar kāpnēm (otras durvis ēkas galā ir jauniekārtotas), iebraukšana stadulā — zemes līmenī.

19. gadsimtā celtie krogi iekārtā un plāna risinājumā lielos vilcienos atbilst senāko krogu paraugiem. Turpretī ēkas ārējā izveidojumā vērojama liela dažādība. To izraisīja tas, ka uz vietas bij vieglāk un lētāk iegūstami būvmateriāli: māls, akmeņi, ķieģeļi, kārņiņi. Arī pieejamie būvamatnieki un to prasme. Mainījušās arī prasības krogu izmantošanā (piem., stadulu lielums pieaugušās satiksmes vajadzībām pie šosejām), kā arī muižu valdītāju interese un ambīcijas

169. Bij. Bērzu krogs Veselavas pag. 1977. g. (Ž. Skudra)

170. Bij. Lestenes krogs ap 1920. g. (Pirang)

171. Vecais Sņiķes krogs pie Jelgavas. (Aa)

172. Bij. krogs pie Slagūnes. (Ž. Skudra.)

muižu ēku celtniecībā. Tālākminēto krogu veidi raksturo teikto.

Zemgalē ir maz mežu koka būvmateriālu iegūšanai. Lestenes kroga apdzīvojamā daļa celta kā pildrežģu celtnē, bet stadula — ķieģeļu mūra (tur redzami logi ir vēlāka laika pārbūve) (170. att.). Bet “jaunmodes” un Latvijas lauku celtniecībai svešā — pildrežģu teknikā — celtā kroga jumta paspārne balstās uz Kurzemes klētīm raksturīgajām koka atbalststabu lokailām!

Jaukta būvmateriāla ēkas cēla attiecīgā darba pratēji amatnieki, šai gadījumā — mūrnieki un namdari. Vērojot šeit atšķirīgu stilu iezīmju blakusnostādījumu, rodas jautājums, vai Lestenes kroga celšanā nav strādājuši, piemēram, pilsētas mūrnieki un lauku namdari un vai tie nav bijuši pat atšķirīgu tautību — vācu un latviešu — amatnieki. Masīvais vienlaidu jumts segts kārņiņiem. Kroga priekšā — raksturīgās koka slitas zirgu piesiešanai.

Ceļot mūra krogus Kurzemē un Zemgalē, virs ēkas mūra stāva jumta zelmiņu bieži cēla pildrežģu teknikā. Dobes krogs pie Kuldīgas—Ventspils ceļa celts pirmatnējā veidā: mazākajai kroga ēkai ar zemāko jumtu piebūvēta platākā stadula ar augstāku jumtu (167. att.). Kā krogam, tā stadulai jumta zelmiņi celti kā pildrežģi. Ēkas, domājams, bijušas ķieģeļu mūra, apmestas un balsinātas, atstājot redzamu zelmiņu

173., 174. Bij. Unguru krogs Kūduma pag. (PPC)

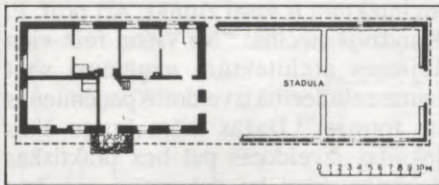
pildrežģu koka konstrukciju. Vienlaidu augstuma kroga un stadulas ēkām Zemgalē (sk. Sniķes kroga att.) arī zelmiņi mūrēti pildrežģu konstrukcijā. Arī Slagūnes kroga vienplatuma un apmestajai mūra ēkai jumta zelmiņš veidots pildrežģu konstrukcijā (172. att.). (Attēlā redzamajam ēkas zelmiņam labajā pusē nobrukušā apmetuma vietā provizoriski uznaģlots jumstiņu segums.)

Arī Vidzemē atsevišķi krogi celti jauktā mūra teknikā. Piemēram, 1841. gadā celtajam Ungurmuižas krogam (Kūduma pag., Cēsu apr.) kroga celtnes daļa un stadulas aizmugures un gala sienas puse mūrēta no laukakmeņu mūra, bet stadulas priekšpuse (pret ceļu) un puse no gala sienas, kā arī kopējās ēkas abi zelmiņi — pildrežģu konstrukcijā (173. att.).

Unguru krogs celts muižas tuvumā, lielceļa malā. Krogu un apmēram metru platāko stadulu sedz kopējs divslīpju jumts, veidojot virs kroga ieejas durvīm un stadulas slīpi iebūvētajiem iebraucamajiem vārtiem platu paspārni (bez atbalsta stabiem). Krogā pa labi no ieejas durvīm atradusies lielā kroga istaba, pa kreisi no ieejas — smalko viesu un krodznieka dzīvojamās telpas (tagad pārbūvētas). Stadula senāk laikam bijusi dalīta divās daļās. Ārsienas — neapmests laukakmeņu mūris, ap ailām apmetumā izveidotas gludas apmales, kas vēl balsinātas. Pildrežģu sienas — ķieģeļu, apmestas un balsinātas.²

Mūra kroga ēkas

Kurzemē, pa daļai arī Zemgalē, krogi sākotnēji un arī vēlāk mūra ēku celšanas laikā, 18. gadsimta beigās, lielākoties celti ar vienu stadulu. Tie arī bijuši mūra, galvenokārt ķieģeļu, retāk laukakmeņu ar ķieģeļu izmūrētām ailām un arī ēkas zelmiņiem. Ārsienas bieži apmestas un balsinātas. Divslīpju jumts ar pusnošļauptiem galiem veidots vienlaidus, savienojot šaurāko — kroga ēkas — jumtu un platāko — stadulas — jumtu ar iestarpinātu slīpu jumta posmu. Jumti segti jumstiņiem vai kārniņiem (176. att.). Zemgalē pie lielākajiem satiksmes ceļiem celti paretam krogi arī ar divām stadulām, katru savā

175. Unguru kroga plāns. (Ibid.)

ēkas galā. Kroga istabu ķieģeļu ār sienas nereti apmestas un balsinātas (177. att.). Vidzemē, pateicoties tur bagāti atrodami laukakmeņiem, tie arī izmantoti mūra ēku, arī krogu, būvēs. Mūrējot ār sienas, lielākie laukakmeņi likti pamatos un arī ēkas stūros. Mūra javas laukumīņi starp laukakmeņiem saķīlēti ar akmens šķembām. Stadulu mūri ēkas galos ir neapmesti, kroga apdzīvojamā daļa ēkas vidū bieži apmesta un balsināta, tāpat

durvju un logu ailu apmales stadulu mūru sienās. Ēka parasti ir vienā platumā, ar divslīpju, galos pusnošļauptu jumtu, segtu, visbiežāk, jumstiņiem. (Jumta izbūves ieejas durvju priekšā, bet dažviet bij celts izvirzīts un apjums koka palievenis ēkas sānos.) (178. att.) Daļa mūra krogu celti līdzīgi koka krogiem ar vienādi platu jumtu, kas sedz šaurāko — kroga ēkas — daļu un platako — vienu vai divas stadulas, tādējādi veidojot jumta pārkari — palieveni kroga ēkas priekšā.

176. Aizputes krogs 19. gs. (Aa)

Ja kādā apvidū atrodami pietiekamā daudzumā lielāki laukakmeņi, tad mūra ēku celšanai tos plakaniski pārskalda un, sienas mūrējot, novieto iespējami cieši kopā, izveidojot it blīvu akmens sienas virsmu. Šādos gadījumos dažkārt ēku galu zelmiņus neizmūrē, bet iesedz dēļiem. Ar plēstu laukakmeņu mūra sienām, piemēram, celts Vietalvas vecais krogs. Bijušajā stadulā izmūrējot pārdurvis, izlaužot lielas logu ailas, uzceļot jumta izbūvi u. c., bijušais krogs ir pārbūvēts, un tagad to lieto kā aptieku (179. att.).

Latvijas laukakmeņi ir dažādas struktūras un krāsas — pārsvarā pelēkos, brūnos un rūsganos toņos. Mūros saskatīti tos novietojot, ieguva it krāsainu mozaīku, kas spēcīgi kontrastēja ar ēkas balsinātajām daļām.

Neatkarīgi no stadulu novietnes mūra krogu dzīvojamo telpu plānojums līdzinājās agrāko laiku koka dzīvojamo māju un krogu iekārtai: ieeja no āra bij namā, kur atradās lielais manteskurstenis, no tā vienā pusē — durvis uz lielo kroga (zemnieku) istabu ar letes u. c. istabiņām — un otrā pusē — durvis uz vācu galu (180. att.). Vācu stadulā varēja būt papildus iekārtota sausā ateja un atsevišķi nodalījumi zirgiem — steliņģi.

177. Krača krogs. (Lejniēks)

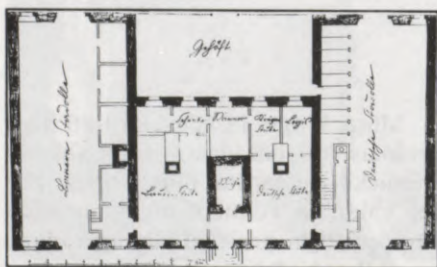
Mūra krogu fasādes turpreti tika veidotas ļoti dažādas — atkarībā no mūrnieku zināšanām, muižas īpašnieka vai valdītāja vēlmēm un pieaicinātā būvspeciālista projekta. Visumā mūra krogu ēkas bij līdzīgas attiecīgās muižas citām saimniecības ēkām, jo tika celtas

178. Bij. Bērzaunes krogs 1967. g. (Ž. Skudra)

179. Bij. Vietalvas krogs 1967. g. (Ž. Skudra)

180. Vidzemes krogaplāns 18. gs. (Brotze)

tajā pašā vadībā un to veica tie paši amatnieki. Zemnieku līdzdalība būvēs joprojām turpinājās, viņi tika izmantoti akmeņu un grants (arī koku) pievešanā kļaušu kārtībā.

Blakus dažādo vēsturisko stilu iezīmju pielietošanai mūra muižu saimniecības un arī krogu ēkās interesanta ir lokailu un jumta atbalststabu izmantošana. Lauku celtniecībai raksturīgo klētspriekšu izveidojumu atdarinājumi muižu ēku mūra

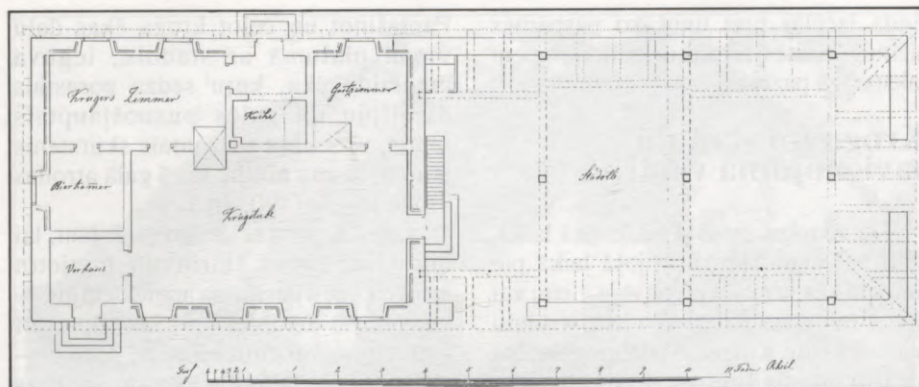
architektūrā ir visai zīmīgi. Arī prof. P. Kundziņš liecina: "Ne vienu reiz vien šejienes architektūra uzņēmusi sevi tautas celtniecībā izveidotos paņēmienus un formas."¹ Dažās mūra krogu ēkās lokailas izveidotas pat bez praktiskas nozīmes, tikai lai dekoratīvi uzsvērtu kroga dzīvojamo daļu un ieeju tajā. Piemēram, Gatartas kroga vienlaidus ēkai kroga posma siena mūrēta lokailās, apmesta un balsināta, bet stadulas sienas ir laukakmeņu mūra un neapmestas. Ēkai ir divslīpju, galos pusnošļaupts un kārnīņiem segts jumts. (Fotogrāfijā redzami jumta logi ir vēlāka laika pārbūve.) (182. att.)²

Zārdakalna krogs Grostonas pagastā bijis mūra — neapmests, bet balsināts un segts ar masīvu, divslīpju un galos pusnošļauptu jumstiņiem segtu jumtu (183. att.).³ Plato un abos ēkas galos novietoto stadulu ietverta ir kroga šaurākā, dzīvojamā daļa, kuras priekšā kopējais jumts veido paspārni, atbalstītu uz četriem mūrētiem stabiem.

Ar līdzīgu plāna risinājumu celti arī atšķirīga veida krogi. Tādu rāda kāda tuvāk neminēta Vidzemes kroga 19. gadsimta sākumā Broces zīmētais plāns (184. att.). Kroga ēkas dzīvojamā daļa šē celta mūra, bet abas stadulas — koka guļbūvē starp mūra stabiem. Kopējā jumta veidotā paspārne kroga priekšā balstās uz koka stabiem virs mūrētām bāzēm. Ieeja no āra veda krogā caur izbīdītu vējtveri. Ēkas vidū atradās liels manteļskurstenis. Pa labi — lielā kroga istaba ar atsevišķām istabiņām letei un krodziniekam, pa kreisi — istabiņa vācu ceļotājiem ar ieejām no vidus koridora. Pa labi — zemnieku stadula, pa kreisi — vācu stadula ar ierīkotu sauso atēju un nodalījumiem zirgiem. Iebraukšanas pārdurvis stadulā no pajumtes puses slīpā sienā, izbraukšana — stadulu galos.

Stadulu ārsienas ar jauktu būvmateriālu būvēja vēl atšķirīgi arī tādā veidā, ka stadulu galu sienas un zeltņus cēla no laukakmeņiem, bet stadulu sānos guļbaļķu posmus ievietoja starp dažus metrus platām laukakmeņu mūra sienu daļām (185. att.).

Lielo un bagāto muižu raženajā būvperiodā 18. gadsimta beigās un īpaši 19. gadsimtā lielmanīgi celto muižas ēku veids atspoguļojies arī krogu būvēs, kur pielietotas architektūras stilu formas.

181. Kuiļa krogs, projekts 1841. g. (PPC)

182. Gatartas krogs 19. gs. (Pirang)

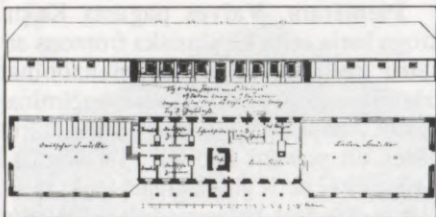

183. Zārdakalna krogs Grostonas pag. 19. gs. (Pirang)

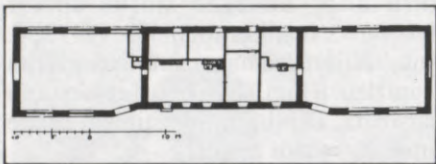
Piemēram, Vaives pagasta Kaķu kroga ieeja celta kā klasisks frontons ar četru kolonnu atbalstītu menzonīna izbūvi jumtā un pusloka lodziņu zelmiņa centrā. Apaļajām kolonnām ir četras stūru bāzes un plakani kapiteļi (1864. att.). Kroga ēkai abos galos taisnā leņķī tieši klāt piebūvētas lielas stadulas. Stadulu galos bijušas platas pārdurvis lokailās, kuŗu aillas un ēkas stūrus aptver dekoratīvs rustikas rotājums. (1973. g. fotogrāfijā redzamas aizmūrētas aillas un jaunizlauzti logi.) Ēka bijusi apmesta un balsināta. Divslīpju, jumstiņiem segtie jumti ir vienādi augsti.

Visai raksturīgs ir 19. gadsimta pirmajā pusē celtais Vāveres krogs Vaives pagastā, Rīgas—Pleskavas šosejas malā, 81 kilometru no Rīgas. Brīvi stāvošo kroga ēku abos galos iejōz arī brīvi stāvošas lielas stadulas, izvietotas perpendikulāri kroga ēkai. Stadulas ar krogu savienotas ar īsiem un zemiem gaitenīem. Mūŗa ēkas sedz divslīpju, galos pusnošļaupti, jumstiņiem klāti jumti, kuri, neskatoties uz ēku atšķirīgiem platumiem, ieturēti vienādā augstumā. Ēkas celtas ar klasiskās arhitektūras stila detaļām. Stadulas ir celtas no neapmesta rūsas krāsas dolomītakmeņu mūŗa, ar pusloka loģiem ēkas sānu augšmalās un zelmiņos un lielām pārdurvīm — vārtiem ēkas galos. Ķieģeļu mūŗa, apmesta un balsināta. Kroga ēku sedzošais jumts ārdurvju ieejas pusē izbīdīts ar pārkari, kas balstās uz sešām koka kolonnām, veidojot palieveni visas ēkas priekšā. Kolonnām ir vienkāršota klasiska forma ar vienmērīga lieluma stabiem, vienādas formas bāzēm un kapiteļiem — ar valnīti un abaka plāksni (187. att.). Pārbūvētās Vāveres kroga ēkas pastāv vēl tagad un skaitās republikas nozīmes arhitektūras piemineklis.

Interesanti ir atskatīties un salīdzināt Vāveres kroga un ap 17. gadsimta beigām Rīgas pievārtē celtā koka kroga attēlus (sk. 151. att.). Neskatoties uz atšķirīgo būvmateriālu, atšķirīgām iezīmēm un pāris gadsimtu ilgo ēku celšanas laika atstarpi, nenoliedzami ir saskatāma abu krogu radnieciska vizuālā līdzība. Vispār kopējā lauku krogu ārējā raksturīgā pazīme ir bijusi pret ceļu vērsta ēkas ieejas priekšā veidotā plašā jumta paspārne kā aicinājums patverties sliktos laika apstākļos. Bieži gaišā jumta balsta stabu

184. Drabešukroga plāns 18. gs. (Pirang)

185. Smeceres kroga plāns Lazdonas pag. (Lat. konv. vārdn.)

186. Bij. Kaķu krogs Vaives pag. 1973. g. (Ž. Skudra)

187. Vāveres krogs Drabešu pag. 19. gs. (Pirang)

rinda izcēlās pret tumšāko paspārnes aizmuguri un bij arī tālu redzama krogiem raksturīgā pazīme.

Krogu un stadulu savienojuma veidi

Daļa krogu, sevišķi vissenākā laikā, celti bez stadulām. Sekojošā laikā pie lielceļu krogu ēkām piebūvēja vienu vai divas stadulas. Krogi ar vienu stadulu pārsvarā celti Kurzemē un Zemgalē, bet ar divām stadulām — lielākoties Vidzemē un vispār pie lielajiem satiksmes ceļiem.

Kroga un stadulas ēku daļu savienošanu atrisināja dažādā veidā. Senākā, īpaši koka krogu celšanas laikā, bet arī mūra krogos platākā un augstākā stadulas ēka gareniski pieslēgās

Paplašinot un ceļot kroga ēkas daļu vienā platumā ar stadulu, ieguva vienlaidu ēku, kuŗu sedza parastais divslīpju un galos pusnošļauptais jumts, virs kuŗa redzamais skurstenis jau no tāluma rādīja, kuŗā galā atrodas kroga telpas (190. att.).

Ceļot krogus ar divām stadulām, lai būtu iespējams šķirot un novietot atsevišķi ne vien kroga apmeklētājus — kungus no zemniekiem, bet tāpat arī viņu zirgus vai citus lopiņus, lielāko — zemnieku stadulu cēla vienā kroga ēkas galā, bet vācu stadulu — ēkas pretējā galā.

Apvienošanu kopējā ēkā veica dažādā veidā, laikam sākotnēji mazākajai kroga ēkai ar zemāko jumtu katrā galā piebūvēja platākas stadulas ar augstākiem jumtiem. Iebraukšanai stadulu pārdurvis atradās stadulu slīpajā stūrī, kas izvirzīts pret kroga priekšējo fasādi, bet izbraukšanai — stadulu galos. Šādā ēku savienojumā dažviet jumta apakšējā mala bez lielākām pārkarēm sekoja ēkas kontūrai (191. att.).

Palielinot ēkas platumu un gaŗuma izmērus un joprojām novietojot stadulas kroga pretējos galos garenvirzienā, parasti ēku iesedza ar kopēju vienlaidu divslīpju jumtu. Šaurākās kroga ēkas daļas priekšā kopējais jumts izvirzījās ar pārkari, veidojot plašu paspārni. Tādā veidā celts, piemēram, koka Priedes krogs Vecumnieku pagastā un citi. Līdzīgā veidā ceļot mūra krogus, kroga ēkas daļas priekšā izvirzītā jumta malu atbalstīja uz vairākiem mūra vai koka stabiem — kolonnām (sk. 184. att.).

Vadoties no ceļu virziena vai citām apkārtnes prasībām, kroga un stadulu ēkas cēla arī leņķveidīgi, piemēram, izbīdot stadulu ar sānmalu nedaudz pret kroga ieejas fasādi, ieguva vietu stadulas iebrauktuves pārdurvīm (192. att.). (Šai Stedes kroga attēlā ir redzams, ka sākotnējās pārdurvis vēlākā pārbūvē ir aizmūrētas un to vietā iebūvētas mazākas durvis.)

Ceļot krogus krustceļos, ēkas formu pieskaņoja atrašanās vietai. Piemēram, Aisteres krogs Liepājas apriņķī celts leņķveidīgi; kroga ēkas daļai pa labi piebūvēta tikpat plata stadula, bet pa kreisi — taisnā leņķī celta otra stadula. Kopējais divslīpju un galos pusšļauptais

šaurākās un zemākās kroga ēkas galā. Divslīpju jumts vienā ēkas pusē veidoja kopēju slīpuma virsmu, turpretī pretējā pusē — divas atsevišķas slīpnes. Ieeja krogā bija vai nu pa atsevišķām durvīm tieši krogā, vai pa kopējām stadulā iebraucamām pārdurvīm, kas atradās stadulas vienā malā starp krogu un stadulu (188. att.).

Šaurāko kroga ēkas daļu dažviet apvienoja ar platāko stadulu, ceļot tās vienādā augstumā, nosedzot ar kopēju divslīpju, galos pusnošļauptu jumtu un izveidojot kroga ieejas un stadulas iebraucamajā pusē platu jumta pārkari.

188. Bij. Kabiles baznīckrogs 1966. g. (Ž. Skudra)

189. Bij. krogs Kaldabruņas—Rubenes ceļā 1963. g. (Ibid.)

190. Bij. Stendera krogs pie Sunākstes 1970. g. (Ibid.)

jumts celts bez pārkarēm. Kroga ieejas durvju priekšā celts atsevišķs palievenis. Stadulai pa labi ir pārdurvis sānos un galā, stadulai pa kreisi — pārdurvis ēkas galos.

Dažviet atsevišķas stadulas celtas leņķveidīgi abos kroga galos. Piemēram, lielajam Vaives pagasta Kaķu krogam stadulu gali ir nedaudz izvirzīti pret kroga ēku un stadulas abpusēji to ieskauj, izveidojot aizmugurē pagalmu (186. att.).

Kroga ēkas vidū ieeja celta kā klasisks frontons ar četru kolonnu atbalstīta mezonīna izbūvi divslīpju jumtā. Stadulām pārdurvis ir ēkas galos. Ēkas segtas atsevišķiem divslīpju jumtiem. Šāds stadulu un krogu situējums lietots arī citur, bet veidojot to vēl radikālāku — ceļot kā brīvistāvošas ēkas. Piemēram, Vāveres kroga ēka Vaives pagastā (sk. 187. att.) abpusēji ietver divas atsevišķas stadulu ēkas. Kroga ēkas ieejas pusē divslīpju un galos pusnošļauptais jumts izbīdīts ar pārkarī, veidojot palieveni visas ēkas garumā, kas balstās uz sešām kolonnām. Abām stadulām pārdurvis ir ēku galos, ēkas segtas divslīpju un galos pusnošļauptiem jumtiem. Optiski ēku grupu sasaista mūra siena starp kroga un stadulas ēkām.

Krogu izbūvē sastopamas vēl citas, mazākas variācijas, bet iepriekšminētās ir bijušas raksturīgākās.

Krogu tuvākās apkārtnes elementi

Aka

Krogu apsaimniekošanā svarīga bij dzeramā ūdens sagāde. Šai vajadzībai kroga tuvumā nācās atrast vietu, kur, rokot aku, varēja cerēt sasniegt kādu ūdens āderi — ūdensplūsmu. Uz laukiem parasti atradās tādi zinoši vīri, kas, turot rokās divžuburainu pilādža vai liepas koka zariņu un pārstaigājot izmeklējamo lauku, varēja norādīt “ūdeņaino vietu”, jo rokās turētā zara gals tajā vietā noliecoties uz leju... Šai vietā raka caurumu — šachtu, līdz sasniedza ūdenssūces dziļumu. Šachtas malas pēc tam izoderēja ar akmeņiem vai koka balķiem, virs zemes iejožot aku ar pāris guļbalķu vainagiem krusta savienojumā. Sakrājušos ūdeni no akas izvilka ar virves

191. Bij. Grivaišu krogas Ezeres pag. 1977. g. (Ibid.)

193. Bij. krogas pie Ērgļu—Rīgas ceļā 1984. g. (A. Stinkuls)

194. Bij. Strazdes krogas 1961. g. (Ž. Skudra)

192. Bij. Stendes baznīckrogas 1977. g. (Ž. Skudra)

galā iesietu spaini, nolaižot to akas dibenā. Parasti ūdens izvilkšanai no akas lietoja akas vindu: akas malā ieraka koka stabu ar divžuburu stakli staba galā (vai izcirstu spraugu stabā), kurā iestiprināja virināmu šķērskoku, kam vienā galā pieslēdza kārti akas dziļuma garumā, pie kuņas savukārt piesēja ūdenssmeļamo trauku. Šķērskoka pretējā galā bij piestiprināts kāds smagums (akmens, celms), kas kā atsvars palīdzēja izvilkt no akas spaini ar piesmelto ūdeni (197. att. un salīdz. 151. att.).

Klabatas

Senās lauku sētās kā akustisku ziņošanas ierīci lietoja klabatas. Tās sastāvēja no bieza, skanoša koka dēļa, kas bij līmeniski pakārts ēkas galā vai pie kāda staba, vai arī divu stabu starpā. Sitot ar diviem koka veseriem pa šo dēli zināmā rakstā, strādniekiem uz lauka paziņoja pusdienu maltīšu vai darbu izbeigšanas laiku. Klabatas lietoja arī ugunsgrēku u. c. briesmu trauksmes izziņošanai (198. att.). Tieši šādu brīdinājumu vai briesmu trauksmju izziņošanai klabatas bij ierīkotas arī pie dažiem krogiem. Tā rakstnieks J. Jaunsudrabiņš liecina, ka klabatas bijušas ierīkotas viņa dzimtajā pusē Oruļkrogā.

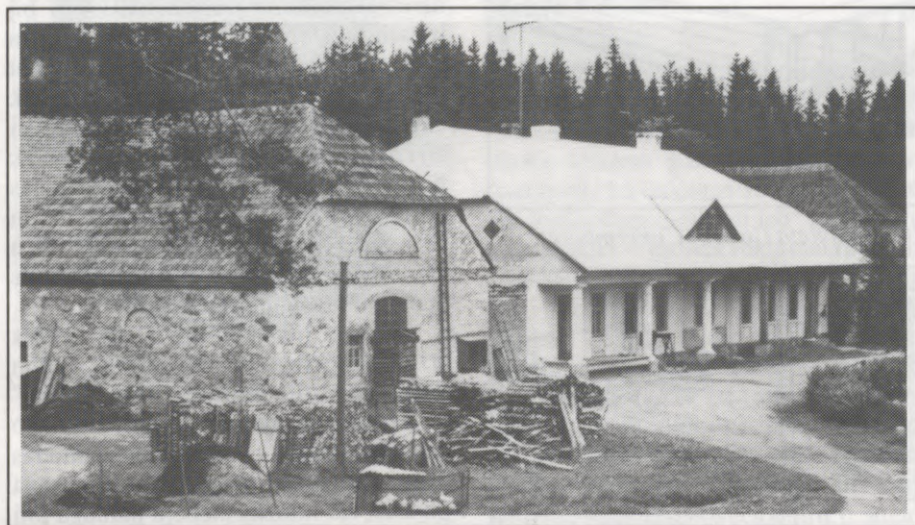
“Krogus klabatu klabināšanu bija uztvēruši tūlīt tuvākie kaimiņi, un pēc dažām minūtēm jau dārdēja visa mala, visa pagasta augša, no upes līdz leišu robežai. “Pa tukšu” klabināt bija stingri aizliegts.”

Slita

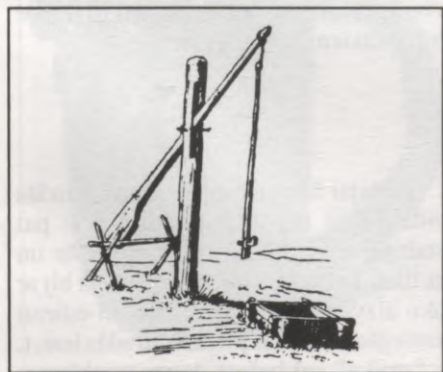
Skatā necila, bet neiztrūkstoša un

195. Bij. Vaives Kaķu krogs 1977. g. (Ž. Skudra)

196. Bij. Vāveres krogs Drabešu pag. 1972. g. (Ž. Skudra)

197. Aka. (Bielenstein.)

198. Klabatas. (Ibid.)

nepieciešama kroga sastāvdaļa bij arī zirgu piesienamā slita. Parasti tas bij līmenisks balķis, nostiprināts virs zemē ieraktiem stabiem un novietots kroga ēkas priekšā tā, lai tas būtu redzams no kroga logiem un varētu uzmanīt pajūgus (199. att.). Ja ceļmalā vai pagalmā kroga priekšā atradās norobežojošs kāršu žogs, tad dažviet arī to izmantoja zirgu piesiešanai īslaicīga kroga apmeklējuma laikā.

Krogu iekārtas priekšmeti

Lauku krogu iekārtas priekšmetus gatavoja amatnieki, vietējie galdnieki tradicionālā veidā.

Galdi

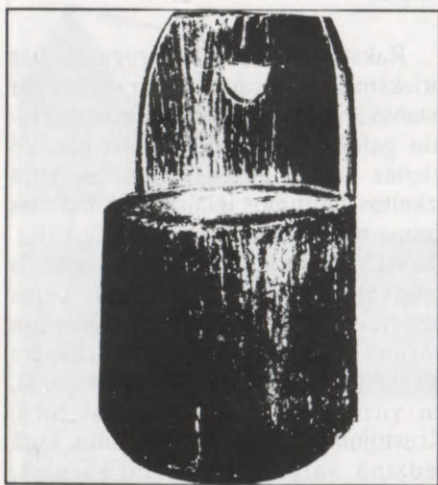
Raksturīgākie lielās kroga istabas priekšmeti bij garais galds ar soliem gar istabas ārsienām. Senākie, visvienkāršākie galdi, domājams, bij darināti no vienas platas, aptēstas plankas, kurā izkaltos caurumos ielaistas un ieķīlētas četras nedaudz uz āru izvērstas kājas. Parasti garie kroga galdi darināti no pāris masīvām lapu koku plankām, kuras balstītas uz krusteniski savienotām kājām. Tās darināja arī no plakanām plankām, krustojuma vietā ierobojot tā, lai viena plankā iegultos otras robā. Krustojuma vidū izkala caurumu, kurā iedzina saturkoku galda garumā, savienojot ar galda pretējā gala krusta kājām (sal. 156. att.). Mazākiem, glītākiem galdiem šīs atbalsta krusta kājas izveidotas liektā formā. Bij arī citāds galda balsta veids — taisnu planku kāju pāri savienoja galos ar šķēršļiem un vidū ar saturkoku sasaistīja ar pretējā galda gala kāju pāri.

Sēdekļi

Garie soli bij šaurākas plankas un ieķīlētām kājām (sal. 156. att.). Garais sols gar ārsienu galos bieži bij iestiprināts šķērssienu guļbūves vainagu starpās, bet vidū atbalstīts uz koka klučiem. Pie griestiem starp sijām bij piestiprinātas garas kārtis, kur kroga apmeklētājiem, sēžoties pie galda, uzvest virsdrēbes (sal. 156. att.). Sēdēšanai izlietoja vēl ķeblišus

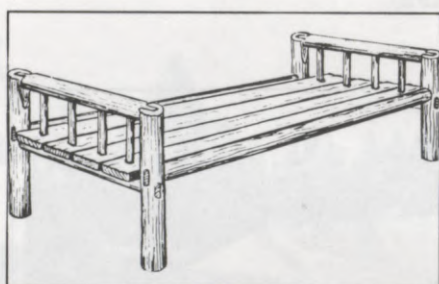
199. Slita. (Pirang)

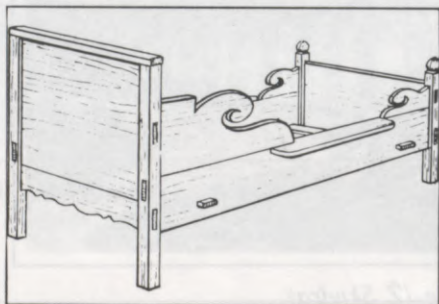
200. Vienkoča sēdeklis Liksnas pag. (Ibid.)

201. Ķeblis Bārtas pag. (Cimermanis)

202. Guļvieta (laža). (Cimermanis)

203. Gulta Dunikas pag. (Ibid.)

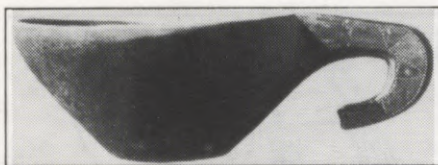
204. Zara aluskanna Vidzemē. (LTM)

— mazākus solus un vēlākā laikā arī krēslus, sevišķi letes telpā un vācu istabās. Krēsli sākotnēji veidoti, izlietojot dabīgas koka formas — vai nu apstrādājot resnu koka klucīkā vienkoci, izveidojot sēdvietu un atzveltni (200. att.), vai piemērojot koka sakņu dabīgo veidojumu kā sēdekli un atzveltni un piestiprinot četras kājas (201. att.).

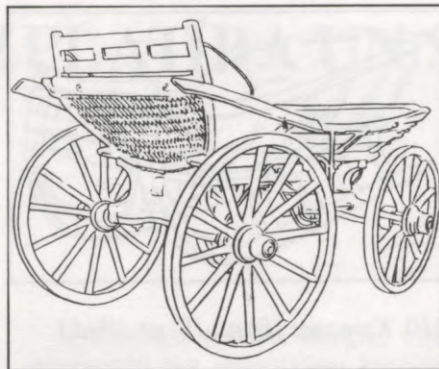
Vēlākā laikā krēslus darināja pēc pilsētās vai muižās noskatītiem mēbeļu paraugiem statņu konstrukcijā, bet vienkāršotā veidā. Šādiem krēsliem divi īsāki statņi veido krēsla priekšējās un divi apmēram divreiz garāki statņi — krēsla pakājkājas un atzveltni. Statņi savstarpēji savienoti ar vairākiem šķērskociem. Sēdvietas līmenī starp šķērskociem iepīts meldru, auklu vai cita materiāla sēdeklis, var būt arī pie šķēršiem pietapots plānu dēlišu sēdeklis. Šādus krēslus darināja dažādās formās. Atšķirīgi bij krēsli, kuriem pabeiza dēļa sēdekļa plāksnē iestiprinātas četras kājas, bet atzveltnēm izmantots slīps, plats un vairāk vai mazāk izrotāts dēlis. Šāda veida krēsli bij Latvijā sastopami 19. gadsimtā, vairāk Kurzemē un Zemgalē, varbūt te izpaudās tuvās Vakareiropas ietekme. Kurzemē un Zemgalē, bet arī Vidzemē šo krēslu atzveltnei arī bij greznāk izrotātas izgriezumu vai iegriezumu veidā.

Paretam lielajā kroga istabā atradās arī kāda guļvieta. Tā varēja būt uz četrām kājām atbalstīta primitīva dēļu "brička" — laža (202. att. un sal. 156. att.). Lepnāko ceļotāju — vācu — istabās bieži atradās gulta. Tā parasti bij gatavota pēc kāda pilsētas vai muižas mēbeļu parauga ļoti dažādos veidos (203. att.). Gultā bij ar salmiem vai sienu pildīts guļammaiss un putnu spalvām pildīts galvas spilvens. Vispār šīs istabas iekārtoja atšķirīgi, pēc "smalkākiem" paraugiem.

Lielajai kroga istabai sānos atradās kādā veidā norobežots stūris vai pat istabiņa, kur glabājās alus, degvīns un pārtika. Telpas norobežojošā sienā bij ar lūku aizverama aila dzērienu un ēdienu izsniegšanai. Ailas priekšā atradās lete, t. i., "stoika" vai bufete, kuras priekšpuse dažviet bijusi izrotāta vai margām ierobe-

205. Alus kauss Kurzemē. (Ibid.)

208. Izbraucamie rati. (Ibid.)

206. Alus kauss Kurzemē. (Ibid.)

207. Māņu krūze. (Aa)

žota. Piemēram, Priedes krogā bufete bijusi ierobežota ar virpotām margām. Senie paraugi nav saglabājušies. Brīvdabas muzejā pārvietotajā Priedes krogā bufete restaurēta no jauna pēc dažādām iegūtām ziņām.

Trauki

Senākās tvertnes un trauki gatavoti no koka vai māliem, un to fragmenti atrasti izrakumos jau sākot ar 11., 12. gadsimtu. Koka traukus gatavoja galdnieki un mucinieki kā izdobtus vienkočus vai arī no sastipotiem dēļiņiem jeb "galdiņiem" un podnieki — dažāda veida māla traukus. Alkoholiskos dzērienus krogos darināja paši krodzinieki, vai arī tos piegādāja mucās. Alu no mucas ietecināja, domājams, vispirms kādā lielākā koka "zara kannā" (204. att.) vai māla krūzē. Dzērējiem alu pārdeva, to ieļojot mazākos traukos, piemēram, kāda veida izgretos kausos (205. att.). Alus kannu lietošana krogos redzama senos ceļotāju u. c. attēlos (206. att.). Stikla rūpniecība plašāk attīstījās 17. gadsimtā Kurzemē hercoga Jēkaba laikā, tad tika ražotas arī pudeles. Pudeļu lietošana pamazām ieviesās arī lauku krogos, kur alu pārdošanai sāka iepildīt pudeles. 19. gadsimtā, attīstoties plašai alus rūpniecībai, strauji pieaug arī pudeļu fabrikācija un daudzi alus brūži pārdodamo alu paši jau iepilda pudeles.

Tirgošanos ar degvīnu valdības iestādes reglamentēja un stingri uzraudzīja. Krogos droši vien degvīnu no mucām iepildīja māla krūkās ar šauru, cieši aizbāžamu kaklu. Pārdošanai patērētājiem degvīnu drīkstēja izsniegt tikai noteikta lieluma un uzraudzības iestādes apzīmo-

gotos vaŗa traukos par noteiktu cenu. Vēlākā laikā degvīnu pārdeva arī noteikta mēra pudelēs.

Ļoti īpatnējs izjokošanas dzeramais trauks lietots sarīkojumos — godos un, domājams, arī krogos (207. att.). Tā ir māla krūze ar apaļiem caurumiem un "pumpu" — izciļņu rotājumu krūzes augšmalā. Nezinātājam mēģinot izdzert krūzē ielieto dziru, tas neizdodas, jo šķidrums izlīst pa augšējiem caurumiem. Krūzi parasti lietoja derībām. Ja dzērājs aplejas ar šķidrumu un nevar krūzi iztukšot sausu, tad viņš zaudē derības. Krogā tad viņš spiests "izsaukt", t. i., izmaksāt alkoholiskos dzērienus visiem klātesošajiem.

Autoram ir šāda trauka rekonstrukcija.

Noslēpums — kā izdzert šķidrumu neaplejšoties — ir sekojošs: trauka iekšpusē, apakšā ir mazs caurumiņš, no kura šķidrums plūst pa šauru kanālīti roktura iekšpusē līdz krūzes augšmalai, kur arī izveidots vaļējs caurumiņš. Pagriežot krūzi, bet to nepiešķiebējot un ieņemot mutē krūzes augšmalu, pa tās caurumiņu dzērienu var izsūkt. Un vinnēt derības!

Satiksmes līdzekļi

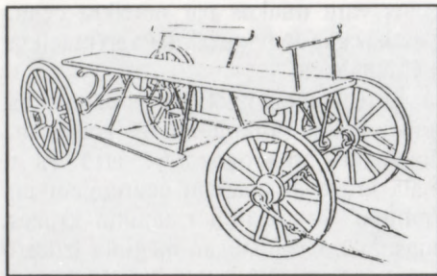
Dažādos laikmetos pa Latvijas lauku ceļiem ir ritējuši viena vai vairāku zirgu vilkti dažāda veida rati un slīdējušas dažādas ragavas.

Pirmatnējie objekti nav zināmi, nedaudz par tiem vēsta arheoloģija, tikai vēlākā laikā parādās to apraksti un zīmējumi. Vietējai vajadzībai un satiksmei braucamie bij primitīvāki un tos gatavoja paši laucinieki. Tālsatiksmē lietotajos braucamlīdzekļus gatavoja īpaši amatnieki iekšzemē un pat ārzemēs. Dažādu laiku braucēji redzami arī šeit iepriekšievietotajos attēlos.

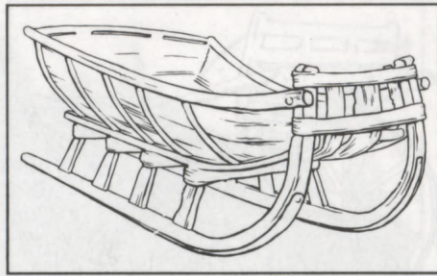
Vairāki braucamie objekti no 19. gadsimta beigām un 20. gadsimta sākuma ir saglabājušies un izstādīti, piemēram, Brīvdabas muzejā — Priedes kroga stadulā un Burtnieku pagasta muzejā — Briedes kroga stadulā u. c.

Piemēram, Brīvdabas muzejā cita starpā:

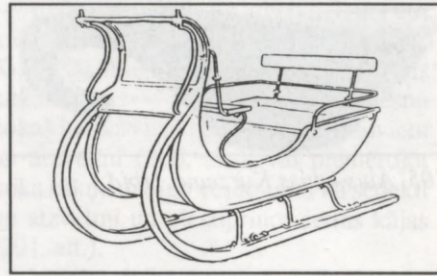
Vienkārši zemnieku rati. Tos gatavoja paši zemnieki. Primitīvākajiem ratiem nebija nevienas dzelzs daļas. Vispirms no cieta koka (bērza, oša vai kļavas) izcirta

209. Izbraucamie rati (linijdroška). (Ibid.)

210. Kamanas (kriju) 19. gs. (Ibid.)

211. Kamanas (kaltas) 20. gs. (Ibid.)

ratu priekšējās un pakalējās plāces, kuņas savstarpēji savienoja saturkoki. Pakalējās plāces apakšdaļa izcirsta no divžuburaina stumbra, izveidojot asis riteņiem. Priekšējo riteņu asis veidotas no atsevišķas plankas, kuņa ar dzelzs tapu savienota ar augšējo plāci, tādējādi ļaujot ratiem griezties sāniski. Riteņu aploces taisīja no oša, no vairākiem gabaliem. Ratu rumbas parasti gatavoja īpaši amatnieki — virpotāji (un riteņu “riepas” kala kalējs). Ratu virsbūvi virs apakšējās platformas veidoja sānu dēļi vai redeles kā kasti — tie bija t. s. galdu rati.

Īpašus ratus cilvēku pārvadāšanai vai izbraukšanai zemnieki sāka lietot tikai 19. gadsimtā. Bez pielāgotiem galdu ratiem īpaši amatnieki ar laiku sāka veidot dažādus izbraucamos ratus (piem., 208., 209. att.), atdarinot vai pārveidojot pat

ārzemju paraugus. Protams, visos laikos augstmaņi vai svešzemnieki lietoja arī ārzemēs izgatavotus braucamos ratus, karietes utt. (sk. attiecīga laika attēlus). Savukārt ziemai zemnieki paši taisīja darba ragavas. Sliecēm piemeklēja vai nu dabīgi izliektus kokus, vai arī tos izlieca no mērcēta vai sutināta oša koka. Sliecēs ietapoja vertikālas mietnes, kuņas savstarpēji savienoja ar otrām sliecēm ar balzieniem, virspusē nostiprinot ar garenkoku uzkalām. Vienkāršākās ragavas iztika arī bez dzelzs apkalumiem. Lielu kravu vešanai virs ragavām nostiprināja dēļu vai kāršu rāmi jeb drēģi vai laivasveidīgu kulbu (210. att.), sēdēšanai ierīkojot sēdekli, pat ar atzveltni. Vēlākā laikā amatnieki izgatavoja dažāda veida kamanas (211. att.).

III. KROGU IZPLATĪBA UN STATISTIKA

Iepriekšējās nodaļās sniegtas ziņas galvenokārt par atsevišķiem krogiem. Pārskati un saraksti par visiem krogiem atsevišķās Latvijas daļās ir ļoti nepilnīgi un atrodami tikai, sākot ar 17. gadsimtu, kaut cik precīzāki tie kļūst ar 18. gadsimta beigām un 19. gadsimtu. Vairāk ziņu ir par Vidzemi, mazāk par Kurzemi, un pavisam to trūkst par Latgali. Ziņas par krogu skaitu vienā un tai pašā laikā bieži ir pretrunīgas. Sekojošās (un pielikumos ievietotās) ziņas par krogiem ir iegūtas no dažādiem avotiem un daļēji pārkārtotas pēc krogu atrašanās vietām Latvijas apriņķu un pagastu kārtībā — orientācijas un salīdzināšanas atvieglošanai.

Agrākās ziņas ir par Vidzemi. Zviedrijas valdības uzdevumā izdarītajā Vidzemes muižu revīzijā 1638. gadā atzīmēts 91 krogs un 32 izpostītu krogu vietas¹ (sk. pielikumus). Zviedrijas valdības uzdevumā papildus veiktajā jaunā Vidzemes zemju uzmērījumā, kartografējumā un revīzijā no 1680. līdz 1710. gadam ("Lielais zviedru zemes kadastrs Livonijā")² reģistrēti aptuveni 400 krogi (sk. pielikumus).

Neminot avotu, prof. Speke atzīmē, ka 1757. gadā Vidzemes četros apriņķos bijuši 933 krogi.³ Tādu pašu skaitu krogu Vidzemes guberņā min LME.⁴

Grāfa L.A. Melina uzņemtajās (1791—1794) un izdotajās Vidzemes četru apriņķu kartēs ar topogrāfiskām zīmēm atzīmēti apmēram 340 krogi⁵ (sk. pielikumus).

Pēc Pēterpils Ekonomiskās sabiedrī-

bas 1802. gadā publicētās statistikas⁶, Kurzemes guberņā (Jelgavas, Kuldīgas, Tukuma un Sēlpils apr.) šai laikā bijuši 1852 krogi. (Jelgavas apr.: 374 krogi privātās muižās un 200 kroga muižās; Kuldīgas apr.: 223 krogi privātās muižās un 65 kroga muižās; Piltenes apr.: 212 krogi privātās muižās un 6 kroga muižās; Tukuma apr.: 228 krogi privātās muižās un 44 kroga muižās; Sēlpils apr.: 399 krogi privātās muižās un 101 kroga muižās). (Uz 386 025 iedzīvotājiem tas būtu 1 krogs uz apm. 208 iedzīvotājiem vai 106 vīriešiem.)

Pēc LME ziņām: Kurzemes guberņā 1838. gadā bijuši 2074 (?) krogi un Vidzemē 19. gadsimta sešdesmitajos gados — 3868.⁷

Kurzemes statistiskā komiteja savā 1869. gada "Kurzemes statistikas gada grāmatā"⁸ atzīmē Kurzēmē 954 krogus. (Aizputes apr.: 100 krogus privātās muižās un 3 kroga muižās; Bauskas apr.: 141 krogu privātās muižās; Dobeles apr.: 114 krogus privātās muižās un 18 krogus kroga muižās; Grobiņas apr.: 62 krogus privātās muižās; Ilūkstes apr.: 156 krogus privātās muižās; Jaunjelgavas apr.: 42 krogus privātās muižās; Kuldīgas apr.: 61 krogu privātās muižās; Talsu apr.: 105 krogus privātās muižās un 3 krogus kroga muižās; Tukuma apr.: 89 krogus privātās muižās; Ventspils apr.: 60 krogus privātās muižās.)

Vidzemē 1898. gadā bijis viens lauku krogs uz 31 lauku māju, 75 vīriešu "galvām" un ik pa 5 verstu ceļa attālumam.

19. gadsimta deviņdesmitajos gados mag. oec. A.V. Krēgers (Kröger) sastāda un izdod Kurzemes un Vidzemes guberņu adrešu grāmatas ar ziņām par nozīmīgām iestādēm, personām u. c. pilsētās un lauku

Latv. konversācijas vārdnīcā uzrādītais lauku krogu skaits.⁹

Gadi	1889	1890	1891	1892	1893	1894	1895	1896	1897	1898
Vidzemē	1912	1868	1841	1943	1799	1684	1621	1670	1580	1657
Kurzemē	1186	1188	1164	1155	1152	982	828	723	675	661

muižās. Muižās atzīmēti arī krogi, dažviet minot tikai krogu skaitu, bet dažviet arī kroga un krodzinieka vai nomnieka, resp., īpašnieka, vārdu. Tādējādi šais grāmatās atrodamas aptverošas ziņas par krogiem šai laikā Kurzemē, Zemgalē un Vidzemē. Ziņas gan nav visai pilnīgas, jo tās sakopotas no brīvprātīgām atbildēm uz grāmatas sastādītāja izsūtītajām aptaujām — un var būt arī iztrūkumi, sevišķi attiecībā uz privātām muižām. Vairumā gadījumu trūkst tieši krogu vārdu. Ziņas no laukiem sadalītas pa draudzēm. Apkopojot ziņas no Krēgera 1892. gada adrese grāmatas¹⁰ par lauku krogiem un sakārtojot tās pa apriņķiem un pagastiem, atrodam, ka 1892. gadā laukos atzīmēti Kurzemē 442 krogi, Zemgalē — 776 un Vidzemē — 1162 krogi, pavisam kopā 2360 krogi (sk. pielikumus).

Atsevišķām muižām parasti piederēja pat vairāki krogi. 19. gadsimta beigās, piemēram, Baldones valsts muižai piederēja 12 krogi; grāfa M. Platera-Sieberga Dvietes muižai Ilūkstes apriņķī — 11 krogi; barona J. Volfa Ropažu muižai Rīgas apriņķī — 10 krogi; grāfa P. Komarovska Kurmenes muižai Bauskas apriņķī — tāpat 10 krogi. Pa deviņiem krogiem piederēja grāfa Mēdema Zaļajai muižai Jelgavas apriņķī, Dobeles un Lielsesavas valsts muižām, A. Selmera Vecsēlpils muižai Jēkabpils apriņķī, Rīgas pilsētas Ikšķiles muižai, P.v. Tranzē-Reseneka Jaungulbenes muižai un H. Reihmana Ļaudonas muižai Madonas apriņķī; astoņi krogi piederējuši barona G. Nolkena Lielezeres muižai un Nīcas valsts muižai Liepājas apriņķī; grāfa A. Šuvalova Rundāles pilij Bauskas apriņķī, O.v. Blankenburga Allažu muižai Rīgas apriņķī; septiņi krogi piederējuši grāfa Pālena Iecavas muižai Bauskas apriņķī, barona C.v.d. Osten-Zakena Dundagas pilij Ventpils apriņķī, barona N. Vitinghofa-Šēla Krapes muižai, A.v. Grota Mālpils muižai, grāfa N. Stenboka-Fermera Nītaures muižai Rīgas apriņķī; seši krogi piederējuši barona F. Hāma

Pastendes muižai Talsu apriņķī, A.v. Pandera Ogres muižai un barona B. Kampenhauzena Veselauskas muižai Cēsu apriņķī, barona W. Krīdenera Oleru muižai; barona A. Vitinghofa-Riescha Valenberga muižai Valmieras apriņķī utt. (sk. pielikumus). Savās atmiņās rakstnieks P. Kalniņš atceras, ka apmēram 25 kilometrus garā ceļa posmā starp Pociemu un Limbažiem vēl 1908. gadā atradušies seši krogi: Pociema-Pura krogs, Kalnakrogs un Veckrogs, Katvaru Ceļmkrogs, Leiškrogs un Lejaskrogs pie Limbažiem.¹¹

Lielākoties krogos kroģēja muižas iecelts krodzinieks vai, paretam, krodziniece. Vēlākos gados muižas izdeva krogus arī nomā un, vēl retākos gadījumos (19. gs.), krogus pārdeva īpašumā (sk. pielikumus).

19. gadsimta beigās (1895—97) muižās ražotā un lauku krogos nodzertā degvīna daudzums ir bijis ievērojams. Kurzemē — 2.677.974 grādi, dodot muižām skaidru peļņu 56 102 rubļus, Vidzemē — 9.226.847 grādi ar 175.685 rubļu peļņu.

1900. gada 1. jūlijā Krievijā ieviesa spirta monopolu. Tā kā spirta tecināšanu muižās un tā pārdošanu krogos bruņniecība uzskatīja par savu reāltiesību, tad valsts izpirka šīs tiesības, samaksājot muižniekiem Kurzemē 1.100.000 rubļu un Vidzemē — 3.600.000 rubļu. Ieviešot spirta monopolu, guberņas valde slēdza Kurzemē 81 procentu krogu un Vidzemē 66 procentus krogu, bet atvēra īpašus degvīna monopola veikalus. Jēlspirta dedzināšana tomēr palika muižnieku tiesības.¹² Arī alus darītavas bij privātuzņēmumi. Piemēram, 1910. gadā Vidzemē darbojās 81 alus darītava, kas ražoja 6,7 miljonus spaiņu alus, no kā Vidzemē nodzēra 4,9 miljonus spaiņu, t. i., apmēram 3,8 spaiņus alus uz diviem iedzīvotājiem.¹³

IV. SADZĪVE UN NOTIKUMI KROGOS

Iepriekšējās nodaļās jau minēti nozīmīgākie vēsturiskie un sadzīves notikumi, kas norisinājušies krogos. Bet gadsimtus ilgajā krogu pastāvēšanas laikā neskaitāmi krogu apmeklētāji arī paši ir zināmā mērā veidojuši sadzīvi un visdažādākos notikumus krogos.

Krogi un to apmeklētāji tautasdziesmās

No senlaikiem saglabājušās daudzas tautasdziesmas par krogiem, kurās raksturīgi attēlotas to labās, bet pārsvarā tomēr jaunās puses.¹

Apmeklētāji izvēlas īpašu krogu:

Tam krogam garām gāju,
Šai krogā iekšā iešu;
Šai krogā saldens alus,
Daiļa pati krodziniece. 19877

Garām gāju šito krogu
Uz citiem krodziņiem;
Šitā kroga krodziniece
Nedod alu uz parādu. 19967

Dažkārt kroga izvēli veicina dzīva — pasīva vai aktīva — "reklāma":

Daiļa, daiļa kroga meita,
Uz lieveņa stāvēdama.
Tā novilka dažam svārkus,
Dažam maku izkratīja. 19891

Gar krodziņu garām gāju,
Iztek daiļa krogus meita;
Iztek daiļa krogus meita,
Satur manu kumeliņu. 19965

Jauni puīši meklē krogā jautrību, vecie — reibumu:

Tur es dzēru, tur man tika
Tai mazāi krodziņā:
Sarkans alus, balta kannā,
Daiļa pati krodziniece.

Izdzēru alu, sasit kannu,
Nobučoju krodzinieci. 20072

Veci vīri, sirmas bārdas
Tie dzied alus piedzēruši.
Jauni dzied nedzēruši,
Tie dzied sava prieka dēļ.

Bramanīgākie ir jaunie un pārtikušie puīši:

Pūt, vējiņi, dzen laiviņu,
Aidzen mani Kurzemē!
Kurzemiece man solīja
Sav' meitiņu malējiņu.
Solīt sola, bet nedeļa,
Teic man lielu dzērājiņu,
Teic man lielu dzērājiņu,
Kumeliņa skrējējiņu.
Kuņu krogu es izdzēru,
Kam noskrēju kumeliņu?
Pats par savu naudu dzēru,
Pats skrēj savu kumeliņu,
Pats precēju līgaviņu,
Tēvam, mātei nezīnot. 20041

Es bij' puika, man bij' nauda,
Es varēju lielities,
Es varēju meitas vilti
No krodziņa uz krodziņu. 19935

Mātes rosina meitas iegriezties krogā,
lai satiktu un nolūkotu piemērotu precinieku:
Raida mani tēvs, māmiņa
Krogū puīšus lūkoties.
Ko lūkošu, tēvs, māmiņa,
Krogā puīši piedzēruši. 20043

Krogā gāju skatīties,
Ko tie jauni puīši dara:
Dzēra alu, brandavīnu,
Ķīlā lika cepurīti. 19999
Arī puīši gāja uz krogu satikt jaunavas:
Krogū gāju alu dzert,
Krogū meitas lūkoties. 56540

- Krogu apmeklēja arī pārtikuši saimnieki:
Misenieki daiļi dziedā
Zaķuraga krodziņā,
Melnas ogles vezumā,
Balta nauda maciņā. 20027
- Ekur vīri, kas dzer alu,
Kungam tiesu nodevuši!
Ko tie dzers, plikadīdas,
Ar kundziņu parādā? 19434
- Ne visi kroga apmeklētāji ir žūpas:
Kas par zirgu, neēd auzu,
Tekā ceļu dancodams;
Kas par vīru, nedzer alus,
Sēd pie galda dziedādams.
- Reti reti tie kociņi,
Kas aug ceļa maliņā;
Lepni lepni tie puisīši,
Kas nedzēra krodziņā. 41977
- Sadzīve krogos bij vilinoši jautra:
Klausāties, ceļa vīri,
Kā dzied Ērgļu krodzinieki:
Vimba dzied, Līburs velk,
Kaķarags darināja. 2697
- Ai Dieviņi, ai Dieviņi,
Krogā viegla dancošana!
Izdancoju rudzu pūru
Pa vienam gaudiņam. 19872
- Saprāta spēka vīri un sievas kalpināja
alkoholu un ne otrādi:
Alus, alus, brandavīns,
Gudrajam tevi dzert,
Gudrajam tevi dzert,
Kas var tevi novaldīt. 19495
- Pilna vīra sieva biju,
Pilnu dzēru biķerīti,
Kad iegāju draviņā,
Pilnu darbu vien darīju. 197775
- Bet tam pretī lielāks ir to tautas-
dziesmu skaits, kurās raksturota krogu
ļauņa puse: dažādu personīgu iemeslu
dēļ krogus meklē apreibināšanās nolūkā
kā vīri, tā sievas:
Es dzērēja, es dzērēja,
Ne es pate neliedzos;
Dzērējš manis tēvs, māmiņa,
Vai es vien nedzērēja. 199938
- Uz krodziņu ceļu zinu,
Uz baznīcu nezināju.
Krogā mani krustiņūši,
Baznīcā nenesuši. 20075
Vienmēr māte mani rāja,
Lai nedzeru krodziņā.
Slepus eju, zagšus skreju,
Lai tik dzertu alutiņu. 56714
- Saka mani sīkstu vīru,
Viens nedzēru krodziņā.
Kad es draugu satikos,
Tad par maku nebēdāju. 20048
- Krogos dažādi pavadīna uz lielāku
dzeršanu:
Krogus papa, vella bērns,
Elles liesmu kūrējiņš:
Es jau biju gana dzēris,
Vēl man deva, lai es dzeru. 20003
- Krodziniece, gudra sieva,
Tā dod alu uz parāda.
Nāks rudenis, paaugs mieži,
Es godīgi aizmaksāju. 19993
- Dzērumā notiek visāda veida uz-
dzīvošana:
Tautu dēls krodziņā
Dzeršanā mērojās,
To par godu turēdams,
Alus kausus skaitīdams. 56657
- Mēs dzeram līkopiņas,
Trīs dieniņas, trīs naksniņas,
Trīs dieniņas, trīs naksniņas
Šai mazai krodziņā. 20058
- Vai māmiņa, vai māmiņa,
Ziņģu trellis tavs dēliņš!
Lai būt ziņģis, lai būt trellis,
Būt nebijis dzērājiņš,
Būt nebijis dzērājiņš,
Krogū kāršu spēlmanītis. 3115
- Dzērumā vairs neievēro, ka ne visas
krodzinieces ir daiļas: (? V.L.)
Zema resna krodziniece
Ar apaļu vēderiņu:
To darija alus kannā,
Apzeltīta biķerīte. 19996
- Kroga meitas, zemkājītes,
Zemu nesa vēderiņu;
To darija saldēns alus,
Jaunu puisu gulēšana. 19995

Dzerot tikai reti iedomā par sekām:
Šitā, brāļi, dzīvodami
Neziņā paliksiet:
Šitā savus zābaciņus
No kājām nodzersiet. 20057

Dzert man alus pilnu galvu,
Divējādi baidīties:
Ceļā ātris kumeliņš,
Mājās jauna līgaviņa. 19621

Ja uzdzīvošana ieilgst, dzērājam to
grūti pārtraukt, bet naudas dzeramā
pirkšanai parasti pietrūkst. Dažos krogos
dzeramo tomēr var dabūt, atstājot kādas
lietas ķīlā:

Tēva tēva tu, aliņš,
Nav tev tēva padomiņš:
Nodzer tēva naudas maku,
Nodzer tēva kumeliņu. 20067

Krogā gāju alu dzerti,
Ķīlām liku villainīti,
Ja, tautieti, tev ir žēl,
Izpērc manu villainīti. 27003

Dzeršanai krogā ieilgstot, reibumā zūd
saprāts:

Jauni puīši krogā dzēra
Vakarēju gājumiņu.
Zirgi siles klabināj
Vakarēju devumiņu. 19978

Dzērājs dzēra krodziņā
Kroga galda galiņā:
Ne zin cimdu, ne cepures,
Ne bērīša kumeliņa. 19907

Apdzer naudu, apdzer godu,
Apdzer dižo augumiņu,
Apdzer sievu, apdzer bērņus,
Apdzer tēva padomiņu. 56652

Kroga "plostis" — uzdzīve — nobei-
dzas apkaunojošā reibuma bezjēdzībā:

Kas tas tāds siena maiss,
Kas guļ kroga pabeņķī?
Tas nebija siena maiss,
Tas lepnais tēva dēls. 19989

Es piedzēris nogulēju
Pakaļ kroga kaņepēs,
Tur jostiņu man nojoza,
Tur noāva zābaciņus. 19954

Dzeršanas kaislība izsauc neskaitāmas
personīgas un ģimenes traģēdijas, kā to
liecina arī lielais tautasdziesmu skaits:

Dzērājiņš tēva dēls
Sev pašam sliktu dar.
Apdzer godu, apdzer mantu,
Apdzer daiļu augumiņu. 19906

Dižens puisis, daiļa rota,
Aiz ko meitas tam neiet?
Ik svētdienas pie krodziņa
Saldin savu kumeliņ. 11715

Vai tu nāci vai nenāci,
Tu jau manis nedabūsi.
Kam tu dzēri krodziņā,
Kam krogā delverēji? 20032

Dod, māmiņa, kam dodama,
Nedod mani dzērājam.
Dzērājiņa līgaviņa
Pa asaru upi brien.
Dzērājs nodzer savu naudu,
Nodzer savu kumeliņu.
Nodzer savu kumeliņu,
Nodzer sievas krājumiņu. 9512

Dzērājiņa līgaviņa
Raudādama vien staigāja,
Šodien nesa zilu aci,
Rītu blāvu muguriņu. 56422

Māte savu dēlu teica,
Kas to sliņķi nezināja?
Miega pūznis, kroga žūpa,
Ne maizītes arājiņš. 15601

Kā būs manīm neraudāt,
Slikti māte izdevusi,
Dzērājam, delverim,
Lielam naudas tērmanim,
Lielam kroga dzērājam. 13712

Dzērājiņa līgaviņa
Ik vakarus gauži raud,
Gaida savu dzērājiņu
No krodziņa pārnākam. 26945

Nedod, Dievs, tādu vīru,
Kādi vīri šaizemē:
Sit sieviņu, sit bērņiņus,
Pats iedzer krodziņā. 57317

Bērni raud aizkrāsē,
Rudzu putru gaidīdami,
Vīrs ar sievu gavilē,
Krogā naudu nodzēdami. 56371.

Daudz rūpju, daudz ļaunuma izsaukusi
dzeršana krogos. Tādēļ krogi nosodīti un
guvuši neslavu. Bet vai tā tikai krogu
vaina?

Vecie lauku krogi Latvijā sen izzuduši.
Vai dzeršana un pārdzeršanās tagad laukos
ir mazinājusies? Laikrakstu un mutiskās
ziņas (astoņdesmitie gadi) liecina par
pretējo.

Atmiņu liecības par krogiem

P r i e d e s k r o g s

Sakarā ar Vecumnieku pagasta Priedes
kroga pārvietošanu uz Brīvdabas muzeju
Rīgā 1938. gadā ievāktas ziņas par
notikumiem krogā ap 19. gadsimta astoņ-
desmitajiem gadiem.¹

Priedes krogs savā laikā atradies ļoti
dzīvas satiksmes ceļā malā. Dienām un
naktīm plūdušas vezumu rindas no Skaist-
kalnes un no Lietuvas uz Rīgu, vedot
labību, linus un citas preces. Priedes krogs
tad bijis pieturas punkts, kur zirgus pūtināt,
kur ceļavīriem pārnakšņot. Bijis dažreiz
tik daudz pajūgu, ka lielajās stadulās
atlikusi vieta tikai izjūgtiem zirgiem, bet
piekrautie vezumi stāvējuši rindās vien
kroga priekšā. Lielais krogs vai lūzis no
sabraukušo ļaužu daudzuma. Vakaros
leišu ceļavīri, gaŗos, gaišos, nātnos
pašautos mēteļos tērpušies, vīzēm un
baltiemi autiem autām kājām, labprāt
sēdējuši uz siltā mūriša un lielās zemās
krāsns, kājas pār krāsns malu pārlaiduši,
un dziedājuši sērīgas, skumjas dziesmas.
Tā kā pa Skaistkalnes—Rīgas ceļu gar
Priedes krogu braukuši gandrīz ik gadus,
pat vairākas reizes gadā, vieni un tie paši
ļaudis, tad tie kļuvuši pat personīgi
pazīstami. Krodznieka bērni dažreiz
saņēmuši no viņiem dāvanas, riekstus,
sabērtus zirgu auzu tarbās, un no bīdelē-
tiem auzu miltiem ceptu ļoti gardu balt-
maizi. Dažreiz leišu ceļavīriem, kuŗi
veduši muižas labību, braucis līdz arī

muižkungs vai vagars. Tas katreiz ieņē-
mis vācu kambari un dzēris alu. Leiši
krogā tērējušies maz, viņiem pašiem bijusi
līdzī ceļamaize, baltās garās kulēs sabāzta.

Bet ne vien leišu ceļavīri, arī latvieši
bieži vien pūtinājuši un ēdinājuši zirgus
Priedes krogā, Rīgas ceļā braukdami.
Vecmuižas—Baldones apvidus, samērā
smagais, nekoptais, izbauptais lielceļš
un neapdzīvotā vieta bijusi kā radīta
lielceļa laupītāju bandām. Nereti Baldones
un Zvirgzdes silos, netālu no Priedes
kroga, braucēji apturēti un aplaupīti, par
mazāko pretošanos smagi piekauti, daž-
reiz pat nonāvēti. Tamdēļ arī Priedes krogā
allaž salasījušies kopā pēc iespējas vairāk
braucēju — vesela karavāna, lai tad
kopējiem spēkiem vieglāk būtu atstāt
varbūtējos uzbrukumus. Priedes krogā
zirgus barojot, ceļavīri gājuši uz mežu un
tur darinājuši zarainas paegļu nūjas, ko
ņemt līdzī, lai uzbrucējus atvairītu.

Protams, netrūcis baigu, drausmīgu
nostāstu par šādiem uzbrukumiem
tumšajās naktīs biežajos mežos. Sevišķi
populārs bijis laupītājs Melnais Šķērsts
— no krievu zaldātiem izbēdzis liels,
spēcīgs vīrs melnā krekļā. Kad ceļavīri
vakaros sabraukuši stadulās un tur
novietojušies, krodznieks lielos vārtus
noslēdzis līdz rītam. Kroga lielā istaba,
kur ceļavīri gulējuši, bij savienota durvīm
ar stadulu, tā ka brīvi varēja katrs iet
savus zirgus pabarot. Tikai rīta gaismai
austot, krodznieks vārtus atkal atvēris un
nu varējuši doties ceļā. Tas darīts ar
nolūku, lai zagļi nevarētu naktī aizvest
guļošo ceļavīru pajūgos un zirgus. Par
naktsmājām Priedes krogā maksa netika
ņemta.

No Mārtiņiem līdz gavēņa laikam
katru svētdienas vakaru Priedes krogā
bijusi balle. Sanākuši jaunieši no tuvākas
un tālākas apkārtnes, dejās un rotaļās
liksmojušies līdz rīta gaismai. Arī par
mūziku bijis gādāts. Krodznieks Mikstais
turējis pat pastāvīgu mūziķu trio — base,
vijole un ermoņikas kopā ar jautriem viesu
piedziedājumiem un starpsaucieniem jau
pa gabalu vilinājuši apmeklētājus nākt
šurp. Basi spēlējis vecs "atštaukas" zaldāts
klibais Ješka — franču un krievu kaŗa
invalids ar koka kāju. Vijolnieks bijis
mazais Grāpītis — veikls muzikants no
Vecmuižas, bet ermoņikas spēlējusi kāda
pilsētniece, kuru dzērāji saukājuši par

Zirgu Trīni. Ik nospēlētais gabals maksājās piecas kapeikas, ko devuši vai nu pasūtītāji — viesi, vai pats krodzinieks. Arī ar alu un degvīnu pacienājuši muzikantus par labo spēli. Lai mūzika būtu labāk dzirdama, lielākrogā kaktā, stadulas pusē, saveltas tukšas alus mucas, uz tām uzliktas dēļu galdu virsas un tur augšā, pie pašiem griešiem, tad sēdējuši muzikanti.

Dažreiz Priedes krogā dzertas arī kāzas, taču tas noticis reti, jo baznīca bijusi tālu.

Priedes kroga tuvumā atrodas veca kapsēta. Kapus rokot, aizgājējus glabājot utt., sevišķi ziemas laikā, bērū ļaudis nākuši krogā sildīties un pat bēres dzert. Pat 1937. gada 16. novembrī, kad Priedes krogu jau jauca nost pārvešanai uz muzeju, bij kādas bēres, kas notika vecajā kapsētā. Glabāja kādu sirmgalvi no Vecmuižas. Bērinieki, sievietes un vīrieši, paņīra puķem rotātiem skuju un mētru vainagiem rokās, jau vairākas stundas iepriekš pēc senā paraduma sāka pulcēties kopā Priedes krogā, tukšajā lielajā istabā, tāpat kā senāk, iekurināja lielo kroga krāsni, sildījās un, laiku kavēdami, sarunājās par jaunākajiem notikumiem tik ilgi, kamēr mirušo pieveda un vecā kapu torņa zvans aicināja visus doties turp.

No Ziemsvētkiem līdz Sveču dienai katru nedēļu ceturtdienās un sestdienas vakaros Priedes krogā notikušas deramdienas. Sanākuši atkal no tuvākās un tālākās apkārtnes saimnieki, saimnieces un kalpi. Slēdzot derības un līgumus norunas, notikusi līkoku dzeršana. Krodzinieka bufetē varējuši vienmēr dabūt arī ēdienus — uzkožamos: bairišdesas, ķiploksesas, kriņģeļus, bulkas, nēģus, butes. Krodzinieca cepusi arī “pēperkoku” sirdis un cukura riekstus, pēdējos pārdevusi stopiem. Tāpat Priedes krogā nekad netrūcis dažādu konfekšu, papiroso, cigāru. Alus vests mucās no Rīgas un Bauskas, tāpat arī degvīns saņemts mucās. Kroga puisis un meita diendienā pildījuši alu pudelēs, bet degvīns pārdots vara mēriņos, kas bijuši zīmogoti Bauskā. Vara mēriņiem bijusi cinkota iekšpuse, un tie iedalījušies pēc lieluma: par 5 kapeikām, par 10 kapeikām un lielie — par 15 kapeikām. Stops tumšā alus 19. gadsimta otrajā pusē Priedes krogā maksājās 14 kapeikas.

Balles vakaros puīši sēdējuši vienā

kroga sienmalē, meitas otrā. Bet daudzreiz sanācis tik daudz ļaužu, ka tie aizpildījuši pat pilnīgi visu telpu. Lai nu varētu sākt dejojot, parasti divi vai trīs spēcīgi vīri — jauni puīši — saķērušies rokās un, pa ļaužu drūzmu griezdamies, “iztīrījuši” vietu, kur tad arī pāri, mūzikai atskanot, nekavējoties sākuši griezties dejā. Puīši pirkuši no krodzinieka saldumus un pacienājuši meitas, saimnieki labprāt izmaksājuši alu vai degvīnu krietnajiem kalpiem, pat mazais ganiņš, kurš lielajiem līdzī atnācis krogā, dabūjis “pēperkoku” vai kriņģeli. Satikuši visi ļoti labi, tikai retumis notikušas Priedes krogā kaušanās, parasti sveša pagasta ļaužu vidū.

Dažreiz Priedes krogā iebraukuši čigāni. Tie labprāt vedinājuši ceļavīrus uz zirgu mainīšanu, bet čigānu sievas zīlējušas, likušas kārtis un diedelējušas pēc dāvanām.

Priedes kroga lielajā istabā uzvesti arī teātra gabali. 19. gadsimta astoņdesmitajos gados šeit spēlējuši kādu viencēliena ludziņu, latviskojumu “Lielmāte Grietiņa”, un dažus gadus vēlāk — joku lugu “Midzenis tiesas priekšā”. Sanācis abas reizes ļoti daudz publikas, aktieriem rīkotas skaļas ovācijas. Tikai vēlāk muižas valdīšana krodziniekam pārmetusi par neatļautu teātra rīkošanu, stingri noliedzot to uz priekšu, piedraudot pat ar kontrakta uzteikšanu nepaklausības gadījumā.

Ceļavīri, uz Rīgu braucot, parasti tērējuši maz. Tiem maize bijusi līdzī kultītēs vai pītās ceļa vācelēs — pūriņos, tāpat sviests cibās, arī vārīta vai cepta gaļa. Dažreiz kāds izsaucis pāris mēriņu brandvīna vai alu. Alus pārdots pudelēs un stopos. Tikai atpakaļceļā no Rīgas tērējuši vairāk, jo tad bijis vairāk naudas. Dažam ceļavīram ievajadzējies dažreiz sveces, lai gan ceļavīri, sevišķi ziemas un rudens laikā, ņēmuši līdzī pašlietas sveces garās koka sveču lādēs.

Priedes krogs atradies mežiem bagātā apvidū. Trīs reizes gadā ziemas un rudens mēnešos apkārtējie muižu īpašnieki lielajos mežos rīkojuši plašas medības. Priedes krogs tad bijis centrs, kur visi pulcējušies kopā. Jau vakarā pirms medību dienas savesti krogā daudzie medību suņi un ievietoti mazajā stadulā. Krodziniekam nu bij jākauj aita un gaļa jāatdod suņiem, kā tas bijis pielīgts rentes kontraktā. Ieradies arī muižas piķieris, spožām

velvētais lielceļš, pa kuŗu 100 gadus atpakaļ, un vēl vēlāk, plūda vezumnieku rindas.”

Smeceres krogs

Mainoties dzīves apstākļiem pagastos, mainījās arī darbošanās un notikumi krogos. Raksturīgas ziņas par Smeceres krogu (Lazdonas pag. Madonas apr.) snieguši lazdenietis A. Prods³ un Madonas novadpētniecības muzejs.⁴

Smeceriša krogs iezīmēts 17. gadsimta kartē ceļa posmā starp Bērzauni un Cesvaini, kur 21. verstī no Rīgas ceļš šķērso Austronas upi. Smeceres krogs piederējis Lazdonas muižai, un tas vairākkārt pārbūvēts (sk. 185. att.). Krogs bijis mūra (vismaz vēlākā laikā) ar divām stadulām — zemnieku un kungu pajūgiem, un tajās varēja iebraukt tieši no ceļa pa slīpās sienās iebūvētiem vārtiem. Kroga pamatuzdevums bij dot atpūtas un nakšņošanas vietu ceļiniekiem. Zemnieku stadulā savus pajūgus novietoja nakšņojošie Rīgas braucēji, sīktirgotāji u. c. ceļinieki. Kroga rietumu galā apstājās zemnieki, un tur atradās t. s. lielā kroga istaba, kurā nakšņoja vienkāršie ceļotāji. Deramdienās saimnieki te līga sapulcējušos kalpus nākamajam darba gadam. Kroga austrumu pusē bij t. s. vācu gals ar vairākām istabiņām, bij pat īpaša biljarda istaba. 1905. gada revolūcijas laikā Smeceres krogā risinājušies dažādi notikumi. 1. decembra vakarā te sapulcējušies apkārtējie zemnieki — grostonieši, kalsnavieši, bērzaunieši un mārcenieši, lai apspriestos par uzbrukumu krievu kazaku vienībai, kas pēc Veckalsnavas atstāšanas pašlaik nakšņoja Madonā. (Kazaki tomēr paši Madonu ātri atstājuši.)

Savukārt 1906. gada 20. augusta vakarā Smeceres krogā iebraukuši ap 10 apbruņotu vīru. Uzbrucēji uzsaukuši: “Rokas augšā!” un atprasījuši naudu no krodzinieka un žūpotājiem. Pēc tam tie piespieduši dzērājus saplēst visas dzērienu pudeles un sapipkojuši žūpotājus, padzīdami tos uz mājām, bet pēc tam paši pazuduši mežā.

Ap 1908. gadu par kroga saimnieku un krodzinieku muiža iecēlusi O. Grebsteli. Tas bijis apkārtņē iecienīts un arī visai radikāli noskaņots, tā ka Smeceres krogā

pogām apšūtām drēbēm un lielu tauri plecos. Otrā dienā agri no rīta sākušās medības. Sanākuši daudz dzinēju, sabraukuši mednieki. (Dažreiz medībās dzinējiem dotas koka klabatas, tādas medības sauktas par klaberjakti.) Nu laisti ārā suņi. Pusdienā kungi nākuši pusdienot krogā, kur tiem gatavotas sevišķas “riktes”, bet pēcpusdienā medības turpinājušās. Vakarā pēc sekmīgām medībām medījumi savesti pie kroga, te tie dalīti, bet dzinējiem, mežsargiem un vedējiem izmaksāta muca alus.

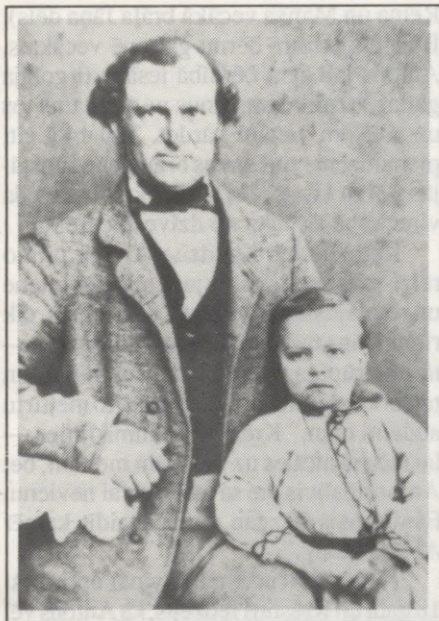
Par krogu ar nelielu zemes gabalu vajadzējis maksāt muižai 400 rubļus nomas gadā, nomaksājot šo summu četros termiņos. Apmēram 1897. gadā Priedes krogs likvidēts, jo valsts bij ieguvusi visus apkārtējos mežus un bijušo krogu izmantoja meža darbinieku novietošanai. Pirmā pasaules kara laikā vācieši te bij ierīkojuši krievu kaŗagūstekļu nometni.

Alkohola patēriņš

H. Endzeliņš, aprakstot Valmieras novada pagātņi,² arī min dažas ziņas par krogiem: “Tarnisa muižas krogos 1679. gadā pārdod 62 mucas muižas alu, no kā Melnuma krogā 24, pussagruvušā Deidera krogā 20, vecā Bestes krogā 18 mucas. ... 1680.—1681. gadā Valmieras muižas pilskrogā pārdod 129 mucas alus, 19 stopus degvīna par 62 dālderiem. Pie Cīruļa gadā izkrogē 15—16 mucas alus. 1691. gadā muižas nomnieks P. Bachmanis želojas muižas pārvaldei, ka dzirnavu celšanai viņš no saviem līdzekļiem naudā vien izdevis 130 dālderus, bet ūdens trūkuma dēļ pagājušā vasarā samalts ļoti maz. Pilskrogā senāk pārdots ap 130 mucas alus, bet nu gan vairs ne, jo pilsētiņā nu atvērti četri krodziņi.

.. 18. gadsimtā minētais Vējiņa krogs sen vairs nepastāv. Plepja krogs laika gaitā pārvēršas par Krāceņa krogu, un tā krodzinieks Jēkabs pārdod muižas alu.

.. 1826. gadā Kokmuižai jau ir seši krogi. Bez jau agrāk te minētajiem vēl ir radušies klāt viens muižā, viens pie dzirnavām. Pārējie četri — visi pie toreizējā lielā pasta ceļa, kas veda no Pēterpils uz Rīgu un tālāk uz ārzemēm. Bet tagad aizvērušies bijušo krogu vārti, kluss un atstāts stiepjās vecais, augsti

212. Krodzinieks K. Krēslis ar dēlu.

varējuši droši pulcēties arī brīvdomājošie zemnieki. Šai laikā Cesvaines muižas īpašniekam fon Volfam piederēja lielas meža platības (Smeceris silu ieskaitot), kuras apsargāja vairāki mežsargi. Viens no viņiem, kas darbojās Madonas apgaitā, bij Račevskis, tautā saukts Račevs. Šis vīrs bij ļoti cītīgs barona kalps. Cita starpā viņš uzmanīja, lai muižas mežā nabadzīgo zemniekusievasneganītu govī vai neplūktu zāli, bet par pieķertajām ziņoja baronam. Vainīgās tika izsauktas uz muižu, kur tās sodīja ar 10—20 rīkstēm. Pēra arī vīrus, ja tie bij iedrošinājušies muižas mežā nocirst izkaptij vai grābeklim kātu. Ciņai ar baronu un viņa pakalpiņu vardarbībām vairāki progresīvi domājošie zemnieki un strādnieki bij slepus nodibinājuši pulciņu "Veco padome". Tajā ietilpa Trules māju saimnieks, saukts Trules tēvs, Ziķu māju saimnieks Ziķis, kalējs Petrovs, laukstrādnieks Sukomkins, Kušķu tēvs u. c. Šis pulciņš savas apspriedes noturēja Smeceris krogā. Tur kādā apspriedē nolēma, ka nejaukais Račevs jālikvidē. Tam nolūkam apkārtņē slepus savāca ap 50 rubļu. Bet soda izpildītāju uz vietas neizdevās sameklēt. Tad Sukomkins aizbrauca uz Stukmaņiem, kur kāds plostnieks apņēmās to izdarīt. Padome bij izlēmusi, ka tam jānotiek Miķeļa dienā mežā, netālu no mežsarga mājas, kad Račevs atgriežas no Biržiem, kurptasdevās ik dienas, lai pārdotu pienu. Tā arī notika, ka šai dienā Račevskis tika atrasts mežā nošauts, bet Miķeļa dienas vakarā Smeceris krogā "Veco padome" nodzēra kāda nokauta "auna" bēres. Pēcāk, šo gadījumu pieminot, pagastā skaitīta rīme: "Drukis stūma, Trule vilka, Smecerīte gavilēja."

Mežsarga Račevska palīgs bijis kāds vecs būdelnieks — Pelēcis, kuram barons atļāvis ganīt govī un zirgu mežā, bet par to tad tam arī bij jāuzmana slepenie gani mežā. Arī šo ziņotāju "Veco padome" nolēmusi pārmācīt, un to uzņēmies izdarīt Sukomkins. Kādu vakaru tas pārmainījis izskatu, izsekojis Pelēča gaitas un pievienojies tam, teikdams, ka palīdzēšot ķert meža zagļus. Kad Pelēcis viņam uzgriezis muguru, Sukomkins saķēris tā rokas, uzrāvis gaisā un sasējis ar jau sagatavotu saiti. Tad uzrāvis Pelēcim kreklu pāri galvai un arī to sasējis. Sacīdams "Staiģā laimīgs, tava būda nav tālu", Sukomkins tā atstājis Pelēci mežā

vienu, kur tas klīdis visu nakti. Otrā rītā kāds to atsvabinājis, bet nakts pastaigas rezultātā Pelēcis saslimis ar karstumguļu un pēc trim nedēļām miris.⁵

Smeceris krogs arī pirms pirmā pasaules kara bijis apkārtnes latviešu pulcēšanās vieta. 1915. gadā, krogam nonākot piefrontes joslā, tur uz pagaidu dzīvi bij apmetušās dažas bēgļu ģimenes no Kurzemes. Latvijas brīvvalsts laikā, divdesmitajos gados, Smeceris krogu nopirka agrākais nomnieks O. Grebstelis un ierīkoja tur t.s. tējnīcu, kurā bij dabūjams arī alus un vārīti vēži. Krogā pulcējās apkārtējie, dzēra alu un spēlēja "stukulku" — gan ne uz naudu, bet "špickām" (sērkoņiem), un dziedāja: "Arā sniegs un putenis, jauki dzīvo Grebstelis." Sevišķi daudz tējas ticis vārīts trīsdesmito gadu ziemas un pavasara mēnešos, kad netālu uz sliedēm piestāja slēpotāju vilciens no Rīgas un arī rīdzinieki Smeceris krogā baudīja svētdienas atpūtas maltīti.

Otrā pasaules kara gados nodega visas kroga saimniecības ēkas un tika sabojāts kroga jumts, ko gan salaboja, bet ēku pēc tam vairs neizmantoja, kaut arī tā skaitījās vietējas nozīmes arhitektūras piemineklis. 1960. gadā Smeceris krogā uzņēma filmas "Mērnieku laiki" dažas ainas (kur čangalieši sagaida mērniekus). Smeceris krogs 1984. gadā pārgāja vietējā kolchoza īpašumā, bet netika izmantots. 1987. gada pavasarī iebruka kungu stadulas jumts un vasarā bij nojaukts arī kroga jumts. Sākušās pārrunas par kroga telpu izbūvi kolchoznieku vajadzībām.⁶ Par kroga tagadējo stāvokli trūkst ziņu.

Leinera krogs Madonā

Sena izcelsme bijusi Leinera krogam Birzās (vēlāk Madonā), jo tas darbojies jau zviedru laikā, 17. gadsimtā.

Pirms pirmā pasaules kara bijušo krogu nopirkusi privātpersona — J. Krūmiņš, kas to pārbūvējis skolas vajadzībām.

Latvijas brīvvalsts laikā līdz 1926. gadam še atradās Biržu, vēlāk — Madonas vidusskola (kuņu apmeklējis arī ziņu sniedzējs A. Prods).

Lazdonas baznīckrogu vietējā latviešu biedrība pārbūvēja par biedrības namu.

Bērzu krogs Veselavas pagastā

1892. gadā Rīgā izdotajā A.W. Krēgera (Kröger) "Livländisches Verkehrs und Adressbuch" rakstīts: Cēsu apriņķa Veselavas pagasta "Vesselshof" muižas (īpašn. B. Baron Campenhausen) Bērzu krogā krodzinieks ir J. Krēsliņš, un krogā atrodas arī zirgu stacija.

Par Bērzu krogu (un arī Nēķina krogu) plašākas ziņas sniegusi Marianna Ieviņa (dzīv. Amerikā):

"Ap pagājušā gadsimta vidū Veselavas pagasta Bērzu krogā (sk. 169. att.) dzīvojis krodzinieks Krišjānis Krēsliņš ar sievu Annu. Viņiem bija četri bērni: Kārlis, Karlīna, Jānis un Alvīna (dz. 1870). Alvīna bija mana vecmāmiņa. Par savu tēvu viņa man daudz stāstīja.

Krišjānis Krēsliņš, lai arī krodzinieks būdams, pats tikai reti pa glāzītei izdzēris kopā ar saviem viesiem, bet nekad nav redzēts ieriebis. Savā krogā viņš nevienam nav ļāvis piedzerties. Tikko manījies, ka kāds iesilis, atteicies tam vairāk dzeramā dot, bet rāmiem vārdiem to nomierinājis un sūtījis gulēt. Uz parāda dzert Krišjānis nevienam nav devis.

Krišjānis bijis izcils rēķinātājs. Viņš teicis, ka labam tirgotājam jābūt visu vajadzīgo aprēķināt galvā, ķerties pie papīra un zīmuļa būtu kauna lieta. Par tādiem rēķinātājiem viņš audzinājis arī savus bērnus, un laikam gan Alvīnai šai ziņā veicies vislabāk. To es piedzīvoju savā bērnībā. Kamēr es nopūlējos ar skolas uzdevumiem, iztērēdama labu tiesu papīra un zīmuļu, vecmāmiņa Alvīna pateica atbildi kā rotaļdamās — viegli, ātri un vienmēr pareizi.

Lauku krogī toreiz šai apvidū nebija dzertuves, bet gan tālbraucēju ceļotāju apmešanās vietas, kur ceļinieki varējuši gan zirgus pūtināt, gan nakti pārgulēt. Jo bieži šeit apmetušies Piebalgas tirgotāji pa ceļam uz Igauniju vai pat Pēterburgu, kurp veda savus mājamatniecības izstrādājumus — vērņemamos ratiņus, skaistos audumus utt.

Nepieciešamība padarīja piebaldzēnus arī par tirgotājiem: zemīte bija liesa un akmeņaina, nebija iespējams izaudzēt diezgan maizītes, lai pabarotu lielās ģimenes. Tā iznāca, ka par tirgotāju bija kļuvusi arī Kaudzītes Antons (rakstnieku

Reiņa un Matīsa vecākā brāļa Jāņa dēls). Būdams astoņu bērnu ģimenē vecākais, Antons jau agrā bērnībā iesāka tirgotāja gaitas, uzpirkdamš linus un vezdamš tos uz tālākām vietām pārdot. Tāpat kā citi piebaldzēni, viņš savos braucienos apstājās Bērzu krogā. Un te nu liktenis saveda viņu kopā ar nākamo dzīvesbiedreni.

Kad Antons Kaudzīte Alvīnu pirmo reizi redzējis, viņa bijusi maza meitene un rotaļājusies ar lellēm. Noskatījies, cik rūpīgi viņa tās tīsta, Antons nodomājis — tā būs rūpīga māte saviem bērniem, un teicis krodziniekam: "Krišjān, to meitu tu audzini man." Krēsliņš sākumā rābies — lai taču skatoties uz lielākām meitām, bet Antons palicis pie sava: "Šo vai nevienu. Esmu jauns diezgan, varu pagaidīt, kamēr Alvīna izaug."

Tā arī noticis. Kad Alvīnai apritējuši 18 gadi un Krēsliņš redzējis, ka Antons vēl joprojām domā nopietni, viņš sācis vaicāt, kur tad Antons domājot jauno sievu likt — uz veltņa taču līdzī nevadāšot?

Bet Antons jau bija atradis atrisnājumu: ar līnēm braukdamš, bija dzirdējis, ka Nēķina krogā atbrīvojusies krodzinieka vieta, viņš uz to pieteicies. Nu nekas vairs nestāvējis ceļā, Krēsliņš devis jaunajiem savu svētību, un Antons ar Alvīnu dzēruši kāzas, pēc tam tie pārcēlušies uz Nēķina krogu.

Bērzu krogu Krišjānis Krēsliņš vecuma dienās atdevis savam dēlam Jānim.

Bērzu krogs pastāv vēl tagad (sk. arī foto nr. 218 — 1977. g.) un tiekot uzskatīts par architektūras pieminekli. Bet kad 1986. gadā Jāņa Krēsliņa mazmeitas, garām braukdamas, Bērzu krogu redzējušas, tas nemaz neizskatījies kā tāds, kas tiek uzturēts par architektūras pieminekli. Kroga vienā galā dzīvojis kāds ukrainis, kas latviski nepratis (aizbīdinājies, ka tikai nesen šurp atbraucis), bet kroga ēkas otrā galā bijusi mākslīgo mēslu noliktava."

Nēķina krogs Taurenē pagastā

Iepriekšminētajā 1892. gada A.W. Krēgera adrese grāmatā rakstīts: "Cēsu apriņķa Ternejas pagasta Nēķina (Nökenshof) muižas (īpašn.?) krogā krodzinieks ir D. Lasdins."

Tātad Nēķina krogu sekojoši ir pāņēmis Antons Kaudzīte.

Par to raksta iepriekšminētā M. Ieviņa:
"Kroga uzņēmums veicās tik labi, ka
tirgus dienās, kad bija lielāks ļaužu
pieplūdums, Antonam pat vajadzēja
meklēt sev palīgus. Viņš arī krogu labi
izveidoja, iekārtoja tur pat lasāmgaldu,
abonējot toreiz iecienītos laikrakstus un
mēnešrakstu "Austrums", un rīkoja krogā
jautājumu vakarus.

Nēķina krogam blakus atradās arī
veikals. Kamēr Antons rāvās pa krogu,
Alvīna vadīja veikalu. Lai arī gados krietni
jaunāka, Alvīna visādā ziņā bija Antonam
cienīga līdziniece. Viņa bija trīs ziemas
skolā gājusi, kas tolaik meitenei bija laba
izglītība. Bez tam vienu gadu viņa bija
nodzīvojusi muižā, kungu bērniem pusē
par rotaļu biedri, pusē par kalponi. Tur
iemācījusies vāciski runāt un smalkus
ēdienus gatavot. Arī krievu valodā viņa
bija pietiekami ielauzījusies, lai varētu
sarunāties.

Alvīna jau pašā sākumā pierādīja, ka
prot rēķināt. Veikalā uz plaukta gulējis
kāds nenosakāmas krāsas auduma baķis,
no kuŗa neviens nepircis. Tad Alvīna no
tā pašuvusi sev blūzi un bieži to veikalā
valkājusi. Jauniņajai bodniecei piestāvējis
viss, ko tā valkājusi. Apkārtējās saimnie-
ces noskatījušās, un nu viņām arī vajadzē-
jis tādu blūžu. Drīz vien, bodniecei par
lielu uzjautrinājumu, neglītais audums
izpirkts.

Darbošanās un dzīve gāja uz priekšu.
Nēķina krogā dzimuši arī Kaudziņu bērni:
Elza 1891. gadā un Kārlis 1895. gadā.

Bet rosīgais Antons domāja par vēl
plašāku darbību. Noskaidrojās, ka Vaives
ūdensdzirnavas Priekuļu pagastā iznomā-
jamas, viņš 1901. gadā iegūst nomas
līgumu un ģimene pārceļas uz Vaives
dzirnavām. Antons kopā ar Alvīnu vada
dzirnavas, uzkopj tās un paplašina,
iekārtojot tur arī kokzāģētavu. Uzņēmums
veicas labi, viņi iepērk arī lauku mājas un
labi izskolo savus bērnus. (Elza Kaudzīte-

Usenko bij Latvijas brīvvalsts laikā ārste
un LU asistente, bet Kārlis Kaudzīte —
Latvijas armijas virsnieks — pulkvež-
leitnants.)

Bet 1914. gadā sākas pirmais pasaules
karš, un 1915. gadā Antons mirst ar
sirdstrieku."

Krogu dažāda izmantošana

Krogi ir kalpojuši kā sapulcēšanās
un apspriešanās vietas visdažādākajos
novadu sabiedriskajos gadījumos.
Kurzemē, mazākā mērā arī Vidzemē un
Latgalē, 19. gadsimtā kā sena paraža bij
saglabājusies t. s. meitās iešana. Novada
neprecētie pilngadīgie puīši, t. s. puīšu
karogs, pavasaros sapulcējās krogos, lai
norunātu, pie kuŗas meitas kuŗš puisis
vakarā ies. Saimniekdēli no tuvākās
apkārtnes kājām, bet no tālākās — jāšus,
tumsai iestājoties, parasti sestdienas
vakaros, ieradās pie saimniekmeitām,
kas vasarā mēdza gulēt klētiņās, bet kalpi
— pie kalponēm, kas parasti gulēja uz
kūtsaugšas vai šķūnī. Lai puīši zinātu,
kur meitas guļ, klēts vai šķūņa durvis
nereti bij appušķotas. Puīši parasti
uzdevās par čigāniem, tirgotājiem,
ceļojošiem dakteriem un lūdza ielaist
tos klētiņā. Tur meitas puīšus uzciņāja
ar sieru, medu u. tml. un jaunieši jautri
pavadīja laiku. Puisis, kam jau bij līgava,
meitās iet nedrīkstēja. Šāda līgavas
lūkošana parasti nobeidzās ar kāzām.
Puīšu karogs rūpējās, lai citu novadu
puīši nesatiktos ar viņu novada meitām.
Vainīgie nereti tika iepērti. Meitās iešana
uzskatāma par vienu no jauno ļaužu
satikšanās veidiem vasarā. Rudenī un
ziemā to aizstāja vakarēšana, kad dažādu
mājas darbu veikšanai sapulcējās vairāku
māju ļaudis.¹

V. KROGI RAKSTNIEKU UN MĀKSLINIEKU DARBOS

Krogi darbā
izmantotā

Rakstnieku tēlojumi par konkrētiem krogiem

Savā laikā pastāvējušus konkrētus krogus un notikumus tajos raksturīgi attēlojuši vairāki rakstnieki savos kultūrvēsturiskajos un autobiogrāfiskajos romānos un dzejā. Daži piemēri: **V. Rūja** (V. Kriķis, 1928) pētījis savas dzimtas izcelsmi Rūjienas pusē 17. gadsimtā un dzejoli "Mēra laiks Vidzemē" cita starpā tēlo arī kādu starpgadījumu Ērmaņa krogā:

"...U—ū" balss kā pēc gaisa rīstās,
Tikai kovārņi atsaucas kraujā.
Cilvēks cilvēku bīstas,
Cilvēks cilvēku taujā.
No sētas uz sētu
Spindz zilas mušas.
No kurienes zuši
Sedā piebrieduši?
Māte saļima
Uz akmens pie akas,
Tēvs — ratnīcā,
Novelkot Salmis sakas.
Sudraba Klāvs droškā
Jūdz klibo bēri.
— Nodzeršu Ērmaņa krogā
Sev bēres.
Kad nav, lai nav —
Trīs dienas, trīs naktis
Lai līgojas sienas,
Grīļojas kakti.
Solā pie stoikas
Kvern spizmane Made,
Kam aptumšots prāts
Aiz šausmām un bada.
— Hei, vecen, pasvied
Prāģerim maku!
Uzrausim traku
Krakovjaku!
Kas grib manus Sudrabus?
Atdošu lēti.
Erberģi par guldeni,

Par pimberi — klēti.

Kas sola vairāk?

Tu, pekles glūņa?

Met uz letes dukātu,

Ņem manu šķūni!

Notriekta māja,

Noplītēti svārki.

Dod magaričas, ceļakāju

Par manu zārku!

Krodzinieks, pātarus murminot,

Lej vēl mēru,

Skatās: stopa dibenā

Noslīcis... mēris.

Klūp uz sliekšņa Made

Kā zem simts ložu,

Klāvs ratos klunkuro,

Trīcot rauj grožus..."

Kaudzišu Reinis un Matiss (1839—1920; 1848—1926) romānā "Mēriņu laiki" apraksta kādu Piebalgas krogu 19. gadsimta otrajā pusē:

"...Kāds liels Miķeļa dienas tirgus šķīrās patlaban laukā. Visi ceļi tecēja kā upes ar tirdziniekiem gan braukšus, gan jāšus, gan kājām, gan nesdami, gan vezdami, gan dzidami... Birze, caur kuru viņi brauca, metās retāka, un tūliņ aiz viņas parādījās krogas, no kura atskanēja pilnīgi tirgus atbalss, jo laba daļa tirdzinieku jau bija pie viņa apstājušies...

Visi slātavieši un čangalieši, kuri bija nodomājuši šo zirgus barot un sagaidīt savu tirgū sapirkto aitiesu baru, kas nāca vēlāk, sagāja krogā. Lielā, tumšā krogā istaba bij auksta, piepīpēta un piemīdīta. Gar logiem stāvēja sagraizīts un sakapāts galds. Pie stoikas loga un durvīm, kurām galds bij no iekšas aizlikts, mīdījās vesela drūzma tirdzinieku tā, ka grūti bij cauri tikt. Slātavieši un čangalieši ienākuši sasēdās ap galdu un sāka uztaisīt pīpes un sarunāties, kā viena kunga ļaudīm vajagot kopā turēties. Pa kādu brītiņu sanāca arī tie trīs iz stadulas: Švauksts pa priekšu, tad Oļiņš un pēdīgi Prātnieks.

“Vai zināt, ko mēs stadulā nospriedām?” Švauksts sacīja, cēli pie citiem pieiedams un zābakus pa kulu raudams, it kā kad siltuma zābaki būtu bijuši kājās. “Šovakar vajaga dabūt frišas zupas. Dzinēji būs ar jēriem klāt, un raus tik kādam kaklu nost. Kas grib piedalīties?” — “Izgādāriet vien, kuri esat vairāk ar tām lietām apraduši, preti jau nebūs neviens,” kāds čangalietis atbildēja, kuŗu citi vairāk cienīja.

“Vai ir visi čangalieši pie tā?” Švauksts, pulksteni no kabatas raudams, nosauca. “Kad mūsu tiesas tēvs saka, tad vajaga ticēt,” kāds čangalietis atbildēja. “Tagad būs pulkstens drīz seši — pusastņos vajaga zupai kūpēt uz galda,” Švauksts, pulksteni cieti vāzdams, teica.

Prātnieks aizstājās Švaukstam priekšā un skaitīja pa kļu visus, pret ikkuru ar pirkstu mezdam, un beigās izsauca: “It līdz sešpadsmit!”

“Nu, tad ar vienu jēru vien nebūs nekā!” Bisars sacīja, uz galda gala sēdēdams. “Kas, bāliņ, par to, vai viens vien ir?” kāds sarkanmatains čangalietis teica. “Jums nāk pulka no pakaļas, mums pilni vezumi; žņaus vai trīs nost, ja vajadzēs!” “Nu, gluži labi, kad jums vezumos ir jēri, tad iesim vien un laidīsim kādam āderi vaļā,” Prātnieks sacīja.

“Tev pašam, Svērtel, lielākais vezums ir, tu vari dot kādu pāru projām, citādi atkal līdz mājai kāds garu izlaidīs, tāpat kā viņreiz,” čangaliešu tiesas vīrs sacīja.

“Nezin kā ir? Negribas vezuma jaukt laukā,” Svērtelis ņurdēja, zābaku uz kula sizdams, lai dubļi noskrien.

“E, ko tur, štrunt! Ej tik, cel laukā, aprēķinās uz mata,” Švauksts, rokas bikšu kabatās sabāzis, sauca. “Tagad tik jāizdala darbi visiem...”

“Nu, nu, dēli, apjautājieties papriekšu, vai krodziniēks dos katliņu un vai pavisam paļaus tādus darbus strādāt?” Oļiņš otrā pusē, gultiņā sēdēdams, sacīja.

“Jā, jā, vai zini, tas var notikt gan, viņdien mums bez aprunāšanās tā bij,” Bisars, acis bailīgi izplētis, runāja. “Jērs pašu laiku aizdurts, te ienāca krodziniēks stadulā — ieraudzīja — tā kā nelabs! — nepaļāva vairs ne nodirāt, iztrieca visus no stadulas laukā: ko te darot? Vai gribot atkal šā traukus un māju piegānīt? Tad nevarēja cita nekā darīt — jūdzām zirgus tāpat nebarotus iekšā un braucām uz otru

krogu; tad tur tikko ar lielām mokām dabūjām izvārīt.”

“Še par to nav bēda,” Švauksts apgalvoja, “man šis krodziņš pazīstams. Vāri, cik gribi. Es sadabūšu visu vajadzīgo, tik gādājat par nokaušanu un sataisīšanu.”

“Lūk, mans pušelnieks Ķencis lai kauj, tam pārlieku viss viegli mirst,” tā kāds čangalietis, kuru citi sauca par Pāvulu, sacīja un rādīja uz kādu citu čangalieti, kam bij tik plāns un plats deguns, ka, ja uguni turēja otrā pusē, tad spīdēja gaisma cauri. Tas, patlaban no stoikas nākdams, izkoda bulkai līdz pāri pusei tādu kā pakava vietu un tad, pilnu muti ēzdams, atbildēja: “Lai tik dod šurp, tad redzēs, kā kājas nospirinās.”

“Nu tad ejiet vien stadulā un spiežat akurāt nost, es iešu pie krodziniēka,” Švauksts citus rikoja, uz stoikas pusi iedams. “Tev, Oļiņ, nevajaga nekā darīt, lai strādā vien jaunie; tu nāc man līdz iekšā pie bufetes — cik ilgi tā ar sausu muti sēdēsi?” —

Pa mazu brītiņu ieskrēja Svērtelis izbijies un sauca pie stoikas loga: “Ei! Kur palika tas slātavietis ar to garo, balto ķēdi? Tam zirgs ar vīvelēm!”

“Va velns!” Švauksts iekšā iekliedzās. “Nāc, Oļiņtēv, palīdz!” ...

(Seko stāstījums par zirga pūšļošanu.)
...Patlaban sanāca no stadulas slātavieši un čangalieši, nesdami ikkatrs savu ceļa nastiņu, kuŗas salika uz galda...

“Nezin, vai drīz būs zupa?” Prātnieks, savu nastiņu vaļā raisīdams, jautāja.

“Ko viņi tur tik ilgi vāra? Esmu izsalcis kā vilks.”

“Būs drīz,” Ķencis atbildēja. “Ir jau labs brīdis, kamēr vārās. Sēstaties vien tik pie galda un ņemat maizi rokā, es iešu, palīdzēšu ienest.”

Visi sasēdās pie galda, iededzināja vēl kādu sveci uz galda, kur sēdēja Oļiņš, ņēma ikkatrs savu maizes doniņu, nogriezās pa riecieniņam un sāka, lēni drupinādami, izsalkumu mānīt. Dažs atvāza arī cibu un, uzlicis uz viena paša maizes kumosa kādu naža galu piena (= biezi-piena), to atkal ātri aizsita, it kā kad nebūtu paļauts bijis cības aizmigt. Tādus kumosiņus tad gremoja ilgu laiku, arvien uz durvīm rēgodamies un prasīdami, ko tur tik ilgi darot. Valoda nekāda nevedās, jo ikkatrs kavējās pie tām domām, ka tagad savu pavalgu pie maizes ņemt būtu

bijis tīri grēks, tāpēc ka bij gaidāma kopzupa, par kuŗu jāmaksā visiem vienlīdz, lai ēd daudz vai maz; bet sausu maizi vien ēst — tāds muļķis atkal neviens negribēja būt, jo kur tad pēc gaļu likt? Vēl bij labu brīdi ko gaidīt, līdz Ķencis ar diviem citiem, kuriem bij vārīšana nodota, sanesa bļodās kāroto virumu. Ikkatrs pa to starpi, kamēr vienu gabalu ēda, nekavējās apdrošināties ar otru, kuŗu nolika sev priekšā vai nu uz cības vāka, vai arī taisni uz galda. Kad ēšana bij pašā spēkā, tad uzņēma Prātnieks pirmais valodu:

“Vai zināt ko jaunu? Nu ir reiz skaidri zināms, ka pavasarā būs mērnieki.”

Šiem beidzamiem vārdiem bij tāds spēks, ka viņš sarāva visu ēdēju galvas uz augšu un vairāk balsu jautāja reizē: “Vai tā???”

(Seko pārrunas par gaidāmo zemes uzmērīšanu u. c.)

...Prātnieks ar Švauksu sarunājās iet stadulā zirgiem auzu dot. Pa tām starpām bij laiks pārgrozījies, lietus nāca ar stipru vēju, un nakts bij itin tumša. Staduls bij aitiešu pilns, jo daudz šinī krogā esošie slātavieši bij salaiduši tos vienā barā un dzina kopā un mājām. Dzīšanas kārtā nāca tagad Prātniekam ar Švauksu, un tādā laikā, zināms, viņiem nebij vis liels prieks uz to, jo verstu divdesmit vai vairāk pa tumšu nakti un lietu ar aitiešu baru daudzities nav nieka gabals, tāpēc viņi sāka gudrot, ka varētu citus pastumt apakš sava jūga. Čangalieši savu aitiešu nebij barā laiduši, jo šoreiz tiem bij ikkatram tik vien, cik var aizvest ratos, tāpēc tie gulēja vezumos sasietām kājām, acis pārgriezuši un grūti elsdami.

Šos vezumus aplūkojot, nāca Prātnieks ar Švauksu uz tām domām, vai nevarētu dabūt arī čangaliešu jērus pulkā un caur ko viņus pašus iegriezt pie dzīšanas. Padoms bij drīz atrasts: viņi nosprieda no dažiem vezumiem kādus aitiesus atraisīt un ielaist barā, lai caur to tiek čangalieši piespiesti salaist visus kopā, — un tā arī izdarīja. Svērteļa vezumā bij viens apakšā citiem nobeidzies, to paņēma un pieslēja joku dēļ Ķenča zirgam līdzās pie redelēm tā, it kā viņš ēstu sienu.. —

“Lieldienu jērs”, kā krodzinieks sacīja, bij galīgi apēsts, tik vien Ķencis zvejoja vēl pamazām ar kausu pa katlu, želodamies, ka zupa esot jāatstāj neizstrēbta. Lai varētu izrēķināt, cik katram jāmaksā,

visi sapulcējās un lika vispirms ādu un taukus uz solišanu. Prātnieks ņēma kādu vāli un nostājās kaktā pie tukšas mucas. Švauksts solīja “rubli par visu kopā”. Prātnieks sauca: “Rublis solīts! Kas sola vairāk?” Daži solīja pa kapeikai augstāk, bet Švauksts lika ar reizi divdesmit kapeiku klāt. Prātnieks atkal sauca: “Rublis divdesmit astoņas kapeikas solīts. Kas sola vairāk? Pirmo reizi!” To sacīdams, sita ar vāli uz mucas dibena. “Vai nav, kas sola? — Otro reizi! Rublis divdesmit astoņas kapeikas solīts! Kas solīs vēl? Vai neviens?” Līdzko Prātnieks gribēja sist trešo reizi, te Švauksts apturēja viņa roku: “Wart, wart! Lai cilvēki apdomājas, vai tā manta akurāt tik dārga vien ir?”

“Nu, tu redzi, ka neviens negrib vairāk solīt,” Prātnieks teica, “ja tu domā, ka maz ir, tad soli pats vēl klāt.”

“Lai vēl iet zehn kapeik!”

“Rublis trīsdesmit astoņas kapeikas solīts. Kas sola vēl? Pirmo, otro un, un...”

“St, st,” Švauksts atkal Prātnieku apturēja. “Tā manta nevar tik lēta būt.”

“Nu, tad soli vēl!”

“Vēl fūnf kapeik las jeht zu!”

“Rublis četrdesmit trīs kapeikas solīts! Vai nav, kas sola vairāk? Pirmo, otro un trešo reizi!” Pie šiem vārdiem Prātnieks, kaut gan Švauksts gribēja viņu vēl atturēt, sita trīs reizes pa mucas dibenu ar vāli un tad, to nomezdams, sacīja: “Tas ir beigts un nobungāts.”

Pēc tam sarēķināja, cik dalībnieku bijis, lai varētu maksu izdalīt uz galvām.

“Čangalieši, cik jūsu ir?” Prātnieks jautāja. “Slātavieši ir septiņi.”

“Un mēs astuņi,” Ķencis, cimdā muti slaucīdams, atsaucās.

“Kas astuņi? Deviņi esat jūs!” Prātnieks teica ar piktumu.

“Astuņi!” Ķencis atteica lepni, droši un smagi.

“Astuņi vien gan,” čangaliešu tiesas vīrs sacīja. “Es pats pirmāk izskaitīju klusām pie sevis.”

“Nav tiesa, deviņu vajag būt. Nedomājiet vis, ka mēs esam tik muļķīgi, ka nezinātu!” Bisars kļiedza iz kakta, kaut gan nemaz nezināja, cik čangaliešu ir.

“Kamdēļ jums, dēli, jāķildojas?” Oliņš teica lēnā balsī. “Izskaitāt vien visus, tad tūliņ redzēsāt, cik ir.”

“Nu, zināma lieta,” tiesas vīrs viņam piekrita. “Čangalieši, atšķiraties savrup!”

Visi čangalieši atšķirās nost un nostājās gandrīz rindā. Tiesas vīrs sāka skaitīt, rādīdams vispirms ar pirkstu uz sevi un sacīdams: "Es," tad pa kārtai uz citiem, "viens, divi, trīs, četri, pieci, seši, septiņi, astuņi."

"Nevar astuņi vien būt," Švauksts uzsauca, "lai skaita vēl. Skaitīsim visi!"

Tiesas vīrs skaitīja atkal tāpat kā papriekšu: "Es, viens, divi, trīs..."

Švauksts skaitīja viņam vāciski līdzī: "Eins, zvei, drein — akt." — Nu sāka brīnīties, kur tā vaina varot būt. Pēdīgi nosprieda dalīt maksu uz sešpadsmitiem un salikt ikkatrs tik naudas, cik katram iznāk maksāt, ja tad vajadzīgā summa sanāksot, par ko tad vairs meklēt vainas.

(Naudu saliek, un kopsomma ir pareiza, par ko atkal jābrīnās. Visi iet stadulā, lai brauktu tālāk.)

Ķencis gribēja atrasiēt tūliņ savu zirgu, lai var iejūgt, un atrada pie viņa siles pieslējušos aunu, kuŗam cirta ar kāju sānos tā, ka tas nokūleņoja dažus soļus nost un vairs nekustēja. "Pagāns! Vai nospēris būšu?" viņš, aunā gari skatīdamies, pie sevis sacīja. Tad piegājis sita un čamdīja viņu augšā.

Citi apstājās arī un sāka izbijušies spriest, ka nospēris gan būšot. Svērtelis uzzīmēja nosperto aunu par savu... Visi nosprieda, ka tam, kurš aunu nosperot, esot auns jāizmaksā un jāpatur. Ķencis arī neturējās nenieka pretī, bet sacīja, ka tas esot viņam viena alga, vai dzīvs auns vai beigts, jo uz to pašu pilsētu aizejot dzīvie, kur beigtie...

...Tikām citi čangalieši bij arī aplūkojuši savus vezumus un atraduši, ka dažu aitiešu trūkst; viņi sprieda, ka tie būšot aizspirinājušies un tepat pulkā iejukuši, tādēļ gribēja iet un meklēt rokā, bet Prātnieks un Švauksts tā neatļāva, jo nakts laikā varot izņemt ar citu zīmēm. Dalīšana būšot tik gaismā, tādēļ vajagot tagad kopā dzīt prom...

Šim spriedumam piekrita visi slātavieši un taisījās tik dzīt aitiesus laukā, bet čangalieši aizstājās vārtos un nelaida, sacīdami, ka... ja neatļaujot izņemt (aitas), tad uz muižu projām. "Pagaidi! Še tev būs muiža!" kāds iz pulka kļiedza, un tūliņ plikšķēja sitiens Ķencim uz pakauša, tā ka svece, kuru viņš turēja lādītes galā iespraustu, izkrita zemē un nodzisa. Tūliņ dzirdēja sitam arī stadulas otrā galā aiz

Pāvula ratiem un dzirdēja Pāvulu ieklie-dzamies. Otrā stadulas galā gan bij uguns, bet no tās nevarēja daudz redzēt, tādēļ kāvās pa tumsu, bet bez liela trokšņa, it kā vienprātīgi to norunājuši, jo dzirdama bij tik elšana un dūru sitiēni. Daži nō vecākiem iesūtīja tiesas vīru pēc krodzinieka, ka stadulā neesot vairs labi. Krodzinieks arī drīz iznāca ar sveci rokā. Pa to starpu bij kaušanās gan rimusi, tik vēl lamāšanās vārdi bira no abām pusēm. Krodzinieks uzsauca pikti, ka, ja nebūšot mierā un ar godu neaiziešot, tad viņš likšot saslēgt visus ar aītām un zirgiem stadulā...

(Visi salīgst, ka arī pārējās čangaliešu aitas izlaidīs barā un tās dzīs divi no katras puses līdz Pupu krogam, kur viņiem jāšķiras.)

Krodzinieks iegāja iekšā, un tad vecīši sāka kaušļus pārrāt. "Nu, bez kaušanās jau pasaulē nevar pastāvēt!" Ķencijs sacīja, cepures meklēdams un savu plāno degunu, kurš bija nosists šķībi, uzgrozīdams. Visi sāka spriest, ka par naidu neesot nekāda vaina, tik dusmu nevajagot turēt: kas noticis, tam vajagot būt uz vietas nobeigtam. Visi runāja par bijušo kaušanos kā par kādu kopīgu medišanas vai zvejas darbu ar tiem īpašiem jokiem un ar lielo saderību, kāda nāk allaž pēc naida, kad atkal izlīgst.. Kad zirgi bij sajūgti un visi aitieši palaisti, tad vēl sagāja un nokodināja cits citam, lai nestāstot tālāk, kas noticis, un par ļaunu lai neviens neņemot, jo pasaulē dažādi izdodoties."²²

J. Janševskis (1865—1931) savos romānos apraksta īpatnējās ierašas un notikumus Kurzemes krogos.

"Meitu ūtrupe

Agrāk nekā citiem pavasarim Lopu muižas apkārtnes puiši bij sapulcējušies Krasta krogā uz meitu nosolišanu. Apkārtējie puiši, kas bij nodomājuši nākamā vasarā iet katrs pie savas izredzētās, sapulcējās pavasarī tuvējā krogū, kur tad pēc kārtas izsauca visus apzināto meitu vārdus un tam, kas grib pie kādas iet, jāsola lielāka vai mazāka nauda, kuŗu tad vēlāk visi nodzer...

Krasta krogus jau kopš dažiem gadiem nāca nelabā slavā, bet ne meitu ūtrupes dēļ. Krogus nomnieks, cēlies no sētas ļaudīm, skolā nav gājis, bet iemācījies vāciski runāt un pratis pieiet tuvāk muižai un kungiem, bij dabūjis uz renti kādu no Bruģu muižas mazajām muižām. Ķeza

tā, ka muižīņā maz dzīvojamo ēku, kas pietiek tikai vagarim ar sievu un pāris vecāku kalpu. Bet puīšiem un meitām pašā muižēlē sava kaktiņa nav, tas jāierīko citur. Bet krogū ir lielākas telpas, kur pie garā galda ēdienu laikā turēja savas maltītes ceļavīri un svētdienas vakaros pulcējās apkārtnes jaunie uz balli.

Šinī telpā krodziniēks ierīko arī guļamvietas saviem neprecētiem gājējiem, vienu puīšiem un otru meitām. Kopīgās guļamvietas ir pietiekoši platas, kur var sagulēt blakuspieci seši puīši un tikpat daudz meitu. Lai ietaupītu telpu, meitu guļamvietu novieto tuvāki grīdai, bet puīšu guļamvietu tuvāki griestiem, virs meitu guļamvietām. Guļamvietas bij stipri būvētas.

Betradās citas, neparedzētas nebūšanas. Lieta tā, ka dažām no tām meitām, kuras bija gulējušas šinī divstāvu vietā, bija mudīgi pavasarī jātaisa kāzas, ja negribēja kristības taisīt pirmās. Bet gadījās nokavēšanās un ārlaulību bērnu skaits palielinājās. Mācītājs draudēja krodziniēkam, ka neņems pie dievgalda, ja gultu nelikvidēs. Krodziniēks ļoti taisnojās mācītāja priekšā, bet pateica, ka neko nevarot grozīt, vietu visiem atsevišķi nav iespējams sagādāt. Tā lielā gulta stāv vēl šodien, kad notiek meitu ūtrupe.³

Par kādu citu ar sieviešiem saistītu krogu Janševskis stāsta romānā "Dzimtene".

"Saulgozes novada Meitu krogs.

Šis krogs atradās netālu no Saulgozes novada robežām, tuvumā leišmalei. Savu vārdu tas bija dabūjis jau priekš dažiem gadu desmitiem, gan laikam no tam, ka tur krodziniēks savā laikā bija turējis jaunas sievietes apkārtnes leišu un kuršu kungiem un citiem brammaņiem par izpriecu. Tagad tanī dzīvoja kāda atraitne, kas pati gan nekādas meitas neturēja, bet kas tomēr bija visādi pakalpīga, ja barons Šalks ar saviem draugiem turreizēm ieradās liksmu sieviešu pavadībā un vēlējās sarīkot ar mīlestības izpriecām savienotas dzīres.⁴

Par pašiem krodziniēkiem nav nekas daudz rakstīts J. Janševska romānā

"Dzimtene". Cita starpā ir aprakstītas kāda lauku kroga vācu krodziniēka ģimenes svinības.

Cīrulenes Kalna kroga krodziniēks Ģinters kādā sestdienas vakarā svinēja savas meitas saderināšanos ar Cīrulenes sudmaļa Grūbergrūba dēlu. Tā kā Ģinteri un Grūbergrūbi bija istas vācu ģimenes, tad svinībām vajadzēja būt arī īsti vāciskām. Tomēr šinī apgabalā nebija citu istu vāciešu, tāpēc nācās ielūgt tādus, kas mēģina izlikties pēc vāciešiem un ģērbties citādāk kā kurzemnieki. Bez vietējās muižas kalpotājiem, kā sulaiņiem un saimniecēm, uzaicina tādus arī no citām tuvējām muižām. Tiek ielūgti arī dakteris un aptieķnieks Podiņš, kā arī skolotājs Aumalis un kāds students. Viesības notiek vācu galā, sarunas notiek vāciski, kaut arī daļa nevar īsti saprast, ko runā, bet smejas līdzī, ja citi to dara. Arī zirgi tiek novietoti "vācu stadulā". Viesībās nelūgts ierodas agrāk atraidīts meitas pielūdžējs, izceļas mazāka sadursme ar cietiem, krodziniēce sauc, lai glābj traukus, bet nekādi postījumi nenotiek un viesi pamazām izkļūst.

Ikdienā krogs bij pieejams kungu kārtas apmeklētājiem ar savām priecīgām pavadonēm.⁵

Savukārt arī izglītotie un kulturālie baltvācieši ir novērojuši latviešu dzīves īpatnības un aprakstījuši savos darbos. Baltvācu rakstnieks E. fon Keiserlings (Keyserling, 1815—1918, studējis jurisprudenci, filozofiju un mākslas vēsturi) cita starpā stāstā "Zaldāta sieva Ķērsta" (vācu valodā) apraksta kāzu svinēšanu kādā krogā Liepājas apriņķī Lietuvas pierobežā 19. gadsimta otrajā pusē.⁶

Četras jaunsalaulātas sievas — tikko salaulātas ar rekrūšiem, kuŗiem rītdien jābrauc uz Krieviju sešus gadus ilgā kaŗadienestā, — brauc ragavās no baznīcas uz krogu.

"Ciemā viņi apturēja pie kroga. Tur jau stāvēja kāzu viesi svētku drēbēs un kļiedza. Visi gribēja redzēt līgavas. Tas Ķērstai atkal lika justies kā istos svētkos. Ir gods būt jaunai sievai, kas ieradusies no laulāšanas, un kāzu diena ir skaistākā diena mūžā. Pie kroga durvīm Ķērsta

uzgaidīja Tomu, jo iekšā jāiet abiem kopā. Viņa tur stāvēja ļoti nopietna un ar vecajām sievietēm apsprieda ceļa neērtības. Pats pagasta vecākais viņu uzrunāja, un meitenes ziņkārīgi blenza uz līgavas vaiņagu. Ķērsta, iebūvīetes Anlīzes meita, nebija radusi, ka visi viņu godbijīgi un draudzīgi uzlūko, viņa bija maza, nabadzīga, viņai piederēja tikai kaza, un līdz šim viņa neskaitījās nekas. Bet ja cilvēkam ir kāzas, tad viņš ir ko vērts. Ķērsta apaļā bērna seja no lepnuma kļuva sārta un spīdēja kā ābols.

Nu piebrauca arī vīrieši, dziedādami un klaigādami. Toms nedrošiem soļiem pienāca pie Ķērsta, aptvēra viņu ap vidu un pacēla gaisā. "Maza šī ir," viņš teica, "bet smaga kā miltu maiss." Ķērsta priekā nosarka un jutās Tomam ļoti pateicīga.

Kroga lielajā istabā kāzinieki sāsēdās pie baltajiem dēļu galdiem. Visi kļuva klusi un nopietni un ķērās klāt piena virai ar nūdelēm. Skaļa, vienmērīga strēbšana kādu laiku bija vienīgais troksnis šajā telpā. Tad nāca cūkas gaļa, tad — aitas gaļa, tad atkal cūkas galva. E dienu garaiņi piepildīja telpu kā bieza, karsta migla. Ķērsta ēda steidzīgi, ēda tik daudz, ka beidzot piekususi atgāzās pret atzveltni un atākēja ņiebura apakšu. "Tās nu reiz ir kāzas. Jā, ir gan tās skaistas!" viņa sev sacīja. Viņa viegli noglāstīja Toma svārku piedurkni. Ir labi, ja cilvēkam ir vīrs. "Dzer, jaunā sieva, dzer!" Toms skubināja arī dzert. Ārā sāka krēsnot, istabā iededza tauku sveci, kas bija iespraustas alus pudelēs. Miglainajā gaismā mazajām dzeltenajām liesmiņām radās dzirkstījoši oreoli.

Vijole, klarnete un harmonikas sāka spēlēt polku. "Jā — dejoj!" Ķērsta liksmē dziļi ievilka elpu. Viņa uz mirkli izgāja pa ārdurvīm. Vakars bija tumšs, pār sniegu brāzās mitrs vējš. Klusajā ciemā čurnēja mājeles. Tur lejā bija arī Anlīzes māja. Rīt viss būs beidzies, it kā nekas nebūtu noticis. Ķērsta atkal tur mitīs kopā ar māti... Viņa notrieca ar piedurkni gar acīm. Kāpēc gribējās raudāt? Tam rīt pietiks laika papildam!

Viņa gāja iekšā un atkal dejoja. Tas bija labi. Kad nemitīgi spiež griezties nepiekāpīga vīrieša roka, kad muguru kaitē plata, karsta vīrieša plauksta, tad zūd nevajadzīgas domas. Paliek tikai ķermeņa ar karstu asiņu skreju un sirdspukstiem. Apkārtējā pasaule Ķērstai

kļuva aizvien neskaidrāka un teiksmaināka. Smagnējie stāvi nopietni un cītīgi griezās biežajos tabakas dūmos, vīrieši piesita ar papēžiem, un skanēja, it kā uz klona čakli kultu. "Tā tam jābūt! Šī ir dzīves lielākā izprieca!" juta Ķērsta.

Vēlāk vīrieši sastrīdējās un sākās plūkšanās. Ķērsta metās pa vidu, tāpat kā citas sievietes, bet šoreiz ar lepno izjūtu, ka viņa kliedz un ķeras matos citiem vīriešiem pašas vīra labā. Beidzot puisī un meitas dziedādami aizvadīja jauno pāri uz leju, pa ciema ielu, uz Anlīzes mājeļi, kur bij uzklāta laulības gulta. Kamēr Ķērsta mazajā istabiņā iededza gaismu, Toms krišus iekrita gultā. Viņš bija galīgi piedzēries un tūlīt aizmiga. Ķērsta viņam novilkā zābakus un sakārtoja spilvenu, tad nolikās arī pati. Rokas un kājas bija kā salauztas. Kad viņa pievēra acis, tai šķita, ka gulta šūpojas kā laiva... Gulēt miegā viņa tomēr nespēja. Viņa urbās ar skatienu tumsā un prātoja: rīt vīrs dodas prom — vecā dzīve turpinās — kāzas ir garām.

Otrā rītā brokastīs Toms runāja un deva sievietai pamācības, kā rīkoties. Ķērsta visnotaļ apzinājās savu atbildību. "Es jau nu tikšu galā," viņa sacīja, "muļķe neesmu."

"Ja tu būtu muļķe, es tevi nebūtu ņēmis," Toms pielika sārūnai punktu.

...Rekrūši aurodami sakāpa ragavās. Ciema sievietes un bērni sastājās apkārt un raudāja. Četras zaldātu sievietes atkal brauca vienās ragavās. Pilsētā viņām nebija laika bēdāties. Tad vajadzēja ilgi gaidīt pie rātsnama, līdz vīri iznāca no turienes. Tad bija ēšana krogā — degvīns, ūdens-kriņģeļi, pēdīgi — atvadas stacijā un skaļa raudāšana."

A. Deglavs (1862—1922) savā kultūrvēsturiskajā romānā "Rīga" apraksta ceļu starp Jelgavu un Rīgu un krogu B. [?]:

“...Nemīlīga pievakare, martam aiz-
ejot 186... gadā. Gaiss smags kā tērauds,
brāzmām smalka krusa ar lietu, kas skalo
ledus atliekas uz šosejas starp Jelgavu un
Rīgu Olaines līdzenumos...”

Nemītīgi čirkst pogas, dimd ilkšu
pulksteņi, zirgi sprauslo, rati rīb, kamanas
un ragavas griezīgi šņāc, jo ceļš ir tāds, ka
labi nevar pabraukt ne ar ratiem, ne
ragavām... Šoseja starp Rīgu un Jelgavu
bija dzīva kā iela, un vispār toreiz pa
galvenajiem lielceļiem pastāvīgi kustēja
braucēji un kājnieki. Krogi bija ik pāra
verstis un bieži tik pilni, ka ceļinieki
nevarēja dabūt naktsmājas. Tie bija kviešu
laiki krodziniekiem, jo it kā piebāzta tik
“gastimere” ar kungiem un vāciešiem,
kā lielā kroga istaba ar prastiem ļaudīm.
Krogiem pa lielākai daļai bija divas
stedeles — viena vācu, otra latviešu. Pirmā
arvien bija ar sausiem salmiem piekaisīta,
otra kā nu kuŗu reizi, dažreiz jābrien līdz
auklu vietai. It sevišķi, ja krodziniekiem
nebija lauku un tiem mēslu nevajadzēja...
Necik tālu B. krogs, apmēram pusceļā
starp Kurzemes un Vidzemes galvas-
pilsētām. Starp braucējiem un kājniekiem
steidzās turp kāds gadus piecpadsmit vecs
zēns, pasmalkiem kauliem un pasīks no
auguma, bet citādi liela cilvēka gaitu.
Viņa drēbes, cik varēja spriest, patlaban
kā šūdinātas, tumši pelēkais vadmalas
mētelītis ar raga kņopēm pirmo vai otro
reizi kā mugurā, bet slapjums tam tomēr
ķēris cauri līdz ādai. Galvā zilgana plato
dibenu cepure ar siksnīņām uz spīdīgā
širmja. Viņš norāva cepuri, nopurināja no
tās nemīlīgo mitrumu un atbraucēja
pakuplos, melnos matus, kuri kūpēja. Un
garie taukādas zābaki, lai gan labi smērēti,
tomēr aiz slapjuma šļakstēja. Lai gan tas
pūlas spert stingrus soļus, tie šad un tad
sagrīļojas, — liecība, ka viņš ilgojas pēc
atpūtas un pajumtes. Lielu ceļa gabalu
viņš bija nostaigājis, gaiļos bija cēlies un
labības vedējiem no Bērmuižas ļaudīm
atbraucis līdz uz Jelgavu, un no turienes
šo gabalu spolējis tālāk kājām. Viņa ceļa
mērķis bija Rīga.

Tomēr acis tam ir pierē un tas ievēro
it visu, kas viņam notiek pa labi un pa
kreisi. Aizvien vairāk un vairāk viņa
priekšā atklājas gaŗais, baltais krogs ar
stedelēm abos galos.

Viņam blakus turas kāds zemnieku
pajūgs. Zirdziņš velk atspēries, āda

sprogaina un kūp. Vezums nebija tāds kā
citiem lauciniekiem, kas ved uz pilsētu
produktus. Ratos dažādas mantas, kā
vadājoties pa Jurģiem. Uz vezuma sēdēja
sieva ar zidaini, vīrs ar gadus desmit vecu
meiteni un gadus astoņus vecu puiku gāja
blakus kājām. “Laikam aizgājēji,” viņš
nodomāja.

Aiz viņiem gāja kāds cits pāris, tiem
nebija sava zirdziņa. Vīrs melnu, spožu
bāzdu, kuŗa metās vilnā, un brūnām,
spīdīgām acīm nesa uz muguras lielu
paunu gultu drēbju, kamēr sieva, iesējusi
klēpja bērnu lakatā pie krūts, vilkās
noskumusi viņam pakaļ.

Aiz viņiem atkal kāds noguris krievs,
platu, sarkanu bāzdu, pinkainu jērenīcu
galvā, melnu ādas somu siksnā pār pleciem
piekārtu un lielu bozi rokā. Tad kūņojās
vesela rinda leišu, kuri ved uz Rīgu pārdot
citi garkūļus, citi labību. “Trrrh, ķēvīte!”
vīrs beidzot apturēja. “Kur nu lietus laikā
vairs tālāk daudziesies. Kāp zemē, Līz, un ej
ar bērniem iekšā! Iebraukšu ratus stedelē
un pabarošu ķēvīti.”

Sieva diezgan ilgi tūļojās, kamēr
norāpās ar bērnu no vezuma un blenza
pēc ieejas. Vīrs pa tam paņēma zirdziņam
pie galvas un taisījās braukt iekšā vienā
no stedelēm. Bet kroga puisis tam stājās
ceļā un skarbi uzsauc: “Ē, vīrs, kur tu
brauc? Laikam priekš tevim pakaisīju ar
sausām streijām? Neredzi, kur tavs gals?”
— “Priekš cepešu ēdējiem izkaisīji, tiem,
kas ar gumijas kalašīņām staigā!” otrs
vīrs, ar paunu pienācis, īgni nospļāvās.
“Mūs’ kārtas cilvēki lai brien līdz acīm!”

“Kas tev par daļu?!” kroga puisis
atcirta. “Saturi savas žaunas! Tu nevienas
pudeles ruma un nulšņapšķa vis
neizsauksi!... Jābrien — ko domā!”

“Nu nebaries jau, ciema brāl,” zirga
īpašnieks grieza pajūgu atpakaļ, “gan jau
iztiksim! Vai tad nu īsti noslīksim...”

Puika tam visam sekoja kā kādam
lielam notikumam. Te piepeši viņš manija,
ka, uz vietas stāvot, dzestrais mitrums
viņam ķer pie ādas. Ar vienu lēcieni tas
bija pa lievenēm augšā un iekšā lielajā
kroga istabā.

Iekšā nokrēslā ne mazāka rosība kā
ārā. Lielajai istabai blakus sētas pusē bija
vēl šēņķis, kur cūku kupči brandvīnu dzēra
un skaļi sarunājās. Visgarām āra sienai
gar logiem stiepās lielais kroga galds, ap
kuŗu jau daži ceļavīri sēdēja, pa lielākai

daļai kājnieki, kuņiem zirgi nebij jākopj, un arī kučieri, kuņu zirgi bij jau apkopti, bet kungi dzīvoja pa "gastcimeri", kuņas durvis bij ciet. Mūsu puika — Pēteris Krauklītis — piesēdās gan šur, gan tur, bet ar savām mitrām drēbēm tam nekur nebija omulīgi. Te viņam iekrīt acīs nokurināta podu krāsns. Kā kaķēns viņš gaŗām sievām, kuņas taisās sēsties uz mūriša, un augšā! Kamēr viņa konkurents, žīds ar iesirmu bārzdu, pa otru pusi uzrāpjas, viņš jau savu pusi no krāsns-augšas ieņēmis. Smalka lieta! Tas novelk zābakus un pakar ar viņu ļekām pie naglas, kas iesista vērbaļķī, lai žūst. Novelk manteli, novelk kamzoļus un izklāj tos uz karsto krāsni, pats uzgulstas virsū, ceļa kulīte pagalvi — un izlaižas kā kungs!

(Pēteris pārdomā savu dzīvi. Kā atraitnes dēļ izgājis kalpošanu kā gans, bet augums viņam pasīks un pasmalks, tālākam zemes darbam nav īsti piemērots, tādēļ viņš pēc mātes ierosinājuma dodas uz Rīgu pelnīties. Šķīroties māte viņam piedominājusi: "Esi labi vērīgs, turi acis rokā, gan Dievs palīdzēs.")

Vērīgs viņš grib būt un acis turēt rokā... Domājot par to, ar vienu aci viņš jau bija pārskatījis un ar vienu ausi sadzirdējis visu, kas apkārtņē notiek...

Gandrīz ik acumirkļus āra durvis iečikstas, šņorē pakārtais ķieģelis noraus-tās un ienāk kāds jauns viesis. Sanāk bars bandžoļu, arī unguris nosēdies starp kupčiem pie galda, kur paceļas zili tabakas dūmi. Soļi dun pa ķieģeļu plānu. Citi tirpina kājas staigādami, citi minstās uz vietas. Krodzīnieks bieži vien steidzas cauri uz "gastcimeri" apkalpot vācu vie-sus, kuriem nes gan samovaru, gan šelķi-nus un uzkožamos. Kroga puisis iededz pie karināmā koka luktura pielipināto tauku sveces galu, kas tikpat kā vilka acs atspīd lielajā kroga istabā.

(Seko krogusļaužu sarunu apraksts par ikdienas dzīvi, grūtajiem apstākļiem laukos un baronu nežēlīgo rīcību, baumām par izceļošanas iespējām uz Krieviju, kā arī prātojumi un rosinājumi tālākai rīcībai.)

"Mums jau pirmo reizi šis ceļš. Esmu no Upesmuižas Mikumiem."

"Tātad gruntnieki?" — "Nu vairs nē! Izkrimta mūs laukā. Mājas tagad pielaiž pie muižas. Nezinām, kur paliksim, vai Rīgā, vai iesim uz Krievzemi..." noteica Mikuma sieva, barodama bērnu ar krūti.

"Te mēs uz zemēm velti gaidām. Krievu zemē tās dabūsim," sauca Lauris S.

"Rīgā esot tāds kungs, tas skapējot zemi siltā zemē. Labību varot plaut divi reizi gadā. Rīgā tikai vajagot pierakstīties pie tā kunga."

"Vai, tad jau man jāaprunājas!" Mikums kāri iesaucās. "Man jau ar nav kur palikt. Kungs izlika no mājām. Ko darīt — jāapskatās citur pasaulē. Vai tad nu zudīsim, jādzīvo vien būs... Būs jāmēģina uz to pašu Krievu zemi!" ..

Kāds vīrs, kuram bija baznīcas pērmindera izskats, piepeši ieklepojās: "Tur jau blēdības ar to Krievu zemi vien esot. Mums mācītājs no kanceles sacīja. Lai neejot, lai neklausot vilstinojumiem! Lai palasoties ceitungās, cik grūti tur ejot..."

"Kas tās par ceitungām!" Lauris iesaucās. "No kam tās rakstītas? No kun-giem un mācītājiem tās rakstītas, lai mums, zemnieka cilvēkiem, miglu acīs laistu. Tās riktīgās avīzes tiek driķētas Pēter-burgā. Pats es lasīju." (Jaunlatviešu izdevums "Pēterburgas Avīzes".)

"Mūs' mācītājs atkal saka, ka tās tikai tādas študentu gudrības," pērminders viņu pārtrauca. ...

"Es saku, blēdības ir pie mums!" Lauris sīta ar dūri pa galdu. "Mums ir kroņa muiža, un no augstas valdīšanas jau bija izsūtīti revīzēri, cik no muižas laukiem atmērit priekš kalpiem. Bet muižu tura uz renti kāds barūns, šis un tiesas vīrs abi aizgājuši priekšā: šiem neesot, kam to zemi dot. Kalpu tikai tik daudz esot, cik muižai vajagot." ..

"Man, āre, kur radagabals Vidzemē, bebreniešos dzīvoja. Tur arī izsūtīts no Pēterburgas tāds krievu kungs, sarkana brēmi un kokardi pie pieres... Izsūtīts kalpiem zemi dot. Teicis, vai pieņēmsot krievu ticību? Dabūšot zemi. Pieņēmuši ticību, bet no zemes nekā... Tikai pērienu dabūjuši. Par buntavniekiem notaisīti. Kur tu, zemnieka cilvēks, taisnību dabūsi, kur viss no kungiem nopirkts." ..

Tad piepeši "gastcimeres" durvis atdarījās, jo krodzīnieks nesa tur viesiem tēju un rumu. Tur dedza gaišas stearīna sveces robotiem papīriem pušķotos lukturos. Pie galdiem sēdēja kungi šķeltām bāzrdām, pietvīkušām, sārtām un jautrām sejām, jokoja un trieca. Ar

vālu gaisma un smieklī gāzās lielajā istabā. "Ha-ha-ha, Schock schverenoth! Ach, die Kerls, die dummen Bauerkerls!" Kad durvis aizvērās un viss nozuda, Pēteris vēl ilgi skatījās turp kā uz kādu parādību un atkal uz sastingušo pūli, kas slēpa sirdi naidu...

"Vadzi, Līb, vai neieturēsīm vakariņas?" Mikums ierunājās savai sievai. "Nes šurp kuli, bērni jau arī gribēs ēst!" Tas bija, tā sakot, signāls uz lielām kopējām vakariņām. Visi kroga viesi sasēdās ap lielo galdu un sāka cilāt savas ceļa kules. Uzreiz tapa arī daudz gaišāks, jo ikviens no savas sveču lādītes uzdedzināja savu sveci un iesprauda to vai nu turpat starp vāciņu, vai arī kādā tukšā pudelē. Laucinieki mielojās ar sivēna gaļu, ceptu speķi vai siļķi, tupretī kučieri iegāja šepķa istabā un atgriezās no turienes vienā rokā ar siltu bairišdesu, otrā rokā ar bulku. Tā viņi, desu rokā turēdami, koda, allaž apmērkdami savu kaimiņu sinepju traukā. Ēstgriba visus tā bija sagrābusi, ka arī Pēteris bija atsēdies sēdus, nolauzis gabalu no sava ceļa kukuļa un to grauza.

"Ciema brāl, vai nepatīk?" Mikums uzaicināja platbārdzi kučieri, dodams tam savu nazi, lai nogriež no viņa sivēna vidukļa. "Mums jau te Dieva svētība." Kučieris gan pirms atraida, aizbildinādamies, ka ir pašam, bet vēlāk nosnāj arī gabalu un ēd to tencinādams. Bet viņš nepaliek parādā, izvelk no azotes plakanu pudelīti un sniedz to Mikumam. Šis iekampj pilnus vaigus, tad ātri norij dibenā. "Och..." viņš vēl saviebj vaigus un nopurinās. "Vadzi, tas ir stingrs." — "Tirs eizenbānis... Tāda tu te krogā nedabūsi," kučieris liela. "Mums, rīdziņkiem, arvien savs padoms pie rokas." Arī citi ēdāji iekārdināti iet viens pēc otra šepķa istabā un iznes no turienes savu kočiņu vai pa vairākiem kopā pusstopu. Parādās arī galdā alus pudeles. Arī Mikums, negribēdams palikt ciemiņam parādā, izsauca lielo korteli. Tagad dzer un tencina visi, viens caur otru krustiem šķērsām. Mikumu Lība paskatās uz krān-augšņu, kur Pēterītis viens pats nost no citiem. "Puisīt, vai tu negribi kādu kumosu gaļas?" viņa ieminās. "Tu jau, man rādās, grauž sausu maizīti." "Paldies, man pašam ir," viņš pateicas. "Man jau gaļa iekš maizes iecepta iekšā." Sieva par to šaubījās. "Kas zin, vai negribi kādu kumosu?"

Viņš neatbildēja lāgā ne nē, ne jā.

"Mari, aiznes viņam to," Mikumiete, nogriezusi gabalu gaļas, sniedza savam skuķenam, kurš to pienesa Pēterim. Puika piesarcis pateicās, bet pūlējās savu iekšējo aizkustinājumu savaldīt. "Labi cilvēki," viņš nodomāja. "Patiešām, labs kumoss, tāds caurudzis, ne par tauku, ne liesu." Viņš kā ganiņš gaļu bija ļoti maz redzējis, jo vai nu saimnieks viņam to deva, ko stipriem darba cilvēkiem. Dažreiz arī nebija ko dot. Tikai pa laikmetiem un rudenos, kad cūkas kāva, viņš dabūja saēsties, cik gribēja. Bet visu garo vasariņu — ne siļķes astīti lāgā nedabūja pasūkāt. Dažreiz tā gribējās gaļas, tā gribējās gaļas. Kur tu ņemsi. —

Ar gardu muti noēdis, tas salieca savu nazi, iebāza kabatā un tad savīkstījās uz naktsguļu. Zābakus tas palika pagalvī, lai kāds pa nakti nenocel. Vai, kā kājas piekusušas un gulēt gribas! Tāds pasaules gals šodien nostaigāts. Tikai tās valodas, ko tur viņi tagad stāstīja par Rīgu, viņu ļoti interesēja, un, lai gan acis brīžiem jau vērās ciet, tas tomēr uzmanīgi klausījās.

(Pilsētas kučieris un kupcis stāsta lauciniekiem par Rīgas brīnumiem.)

"Jā, ir gan tā viena pilsēta, ko tur neved iekšā no visām pusēm preces un mantas! Kas tur neplūst iekšā cilvēku no visām malām!" — "Un pulka kuģu, ka mudž. Tur pie pļosta tilta, tur jau ir mežs no mastiem, ka ne cauri nevar redzēt. Piebrauc arī stīmeri, splauj melnus dūmus..." — "Tagad jau Rīgā viss ar mašīnām, fabrikas ar tādiem skursteņiem, kas augstāki par jūsu baznīcas torņiem... Un kur tad, ačeku, eizenbāns. Var braukt ar uguns ratiem..." — "Rīgā mums ir viss kas. Mums ir žīdi, mums ir poļi, mums ir krievi, latviešu cilvēki un bagāti vācu kungi." — "Ui, eks Rīgem būtu vēl lielākas seftes, ja žīdem būtu lielākas rektes. Latvese ar zeme, kungs dzīvo eks muižem, un zīde — tas ir prieks andeles..." — "Bet vācu kungi, tie uzdzīvo, un tā arī citiem ir peļņa un atkrīt arī mums, maziem ļautiņiem, sava daļa..." platbārdis kučieris kā stāsta, tā stāsta par Rīgu un, bārdzu atvēzējis, iesāk: "Sak,

Rīga, Rīga, tā dažs saukā,

Kur tie lepnie kungi braukā..."

Un visi piebalso: "Tramtairidi, tramtairidi, tramtairidi rallalā!" — ..

Pēteris atver vēl acis un redz, ka Lauris

ugunīgām acīm, dūri pacēlis pret dziedātājiem, iesaucas: "Kāds labums mums tur, latviešu cilvēkiem!.. Kāds labums..!" Pusmiegā viņš vēl dzird dziedāšanu un kņadu... Tad ir jau pilnīgi tumšs, un šņākšana un krākšana jaudas ar circeņu mūziku...

Kad Pēteris tagad pavēra acis, bija jau liela diena. Viņš izberzēja acis un ar vienu lēcieni bija zemē no krāsns. Ā, cik kājas brangi attirpušas! Arī drēbes sausas, lai gan krāsns atdzisusi... Krogs bija gluži tukšs. Tikai žīds un unguris katrs savā stūrī iespiedušies aiz galda šņīpa.

Pēteris paķer spaini no kakta, prom uz aku, atpakaļ ar aukstu, svaigu ūdeni, izmazgā acis. Dvieļa vietā noderēja mutautiņš. Sasukājies un saģērbies tas paķēra savu ceļa kultīti, pārmeta krustu un devās ceļā.

Arā laiks bija samācies, tomēr piesalis. Kustība uz šosejas bija dzīva. Gaŗas vezumnieku rindas, pa gabaliņam viena no otras, un atsevišķi braucēji tikpat kā ūdens lija uz Rīgas pusi. No Rīgas puses atkal brauca pretī labības uzpircēji un slakteru zeļļi. Ik brīžus braucēji tika apturēti un notika kaulēšanās un līgšana... "E, saimniek, kas tev vezumā?" — "Auzas." — "Kopras par pūru?" — "Četri kvarti." — "Trīs kvarti ņemsi?" — "Nē, nē," laucinieks atbild un, uzsitis zirgam ar pātagu, brauc uz priekšu.

"Cik maksā tas pusčūcis?" — "Pustreša rubļa podā." — "Vai ar rubli astoņdesmit nepietiks?" — "Nē, nē!" — "Rīgā vairāk nedabūsi, Dieva vārds!" — "Bez divi četrdesmit jau nu gan nedošu." — "Nu, ņem divi, Rīgā to cenu tev nemaksās." — "Un kā vēl dabūšu!" — "Nožēlosi, nožēlosi!" — "Tur nav ko žēlot!" —

Dažreiz iznāk arī andele. Pie labības tad uzpircējs ar bleķa zondi grūž maisā un noņem labības provi. Sver ar mazajiem svariem, pārsver un beidzot izraksta cedeli. Pie "Zelta auna", "Baltā lāča", "Labā drauga" [iebraucamās vietas Rīgā] vai arī kur citur. Ja ir nopirkts, tad ar sarkanu krītu uzvelk uz maisa zīmi, un tādu tad neviens cits uzpircējs vairs neaiztiek."

R. Blaumaņa humoreskā "Trakais Izaks" pieminēta kāda krodzinieka ne

mazāk nozīmīga blakusnodarbošanās:

"Zīles kroga valdnieks piederēja pie tās cilvēku šķiras, kura tik lēti vēl neizzudīs no mūsu vidus. Viņš bija viens no nievātajiem un neatzītajiem mūsu tautas labdariem, bij — īsumā sakot — vārdotājs un ragotājs. Simtu simtus tas bija glābis no drošas nāves caur "vārdiem", tūkstošu tūkstošus, kuņiem pat ir Lejasmuižas dakteris vairs nevarēja līdzēt, atvedis pie veselības caur ragošanu. Zīles kroga paps bij cieti pārliecināts par to, ka ar ragošanu, kad to tikai kārtīgi lietojot, varot dziedēt katru slimību, lai tā nu sauktos vai nu par dzeltenu kaiti, diloni, pārtraucību, drudzi, vēderguļu, vai citādi kā. Un, ka viņš izveicīgi un sekmīgi prata vārdot un ragot, to liecināja viņa lielais slimnieku pulks. Kas neiespēja to aizvest uz māju, tas nāca uz krogu likties novārdoties un, ja vārdošana nelīdzēja, tad noragoties. Bet, kad arī pēdējā nelīdzēja, tad tur nebija vaina meklējama pie ragotāja, bet pie paša slimnieka, kas par veltu bija meklējis pie tā palīdzību."

J. Jaunsudrabiņš (1877—1962) savā bērniības atmiņu grāmatā "Baltā grāmata" apraksta dzimtās vietas, Neretas pagasta, Oruļu krogu.⁹

"No mūsmājām līdz Oruļu krogam bij verstes divas. Ik vakaru pa ceturtdienām tur bija jautra dzīve. Tā sākās rudenī, jau tā ap Miķeļiem, un beidzās ar Lieldienām. Tie bija tirga vakari, kuros gan līdz Ziemassvētkiem nekas netika ne pirkt, ne pārdots, izņemot brandavīnu, bairīti, desas, kompektes, kliņģerus, cigārus un papirosus. Pēc Ziemassvētkiem, jā — tad saimnieki sāka apskatīties pēc pušiem, saimnieces sāka aprunāties ar meitām un taisīja norunas uz nākošo gadu. Tikai norunas, jo visi tirga vakari un ik ceturtdienas mēs gājām uz krogu. Man bija grūti lielajiem tikt līdzī pa tumsu un pa rudeņa dubļiem, bet es biju iekēries vecmātei lindrakos un tiku pa daļai vilkts. — Mājup mēs gājām tā ap pulksten desmitiem, un es tad dulburēju pa pusei aizmidzis. Bet krogā dzīve bija pārāk skaista, un es ar ilgošanos gaidīju nākošās, tiklīdz šī ceturtdiena bija garām. Tirga vakari jau bija ar gudru ziņu ierīkoti:

taisni bluķu vakarā, kad sievieši nevērpa un vīrieši nevija. Labāk tad jau varēja aiziet un krogā noskatīt to vakaru, nekā pleknēt mājās. Tur bija jautrība, kuŗa tik nepieciešama ziemas drūmumā, un kas tad mājās? — Kad mēs aizgājām, krogs aizvien jau pilns ļaužu. Līdzko durvis pavērām — sitās pretī siltums un nenoteikta dūkoņa, kā no bišu stropa. Mēs aizspraucāmies uz dibena kambari, kur sievas mēdza nolikt lielos lakatus un atstāt visu, kas bija lieks. Tur stāvēja drēbes, čupu čupām — tā ka vēlāk ilgi bija jāmeklē, līdz tiki pie sava gabala. Bet jūs domājiet, ka kādreiz tika kas zudis? Nekad nē! Tādas lietas pie mums toreiz nebij modē.

Kad bijām liekās drēbes nolikuši, tad vecāmāte man lika labi nodauzīt un nobertzēt kājas un tad uzcēla mani uz kroga lielā galda, kur jau vairāk tādu vīru sēdēja un kūleņoja. Tā mēs jo labi varējām pārredzēt visu krogu. Tur gar krāsni uz sola sēdēja rindā saimnieces, zīda lakatiem, baltiem priekšautiem, pirtām jakām. Kalpu sievas no viņām turējās godbijīgā attālumā, un tikai šad un tad pārs galvu sadūrās kopā un noraudzījās uz saimniecēm, laikam aprunāja. Vīrieši vairāk turējās kaktā, pie bufetes. Tā bij ar augstiem stumdamiem treliņiem aptaisīta, lai neviens netiktu iekšā. Šai aizgaldā svabadi kustējās krodzinieks, vecais Krišs, un dažreiz arī mamma un viņa dēls Jancis.

Ak, šis Jancis nebij labs. Dažreiz viņš piedzērās kā lūks un nogūlās uz sliekšņa, kur vajadzēja ļaudīm staigāt, un necēlās augšā. Tad mamma grūstīja viņu un sīta ar dūrēm, bet viņš tikai smējās un teica: "Atsities nu, memmīt, kad nesiti toreiz, kad mazs biju."

Runāja, ka Janci gribējuši izmācīt par skolmeistaru, sūtījuši lielā skolā, bet ar to pašu velna dzeršanu nekas neiznācis. Jā, kamdēļ tādu mazu ieradinājuši? Mamma jau knupīti ielējusi drusku brandvīna, lai bērns labāki gulētu. Un vēlāk maizi mērcējusi un zēns to ēdis laizīdamies. Nu Jancis runāja vāciski un krieviski, bet tomēr nekur nebij liekams.

Bet vecais nēmās pa savu aizgaldu nosvīdis. "Par trīs! Par divpadsmit! Par seši!" puīši tikai sauca, un vecais Krišs ņēma sarkanu vara mēriņu, gan lielāku, gan mazāku, pielēja to un nolika uz bufetes malas, treliņus atstūmis. Naudu viņš iestūma turpat kādā galda šķirbā, un lieta bij nodarīta.

Gadījās, ka vācu galā iesaucās vai šķindināja ar glāzi. Tad Krišs tūlīt steidzās turp. Bet tai pašā acumirkli viņš bija atkal atpakaļ, saķēra dažas pudeles bairīša un glāzes un bija prom. Tā viņš visu cauru vakaru pūlējās. Un šajos vakaros ikreiz jaunie ļaudis gribēja arī drusku padancot. Kā no zemes izlīduši uz mūsu galda ieradās divi muzikanti, viens ar pīvulēm, otrs ar armaņakām —, patrimšķināja... plim! plim!, parūcināja bases... un tad vilka vaļā. Tā kā kroga istaba bij ļaužu pilna, vajadzēja tos sadrūzmēt gar sienām, lai atliktu dancotājiem vieta. Bet vai jūs domājat, ka tas izdarāms ar vārdiem? Tad jūs maldāties. Nē, — tur vajaga izsist viduci, izsist, es jums saku. Divi spēcīgi puīši saķērās rokās un sāka dancot. Viņi tīši izlieca elkoņus labi asus, lai tie kā ragi grūstos ļaudīm sānos. Un skaties vien — pēc maza brīža jau puīši varēja vest meitas svabadajā laukumā... Balle bij atklāta. Puīši piesita kājas un griezdamies vilka dūmuš no papirosiem tā, ka dzirksteles kā zvaigznes skraidīja meitām ap galvām. Jo ilgāk dejoja, jo karstāks kļuva krogs. Meitām lakati nošļuka uz kakla kā sakas, un viņas bieži slaucīja ar priekšautiem vaigus, kas bija sarkani kā āboli.

Kad nebija vairs izturams, tad atlaida uz brīdi durvis vaļā. Bija skaidri redzama gaisa pārmaiņa. Pa apakšu tecēja kā tīrs auksts ūdens iekšā, un pa augšu laidās laukā bālganas siltas samazgas. Ar lielu patiku es ieelpoju tīro gaisu.

Visu vakaru uz kroga galda nosēdēt, kaut dzīve apkārt mainījās, tomēr būtu bijis garlaicīgi. Bet pa brīžam mēs arī norāpāmies zemē un aizlīdām uz kādu kambari, kur lielie puīši vai nu kārtis spēlēja, vai dzēra. Reizēm mēs pat vācu galā ielavījāmies. Tur bij uz logiem puķes, ar ādu apsīsti krēslī un aiz širmjiem gultas. Bet tiklīdz nāca krodzinieks, tad mūsu prieki beidzās. "Birāni, birāni, von pa durs!" viņš teica, un mēs trapinājām kā jēri laukā. Gaišās un siltās naktīs mēs, zēni, pa ilgam laikam arī ņēmāmies pa āru, uz lielceļa... [Seko bērnu spēļu apraksts.]

Tā šie tirga vakari aizgāja vienos priekos un liksmībās, un ikreiz es gāju mājā vēl neapmierināts, vēl visu varbūtību neizbaudījis. Es toreiz neapjaudu ļaunumu, kādu ļaudīm nodarīja krogs; nezināju, ka brandavīns posta veselību un nomāc labas domas. Tagad es to zinu, un

tomēr man šķiet, ka toreizējais krogs bij citādāks, nekā tas tagad ir. Toreiz uz krogu gāja papriecāties, bet tagad žūpot. Tur liela starpība. Toreiz vīri izdzēra mēriņu un teica: "Nē, kaimiņ, vairāk nē — būs par daudz." Tagad jaunskungs izdzer pusstopu un duci alus un lielās, ka tas viņam vēl nekas neesot. Tur ir liela starpība."

Jaunsudrabiņam ir pilnīga taisnība: krogu sadzīvi vai uzdzīvi veidoja paši kroga apmeklētāji.

Krogu tēma rakstnieku darbos

Vairāki rakstnieki izmantojuši novērotus vai izdomātus notikumus krogos, lai savos stāstos vai drāmās attēlotu krogu izraisītus sadzīves konfliktus. Visai raksturīgi ir vairāki **R. Blaumaņa** (1863—1908) (viņa māte bija Suntažu krodzinieka Šūberga meita) darbi, kuŗos viņš attēlo labila rakstura jauniešu traģēdijas, kuŗu iemesls ir krogu negatīvie pavadinājumi.

Stāstā "Pērkona negaiss" (1887) Ropļaiņu saimnieka dēls Krustiņš aug mātes lutināts un darbos aizņemtā tēva maz uzmanīts. Jaunekļa gados Krustiņš, sliktu draugu pavadināts, iemīļo jautro uzdzīvi krogā, apmeklē to pat naktīs slepus un iekrīt parādos. Kopā ar draugu Paulu viņš kādu vakaru novēro krogā kāršu spēlmaņus:

"Karstām galvām un spīdošām acīm viņi skatījās spēlē. Kāda pēperkoku pārdevēja priekšā gulēja resna kabatas grāmata, no kuras tas, it kā kad tā nemaz nebūtu iztukšojama, ņēma vienu desmitrubļu gabalu pēc otra un paspēlēja — jo viņš bij krietni sadzēries. Kāds tukls miesnieks spēlēja neapdomīgi un sakarsējās ātri. Vienreiz tas pameta 50 rubļu, otrreiz tas atkal vinnēja ar vienu rāvienu septiņdesmit piecus. — "Kaut mums arī būtu nauda līdzspēlēt!" sacīja Krustiņš." [Draugs prāto, kur Krustiņš to varētu aizņemties... Krustiņš atceras, ka šovakar nejauši atradis atslēgu no skapja, kur tēvs glabā savu naudu... Drauga pamudināts,

Krustiņš naktī steidzas uz mājām un slepus pa logu iekāpj istabā, atslēdz skapi un, paņēmis tēva naudas maku, dodas prom, bet, pārdomu un sirdsapziņas mocīts, apstājas un izšķiras tomēr naudu neņemt. Viņš griežas atpakaļ, bet, kāpjot atkal pa logu istabā, viņu pamana pamodies tēvs, kuŗš, tumsā domādams redzot zagli, šauj un nonāvē to.]¹

Dažus gadus vēlāk (1883) Blaumanis šo stāstu pārstrādā drāmā (bēdu lugā) "Pazudušais dēls".

Savā ievērojamā stāstā "Purva bridējs" (1898) un no tā pārstrādātā lugā "Uguni" (1906) Blaumanis meistarīgi attēlo sievietes mīlestības un vīrieša krogus mānijas konfliktu. Alaines muižas kalpone pusbārene Kristīne un nesavaldīgais iedzērājs, ārlaulībā dzimušais barona staļļapuisis Edgars ir iemīļējušies. Kristīnes māte, atraitne, cenšas meitu atrunāt, jo pati piedzīvojusi jaunu likteni ar nelaiķi dzērāju vīru. Pie tam Kristīni precēt vēlas bagātais, bet kautrais saimnieks Akmentiņš. Kristīne, redzēdama arī Edgara labās īpašības, grib viņam palīdzēt, lūdz laboties, ko viņš arī apsola, bet reizēm atkal iekrīt krogus iedzeršanās. Kad Edgars lūdz Kristīnes mātes piekrišanu precībām, viņa piekrīt, ja tikai Edgars iepriekš parādītu savu labo gribu un veselu gadu nodzīvotu godīgi, neapmeklējot krogu, ko puisis arī ar godavārdu apsolās. Bet jau pēc pāris mēnešiem, skaudīgu muižas ļaužu izprovocēts, Edgars atkal piedalās iedzeršanā krogā. Kristīne nu paklausei mātei, dod Akmentiņam jāvārdu, un pēc trim nedēļām ir paredzētas viņu kāzas. Tak tieši kāzu priekšvakarā Edgars uzmeklē Kristīni un, nokritis viņas priekšā, lūdzas: "Kristīn.. Kristīn.. Es zinu, ka viss ir beigts. Bet es tevi joprojām mīlu. Es esmu pie visa vainīgs. Bet to es neesmu ar nodomu gribējis. Es zinu, kas ļauns, kas labs. Bet man iznāk tāds nelabs... tāda griba.. un tad viss sajūk... aizmirstas.. un es degu pēc tā.. un turos pretī.. un iegāžos. Un tad es atkal atžilbstu. Manā sirdī deg žēlabas, ka es tavu mīlestību tā varēju apsmiet... un nevaru to izskaidrot... Kristīn, Kristīn.. Apžēlojies par mani un sevi un nēgrūd mūs postā!"

Un sievietes mīlestība uzvar. Kristīne, sniedzot Edgaram roku, saka: "Lai Dievs man palīdz! Es nolieku savas vieglās dienas..."²²

Vēl arī citos stāstos Blaumanis pieskaras kroga tēmai.

Stāstā "Bērtuļa pirksts" cita starpā aprakstīts, kā krogā vecie aiz atriebības apdzirda atturīgākus jauniešus, pacienājot tos ar alu, kuņģam slepeni pielej degvīnu; ir arī vēl citas epizodes par dzeršanu krogā.³

Depresiju vai pat izmisumu visbiežāk izsauc kāda tuva cilvēka zaudējums vai arī dzīves apstākļi. Lai to pārvarētu vai vismaz uz laiku aizmirstu, vājāki raksturi meklē apreibināšanos — "lai par to nebūtu jādama". Rakstnieki arī šo tēmu nereti izmantojuši savos darbos. Piemēram, A. Saulietis (1869—1933) to attēlo senos lauku apstākļos: kāds no svešuma pēc ilgiem gadiem dzimtā pusē atgriezies tautieties ceļmalas krogā sastop bijušo skolas biedru, saimniekdēlu Sausēnu Jēkabu, sēžam pie degvīna pudeles.

"Jēkabs: "Mans ceļš nav necik garš — jo, kā redzi — tālāk kā līdz Sirpa krogam neesmu ticis. Nīkuļoju. Man nav ko slēpt, ko katrs redz. Esmu — pazudis cilvēks... Nākotne man melna kā nakts, un es arī labprāt par viņu nedomāju. Tikai eju. Tas viss."

[Jēkabs dzerot izstāsta savu likteni. Nobeidzis draudzes skolu, viņš bij iemīlējies skolotājas audzumeitā, bārenē Līzbetē, un abi bijuši ļoti laimīgi. Vispirms viņš gan gribējis turpināt izglītoties, bet nomirst tēvs un Jēkabam jāatgriežas parādu apkrautajās mājās. Ar saimniekošanu neveicas, naudas aizdevēji atrasa parādus, jaunākie brāļi un māsas jāsūta skolā... Nodomam salaulāties ar iemīloto Līzbeti pretojas māte, jo vēlas, lai dēls precētu kādu bagātāku saimniekmeitu un tā uzlabotu savu stāvokli. Tad Līzbeta slepus aizbrauc un pazūd, atstājot vēstuli, ka negrib sabojāt viņa dzīvi, jo Jēkaba māte tai rakstījusi, ka viņu laulības nekad nepieļaus. Satriekts Jēkabs sāk dzert.

Turpina. Pēc gadiem gan apprecas ar kādu citu, bet..]

"Bet es nevaru vairs uzcelt savu sagruvušo namu... Viss iet uz postu. Saprast varu, kā vajadzētu būt, bet ko tas līdz? Nav tā iekšējā nesalaužamā gara, kas notur uz kājām." [Vēlāk tika dzirdēts, ka Jēkabs — varbūt drauga uzmudivināts — bijis sācis salabt ar savu dzīvi un apstākļiem un beidzis dzert, bet saslimis un jau sabojātās veselības dēļ miris.]⁴

Savukārt, iecerē atgriežoties senatnē, pat Rainis (1865—1929) min krogu. Patriotiskajā dzejojumā "Daugava" cita starpā ir tēlojums par vīru dziedāšanas sacensību krogā:

"Deviņvīri sasēdās
Ozolgalda galiņā —
Zara kannā salda alus
Pašā galda vidiņā.
Ko mēs pirmo dziedāsim?
Ozolīti, zemzarīti.
Sāk no rindas dziesmas laist,
Katrīs dzied ozoliņu.
Kas deviņas izdziedāja,
Tas no kannas nodzērās.
Kas deviņas nezināja,
Tam no rindas atkāpties!
Kad ozolu izdziedāja,
Tad atnesa jaunas meitas
Jaunu kannu salda alus.
Kas otrs dziesmas sāks?
Daugaviņu daudzīnāt?
Dzied tu, kroga spēlmanīti!
Spēlmanītis:
Uzklausiet, labi ļaudis,
Daugaviņu daudzīnām!
Tēvu ziņas, tēvu miņas,
Spēlmanīša iecerīņas:
Sauli Latvi sēdināja
Tur, kur gali satiekas:
Balta jūra, zaļa zeme —
Latvei vārtu atslēdzīņa..."⁵

Rakstnieki ne tikai aprakstījuši krogus un notikumus tajos, bet arī paši tos uzmeklējuši:

Piemēram, E. Veidenbaums (1867—1892) dzejolī "Domāju es domas dziļas" saka:

“Domāju es domas dziļas,
Kādēļ laime mani nīd.
Viss, ko daru, viss man viņas,
Visās lietās kāja slīd.

Citiem nav nekāda darba,
Nauda kā no gaisa birst,
Man ir dzīve sūra, skarba,
Jābadojas, kamēr mirst.

Nav pie dvēseles ne graša,
Prasi kādam — kas tev dos?
Labāk vienreiz nāve aša
Nekā dzīve nabagos.

Ezers lejā spīd netāli,
Iekšā tur — būs raizēm gals!
Nu ardievu, bēdu brāļi,
Neskanēs vairs mana balss.

Ceļš vēl garām ved gar krogu,
Iekšā danco, dzied un smeļ.
Un caur apgaismoto logu
Redzu, alu glāzēs lej.

Vai tad es jau gluži bešā?
Roka ātri svārkus ķer —
Desmit kapeikas vēl ķešā —
Tās priekš nāves jānodzer.

Steidzos iekšā, vienu glāzi
Iesviežu, vēl vienu, vēl...
Un ar katru alus lāsi
Paliek dzīvības man žēl.

Atliks miršanu uz rītu,
Šodien vēlu staigāt turp,
Krodzniek, dosi vēl uz krītu?
— Došu. — Duci alus šurp!

Otreiz bija tāda liga:
Skaistule man solījās,
Mūžam būšot uzticīga —
Dumjš, kas sievām paļaujas!

Drīz iz pilsētas švīts nāca
Glumi apģērbts, uzķemmēts,
Lakstoties ap viņu sāca,
Dāvā ratus — viss tam lēts.

Domāju, tā neatļausies,
Sirdi viņam neatdos,
Bet it nejauši reiz — klausies —
Baznīcā jau uzsauc tos.

Asinis man dusmās vārās,
Un, kaut sirdi sāpes griež,
Bet pēc atriebības kāras
Dūre naža spalū spiež.

Viņiem jāmirst! Steigšus gāju,
Te man uzsauc draugs: kur nu?
Iesviedīsim ceja kāju!
Nāc man līdz uz kabaku.

Sviedām, sviedām... rīts jau ausa —
Aizmirsts viss, kas rūpes dar,
Kājas, galva knapi klausu,
Zudušas bij dusmas ar.

Tādēļ tagad katru reizi
Iedzeru, kad slikts ir prāts,
Un, ja kājas iet ar greizi,
Tas jau nava grēks nekāds.”⁶

(Varbūt aprakstīts Liepas pagasta
Bērzu krogs, kur studiju starplaikos
Veidenbaums bieži iegriezās.)

J. Grots (1901—1968) dzejoli
“Atzišanās”:

“Es neesmu dzimis tāpēc,
Lai tukšotu kausu pēc kausa.
Kaut arī mana dzīve,
Man jāsaka mazliet klusi,
Ir bijusi
Pelēka un sausa.

Es neesmu mācījies tikai tāpēc,
Lai apdziedātu krogu,
Man jāsaka atkal mazliet klusi,
Mazliet savādi —
Man —
Ilga bij piedzimusi
Pavērt mūža logu
Pavisam uz citu pusi.

Bet kāpēc es iegāju krogā?

Visi klieudz — cilvēces lāsts.
Varbūt, bet pārlieku īss un vienkāršs
šis stāsts.

Tas bij vasaras laiks, kad stāstīja
draugs,
Ka asinis ziedot, ziedot ik augs,
Dziedot putni un sirds, pat kapsētā
zvans. —

Tā, lūk, stāstīja draugs vasaras
krāšņumā mans.

Ko man atlikās darīt? —
Paraustīt plecus,
Tāpat atkal rīt un parīt
Satikt ielās gājējus jaunus un vecus,
Jo es neticēju un neredzēju,
Ka zied zeme un debesis
Un vēl brīnišķīgākos ziedos
Cilvēku asinis.

Tāpēc es iegāju krogā.

Un tad es jutu
Kaut kur tāltāli pūšam
Medus un smaržu pilnu vasaras vēju,
Kokus lapojam, ziedus ziedam
Vasaru vasarām
Aiz tām robežām,
Kuras man nesniegt nemūžam.

Tad nāca ziemas laiks,
Un man stāstīja draugs
Savādu lietu —
Sniegs esot balts.

Atkal es staigāju ielās,
Pētīdams dzīvi kā delnā:
Acis man vājas,
Redzēju atkal visu tik melnā.

Tad es iegāju krogā,
Un pirmoreiz savā mūžā
Es redzēju logā,
Kur vēros, kā brīnumu brīnumos kalts,
Ka sniegs,
Cik savādi —
Ir tiešām balts.

Tāpēc, lūk, es iegāju krogā.⁷

Rakstnieki, izmantojot pieredzi, savos
darbos ir diezgan daudz aprakstījuši krogus
un to sadzīvi, rādījuši raksturīgo vidi un
plašu cilvēku galeriju. Tēlojumi ir niansēm
bagāti un īpatni.

Mākslinieku attēli

Līdzīgi rakstniekiem, arī mākslinieki
— zīmētāji un gleznotāji ir iepazīnuši un

arī paši apmeklējuši lauku krogus.

Cita starpā, jāpiemin, ka krodzinieku
ģimenēs, lauku krogos, ir dzimuši un
auguši arī daži vēlāk izcili mākslinieki.

Piemēram, Ķieģeļu pagasta Caurumu
kroga krodzinieka Jāņa Rozes ģimenē
1823. gadā piedzimst dēls, kuŗu arī nosauc
par Jāni. J. Roze, jun., bērniņu un skolas
gadus pavada Caurumu krogā. Izmēģinā-
jies dažādos arodos, zīmēšanā apdāvinā-
tais jauneklis, dažu labvēļu atbalstīts,
1840. gadā iestājas Pēterburgas Mākslas
akadēmijā un 1854. gadā nobeidz to ar
brīvmākslinieka grādu. Viņš dodas uz
ārzemēm, kur Minhenē papildinās pie
dažiem gleznotājiem. 1860. gadā par
pašportretu Pēterpils Mākslas akadēmija
piešķir J. Rozem akadēmiķa grādu. Viņš
izveidojas par spējīgu un populāru
dzimtenē un pat ārzemēs gleznotāju
portretistu. Ir bijis arī aktīvs latviešu
sabiedriskajā dzīvē. Mirst 1897. gadā.¹

Kokneses kroga krodzinieka Jāņa
Federa ģimenē 1839. gadā piedzimušais
dēls Jūlijs arī bērniņu un skolas gadus
pavada Kokneses krogā. Vecāki vēlas, lai
Jūlijs studētu medicīnu, bet viņš pretojas,
vēlēdamies kļūt par mākslinieku. Vecā-
kiem piekāpjoties, Jūlijs 1856. gadā
iestājas Pēterburgas Mākslas akadēmijā.
Bet 1863. gadā Jūlija tēvs mirst, studijas
akadēmijā ir jāpārtrauc, jāmeklē darbs. J.
Feders strādā par zīmēšanas skolotāju,
vispirms Jelgavā. Turpinot strādāt un
gleznot ainavas, un pat papildinoties
ārzemēs, J. Feders ar savām gleznām
iegūst akadēmijā vispirms mākslinieka,
bet 1880. gadā akadēmiķa grādu. 1876.
gadā viņš izceļo uz Krieviju, strādā kā
zīmēšanas skolotājs dažādās vietās un
daudz glezno kā Krievijas, tā Latvijas
ainavas. J. Feders radījis daudz gleznu,
pat monumentālus peizāžu darbus.
1908. gadā nosvinējis savu 70.
dzimšanas dienu Koknesē, 1909. gadā
viņš mirst savā pēdējā dzīvesvietā
Nežinā Čerņigovas guberņā.²

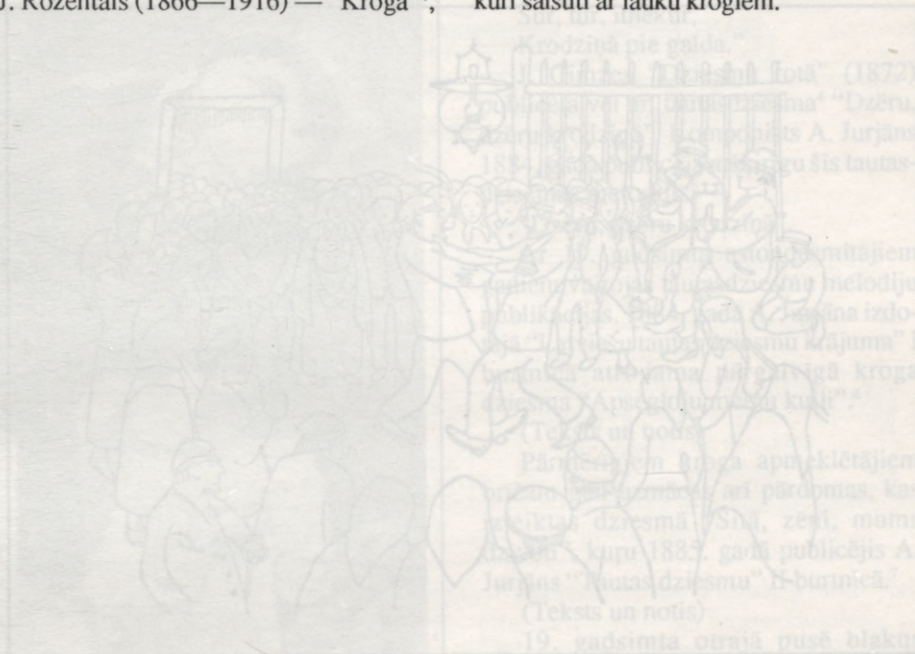
Abi mākslinieki savos darbos nav
pieskārušies tēmai, kurai būtu kāds sakars
ar lauku krogiem.

Atšķirībā no rakstniekiem, tēlotāj-
mākslinieku devums mākslā lauku krogu
sakarā ir niecīgs. Kaut gan to vides un
sadzīves īpatnība un dažādība varēja būt
māksliniekiem ierosinoša, acīmredzot tā
nav ievērota.

Pa atsevišķiem attēliem ir atstājuši A.
Alksnis (1864—1857) — "Pārceltuve"³,
J. Rozentāls (1866—1916) — "Krogā"⁴,

A. Baumanis (1867—1904) — "Krogā"⁵,
K. Miesnieks (1887—1977) —
"Krodziņā"⁶ u. c.

Sava veida izņēmums ir vēsturnieks un
zīmētājs J. Broce (1742—1823), kurš savos
darbos, fotogrāfiski precīzajos Latvijas
ainavu zīmējumos un akvareļos, ir ietvēris
arī daudzu lauku krogu celtnes.⁷ Citu
mākslinieku darbi ir visumā "konstruētas"
grāmatu ilustrācijas rakstnieku sižetiem,
kuri saistīti ar lauku krogiem.

19. gadsimta otrajā pusē blakus
tautasdziesmām tika izveidoti dziesmu
autoru sentimentālas ziņģes par mīlestību
un mīlestību, bet arī par dzertānu un
krogiem.⁸

Dziedāja arī mutvārdu saglabājušās
dziesmas, radnieciskas ziņģēm un arī
tautasdziesmām.

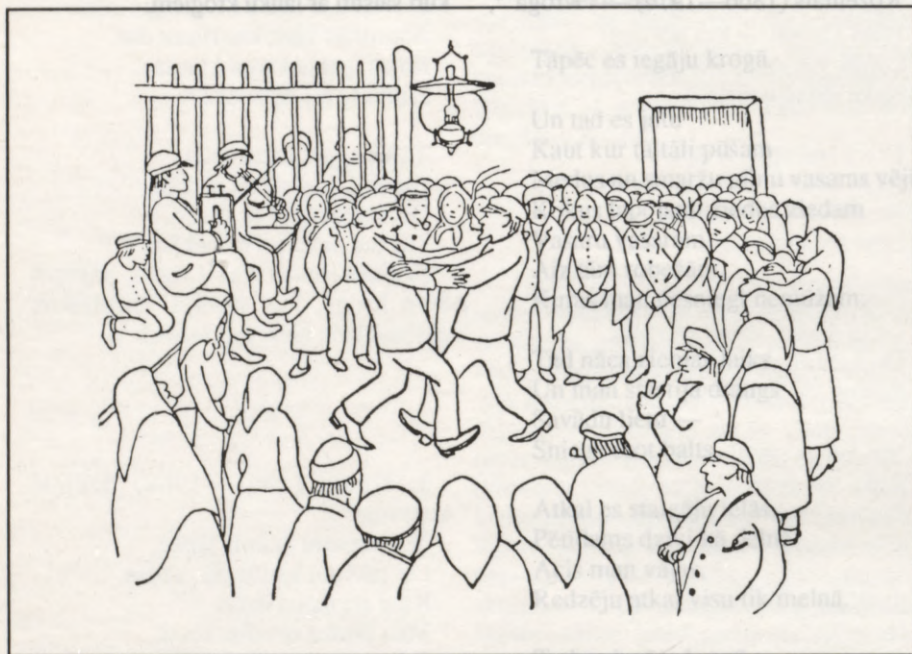
Vācot vecās melodijas un dziesmu
vārdus, H. Jansons ticējis trīsdesmitajos
gados Kokneses pagastā dzirdēt dziesmu
"Viens seglots zirgs pie krodziņa".⁹

(Teksts un noīis)

Savukārt turiskās atmodas laikā
dzejnieki rakstīja arī patriotiskas dziru
dziesmas. Piemēram, Ausekļa (sīdā vārda
M. Krogzemis) 1850—1879. patrioti-
kaja dzeja "Triņpala" mūziku kompo-
nēja K. Baumanis (1835—1905. Latvijas
hinnas autors), un tās melodija publicēta
Dziesmu krājumā II. Vispārējais latviešu
dziedāšanas svētkiem Rīgā 1880. gadā,
kur tā arī atskatota.¹⁰

("Triņpala" — teksts un noīis)

VI. DZIESMAS KROGOS

213. Krogā. (J. Jaunsudrabiņš)

Dziesmas pavadījušas latviešus visā dzīvē, priekos un bēdās, un visos dzīves notikumos, darbā un dzīrēs. Čaklākās dziesmu teicējas un dziedātājas bijušas sievietes, droši vien tādēļ arī tautasdziesmās pārsvarā ir lirisms. Bet dziesmu skandētāji ir arī vīri, kuņi, cita starpā, pārgalvīgi vai spītīgi apdziedājuši krogus.

Arī pašā krogā ir skanējušas bramanīgas dziesmas. Tur dziedāja vīri, sevišķi, kad:

“Luste manim alu dzert,

Luste skaisti padziedāt...”

Tā vienu no pazīstamākajām krogus jeb dzīru dziesmām “Tur es dzēru, tur man tika”, kuņu, nedaudz pārveidotu, dzied dzīrēs vēl šobaltdien, noklausījās un pierakstīja jau iepriekšminētais latviešu tautasdziesmu vācējs mācītājs G. Bergmanis, un viņš to publicējis 1808. gadā savā otrajā latviešu tautasdziesmu krājumā (249 dziesmas):

“Tur es dseru, tur man tihk

Ta ir masa krodsiņā:

Tur atradu baltas kannas,

Daiļu paschu krōdsenizen!

Isdser alus, sasit kannas

Sakauj paschu krōdsenizen,

Vis svesch ceļa maliņā.” (Nr. 152)

Tautā noklausīto dziesmu melodiju harmonizēšana un publicēšana sākas ar Vidzemes skolotāju semināra vadītāju (un mūzikas kopēju) J. Cimzi (1834—1881). Arī “Tur es dzēru, tur man tika” dziesmas notis pirmo reizi publicētas 1872. gadā izdotās J. Cimzes “Dziesmu rotas” II daļā.²

Mūzikas autors un harmonizētājs ir atzīmēts ar iniciāļiem “K. K.”, neminot vārdu. LAAJ mūzikas krātuves trimdā vadītājs E. Biezaitis raksta, ka minētais autors varētu būt bijis kāds no J. Cimzes semināra audzēkņiem vai tā laika lauku koru vadītājiem. Piemēram, 1880. gadā II. Vispārējos latviešu dziedāšanas svētkos Saikavas vīru kora vadītājs bijis Antons Keesners³. Vai viņš būtu minētās

214. Krodziņā. (K. Miesnieks)

dziesmas harmonizētājs, nav pierādījumu.

Vēlākā laikā pie parastajām četrriņdu tautasdziesmām, sevišķi bramanīgajām krogus dziesmām, radās vēl piedziedājumu (refrēnu) teksti un melodijas. Tā arī iepriekšminētās dziesmas “Tur es dzēru..” plūstošajai melodijai radās straujš piedziedājums ar vārdiem:

“Tur man, tur man, tur man tika,
Tur man mūžam neapnika.
Šur, tur, itnekur,
Krodziņā pie galda.”

J. Cimzes “Dziesmu rotā” (1872) publicēta vēl arī tautasdziesma⁴ “Dzēru, dzēru krodziņā”. Komponists A. Jurjāns 1884. gadā publicēja atšķirīgu šīs tautasdziesmas melodiju:⁵

“Dzēru, dzēru krodziņā”.

Ar 19. gadsimta astoņdesmitajiem gadiem vairojas tautasdziesmu melodiju publikācijas. 1884. gadā A. Jurjāna izdotajā “Latviešu tautas dziesmu krājuma” I burtnīcā atrodama pārgalvīgā kroga dziesma “Apsēgloju melnu kuili”.⁶

(Teksts un notis)

Pārmērīgiem kroga apmeklētājiem brīžam gan uzmācas arī pārdomas, kas izteiktas dziesmā “Šitā, zēni, mums dzīvoti”, kuŗu 1885. gadā publicējis A. Jurjāns “Tautas dziesmu” II burtnīcā.⁷

(Teksts un notis)

19. gadsimta otrajā pusē blakus tautasdziesmām tautā izplatījās dažādu autoru sentimentālas ziņģes par jaunību un mīlestību, bet arī par dzeršanu un krogiem.⁸

Dziedāja arī mutvārdos saglabājušās dziesmas, radnieciskas ziņģēm un arī tautasdziesmām.

Vācot vecās melodijas un dziesmu vārdus, H. Jansons atceras trīsdesmitajos gados Kokneses pagastā dzirdētu dziesmu⁹ “Viens seglots zirgs pie krodziņa”.

(Teksts un notis)

Savukārt tautiskās atmodas laikā dzejnieki rakstīja arī patriotiskas dzīru dziesmas. Piemēram, Ausekļa (istā vārdā M. Krogzemis!, 1850—1879) patriotiskajai dzejai “Trimpula” mūziku komponēja K. Baumanis (1835—1905, Latvijas himnas autors), un tās melodija publicēta Dziesmu krājumā II Vispārējiem latviešu dziedāšanas svētkiem Rīgā 1880. gadā, kur tā arī atskaņota.¹⁰

(“Trimpula” — teksts un notis)

Dzēru, dzēru krodziņā.

Kurz. Sērpils apg. Blaumberg kgs. noklausījies.

N° 6^a Méren-átri. A. Jurjāns

Wiśi.

Balss. Weens. *p* steigšus

Dzē - ru, dzē - ru kro - dzi - ņa - i līdz pa - šam - i wa - ka - ram, ai

Allegro moderato.

Klāwēeres. *p* *cresc.* e un poco *accel.*

rit. lenaki rit.

si - ju wi - ju ra - la - lá līdz pa - šam - i wa - ka - ram.

Beigās.

rit. meno mosso rit.

215. "Dzēru, dzēru krodziņā" (Ibid.) (A. Jurjāns)

Šai pašai dzejai mūziku komponējis vēlāk arī komponists E. Vīgners (1850—1933). Ar nosaukumu "Kā Daugava vaidā" tā publicēta Dziesmu krājumā III Vispārējiem latviešu dziedāšanas svētkiem Rīgā 1888. gadā, kur tā atskaņota.¹¹ ("Tā Daugava vaidā" — teksts un notis.)

Par tās izpildījumu rakstnieks A. Deglavs savā kultūrvēsturiskajā romānā "Rīga" raksta:

"Tomēr pats viduspunkts šinīs svētkos bija un palika Vīgneru Ernests, kuŗš nāca ar jaunu "Trimpulas" kompozīciju un nostādīja ēnā Baumaņa Kārļa "Trimpulu". No tā laika "Kā Daugava vaidā" dzied vairs vēl tikai Vīgnera skandinājumā."¹²

Populārā tautsdziesma "Pūt, vējiņi" laiku maiņās ir radikāli grozījusi ne vien vārdisko skanējumu, bet pat idejisko nozīmi. (Par šo tautsdziesmu ir sarakstījusi doktora disertāciju brīvmāksliniece I. Dunkele.¹³)

Agrīnais tautsdziesmu vācējs Rūjienas mācītājs G. Bergmanis pirmoreiz to kopā ar 238 citām dziesmām ir publicējis 1807. gadā.¹⁴

"Pūt, vējiņ,
Dzen laiviņ!
Aizdzen man
Kurzemē.
Kurzemē
Māte man
Solīja
Sav meitiņ
Malejiņ."

Publicētā tautsdziesma ir raksturīga precinieku dziesma. 1844. gadā Kabiles mācītāja G. Bitnera (Buetner) izdotā latviešu tautsdziesmu krājumā minētā dziesma ir vēl papildināta ar divrindu tekstu:

"Solīt solij, neiedeva
Sav' meitiņu mallejiņ!"¹⁵

Bet jaunlatvieša bibliotekāra J. Sproga (1833—1918) 1868. gadā Viļņā publicētajā latviešu tautsdziesmu krājumā latviešu un krievu valodās ("Pamjatnik lavyškavo narodnavo tvorčestva") ievietota šī dziesma jau ar vēlākā laikā lietoto tekstu par to, kā precinieku atraida viņa dzeršanas un zirga bēdēšanas dēļ un viņa lepno atbildi, ka viņš dzer krogā par paša naudu un skrej savu kumeļu. Pēc šīm 12 dziesmas rindām pievienotas vēl astoņas rindas ar atšķirīgu un ar iepriekšējo

Pūt, vējiņi.
Daugāvas laiwiņeeķu dzeesma.

N° 24.

A. Jurjāns

Méreni.

Soprans.
Alts.

Pūt, wé - ji - ņi, dzen lai - wi - ņu,

tenors
Bass.

Moderato.

legato assai

Klaweeres.

Kori pawadot kreisa roka oktawu zemak.

aiz - dzen ma - ni Kur - ze - mē.

Beidzot.

rall.

pp 1. Pūt, vējiņi, dzen laiwiņu,
Aizdzen mani Kurzemē.

p 2. Kurzemēecē man solija
Sav' meitiņu — malējiņu.

mp 3. Solit sola, bet nedēwa,
Teic man' leelu dzerājiņ,

mf 4. Teic man' leelu dzerājiņu,
Kumeliņu skrējejiņ.

f 5. Kuŗu krogu es izdzēru?
Kam noskrēju kumeliņ?

mf 6. Pats par savu naudu dzēru,
Pats sev skrēju kumeliņ.

p 7. Pūt, vējiņi, dzen laiwiņu,
Aizdzen mani Kurzemē;

pp 8. Kurzemēecē man solija
ppp Sav' meitiņu malējiņ.

nesaskanīgu tekstu par alus prasīšanu kro-
dziniecei uz parāda. (Tā kā šai laikā
pastāvēja krievu valdības noteikums, kas
aizliedza Latgalē iespieddarbos lietot
latiņu burtus, tad arī šai krājumā latviešu
teksts iespiests ar krievu (kiriliskiem)
burtiem (!)¹⁶

“Pūt, vējiņi, dzen laiwiņu,
Aizdzen mani Kurzemē!
Kurzemes māte man solija
Sav' meitiņu — malējiņu.
Solit solij, bet nedēwa,
Šķiet man lielu dzerājiņ.
Šķiet man lielu dzerājiņ,
Kumeliņa skrējejiņ.
Kādu krogu es izdzēru,
Kam noskrēju kumeliņu?
Pats par savu naudu dzēru,
Pats sev skrēju kumeliņu!
Ai lūdzama, krodziniece,
Iznes alus uz parād!
Paaugs rudzi, paaugs mieži,
Es godīgi aizmaksāš.
Atnāks rudens, jemšu sievu,
Lūgšu tevi vedībās.
Dzersim kāzas trīs dieniņas,
Lai dancoja panāksniek!”

Tā sākotnējā precinieķu dziesma
pārveidojusies par kroģu jeb dzīru
dziesmu.

Tautasdziesmas “Pūt, vējiņi” melodiju
pirmoreiz publicējis iepriekšminētais J.
Cimze savā “Dziesmu rotā” 1872. gadā,
ar variācijām arī 1874. un 1875. gadā.¹⁷

J. Cimze bij tautasdziesmu melodiju
vācējs, bet viņa dziesmu harmonizācijas
bij individuālas, tās nereti atšķīrās no
autentiskajām tautasdziesmu melodijām
— arī “Pūt, vējiņi” gadījumā —, un tās
nomainīja vēlāki apstrādājumi. Līgošu
Ernsta (komponists E. Vīgners) dziesmu
krājumā “Latvija” I, kas izdots Rīgā 1873.
gadā, publicētas “Pūt, vējiņi” melodijas
E. Vīgnera versijā.¹⁸

(Vīgnera teksts un notis)

IV Vispārējos latviešu dziedāšanas
svētkos 1895. gadā Rīgā laicīgajā koncertā
kopkori “Pūt, vējiņi” dzied komponista
E. Vīgnera harmonizējumā.

Savukārt tautasdziesmu melodiju
vācējs un komponists A. Jurjāns (1856—
1922) savā 1884. gadā izdotajā “Latviešu
tautas dziesmu krājumā” I burtņicā publicē
atšķirīgu “Pūt, vējiņi” dziesmas melodiju.¹⁹

(A. Jurjāna “Pūt, vējiņi” teksts un
notis)

216. “Pūt, vējiņi” (Ibid.) (A. Jurjāns)

Apsegloju melnu kuili.

(Wida. Erglu apgabālā.)

N° 3.

Méreni.

Wisi.

A. Jurjāns

Balss.

Weens. *mf* Ap-seg-lo-ju mel-nu kui-li, ai, mel-nu kui-li

Klaweerēs.

Moderato. *p*

Weens.

Wisi.

mf un aiz-já-ju uz kro-dzi-ņu ai-ja uz kro-dziņ!

Apsegloju melnu kuili,
Ai, melnu kuili
Un aizjāju uz krodziņu,
Aija uz krodziņ!

Krodzenece hrinijasi, ai, u.t.t.
Kam tas tādis kumeliņš, aija u.t.t.
Ta puisīša kumeliņš
Kas naudiņu zwadzināja.
Es uzjāju augstu kalnu.
Meitas dzeedi, gowis māwa.
Meitas dzeedi jaunū puisū,
Gowis māwa zālu zālu.

Gowis zālu gan dabuja,
Meitas puisū nedabuja.
Es uzjāju otru kalnu.
Puisi dzeedi, zirgi zweedza.
Puisi dzeedi jaunū meitu,
Zirgi zweedza tīru auzu.
Puisi meitu gan dabuja,
Zirgi auzu nedabuja.

217. «Apsegloju melnu kuili» (Ibid.) (A. Jurjāns)

Šita, zeni, mums dzīvoti!

Kurz. Serpils apg. Blaubeerg kgs noklausījies.

№18.

Paatri un omuliģi.

A. Jurjāns

1 tenors.
2 tenors.

1 bass.
2 bass.

Klaveeres.

Allegretto giocoso.

Ed.

rit. *meno mosso* *p*

Šita, zeni, mums dzīvoti! -
Neziņāji aizeesam! e, e, eijāja u t.t.

Šita savus zabaciņus
No kajami nodzersim.

Divi deenas, trešo nakti
Šai veenāi veetinā,-

Šai veenāi veetinai,
Šai mazāi krodziņā

Saldans alus, balta kana,
Daiļa pate nesejiņ.

Jāzder' alu, sasit' kanu,
Nobuņoju nesejiņ,-

V Vispārējos latviešu dziedāšanas svētkos 1910. gadā Rīgā laicīgajā koncertā kopkori dzied "Pūt, vējiņi" A. Jurjāna izveidojumā. Šādās skaņās dziesma "Pūt, vējiņi" iegāja tautā un kļuva par svētku dziesmu. To dzied kopkori arī nākošajos — VI Vispārējos latviešu dziedāšanas svētkos 1926. gadā un — ārpus programmas — VII Dziedāšanas svētkos 1931. gadā.²⁰ Kā patriotisku dziesmu "Pūt, vējiņi" turpina dziedāt joprojām gan ikdienā, gan svinībās. Latviešu trimdiniekiem tā kļuvis par dzimtenes ilgu izteicēju, bet Latvijā — par kopējas nacionālās identitātes apliecinātāju.

218. «Šitā, zēni, mums dzīvoti». (Ibid.) (A. Jurjāns)

PIELIKUMI VĒRES

I. Vēsturiskas ziņas par lauku krogiem un ceļiem Latvijā

Krogi vācu iekarojumu laikā
¹ UB ("Urkundenbuch") I—3,
 MLXIV

² UB I—3, piezīme
³ LGU ("Livländ.
 Güterurkundenbuch") I, 28. lpp.

⁴ Mettig, 42.—43. lpp.
⁵ Švābe (L. kult. vēsture I), 42.

lpp.
⁶ UB I—1, L XXVIII
⁷ LE (Latv. enciklopēdija) 904.

lpp.
⁸ UB I—1, L III
⁹ Mettig, 49. lpp.

¹⁰ Goeteeris, 26. lpp.
¹¹ Sitzungsberichte 1898, 38. lpp.

¹² Sitzungsberichte 1899, 143.—
 157. lpp.

¹³ Mettig, 49.—50. lpp.
¹⁴ UB I—2, CM XLIII

¹⁵ LGU I, 115. lpp.
¹⁶ ibid., 205. lpp.

¹⁷ ibid., 273. lpp.
¹⁸ ibid., 309.—6. lpp.

¹⁹ ibid., 381. lpp.
²⁰ ibid., 412. lpp.

²¹ ibid., 435. lpp.
²² ibid., 436. lpp.

²³ ibid., 462. lpp.
²⁴ ibid., 537. lpp.

²⁵ ibid., 548. lpp.
²⁶ ibid., 593. lpp.

²⁷ ibid., 599. lpp.
²⁸ ibid., 604. lpp.

²⁹ ibid., 639. lpp.
³⁰ ibid., 644. lpp.

³¹ ibid., 646. lpp.
³² ibid., 653. lpp.

³³ ibid., 659. lpp.
³⁴ ibid., 668. lpp.

³⁵ LGU II, 7. lpp.
³⁶ Skutans, 303. lpp.

³⁷ LGU II, 14. lpp.
³⁸ ibid., 15. lpp.

³⁹ ibid., 19. lpp.
⁴⁰ ibid., 52. lpp.

⁴¹ ibid., 59. lpp.
⁴² ibid., 192. lpp.

⁴³ ibid., 116. lpp.
⁴⁴ ibid., 128. lpp.

⁴⁵ ibid., 140. lpp.
⁴⁶ ibid., 161. lpp.

⁴⁷ ibid., 185. lpp.
⁴⁸ ibid., 199. lpp.

⁴⁹ ibid., 203. lpp.
⁵⁰ ibid., 208. lpp.

⁵¹ ibid., 211. lpp.
⁵² ibid., 225. lpp.

⁵³ ibid., 264. lpp.
⁵⁴ ibid., 288. lpp.

⁵⁵ ibid., 290. lpp.
⁵⁶ ibid., 294. lpp.

⁵⁷ ibid., 303. lpp.
⁵⁸ ibid., 329. lpp.

⁵⁹ ibid., 350. lpp.
⁶⁰ ibid., 358. lpp.

⁶¹ ibid., 366. lpp.
⁶² ibid., 396. lpp.

⁶³ ibid., 377. lpp.
⁶⁴ ibid., 439. lpp.

⁶⁵ ibid., 465. lpp.
⁶⁶ ibid., 490. lpp.

⁶⁷ ibid., 514. lpp. + Riksarkivet
⁶⁸ ibid., 589. lpp.

⁶⁹ ibid., 619. lpp.
⁷⁰ ibid., 674. lpp.

⁷¹ ibid., 680. lpp.
⁷² ibid., 693. lpp.

⁷³ ibid., 699. lpp.
⁷⁴ ibid., 707. lpp.

⁷⁵ ibid., 802. lpp.
⁷⁶ ibid., 917. lpp.

⁷⁷ ibid., 922. lpp.
⁷⁸ ibid., 955. lpp.

⁷⁹ ibid., 963. lpp.
⁸⁰ ibid., 1072. lpp.

⁸¹ ibid., 1091. lpp. + Riksarkivet
⁸² ibid., 1095. lpp.

⁸³ ibid., 1103. lpp.
⁸⁴ ibid., 1165. lpp.

⁸⁵ Kurl. Güter. Chron IV, 33. lpp.
 (salīdz. 67)

⁸⁶ LGU 547. lpp. piezīme
⁸⁷ Kurl. Güter.-Chron. IV, 99.

lpp.
⁸⁸ ibid., 21. lpp.

⁸⁹ Biezais, 1961. g.
⁹⁰ ibid., 1961. g. Nr. 33

⁹¹ Straubergs (Opferstätten), 19.
 lpp.

⁹² Johansons (L. Kultūrs.), 347.
 lpp.

⁹³ Straubergs (Izdevas)
⁹⁴ Spekke (L. vēsture, 1948), 65.

lpp.

⁹⁵ Miklas, 28, 92, 244. lpp.
⁹⁶ Einhorn, 33. lpp.

⁹⁷ UB I—1, LXX
⁹⁸ ibid., LXX VIII

⁹⁹ LGU, 9. lpp.
¹⁰⁰ UB I—1, CCXL VIII

¹⁰¹ UB II—2, Nr. 948
¹⁰² UB I, CDXC

¹⁰³ UB I, DC III
¹⁰⁴ Zedler, 1800. lpp.

¹⁰⁵ UB I—1, Nr. 1431
¹⁰⁶ UB I—4, Nr. 2295

¹⁰⁷ Jenšs (Pētījumi, 1935), 81. lpp.
¹⁰⁸ LKV, 18470. lpp.

¹⁰⁹ Jenšs (Pētījumi), 81. lpp.
¹¹⁰ Straubergs (Izdevas), 93. lpp.

¹¹¹ Švābe (Pagastu v.), 52. lpp.
¹¹² Kampe, 77. lpp.

¹¹³ ibid., 55. lpp.
¹¹⁴ Teivens (L. dzimavas), 166.

lpp.
¹¹⁵ Dunsdorfs (1973), 522. lpp.

¹¹⁶ UBI:10, Nr. 437, 460, 551,
 556

¹¹⁷ UB I:5, Nr. 3158
¹¹⁸ UBI:10, Nr. 551

¹¹⁹ ibid., Nr. 111
¹²⁰ Švābe (Pagastu v.)

¹²¹ ibid., 10. lpp.
¹²² ibid., 16. lpp.

¹²³ ibid., 23. lpp.
¹²⁴ ibid., 25. lpp.

¹²⁵ ibid., 27. lpp.
¹²⁶ UB I:3, Nr. 805, § 7

¹²⁷ LE, 1828. lpp.
¹²⁸ Švābe (Pagastu v.), 55. lpp.,

LE, 1828. lpp., UB II Nr. 396
¹²⁹ ibid., 58. lpp.

¹³⁰ ibid., 62., 66. lpp.
¹³¹ ibid., 170.—180. lpp.

¹³² Rusovs
¹³³ Švābe, 53. lpp.

¹³⁴ LE, 1830. lpp.
¹³⁵ LE, 1828. lpp.

¹³⁶ LE, 525. lpp.
¹³⁷ Švābe (L. vēsture II, 1929),

24. lpp.
¹³⁸ UB I:4, Nr. 1759

¹³⁹ Atskaņu chronika
¹⁴⁰ Dunsdorfs, Spekke (L. vēsture,

1964) 476. lpp., Senie satiksmes ceļi
 "Krājējs" Nr. 100, 1973. g.

¹⁴¹ Eesti-Rootsi postjubilēum, 32.
 lpp.

¹⁴² E.S., 42. lpp.

Ziemeļu kara un poļu valdības laiks

¹ Dunsdorfs, Spekke (L. vēsture,
 1964) 117.—150. lpp.

² ibid., 151. lpp.
³ Buddenbrock, 432. lpp.

⁴ Dunsdorfs, Spekke (L. vēst.,
 1864), 158. lpp. Curländisches
 Privatrecht

⁵ Riksarkivet
⁶ LE, 2674. lpp.

⁷ Bodeckers Chronik

Zviedru laiks

¹ Dunsdorfs (L. vēsture, 1962),
 32. lpp.

² Riksarkivet
³ ibid.

⁴ ibid.
⁵ ibid.

⁶ Švābe (Ält. schwedische, 1933)
⁷ Dunsdorfs (Vidzemes 1638. g.

arkl., 1941) (Grosse schwedische,
 1950)

⁸ Dunsdorfs (Uksenšemas, 1935)
⁹ ibid., 101. lpp.

¹⁰ ibid., 180. lpp.
¹¹ ibid., 140. lpp.

¹² ibid., 210. lpp.
¹³ Liljedahl, 365.—368. lpp.

¹⁴ ibid., 373. lpp.
¹⁵ Jensch, 1934, 3. lpp.

¹⁶ ibid., 4. lpp.
¹⁷ Holm, 215. lpp., Jensch 3. lpp.

¹⁸ Jensch, 7. lpp.
¹⁹ Forsell, 87. lpp.

²⁰ Jensch, 5. lpp., Dunsdorfs (Zile)
 ,26. lpp.

²¹ Jensch, 6. lpp.
²² Buddenbrock (Gesetze I), 574.

lpp.
²³ Stinkuls, 163. lpp.

²⁴ Jensch, 89. lpp.
²⁵ Jensch, 8. lpp.

²⁶ Soom, 286. lpp.
²⁷ Buddenbrock II, 587. lpp.

Ceumern, VIII
²⁸ Richter, 48. lpp.

²⁹ Švābe (Pagastu v.), 288. lpp.
³⁰ LKV, 18471. lpp.

³¹ Jensch, 81. lpp.
³² Bunge (Archiv), 173, 198. lpp.

³³ Dunsdorfs (1950, 1986)

³⁴ ibid.
³⁵ LKV, 18472. lpp.
³⁶ Dunsdorfs (L. vēsture, 1962), 186. lpp.
³⁷ ibid., 186. lpp.
³⁸ ibid., 187. lpp.
³⁹ Hupel (Oeconomisches), 153. lpp.
⁴⁰ LKV, 18472. lpp.
⁴¹ Dunsdorfs (L. vēsture, 1962), 187. lpp.
⁴² LKV, 18472. lpp.
⁴³ Dunsdorfs (L. vēsture, 1962), 316. lpp.
⁴⁴ ibid., 187. lpp.
⁴⁵ Endzeliņš, 163., 191. lpp.
⁴⁶ LKV, 18472. lpp.
⁴⁷ Liefländische Landes-Ordnung, 36. lpp.
⁴⁸ LE, 1080. lpp.

18. gadsimts un pievienošana Krievijai

¹ Dunsdorfs (L. vēsture, 1973), 15. lpp.
² ibid., 19. lpp.
³ ibid., 400. lpp.
⁴ Kundziņš (Dzīv. rijas, 1934), 537. lpp.
⁵ Švābe (L. vēsture III), 30. lpp.
⁶ Dunsdorfs (L. vēsture, 1962), 159. lpp.
⁷ Hupels (1774), 104. lpp., Karling, 103. lpp., Pirang (III), 41. lpp.
⁸ Hupels (1774), 17. lpp.
⁹ LE, 292. lpp., Dunsdorfs (L. vēsture, 1962), 591. lpp.
¹⁰ LE, 292. lpp., Dunsdorfs (L. vēsture, 1962), 592. lpp.
¹¹ Švābe (L. vēsture, 1958), 111. lpp.
¹² Dunsdorfs (L. vēsture, 1973), 22. lpp.
¹³ ibid., 25. lpp.
¹⁴ LE, 2704. lpp.
¹⁵ ibid., 2706. lpp.
¹⁶ Rechenberg, 103. lpp.
¹⁷ Dunsdorfs (Vai latvieši...), 104. lpp.
¹⁸ Hahn, 143. lpp.
¹⁹ Bunge (Curländ — 1851), 152. lpp.
²⁰ Švābe (L. vēsture III), 27. lpp.
²¹ Švābe (L. vēsture, 1958), 62. lpp.
²² Dunsdorfs (L. vēsture, 1973), 521. lpp.
²³ LKV, 18471. lpp.
²⁴ Dunsdorfs (L. vēsture, 1973), 522. lpp.
²⁵ Spekke (L. vēsture, 1948), 224. lpp.
²⁶ Senatne un Māksla, 1937
²⁷ Dunsdorfs (L. vēsture, 1973), 342. lpp.
²⁸ Feodālā Rīga I, 391., 394. lpp.

²⁹ LE, 1873. lpp.
³⁰ Baltijas Centrālā bibliotēka
³¹ Johansons, 1975, 299. lpp.
³² Neuen Miscellaneen T. 18, 119.—178. lpp.
³³ Mellin (kartes)
³⁴ Ķaune, 49. lpp.
³⁵ Ritchie
³⁶ Hupel (Oeconomischer, 1796), 150. lpp.

19. gadsimta iezīmes un zemnieku nemieri

¹ Stinkuls, 331. lpp.
² Švābe (L. vēsture, 1958), 69. lpp.
³ Švābe (L. vēsture III), 35., 59. lpp.
⁴ Kurzemes draudžu chr., 117. lpp.
⁵ Švābe (L. vēsture, 1958), 96. lpp.
⁶ Seraphim (Vier Jahrh.), 313. lpp.
⁷ Johansons (Vēju m.), 113. lpp.
⁸ Seraphim (Vier Jahrh.), 325. lpp.
⁹ LE, 2712., 2713. lpp.
¹⁰ Švābe (L. vēsture, 1958), 217.—242. lpp.
¹¹ Cimermanis (Laukstrādnieku), 1959
¹² ibid., 55.—63. lpp.
¹³ Bunge (Curländ. Privat.)
¹⁴ LE, 1080. lpp.
¹⁵ Švābe (L. vēsture, 1958), 180. lpp.
¹⁶ Keyserling, tabelle
¹⁷ LE, 141. lpp.
¹⁸ Dunsdorfs (L. vēsture, 1973), 365. lpp., Pirang I—III, Siliņš I—III
¹⁹ Siliņš I, 130. lpp.
²⁰ Alue, 50. lpp.
²¹ Draviņš, 16. lpp.
²² Stinkuls, 77. lpp.
²³ Johansons (Vēju mezgli)
²⁴ E.S. (Satiksmes un pasta ceļi), 61. lpp.
²⁵ Kaudzīte M. (Tautiskais...), 24. lpp.
²⁶ Bērziņš A., 9. lpp.
²⁷ ibid., 11. lpp.
²⁸ ibid., 12. lpp.
²⁹ ibid., 30. lpp.
³⁰ ibid., 36., 37. lpp.
³¹ ibid., 38. lpp.
³² ibid., 39. lpp.
³³ LE, 1009. lpp.
³⁴ Rutku Tēvs, 280. lpp.
³⁵ Bērziņš, 40.—43. lpp.
³⁶ K. Kundziņš, 171. lpp.
³⁷ Deglavs
³⁸ LE, 854. lpp.
³⁹ ibid., 141. lpp.
⁴⁰ ibid., 854. lpp.

20. gadsimta pārmaiņas un 1905. gada revolūcija

¹ LE, 1930. lpp.
² LME I, 42. lpp.
³ Laiks, 1985. g. 23.X
⁴ LME III, 361. lpp.
⁵ LuM, 1985. g. Nr. 48
⁶ LE, 1931. lpp.
⁷ ibid., 1933. lpp.
⁸ LE, 41. lpp.
⁹ A. Gintera vēstules, 1988. g.
¹⁰ A. Proda vēstules, 1988. g.
¹¹ LE, 232. lpp.

Latvijas Republikas laiks

¹ A. Andersons. Latv. vēsture, 1967, A. Šilde, L. vēsture, 1976
² LE, 308. lpp. + LE, 233. lpp.
³ Austrīņš, 99. lpp.
⁴ LE, 17. lpp.
⁵ T. Kalniņa vēstules, 1988. g.
⁶ D. Veldres izziņa, 1988. g.
⁷ P. Kalniņa vēstules, 1988. g.
⁸ A. Proda vēstules, 1988. g.

Lauku ceļi Latvijas valstī. Kartes

¹ LE, 2399. lpp.
² LE, 992. lpp.
³ Žum. "Krājejs", 1973. g.

Bijušo krogu celtnes pēc 1940. gada

¹ Fotogrāfs "Dzintars" — Ž. Skudra
² "Dzintars" — Ž. Skudra apcietināts, deportēts 1978. g. Laikr. "Dzimtenes Balss", 1978. g. 22. nov.
³ T. Kalniņa vēstule, 1989. g.
⁴ MuKP
⁵ Pirro
⁶ Bankovskis

Priekšlikumi un veikumi krogu ēku izmantošanā

¹ Dzimtenes Balss, 1985. g. Nr. 46
² A. Zariņš, vēstules
³ "acd", žurnāls
⁴ LuM, 1979. g.
⁵ Arch. Paegle J., vēstules, 1988.—1989. g.
⁶ ibid.
⁷ ibid.

II. KROGU ĒKU KONSTRUKCIJAS UN ARCHITEKTŪRA

Būvmateriāli un amatnieki

¹ Kundziņš (L.S. "Latvju sēta" — 1974), 308. lpp.
² Hupel, 1774, 194. lpp.
³ Krastiņa, 133. lpp.

Senākā latviešu celtniecība

¹ Kundziņš, (L.S.), 21. lpp.
² ibid., 21. lpp.
³ Ārends (S.u.M.), 1938, 153. lpp.
⁴ Balodis, 1940
⁵ Karnups (S.u.M.), 1936, 72. lpp., Ārends (S.u.M.), 1938, lpp.
⁶ Ģinters (S.u.M.), 1939, 39. lpp., Kundziņš (L.S.), 24. lpp.
⁷ ibid., 27. lpp.
⁸ Teivens, 1985 (Latv. dzimavas), 37. lpp.
⁹ Dunsdorfs, 1962, 466. lpp.
¹⁰ Kundziņš (L.S.), 79., 81. lpp.

Lauku dzīvojamās u. c. ēkas

¹ Jaunzems, 1944, 34. lpp.
² Teivens, 1934 (Senā apkure)
³ ibid.
⁴ Jaunzems, 1944, 34. lpp.
⁵ Kundziņš (L.S.), 186. lpp., Krastiņa, 45. lpp.
⁶ Kundziņš, 1952 (Schmuckformen), 1967 (archīvs)

Koka guļbūves krogu ēkas

¹ Teivens, 1985, 237. lpp., Feodālā Rīga, 193. lpp.
² Teivens, 1985, 58. lpp.
³ Dunsdorfs, 1974, 39., 51. lpp.
⁴ Rānk, 74. lpp. LPSR vēstures un kult. piem.
⁵ Kungl. Krigsarkivet
⁶ ibid.
⁷ Jaunzems (S.u.M.), 1938, 159. lpp.
⁸ Arch. Kuplais vēstule, 1988. g.
⁹ Ģuberti

Jaukta materiāla krogu ēkas

¹ Arch. Kuplais (vēstule)
² Jansons, 31. lpp.

Mūra krogu ēkas

¹ Siliņš I, 127. lpp., Kundziņš, 1940
² Pirang
³ ibid.
⁴ LKV, 18450. lpp.

III. KROGU IZPLATĪBA UN STATISTIKA

¹ Dunsdorfs, 1941
² ibid., 1950
³ Spekke, 1948, 224. lpp.
⁴ LME II, 166. lpp.
⁵ Mellin, kartes
⁶ Keyserling, 1805
⁷ LME II, 166. lpp.

- ⁸ Kurländisches stat. Jahrbuch, 1869
⁹ LKV, 18474. lpp.
¹⁰ Kröger, 1892
¹¹ P. Kalniņš, vēstule, 1988. g.
 7.V
¹² LE, 41. lpp.
¹³ LE, 47. lpp.

IV. SADZĪVE UN NOTIKUMI KROGOS

Krogi un to apmeklētāji tautsdziesmās

¹ Latviešu tauts dziesmas (LTD) Red. A. Švābe u. c.

Atmiņu liecības par krogiem

- ¹ Jaunzems, 1938. M.
² Endzeliņš, 163.—189. lpp.
³ Prods A., vēstules, 1988. 25.IV u. c.
⁴ Stars, Madonas laikr., 1987. 30.IV

- ⁵ Stars, Madonas laikr., 1987. g.
⁶ Prods, vēstules
⁷ Ieviņa, vēstules

Krogu dažāda izmantošana

- ¹ Latv. etnogrāfija, 164. lpp.

V. KROGI RAKSTNIEKU UN MĀKSLINIEKU DARBOS

Rakstnieku tēlojumi par konkrētiem krogiem

- ¹ Rūja (LuM)
² Kaudzīte R., M., 39.—59. lpp.
³ Janševskis J., "Līgava" 16. nod.
⁴ ibid., "Dzimtene", V., 10. nod.
⁵ ibid III, 4. nod.
⁶ Keiserlings P. (LuM — 1985)
⁷ Deglavs I, 7.—33. lpp.
⁸ Blaumanis I, 218. lpp.
⁹ Jaunsudrabiņš (Baltā gr.), 204. lpp.

Krogu tēma rakstnieku darbos

- ¹ Blaumanis I., 37. lpp.
² ibid. IV, 133. lpp.
³ ibid., II, 242. lpp., V, 179. lpp.
⁴ ibid., I, 88. lpp.
⁵ Saulietis, 87. lpp.
⁶ Rainis, 36.—39. lpp.
⁷ Veidenbaums, 77. lpp.
⁸ Johansons (1953), 159. lpp., Zimītis, 70. lpp.
⁹ Grots, 234. lpp.

Mākslinieku attēli

- ¹ Siliņš, I — 197. lpp.
² Eglītis u. c. (1956)
³ Alksnis
⁴ Skulme u. c., 228. lpp. (1954)
⁵ Latv. tēl. māksla 1896.—1940., 121. att.
⁶ Miesnieks (Mana dzīve, 1958), 261. lpp.
⁷ Brotze

VI. DZIESMAS KROGOS

- ¹ Biezais, 1967
² LAAJ Mūzikas krātuve, E. Biezaitis, vēstules, 1988. g.
³ ibid.
⁴ ibid.
⁵ ibid.
⁶ ibid.
⁷ ibid.
⁸ Helsinku universitātes bibliotēka
⁹ H. Jansona ziņas
¹⁰ E. Biezaitis, vēstules, 1988. g.
¹¹ ibid.
¹² Deglavs, III — 118. lpp.
¹³ Dunkele
¹⁴ Biezais, 1961.
¹⁵ ibid.
¹⁷ Biezaitis, vēstules, 1988. g.
¹⁸ ibid.
¹⁹ ibid.
²⁰ ibid.

AVOTI UN LITERATŪRA

Archīvi

- Kungliga Fortifikationsarkivet, Stockholm
Kungliga Krigsarkivet, Stockholm
Sveriges krig. Östersjöprovinserna.
Riga 1690, Nr 26
Mitau, 10:103
Bauske, 10:115
Riksarkivet, Stockholm
Kammararkivet. Kartor: Östersjöprovinserna.
Ducatum Livoniae et Curlandiae. J.B.
Homanno. 1770.
Charta öfwer Hertigdomet Lifland. Landmät.,
Nr 317
Oxenstierna saml., karta Nr 16. Estland,
Livland, 1600 tal.
Kartor ut. pr. 495. Livland, Ascheraden. J.
Faber 1653.
Charta öfwer en del af Lifland. 1770.
Geographish Charta öfwer Hertig-Domet
Curland
med Piltens district och Semgallen. 1700 tal.
Kartor Nr 232—236.: 1600 tal.
Charta öfwer Riga, Stint siöö- lägel siöö. 1700
tal.
Livonica II. Vol. 108.
Guvemör i Riga till K. Majestät. 1634.29.I.
Livonica II. And. Erikssons Tyska registratur.
Vol. 350: sid. 10, 11: — 1634.7.I. sid. 32—34: —
1634.14.I. sid. 245—248: — 1634.27.III. sid. 272—
283: — 1634.31.III.

Bibliotēkas

- Baltische Centralbibliothek, Lüneburg
British Library Document Suply Centre, Boston
Göteborgs Universitetsbibliotek, Göteborg
J.G. Herder- Institut, Marburg
Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki
Det Kongelige bibliotek, København
Kungliga biblioteket, Stockholm
LAAJ Mūzikas krātuve, Austrālijā, Brooklyn
Park
Latvijas Fundamentālā bibliotēka, Rīgā
Lunds Universitetsbibliotek, Lund
Staatsbibliothek- Preussisches Kulturbesitz,
Berlin
Stifts- och Landsbibliotek i Västerås
Uppsala Universitetsbibliotek, Uppsala

Muzeji

- Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs, Rīgā

- Latvijas Vēstures muzejs, Rīgā
Nordiska museet, Stockholm
Norsk Folkemuseum, Oslo
Postmuseum, Stockholm
Skansen, Stockholm

IZMANTOTĀ LITERATŪRA

- Adelung, C.
Baron Meierberg i putješestvije po Rosiji. St.
Peterburg 1827.
acd
Latvijas PSR arhitektu, celtnieku un dizaineru
teorētisks un praktisks referātu krājums. Nr. 3. Rīgā
1979.
Akten und Recesse der Livländischer
Ständertage. Riga 1903—1910.
Alberings, E.
"Rīgas Maskavas senais pasta ceļš". Žurn.
"Krājējs", Nr. 5. Lincoln 1966.
Aluve K.
Maakörtsid ja hobupostijaamad. Tallin 1976.
Ārēds, P.
"Kā latvieši senāk istabas iekārtojuši". LTD.
Rīgā 1931.
"Latviešu istabas apkure". Latv. aizvēstures
materiāli. II. Rīgā 1936.
"Archaiskie elementi mūsu etnogrāfiskā
celtniecībā". SuM. II. Rīgā 1938.
Austriņš, A.
Saules grieži. Rīgā 1979.
Balodis, F.
Latvijas pilskalni. Rīgā 1931.
Jersika un tai izdarītie izrakumi. Rīgā 1940.
Bergmann, G.
Sammlung achtlettischer Singedichte. Rügen 1807.
Bērziņš, A.
Latvijas lauku teātra sākumi. Rīgā 1948.
Bielenstein, A.
Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten. I,
II. St. Peterburg 1907—18.
Biezais, H.
Die erste Sammlung der lettischen Volkslieder
von G. Bergmann. Uppsala 1961.
Die zweite Sammlung der lettischen Volkslieder
von G. Bergmann. Uppsala 1966.
Blaumanis, R.
Kopoti raksti. Rīgā 1958—1960.
Bodekers Chronick Livländischer und
Rigascher Ereignisse 1593—1638. Red. J.G.
Napiersky. Riga 1890.
Brockhaus Enzyklopädie. X. Wiesbaden 1970.
Brotze, J.
Sammlung verschiedener Liefländischer
Monumente... 1777—1818.

Buddenbrock, J.

- Sammlung der Gesetze, welche das heutige
livländische Landesrecht erhalten. I. Mitau 1802.
II. Riga 1821.
Bunge, F.G.
Das curländische Privatrecht. Dorpat 1851.
Archiv. II
Burke, T.
English Inns. London 1943.
Cavallin, C.
Svensk-latinsk ordbok. Stockholm 1095.
Ceumern, C.
Theatridium Livonicum. Riga 1690.
Cimermanis, S.
Laukstrādnieku dzīvesveids Kurzemē un
Zemgalē 19. gs. otrajā pusē. Rīgā 1959.
Latvijas Etnogrāfiskais brīvdabas muzejs. Rīgā
1966.
Latviešu tautas dzīves pieminekļi. Rīgā 1969.
Latvijas PSR vēstures un kultūras pieminekļi.
Rīgā 1988.
Deglavs, A.
Rīga. I—III. Rīgā 1957.
Draviņš, K.
"Vecie Ziemeļkursas ceļi". Žurn. Akadēmiskā
dzīve. Nr. 11. Mineapolis 1968.
Dunkele, I.
Zur struktur der lettischen Volkslieder "Pūt
vējiņi". Stockholm 1984.
Dunsdorfs, E.
Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības
grāmatas 1624—1654. Rīgā 1935.
Vidzemes arklu revīzijas 1601—1638. Rīgā
1938.
Vidzemes 1638. gada arklu revīzija. Rīgā 1941.
Der grosse schwedische Kataster in Livland
1681—1710. Stockholm 1950.
Latvijas vēsture 1600—1710. Stockholm 1962.
Zīle. Stockholm 1965.
Latvijas vēsture 1710—1800. Stockholm 1973.
Der grosse schwedische Kataster in Livland
1681—1710. Kartenband. Melbourne 1974.
"Vaj senie latvieši bij lieli dzērāji?"
Muižas. Melburnā 1983.
Kurzemes kaņakartes (17. un 18. gs.). Melburnā
1984.
Lielvidzemes kartes (17. un 18. gs.). Melburnā
1986.
Dunsdorfs, E., Spekke, A.
Latvijas vēsture 1500—1600. Stokholmā 1964.
Dzintars, J.
Okupētās Latvijas dienas grāmata. I. Stokholmā
1960.
Okupētās Latvijas dienas grāmata. II.
Stokholmā 1980.

- Eckhardt, F.**
Topographische Übersicht der rigischen Statthaltertschaft. Riga 17d2.
- Eesti-Rootsi postjubiläum.** Tallin 1936.
- Eglītis, A., Lapiņš, A.**
Jūlijs Feders. Rīgā 1956.
- Einhorn, P.**
Historia Lettica. Dorpat 1649.
- Endzeliņš, H.**
Skati Valmieras novada pagātnē.
E. S.
"Senie satiksmes un pasta ceļi". Žurnāls "Krājējs" Nr 103. Montreal 1973.
- Feodālā Rīga.** Red. T. Zeids. I. Rīgā 1978.
- Forsell, N.**
Svenska postverkets historia. I—II. Stockholm 1936.
- Ginters, V.**
"Senā Mežotne". Senatne un Māksla IX. Rīgā 1939.
- Goeteris, A.**
Journal der Legation gheaden unde jaren 1615 ende 1616. Gravenhagen 1619.
- Grape, E.**
Svensk posthistoria. Stockholm 1947.
- Grimm, F. W.**
Deutsches Wörterbuch. V. Leipzig 1873.
- Grots, J.**
Lirika. Rīgā 1957.
- Guberti, S.**
Stratagemata oeconomica. Riga 1688.
- Hahn, J.**
Die bäuerliche Verhältnisse auf den Herzoglichen Domänen Kurlands imm 17. und 18. Jahrhundert. Karlsruhe 1919.
- Hartmann, P.**
Svenskt gästgiveri genom tiderna. Stockholm 1947.
Hotellens kulturhistoria i västerlandet. Trelleborg 1983.
- Hofrēn, M.**
Kalmar län. Kalmar 1945.
Årsbok för kulturhistoria och hembyggsvärd. Kalmar 1948.
- Holm, T.**
Sveriges allmänna postväsen. IV. Stockholm 1912.
- Hupel, A. W.**
Topographische Nachrichten. I—III. Riga 1774—1782.
Oeconomisches Handbuch für Lief- und Ehstländische Gutsherren. Riga 1796.
- Jansons, G.**
Arhitektūras pieminekļi Gaujas nacionālajā parkā. Rīgā 1967.
Kurzes pilsētu senās koka ēkas. Rīgā 1982.
- Janševskis, J.**
Ligava. I—IV. Rīgā 1968.
Dzintene. I—VIII. Rīgā 1970.
- Jaunsudrabiņš, J.**
Baltā grāmata. (Vācijā) —
"Dzīves asumi manā bērnībā". Daugavas rakstu krājums. Upsalā 1957.
- Jaunzems, J.**
"Priedes krogs". Senatne un Māksla. Rīgā 1938.
Latvijas PSR Brīvdabas muzejs. Rīgā 1941.
Der kurische Bauernhof. Riga 1944.
- Jensch, G.**
"Das Postwesen in Livland zur Schwedenzeit". Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde zu Riga. Riga 1934.
"Vidzemes krogi XVII gadsimtenī". Valsts arhīva raksti. I. Rīgā 1935.
- Johansons, A.**
Latviešu literatūra. Stokholmā 1953.
Latvijas kultūrvēsture 1710—1800. Stokholmā 1975.
"Starp Lielupi un jūru". Vējumezgli. Stokholmā
- Kampe, P.**
Baznīcu celtniecība Vidzemē zviedru valdības pēdējos gados (1660—1710). Rīgā 1937.
- Karling, S.**
Baltikum och Sverige. Stockholm 1948.
- Karnups, A.**
"Izrakumi Talsu pilskalnā". Senatne un Māksla. VI. Rīgā 1936.
- Kaudzīte, M.**
Tautiskais laikmets. Rīgā 1924.
- Kaudzīte, R. un M.**
Mērnīcu laiki. Rīgā 1964.
- Ķaune, N.**
Vecā Jelgava. ("Gauja") 1979.
- Keyserling, P.**
Beschreibung der Provinz Kurland. Mitau 1805.
- Keizerlings, P.**
"Zaldāta sieva Ķēsta". Literatūra un Māksla. 15. II. Rīgā 1985.
- Krastiņa, A.**
Zemnieku dzīvojamās mājas Vidzemē. Rīgā 1959.
- Kröger, A. W.**
Kurländisches Verkehrs- und Adressbuch 1892/93. Riga 1892.
Livländisches Verkehrs- und Adressbuch 1892/93. Riga 1892.
- Kundziņš, K.**
Latviešu teātra vēsture. Rīgā 1968.
- Kundziņš, P.**
"Latviešu senceltnes". Latvijas arhαιoloģija. Rīgā 1926.
Dzīvojamā rija Latvijā. Rīgā 1934.
"Latviešu klēts arhitektūra". Senatne un Māksla. II. Rīgā 1940.
Zwei bezeichnende Schmuckformen in der frühen Holzarchitektur Nordeuropas. Stockholm 1952.
"Latviešu tautas celtniecība starptautiskā jomā". Arhīvs VII. Melburnā 1967.
Latvju sēta. (Stockholm) 1974.
- Knaustius, H.**
Fünf Bücher von der Göttlichen und Edlen Gabe der Philosophischen, hochthwren und wunderbaren Kunst, Bier zu brawen. Erfurt 1575.
- Kuplais, M.**
Priedes krogs. Rīgā 1985.
- Kurländische Güter- Chroniken.** IV. Riga 1892.
Kurzes draudžu chronikas. Rīgā 1928.
- Kurländisches statistisches Jahrbuch** 1869. Mitau 1869.
- Lampe, J.**
"Faergesteder og faergekroer pa Als og Sundeved". Kroer og gastgiverier. Sandborg 1972.
- LE**
Latvju enciklopēdija. Red. A. Švābe. I—III. Stokholmā, 1952—1955.
- Latviešu etnogrāfija.** Red. H. Strods u. c. Rīgā 1969.
- Latvju tautas daiņas.** Sakārtojis R. Kļaušņš. Rīgā 1928.
- LTD**
Latviešu tautas dziesmas. Red. A. Švābe u. c. Kopenhāgenā 1952—1956.
- Latviešu tautas dziesmas.** Izlase. Rīgā 1956—1957.
- LKV**
Latviešu konversācijas vārdnīca. Red. A. Švābe. Rīgā
- LME**
Latvijas PSR mazā enciklopēdija. Red. V. Samsons. Rīgā 1967—1970.
- Latviešu padomju grafika.** Rīgā 1960.
- LTM**
Latviešu tautas māksla. Red M. Stepermanis. III. Rīgā 1961.
- Latviešu tēlotāja māksla.** Sastād. A. Jegers. Rīgā 1955.
- Latviešu tēlotāja māksla.** 1860—1940. Rīgā 1986.
- Legzdīņš, R.**
Latviešu tautas māksla. 1960.
- Levander, L.**
Landsväg, krog och marknad. Lund 1976.
- Liefländische Landes- Ordnung.** Riga 1707.
- Linnē, C.**
Beskrifning om öl. Stockholm 1961.
- Liljedahl, R.**
Svensk förvaltning i Livland 161f—1634. Uppsala 1933.
- Ligers, Z.**
Ethnographie lettone. Bāle 1954.
- LGU**
Livländische Güterurkunden.
Herausgegeben von H. v. Bruinink. I—II. Riga 1908—1923.
Livonijas atskaņu chronika.
- LuM**
Literatūra un Māksla. Avize. Rīgā
- Lōvis af Menar, K.**
"Topographische Beiträge zur Umgebung des Rodenp isschen Sees. Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands. Riga 1899.
- Magazin,** herausgegeben v. d. Lettisch-Literarischen Gesellschaft. XIX. Mitau 1893.
- Mellin, L. A.**
Der Atlas von Livland. (Faksim.) Linneburg 1972.
- Meyerberg, Baron — sk. Adelong, C.**
Mettig, C.
Geschichte der Stadt Riga. Riga 1897.
- Miklas.** Sakārtojusi A. Ancelāne. Rīgā 1969.
- Miesnieks, K.**
Mana dzīve un darbs mākslā. Rīgā 1959.
- Muzeji un kultūras pieminekļi LPSR.** Red. L. Plauciņš. Rīgā 1968.
- Neidenberg, Jr. H.**
Liefländischer Landmann. Riga 1695.
Neue Nordische Miscellaneen. T. 8. Riga 1798.
- Olaus Magnus.**
Historia om de nordiska folken. Malmö 18d2.
- Pirang, H.**
Das Baltische Herrenhaus. I—III. Riga 1930.
Placotamus

- De natura viribus Cerevisarum et Mulsarum. Frankfurt 1549.
- Potthof, O. D.**
Kulturgeschichte der Gaststätte. Berlin 1932.
- Rainis, J.**
Daugava. Heidelberg 1946.
- Rauers, F.**
Kulturgeschichte der Gaststätte. Berlin 1947.
- Rechenberg-Linten, E.**
Zustände Kurlands im vorigen und diesen Jahrhundert. Mitau 1858.
- Rehnberg, M.**
Stora krogboken. Stockholm 1987.
- Richter, G.**
Geschichte der Ostseeprovinzen. II. Riga 1858.
- Ritchie, L.**
A journey to St. Petersburg and Moscow through Courland and Livonia. Heath's picturesque annual. London, 1836.
- Ronis, J.**
"Pasta atīstība Latvijā un senie pasta ceļi". Žum. "Krājējs", Nr. 3/68. Montreal.
- Rudbeck, J.**
Svenska postverkets fartyg och sjöföbindelser under 300 år. Stockholm 1933.
- Rūja, V.**
"Mēra laiks Vidzemē". LuM. Rīgā 1979.
- Rutku Tēvs (Michelsons, A.)
Latviešu teātris anekdotos. Rīgā 1976.
- Rānk, G.**
Die älteren baltischen Herenhöfe in Estland. Uppsala 1971.
- Der krog in Alt-Livland und im späteren Estland. Stockholm 1977.
- Saulietis, A.**
Aiz sniega un tumsas. Rīgā 1958.
- Senatne un Māksla. Žurnāls.** Rīgā.
- Selli, E.**
Postijaamad rūgi ja rusija teenistuses. Tallin 1976.
- Seraphim, E.**
Geschichte von Livland. I—II. Gotha 1906.
- Seraphim, E. und A.**
Aus vier Jahrhunderten. Reval 1913.
- Siliņš, J.**
Latvijas māksla. I—III. Stokholmā 1979—1988.
- Simanson, S.**
Ölbrygden i bibliotek och museer. Uppsala 1959.
- Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde der Ostseeprovinzen Russlands. Riga 1884—1921.
- Skulme, U., Lapiņš, A.**
Jānis Rozentāls. Rīgā 1954.
- Skutans, S.**
Dokumenti kas atsauc uz Latgales vēsturi. München 1972.
- Spekke, A. (Profesors N. N.)**
Latvijas vēsture. Stokholmā MCMXLVIII.
- Soom, A.**
Der Herrenhof in Estland im 17. Jahrhundert. Lund 1954.
- Stena Line. (Reklama)** Göteborg 1986.
- Stīnkuls, A.**
Ikšķojot pa Latviju. Stokholmā 1987.
- Straubergs, K.**
"Izdevas un laulības". Latviešu tautas dziesmas. VI. Kopenhāgenā 1952.
- Opferstätten und Opfersteine in lettischen Haus- und Familienkult". Commentationes Balticae. VIII—IX. Bonn 1962.
- Švābe, A.**
Latvijas vēsture. II Rīgā 1922.
- Pagasta vēsture. Rīgā 1926.
- Die älteste schwedische Landrevision Livlands. Riga 1933.
- Latvijas vēsture 1800—1914. Stokholmā 1958.
- Teivens, A.**
Senās apkures ierīces Dunikas pagastā. (Manuskripts.) 1934.
- Latvijas dzimnavas. Stokholmā 1985.
- UB
- Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch.**
Herausgegeben von F. G. Bunge. Riga. I: 1, 1853. I: 2, 1855. I: 3, 1857. I: 4, 1859. I: 5, 1867. I: 6, 1873. I: 7, 1881. I: 8, 1884. I: 9, 1889. I: 10, 1894. I: 11, 1896. I: 12, 1898. II: 1, 1900. II: 2, 1905. II: 3, 1914.
- Veidenbaums, E.**
Kā gulbji balti padebeši... Rīgā 1967.
- Verzeichnis lettländischer Ortsnamen.**
Herausgegeben von H. Feldmann. Riga 1938.
- Wooley, L.**
Fynd i jorden. Stockholm 1954.
- Zariņš, M.**
Vecrīga. Rīgā 1978.
- Zirnitis, E.**
Eduarda Veidenbauma studiju gadi. Žurnāls "Akadēmiskā dzīve". 1968. Mineapolis 1968.
- Zedler, J. H.**
Grosses vollständiges universal Lexicon. B. 57. Halle 1732.

Attēlu saraksts

- Šai sarakstā saisinājumi:
 Aa — autora arhīvs
 BDM — Brīvdabas muzejs Rīgā
 KK — Kungliga Krigsarkivet, Stockholm
 RA — Riksarkivet, Stockholm
 LE — Latvju enciklopēdija
 LTM — Latviešu tautas māksla
 PPC — Pieminekļu pētniecības centrs Rīgā
1. Ceļi uz Romu ar ceļotāju mājvietām. (Tabula Peutingeriana)
 2. Ceļojošs bruņinieks un mācekļi. (Rauers)
 3. Mūku ziņnesis. (Selli)
 4. Ceļotāji. (J. Maneken)
 5. Zars pie kroga. (Rauers)
 6. Stīpa pie kroga. (Rauers)
 7. Karogs pie kroga. (Rauers)
 8. Izkārtne pie kroga. (Rauers)
 9. Ceļotāju mājvietas uz ledus Gotijas jūrā. (Carta Marina, 1530)
 10. Ceļotāju mājas uz ledus 16. gs. (Olaus Magnus)
 11. Ceļojums pa ledu ar mucām. (Olaus Magnus)
 12. Krogs Vācijā 18. gs. (Rauers)
 13. Krogs Dānijā 18. gs. (Aa)
 14. Krogs Zviedrijā 1674. g. (L. Magalotti)
 15. Tabani krogs Igaunijā 19. gs. (Aluve)
 16. Krogā (17. gs.). (A. Ostade)
 17. Krogā (18. gs., Silēzijā). (O. Chodowiecki)
 18. Tēriņa atzīme zviedru krogā. (F. Martin)
 19. Stadula Danemōnā. (D. Chodowiecki)
 20. H. Knaustiusa grāmatas "Alus brūvēšanas pamācība" titullapa, 1575. g. (Aa)
 21. Iesala gatavošana. (Olaus Magnus)
 22. Alus gatavošana. (Ibid.)
 23. Alus dzēriena trauki Skandināvijā. (Ibid.)
 24. Izjokošanas dzeramais trauks. (Rauers)
 25. Alus dzēriena trauki 16. gs. (Simonson)
 26. Tiesas sēde Silēzijas krogā. (Rauers)
 27. Plosti Zviedrijā 17. gs. (Levander)
 28. Krogs un muitas māja Upsalā 1782. g. (Ibid.)
 29. Notikumi senā nelegālā angļu krogā. (Rauers)
 30. Zviedrijas karalienes Kristīnes rīkojums 1636. g. par pasta ierīkošanu. (Forsell)
 31. Pasta un krogu (gāstgiveri) sadarbības noteikumi 1718. g. Zviedrijā. (Postmuseum Stockholm.)
 32. Pasta diližanss Zviedrijā 19. gs. (RA)
 33. Pasta jātnieki, kājnieki un pasta rati 17. gs. Vācijā. (Rauers)
 34. Krogs un pasta nodaļa Ullerupā, Dānijā 19. gs. (Aa)
 35. Slōirge gāstgivergārd — krogs Zviedrijā 19. gs. (Hartman)
 36. Zviedrijas pasta līnija uz Somiju gs. (Rudbeck)
 37. Zviedrijas krogu reklāma tagadnē. (Ibid.)
- I
38. Livonijas pils 13.—16. gs. (Speckke)
 39. Rīgas apkārtnes karte 17. gs. (RA)
 40. Koku ceļš. (Olearius)
 41. Pārceltuve. (Brotze)
 42. Tilts starp Juglas ezeru un Ķīsezeru 18. gs. (Brotze)
 43. Juglas ezeru apvidus karte 1898. g. (Sitzungsberichte)
 44. Kurzemes karte 17. gs. (RA)
 45. Lielupes apkārtnes karte pie Babītes ezera 17. gs. (Dunsdorfs 1938.)
 46. Suntažu krogs 17. gs. (Dunsdorfs 1983)
 47. Fegesaka krogs Skujenes pag. 17. gs. (Arī vecu riju lieto kā krogu.) (RA)
 48. Kāzas krogā. (Brotze)
 49. Lielceļakrogs pie Kokneses. (Dunsdorfs 1983.)
 50. Ceļotāji pie Grobiņas pils 1661. g. (Aa)
 51. Krogs ceļmalā 19. gs. (Lejnieks)
 52. Pleskavas šoseja. (Lejnieks)
 53. Tilts. (Lejnieks)
 54. Māju ceļš. (Aa)
 55. Lauku ceļš. (Aa)
 56. Sens jūdžakmens Rāmuļos. (A. Stinkuls)
 57. Latvijas satiksmes ceļu shēma 14.—15. gs. (Krājējs)
 58. Vācu ordeņa mestra G. Ketlera kurjera vēstule 1560. g. (Selli)
 59. Polijas karaļa Sigismunda II Augusta privilēģijas. (Buddenbrock)
 60. Zviedrijas karaļa Gustava Ādolda kroga lēņa apstiprinājums 1628. g. (RA)
 61. Rīgas apkārtnes karte pie Juglas—Stintes ezeriem. (Dunsdorfs 1938.)
 62. Zviedrijas gubernatora Rīgā sarakste ar karalieni Kristīni krogu un šķūšu lietās. (RA)
 63. Zviedrijas pasta ceļi 1685. g. (Forsell)
 64. Latvijas satiksmes ceļu kartoshēma 17. gs. (Krājējs)
 65. Ģenerālgubernatora Tota 1671. g. krogu likumi.
 66. Krogs pie Jelgavas 17. gs. (KK)
 67. Ģenerālgubernatora Dālberga kroga paraugplāns. (Dunsdorfs 1962.)
 68. Dzīvojamā rija Valkas apvidū 19. gs. sākumā. (Kraštija)
 69. Gaides saiešanas nams, celts 1763. g. (Aa)
 70. Zemnieku šķūtis. (P. Upītis)
 71. Krogs Klīversalā 1796. g. (Brotze)
 72. Krievijas ķeizarienes Elizabetes 1756. g. pavēle pasta lietās. (BCB)
 73. L. A. Melina karšu zīmes. (BCB.)
 74. Rīgas apriņķa karte. (Ibid.)
 75. Pieci krogi pie Madlienas. (Ibid.)
 76. Muitas krogs uz Vidzemes—Kurzemes robežas. (Ibid.)
 77. Vidzemes—Kurzemes robežstabi pie Olaines 1980. g. (A. Stinkuls)
 78. Vidzemes krogā 1760. g. (J.B. Le Prince)
 79. "Lūk, kā šē dzīvo." (Aa)
 80. Šīpes krogs pie Rīgas. (Brotze)
 81. Ķirbižu krogs. (Aa)
 82. Bij. Skaļupes krogs pie Līgatnes 1972. g. (Ž. Skudra)
 83. Bij. Auciema krogs 1989. g. (Dz. Āboliņš)
 84. Bij. Auciema krogs. (Dz. Āboliņš)
 85. Misas kroga (Balduones pag.) 1838. g. būvplāns. (BDM)
 86. Bij. Lielais krogs Mazsalacā 1980. g. (A. Stinkuls)
 87. Klēts Liezerē 19. gs. (Pirang)
 88. Bij. Lizepasta krogs. (Aa)
 89. Bij. Raiskuma krogs 1989. g. (Dz. Āboliņš)
 90. Bij. Raiskuma krogs 1989. g. (Dz. Āboliņš)
 91. Bij. Ieriņu krogs 1970. g. (Ž. Skudra)
 92. Krogu tipu izplatība. (Aluve)
 93. Pārceltuve pie kroga. (Brotze)
 94. Plosts pie Līgatnes 1980. g. (A. Stinkuls)
 95. Zirgu pasta staciju saraksts 19. gs. (Krājējs)
 96. Siguldas pasta stacija 19. gs. (Aa)
 97. Kalnciema bij. kroga pārbūve par nespējnieku māju. (arch. A. Ginters)
 98. Latvijas karte. (1920. g. VI, —II. Žurn. Nr. 2. K. Krūmiņš)
 99. Skrīveru pag. bij. Kalnakroga un zemes piešķirums. (Aa)
 100. P. J. Zaulu ūdensdzirnavas un bij. Kalnakrogs Skrīveru pag. (Aa)
 101. Bij. Kalnakroga—"Lāčplēšu" pārdošanas apliecība. (Aa)
 102. Bij. Lubes krogs Ārlavas pag. (Aa)
 103. Bij. Aumeistara krogs Cirgaļu pag. (PPC)
 104. Priekules pag. Baznīckrogs. (Pirang)
 105. Iģenes baznīca un krogs. (Ž. Skudra)
 106. Augstrozes pag. baznīca un krogs. (J. Rutkis)
 107. Apriķu pag. baznīca un krogs. (Ž. Skudra)
 108. Latvijas 1918. g. pasta satiksmes biļete
 109. Madonas apkārtnē 20. gs. sākumā
 110. Bij. Irlavas krogs — lopu kūts 1964. g. (Ž. Skudra)
 111. Bij. Sātu krogs Grenču pag. — veikals 1970. g. (Aa)
 112. Bij. Mežmuižas krogs — veikals 1969. g. (Ž. Skudra)

113. Bij. Bārdas krogs Veclaicenes pag. — veikals 1971. g. (Ž. Skudra)
114. Bij. Bārdas krogs — atstāts 1989. g. (Dz. Āboliņš)
115. Bij. Jaunpiebalgas Baznīckrogs — veikals 1965. g. (Ž. Skudra)
116. Bij. Snēpeles krogs — 1970. g. dzīvokļi. (Ž. Skudra)
117. Bij. Ezeres krogs — 1970. g. dzīvokļi. (Ž. Skudra)
118. Bij. Sarkankrogs Vecauces pag. — 1976. g. dzīvokļi. (Ž. Skudra)
119. Bij. Salgales Baznīckrogs — 1970. g. dzīvokļi. (Ž. Skudra)
120. Bij. Lukšu krogs Lejasciema pag. — 1971. g. atstāts. (Ž. Skudra)
121. Bij. Vidusmuižas krogs Latgalē — 1968. g. dzīvokļi. (Ž. Skudra)
122. Bij. Zalupkrogs — 1970. g. darbnīcas. (Aa)
123. Bij. Medzes krogs — 1965. g. drupas. (Ž. Skudra)
124. Bij. Plostu krogs Skrundas pag. — 1976. g. drupas. (Ž. Skudra)
125. Bij. Priedulas baznīckrogs Vadakstes pag. — 1960. g. drupas. (Ž. Skudra)
126. Bij. Īles krogs — 1976. g. drupas. (Ž. Skudra)
127. Bij. Mūrmuižas krogs Vilces pag. — 1970. g. drupas. (Ž. Skudra)
128. Bij. Lūšu krogs Jaunlaicenes pag. — 1989. g. atstāts. (Dz. Āboliņš)
129. Bij. Briedes krogs Burtnieku pag. — 1982. g. muzejs u.c. (PPC)
130. Bij. Briedes krogs. (Izkārtne.)
131. Vidzemes krogu noteikumi. (Aa)
132. Arch. J.D. Paegles projekti Vidzemes krogu pārbūvēm 1979. g. (Lejnīks)
134. Bij. Vāveres krogs Drabešu pag. 1980. g. (J.Paegle)
- 135, 136. Arch. J. Paegles projekts bij. Melturkroga pārbūvei. (J. Paegle)
137. Latvijas autoceļu karte ap 1990. g. (Aa)
- 138., 139., 140. Jaunceļama krogu skice (J.Paegle)

II

141. Āraišu ezera izrakumu 9. gs. senceltnes. (Kundziņš 1974.)
142. Āraišu ezera senceltnes rekonstrukcija. (Apals, Driba, 1993)

143. Krāsns Dižgalvu m. Dunikas pag. 1934. g. (Teivens)
144. Lejnīku Klampji Bārtas pag. 18. gs. (Jaunzems)
145. Apvalkdūmenis Tupešu m. Nicas pag. (Jaunzems)
146. Semeku mājas Taurenas pag. 1975. g. (Ž. Skudra)
147. Jumta paspārne. (Aa)
148. Dižliķu klēts Kuldīgas pag. 1932. g. (Aa)
149. Klētiņa Bebreņes pag. 1936. g. (Aa)
150. Krogi Pārdaugavā pie Rīgas 1612. g. (Thums- Mollins)
151. Rīga 1690. g. (KA)
152. Bauska 17. gs. (KA)
153. Dieglupes krogs Rankas pag. 1795. g. (Brotze)
154. Kroga plāns Ārīgā 18. gs. (Brotze)
155. Vāveres krogs 36 verstes no Rīgas. (Brotze)
156. Kroga istaba Saaramuižā (Igaunijā) 1795. g. (Brotze)
157. Stadulas iekšskats 18. gs. (Brotze)
158. Bij. Priedes krogs Vecumnieku pag. ap 1930. g. (BDM)
159. Priedes kroga plāns Brīvdabas muzejā.
160. Gulbūve statpos. (Aa)
161. Priedes kroga ieeja BDM. (Dz. Āboliņš)
162. Logs lauku mājā 18. gs. (Aa)
163. Priedes kroga logs BDM. (Dz. Āboliņš)
164. Priedes kroga ārdurvis BDM. (Ibid.)
165. Priedes kroga stadulas durvis BDM. (Ibid.)
166. Gulbūves siena ar mūra pilaru. (Aa)
167. Bij. Dobes krogs Zlēku pag. 1966. g. (Ž. Skudra)
168. Krogs pie Lielstraupes 18. gs. (Brotze)
169. Bij. Bērzu krogs Veselavas pag. 1977. g. (Ž. Skudra)
170. Bij. Lestenes krogs ap 1920. g. (Pirang)
171. Vecais Sniķes krogs pie Jelgavas. (Aa)
172. Bij. krogs pie Slagūnes. (Ž. Skudra.)
- 173., 174. Bij. Unguru krogs Kūduma pag. (PPC)
175. Unguru kroga plāns. (Ibid.)
176. Aizputes krogs 19. gs. (Aa)
177. Krača krogs. (Lejnīks)
178. Bij. Bērzaunes krogs 1967. g. (Ž. Skudra)
179. Bij. Vietalvas krogs 1967. g. (Ž. Skudra)
180. Vidzemes kroga plāns 18. gs. (Brotze)
181. Kuiļa krogs, projekts 1841. g. (PPC)
182. Gatartas krogs 19. gs. (Pirang)

183. Zārdakalna krogs Grostonas pag. 19. gs. (Pirang)
184. Drabešu kroga plāns 18. gs. (Pirang)
185. Smeceris kroga plāns Lazdonas pag. (Lat. konv. vārdn.)
186. Bij. Kaķu krogs Vaives pag. 1973. g. (Ž. Skudra)
187. Vāveres krogs Drabešu pag. 19. gs. (Pirang)
188. Bij. Kabiles baznīckrogs 1966. g. (Ž. Skudra)
189. Bij. krogs Kaldabruņas—Rubenes ceļā 1963. g. (Ibid.)
190. Bij. Stendera krogs pie Sunākstes 1970. g. (Ibid.)
191. Bij. Grīvaišu krogs Ezeres pag. 1977. g. (Ibid.)
192. Bij. Stendes baznīckrogs 1977. g. (Ž. Skudra)
193. Bij. krogs pie Ergļu—Rīgas ceļa 1984. g. (A. Stinkuls)
194. Bij. Strazdes krogs 1961. g. (Ž. Skudra)
195. Bij. Vaives Kaķu krogs 1977. g. (Ž. Skudra)
196. Bij. Vāveres krogs Drabešu pag. 1972. g. (Ž. Skudra)
197. Aka. (Bielenstein.)
198. Klabatas. (Ibid.)
199. Slita. (Pirang)
200. Vienkoča sēdekļis Liksnas pag. (Ibid.)
201. Ķebļis Bārtas pag. (Cimermanis)
202. Gulvieta (laža). (Cimermanis)
203. Gulta Dunikas pag. (Ibid.)
204. Zara aluskanna Vidzemē. (LTM)
205. Alus kauss Kurzemē (Ibid.)
206. Alus kausi Kurzemē. (Ibid.)
207. Māņu krūze. (Aa)
208. Izbraucamie rati. (Ibid.)
209. Izbraucamie rati (līnijdroška). (Ibid.)
210. Kamanas (kriju) 19. gs. (Ibid.)
211. Kamanas (kaltas) 20. gs. (Ibid.)

IV

212. Krodzinieks K. Krēslis ar dēlu.

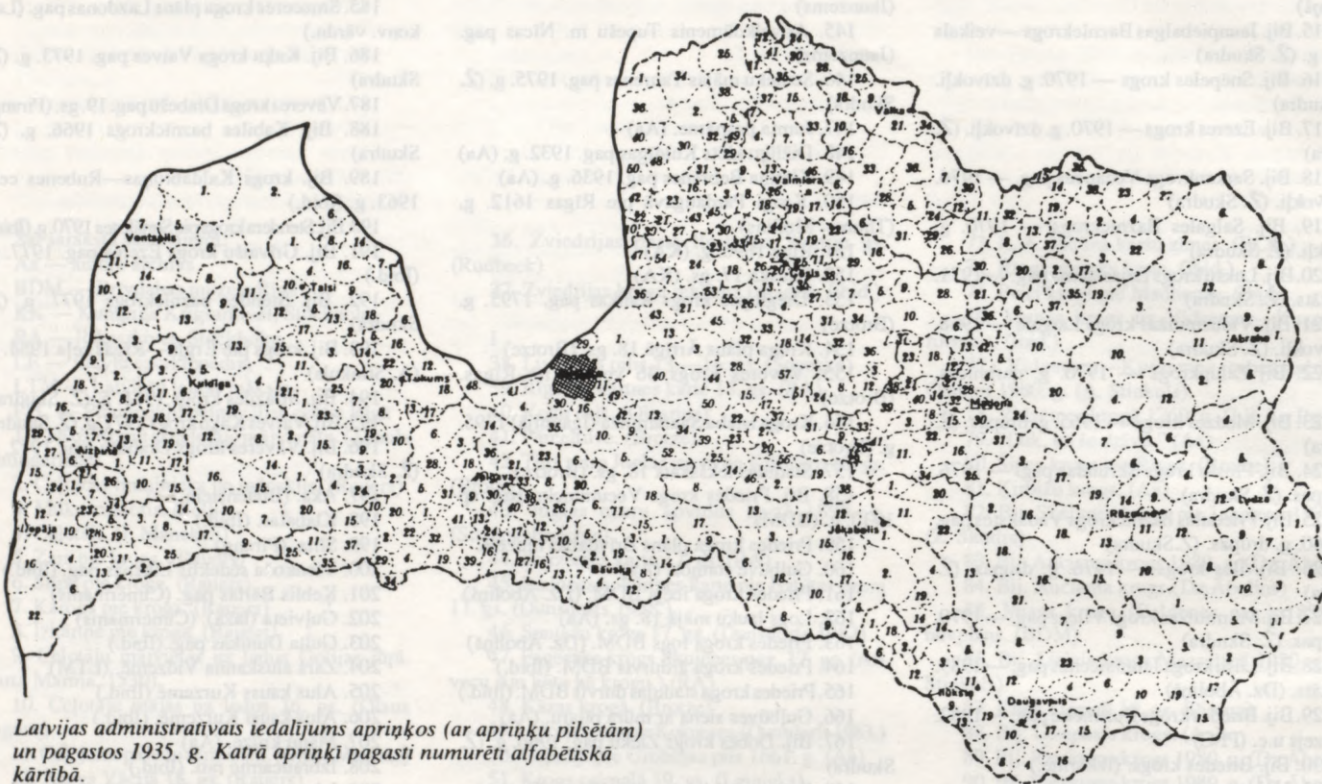
V

213. Krogā. (J. Jaunsudrabiņš)
214. Krodziņā. (K. Miesnieks)

VI

215. «Dzēru, dzēru krodziņā» (Ibid.) (A. Jurjāns)
216. "Pūt, vējiņi" (Ibid.) (A. Jurjāns)
217. «Apsēgloju melnu kuili» (Ibid.) (A. Jurjāns)
218. «Šitā, zēni, mums dzīvoti». (Ibid.) (A. Jurjāns)

Pagastu saraksts

Latvijas administratīvais iedalījums apriņķos (ar apriņķu pilsētām) un pagastos 1935. g. Katrā apriņķī pagasti numurēti alfabētiskā kārtībā.

Latvijas administratīvais iedalījums apriņķos (ar apriņķu pilsētām) un pagastos 1935. g. Katrā apriņķī pagasti numurēti alfabētiskā kārtībā.

KURZEME

Aizputes apr.

1. Aizputes
2. Alsungas
3. Apriņķu
4. Basu
5. Cīravas
6. Dunalkas
7. Dzērves
8. Gudenieku
9. Jūņkalnes
10. Kalvenes
11. Kazdangas
12. Klosteres
13. Lažas
14. Nīkrāces
15. Rudbāržu
16. Sakas
17. Sieksātes
18. Ulmales
19. Valtaiķu

Kuldīgas apr.

1. Cieceres
2. Gaiķu
3. Ivandes
4. Kabiles
5. Kuldīgas
6. Kurmāles
7. Kursiņu
8. Lutriņu
9. Padures
10. Pampāju
11. Planīcas
12. Raņķu
13. Rendas
14. Saldus
15. Sātiņu
16. Skrundas
17. Snēpeles
18. Turlavas
19. Vārmes
20. Zvārdes

Liepājas apr.

1. Aisteres
2. Aizviķu
3. Asītes
4. Bārtas
5. Bunkas
6. Dunikas

7. Durbes
8. Embūtes
9. Ezeres
10. Gaviezes
11. Gramzdas
12. Grobiņas
13. Kalēti
14. Krotas
15. Medzes
16. Nicas
17. Nigrandes
18. Pērkones
19. Priekules
20. Pumsātu
21. Rāvas
22. Rucavas
23. Tadaikņu
24. Tāšu
25. Vaiņodes
26. Vecpils
27. Vērgales
28. Virgas
29. Ziemupes

Talsu apr.

1. Ārlavas
2. Cēres
3. Kandavas
4. Laidzes
5. Lībagu

6. Lubezeres
7. Mērsraga
8. Nogales
9. Nurmuižas¹
10. Pastendes
11. Spāres
12. Stendes
13. Strazdes
14. Upesgrīvas
15. Valgales
16. Vandzenes
17. Virbu
18. Zentenes

Ventspils apr.

1. Ances
2. Dundagas
3. Edoles
4. Piltenes
5. Popes
6. Puzes
7. Sarkanmuižas²
8. Ugāles
9. Usmas
10. Užavas
11. Vārves
12. Zirās (Dzirās)
13. Zīķu
14. Zūru

ZEMGALE

Bauskas apr.

1. Bārbeles
2. Bauskas
3. Bruknas
4. Ceraukstes
5. Codes
6. Iecavas
7. Islīces
8. Jaunsaules
9. Kurmenes
10. Mežotnes
11. Mīsas
12. Panemunes
13. Rundāles
14. Skaistkalnes
15. Stelpes
16. Svitenes
17. Taurkalnes
18. Vecmuižas
19. Vecsaules
20. Zālītes

Ilūkstes apr.

1. Aknīstes
2. Asares
3. Bebrenes
4. Demenes
5. Dvietes

6. Gārsenes
7. Kaplavas
8. Kurcuma
9. Lašu
10. Laucesas
11. Pilskalnes
12. Prodes
13. Raudas
14. Rubenes
14. Salienas
16. Silenes
17. Skrudalienas
18. Susējas
19. Sventes

Jēkabpils apr.

1. Ābeļu
2. Biržu
3. Daudzseses
4. Dignājas
5. Elkšņu
6. Mazzalves
7. Mēmeles
8. Neretas
9. Rītes
10. Saukas
11. Seces
12. Sēlpils
13. Sērenes
14. Slates

15. Sunākstes
16. Vārnavas
17. Viesītes
18. Zalves
19. Zasas

Jelgavas apr.

1. Auru
2. Bēnes
3. Bērzmuižas³
4. Bukaišu
5. Dobeles
6. Džūkstes
7. Elējas
8. Garozes
9. Glūdas
10. Iles
11. Jaunauces
12. Jaunsvirlaukas
13. Jēkabnieku
14. Kalnciema
15. Lielauces
16. Lielplatones
17. Lielvircavas
18. Livbērzes⁴
19. Mežmuižas
20. Naudītes
21. Ozolnieku
22. Penkules
23. Pētēnieku
24. Platones
25. Rubas
26. Salgales
27. Sesavas
28. Sipeles
29. Sņķeres
30. Svētes
31. Šķībes
32. Tērvetes
33. Teteles
24. Ukpu
35. Vadakstes
36. Valgundes
37. Vecauces
38. Vecsvirlaukas
39. Vilces
40. Vircavas
41. Zaļenieku

Tukuma apr.

1. Aizupes
2. Annēnieku
3. Bikstu
4. Blīdienes
5. Dzirciema
6. Engures
7. Grenču
8. Irlavas
9. Jaunpils
10. Lestenes
11. Matkules
12. Mīlzkalnes
13. Praviņu
14. Pūres
15. Remtes
16. Sēmes
17. Slampes

18. Smārdes
19. Struteles
20. Tumes
21. Vānes
22. Vecmoku
23. Zantes
24. Zebrenes
25. Zemītes

VIDZEME

Cēsu apr.

1. Baižkalna
2. Cēsu
3. Cirstu
4. Drabešu
5. Drustu
6. Druvienas
7. Dzērbenes
8. Ergļu
9. Gatartas
10. Jaunpiebalgas
11. Jaunraunas
12. Jumurdas
13. Kārļu
14. Kosas
15. Kūduma
16. Launkalnes
17. Lenču
18. Lielstraupes
19. Liepas
20. Livu
21. Lizuma
22. Mārsnēnu
23. Mazstraupes
24. Ogres
25. Priekuļu
26. Raskuma
27. Rāmuļu
28. Rankas
29. Raunas
30. Rozulas
31. Sēmnūķu
32. Skujenes
33. Stalbes
34. Taurenes
35. Vaives
36. Vecpiebalgas
37. Veļķu
38. Veselavas

Madonas apr.

1. Adulienas
2. Beļavas
3. Bērzaunes
4. Cesvaines
5. Dzelzavas
6. Galgauskas
7. Grašu
8. Gronstas
9. Iršu
10. Jaungulbenes
11. Kalsnavas
13. Kārdabās
13. Kraukļu
14. Kusas
15. Lazdonas

16. Ļaudonas
17. Liepkalnes
18. Liezēres
19. Litenes
20. Lubānas
21. Lubejas
22. Mārcienas
23. Mēdzulas
24. Meirānu
25. Mētrienas
26. Odzianas
27. Oju
28. Patkules
29. Pērses
30. Praulienas
31. Saikavas
32. Sarkaņu
33. Sausnējas
34. Sāvienas
35. Stāmerienes
36. Tīrzas
37. Vecgulbenes
38. Vējavas
39. Vestienas
40. Viesienas
41. Vietalvas
42. Virānes

Rīgas apr.

1. Ādažu
2. Aizkraukles
3. Allāžu
4. Babītes
5. Baldones
6. Bebru
7. Biriņu
8. Birzgales
9. Daugmales
10. Doles
11. Dreiliņu
12. Ikšķīles
13. Inčukalna
14. Jumpravas
15. Kastrānes
16. Katlakalna
17. Ķeipenes
18. Ķēču
19. Koknēses
20. Krapes
21. Krimuldas
22. Lauberes
23. Lēdmanes
24. Lēdurgas
25. Lielvārdes
26. Līgatnes
27. Madlienas
28. Mālpils
29. Mangaļu
30. Mārupes
31. Meņģeles
32. Mores
33. Nītaures
34. Ogresgala
35. Olaines
36. Pabažu
37. Plāteres
38. Pļaviņu

39. Rembates
40. Ropažu
41. Salas
42. Salaspils
43. Sējas
44. Sīd Gundas
45. Siguldas
46. Skrīveņu
47. Skultes
48. Slokas
49. Stopiņu
50. Suntažu
51. Taurupes
52. Tomes
53. Turaidas
54. Vidrižu
55. Vildogas
56. Viskaļu
57. Zaubes

Valkas apr.

1. Alsviķa
2. Alūksnes
3. Annas
4. Bejas
5. Bilskas
6. Blomes
7. Cirgaļu
8. Dūres
9. Ergemes
10. Edeles
11. Gaujienas
12. Grundzāles
13. Ilzenes
14. Jaunlaicenes
15. Jaunrozes
16. Jērcēnu
17. Kalncempju
18. Kārķu
19. Karvas
20. Lejasciema
21. Lugažu
22. Mālpupes
23. Mārkalnes
24. Mēŗa⁵
25. Omuļu
26. Palsmanes
27. Pededzes
28. Plāņu
29. Rauzas⁵
30. Sinoles
31. Smiltenes
32. Trapenes
33. Trikātas
34. Valkas
35. Veclaicenes
36. Vijciema
37. Zeltiņu
38. Ziemeŗa
39. Zvārtavas

Valmieras apr.

1. Ainažu
2. Alojtas
3. Augstrozēs
4. Bauņu
5. Braslavas

7. Burtnieku
6. Brenguļu
8. Dauguļu
9. Dīkļu
10. Duntēs
11. Idus
12. Īpiķu
13. Jaunburtnieku
14. Jaunvāles
15. Jeŗu
16. Katvaru
17. Kauguru
18. Ķieģeļu
19. Kokmuižas
20. Kroŗu
21. Lādes
22. Liepupes
23. Limbažu
24. Lodes
25. Mazsalacas
26. Mujānu
27. Nabes
28. Nauksēnu
29. Ozolu
30. Pāles
31. Pociema
32. Puikules
33. Rencēnu
34. Rozēnu
35. Rūjienas
36. Salacas
37. Sēļu
38. Skaŗkalnes
39. Stienes
40. Svētciena
41. Terneŗas
42. Tūjas
43. Umurgas
44. Vaidavas
45. Vainižu
46. Valmieras
47. Vecates
48. Viļķenes
49. Vilzēnu
50. Vitrupes

LATGALE

Abrenes⁶ apr.

1. Augspils
2. Baltinavas
3. Balvu
4. Bēŗzpils
5. Gauru
6. Kacēnu
7. Liepnas
8. Linavas
9. Purvmalas
10. Rugāju
11. Šķībēnu

12. Tilžas
13. Viļakas

Daugavpils apr.

1. Aiviekstes
2. Asūnes
3. Aulejas
4. Biķernieku
5. Dagdas
6. Izvalta
7. Jāsmuižas⁷
8. Kalupes
9. Kapiņu
10. Krāslavas
11. Krustpils
12. Liksnas
13. Livānu
14. Naujenes
15. Piedrujas
16. Preiļu
17. Pustiņas
18. Rudzēnu
19. Skaistas
20. Ungurmuižas⁸
21. Vārkavas
22. Vīpes
23. Višķu

Ludzas apr.

1. Briģu
2. Ciblas
3. Istras
4. Kārsavas
5. Mērdzenes
6. Nautrēnu
7. Nirzas
8. Pasiēnes
9. Pildas
10. Rundēnu
11. Šķaunes
12. Zvirgzdenes

Rēzeknes apr.

1. Andrupenes
2. Atašienes
3. Barkavas
4. Bēŗzgales
5. Bukmuižas⁹
6. Dricēnu
7. Gaigalavas
8. Kaunatas
9. Makašēnu
10. Malts
11. Ozolmuižas¹⁰
12. Rēzinas
13. Ruŗinas
14. Sakstagala
16. Stimienes
17. Varakļānu
18. Vidsmuižas¹¹
19. Viļānu

¹Vēlāk Laucienes. ²Vēlāk Ventas. ³Vēlāk Bēŗzes. ⁴Vēlāk Augstkalnes. ⁵Mēŗa un Rauzas p. 1938. g. apvienoti un pārdēvēti par Birzuļu p. ⁶Lidz 1932. g. Jaunlatgales. ⁷Vēlāk Aizkalnes. ⁸Vēlāk Medŗu. ⁹Vēlāk Ezernieku. ¹⁰Vēlāk Ozolaines. ¹¹Vēlāk Galēnu.

Krogu saraksti

Krogu atrašanās vietas sakārtotas pēc Latvijas apriņķiem, daļēji arī pagastiem. Cittauro avotos atrodami vietu un personu vārdi, kā arī tituli minēti mainītā rakstībā.

Krogu apzīmējumi:

Kr., kr. — krogs

Kv. — kroga vieta

ip. — kroga īpašnieks vai valdītājs

n. — kroga nomnieks

krodz. — krodzīnieks

p. — pagasts

Zviedru dokumentos 1638. g. atzīmēti krogi Vidzemē

Rīgas apriņķis

Pilsētas robežās:

Buļļu muiža (Bullenhof), Kr. ip. Schütz mantin.

Daugavgrīva (Dünaminde), Kr. ip. gen. maj. J.

Lilienhöök

Īļķenu sala (Hilchenholm), Kr. ip. S. Hilchen

atraitne

Slotmakera sala (Schlotmacherholm), Kr. ip.

H. Krause

(Dettermanshof), Kr. ip. H. Dettermann

(Rummelschof), Kr. ip. J. Friedrich, krodz.

Strupneck

((Wellingshof), Kr. ip. A. Hudden atraitne

(Krugstette Banschafft), Kv. ip. E. Haussmann

Āsažu pag., Abgunste (Abgunst—Krugstelle in Neuermühlen), Kv., ip. D. Schrüwer

Bukulti (Neuermühlen), Kr., ip. Oberst H.

Wachtmeister

Baloži (Buonaventurahof), Kv., ip. E. Lutken

Berge (Berghof), Kr., ip. C.v. Bergen, krodz.

Utsch

Camikava (Zamikau), Kr., ip. P. Wulffs atraitne

Īļķeni (Hilchensfähr), 2Kr. (prāmis), Kv., ip.

F. Holchen atraitne

Allažu p., Allaži (Allasch), 2Kr., ip. G.

Ochsenstiem, krodz. Hintz, Recht

Plānupe (Planep, Kr. ip. A. Seemann, krodz.

Ansis

Bīriņu p., Bīriņi (Koltzen), 2Kr., ip. Stopii

mantin.

Daugmales p., Ķekava (Kekkau), 3Kr., ip. J.v.

Rosen

Doles p., Dole (Dahlen), Kr., ip. H. Chorstem,

krodz. Klingenberg

Palkārtne (Pulkarn), Kr., ip. J. Friedrich mantin.

Salaspils (Kirchholm), Kr., ip. Rīgas rāte

Stopiņi (Stopinshof), ip. H. Stopius

Iksķīles p., Iksķīle (Ikküll), Kr., ip. Rīgas rāte

Turkalne (Turkalm), Kr., ip. G. Marquardt

Ķēču p., Ķēči (Fossenber), Kr., ip. L.

Hintelmann

Krimuldas p., Jaunāmuiža (Neuhof), Kr., ip. R.

Wulffs atraitne

Krimulda (Cremoha), Kr., Kv., ip. G.

Ochsenstiem

Lēdurgas p., Lēdurga (Loddiger), Kr., ip. N.v.

Mecken

Mālpils p., Mālpils (Lemburg), 2 Kr., Kv., ip.

A. Manderschildt

Vibroka (Sudden), Kr., ip. J. Budenbrock

atraitne

Mores p., (Ackersdorffschof), Kr., ip. J.

Ackersdorff

Nitaures p., Nitaure (Nietau), Kr., 2 kv., ip.

Oberst A. Mannerschildt mantin.

Ogresgala p., Sprēstiņi (Pröbstigshof), Kr., ip.

H. Chronstem

Ropažu p., Endzeliņi (Henselshof), Kr., ip. T.

Boese

Ropaži (Rodenpois), 2 Kr., ip. Cantzl. A.

Ochsenstierna

Sējas p., Grāves muiža (Wechmanshof), Kr.,

Kv., ip. L. Grawe

Sīd Gundas p., Elmji (Adamshof), Kr., ip. G.

Becken

Vildeni (Wilden), Kr., ip. M. Gyhnick, krodz.

Laur

Siguldas p., Sigulda (Segewold), 2 Kr., ip. G.

Ochsenstierna

Skultes p., Zase (Sassenhof), Kr., ip. Burggraf

H.v. Ulenbrock

Menkuļi (Memmekul), Kr., ip. J. Neiderlandt

Turaidas p., Turaidas pils (Treyden Schloss), 3

Kr., ip. Kammerl. C. Sternschildt

Vidrižu p., Igate (Idsel), Kr., ip. A.v. Mengden

Vildogas p., Ramas muiža (Rammenhof), Kr.,

ip. H. Meinhardt mantin.

Cēsu apriņķis

Cēsu pag., Cēsu pils (Wenden), 2 Kr., ip. G.

Ochsenstierna

Dubinska (Dubinsky), Kr., ip. C. Carlsson—

Gullenhielm

(Samsbskihof), Kr., ip. G. Ochsenstierna

Kalnāmuiža (Bergenshof), Kr., ip. H. Patkul

Drustu p., Briņķi (Brinkenhof), Kr., ip. J. Jonston

Dzērbenes p., Dzērbene (Serbenhof), Kr., ip. S.

Banier atraitne

Kūduma p., Unguri (Orellen), Kr., ip. Ov.

Ungern

Launkalnes p., Branti (Horstenhof), 2 Kr., ip.

A. de Merlin

Lielstraupes p., Lielstraupe (Gr. Roop), 4 Kr., ip. G. v. Alffendehl atraitne (Bruziles kr., Pils kr., Vāmukr.)

Līvu p., Jurgu muiža (Jürgenhof), Kr., ip. Cēsu rāte

Mārsnēnu p., Stati (Stürtzenhof), Kr., ip. Gen.

Major T. Stahle

Mazstraupes p., Mazstraupe (Kleinroop), Kr.,

Kc., ip. F. v. Rosen atraitne

Raunas p., Krievukalns (Gresten), Kr., ip. O. v.

Rosen, krodz. Leinwefer

Pilsrauna (Roneburg); 2 Kr., ip. S. Banier

atraitne

Roze (Lubar), Kr., ip. O. v. Rosen

Rozulas p., Rozbeķi (Rosenbeck), Kr., Kv., ip.

G. Krūdner

Sērmukšu p., Banuži (Kudling), Kr., ip. J.

Bogenghausen

Valkas apriņķis

Bilskas p., Bilska (Höfwelshof), 2 Kr., ip. C.

Ammiral

Blomes p., Blome (Blumenhof), 2 Kr., ip. A.

Lillien

Eveles p., Evele (Wohlfart), Kr., ip.

Feldmarschal H. Wrangell, krodz. Heinrich

Šķīliņi (Schillingshof), Kr., ip. J. Buddenbrock

atraitne

Smiltenes p., Smiltene (Schmilten), 2 Kr., ip. S.

Banner atraitne

Trikates p., Tiepele (Wittkop), Kr., ip. H. Ritter,

krodz. Bertel

Valmieras apriņķis

Valmiera (Wolmar), 3 Kr., ip. Rentmeist. J.

Behr, krodz. Zirul, Rameneck (brīvxemn.)

Alojas p., Aloja (Allendorf), Kr., ip. W. v.

Ungern

Ungurpils (Pürckeln), Kr., ip. Ob. Ltn. S. v.

Sacken

Augstrozes p., (Renbindershof), Kr., ip. K.

Barannow atraitne

Braslavas p., Braslava (Braslaw), Kr., ip. J. v.

Wahlenn atraitne

Burtnieku p., Eķins (Brosemoyse), ip. H.

Heidichen atraitne

Košķele (Koszkul), Kr., ip. D. Paickel

Dauguļu p., Baltmuiža (Jaunekalpen), Kr., ip.

G. v. Lewenwolde, krodz. Martin

Dikļu p., Dikļi (Dickeln), Kr., ip. J. v. d. Pahlen

Duntes p., Dunte (Ruthern), Kr., ip. E. Glasenap,

krodz. Martin

Katvaru p., Katvari (Kadfer), Kr., ip. E. v.

Mengden

Ķieģeļu p., Ķieģeļi (Kegell), Kr., 5 Kv., ip. F.

Patkull

Liepupes p., Meķe (Pernigel), Kr., ip. H. v.

Tiesenhausen

Limbažu pils (Lemsal), 3 Kr., ip. Rīgas rāte
 Limbažu p., Rēži (Resenhof), Kr., ip. G. G.
 Alffendehl atraitne
 Nabes p., Nabe (Nabben), Kr., ip. L. Grube,
 krodz. Mikel (kurzemn.)
 Naukšēnu p., Nurmi (Nurmis), 2 Kr., ip. L.
 Storman atraitne
 Ozolu p., Ozoli (Lappier), Kr., ip. O. v.
 Mengden, krodz. Martin
 Puikules p., Puiķele (Puickeln), Kv., ip. J.
 Buddenbrock atraitne
 Urga (Orgishof), Kv., ip. J. Szögen atraitne
 Pociema p., Pociems (Possendorf), Kr., ip. J.
 Patkull
 Rencēnu p., Sauļi (Saulenhof), Kr., ip. H. Piel
 Tūjas p., Vecmuiža (Sussikas), Kr., ip. E.
 Fitinghoff
 Umurgas p., (Lindenhof), Kr., ip. C. Engelhart
 Vitrupes p., Vitrupe (Witerbeck), 2 Kr., ip. F.
 Aderkass

Zviedru 1681.—1710. g. kadastra dokumentos atzīmētie krogi Vidzemē

Rīgas apriņķis
 Pilsētas robežās:
 (Dalen Hof), Kr.
 (Domen Hof), Kr.
 (Daszel Hof), Kr.
 (Grafwen Hof), Kr.
 (Grönwalds Hof), Kr.
 (Hagels Hof), Kr.
 (Hintelmans Hof), Kr.
 (Jörgen Hof), Kr., krodz. Daniel
 (Neukrog), Kr.
 (Samsons Hof), Kr.
 (Witkaus Hof), Kr.
 (Thorensberg), krodz. un pārcēlājs
 (Friedrichs Hof), Kr.
 (Pastoratet Dünaminde), krodz. Otto
 (Giesen Hof), Kr.
 (Morgonsterns Hof), Kr.
 Ādažu p. (Neuermühlen), "Aahof" kr.
 Baznīckr.
 "Bergs" kr.
 Dragunu kr.
 Jaunais Mārtiņa kr.
 Konrada kr.
 Lielais kr. pie dambja
 Lielā tilta kr.
 "Mengdens" kr.
 Vecais kr.
 "Hilchensfähr" kr.
 Muižas kr.
 Stahlen kr.
 krodz. "Stappering"
 krodz. Kukain
 krodz. Wame
 krodz. Vend
 Aizkraukles p. (Ascheraden), Pils kr., krodz.
Hinrich
 "Palluds" kr.
 Kr., krodz. Martin
 Allažu p. (Allash), Baznīckr.
 "Meyers" kr.

Plānupes kr.
 "Pulun" kr.
 Slieces kr.
 Kr., krodz. Rāse
 Babites p. (Pinnenhof), Kr.
 Bīriņu p. (Koltzen), Alkšņu kr., krodz. Ansis
 Doles p. (Dahlen), Biksu kr.
 Birse kr.
 "Trumpetaren" kr.
 krodz., Kyhl
 Ikšķiles p. (Yxküll), Danču kr.
 "Dragne" kr.
 "Easing" kr.
 Krējumkr.
 Ogres kr.
 Spalvas kr.
 Šipes kr.
 Kr.
 Inčukalna p. (Wangaschhof), Ābrama kr.
 Griņu kr.
 Jumpravas p. (Jungferhof), Jaunzemkr.
 Krusta kr.
 Muižas kr.
 Kr.
 Ķēču p. (Tossenberg), "Dunie" kr.
 Kokneses p. (Kokenhusen), "Poste" kr.
 "Seen" kr.
 "Slawodtz" kr.
 Zīles kr.
 krodz. Hinrich
 Krapes p. (Kroppenhof), Kr., krodz. Peter
 Krimuldas p. (Kremon (Kremon), "Magnus" kr.
 "Biring" kr., krodz. Kolthusen
 "Pempers" kr., krodz. Kalning
 Kr. (dzimavās)
 krodz. Juris
 krodz. Juring
 krodz. Vērsmēle
 Lēdurfas p. (Loddiger), Kr.
 Lielvārdes p. (Lennewarden), Everta kr.
 Lielvārdes p.
 Ķīpes kr.
 "Pulke" kr.
 "Pute" kr.
 "Stask" kr.
 "Übel" kr.
 Kr.
 krodz. Andres
 Līgatnes p. (Ligat), Līgates kr.
 Madlienas p. (Sissegal), Baložkr.
 "Grafwe" kr.
 Kārklū kr., krodz. Zacharias
 "Pohlit" kr.
 Stūra kr., krodz. CXhristopper
 Tapas kr.
 Kr.
 Mālpils p. (Lemburg), Kraukļu kr.
 "Läppe" kr.
 "Pauter" kr.
 "Schoppen" kr., krodz. Ans
 Zaķa kr.
 krodz. (pils) Jaan
 Nītaures p. (Nītau), "Assersil" kr.
 "Atschak" kr., krodz. Steppe
 Ķikut kr.
 Pelne kr., krodz. Jaan
 Pilskr., krodz. Tönnius

Resgalkr.
 Salmiņkr., krodz. Matsch
 Pabažu p. (Pabasch), Vēžu kr.
 Plāteres p. (Platerhof), Desu kr.
 "Nabbe" kr.
 "Puhter" kr.
 Pļaviņu p. (Stockmanshof), "Beber" kr.
 "Löpings" kr.
 Kr., krodz. Sukofski
 Kr.
 Ropažu p. (Rodenpios), Bajārkr.
 "Hensling" kr.
 "Podekaje" kr.
 "Smysing" kr.
 Zaķu kr.
 "Wackuls" kr.
 Salas p. (Wikenhof), Viķu kr.
 "Samse" kr.
 Salaspils p. (Kirchholm), "Beber" kr.
 "Bolschwing" kr.
 "Stopins" kr.
 Kr.
 krodz. Saemul
 Sējas p. (Grawenhof), Avota kr.
 Varžu kr.
 Vāverkr.
 Siguldas p. (Segewold), Desu kr., krodz. Jakob
 Baznīckr.
 Gāleskr.
 "Ligatsche" kr.
 "Rumbe" kr. krodz. Jure
 Vējūkr., krodz. Erman
 Skrīveru p. (Römershof), "Sanders" kr.
 "Saluben" kr.
 Skultes p. (Adiamünde), "Gumbe" kr.
 Menkuļu kr.
 "Pāzmal" kr.
 Zasas kr.
 Kr.
 Suntažu p. (Sunzel), Baznīckr., krodz. Maties
 "Kangers" kr.
 "Kaugers" kr.
 "Kummel" kr.
 Pilskr., krodz. Gaile
 krodz. Boicke
 Taurupes p. (Fistehlen), Pelnu kr.
 "Serben" kr., krodz. Anders
 Medņa kr.
 Kumja kr., krodz. Betsch
 Turaidas p. (Treyden), Braslas kr., krodz. Christ
 Inciema kr.
 Mazais baznīckr.
 Pilskr., krodz. Daniel
 Vidrižu p. (Ayasch), Vidrižu kr., krodz. Jur
 krodz. Weber
 krodz.
 Vildogas p. (Nummis), "Normis" kr., krodz. Laur
 Kr., krodz. Stembach
 Zaubes p. (Schliepenhof), "Baure" kr.
 "Biksen" kr.
 Kr.
 Cēsu apriņķis
 Cēsu p. (Wenden), Amatas kr., krodz. Tonnis
 "Pyrack" kr.
 Kr.
 Cirstu p. (Zirsten), "Ogerkalwe" kr., krodz.
 Ansch
 Kr.

Drabešu p. (Drobbusch), Kr., krodz. Jure
 Drustu p. (Drostenhof), "Drostenhofs" kr,
 "Brincke" kr., krodz. Casper
 Dzērbenes p. (Serben), Kr., krodz. Stunt
 Ergļu p. (Erlaa), Jaunais kr., krodz. Peter
 Kaķaraga kr., krodz. Jahn
 "Neuhofs" kr., krodz. Jurk Crusting
 Pils kr.
 Jaunpiebalgas p. (Neu Pebalg); krodz. Mats
 Jumurdasp. (Jummerdehn), Jaunais kr., krodz. Martin
 Mālu kr., krodz. Jakob
 Kūduma p. (Kudum), Āža kr., krodz. Jure
 "Jaunkalba" kr.
 Kaibenkr., krodz. Jure
 Kūduma kr.
 "Papendorps" kr.
 Rāvas kr.
 krodz. Bertul
 Launkalnes p. (Horstenhof), Kr., krodz. Jetz
 Lielstraupes p. (Roop), Braslas kr., krodz.
 Buckdowitz
 Pils kr.
 2 Kr.
 krodz. Krūger
 krodz. Lapsa
 Liepas p. (Lindenhof), Kalna kr., krodz. Jahn
 Lodes kr., krodz. Sepul
 Lizuma p. (Lysohn), Kr., krodz. Siemon
 Mastraupes p. (Klein Roop), Kr.
 Ogres p. (Ogerhof), Baznīckr., krodz. Maths
 "Brache" kr., krodz. Jacob
 "Kippen" kr.
 "Plausche" kr.
 Smiļšu kr.
 Vāmas kr.
 krodz. Narusch
 Priekuļu p. (Freudenberg), "Rangal" kr.
 Raiskuma p. (Raikum), "Aha" — (Gaujas) kr.
 Raiskuma kr.
 Rāmuļu p. (Ramelshof), Kroghland
 Rankas p. (Ranken), "Papings" kr., krodz. Jacob
 Raunas p. (Ronneburg), Auna kr.
 Krogstāle
 Krugland
 "Lisde" kr.
 "Magnus" kr.
 "Neue" kr.
 Sērmukšu p. (Sermus), "Belit" kr., krodz. Jaat
 "Hanschen" kr., krodz. Matsch
 Krustakalna kr., krodz. Jahn
 Skujenes p. (Schujen), "Plinken" kr.
 "Schancke" kr.
 Taurupes kr., krodz. Krustins
 Skujenes kr.
 Baznīckr.
 Stalbes p. (Stalben), Baukalnes kr.
 Sila kr.
 Veckr.
 Taurenēs p. (Lodenhof), Apšu kr., krodz. Peter
 Kr.
 Vecpiebalgas p. (Alt Pebalg), Lībiešukr.
 Mizu kr., krodz. Jacob
 Veļķu p. (Hochenbergen), "Krischke" kr.,
 krodz. Jahn
 Kūlas kr., krodz. Jahn
 Veselavasp. (Wesselshof), Radziņkr., krodz. Jahn
 "Rauna" kr., krodz. Ansch

Madonas apriņķis
 Audulienes p. (Adlehn), Kantzen kr.
 Bērzaunes p. (Bersohn), "Suschen" kr., krodz.
 Jahn
 Kr.
 Cēsvainēs p. (Seswegen), Blusu kr.
 Kalna kr.
 Urbaste kr.
 Galgauskas p. (Kroppenhof), Lielais kr.
 krodz.
 Grašu p. (Geistershof), Sakumkr., krodz.
 Wilhelm
 Iršu p. (Hirschenhof), Baznīckr.
 Apšu kr., krodz. Nielsson
 Kalsnavas p. (Kalzenau), Bābu kr., krodz.
 Stepan
 Muižas kr., krodz. Andres
 Kārzdabas p. (Karstembehm), Kārzdabas kr.,
 krodz. Jahn
 Lazdonas p. (Lasdhn), "Kroseneck" kr.
 Krogstāle
 Laudonas p. (Laudohn), Muižas kr., krodz.
 Sawitzky
 Kusas p. (Lohndenhof), Dambekr., krodz.
 Anders
 "Lyderhofs" kr.
 "Metting" kr., krodz. Hans
 "Tielens" kr., krodz. Jurr
 krodz. Adam
 Liezeres p. (Lösern), "Eckhofsche" kr.
 Liezeres kr., krodz. Pawel
 Liepkalnes p. (Lindenhof), Baznīckr.
 Lubānas p. (Lubahn), Baznīckr.
 Lubejas p. (Lubey), Kr., krodz. Rein
 Odzianas p. (Odense), Baznīckr.
 "Draudousch" kr., krodz. Jur
 "Rein" kr.
 Oļu p. (Ohlenhof), "Ohlenhofsche" kr., krodz.
 Willum
 Patkules p. (Libbien), "Auster" kr.
 "Gardensche" kr., krodz. Matsch
 Kalna kr.
 Muižas kr.
 "Tilensche" kr.
 Sarkaņu p. (Heidenfeld), "Heidenfelds" kr.
 Sāvienas p. (Lūgenhof), Cīruļkr.
 "Russel" kr., krodz. Russel
 Suķu kr.
 Tīrzas p. (Tīrsen), Āža kr., krodz. Jahn
 Lielais kr.
 Uriekestes kr.
 krodz. Jahn
 Vecgulbenes p. (Schwaneburg), krodz.
 Vējāvas p. (Fehgen), Muižas kr., krodz. Hans
 Vestienas p. (Festen), "Kahle" kr., krodz. Jurr
 Sila kr., krodz. Wilum
 "Garemesch" kr., krodz. Rein
 Virānes p. (Biutzkowsky), "Modonsche" kr.,
 krodz. Schagar
Valkas apriņķis
 Alsviķa p. (Noetkenhof), "Alte krogstāle"
 "Bonde krogstāle"
 Jaunais kr., krodz. Jure
 Sila kr.
 Annas p. (Ottenhof), "Jungfern" kr.
 Bilskas p. (Bilskenhof), "Stasche" kr., krodz.
 Jahn

Blomes p. (Blumenhof), Auniņa kr.
 "Blumenhofs" kr., krodz. Tōnius
 "Busche" kr.
 "Spruge" kr., krodz. Jahn
 Cirgaļu kr. (Serbigal), Baznīckr., krodz.
 Andreas
 Muižas kr., krodz. Jakob
 Kr.
 Ergemes p. (Ermes), Pils kr.
 2 Kr.
 Eveles p. (Wohlfahrt), Baznīckr.
 "Krustull" kr.
 "Strensen" kr.
 Gaujienas p. (Adsel), Pils kr.
 2 Kr.
 Ilzenes p. (Schwarzbeckshof), Kr.
 Jaunlaicenes p. (Neu LAitzen), "Jahn" kr.
 Kr.
 Lugažu p. (Luhde), "Ducher" kr.
 Ziles kr.
 2 Kr.
 krodz. Walsker
 Palsmanes p. (Palzmar), "Palzmarsche" kr.,
 krodz. Jahn
 Smiltēnes p. (Smiltē, Zehrten), "Adings" kr.,
 krodz. Stasch
 "Jurkenhofs" kr.
 "Sause Krogstāle"
 "Welings" kr.
 "Wilkenpahls" kr.
 Kr., krodz. Jetz
 Cūkalvas kr., krodz. Peter
 Trikātas p. (Trikatēn), Baznīckr.
 Dzērvītes kr.
 Jaunais kr.
 Kurnkr.
 Mālu kr.
 Valkas p. (Walk), "Brog" kr.
 "Ladhes" kr.
 "Olrans" kr.
 krodz. Adam
 Zeltiņu p. (Seltinghof), Kr.
Valmieras apriņķis
 Alojās p. (Allendorf), Kr., krodz. Jahn
 Kr.
 krodz. Dambe
 krodz.
 Bauņu p. (Bauenhof), Bauņu kr.
 "Buschman" kr.
 Kapu kr.
 Lāķa kr.
 Lejas kr.
 Matīskr., krodz. Marting
 Brenguļu p. (Wrangelshof), Egles kr.
 Muižas kr.
 Burtņieku p. (Burtneck), Koskulmuižas kr.
 Pētera kr.
 Kr., krodz. Willum
 Kr., krodz. Jacobson
 2 Kr.
 Dikļu p. (Dickeln), Baznīckr.
 Lielais kr.
 krodz. Peters
 Jeru p. (Henselhof), "Lauer" kr.
 Veckr.
 2 krodz.

Katvaru p. (Tegasch). Meža kr.
Kr.
Kauguru p. (Kaugershof), Bērzu kr.
"Krug an der Fehre", krodz. Matts
Ķieģeļu p. (Rozenblat), Cauruma kr.
krodz. Varna
Kocenu p. (Kokenhof), "Bestes" kr.
"Devder" kr.
Melnumkr., krodz. Jahn
"Raven" kr.
"Regie" kr.
"Krugställe"
krodz.
Ķoņu p. (Königshof), Tīlta kr.
Lodes p. (Metzküll), "Meggi" kr.
Sausais kr.
krodz. Johan
Liepupes p. (Pernigel), Baznīckr.
Jaunais kr.
Laiciema kr.
"Lorentz" (ip.) kr.
Zaķu kr.
Kr.
Limbažu kr. (Lemsal), Kr., krodz. Jaak
"Ladenhofs" kr.
"Krögareställe"
Mazsalacas p. (Salisborg), Kr.
Mujānu p. (Mojahn), "Berner" kr., krodz. Jahn
Kr.
Rencēnu p. (Ranzen), "Hermans" kr.
Rūjienas p. (Rujen), Kr. (pie prāmja)
3 Kr.
"Krogställe"
krodz. Cramer
Salacas p. (Salis), "Holthusen" kr.
Jaunsalacas kr.
Salacas kr.
Kr. (Landraht Pahlens)
3 Kr.
krodz. Freytag
krodz.
Sēļu p. (Sehlenhof), "Krogställe"
krodz. Drejer
Temejas p. (Tömishof), Cepļu kr.
Umurgas p. (Ubbenorm), "Aisgal" kr.
"Krogställe"
"Preatz" kr.
2 Kr.
krodz. Mathis
Valmieras p. (Wolmar), Muižas kr.
"Zippe" kr.

L.A. Molina 1791.—1794. g. izdotajās Vidzemes kartēs atzīmētie krogi

Rīgas apriņķis

Abgunstes krogs
Ādažu kr.
Aiviekstes kr.
Aizkraukles kr.
Alkša kr.
Apšu kr.
Asaru kr.
Bāliņa kr.
Balpikas kr.

Bātes kr.
Bikšu kr.
Briežu kr.
Buka kr.
Bukultu kr.
Bulduru kr.
Buļļa kr.
Celma kr.
Čaunes kr.
Dake kr.
Daniela kr.
Desu kr.
Dreiliņu kr.
Engelārtes kr.
Gāles kr.
Garkalna kr.
Grašu kr.
Griķu kr.
Ieriķu baznīckr.
Ikšķiles kr.
Iļķēnu plostakr.
Incēnu kr.
Inču kr.
Juņa kr.
Katlakalna kr.
Ķeguma kr.
Ķekavas kr.
Klapēna kr.
Kokneses kr.
Ķoderu kr.
Kraukļa kr.
Krimuldas kr.
Kumeļa kr.
Lapsas kr.
Lauces kr.
Lēdmanes kr.
Lieljumpravas kr.
Lielvārdes kr.
Liepas kr.
Lorupes dzimavkr.
Lēdurgas kr.
Madlienās kr.
Majoru kr.
Mālu kr.
Mangla kr.
Mārka kr.
Mašana kr.
Matīšu kr.
Muitas kr.
Mintuža kr.
Mūrikas kr.
Nitaures kr.
Olaines baznīckr.
Pabažu kr.
Padega kr.
Paltmales kr.
Pēterupes kr.
Plades kr.
Pelnu kr.
Pautera kr.
Pļavas kr.
Pļaviņu kr.
Plānupes kr.
Podkāju kr.
Pusceļa kr.
Ruckas kr.
Radzes kr.

Ramas kr.
Rasupes kr.
Rāves kr.
Rumpes kr.
Sakuma kr.
Salmiņa kr.
Salaspils kr.
Siguldas kr.
Sila kr.
Silķes kr.
Sprestiņa kr.
Skalupes kr.
Šteinberga kr.
Suses kr.
Šmerļa kr.
Šulca kr.
Šveņķa kr.
Taurupes kr.
Tiles kr.
Tildera kr.
Tomes kr.
Tupiņa kr.
Turaidas kr.
Turkalnes kr.
Undas kr.
Urgas kr.
Vangažu kr.
Vankas kr.
Vāveres kr.
Veclīves kr.
Veģa kr.
Vērkuļa kr.
Vēršu kr.
Vēvera kr.
Vēža kr.
Vidrižu kr.
Vimbas kr.
Viņķelmuižas kr.
Zaķa kr.
Zimīša kr.
Zutiņu kr.
Zvirgzdu kr.
Žiguļa kr.

Cēsu apriņķis

Aikša krogs
Annas kr.
Apšu kr.
Bundeles kr.
Babes kr.
Cesvaines kr.
Deglupes kr.
Dembēna kr.
Drustu kr.
Ergļu kr.
Ezergaiļu kr.
Freudenberga kr.
Ivaža kr.
Jaņa kr.
Jaunkr.
Kaķuraga kr.
Ķipja kr.
Kūlas kr.
Laktas kr.
Lapas kr.
Ļaudonas kr.
Libata kr.

Liča kr.
 Libura kr.
 Mālu kr.
 Misas kr.
 Naglas kr.
 Piebalgas kr.
 Rankas kr.
 Sarkangalvas kr.
 Sila kr.
 Skaļupes kr.
 Smildzes kr.
 Šankas kr.
 Vāmas kr.
 Vimbas kr.
 Viņķa kr.

Valkas apriņķis

Aumeistera krogs
 Beļavas kr.
 Bilskas kr.
 Cūkgalvas kr.
 Dores kr.
 Egles kr.
 Erģemes kr.
 Gaujienas kr.
 Gravas kr.
 Grotēs kr.
 Iksēles kr.
 Jaunais kr.
 Jaunlaicenes kr.
 Jūrcāna kr.
 Kammarkr.
 Kanciņa kr.

Kārklu kr.
 Kārķu kr.
 Ķīplokū kr.
 Kradiņķr.
 Krējuma kr.
 Krūmu kr.
 Lejas kr.
 Līzuma kr.
 Loberģa kr.
 Lugažu kr.
 Mālais kr.
 Pakavu kr.
 Palsmanes kr.
 Sēņu kr.
 Sila kr.
 Smiltēnes kr.
 Strenču kr.
 Traukša kr.
 Valkas kr.
 Vāmas kr.
 Vecbilskas kr.
 Veczvedru tiltakr.
 Vēžu kr.
 Zeltiņu kr.
 Žagatas kr.

Valmieras apriņķis

Aizgala kr.
 Baltais kr.
 Blankes kr.
 Buļļa kr.
 Cauruma kr.
 Cepļa kr.

Dambja kr.
 Dauguļu kr.
 Deidera kr.
 Dikļu kr.
 Diķeru kr.
 Dūdas kr.
 Jeru kr.
 Katrīnes māc. muižas kr.
 Ķišķa kr.
 Ķirbižu kr.
 Kūduma kr.
 Kunga kr.
 Lāču kr.
 Lādes kr.
 Liepupes kr.
 Lapsas kr.
 Ozola kr.
 Papes kr.
 Purva kr.
 Rencēnu kr.
 Rēziņa kr.
 Rubeņa kr.
 Rūjienas kr.
 Salaces kr.
 Starpas kr.
 Straupes kr.
 Tilta kr.
 Unguru kr.
 Valmieras kr.
 Vāmas kr.
 Vēja kr.
 Zaķu kr.
 Zapas kr.

LAUKU KROGI KURZEMĒ, ZEMGALEĒ UN VIDZEMĒ 1892. GADĀ

Šai sarakstā sakopotas ziņas par lauku krogiem, kas minēti A. Krēgera (Kröger) 1892. g. izdotās adresu grāmatās, sakārtojot tos pa apriņķiem un pagastiem. Adresu grāmatās krogu vārdi atzīmēti reti, vairumā tikai minot "krogs" (šai sarakstā: **Kr.**) un muižas un tās īpašnieka vai tās valdītāja vārdu (šai sarakstā: **īp.**). Krodzinieka (sarakstā: **krodz.**) vai nomnieka (sarakstā: **nomn.**) vārds dažviet atzīmēts pie attiecīgā kroga vai arī kopsarakstā. Dažos krogos bijušas ierīkotas arī tirgotavas (šai sarakstā: **T**).

KURZEME

Aizputes apriņķis

Aizputes pagasts

Dzimavu kr.,	Aizputes pils (Schloss Hasenpott),	īp. A.v. Lilienfeld,	krodz. E. Puschof, /Zirgu pasta st.
Muižas kr.	"-	"	"
Ķīkuru kr.	"-	īp. ?,	krodz. Buschmann
Kr.	Ievade (Ewahden),	īp. A. Knopff,	nomn. E. Mühlhausen
Alsungas p.			
Kr.	Almāle (Almahlen),	īp. T. Bar. Funck.	krodz. M. Kalning
Kr.	Alsunga (Allschwangen),	īp. — Valsts muiža,	krodz. J. Müller, T.
Kr.	"-	"-	krodz. R. Wilisky
Kr.	Reģe (Reggen),	īp. C.v. Stempel,	krodz. A. Koch
Kr.	"-	"-	krodz. J. Sallum
2 Kr.	"-	"-	"
Apriņu p.			
Baznickr.	Apriķi (Appricken),	īp. H.v. Rautenfeld,	krodz. A. Kreidner
Villas kr.	"-	"-	krodz. G. Kunow
Ciravas p.			
Kr.	Cīrava (Zierau),	īp. A. Baronin Manteufel,	krodz. K. Haberfeld
Kr.	"-	"-	krodz. K. Pampe
Dunalkas p.			
Mālu kr.,	Dunalka (Dubenalken),	īp. C. Bar. Fricks,	krodz. J. Goldmann
Dzērves p.			
Kr.,	Lieldzērve (Gr. Dserwen),	īp. N. Bar. Manteufel,	krodz. A. Felsenbergs
Gudenieku p.			
Lapseņkr.	Gudenieki (Guddenecken),	— Valsts muiža,	krodz. A. Jaksohn

Krūmu kr.	"-	"-	
Muižas kr.	Adži (Adsen),	— Valsts muiža,	krodz. J. Grünberg
Jūrkalnes p.			
Kr.	Pilsberģi (Felixberg),	— Valsts muiža,	krodz. F. Jemsohn
Kalvenes p.			
3 Kr.	Kalvene (Kalwen),	ip. Bar. Schroeders,	krodz. A. Grawinsky,
2 Kr.	Droga (Krustat Droga),	ip. A. Titelbach, O. Wilkir, Schalgaisky,	krodz.: J. Barbe, F. Weidemann
2 Kr.	Liieldroga (Gr. Droga),	ip. G.v. Schröders,	krodz. F. Beckmann, —
Kr.	Pērbone (Pehrbonen),	ip. C. Bar. Simolin,	krodz. E. Jurjahn
Kazdangas p.			
Muižas kr.	Kazdanga (Katzdangen),	ip. C. Bar. Manteuffel-Zoege,	krodz. A. Jägermann
Klosteres p.			
Muižas kr.	Ķikuri (Kikkum),	ip. C. Bar. Banteuffel-Zoege,	nom. E. Schubbe
Kr.	Māra (Marren),	ip. E.v. Balfour	
Lažas p.			
Grants kr.	Padure (Paddern),	ip. A. Bar. v.d. Osten-Sacken,	krodz. D. Prenzlau
Silenieku kr.	"-	"-	
Kr.	Veclaža (-),	ip. Caroline Kleienberg,	krodz. Sch. Mulner
Nikrāces p.			
Lāču kr.	Diždzelda (Gr. Dselden),	ip. J. Bar. Tomow,	krodz. D. Samuel
Priežu kr.	Mazdzelda (Kl. Dselden),	ip. P. Bar. Manteuffel,	krodz. M. Reichenbach
Kr.	Briņķi (Brinckenhof),	ip. A. Bar. Simolin-Wettberg,	krodz. K. Räder
Kr.	Nikrāce (Niekratzen),	ip. E. Bulmering,	krodz. M. Redlich
Kr.	"-	"-	krodz. K. Vogel
Dzimavu kr.,	Tukumī (Tuckumshof),	ip. R.v. Bordelius,	krodz. Martinelli
Kr.	Varmsāti (Wormsahten),	ip. F. Bar. Hahn,	krodz. F. Scheres
Rudbāržu p.			
Dzimavu kr.,	Rudbārži (Rudbähren),	ip. T. Baronin Fircks,	krodz. J. Kehder
3 Kr.	lEnas (Gr. Lehnen),	"-	krodz.: A. Engel, K. Hirt, J.
Znaimer			
Bezdzibenkr.:	Vecpelce (Alt Pelzen),	ip. A. Bar. v.d. Osten-Sacken	
Kr.	"-	"-	
Sakas p.			
Baznīckr.,	Saka (Sackenhäusen),	ip. A. v. Lilienfeld,	krodz. E. Kirschner, R. Lavendel
Kr.	"-	"-	
Kr.,	Saliēna (Sallenen),	ip. W. Dreyersdorff,	krodz. L. Grundmann, P. Rudsit
Sieksātes p.			
2 Kr.,	Vecsicksāte (Alt Sexaten),	ip. C. Bar. Fircks	
Ulmales p.			
Muižas kr.,	Labrags (Labraggen),	ip. J. Siegwalds Erben,	krodz. A. Conrad
Dzimavu kr.	"-	"-	krodz. A. Jerzeneck
Bērzū kr.	"-	"-	
Gudu kr.	"-	"-	
Strantes kr.,	Strante (Strandhof),	ip. "-	krodz. H. Herbst
Kr.,	Ulmale (Ullmahlen),	ip. A.v.d. Launitz,	krodz. J. Walter
Valtaiķu p.			
Dzimavu kr.,	Rude (Rudden),	ip. P. Bar. Manteuffel	
4 Kr.	Valtaiķi (Neuhausen),	— Valsts muiža,	krodz.: A. Lavendel, E. Bendorf,
K. Jeweling, R. Schweter			
3 Kr.,	Laide (Laiden),	ip. A.v.d. Launitz,	krodz.: M. Ross, F. Schube, J.
Walter			
Kr.,	Sermite (Sergemitten),	ip. C. Bar. Blomberg	
(Aizputē zirgu pasta stacija ar 10 zirgiem, ip. J. Boruchson; diližansi divreiz nedēļā uz Liepāju un Kuldīgu.)			
Kuldīgas apriņķis			
Cieceres pagasts			
Zaura kr.,	Brocēni (Brotzen),	ip. G.v.d. Recke,	krodz. M. Milt
2 Kr.	"-	"-	krodz.: C. Sperling, J. Rusaik
Kārļa kr.,	Ciecere (Zezem),	Valsts muiža	
Vecais kr.,	Lielciecere (Gr. Zezem),	Valsts muiža,	nom. J. Lewitz
Gaiķu p.			
Baznīckr.,	Gaiķi (Gaicken),	ip. C. Graf Medem,	krodz. E. Mittenberg
Vēju kr.,	"-	"-	krodz. P. Bergmann
Kr.,	Lielsatiķi (Gr. Saticken),	ip. G.v. Gohr	
Kr.,	Vecsatiķi (Saticken),	ip. T. Bar. Roenne	
Ivandes p.			
Kr.,	Ivande (Iwanden),	ip. E. Bar. Heyking,	krodz. G. Kunstmann

Kr.,	Tadaiši (Tadaicken),	ip. Bar. Klopmann,	krodz. A. Lakschewits
Veckr.,	"-	"-	"-
Krūmu kr.,	"-	"-	"-
Kabiles p., 3 Kr.	Kabile (Kabillen),	ip. G. Fürst Lieven,	krodz.: F. Ahboling, K. Meier, F.
Waldat			
Kr.,	Zutiņi (Sutten),	ip. P. Bar. Hahn,	krodz. A. Melbicks: Feldt
Kuldīgas p.			
Griķu Kr.,	Griķi (Gricken),	Valsts muiža,	krodz. J. Zirne
Kr.,	"-	"-	"-
Segļu kr.,	Lielivande (Gr. Iwanden),	ip. F. Bar. Heyking,	krodz. G. Kunstmann
Strīku kr.,	Kalnamuiža (Amt Goldingen),	Valsts muiža	
Saules kr.,	Upes muiža (Bächhof),	ip. F. Bar. Heyking	
2 Kr.,	"-	"-	
Kurmāles p.			
Jaunais kr.,	Kurmale (Kurmahlen),	ip. Sophie Brödrich,	krodz. J. Edelmann
Sūras kr.,	"-	"-	krodz. J. Beier
Kr.,	Taurkalne (Taurkaln),	ip. Baronesse Heyking	
Kr.,	Pelči (Pelzen),	ip. M. Fürst Lieven	
Kursiņu p.			
Muižas kr.,	Kursiši (Kursieten),	Valsts muiža,	nom. M. Grünberg
Baznīckr.	"-	"-	krodz. K. Gail
Kr.,	Lemzere (Lemsem),	ip. E. Nordstrand	
Ciruļkr.,	Slakteri (Slaktern),	Valsts muiža	
Dreimaņkr.	Bruzile (Bresigen),	ip. F. Graf Lamsdorf,	krodz. R. Siling
Stūru kr.,	"-	"-	krodz. C. Freimann
Ciekurkr.,	"-	"-	krodz. K. Urban
Lutriņu p.			
Blicķu kr.,	Jaunā muiža (Neuhof),	ip. B. Bar. Campenhausen	
Dreimaņu kr.,	"-	"-	
Baznīckr.,	Lutriņi (Luttringen),	ip. Valsts muiža,	krodz. F. Freimann
Kr.,	"-	"-	krodz. M. Rawes
Muižas kr.,	Ošenieki (Oscheneeken),	Valsts muiža,	krodz. W. Gutmann
Padures p.			
Kr.,	Ķīmaļi (Kimahlen),	ip. V. Lieven,	krodz. L. Behse
Kr.,	Nabas (Nabben),	ip. W. Reinecke,	krodz. C. Singe
Kr.,	Padure (Paddern),	ip. A. v. Balfour,	krodz. J. Libert
Lejas kr.,	Tigve (Tigwen),	Valsts muiža	
Ezerkr.,	"-	ip. A. Jordan	
Kuņu kr.,	"-	ip. A. Jacobson	
Liču kr.,	Vāgas (Wahenhof),	Valsts muiža,	krodz. C. Kreth
Pampaļu p.			
Pamplužu kr.,	Pampaļi (Pampeln),	ip. W. Graf Reutem,	krodz. F. Gärtner
Lāču kr.,	"-	"-	krodz. L. Gumitsch
Apšu kr.,	"-	"-	krodz. D. Hertel
Plānīcas p.			
Jāteles kr.,	Jātele (Jahteln),	ip. A. Bar. Bach	
Kr.,	Plānīca (Planizen),	ip. Stempelsche Stift,	krodz. J. Egermann
Raņķu p.			
Muižas kr.,	Gerī (Irgen),	ip. Valsts muiža,	krodz. E. Eikert
Kr.,	"-	"-	krodz. E. Eichmann
Kr.,	Allažas (Allaschen),	ip. A. Bar. A. Bar. v. d. Osten-Sacken,	krodz. M. Liepa
Kr.,	Niedre (Needern),	ip. A. v. Hofmann,	krodz. G. Uppeneck
Kr.,	Raņķi (Ranken),	ip. Valsts muiža	
Kr.,	Vāre (Vahrenhof),	ip. Valsts muiža	
Rendas p.			
Streju kr.,	Renda (Roennen),	ip. Valsts muiža,	nom. J. Sichmann
Kr.,	"-	"-	krodz. J. Zelchert
Kr.,	Lielenda (Gr. Roennen),	ip. Bar. Soos,	krodz. J. Dühring
Kr.,	Mazrenda (Kl. Roennen),	ip. Valsts muiža,	krodz. F. Mattisohn
Kr.,	Ozoli (Ohseln),	ip. E. Bar. v. d. Recke	
2 Kr.,	Vilciņi (Wilzen),	"-	
Saldus p.			
Lielais kr.,	Kumbri (Kumbem),	Valsts muiža,	krodz. Fiedler
Baznīckr.,	Saldus muiža (Freuenburg),	Valsts muiža,	krodz. Bohnfeld
Sātiņu p.			
Annas kr.,	Sātiņi (Sahtingen),	Valsts muiža,	nom. M. Grisli
Dubes kr.,	"-	"-	

2 Kr.,	"	"	
Kr.,	Sesile (Sessilen),	ip. C. Graf Medem,	krodz. J. Groszkopf
Kr.,	"	"	krodz. A. Spröge
Skrundas p.			
Baznīckr.,	Skrunda (Schrunden),	Valsts muiža,	nomn. F. Braunfeld
Dzīmavu kr.,	"	"	nom. W. Kunik
Kapu kr.,	"	"	"- K. Lanuk
Plosta kr.,	"	"	krodz. K. Pihseņeek, T
Zirņu kr.,	"	"	nom. J. Markward
Plosta kr.,	Vēršu muiža (Oxenhof),	Valsts muiža	"
Dzīmavu kr.	"	"	"
Vamžu kr.,	ip. C. Znitling		
Snēpeles p.			
Circeņkr.,	Snēpele (Schnehpeln),	ip. W. Bar. Hahn,	krodz. W. Braunfeld
2 Kr.,	"	"	
Kr.,	Dižsālija (Sahlingen),	Valsts muiža,	krodz. C. Schel
Muižas kr.	Sprinči (Prinzenhof),	"	krodz. Ratfeldt
Turlavas p.			
Līpaiņu kr.,	Turlava (Turlau),	Valsts muiža,	krodz. H. Sabatzki
Skābeņkr.,	"	"	krodz. J. Edmansohn
Kr.,	Zaļā muiža (Grūnhof),	ip. J. Wegener,	krodz. A. Neumann
Kr.,	"	"	krodz. A. Dīrhinhoff
Kr.,	Vilgāle (Wilgahlen),	ip. M. v. Brümmer,	krodz. F. MikopVārmes p.
Kr.,	Šķede,	ip. T. Weichel	
2 Kr.,	Vārme (Wahrmen),	ip. F. Bar. v.d. Osten-Sacken,	krodz.: A. Reinschüssel, C. Rupert
Kr.,	Koku muiža (Dobelsberg),	ip. G. Mey	
Zvārdes p.			
2 Kr.,	Zvārde (Alt Schwarzen),	ip. ?,	krodz. C. Grünberg
Lāmas kr.,	Jaunzvārde (Neu Schwarzen),	Valsts muiža,	krodz. F. Janson
2 Kr.,	"	"	krodz.: F. Preede, G. Schönberg
Katrīnes kr.,	Strīķi (Stricken),	ip. W. Freih. v. Behr	
Liepājas apriņķis			
Aizteres pagasts			
Aizteres kr.,	Aiztere (Aistern),	ip. E. Bar. v.d. Recke,	krodz. J. Kirsch
Kr.,	Lieģi (Leege),	ip. Freifrau v. Grotthus,	krodz. J. Meschgut
Aizviņu p.			
Kr.,	Rauda (Rauden),	ip. G. Bar. Nolde,	krodz. J. Kohl
Kr.,	"	ip. C. Markau	
Asītes p.			
Baznīckr.,	Asīte (Assiten),	ip. H. Bar. Bagge of Boo,	krodz. K. Bluhm
4 Kr.,	"	"	krodz.: J. Lapsa, T. Jagar, E. Aleis,
J. Kellert			
Bārtas p.			
Baznīckr.,	Bārta (Oberbartau),	Valsts muiža,	nom. J. Prenzlau
Ķīburkr.,	"	"	nom. Eva Gudden
Baznīckr.,	Dižkrūte (Gr. Kruhten),	ip. G. Bar. Nolde, krodz. D. Bole	
Kr.,	"	"	
Kr.,	Krūte (Kruhten),	ip. "-,	krodz. M. Pielen
Bunkas p.			
Bunkas kr.,			
Kr.,	Birži (Birsen),	ip. C. Treumann	krodz. E. Grünberg
Kr.,	Usaiķi (Usseneken),	p. G. Bar Schröders,	krodz. M. Skabart, T
Dunikas p.			
Kr.,	Liepniekiems (Linden),	ip. ?,	krodz. J. Kesber
Durbes p.,	Durbe (Durben),	ip. J. Kosemann,	krodz. E. Solmann
Embūtes p.			
Baznīckr.,	Embūte (Emboten),	ip. Elise Bar. v.d. Osten-Sacken,	krodz. F. Jurschewsky
Kr.,	"	"	krodz. J. Siksne
Kr.,	Krustkalni (Kreutzberg,	ip. "-,	krodz. R. Pink
Kr.,	Bakuži (Backhusen),	ip. P. Bar. v.d. Ropp	
Muižas kr.,	Vībiņi (Wibingen),	ip. G. Haufe	
Kr.,	"	"	
Ezeres p.			
Grīvaišu kr.,	Lielezere (Gr. Essern),	ip. G. Bar. Nolgen,	krodz. W. Hertel
7 Kr.,	"	ip. "-,	krodz.: J. Balodis, J. Feldmann,
M. Flaumann, J. Mundchen, C. Jurewitz, M. Steinberg, C. Pilup			

Gaviezes p.			
Zaru kr.,	Gavieze (Gawesen),	ip. A.Bar. Kleist-Keyserlingk,	krodz. J. Lopard
Garais kr.,	"-	"-	"-
4 Kr.,	Suste (Susten),	"-	krodz.: T. Bressler, J. Kugal. F.
Sorgenfrei, J. Wannag			
Gramzdas p.			
Kr.,	Gramzda (Gramzden),	ip. E.Bar. Heyking,	krodz. P. Kunkul
Kr.,	"-	"-	krodz. J. Kupitz
Kr.,	Mazgramzda (Kl. Gramsden),	ip. F. Bar. Nolde	"-
Kr.,	Dižgramzda (Hoch-Gramsden),	ip. E.Bar. Heyking,	"-
Kr.,	Trekpi (Trecken),	ip. A. Freih. v. Korff,	krodz. J. Sudmal
Grobiņas p.			
Aunu kr.,	Grobiņas muiža (Grobin-Amt),	Valsts muiža,	krodz. E. Prenzlau
Kalna kr.,	"-	"-	"-
2 Kr.,	Bāte (Bathen),	ip. C. Bar. Osten-Sacken	"-
Muižas kr.,	Īļģi (Ilgen),	ip. P. Bar. Offenbergs,	krodz. O. Grickmann
Kr.,	"-	"-	krodz. E. Usche
Kalētu p.			
Baltais kr.,	Kalēti (Kalleten),	ip. G.Bar. Nolde,	krodz. M. Kirstein
Krotas p.			
Kalna kr.,	Krote (Krutten),	ip. N. Bar. Grothaus,	krodz. F. Mey
Medzes p.			
Dzimavu kr.,	Medze (Medsen),	ip. G. Bar. Rahden,	krodz. J. Dsenne
Kalna kr.,	"-	"-	krodz. M. Hasselbaum
2 Kr.,	"-	"-	krodz.: K. Hensel, R. Voss
Kr.,	Saraiķi (Saraiken),	ip. Louise Fürst Lieven,	krodz. K. Freymann
Nicas p.			
Ignātu kr.,	Nīca (Niederbartau),	Valsts muiža	"-
Baznīcas kr.,	"-	"-	krodz. W. Boetticher
Kāšu kr.,	"-	"-	krodz. C. Stahl
Krasta kr.,	"-	"-	krodz. A. Kosche
Liepu kr.,	"-	"-	krodz. J. Plostneek
Sīmaņa kr.,	"-	"-	krodz. J. Pulkis
Salas kr.,	"-	"-	krodz. S. Andrei
Smilšu kr.,	"-	"-	krodz. J. Schulz
Nīgrandes p.			
Kr.,	Dzira (Dsirgen),	ip. C. Bar. v.d. Osten-Sacken	"-
Kr.,	Nīgrande (Nigranden),	ip. A. Bar. Fircks, krodz. L. Hensel	"-
Kr.,	"-	"-	krodz. F. Slohge
Muižas kr.,	Meldzere (Meldsern),	ip. H. Kall,	nom. H. Oppelt
Pērkones p.			
Bermatu kr.,	Pērkone (Perkuhnenhof),	Valsts muiža,	nom. O. Mathis
Rātes kr.,	"-	"-	nom. F. Josche
Priekules p.			
Baznīckr.	Priekule (Preekuln),	ip. N. Bar. Korff,	krodz. F. Dinne
Kazu kr.,	"-	"-	"-
Staņu kr.,	"-	"-	krodz. Pampe
Kr.,	"-	"-	krodz. W. Freudenfeld
Rāvas p.			
Kr.,	Rāva (Rawen),	ip. G. Bar. Offenbergs	"-
Rucavas p.			
Jēru kr.,	Rucava (Rutzau),	Valsts muiža,	nom. G. Schulz
Ozolkr.,	"-	"-	nom. M. Tampusch, T
2 Kr.,	"-	"-	krodz.: A. Grundstein, J.
Hartmann			
Krasta kr.,		ip. J. Bosche	"-
Pāces kr.,	Kaķišķe (Kakischken),	Valsts muiža,	krodz. —
Žuku kr.,	"-	"-	krodz. J. Heistaut
Paurupes kr.	Meirišķi (Meyrischen),	Valsts muiža,	krodz. F. Schmidtchen
Papes kr.,		ip. F. Schmidtchen	"-
Tadaiķu p.			
Muižas kr.,	Tadaiķi (Tadaiken),	Valsts muiža,	krodz. J. Treumann
Tāšu p.			
Dzimavu kr.,	ip. Kapsēde (Capschden),	ip. G.F.v. Mantauffel-Zoege,	krodz. Ganzohn
Kr.,	"-	"-	krodz. H. Treumann
Kr.,	Talse (Talsen),	ip. Th. Gräfin Keyserling,	krodz. K. Walter
Vaiņodes p.			

Kr.,	Bāte (Bahten),	ip. S. Bar. v.d. Osten-Saken,	krodz. E. Ahbolin
Kr.,	"-	"-	krodz. M. Sokolowski
Lejas kr.,		ip. M. Kalke	
Stacijas kr.,		ip. A. Bluhm	
Vecpils p.			
3 Kr.,	Ilmaja (Illmayen),	ip. G.v. Bordelius,	krodz.: J. Kruhming, J. Brgholz,
T. Rozenberg			
Vērgaļu p.			
Kalna kr.,	Vērgaļi (Wergalen),	ip. D. Bar. Behr,	krodz. H. Beckmann
Kr.,	"-	"-	krodz. W. Woge
2 Kr.,	"-	"-	
Virgas p.			
Baznickr.,	Virga (Wirgen),	ip. F. Bar. Nolde,	krodz. J. Blümchen
Lubu kr.,	"-	"-	krodz. L. Schagar
Šķersu kr.,	"-	"-	krodz. J. Hartmann
Ziemupes p.			
Zušu kr.,	Ziemupe (Seemupen),	ip. H.v. Gawel,	krodz. A. Töpfer
(Liepājā — zirgu pasta stacija ar 16 zirgiem, ip. H. Bursy mant., diližansi uz Kuldīgu, Aizputi, Palangu.			
Grobiņā — diližansi uz Kuldīgu un Aizputi.)			
Talsu apriņķis			
Ārlavas pagasts			
Baznickr.,	Ārlava (Erwahlen),	ip. G. Bar. Lieven,	krodz. A. Landmann
Cīruļkr.,	"-	"-	krodz. K. Hartmann
Kr.,	"-	"-	krodz. K. Tiemert
Kr.,	Cunce (Zunzen),	ip. F. Neumann,	krodz. F. Sipol
Dziras kr.,	Ive (Ihwen),	ip. L. Bar. Rönne	
Limbuži kr.,	Limbuži (Limbuschen),	ip. P. Bar. Fircks	
Kr.,	Lubezere (Lub-Essem),	ip. P. Bar. Hahn,	krodz. F. Beckmann
Kr.,	Lube (Lubben),	ip. P. Bar. Hahn,	krodz. E. Brockhausen
Kr.,	Pobuži (Pobuschen),	ip. A. Bar. Heyking,	krodz. J. Eisenberg
Kr.,	"-	"-	krodz. K. Vogel
Lubes kr.,	Popervāle (Popperwahlen),	ip. A.v. Bach	
Kr.,	Pūpi (Puhnen),	ip. E. Bar. v.d. Brüggen	
Sasmakas kr.,	Sasmaka (Sasmacken),	ip. H. Bar. Heykings Erb.,	krodz. M. Eck
Egļu kr.,	"-	"-	krodz. J. Makafei
Kr.,	Saslauka (Sasslauken),	ip. Baronin v.d. Osten-Sacken	
Dreimaņkr.,	"-	"-	
Cēres p.			
Siltā kr.,	Cēre (Zehren),	ip. Freih. A.v.d. Knigge,	krodz. R. Eipert
Kr.,	"-	"-	krodz. J. Ottersohn
Apšu kr.,	Putnene (Putnen),	ip. A. Jacobson,	krodz. R. Kohl
Kandavas p.			
Plosta kr.,	Kandavas muiža (Amt Candau),	Valsts muiža,	krodz. K. Ahman
Līgas kr.,		ip. R. Ahman	
Laidzes p.			
Kr.,	Laidze (Laidsen),	ip. E. Bar. Hahn,	krodz. L. Pohl
Kr.,	Sārcene (Sahrzen),	ip. H.v. Bachs Erb.,	krodz. K. Wagner
Libagu p.			
Kaulu kr.,	Libaga (Lipsthausen),	Valsts muiža,	nom. H. Freiberg
Ergļu kr.,	"-	"-	—
Lubezeres p.			
Kr.,	Roja (Rohjen),	Valsts muiža,	krodz. K. Müller
Mērsraga p.			
Kr.,	Mērsrags (Markgrafen),	Valsts muiža,	krodz. M. Römich
Nogales p.			
Baznickr.,	Kaltene (Kalleten),	ip. E. Bar. Fircks,	krodz. K. Treumann
Kaletu kr.,	Nogale (Nogallen),	ip. "-",	krodz. B. Funk
Nurmuižas p.			
Dzimavu kr.,	Nurmuiža (Nurmhusen),	ip. O. Bar. Fircks,	krodz. F. Buleneck, T
3 Kr.,	"-	"-	krodz.: M. Kreitzberg, P.
Rosenberg, C. Seeberg			
Kr.,	Odre (Odern),	ip. G. Bormann,	krodz. J. Lukst
Kr.,	Šķēde (Scheden),	ip. A. Bar. Fircks,	krodz. J. Felsenberg
Celmu kr.,		ip. Indrik Prinž	
Pastendes p.			
5 Kr.,	Pastende (Pastenden),	ip. T. Bar. Hahn.,	krodz.: E. Freimann, A. Kalning,

P. Pekmann			
Spāres p.			
Kr.,	Spāre (Spahren),	ip. C. Bar. Grothuss,	krodz. Scheffanowski
Kr.,	Mordanga (Mordangen),	ip. T. Bār. Hahn,	krodz. K. Beckmann
Stendes p.			
Baznickr.,	Stende (Stenden),	ip. E. Bar. v.d. Brüggen,,	krodz. A. Reeksting
Iliķu kr.,	"",	"",	krodz. Stoffregen
Strauta kr.,	"",	"",	krodz. G. Freudenfeld
Kr.,	Kališi (Kalitzen),	ip. T. Bar. Hahn,	krodz. B. Bielandt
Strazdes p.			
Baltais kr.,	Strazde (Straden),	ip. E. Bar. Fircks	
Kr.,	"",	"",	krodz. A. Barkowsky
Kr.,	"",	"",	krodz. H. Görtz
Upesgrīvas p.			
Dzīmavu kr.,	Uguņciems (Uggunzeem),	Valsts muiža,	krodz. A. Joost
Kr.,	"",	"",	
Valgales p.			
Valgales kr.,	Valgale (Wallgahlen),	Valsts muiža,	krodz. H. Bartels
Kr.,	"",	"",	nom. M. Nord
Kr.,	"",	"",	krodz. J. Luksmann
Plosta kr.,	Sabiles muiža (Zabelhof),	Valsts m.,	krodz. K. Neumann
Vandzenes p.			
Beķerkr.,	Vandzene (Wandsen),	ip. N. Bar. Heyking,	krodz. A. Hermansohn
Dzīmavu kr.,	"",	"",	krodz. M. Kweese
Kr.,	"",	"",	krodz. H. Damkaln
Kr.,	Iģene (Iggen),	ip. E. Bar. v.d. Brüggen,	krodz. G. Pohl
Kr.,	Okte (Okten),	ip. F. Bar. Fircks,	krodz. F. Jekabsohn
Kr.,	Garlene (Gargeln),	ip. L. Bar. Fölkersam,	krodz. F. Berg
Kr.,	"",	"",	krodz. L. Friedmann
Virbu p.			
Kr.,	Lielvirbe (Gr. Wirben),	ip. E. Bar. Fircks,	krodz. A. Kristberg
Kr.,	Mazvirbe (Kl. Wirben),	ip. A. Bar. Drachenfelds,	krodz. M. Sander
Jurģu kr.,	"",	"",	
Kr.,	Jaunpagasts (Neuwacken),	ip. M. Bar. v.d. Brincken,	krodz. A. Berg
Kr.,	"",	"",	krodz. K. Kopfstahl
Zentenes p.			
Kr.,	Zentene (Senten),	ip. G. Fürst. Lieven,	krodz. E. Burchard
Kr.,	Balgale (Balgalln),	"",	
Muižas kr.,	Dursupe (Dursuppen),	ip. H. Bar. Hochenastenber-Wigandt,	krodz. J. Reinfeld
Kalejkr.,	"",	ip. ".,	krodz. J. Jansohn
Sviķu kr.,	"",	"",	krodz. Seberg
Raudziņkr.,	"",	"",	
Kr.,	Galtene (Galten),	ip. L. Graf. Lambsdorf,	krodz. J. Dreyer
Kr.,	Rindzele (Rindseln),	ip. J.W. Ammit sted,	krodz. J. Salming
Kr.,	"",	"",	krodz. J. Grunte
Dūmu kr.,		ip. C. Salmē	
Jaunais kr.,		ip. J. Behrsin	
(Talsos zirģu pasta stacija, ip. S. Salkinder, diližansu satiksme ik dienas Talsi—Tukums, ip. Solomon un Itzig Vogt.			
Kandavā zirģu pasta stacija ar 7 zirģiem — Ķandava—Talsi, ip. Danziger un Veinberg.			
Sasmakā zirģu pasta stacija, ip. B. Funck.)			

Ventspils apriņķis

Ances pagasts			
Kr.,	Rindes mācītāja muiža (Angermünde Pastorat),	ip. Pastors W. Hugenberger,	krodz. A. Buschewitz
Dundagas p.			
Dundagas kr.,	Dundaga (Dondangen),	ip. C. Bar. v.d. Osten-Sacken,	krodz. J. Ansberg
Domesnes kr.,	"",	"",	krodz.-ce Agnēse Freudenfeld
Gibkena kr.,	"",	"",	krodz.-ce T. Reinberga
Mazirbes kr.,	"",	"",	krodz. W. Goerke
Pāces kr.,	"",	"",	krodz. T. Kleinberg
Raku kr.,	"",	"",	krodz. J. Reinfeld
2 Kr.,	"",	"",	krodz. Lukschewitz
Edoles p.			
Baznickr.,	Edole (Schl. Edwahlen),	ip. A. Bar. Behr,	krodz. W. Wach (zirģu pasta stac.)
Ābeļkr.,	"",	"",	krodz. E. Stankewitz
Eču kr.,	"",	"",	
Piltenes p.			

Baznīckr., Muižas kr., Jaunais kr., Popes p. Nabeļkr., 5 Kr., Schwanberg, Sch. Sihle, J. Weidemann	Piltenes muiža (Amt Pilten), "-", "-", Pope (Poppen), "-", "-",	Valsts muiža "-", "-", ip. C. Bar. Behr, "-",	krodz. Breede (zirgu pasta stac.) krodz. Zelle krodz. Jannis krodz.: M. Hartmann, A. Koch, J.
Puzes p. Baznīckr., Ezerkr., Tomkr., Stendes kr., Fabrikas kr., Kr., Sarkanmuižas p. Ložu kr., Plātes kr., Plosta kr., Sprinču kr., Vidus kr., Kr., Celmu kr., Plosta kr., Kr., Kr., Kr., Ugāles p. 5 Kr., Usmas p. Baznīckr., Bodanga kr., Freidang kr., Gabalkr., Struņķa kr., Užavas p. Baznīckr., Kr., Kr., Kr., Vārves p. Muižas kr., Fabrikas kr., Kr., Zīras p. Sila kr. krodz. S. Zion Speķa kr., Kr., Zlēku p. Baznīckr. Dobes kr., Zūru p. Kr., Kr., Kr., (Ventspīli zirgu pasta stacija.) Piltēnē zirgu pasta stacija.)	Puze (Pussen), "-", "-", Puznieki (Pussenecken), "-", "-", Sarkanmuiža (Rathof), "-", "-", "-", "-", "-", Targale (Targaln), "-", "-", "-", "-", Eiškene (Elsken), Ugāle (Ugahlen), Usma (Usmaiten), "-", "-", "-", "-", Užava (Hasau), "-", Sarnate (Sarnaten), "-", Vārve (Warwen), "-", Pasiekste (Passezten), Vendzava Dzīras (Sirgen), Zlēkas (Schleck), "-", Zūras (Suhrs), "-", Liči (Atlizen), "-",	ip. Baronin L. Seefeld, "-", "-", ip. O. Bar. Grothuss "-", "-", "-", Valsts muiža, "-", "-", "-", "-", ip. L. Baronin Koskull, "-", "-", "-", Valsts muiža ip. D. Bar. Behr, krodz.: K. Samberg, H. Hahn, F. Kristophsohn Valsts muiža, "-", "-", "-", "-", Valsts muiža, "-", ip. L. Bar. Grothuss, "-", "-", (Wensau), "-", "-", ip. F. Bar. Behr, "-", ip. Graf Lambsdorff, "-", ip. Gräfin Lambsdorff, "-",	krodz. W. Behr krodz. H. Witte krodz. W. Grandberg nom. J. Schwihgul nom. K. Jansohn nom. P. Gutschmidt, T nom. Karoline Taube krodz. J. Swigul krodz. W. Dikmann krodz. C. Schneider krodz. K. Brünfeldt krodz. M. Jansohn nom. K. Grünberg krodz. K. Sacks krodz. J. Bon krodz. M. Hermansohn krodz. J. Stahl krodz. O. Weise ip. W. Bar. Roenne, krodz. J. Grünwald krodz.-ce K. Feldmann krodz. J. Matthihsohn krodz. T. Geren krodz. F. Grünthal krodz. Liebert nom. F. Dižais nom. J. Zahlit nom. A. Neumann nom. G. Jonas
ZEMGALE Bauskas apriņķis Bārbeles pagasts Baltais kr., Kr., 4 Kr., Baznīckr. Muižas kr., Kr.,	Lielbārbele (Gr. Barbern), "-", "-", Mazbārbele (Kl. Barbern), Mēdums (Wittwenhof), "-",	Valsts muiža, "-", "-", "-", "-", "-",	nom. F. Dižais nom. J. Zahlit nom. A. Neumann nom. G. Jonas

Bauskas p.			
Dzirmavu kr.,	Bauskas muiža (Amt Bauske),	Valsts muiža,	nom. J. Ruhke
Kr.,	"	"	
Plosta kr.,	Bunga (Bungenhof),	īp. W. Akkermann,	krodz. Pohl
Marijas kr.,	pĒtermuiža (Peterhof),	īp. A.v. Kloth	
Rudzu kr.,	"	"	krodz. J. Simson
Kr.,	"	"	krodz. Salaiskalns
Kr.,	-Pīlsmuiža (Amt Bauske),	īp. A.L. Fūrst Lieven, krodz. F. Bundsche	
Kr.,	"	"	krodz. A. Janson
2 Kr.,	Derpele (Derpeln),	īp. A.L. Fūrst Lieven,	krodz.: O. Johse, G. Zimmernann
Bruknaš p.			
4 Kr.,	Brukna (Brucken),	īp. N. Bar. Korff,	krodz.: F. Bracke, J. Jeschinsky,
J. Ketzle, J. Kuhle			
Ceraukstes p.			
2 Kr.,	Ārce (Ards),	īp. A. Bar. Rahdens Erb.,	krodz.: J. Purdsing, C. Schmidt
6 Kr.,	Bērzmuiža (Bershof),	īp. C. Bar. Rōnne,	krodz.: F. Dannenberg, J. Ahlup,
J. Zinowitsch			
Kaulu kr.,	Ceraukste (Zerrauxt),	īp. N. Bar. Bistram,	krodz. Schneider
Igauņu kr.,	"	"	krodz. J. Krihl
Kr.,	Pāce (Pahzen),	īp. R. Graf. f.d. Pahlen,	krodz. J. Segling
Jaunais kr.,	Pamuža (Pamusch),	īp. Gedert Breschinsky	
2 Kr.,	Ceraukste (Zerrauxt),	Valsts muiža,	krodz.: J. Segling, J. Egle
Ribu kr.,		īp. J. Ribbe	
Zaķu kr.,		īp. J. Kasper	
Codes p.			
4 Kr.,	Code (Zohden),	īp. A. Grāfin Tolstoi,	krodz.: A. Herwich, J. Janum, J.
Ilsing, J. Semil			
Kr.,	Jumpravmuiža (Jungfernhof),	īp. A. Bar. Lūdinghausen-Wolff,	krodz. J. Joseph
Aleksandra kr.,	Kārļa muiža (Carlshof),	Valsts muiža	
Katrines kr.,	"	"	
2 Kr.,	"	"	
Iecavas p.			
Baznīckr.,	Iecava (Gr. Ekau),	īp. L. Graf. f.d. Pahlen,	nom. J. Grube
Dzīmvkr.,	"	"	nom. Both
Plosta kr.,	"	"	nom. L. Walter
Drukas kr.,	"	"	krodz. M. Alp
9 Kr.,	"	"	krodz.: P. Berg, J. Jacobsohn, M.
Kruming, J. Kruming, J. Lieskop, C. Punke, F. Myerthenberg, F. Pahl, P. Robrsch			
Išlices p.			
Pakalna kr.,	Kaucminde (Kautzemūnde),	īp. P. Graf. v.d. Pahlen,	krodz. F. Rutsching
Lejas kr.,	"	"	krodz. K. Ludrik
Baķu kr.,	"	"	
Taubes kr.,	"	"	
Kr.,	Bomsminde (Bomsmūnde),	īp. D. Bar. Schōping,	krodz. J. Dzerwe
Kr.,	"	"	krodz. J. Grundsing
Kr.,	Greizdarbe (Greyersdorf),	"	krodz. J. Kalning
Jaunsaules p.			
Sudmalu kr.,	Jaunsaule (Neu Rahden),	īp. G. Bar. Hahn,	krodz. M. Tahre
Baznīckr.,	Vecmuiža (Althof),	īp. H. Harft,	krodz. A. Gailit
Kr.,	"	"	krodz. E. Pohret
Kr.,	Jēkabnieki (Jakobshof),	īp. G. Harf	
Kurmenes p.			
Smārdes kr.,	Kurmene (Kurmen),	īp. P. Graf Komotewsky,	krodz. J. Bersin
9 Kr.,	"	"	krodz.: M. Impe, M. Maschinski,
G. Scher, M. Siewert, J. Skroder, O. Steinberg, J. Tschapul, P. Wilamas			
Mežotnes p.			
Lāču kr.,	Mežotne (Mesothen),	īp. A.I. Fūrst Lieven,	krodz. C. Bader
3 Kr.,	"	"	krodz.: A. Elling, J. Samalei, J.
Schusche			
Kr.,	Grāvendāle (Grafenthal),	īp. Bar. Klopmann,	krodz.: J. Usar, J. Biteneck, C.
Kalneneek, K. Karkling			
Misas p.			
Marijas kr.,	Lambarte (Lambertshof),	īp. C. Bar. Grothuss, M. Bersing	
3 Kr.,	"	"	krodz.: J. Kresewsky, J. Dischur,
J. Gulbe			
Trapes kr.,	Trape (Breedem),	Valsts muiža,	krodz. Pokas
Paņemunes p.			
Lauvas kr.,	Budberga (Budberg),	Valsts muiža	

Rundāles p.			
Dzīrmavu kr.,	Rundāle (Ruhenthal),	ip. A. Graf Schuwalow,	krodz. O. Atren
Šķībais kr.,	"-	"-	krodz. C. Ekman
Lubu kr.,	"-	"-	krodz. J. Kraukle
5 Kr.,	"-	"-	krodz.: P. Henkel, L. Köhler, K.
Laiks, K. Roop, K. Rosenbach			
Skaistkalnes p.			
Baznīckr.,	Skaistkalne (Schönberg),	ip. N. Bar. Korff,	krodz. K. Sakowski
Plosta kr.,	"-	"-	
Mazais kr.,	"-	"-	
Robežkr.,	"-	"-	
Tirgus kr.,	"-	"-	
Olendera kr.,	"-	"-	
Brāiles kr./	Krusa (Krusen),	ip. A.v. Kuhlberg,	krodz. J. Smilga
Kr.,	"-	"-	krodz. Reeksting
Stelpes p.			
Annas kr.,	Nizere (Neusorgen),	Valsts muiža	
Anša kr.,	"-	"-	krodz. J. Koch
Antenkr.,	"-	"-	krodz. M. Bicken
Kāravkr.,	"-	"-	krodz. M. Bicken
Misas kr.,	"-	"-	
Stelpes kr.,	Stelpe (Stelpenhof),	"-	
Ķīšu kr.,	"-	"-	nom. A. Spundin
Švītenes p.			
Lielais kr.,	Svītene (Schwitten),	ip. c. Graf. Anrep-Elmpt Erb.	
4 Kr.,	"-	"-	krodz.: J. Kalning, K. Kasneek,
H. Pauluk			
2 Kr.,	Lielbērztele (Gr. Bersteln),	ip. E. Bar. Hahn,	krodz.: M. Jacobsohn, K. Tukul
Taurkalnes p.			
Kr.,	Taurkalne (Tauerkahn),	Valsts muiža,	krodz. A. Maike
Kr.,	"-	"-	
Kr.,	Kalnamiža (Berghof),	Valsts muiža	
Kr.,	"-	ip. M. Ohsol	
Kr.,	Klāsene (Klasen),	Valsts muiža,	krodz. M. Kruhming
Smīdeskr.,	Smīdes muiža (Schmieden),	ip. A. Sweyneek	
Muižas kr., Kanneieki (Kannenen),	Valsts muiža		
Kr.,	"-	"-	krodz. A. Schkindel
Baznīckr.,	Valles muiža (Wallhof),	Valsts muiža,	nom. J. Leepkahn
Kr.,	"-	"-	nom. J. Wihndedz
Dzīrmavu kr.,		ip. F. Frank	
Kaķu kr.,	Valles Pētermuiža (Peterhof),	Valsts m.,	krodz. J. Wiexsne
Leķu kr.,	"-	"-	
2 Kr.,	"-	"-	
Ciruļkr.,	Kārķļi (Karkeln),	Valsts muiža,	krodz. J. Seeting
Vasku kr.,	"-	"-	krodz. F. Anson
Vecmuižas p.			
Baznīckr.,	Vecmuiža (Neugut),	Valsts muiža,	krodz. J. Robeschneek
Katrīnkr.,	"-	"-	krodz. M. Brale
Muitas kr.,	"-	"-	
Rubaskr.,	"-	"-	
Zvirgzdu kr.,	"-	"-	nom. Kristjahn Tennis
Kalna kr.,	Ezermuiža (Esem),	Valsts muiža	
Katrīnkr.,	Krūzes muiža (Krusenhof),	Valsts muiža	
Kalves kr.,	Rēži (Reschen hof),	Valsts muiža	
Švītenes kr.,	(Šarlote (Scharlottenhof),	Valsts muiža,	krodz. J. Kalnin
Kr.,	"-	"-	krodz. M. Schwager
Kr.,	Umparte (Wiexten),	ip. E. Kröger,	nom. Emilie Dreyer
Vecsaules p.			
Baznīckr.,	Vecsaule (Alt Rahden),	ip. H.v. Rautenfeld,	krodz. M. Teiwen
Kalna kr.,	"-	"-	krodz. J. Stepping
Kukenkr.,	"-	"-	krodz. Hammer
Sulamkr.,	"-	"-	krodz. J. Kairing
Tītarkr.,	Brīgi (Neufeld),	Valsts muiža,	nom. J. Krasting
Žagarkr.,	"-	"-	nom. J. Grohten
Kr.,	Vecmēmele (Alt Memelhof),	Valsts muiža,	krodz. Ohsoling
Kr.,	"-	"-	krodz. M.M. Vogel
Kuļu kr.,	Mazmēmele (Memelhof),	Valsts muiža,	krodz. J. Bock

Danes kr.,	"",	"",	krodz. T. Müller
Rūgumkr.,	"",	"",	
Zālītes p.			
4 Kr.,	Dzimtmisa (Adlig Misshof),	īp. E.v. Reichard,	krodz.: A. Janson, J. Stents, T.
Wahver			
2 Kr.,	Misa (Misshof),	Valsts muiža,	krodz. J. Klaubert, A. Rulle
Šautlerkr.,	Grantele (Granteln),	Valsts muiža,	krodz. A. Arai
Kr.,	"",	"",	
Podu kr.,	Istrumi (Istrum),	Valsts muiža	
Reķu kr.,		īp. P. Grause	
(Bauskā zirgu pasta stacija. Diližansu satiksme Bauska—Emburbgas kuģišu satiksme ar Jelgavu; īpašnieks J. Jansohn, 8 zirgi.			
Skaistkalnē zirgu pasta stacija.)			
Ilūkstes apriņķis			
Asares pagasts			
Muižas kr.,	Ancēni (Anzenischek),	īp. S. Graf Plater-Syberg,	krodz. E. Pupin
Kr.,	"",	"",	
4 Kr.,	Asare (Assem),	īp. E.v. Walther,	krodz.: J. Peekus, J. Darsneck, M.
Dimper, M. Kraukel			
Bebrenes p.			
5 Kr.,	Bebrene (Bewern),	īp. S. Graf Plater-Sieberg,	krodz.: A. Hassun, A. Naglinski,
J. Schapello, J. Swanitai, J. Tamman			
Kr.,	Ilse (Ilsen),	īp. Victoria Gräf. Plater-Syberg,	krodz. O. Prussan
Baznickr.,	Kaldabruņa (Kaltenbrunn),	īp. Graf P. Syberg,	krodz. P. Brauer
Muižas kr.,	"",	"",	krodz. Lapsa
Kr.,	"",	"",	krodz. Muischnek
Dēmenes p.			
Fabianova kr.,	Brīga (Brüggen),	īp. M. Bar. Engelhardt,	krodz. Sch. Lopata
Torgelkr.,	"",	"",	krodz. P. Saulit
2 Kr.,	Dēmene (Demmen),	īp. W.Bar. Engelhardt,	krodz. Liebin, B. Smilschen
Kr.,	Ilģu muiža (Ilgen),	īp. S.v. Salmanowitsch Erb.,	krodz. J. Schablinski
Kr.,	Laukeži (Lautzen),	īp. A.Bar. Engelhardt Erb.,	krodz. M. Kobetzki
Kr.,	"",	"",	krodz. Sch. Lopata
Kr.,	Lauce (Lautze am See),	īp. F. Graf. Plater-Syberg	
Kr.,	Dervanišķi (Lautze am See),	īp. "”,	krodz. Rimschan
Kr.,	Upesmuiža (Baechhof),	īp. J. Keire	
Dvietes p.			
Baznickr.,	Dviete (Dweeten),	īp. M.Graf Plater-Sieberg,	krodz. O. Linert
1) Kr.,	"",	"",	krodz.: M. Kreewen, K.
Kriščkian, J. Masalowski, D. Rudan, A. Uschul			
Gārsenes p.			
Kr.,	Gārsene (Garsen),	īp. L. Bar. BoeningHausen-Buddberg,	krodz. G. Andschan
Kr.,	"",	"",	
Kaplavas p.			
Vārpenes kr.	Kaplava (Kaplau),	īp. Graf Broel-Plater,	krodz. P. Zivkin
2 Kr.,	Angofa (Annenhof),	"",	krodz. D. Schuschals
2 Kr.,	Matulišķi (Schneellenstein),	īp. H. Bar. Engeihardt,	krodz. A. Wassilewska
Kr.,	Vecborne (Alt Born),	īp. R. Bar. Engelhardt,	krodz. A. Welitschka
Kr.,	Rožupole (Rosenfeld),	īp. C. Reinesen,	krodz. J. Mexikaner
Muižas kr.,	Vamoviči (Wamowitz),	īp. L. Bar. v.d. Recke,	krodz. J. Saturowitsch
Kurcuma p.			
Pabērza kr.	Krīvinišķi (Kriwinischenn),	īp. A. v. Engelhardt	
Spivas kr.,	"",	"",	
2 Kr.,	Kurcummuiža (Kurzum),	"",	krodz.: M. Rimschew, J.
Juschniewisch			
Lašu p.			
2 Kr.,	Hogenberģe (Hohenberg),	īp. Helene Freifr. v. Brackel,	krodz. Krauklis
Pabērzu kr.,	Lustberģa (Lustberg),	īp. J. Reissen	
3 Kr.,	Laši (Tysenhaus),	īp. C. Graf Przewdzdiecki	
Kr.,	Šederes muiža (Schoedern),	īp. V.v. Seck	
Malinovska kr.,	Vecgrīnvalde (Alt Grünwald),	īp. R. Bar. Stempel	nom. J. Saulit
Kr.,	Jaungrīnvalde (Neu Grünwald),	īp. C.v. Seck Erb.,	
Lauceses p.			
4 Kr.	Kalkūne (Kalkuhnen),	īp. A.v. Oettingen,	krodz.: K. Blusmann, F. Degsne,
J. Guddel, J. Walak			
2 Kr.,	Medumi (Meddum),	īp. B.v. Oettingen,	krodz.: A. Barbel, Jansohn
Pilskalnes p.			
2 Kr.,	Pilskalne (Schlossberg),	īp. F. Graf Plater-Syberg,	krodz. S. Timschan

Kr.,	Kazimere (Kasimirischek),	ip. -",	krodz. Masalewski
Prodes p.			
Dubenes kr.,	Baltā muiža (Baltensee),	ip. L. Bar. Boeninghausen-Buddberg,	krodz. C. Freimann
Murovankas kr.,	"",	"",	krodz. K. Brakowski
2 Kr.,	"",	"",	krodz.: P. Mustan, J. Gihl
Bābu kr.,	Prode (Prohden),	ip. G. Bar. Lysander,	krodz. K. Leeping
Muižas kr.,	Gulbenes muiža (Gulben),	ip. E. Bar. Sacken,	krodz. W. Miller
Kr.,		ip. K. Stahl	
Cūkauša kr.,	Luvide (Lowiden),	ip. A. Bar. Engelhardt,	krodz. K. Leeping
Bērzu kr.,	Varnišķi (Warnischek),	ip. F.v. Szaniawski,	nom. K. Pulde
Raudas p.			
Červankas kr.,	Rauda (Raudensee),	ip. A.v. Wittenheim,	krodz. Timanowitsch
2 Kr.,	"",	"",	krodz. Lange
Rubenes p.			
2 Kr.,	Rubeņa muiža (Rubinen),	ip. S.Graf Plater-Syberg,	krodz.: H. Jussewitsch, A. Rudsit
3 Kr.,	Dunava (Podunai),	ip. -",	krodz.: J. Lubenik, J. Gassun, A.
Tschamann			
Salienas p.			
Kr.,	Jaunsaliēna (Neu Sallensee),	ip. N. Bar. Wolff,	krodz. M. Kobetzki
Muižas kr.,	Vecsaliēna (Alt Sallensee), ip. H. Bar. Hahn,	krodz. -",	
2 Kr.,	Lielborne (Gr. Born),	ip. A. Wullius,	krodz. J. Akulla
Kr.	Jaunborne (Neu Born),	ip. Melanie v. Siwicki,	krodz. M. Spiridowska
Salienas p.			
Kr.,	Karolinova (Karolinenhof),	ip. N.Bar. Wolff,	krodz. B. Kressiawtschik
Muižas kr.,	Salonaja (Sallonai),	ip. Amalie Neumann,	krodz. Julie Fröhling
Tartaku kr.,	"",	"",	krodz. J. Beitin
2 Kr.,	Siķele (Sickeln-Rosalischek),	ip. V.v. Helmersen,	krodz. J. Rattin, E. Bluhsmann
Sīlenes p.			
Kr.,	Ezermuiža (Essem),	ip. v. Petersens Erb.,	krodz. J. Eimus
Kr.,	Sengaida (Schoenheiden),	ip. W. Bar. Engelhardt,	krodz. E. Dorthold
Skrudalienes p.			
4 Kr.,	Elkšņi (Ellem),	ip. J. Graf Tyszkiewicz,	krodz.: K. Hermansohn, D.
Lasmann, O. Prudan			
Slobodkas kr.,	Laši (Gr. Lassen),	ip. A. Bar. Engelhardt,	krodz. J. Swirbul
Salmanišku kr.,	Tabora muiža (Tabor),	ip. A.Bar. Engelhardt	
Poguļankas kr.,	"",	"",	
Kr.,	Māre (Marienhof),	ip. B. Steinberg,	krodz. J. Boldaweschka
Susejas p.			
Susejas kr.,	Suseja (Sussey),	ip. A. Alaschan	
Kr.,	"",	ip. ?,	krodz. J. Riback
Meža kr.	Vitenheima Suseja (Wittenheim-Sussey),	ip. Wilhelmine v. Walther-Wittenheim,	krodz. M. Seltinski
Vilkupes kr.,	"",	"",	
Sventas p.			
Sventas kr.,	Svente (Swenten),	ip. M. Graf Plater-Syberg,	krodz. Bosche
2 Kr.,	"",	"",	krodz.: E. Jauschkiewitsch, F.
Lapkowski			
2 Kr.,	Ārone (Swenten),	"",	krodz. A. Laisan
(Ilūkstē zirgu pasta stacija.)			
Jēkabpils apriņķis			
Ābeļu pagasts			
Suses kr.,	Salas muiža (Holmhof),	Valsts muiža,	nom. A. Alaschan
Kr.,	Reneberga (Renneberg),	Valsts muiža,	krodz. J. Blaubergr
Aunu kr.,		ip. J. Radwill	
Robežkr.,		ip. Krisch Plosmann	
Smiļšu kr.,		ip. P. Silauns	
Biržu p.			
Baznīckr.,	Birži (Gr. Buschhof),	Valsts muiža,	krodz. M. Draugs
Bulļu kr.,	"",	"",	krodz. M. Dambis
Leimaņa kr.,	"",	"",	krodz. J. Grawth
Lukstes kr.,	"",	"",	krodz. J. Klawing
Ozolkr.,	"",	"",	krodz. J. Tumsch
Silakalna kr.,	"",	"",	
Sīvais kr.,	"",	"",	
Spāmu kr.,	"",	"",	
Daudzevas p.			
4 Kr.,	Daudzeva (Daudzeva),	ip. P. Graf Schuwalow,	krodz.: M. Esau, J. Frahn, J.

Grobin, U. Uppiht			
Dignajas p.			
Bērzū kr.,	Dignaja (Dubena),	Valsts muiža,	nom. J. Tumm
Erankr.,	"	"	nom. A. Brehki
Debeskr.,	"	"	nom. H. Paulin
Dūņu kr.,	"	"	nom. J. Swanitais
Sawoda kr.,	"	"	nom. M. Brunowski
Spistinkr.,	"	"	nom. P. Kreeven
Kr.,	"	"	nom. K. Leeping
Kr.,	Menķe (Menkenhof),	ip. G. Bierich,	krodz. P. Punowski
Elkšņu p.			
Muižas kr.,	Elkšņi (Ellern),	ip. A. Lammatzsch	
Dzimavu kr.,	"	"	
Kalna kr.,	"	"	
Klaucēna kr.,	"	"	nom. K. Strade
Kārķļu kr.,	"	"	krodz. K. Glaudan
Mazzalves p.			
Lujāņu kr.,	Mazzalve (Kl. Salmen),	Valsts muiža,	nom. J. Stender
Priedes kr.,	"	"	nom. C. Brahlin
Bumbuļu kr.,	"	"	krodz. K. Freimann
Kr.,	"	"	krodz. M. Danbol
Kr.,	"	"	krodz. R. Kalwe
Kr.,	Erberģe (Herbergen),	ip. F. Bar. Hahn,	krodz. P. Bilking
Kr.,	"	"	krodz. J. Bohre
Kr.,	"	"	krodz. M. Halian
Kr.,	"	"	krodz. K. Matschin
Kr.,	"	"	krodz. J. Smeter
Mēmeles p.			
2 Kr.,	Lielmēmele (Gr. Memelhof),	ip. A. Bar. Schlippenbach,	krodz. J. Mistre, M. Herkis
Mēmeles p.			
Dzimavu kr.,	Vecmēmele (Alt Memelhof),	ip. E. Freih. v. Haaren,	krodz. M. Bumer
Kr.,	"	"	
3 Kr.,	Grīdzgale (Gritzgaln),	ip. L. Bar. Budberg	
Kr.,	Lielsuseja (Gr. Sussey),	ip. R. Bar. Dūsterloh,	krodz. J. Treyma
Velna kr.,	Suseja (Susseyhof),	Valsts muiža	
Kūļu kr.,	"	"	nom. J. Bock
Neretas p.			
Bacņickr.,	Nereta (Nerft),	ip. Graf Schuwalow,	krodz. P. Audse
Oreļu kr.,	"	"	krodz. J. Hek
Robežu kr.,	"	"	krodz. K. Pukat
Sila kr.,	"	"	krodz. E. Strading
Kr.,	"	"	krodz. J. Swirbul
Kr.,	Jaunā muiža (Neuhof),	"	krodz. F. Grabant
Kr.,	Pilskalne (Pilskaln),	ip. Marie Bar. Rechenberg-Linten,	krodz. M. Draweneck
Rītes p.			
2 Kr.,	Ildžu muiža (Ilsenberg),	ip. A. Loatsch,	krodz. K. Ose, M. Titur
Kr.,	Cīruļi (Zirulischek),	ip. J. Grünwald,	krodz. J. Kalnuppelnick
Kr.,	"	ip. F. Spihdan	
Saukas p.			
Aumajkr.,	Vecsauka (Alt Sauken),	Valsts muiža,	krodz. J. Bulit
Bazņickr.,	"	"	krodz. M. Glawlei
Dzegūzes kr.,	"	"	krodz. J. Schmeitz
Desu kr.,	"	"	krodz. P. Spure
Dzimavu kr.,	"	"	krodz. M. Starks
Lones kr.,	"	"	krodz. E. Timmerman
Kalna kr.,	Jaunsauka (Neu Sauken),	Valsts muiža,	krodz. Sch. Lopata
Sila kr.,	"	"	
Putriņkr.,	Dzērvēs (Dserwenhof),	Valsts muiža,	nom. J. Aispohr
Bērais kr.,	"	"	krodz. J. Nawenitzki
Dūņu kr.,	"	"	
Seces p.			
Bazņickr.,	Secce (Setzen),	Valsts muiža,	krodz. M. Burkewitz
Dzimavu kr.,	"	"	krodz. J. Rickmann
Putriņkr.,	Brunava (Windsheim),	"	
Spāņu kr.,	Bagu muiža (Baggen),	"	krodz. J. Hange
Kr.,	Altene (Altona),	"	krodz. E. Blumberg
Jumpravkr.,	Talsiņi (Talsingen),	"	krodz. M. Bedris

Kr.,	Steinfelte (Steinfeld),	ip. P. Pumpur	
Sēlpils p.			
3 Kr.,	Danenfelde (Dannenfeld),	ip. Elisabeth Groth,	krodz.: L. Kaitzner, R. Niss, J.
Russke			
Sēlpils p.			
Kauču kr.,	Vecsēlpils (Alt Selburg),	ip. A. Selmer,	krodz. J. Emean
Mucas kr.,	"",	"",	krodz. J. Grotan
Bērziņu kr.,	"",	"",	krodz. J. Klawing
6 Kr.,	"",	"",	krodz.: A. Leepa, A. Major, J.
Skaidrais, J. Stichowitz			
Kr.,	Jaunsēlpils (Neu Selburg),	ip. ?,	krodz. J. Majeneck
Daugavas kr.,	Stablitene (Stabliten),	ip. Christine Schmidt,	krodz. A. Treknais
Krusta kr.,	Vīgante (Stalben),	ip. L. Bar. Stempel,	krodz. G. Dreyer
Riteņu kr.,	"",	"",	
5 Kr.,	"",	"",	
Grūnstein, B. Rickmann, M. Lein			krodz.: M. Groschinski, A.
Sēres p.			
Varžu kr.,	Vecsērene (Alt Sehren),	Valsts muiža,	nom. J. Gruhbe
Dūnu kr.,	Jaunsērene (Neu Sehren),	"",	nom. J. Liebert
Kazu kr.,	"",	"",	krodz. J. Dombrowsky
Rudzu kr.,	"",	"",	nom. A. Zelmin
Vāverkr.,	"",	"",	nom. J. Janovsky
Kr.,	"",	"",	krodz. J. Aidert
Kr.,	"",	"",	krodz. R. Kaschozin
Kr.,	Alstiķe (Halswigshof),	ip. Spohie Bar. Nolken,	krodz. A. Galding
Kr.,	"",	"",	krodz. J. Kraukle
Sanākstes p.			
Jaunais kr.,	Lielsunākste (Gr. Sunnaxt),	Valsts muiža,	krodz. P. Upmann
Svilu kr.,	"",	"",	krodz. K. Zimmermann
Kr.,	"",	"",	
Patmalkr.,	Mazsunākste (Kl. Sunnaxt),	ip. A. Bar. Luedinghausen-Wolf,	krodz. A. Gailit
Elkšņu kr.,	"",	"",	krodz. J. Griesle
Kr.,	"",	"",	krodz. E. Schoek
Jaunais kr.,	Pikstere (Pixtern),	Valsts muiža,	nom. J. Skaidrais
Lejas kr.,	"",	"",	krodz. P. Brant
Kr.,	"",	"",	
Vārnas p.			
2 Kr.,	Vārenbroka (Wahrenbrock),	ip. G. Bar. Behr.,	krodz.: J. Pawulan, P. Reschowski
Viesītes p.			
Ažu kr.,	Eķengrāve (Echengraf),	ip. A. Bar. Rechenberg-Linten,	krodz. P. Karkling
(Piezīmēts, ka tuvējos mežos mituši laupītāji un, tuvojoties naktij, ceļotāji pārģuļ krogā.)			
Klauču kr.,	"",	"",	krodz. A. Semtur
2 Kr.,	"",	"",	krodz. J. Pluhme, ?
Zalves p.			
Berlavas kr.,	Lielzalde (Gr. Salwen),	ip. P. Graf Schuwalow,	krodz. M. Buiwid
5 Kr.,	"",	"",	krodz.: M. Samer, J. Eichmann,
F. Staage, M. Steebre, J. Sture			
Zasas p.			
Susejas kr.,	Zasa (Schloss Weessen),	ip. W.v. Greigh	
4 Kr.,	"",	"",	

(Jēkabpili zirgu pasta stacija, ipašnieks W. Solowjew.

Pie Daugavas, pretim Krustpils miestīņam, pie Kurzemes hercoga muižas Holmhof (Salas muiža) pastāvējis muižas krogš — Hofskrug. Ap to apmetušies uz dzīvi poļu un krievu izceļotāji, un tur rodas vietas nosaukums: Holmhöfische Sloboda. Hercogs Jēkabs 1670. g. to pārvērs pilsētā ar vārdu "Jakobstadt" — Jēkabpils.)

Jelgavas apriņķis

Auru pagasts

Laušēnk.,	Auri (Auermünde),	Valsts muiža,	nom. J. Miklun
Kaķu kr.,	"",	"",	krodz. M. Feeting
Kr.,		ip. M. Teiting	
Kr.,	Lielabgulde (Gr. Abgulden),	ip. A. Weis,	krodz. A. Murre
Kr.,	Pēterfelde (Peterfeld),	ip. ?,	krodz. J. Dambe
Bēnes p.			
Kaiju kr.,	Bēne (Behnen),	ip. F.v. Birkenstaedt,	krodz. R. Freigang
3 Kr.,	"",	"",	krodz.: W. Hentschel, F. Preede,
M. Steinhof			
Kr.,	Cirole (Zirolen),	ip. ?,	krodz. J. Schmidt
Kr.,	Krūzkalne (Kruschkaln),	ip. F.v. Birkenstaedt	

Bērmuižas p.			
Egļu kr.,	Bērmuiža (Bershof),	Valsts muiža,	krodz. P. Neumann
Maisu kr.,	"	"	krodz. K. Osolsars
2 Kr.,	"	"	krodz.: P. Ruthenberg, K. Stobe
Brēķu kr.,	Meža muiža (Kl. Buschhof),	"	nom. M. Gasch
Sniķera kr.,	"	"	nom. K. Zelm
Šnores kr.,	"	"	nom. R. Gerke
2 Kr.,	"	"	nom.: A. Bader, Upeneek
Bukaišu p.			
Bizoņkr.,	Bukaiši (Fockenhof),	ip. N. Fürst Lieven,	krodz. A. Abermann
Kārjkr.,	"	"	krodz. G. Ehmke
Lapu kr.,	"	"	krodz. C. Feldmann
Priedes kr.,	"	"	
Muižas kr.,	Medne (Medden),	ip. C. Bar. v. z. Berge,	krodz. Lansky
Kraukļu kr.,	"	"	nom. K. Baka
Dobeles p.			
Muižas kr.,	Dobeles muiža (Amt Doblen),	Valsts muiža,	krodz. F. Baumgarten
Beķerkr.,	"	"	
Ķīļu kr.,	"	"	
6 Kr.,	"	"	
4 Kr.,	Lielbērze (Gr. Bersen),	ip. L. Baronin Vietinghof-Scheel,	krodz.: J. Grünberg, K. Nelis, J.
Grünwald, M. Grünhof			
Sarkankr.,	Pakaiši (Potkaiten),	ip. F. Bar. v.d. Osten-Sacken,	krodz. K. Rotenfeld
Siena kr.,	"	"	
2 Kr.,	Rumba (Rumbenhof),	ip. P. Bar. Medem,	krodz.: J. Kuppel, J. Lepsis
Svintenkr.,	Virkus (Gr. Heyden),	ip. O. Bar. Kloppmann,	krodz. Görizt
Džūkstes p.			
Baznīckr.,	Džūkste (Siuxt),	Valsts muiža,	krodz. K. Wehmann
Slampes kr.,	Slampe (Schlampe),	"	krodz. J. Amatneek
Kr.,	"	"	
Egļu kr.,	Apsupe (Apschupen),	"	krodz. F. Jaucis
Erzeļu kr.,	"	"	krodz. J. Meier
2 Kr.,	"	"	krodz. J. Smilga
Baltis kr.,	Grauzde (Grausden),	ip. Mathilde Bar. Derschau,	krodz. F. Liebermann
Kr.,	"	"	
Puļķu kr.,	Mālu muiža (Mahle muische),	Valsts muiža,	krodz. K. Reeksting
Gaiļu kr.,	Peetermuiža (Peterhof),	"	nom. A. Gerber
2 Kr.,	"	"	krodz. J. Snoting
Launadžu kr.,	Pienava (Poenu),	"	krodz. A. Jansohn
Kr.,	"	"	
Elejas p.			
7 Kr.,	Lieleleja (Gr. Elley),	ip. P. Graf Medem,	krodz.: J. Eckmann, J. Grenzberg,
D. Janson, D. Rostock, K. Andersohn, K. Gudlewsky, E. Jambitzky			
(Zirgu pasta stacija)			
Kr.,	Brieži (Bredenfeld),	ip. O. Bar. Osten-Sacken,	krodz. Grunau
2 Kr.,	Bērm-Vircava (Behrs-Wirzau),	ip. "-",	krodz.: K. Andersohn, A. Behrsing
Garozas p.			
Muižas kr.,	Garozas (Garrosen),	Valsts muiža,	krodz. P. Rutenberg
Holendera kr.,	"	"	krodz. P. Meija
Greifenkr.,	"	"	krodz. K. Danischewski
Krepes kr.,	"	"	krodz. P. Rosal
Kr.,	"	"	krodz. P. Samer
Kr.,	Katrine (Katharinenhof),	"	krodz. H. Birkmann
Glūdas p.			
3 Kr.,	Bramberģe (Brandenburg),	"	krodz.: A. Beizler, J.
Manschewitz, E. Sinewits			
Beķerkr.,	Pfalgrāve (Pfalzgrafen),	"	krodz. A. Beizler
Piķu kr.,	"	"	krodz. E. Sinewits
3 Kr.,	"	"	krodz. J. Manschewitz
Iles p.			
Baznīckr.,	Ile (Ihlen),	ip. R.v. Hoerner,	krodz. K. Kruhming
Muižas kr.,	"	ip. A. Tschaipe	
Veļas kr.,	"	ip. ?	
Jaunaucis p.			
Ezerkr.,	Jaunaucis (Neu Auz),	ip. T. Bar. v.d. Ropp,	krodz. T. Stengel
Kr.,	Jumpraviēši (Jumprau),	ip. T.v. Dietrich,	krodz. J. Janson
Kr.,	Ozolmuiža (Eckhof),	Valsts muiža,	krodz. F. Schahling

Jaunsvirlaukas p.				
Jačūnkr.,	Jaunsvirlauka (Neu Bergfried),	Valsts muiža,		nom. J. Seek
Skrabēnu kr.,	"	"		nom. P. Berghahn
Smilšu kr.,	"	"		nom. J. Buckult
Starpas kr.,	"	"		nom. P. Gutmann
Stūru kr.,	"	"		nom. J. Lasding
Cēlāja kr.,	"	"		nom. W. Bersing
2 Kr.,	"	"		nom.: J. Steinberg, J. Sikke
Schödingkr.,	Frank Sesava (Francks Sessau),	"		krodz. A. Berg
Kr.,	"	"		krodz. Ewerling
Paugu kr.,	Kulpji (Kulpenhof),	"		
Višķerkr.,	Salgale (Sallgaln),	"		
Kr.,	"	"		nom. J. Zeichner
Stalģenes kr.,	Stalģene (Stalgen),	ip. J.v. Röpenack,		krodz. G. Abel
Plosta kr.,	"	"		krodz. D. Sperthal
Kr.,	"	"		
Jēkabnieku p.				
Spradžu kr.,	Jēkabnieki (Jacobshof),	Valsts muiža,		nom. K. Grückmann
2 Kr.,	"	"		krodz. J. Baumann, A. Pahliz
Kalnciema p.				
Gaiļa kr.,	Kalnciems (Kalnzeem),	Valsts muiža,		nom. J. Tihkmann
Biriņkr.,	"	"		nom. A. Zihkur
Lauvas kr.,	"	"		nom. J. Tihkmann
Liepas kr.,	"	"		nom. A. Poga
Lāču kr.,	"	"		krodz. J. Tihkmann
Ķēpu kr.,	"	"		krodz. A. Poga
Kalnciema kr.,	"	"		krodz. A. Rosenberg
Jaunais kr.,	"	"		nom. H. Grünfeld
Svipju kr.,	Ūsiņi (Usingen),	"		nom. A. Pelz
Kr.,	"	"		
Lielaucis p.				
Baznīckr.,	Lielauce (Gr. Auz),	ip. K. Henning		
Mārtiņkr.,	"	ip. H. Gutmann		
Sarkankr.,	Stimas (Stimen),	ip. Augusts Ucke		
Lielvircavas p.				
Baznīckr.,	Lielvircava (Gr. Wirzau),	ip. Elisabeth Bar. Hahn,		krodz. K. Hausmann
5 Kr.,	"	"		krodz.: M. Zaune, H. Jacobsohn,
J. Jansohn, E. Reichmann, D. Switel				
3 Kr.,	Skurstēpi (Schorstädt),	ip. H. Conradi,		krodz. K. Hausmann, D. Switel,
H. Jacobsohn				
Līvberzes p.				
Baznīckr.,	Līvberze (Lieven-Berzen),	ip. P. Bar. Fircks,		krodz. J. Albert
Gārsenes kr.,	"	"		krodz. F. Bergmann
Lejas kr.,	"	"		krodz. J. Hartmann
3 Kr.,	"	"		krodz.: M. Kruhming, A. Steinert,
J. Tischler				
Mežmuižas p.				
3 Kr.,	Meža muiža (Grenzshof),	ip. E. Bar. Hahn,		krodz.: J. Ledus, F. Meija
Sila kr.,	Lielberģene (Gr. Bercken),	ip. M. Dannenberg Erb.,		krodz. C. Ferling
Kr.,	Mazberģene (Kl. Bercken),	ip. J. Baumann,		nom. J. Ledus
Vella muižas kr.,	Vella muiža (Wellerhof),	ip. M. Dannenberg Erb.,		krodz. G. Knoss
Naudītes p.				
Sijķes kr.,	Naudīte (Nauditen),	Valsts muiža,		nom. H. Sass
Kr.,	"	"		krodz. L. Hofrath
Kr.,	Jaunesava (Neu Sessau),	"		krodz. E. Bohlstein
Ozolnieku p.				
Altenkr.,	Ozolmuiža (Paulsgnade),	ip. C. Bar. v.d. Recke,		krodz. H. Berg
Baznīckr.,	"	"		krodz. L. Sehtmann
Bloku kr.,	"	"		krodz. Zinowsky
Jonasa kr.,	"	"		krodz. P. Petersohn
Pleru kr.,	"	"		krodz. Anna Altbar
2 Kr.,	"	"		krodz.: K. Müller, J. Knoss
Schneckenkr.,		ip. H. Conrad		
Penkules p.				
Baznīckr.,	Penkule (Pankelhof),	Valsts muiža,		krodz. Peterson
Kr.,	"	"		
Rigankr.,	Cimere (Zimmern),	"		krodz. C. Rosenthal

Kr.,	Alava (Alauen),	ip. C. Osol	
Platonas p.			
3 Kr.,	Lielplatone (Gr. Platon),	ip. W. Bar. Hahn, krodz.: J. Rosen, W. Eckmann, E. Peetin	
Bedres kr.,	Vecplatone (Alt Platon),	Valsts muiža,	krodz. P. Ptuckul
Muižas kr.,	"	"	krodz. J. Friede
Vēžu kr.,	Jaunplatone (Neu Platon),	"	nom. J. Stubborg
Kr.,	"	"	"
Rubas p.			
Kr.,	Reņģe (Ringen),	ip. W. Graf Teutem	
2 Kr.,	Jāgmuiža (Johannischof),	ip. V. Bar. Völkersam	
2 Kr.,	Palanga (Polangen),	ip. J. Graf Tyszkiewicz,	krodz.: M. Petersohn, E. Moritz
Salgales p.			
Dzīnavu kr.,	Emburga (Annenburg),	Valsts muiža,	krodz. K. Breschinski
Kr.,	"	" (Zirgu pasta stac.),	krodz. J. Goldmann
Salgales p.			
Kraukļu kr.,	Ķenziņi (Kensinghof),	Valsts muiža,	krodz. G. Kruhming
Priedes kr.,	"	"	krodz. J. Breschinski
Sesavas p.			
Baznīckr.,	Lielsesava (Gr. Sessau),	Valsts muiža	nom. J. Rosen
Klāņu kr.,	"	"	nom. M. Gussaw
Lakas kr.,	"	"	nom. J. Ballod
Meilužu kr.,	"	"	nom. J. Jansohn
Mālu kr.,	"	"	nom. J. Bersing
Piņķu kr.,	"	"	nom. J. Banden
Wajņēnk.,	"	"	nom. Liebe Reinhard
Veiklais kr.,	"	"	nom. E. Allunan
Kr.,	"	"	nom. J. Schnore
Blūdes kr., Gali (Endenhof),		ip. P. Bar. Heyking,	krodz. J. Schnore
Robežkr.,	"	"	krodz. K. Jansohn
Sipeles p.			
Kr.,	Luste (Friedrichslust),	Valsts muiža,	krodz. K. Baemmer
Sniķeres p.			
Baznīckr.,	Sniķere (Schnickern),	Valsts muiža,	nom. J. Gail
Rubējk.,	"	"	nom. F. Schubin
Svētes p.			
Sarkanais kr.,	Lielsvēte (Gr. Schwethof),	Valsts muiža,	krodz. C. Block
4 Kr.,	"	"	krodz.: B. Lange, K. Dempelsohn,
S. Lindemann, H. Kreutzmann			
Meiju kr.,	Boļi (Kl. Schethof),	"	
Radziņkr.,	"	"	nom. K. Blukke
Šķības p.			
Baltais kr.,	Drukas (Druckenhof),	Valsts muiža,	nom. J. Swanitais
Kr.,	"	"	krodz. C. Schumann
Dzīnavkr.,	Plepju muiža (Pleppenhof),	"	nom. K. Lohnert
Kr.,	"	"	krodz. K. Müller
Tērvetes p.			
Baznīckr.,	Kalna muiža (Hofzumberge),	ip. L. Graf v.d. Pahlen,	krodz. C. Müller
Bērzu kr.,	"	"	krodz. C. Prierwert
Dzīnavkr.,	"	"	krodz. J. Schütke
Kalna kr.,	"	"	krodz. O. Schütke
Kr.,	Auce (Autzhof),	ip. N. Sonnenberg	
Teteles p.			
Baltais kr.,	Ānes muiža (Aahof),	ip. F. Bar. Nahr,	krodz. F. Pelude
Kr.,	Tetelmīde (Tetelmünde),	"	krodz. F. Scheibe
Kr.,	"	"	krodz. E. Schramm
Vadakstes p.			
Baznīckr.,	Vadakste (Waddax),	ip. A. Bar. Bistram,	krodz. L. Heischreck
Dzīnavu kr.,	"	"	krodz. M. Reide
Kr.,	"	"	krodz. M. Spekke
Valgundes p.			
3 Kr.,	Valgunde (Wallgund),	ip. S. Bar. Ascheberg,	krodz.: J. Beise, J. Groszberj, J.
Rudul			
Vecaucis p.			
Muižas kr.,	Vecauce (Alt Autz),	ip. F. Graf Medem,	krodz. F. Ackerman (Zirgu pasta
st.)	"	"	
Kr.,	"	"	krodz. L.L. Neese
Kr.,	Karle (Karlishof),	ip. ?	krodz. J. Petong

Kr., Vecsvirlaukas p.	Ķevele (Keweln),	ip. F. Graf v.d. Pahlen,	krodz. Weise
3 Kr., Robesch Vilces p.	Vecsvirlauka (Alt Bergfried),	ip. ?,	krodz.: K. Bunge, K. Rapp, J.
Baltais kr., Dzimavu kr., Sanelkr., Vēja kr., Koku gr., Muižas kr., Vircavas p.	Blankenfelde (Blankendeldt), ", ", ", Mūru muiža (Gemauerthof), ",	ip. Baronin Hahn, ", ", ", ip. J. Bar. Oelsen "	krodz. Bragmann krodz. Schnitzkowsky krodz. Lutzau
Altonas kr., Rudzu kr., Smilšu kr., 4 Kr., Schaufe	Kroņa Vircava (Würzau), ", ", ",	Valsts muiža, nom. G. Pelz ", ", ",	nom. K. Rapp nom. J. Bërsing krodz.: J. Dambe, D. Rutke, J.
Plosta kr., Jaunromas kr., Sikupes kr., 2 Kr., Kr., Kr., Zaļenieku p.	Viskaļi (Fiskalhof), ", ", ", Pētermuiža (Peterfeld), Jaunāmuiža (Peterweide),	", ", ", ", ip. F. Schmidt, ip. ?	nom. D. Schleier krodz. F. Dempelsohn krodz. B. Lange krodz.: J. Lindemann, J. Weizler krodz. Mischking
Epģekr., 8 Kr., L. Jansohn, A. Rosenberg, W. Wilemsohn, P. Zahlit	Zaļāmuiža (Grūnhof), ",	ip. Alexandrine Gräfin Medem, ",	krodz. J. Biemann krodz.: L. Blumfeld, F. Freimann,
Kr., Kr., Kr., Kr., (Jelgavā zirgu pasta stacija ar Dobelē zirgu pasta stacija.)	Steguļi (Stehgullen), Lipsti (Kl. Friedrichshof), Audži (Neu Friedrichshof), Abgunste (Abgunst),	ip. C. Mathis, Valsts muiža, ", ip. K. Sillpeter	krodz. F. Freimann krodz. J. Regut krodz. Schwager
Tukuma apriņķis			
Aizupes pagasts			
Muižas kr., Alkšņu kr., Jaundzimu kr., Vidusdzimu kr., Žīdu kr., Annenieku p.	Aizupe (Asupen), ", ", ", ",	ip. P. Bar. Hahn, ", ", ", ",	krodz. G. Jordan
Kr., Kr., Kr., Bikstu p.	Annes muiža (Annenhof), ", Slagune (Schlagunen),	ip. W. Bar. v.d. Recke, ", ip. E. Bar. Nettelhorst,	krodz. T. Steinberg krodz. F. Wilson krodz. E. Nawitsch
Muižas kr., Griņu kr., Bērzū kr., Blīdenes p.	Biksti (Bixten), ", ",	ip. M. Bar. v.d. Ropp, ", ",	krodz. W. Landowski krodz. J. Lukschewitz
Muižas kr., Poļu kr., Liepu kr., Dzirciema p.	Stūri (Sturhof), ", Dūre (Duhren),	ip. G. Bar. Pfeilitzer-Franck, ", Ip. Lina Stein, zirgu pasta stac.	krodz. K. Kimse krodz. J. Rogall
Kr., Melderkr., Engures p.	Dzirciems (Selgerben), Lamiņi (Lievenhof),	Valsts muiža, ip. G. Saltowski	krodz. A. Kruming
Pļieņu kr., Kr., Kr., Grenču p.	Engure (Angern), ", Rideļi (Riddelhof),	Valsts muiža, ", ip. A. Graf Lambsdorf,	krodz. K. Rosenstock krodz. T. Freimann
Sātu kr., Sveipu kr., Kr., Abavas kr., Kr., Kr.,	Grenči (Grendsen), ", ", Abava (Abaushof), Jaunsāti (Neu Sahten), Vecsāti (Alt Sahten),	ip. J. Flugin (Zirgu pasta stacija) ip. G. Rollmann ip. J. Ragovski Valsts muiža, ip. M. Sommerfeld ip. ?,	krodz. J. Gulbe krodz. J. Fluschen

Kr.,	Rāvas (Rawen),	ip. ?,	krodz. B. Medne
Irlavas p.			
Baznīckr.,	Irlava (Irlau),	ip. C. Birsneek	
Kr.,	Bundzumuiža (Bundsenberg),	ip. K. Kolath,	krodz. Seidenberg
Kātiņkr.,	Degole (Degahlen),	ip. Kurlländ. Ritterschaft,	krodz. A. Kweese
Kr.,	"",	"",	krodz. A. Kundsīn
Tāmu kr.,	Snapij (Friedrichsberg),	"",	nom. W. Lehmann
Kr.,	"",	"",	krodz. J. Feldmann
Jaunpils p.			
Apšu kr.,	Jaunpils (Neuenburg),	ip. C. Bar. v.d. Recke,	krodz. C. Spoge
Ezerkr.,	"",	"",	krodz. R. Hempel
Liepu kr.,	"",	"",	krodz.-ce B. Peene
Kr.,	"",	"",	krodz. A. Günther
Lestenes p.			
Jāņa kr.,	Kliģi (Kliggenhof),	ip. A. Bar. Fircks	
Kr.,	Kārļi (Karshof),	ip. ?,	krodz. K. Arais
Matkules p.			
Kr.,	Matkule (Matkuln),	Valsts muiža,	krodz. A. Ohgle
Baltis kr.,	Pidole (Pedwahlen),	ip. O. Bar. Fircks,	krodz. O. Pernau
Kr.,	Koguļi (Kogeln),	"",	krodz. E. Kohzer
Kr.,	Dzirās (Dsirren),	ip. ?,	krodz. D. Sickmann
Kr.,	Kalnamuiža (Hohenberg),	ip. E. Brucken,	krodz. O. Tesnau
Milzkalnes p.			
4 Kr.,	Slokenbeka (Schlockenbeck),	ip. L. Bar. v.d. Recke,	krodz.: J. Baumann, A. Melder, J.
Steinmann			
3 Kr.,	Cērkste (Zerxten),	ip. W. Bar. Kleist,	krodz.: K. Dressmann, J. Auns, J.
Treumann			
Praviņu p.			
Lielais kr.,	Praviņi (Prawingen),	Valsts muiža,	krodz. J. Fritzkowski
Piča kr.,	"",	"",	krodz. T. Konrad
Prūšu kr.,	"",	"",	
Vecais kr.,	Spirgus (Gr. Spirgen),	ip. T.v. Boetticher,	krodz. G. Kamte
Pūres p.			
4 Kr.,	Pūre (Puhren),	ip. A. Bar. Rönne,	krodz.: O. Dumpf, J. Dumpf, J.
Sauke, F. Sternberg			
Kr.,	Zvāre (Schwarren),	ip. E. Tilling,	nom. E. Freimann
Remtes p.			
Pēterkr.,	Remte (Ramten),	ip. C. Graf Medem,	krodz. A. Kunow
Kapu kr.,	Smukas (Schmucken),	ip. F. Bar. v.d. Recke,	krodz. K. Jacobson
Sēmes p.			
Kr.,	Sēme (Sehmen),	ip. Jeanette Bar. Derschau,	krodz. K. Saule
Kr.,	"",	"",	
Lielais kr.,	Pliepi (Plönen),	ip. C. Giel,	krodz. Kaufmann
Kr.,	Rauda (Rauden),	ip. A. Mentzendorff	
Lielais kr.,	Vilksala (Wilxaln),	ip. C. v. Oelsen,	krodz. E. Steinmann
Kr.,	Rauda (Rauden),	ip. F. Sauer	
buku kr.,	Kaive (Kaiwen),	ip. Dreymann	
Slampes p.			
Prūšu kr.,	Viksele (Wiexeln),	ip. ?,	krodz. M. Rosenwald
Smārdes p.			
Elejas kr.,	Smārde (Schmarden),	Valsts muiža,	nom. A. Behrsing
Smārdes kr.,	"",	"",	ip. A. Behrsing
Launagr.,	Ozolmuiža (Eckendorf),	"",	krodz. M. Ledaun
Praulenk.,	Ošleja (Oschelei),	"",	
Struteles p.			
Dzimavu kr.,	Strutele (Strutteln),	ip. G. Baron Pfeilitzer-Franck,	krodz. J. Hübner
Kr.,	"",	"",	krodz. J. Saulit
Tumes p.			
Apšu kr.,	Tume (Tummen),	Valsts muiža,	krodz. K. Neuland
Lāču kr.,	"",	"",	
2 Kr.,	Vilkāja (Wilkajen),	ip. Amalie Bar. Rönne, krodz.: A. Treulieb, O. Osol	
Vānes p.			
Kr.,	Vāne (Wahnen),	ip. H. Bar. Hahn	
Vecmoku p.			
Kr.,	Vecmokas (Alt Mocken),	ip. P. Bar. Oehlsen,	krodz. J. Steinbaum
Zantes p.			
Dzimavu kr.,	Zante (Santen),	ip. A. Freih. v. Knigge,	krodz. O. Pernau

Leišu kr., Kr., Kr., Zebrenes p. Bērzū kr., stacija) Kr., Kr., Zemītes p. Kr., Kr., (Tukumā diližansu satiksme uz Talsiem ik dienas (īpašp. — Vogt) un uz Kuldīgu ik dienas (īpašn. — Herzberg).)	Lielzante (Gr. Santen), "-", Plāpi (Plahnen), Āraiši (Arishof), Reņģes muiža (Rengenhof), Upesmuiža (Bächhof), Zemīte (Samiten), Kukšas (kukschen),	ip. A. Freih. v. Knigge "-", ip. ?, ip. A. Bar. Drachenfelds, ip. T. Bar. Derschau, ip. C. Freih. v. Fircks-Wiri, ip. Giggarsohn ip. R.v. Boetticher,	 krodz. C. Strasing krodz. J. Kuntzendorf (Zirgu pasta krodz. F. Eichholz krodz. M. Klewer krodz. K. Jansohn
--	--	--	---

VIDZEME

Cēsu apriņķis Baižkalna pagasts 3 Kr., Oija Cēsu p. 6 Kr., J. Grosswald, M. Maisit, F. Steinberg, W. Sturm Kr., 5 Kr., Jeggowa Muižas kr., Šosejas kr., Kr., Kr., Cirstu p. Kr., Kr., Drabešu p. 2 Kr., Kr., Kr., 2 Kr., Drustu p. 2 Kr., Kr., 3 Kr., Grinfeld Druvienas p. 5 Kr., Miltus, P. Schiron, K. Zatzan Kr., Dzērbenes p. Krusta kr., Lejas kr., 3 Kr., Kr., Ergļu p. Itālijas kr., Ergļu p. Baznickr., Jaunmuižas kr., Kaķuraga kr., Zviedru kr., 2 Kr., Gatartas p. Kundziņkr., 2 Kr., Kr., Jaunpiebalgas p. Zelta kr., 4 Kr., J. Swignit, J. J. Wittand	Baižkalns (Friedrichshof), Cēsu pils (Schloss Wenden), Dubena (Dubinsky), Krusta pils (Neuhausen), Rucka (Rutzky), "-", "-", Annas muiža (Annenhof), Cirsti (Zirsten), Veckalni (?), Drabeši (Drobbusch), Kārļi (Karlsruhe), Rencēni (Ransen), Spāre (Sparenhof), Vecdrusti (Alt Drustenhof), Aujukalns (Aulenberg), Briņķi (Brinkenhof), Vecdrusti (Alt Drustenhof), Svilari (Alexandershof), Dzērbene (Schl. Serben), "-", "-", Aulji (Aula), Ergļi (Erlaa), Ergļi (Erlaa), "-", "-", "-", "-", Katrīna (Katharinenhof), Gatarta (Gotthardsberg), "-", Jaundrusti (Neu Drostenhof), Jaunpiebalga (Neu Pebalg), "-",	ip. ?, ip. E. Graf Sievers, ip. ?, ip. ?, ip. C.v. Wulf, "-", "-", ip. ?, ip. ?, ip. ?, ip. B. v. Schubert, ip. T.v. Richter, ip. ?, ip. ?, ip. ?, ip. ?, ip. H. Bar. Laudon, "-", "-", ip. ?, ip. R. v. Transehe-Roseneck ip. Drescher ip. P. Dunder ip. J. Leeping ip. J. Mekler ip. ?, ip. J. v. Sievers, "-", ip. ?, ip. ?, "-",	 krodz.: J. Kallion, J. Kresling, A. krodz.: J. Eisenthal, B. Aboling, krodz. M. Ballod krodz.: J. Jäger, J. Jeggowa, O. krodz. P. Birsgal krodz. D. Goģis krodz. J. Prus krodz. J.J. Jürgens krodz. P. Akmentin krodz. T. Maskal krodz.: M. Purgail, F. Svedris krodz. K. Ehrwald krodz. J. Naggain krodz.: A. Grünberg, P. Martinson krodz.: Leene Leepa, J. Behrsing krodz. J. Behrsing krodz.: P. Bergen, A. Wihtol, krodz.: P. Lapping, D. Lasding, J. krodz. L. Morel krodz. P. Drugit (zirgu pasta stac.) krodz. J. Behrsing krodz.: M. Ewers, J. Gulbe krodz. P. Auning krodz.: P. Behrsing, P. Missing krodz. J. Gulbis krodz.: J. Streina, K. Zezer krodz. A. Slawen krodz. H. Dsinnejs krodz.: K. Kruming, J. Laiming,
--	---	--	--

Vecmuižas kr., Muižas kr., Jaunraunas p. 2 Kr., Jumurdas p. 3 Kr., Jūrgens Kārļu p. Tīlta kr., Šosejas kr., Kr., Kosas p. 3 Kr., Danke Kr., Kr., Kūduma p. Unguru kr., Kr., Launkalna p. Šosejas kr., Launkalna kr., Krogu kr., 2 Kr., Lenču p. 2 Kr., Kr., Lielstraupes p. Gaujas kr., 3 Kr., Blauberg, Lidemann Liepas p. Kalna kr., Kr., Bērzu kr., Līvu p. Kr., Lizuma p. 4 Kr., J. Leitan, A. Treu Mārsnēnu p. Lisas kr., Kr., Startakr., Mazstraupes p. Lejas kr., Riebiņkr., Pautiņkr., Ogres p. 6 Kr., Rupais, J. Ansit Priekuļu pag. 2 Kr., Kr., Raiskuma p. Raiskuma kr., Kr., Auciema kr., Rāmuļu p. 3 Kr., Scherz Rankas p. 5 Kr., A. Grünstein, A. Heldt, H. Dsineis Raunas p. 8 Kr., D. Kusche, J. Meschak, R. Meschak, G. Tesch, P. Mikausk, J. Solmann Velēnkr.,	Brīņķu muiža (Brinkenhof), "-", Jaunrauna (Ronneburg Neuhof), Jumurda (jummerdehn), Ieriķi (Ramotzky), "-", "-", Kosa (Kosenhof), Jaunskujene (Neu Schujen), Kļavkalns (Klawckaln), Unguri (Orellen), Daibe (Daiben), Launkalns (Horstenhof), "-", "-", "-", Lenči (Lenchhof), Striķi (Strickenhof), Lielstraupe (Gr. Straupen), "-", Liepas muiža (Lindenhof), "-", Skangaļi (Skangell), Jurgu muiža (Jurgenhof), Lizums (Lysohn), Mārsnēne (Marzenhof), "-", Starti (Stürzenhof), Mazstraupe (Kl. Roop), "-", "-", Ogres muiža (Ogershof), Priekuļi (Freudenberg), Jāga muiža (Johannenhof), Priekuļi (Freudenberg), "-", Auciems (Autzeem), Rāmuļi (Rammelshof), Ranka (Ramkau), Rauna (Schl. Ronneburg), Roze (Lubar),	ip. Graf S. Scheremetjew, "-", ip. ?, ip. A.v. Transehe Erb., ip. Malwine Trey, "-", "-", ip. ?, ip. ?, ip. ?, ip. E. Bar. Dūsterlode Erb., krodz. T. Grünberg ip. K.v. Sengbuch, "-", "-", "-", ip. ?, ip. ?, ip. ?, "-", ip. Ch.v. Wulf, "-", ip. W.v. Knieriem, ip. ?, Ip. N.Bar. Wulffs Erb., Valsts muiža, "-", "-", ip. Olga Bar. Meyendorf, "-", "-", ip. A.v. Pander, ip. ?, ip. ?, ip. ?, "-", ip. ?, ip. L. Bar. Meyendorff Erb., ip. ?, ip. Beckersche Erb.,	krodz. P. Berggren krodz. J. Siwtin krodz. J. Grundul, J. Lepin krodz.: J. Karkling, F. Gorre, M. nom. F. Skuja nom. C. Meijacht krodz.: A. Berse, M. Latz, D. krodz. Kirschtein krodz. J. Rogul krodz. P. Dock krodz. T. Grünberg krodz. Grünblatt krodz. J. Kaudsit krodz. S. Andrewitsch krodz.: J. Prus, P. Ulpe krodz.: J. Kres, J. Lauz krodz. K. Petrow krodz. P. Aide krodz.: J. Salakmentin, G. krodz. P. Aboling krodz. M. Rozen nom. J. Rudsit krodz. J. Philipson krodz.: P. Jaunsem, Anna Kungs, krodz. J. Alting krodz. J. Paukul nom. J. Leitis (zirgu pasta stacija) krodz. J. Dawidson krodz. J. Luksting krodz. P. Peterson krodz.: J. Aboling, M. Latz, J. krodz.: J. Paegle, J. Wigant krodz. C. Junge krodz. G. Schultz krodz. O. Behrsing krodz.: M. Behrsing, D. Eck, P. krodz.: A. Kakoste, J. Neuland, krodz.: J. Aboling, A. Kleinberg, krodz. D. Melgail
---	--	---	---

Tuteņkr.,	Lisa (Lissenhof),	ip. H. Ohsolkal	
Rozulas p.			
Pautiņkr.,	Rozbeķi (Rosenbeck),	ip. ?,	krodz. M. Predit
Kr.,	"	"	krodz. F. Tilk
Sēmūķšu p.			
Anšķina kr.,	Sēmūķši (Sernus),	ip. Bar. M.v. Krüdener,	krodz. O. Sorin
Kalējkalna kr.,	"	"	krodz. J. Paegle
Muižas kr.,	"	"	krodz. Kursemneek
Uskankr.,	"	"	krodz. J. Kems
Sviesta kr.,	Bānūži (Kudling),	ip. ?,	krodz. J. Kopping
2 Kr.,	"	"	krodz.: W. Lorenz, J. Ohsoling
Skujenes p.			
Kr.,	Skujene (Schl. Schujen),	ip. A.v. Helmersen,	krodz. J. Freiman
Baznīckr.,	"	ip. J. Komet	
Briežu kr.,	Brieži (Hirschenheide),	ip. Amalie v. Hirschheidt,	nom. J. Bretsch
Muižas kr.,	Kaive (Kaijenhof),	"	nom. P. Wezkalnin
Taurupes kr.,	"	"	nom. J. Sarring
Stalbes p.			
Vecais kr.,	Stalbe (Stalben),	ip. ?,	krodz. J. Karkling
Tauresnes p.			
5 Kr.,	Lode (Lohdenhof),	ip. ?,	krodz.: A. Brangul, M. Kruse, J.
Martinson, R. Murneek, J. Klawing			
Kr.,	Nēķens (Nötkenshof),	ip. ?,	krodz. D. Lasdin
Vaives p.			
Vaives-Kaķu kr.,	Veimaņi (Weisenstein),	ip. ?	
Vecpiebalgas p.			
Sila kr.,	Vecpiebalga (Alt Pebalg),	ip. ?,	krodz. J. Breicksch
Stinužu kr.,	"	"	krodz. J. Dindon
5 Kr.,	"	"	krodz.: R. Goba, A. Prus, P. Musin,
A. Skalbe, P. Wetzkalning			
Dzimavu kr.,	Leimaņi (Nervensberg),	ip. P. Wacholder,	krodz. J. Freiman
2 Kr.,	"	"	krodz.: Pauline Freiman, K. Perper
Veļķu p.			
Kalna kr.,	Veļķi (Hochenbergen),	ip. ?,	krodz. Pidrik Schanzberg
Kr.,	"	"	krodz. S. Pawulit
Ķikutu kr.,	Veļķi (Welkenhof),	ip. C. Koch,	krodz. Diemant
Kr.,	"	"	krodz. Marie Sakne
Kr.,	Grotuži (Grothusenhof),	ip. R. v. Scheinvogels Erb.,	krodz. P. Kamper
Veselavas p.			
Bērzu kr.,	Veselauska (Wesselshof),	ip. B. Bar. Campenhausen,	nom. J. Kresling (zirgu pasta
stacija)			
Veselavas p.			
Pakulkr.,	Veselauska (Wesselshof),	ip. Bar. Campenhausen,	krodz. Schulen
Rabakkr.,	"	"	krodz. J. Silwar
Rāceņkr.,	"	"	nom. P. Melbard
2 Kr.,	"	"	krodz.: D. Auning, Aping
Rīgas apriņķis			
Rīgas pilsētas robežās un Rīgas jūrmalā			
Muižas kr.,	Annasmuiža (Annenhof),	ip. Frau L. v. Transehe-Rosneck,	
Rezgalkr.,	"	"	krodz. Jahnis Peterson
4 Kr.,	Dreilīpi (Dreilingsbuch),	ip. ?,	krodz.: J. Amatneek, P. Jaunohsol,
J. Kalning, Minna Skrasting			
4 Kr.,	Milgrāvis (Mühlgraben),	ip. ?,	krodz.: Trine Gademann, J.
Kauling, M. Kauling, K. Klein.			
Kr.,	Lielā muiža (Essenhof),	ip. ?,	krodz. J. Hermann
2 Kr.,	Vējaķu zala (Vegesacksholm),	ip. ?,	krodz.: M. Pahpe, Marie Zelinsky
Ergļu kr.,	Volemmuiža (Wohlershof),	ip. Elisabeth Thalheim,	nom. J. Kondrus
2 Kr.,	"	"	krodz.: F. Timm, M. Wiksne
Kr.,	Kleistu muiža (Kleistenhof),	ip. E.v. Schultz,	krodz. K. Dsirjahn
Kr.,	Valtenberga (Salishof),	ip. ?,	krodz. J. Albert
Pura kr.,	"	"	
Dzeltenais kr.,	"	"	
Muižas kr.,	Bolderāja (Bolderaa),	ip. E. Tiller	
Kr.,	"	ip. ?,	krodz. M. Tiller
Kr.,	Bulduri (Bilderlingshof),	ip. ?,	krodz. M. Duschel
Kr.,	Dubulti (Dubbeln),	ip. ?,	krodz. Kaspar Ertak

Kr.,	Ķemeri (Kemmern),	īp. ?,	krodz. H.H. Feldmann
Kr.,	Majori (Majorenhof),	īp. ?,	krodz. Elisabeth Tomann
Ādažu p.			
pļavas kr.,	Ādažu muiža (Neuermühlen),	īp. B. Bar. Campenhausen,	krodz. P. Pikur (zirgu pasta stacija)
Riekulkr.,	"",	"",	krodz. M. Drehsing
Zušu kr.,	"",	"",	Krodz. J. Leeping
Kr.,	"",	"",	krodz. J. Stabulneek
2 Kr.,	Alderi (Hollershof),	īp. J. Daugull Erb.,	krodz.: J. Lukas, W. Hiob
Baložkr.,	Baložmuiža (Bonaventura),	īp. v. Wulf-Ronneburg (kājnīeku ziņnesis, "Estafete")	
7 Kr.,	Bukulti (Bellenhof),	īp. ?,	krodz.: J. Behrsin, E. Bergfeld, K.
Behrsing, J. Roman, J. Stahl, Helene Steinberg, J. Wiksne			
Ādažu p.			
Kr.,	Jugla (Jägel),	īp. ?,	krodz. J. Berg
4 Kr.,	Remberģi (Ringenberg),	īp. Graf Manteuffel,	krodz.: J. Ersum, R. Franc, A.
Karkling (zirgu pasta stacija)			
3 Kr.,	Carnikava (Zarnikau),	īp. ?,	krodz.: P. Skrasting, M. Swedre,
J. Tater			
Aizkraukles p.			
Augstkalnu kr.,	Aizkraukle (Ascheraden),	īp. E. Bar. Schultz,	nom. A. Melnais ("Estafete")
Rimaņu kr.,	"",	"",	nom. F. Michelson
2 Kr.,	"",	"",	nom. A. Scharlon
Allažu p.			
Stīverkr.,	Allaži (Allasch),	īp. O.v. Blankenburg,	krodz. J. Meier
7 Kr.,	"",	krodz.: J. Rammat, J. Osche, A. Kauffeldt, E. Wilhelmson, E. Grünberg, M.	
Jacobson, J. Kalning			
Babītes p.			
Griezis kr.,	Beberbeķi (Bebberbeck),	īp. Rīgas pilsēta,	krodz. J. Kwees
Kalniņa kr.,	"",	"",	krodz. J. Tilting
Pūpes kr.,	"",	"",	krodz. J. Kalning
Annas kr.,	Piņķi (Pinkenhof),	"",	krodz. Kakkar
Ķempu kr.,	"",	"",	krodz. J. Wilzing
Nikolaja kr.,	"",	"",	krodz. J. Schmidt
Varkaļu kr.,	"",	"",	krodz. E. Musch
Kr.,	"",	"",	krodz. Labrenz Plugge
Amolkr.,	Švarcenieki (Schwarzeckshof),	īp. G. Prozell,	krodz. Reksting
Baldones p.			
Baznīckr.,	Baldone (Baldohn),	Valsts muiža,	krodz. J. Lohte
Bemasta kr.,	"",	"",	"
Buļļu kr.,	"",	"",	krodz. J. Lauzin
Jaunais kr.,	"",	"",	krodz. J. Balk
Kalēju kr.,	"",	"",	krodz. J. Ernest
Ķimeņu kr.,	"",	"",	krodz. M. Kuhlīt
Klopu kr.,	"",	"",	krodz. J. Stuberowsky
Meža kr.,	"",	"",	krodz. J. Weber
Misas kr.,	"",	"",	krodz. M. Zelm
Sīla kr.,	"",	"",	
Šķēpiņkr.,	"",	"",	
Šveņķa kr.,	"",	"",	
Balkas kr.,	Mercendarbe (Merzendorf),	īp. A. Bar. Lieven,	krodz. P. Melder
Drukas kr.,	"",	"",	krodz. W. Ohsoling
2 Kr.,	"",	"",	
Bebru p.			
Muižas kr.,	Vecbebri (Alt Bewershof),	īp. Bar. F. Meyendorf,	nom. B. Hermann (zirgu pasta
stacija)	"",	"",	
2 Kr.,	"",	"",	krodz.: M. Feier, K. Schütz
4 Kr.,	Jaunbebri (Neu Beweshof),	īp. Baronin v. Tiesenhausen,	krodz.: R. Dikmann, Wilhelmine
Lutz, A. Prede, J. Rengardt			
Bīriņu p.			
Zutiņu kr.,	Bīriņi (Koltzen),	īp. A. v. Pistohlkors,	krodz. J. Krasting
Āķu kr.,	"",	"",	krodz. K. Jordan
Saulītes kr.,	"",	"",	krodz. J. Karau
3 Kr.,	"",	"",	krodz.: J. Melbart, J. Milion, K.
Ramming			
2 Kr.,	Eikaži (Eikasch),	īp. ?,	krodz.: J. Krasting, A. Rumpeter
Jērķules kr.,	Jērķule (Jerkull),	Valsts muiža,	krodz. Busch (zirgu pasta stacija)
Kr.,	"",	"",	nom. K. Kasan
Birzgales p.			

5 Kr., Daugmales p.	Lindes Birzgale (Linden-Birsgallen),	ip. P. Bar. Hahn	
Ezerkr., 2 Kr., Kr.,	Veclive (Dūnhof), "-", Bramberģe (Brambergshof),	ip. F. Gericke "-", Valsts muiža	
Doles p. 3 Kr., Libert	Dole (Dahlen),	ip. ?,	krodz.: A. Drawing, J. Grund, J.
3 Kr., Bilken, M. Weisemann	Berzemente (Bersemünde),	ip. ?,	krodz.: Katharine Volkmann, P.
6 Kr., K. Atkewitsch, J. Esergail, H. Heidemann, J. Rengid, A. Strauting	Pulkartne (Pulkarn),	ip. ?,	krodz.: Katharina Antuschewska,
Dreiliņu p. Sila kr., 3 Kr.,	Gaiļu muiža (Hahnhof), "-",	ip. ?, "-",	krodz. P. Ilwer krodz.: J. Lennike, A. Peterson,
E. Schultz Ikšķiles p. Muižas kr., Ogres kr., 4 Kr.,	Ikšķile (Uezküll), "-", "-", "-",	ip. Rīgas pilsēta, "-", "-", "-",	krodz. J. Kotzen krodz. J. Böhm krodz.: P. Behrsing, J. Lau, A.
Rabant, J. Stein Dauču kr., Žīpes kr., Veitņkr.,	"-", "-", "-",	ip. Reinbach ip. B. Brese ip. G. Ranke	
Muižas kr., Liču kr., Kr., 5 Kr., Grünert, M. Laping, A. Timmermann	Berkava (Borkowitz), "-", Turkalne (Turkaln), Tīnuži (Lindenberg), "-",	ip. Rīgas pilsēta, "-", "-", ip. E.v. Stein,	nom. J. Kaulin (zirgu pasta stacija) nom. M. Dsenne krodz. J. Lepin krodz.: M. Ansit, M. Strauch, J.
Kr., Inčukalna p. Griķu kr., 2 Kr.,	"-", Inčukalns (Hinzenberg), "-",	ip. Dumpf ip. ?, "-",	krodz. Katharine Benjamin krodz.: Dora Peterson, O. Pelz
Jumpravas p. Muižas kr., 2 Kr., Robeschneck	Lieljumprava (Gr. Jungfernhof), "-",	ip. Catharine Bar. Vietinghoff-Schulz, "-",	krodz. K. Jurson krodz.: M. Warna, A.
Kr., Dzīrmavu kr., Grebžes kr., Daugavas kr., Kalna kr., Prūšu kr., Rājumkr., Vimbu kr., Flamenkr., Kastrānes p. 3 Kr., 3 Kr.,	Jumprava (Jungfernhof), Mazjumprava (Kl. Jungfernhof), "-", "-", "-", "-", "-", "-", "-", Kastrāne (Kastran), Vatrāne (Wattran),	ip. ?, ip. Rīgas pilsēta, "-", "-", "-", "-", "-", "-", ip. ?, ip. ?,	krodz. P. Kwis krodz. A. Aboling krodz. J. Mandelberg krodz. A. Muischneck krodz. W. Peterson krodz. H. Prede krodz. Jenny Reszit krodz. K. Sarring
Apman, M. Peterson Katlakalna p. 5 Kr., Gerum, J. Krusing, E. Reichard, M. Witte	Belle (Bellenhof), Rudzu muiža (Steenholm),	ip. ?, ip. ?,	krodz.: J. Alex, J. Gailit, K. Kampe krodz.: M. Birkenfeldt, M.
2 Kr., Ķeipenes p. 3 Kr., K. Josting (zirgu pasta stacija)	Ķeipene (Kaipen),	ip. W. v. Lōvis af Menar,	krodz.: J. Widemann, L. Fischer krodz.: J. Malerneck, M. Steebrin,
Ķēču p. 4 Kr., Jūrgenson, F. Rader	Ķēči (Fossenberg),	ip. ?,	krodz.: J. Behrsing, M. Kerpe, K.
Kokneses p. Baznīckr., stacija) Stacijas kr., Maskavas kr., 2 Kr., Briežu kr., stacija)	Koknese (Kokenhusen), "-", "-", "-", "-", Pasta muiža (Klauenstein),	ip. O. v. Löwenstem, "-", "-", "-", "-", ip. E.v. Brümmer,	krodz. A. Kalning (zirgu pasta krodz. Eva Tauring krodz. L. Diedrichsen krodz.: P. Wacholder, Wilzing krodz. T. Meschrin (zirgu pasta

.Kalna kr.,	"	"	krodz. J. Zemgal
Lejas kr.,	"	"	krodz. Julie Anderson
Robežkr.,	"	"	
Muižas kr.,	Radalka (Radalken),	ip. O.v. Löwenstem,	krodz. M. Schaturin
Kokneses p.			
4 Kr.,	Atradzene (Atradsen),	ip. ?,	krodz.: J. Grauelp, J. Imann, J.
Plawing, A. Pugalow			
Siļa kr.,	"	ip. J. Dänster (zirgu pasta stacija)	
Tabaķeļu kr.,	"	ip. J. Hermann	
3 Kr.,	Bilstiņi (Bilsteinhof),	ip. ?,	krodz.: J. Lutzit, J. Predit, A. Tetter
Krapes p.			
Lobes kr.,	Krape (Kroppenhof),	ip. N. Bar. Vietinghoff-Scheel,	krodz. J. Dabol
6 Kr.,	"	"	krodz.: J. Grauberg, K. Graf, J.
Siling, O. Schkender, P. Bigg, J. Ulis			
Krimuldas p.			
4 Kr.,	Krimulda (Kremon),	ip. Fürstin Natalie Lieven,	krodz.: A. Fengan, A. Knagge, K.
Leping, A. Neuthal			
Dzimavu kr.,	Engelarte (Engelhardhof),	ip. Frau C. v. Dahl,	nom. K. Baltahbol
Ragasinkr.,	"	"	nom. P. Mauring
Lauberes p.			
Šmīdes kr.,	Laubere (Laubern),	ip. ?	
2 Kr.,	"	"	krodz.: M. Putning, J. Leepe
Lapas kr.,	Ozolmuiža (Absenau),	ip. P. v. Hamenfeldt,	krodz. J. Schmidt (zirgu pasta
stacija)			
Rauga kr.,	"	"	krodz. M. Krastin
Vēša kr.,	"	"	krodz. M. Milson
Kr.,	"	"	krodz. K. Reinbach
Lēdmanes p.			
2 Kr.,	Lēdmane (Ledmanshof),	ip. ?,	krodz.: J. Dombrowsky, J. Sala
3 Kr.,	Lode (Lodenhof),	ip. ?,	krodz.: R. Zelming, J. Kabek, A.
Grīze			
Lēdurgas p.			
3 Kr.,	Lēdurga (Loddiger),	ip. ?,	krodz.: A. Kauping, J. Lutzau, J.
Kruming			
Aijažkr.,	Aijaži (Ayasch),	ip. ?,	krodz. P. Kuple
Kr.,	"	"	krodz. M. Leeze
2 Kr.,	Kridneri (Krüdnershof),	ip. ?,	krodz.: Katharina Tullus, J.
Berkmann			
Lielvārdes p.			
Ūbeļkr.,	Lielvārde (Lennewarden),	ip. A.v. Wulf,	krodz. A. Ernest
Kaibalkr.,	"	"	krodz. A. Krasting
Kāļubedres kr.,	"	"	krodz. M. Paegle
Pusceļa kr.,	"	"	krodz. A. Ligger
Slādankr.,	"	"	krodz. K. Strading
Vāmas kr.,	"	"	krodz. P. Stumbris
Līgatnes p.			
2 Kr.,	Paltmale (Paltemal),	ip. ?,	krodz.: M. Lepping, M. Lide
Madlienas p.			
3 Kr.,	Lielā muiža (Essenhof),	ip. ?,	krodz.: A. Bergner, B. Brezen, A.
Upit			
3 Kr.,	Vērenes muiža (Fehren),	ip. P. v. Hanenfeld	
Kr.,	Zādziena (Saadsen),	ip. ?,	krodz. K. Lemesch
Mālpils p.			
Muižas kr.,	Mālpils (Schl. Lemburg),	ip. A. v. Grote,	krodz. K. Ballod
Zvirgzdu kr.,	"	"	krodz. J. Kanel
Stikanu kr.,	"	"	krodz. Christine Linde
4 Kr.,	"	"	krodz.: Marie Lukin, J. Puring, J.
Putning, J. Timrat			
Zaķu kr.,	Vibroka(Sudden),	ip. Baronin Wolff-Malupen,	krodz. A. Leeze
Kr.,	"	"	
Kr.,	Kniediņi (Kaltenbunn),	ip. ?,	krodz. K. Rudsit
Mangaļu p.			
3 Kr.,	Mangaļi (Magnushof),	ip. ?,	krodz.: F. Selle, D. Terrod, J. Sepp
Mārupes p.			
Kr.,	Bieriņi muiža (Lindenruh),	ip. H. v. Rautenfeld	
Meņģeles p.			
6 Kr.,	Meņģele (Altenwoga),	ip. ?,	krodz.: J. Brenzen, J. Grünberg,
W. Gailit, W. Hubner, J. Kwes, J. Osol			

Mores p.			
2 Kr.,	More (Moritzberg),	īp. ?,	krodz.: P. Lutter, P. Miss
2 Kr.,	Akenstaka (Klingenberg),	īp. ?,	krodz.: J. Lukin, J. Wegmann
Kr.,	Kārtuži (Schöneck),	īp. C. Bar. Bietinghoff-Fernor,	krodz. K. Praul
Kr.,	Mūrmuiža (Muremoise),	īp. ?,	krodz. P. Grünberg
Nitauras p.			
Muižas kr.,	Nitaurē (Nitau),	īp. Graf N. Stenbock-Fernor,	krodz. D. Lutz
6 Kr.,	"",	"",	krodz.: A. Krasting, J. Preede, K.
Sterling, A. Swiker, J. Swibul, J. Zalīt			
2 Kr.,	Lakši (Nachtigall),	īp. ?,	krodz.: N. Ehmke, F. Keller
Ogresgala p.			
3 Kr.,	Sprēstiņa muiža (Pröbstinghof),	īp. ?,	krodz.: J. Böhm, D. Greese, J.
Lassmann			
Olaines p.			
Muižas kr.,	Olaine (Olai),	īp. Rīgas pilsēta,	krodz. N. Alp
5 Kr.,	"",	"",	krodz.: J. Baldau, C. Mebart,
Pauline Baldohn, J. Ewert, M. Schelwin			
Pabažu p.			
Dunduru kr.,	Pabaži (Pabasch),	īp. ?,	krodz. T. Birkan
4 Kr.,	"",	"",	krodz.: J. Ernstein, K. Krause, K.
Rauske, K. Swaigsne			
Plāteres p.			
4 Kr.,	Plātere (Weiszensee),	īp. ?,	krodz.: J. Kröger, J. Musting, J.
Pruli, K. Sacks			
2 Kr.,	Lakstene (Hohenheide),	īp. W.v. Lövis af MenAr,	krodz.: A. Behrsing, J. Klawing
Kr.,	Sila muiža (Heiden),	īp. ?,	krodz. A. Jacobson
Kr.,	Vēriene (Fehren),	īp. ?,	krodz. A. Schiron
Pļaviņu p.			
7 Kr.,	Stukmaņi (Stockmanshof),	Graf. T. Medem,	krodz.: P. Berben, F. Frank, R.
Lickit, E. Schager, P. Swille, R. Wihtol, J. Wilhelm (zirgu pasta stacija)			
Rembates p.			
Ķeguma kr.,	Rembate (Ringmundshof),	īp. H. Berens v. Rautenfeld,	krodz. P. Ballod
4 Kr.,	"",	"",	krodz.: Anna Kröger, K. Peterson,
J. Schmidt, J. Skrole			
Ropažu p.			
Bajārkr.,	Ropaži (Schl. Rodenpois),	īp. J. Bar. Wolff, krodz. M. Stein	
Rusaukr.,	"",	"",	krodz. J. Purring
8 Kr.,	"",	"",	krodz.: F. Emrich, J. Drawing, A.
Drawing, G. Hartmann, Anna Laping, Maker			
Lielais kr.,	Lielkangari (Gr. Kangern),	īp. J. Bar. Wolff,	krodz. Dreewin (zirgu pasta
stacija)			
Boierkr.,	"",	"",	krodz. Luks
Mildas kr.,	"",	"",	krodz. Lukstin
Vāverkr.,	"",	"",	krodz. Purin
4 Kr.,	Enziņi (Henselshof),	Valsts muiža,	krodz.: F. Narkin, P. Dreimann,
F. Grünfeldt, Usar			
Salas p.			
Dzeltenkr.,	Salas muiža (Holmhof),	īp. Rīgas pilsēta,	krodz. A. Steinberg
Liekpū kr.,	"",	"",	krodz. J. Brūwer
Muižas kr.,	"",	"",	krodz. S. Lorenz
Verķelkr.,	"",	"",	krodz. A. Selletz
Salaspils p.			
4 Kr.,	Salaspils (Kirchholm),	īp. Rīgas pilsēta,	krodz.: J. Dumpf, K. Peterson,
Minna Schlak, J. Stein ("Estafette")			
Lazdu kr.,	"",	īp. A. Rohbant	
Meitelkr.,	"",	īp. J. Sloka	
Nolpes kr.,	"",	īp. Melbahrd	
Muižas kr.,	"",	īp. J. Sloka	
Čuibes kr.,	"",	īp. Behrsin	
Sējas p.			
4 Kr.,	Sēja (Zögenhof),	īp. ?,	krodz.: J. Kalning, A. Kruming,
A. Liebert, K. Martinson			
Mujānkr.,	Jaunā muiža (Neuhof),	īp. E. Moritz ("Estafette")	
Sidgundas p.			
Mālu kr.,	Riktēre (Schillingshof),	īp. O. v. Richter,	nom. G. Schmidt
Šiliņa kr.,	"",	"",	nom. M. Jirgenson
Tiles kr.,	"",	"",	nom. M. Zirit
Siguldas p.			

5 Kr., M. Kaspars, J. Linde, J. Sadde (Zirgu pasta stacija)	Siguldas pils (Schl. Segewold),	ip. Furstin O. Kropotkin,	krodz.: P. Aboling, K. Grünberg,
Starpas kr., Kr., Kr., Skrīveru p.	Lorupe (Kronenberg), "-", Judazi (Judasch),	ip. A. de Bovet "-", ip. ?,	krodz. C. Lesding krodz. K. Behrsing
3 Kr., Letzinskaja Kr., Kr., Skultes p.	Skrīveri (Römershof), Viņķe[muiža] (Winkelmanshof), Valteri (Waltershof),	ip. M.v. Siever, ip. ?, ip. J. Strauss Erb.,	krodz.: J. Lidack, H. Univer, A. krodz. A. Teufer krodz. F. Timm
Lielais kr., 5 Kr., Kruming, F. Kuplais, J. Miller, P. Nitzmann	Skulte (Adiamūnde), "-",	ip. ? "-",	krodz.: Minna Greeve, P.
Slokas p. 2 Kr., Stopiņu p.	Pavasara muiža (Pawassam),	ip. ?,	krodz.: W. Aistraut, J. Pawul
Blusu kr., Plunča kr., 2 Kr., Muižas kr., Desu kr., Vēja kr., Suntažu p.	Ulbroka (Stubensee), "-", "-", Kurtu muiža (Kurtenhof), "-", "-", Suntaži (Suntzel),	ip. Dr. J. Buhse, "-", "-", ip. Rīgas pilsēta, F. Schmidt ("Estafette") "-", "-", ip. ?,	krodz. W. Brink krodz. K. Melle krodz. Rechtsprecher, P. Schmidt krodz. J. Kippe krodz.: M. Ballod, J. Gerum, A.
7 Kr., Grünberg, B. Hinze, M. Kumuschka, Marie Puring, M. Witte	Suntaži (Suntzel),	ip. ?,	krodz.: M. Ballod, J. Gerum, A.
Taurupes p. Liču kr., 2 Kr., Apses kr., Kr., Tomes p.	Taurupe (Tauup), "-", Aderkaši (Fistehlen), "-",	ip. E.v. Transehe, "-", ip. J.v. Löwis af Menar, ip. Lutz	krodz. A. Banderski krodz.: A. Kalning, Wiksne krodz. Ungur
Āžu kr., 3 Kr., Turaidas p.	Tomes muiža (Thomsdorf), "-", Turaidas pils (Schl. Treyden),	Valsts muiža, "-",	nom. A. Spundin
Daniela kr., Šveicerkr., Kr., Turaidas p.	"-", "-", "-",	ip. B. Bar. Campenhausen, "-", "-",	nom. G. Kurn nom. L. Peterson nom. P. Jäger
Braslas kr., stacija)	Inciems (Inzeem),	ip. Bar. Tiesenhausen,	krodz. W. Luhs (Zirgu pasta
Krimneru kr., Vēja kr., Kr., Vidrižu p.	"-", "-", "-",	"-", "-", "-",	krodz. M. Bersing krodz. A. Luhs krodz. K. Wassil
Lejas kr., Muižas kr., Vildogas p.	Īgate (Idsel), "-",	ip. A.v. Pistol Kors, "-",	krodz. F. Rungain krodz. M. Bremann
Kr., Kr., Zaubes p.	Nummiži (Nummis), Rama (Rammenhof),	ip. Graf E. Dunten, ip. ?,	krodz. K. Berg krodz. Christine Kalning
Griķu kr., Auzu kr., 3 Kr., J. Zelm	Jaunpils (Jürgenburg), "-", "-",	ip. ?, "-", "-",	krodz. K. Osche krodz. J. Peterson krodz.: M. Schlope, A. Tschander,
Kr., 5 Kr., Oming, A. Pelln, A. Upit	Bērzu muiža (Bershof), Slīpe (Schliepenhof),	ip. A.v. Seck, ip. ?,	krodz. E. Schütz krodz.: M. Michailow, J. Abol, K.
Madonas apriņķis Adulienes pagasts			
Kr., 4 Kr., J. Treiz, K. Wihtol	Vecaduliena (Alt Adlehn), Jaunaduliena (Neu Adlehn),	ip. ?, ip. ?,	krodz. D. Strading krodz.: J. Behrsing, P. Predekahn,
Beļavas p. Muižas kr., Kr., Bērzaunes p.	Beļava (Kortenhof), Nagliena (Wassilissa),	ip. A. Graf Berg ip. ?,	krodz. P. Snoting

Baznickr., Ozolkr., Kr., Kr., Cēsvaines p. Krastra kr., 2 Kr., Dzelzavas p. Abrās kr., Padomkr., Liedes kr., Helensteinkr., Galgauskas p. Veisa kr., Muižas kr., Grašu p. 3 Kr., Supan Kr., Grostonas p. 3 Kr., Zerlau 2 Kr., Kr., Iršu p. Muižas kr., Jaungulbenes p. 9 Kr., Augstkaln, A. Lantzmān, J. Neuland, Marie Ohsoling, F. Poische, A. Rosenberg, R. Graf Kalsnavas p. Cūkas kr., 2 Kr., Kaminsky Jaunais kr., 2 Kr., Swirgsding Kārdzabas p. Usiņkr., Kraukļu p. 3 Kr., Kusas p. Kusas kr., Kr., Lazdonas p. Baznickr., Smeceres kr., Stūra kr., Paegļu kr., 2 Kr., Kr., Ļaudonas p. Skutlāna kr., Kr., Ļaudonas p. Baznickr., Ancītkr., Tilta kr., Kalverkr., Lapu kr., Lindenberga kr., Mūmiekk., Liepkalnes p. 4 Kr., Schwechheimer Kr., Liezeres p. Muižas kr.,	Bērzaune (Bersohn Schl.), "-", Ozolmuiža (Oselshof), Vāverkalns (Quellenhof), Cesvaine (Seswegen), Aizkuja (Aiskuje), Dzelzava (Selsau), "-", "-", "-", Galgauska (Golgowsky), "-", Graši (Alt Geisterhof), Kārkli (Neu Geisterhof), Grostona (Grosdohn), Zārdkalna (Sarenhof), Zelgauska (Selgowsky), Iršu muiža (Hirschenhof), Jaungulbene (Neu Schwanenburg), Veckalsnava (Alt Kalzenau), "-", Jaunkalsnava (Neu Kalzenau), "-", Kārdzaba (Kerstenbehm), Kraukļi (Gravendahl), Kusa (Kussen), "-", Lazdona (Lasdohn), "-", "-", "-", "-", "-", Kujmuiža (Kujen), Ļaudona (Schl. Laudohn), "-", Ļaudona (Laudohn), "-", "-", "-", "-", "-", "-", Ozoli (Ohselshof), Lanstupe (Lamsdorfhof), Liezere (Lösem),	ip. E.v. Berens, "-", ip. ?, ip. ?, ip. ?, ip. ?, ip. C.v. Transehe-Roseneck, "-", "-", "-", ip. E. Bar. Mengden-Altenwoga, "-", ip. ?, ip. ?, Valsts muiža, ip. ?, ip. Helene Bar. Schoultz-Ascheraden Valsts muiža, ip. P.v. Transehe-Roseneck, ip. ?, "-", ip. H.v. Kahlen, "-", Valsts muiža, ip. ?, ip. P. Wilzin, "-", ip. ?, "-", "-", "-", "-", "-", ip. H. Ruschmann, "-", ip. H. Ruschmann, "-", "-", "-", "-", "-", "-", ip. A.v. Transehe, ip. Dsenit ip. A. Bar. Schultz-Ascheraden,	krodz. G. Hanschmann krodz. Made Roschekaln krodz. K. Pawasar krodz. J. Wilde krodz. A. Barschewsky krodz.: J. Stiprais, Medne M. krodz. P. Lappe krodz. V. Mitzpap krodz. K. Veber krodz. J. Elste krodz. Sommer krodz.: P. Dawid, J. Strasding, J. krodz. Ede Banus krodz.: A. Dsene, P. Wihtol, krodz.: J. Maddison, K. Ernits krodz. Emilie Drescher krodz.: R. Adler, E. Akmentin, J. krodz. A. Jurjan krodz. G. Rathfelder, K. krodz. P. Klawing krodz. E. Schablowsky, J. krodz. A. Barschewsky krodz.: J. Medne, J. Misin, J. Rutke krodz. J. Bundul krodz. Emilie Buldul krodz. O. Lihzen krodz. A. Grahwit krodz. K. Lewrenz krodz. J. Predneek krodz.: Ede Udre, Zihrl P. krodz. J. Ballod krodz. J. Behrsing krodz. A. Brusel nom. Drescher nom. Grusing nom. J. Lahz nom. A. Liewenthal nom. Salling nom. J. Schmidt nom. P. Swaigsne krodz.: A. Dsenit, G. krodz. P. Mednis
--	---	---	--

Kr.,	"-	"-	krodz. K. Schanzeberg
Litenes p.			
Kr.,	Litene (Letin),	ip. ?	krodz. K. Anderson
Lubānes p.			
Baltais kr.,	Lubāna (Lubahn),	ip. R. Bar. Wolff,	krodz. P. Augstkaln
Lubānas kr.,	"-	"-	krodz. F. Drescher
Lakstiņkr.,	"-	"-	krodz. R. Rutmann
Ošupes kr.,	"-	"-	krodz. O. Jente
Svidzēnukr.,	"-	"-	krodz. A. Anton
Lubējas p.			
Salnās kr.,	Lubeja (Lubey),	ip. Ch. Goethgens,	krodz. A. Bulder
Kr.,	"-	"-	
Dambja kr.,	Lidere (Lödem),	ip. F. Wulfgrand	
Mārcienas p.			
4 Kr.,	Mārciena (Martzen),	ip. ?	krodz.: J. Grawing, J. Oschin, R.
Wolfram, J. Zclaw			
Mēdzulas p.			
Stienužu kr.,	Mēdzula (Messelau),	ip. ?	krodz. P. Ballod
2 Kr.,	"-	"-	krodz.: A. Sniker, A. Sabul
3 Kr.,	Ogrīpi (Ogershof),	ip. ?	krodz.: M. Kleinmann, J. Prawais,
J. Purgail			
2 Kr.,	Grava (Kohhausen),	ip. ?	krodz.: A. Sallit, J. Sniker
Kr.,	Gustavkalns (Gustavsberg),	ip. ?	krodz. F. Nagel
Meirānu p.			
2 Kr.,	Meirāni (Meiran),	ip. H. Bar. Wolff,	krodz.: J. Ehrglis, O. Rochka
Mētrienas p.			
3 Kr.,	Odziena (Odsen),	ip. ?	krodz.: A. Dreimann, A.
Swaigsne, W. Awen			
Odzianas p.			
3 Kr.,	Odziena (Odensee),	ip. ?	krodz.: F. Echhard, Ewa Puring,
J. Lepin			
Kr.,	Bēzmuiža (Bersehof),	ip. ?	krodz. A. Simis
Oļu p.			
Kr.,	Oļi (Ohlenhof),	ip. P.v. Transehe-Roseneck,	krodz. V. Lansche
Lapu kr.,	Apeltiene (Appeltheen),	ip. A.v. Kreusch,	krodz. J. Medne
Patkules p.			
Kr.,	Patkule (Gilsen),	ip. A.v. Wulf,	krodz. H. Kuschke (Zirgu pasta
stac.)			
Vizuļu kr.,	"-	ip. J. Kalning	
Graudu kr.,	"-	ip. J. Lutz	
Kalna kr.,	Bikseris (Libbien),	ip. G.V. Magnus,	krodz. J. Bebre
Lejas kr.,	"-	"-	krodz. J. Karkling
2 Kr.,	"-	"-	krodz.: J. Sakowsky, J. Kaus
Praulienas p.			
Baznīckr.,	Prauliena (Praulen),	ip. G.v. Helmersen,	krodz. P. Jaunohsol (Zirgu pasta
stac.)			
Stabu kr.,	"-	"-	krodz. J. Sankewitsch (1905. g.
ieroču (darbn.)			
Kr.,	"-	"-	krodz. P. Warsberg
Saikavas p.			
3 Kr.,	Saikava (Friedrichswalde),	ip. A. Bar. Wolff,	krodz.: P. Kreuz, A. Kresling, J.
Silabreed			
Sarkaņu p.			
Slāpes kr.,	Sarkanmuiža (Heydenfeldt),	ip. J. Lohse (Zirgu pasta stac.)	
Tūļu kr.,	"-	ip. A. Sturme	
Sausnejas p.			
Kr.,	Veseta (Wesselshof),	ip. ?	krodz. J. Kresling
Sāvienas p.			
Lapu kr.,	Sāviena (Sawensee),	ip. R.v. Helmerssen,	krodz. Dorkewitsch
Gislu kr.,	"-	"-	krodz. Julie Janson
Rusuļkr.,	"-	"-	krodz. J. Lapping
Jūkas kr.,	"-	"-	krodz. M. Purring
Stāmerienes p.			
Punka kr.,	Stāmeriene (Stomersee),	ip. ?	krodz. E. Anderson
2 Kr.,	"-	"-	krodz.: J. Schiron, A. Stutzka
Tirzas p.			
3 Kr.,	Tirza (Tirsen),	ip. ?	krodz.: J. Barschewsky, O. Upit,
J. Dreimann			

Kancānkr., Vecgulbenes p. 5 Kr., J. Paiken, P. Landsmann, Matteus 2 Kr., Vējavas p. 2 Kr., Vestienas p. Kr., stacija) 3 Kr., Meschak Kr., Kr., 3 Kr., G. Witoling Kr., Viesienas p. Pūpes kr., Kalves kr., 2 Kr., Vietalvas p. Kr., stac.) Kr., Kr., Kr., Kr., Kr., Virānes p. 3 Kr., Wihtol	Troškas (Charlottenhain), Vecgulbene (Schwanenburg), Blome (Blumenhof), Vēja (Fehgen), Vestiena (Festen), "-", "-", "-", Tolka (Tolkenhof), Devēna (Dewen), Viesiena (Fehsen), "-", Lautere (Lautersee), Vietalva (Feheln), "-", "-", "-", "-", "-", Silamuiža (Heidenhof), Bučauska (Butzkowsky),	ip. C. Bar. Tiiesenhausen, ip. ?, ip. ?, ip. Scharlotte Deenne, ip. Generalin v. Brümmer, "-", ip. F. Jäger ip. H. Puring ip. ?, ip. ?, ip. Rutkowsky Erb., "-", ip. ?, ip. W. Bar. v.d. Pahlen, "-", ip. J. Rathfelder ip. F. Lutz ip. Sallin ip. ?, ip. ?,	krodz. O. Upit krodz.: K. Anderson, R. Wannag, krodz.: J. Ohsoling, J. Leit nom. Ratfelder, J. Tuttur krodz. J. Barasching, (Zirgu pasta krodz.: J. Janson, O. Klawing, W. krodz.: J. Schumann, J. Klawing, krodz. J. Apkaln nom. A. Lieventhal nom. J. Kalning krodz.: P. Putning, J. Leit krodz. J. Wesmann (Zirgu pasta krodz. J. Esering krodz. A. Mandelbaum krodz.: J. Ausing, P. Tupin, P.
Valkas apriņķis Alsviķa p. Muižas jr., Dzeņu kr., Ķemerkr., 3 Kr., K. Gaugus 4 Kr., Sila kr., Alūksnes p. Pils kr., stac.) Baznīckr., Annas p. Kr., 2 Kr., Bejas p. Muižas kr., Grundes kr., Lejas kr., Matīsa kr., 2 Kr., Muižas kr., stacija) Taides kr., stac.) Kr., Bilskas p. Muižas kr., stac.) Kr., Kr., Kr., Blomes p.	Alsviķis (Alswig), "-", "-", "-", "-", Nēķens (Noctkenshof), Tūja (Kragenhof), Alūksnes pils (Schl. Marienburg), "-", Vecanna (Alt Annenhof), Jaunanna (Neu Annenhof), Beja (Beyenhof), "-", "-", "-", "-", "-", Vizikums (Wihsikum), Kolbergis (Goldbeck), "-", Bānuzis (Bahnus), Vecbilska (Alt Bilskenhof), Jaunbilska (Neu Bilskenhof), "-", "-",	ip. A. Bar. Wolff, "-", "-", "-", "-", ip. A. Pander, krodz.: A. Kaudsing, P. Sestul, A. Schilinsky, J. Burdan ip. P. Intzekaln (Zirgu pasta stac.) ip. C. Bar. Vietinghoff-Scheel, "-", ip. H.v. Knorring, "-", ip. V. Häckel, "-", "-", "-", "-", "-", ip. Bar. Koskulls Erb., "-", ip. G.v. Behrens, ip. H. Eichenberg ip. M.v. Zur Mühlen, "-", "-",	krodz. C. Ewan krodz. P. Albert krodz. S. Errum krodz.: P. Inzekaln, J. Struping, krodz. E. Lauring (Zirgu pasta krodz. E. Reinhold krodz. K. Dambekaln krodz.: E. Rogenkopf, F. Gulbe krodz. D. Jäger (Zirgu pasta stac.) krodz. J. Lantz krodz. J. Kaus krodz. O. Berkull krodz.: F. Günther, J. Lahzit krodz. F. Günther (Zirgu pasta krodz. Kleinberg (Zirgu pasta krodz. K. Kaus nom. J. Tschakam (Zirgu pasta krodz. E. Justament krodz. D. Salit

Kr.,	Blomi (Blumenhof),	ip. ?	
Kr.,	Iksķīle (Uexkillshof),	ip. E.v. Wulf (Zirgu pasta stac.)	
Garaušu kr.,	"",	ip. T. Lihde	
Cirgaļu p.			
Lielais kr.,	Aumeisteris (Serbigal),	ip. E.v. Wulf,	krodz. W. Liwen (Zirgu pasta
stac.)			
Kr.,	"",	"",	krodz. A. Sahlit
3 Kr.,	"",	ip.: K. Seldin, P. Kalatz, Brasch	
3 Kr.,	Loberģis (Blumberghof),	ip. G.v. Vegesack,	krodz.: J. Kerp, K. Busch, W.
Worbs			
Muižas kr.,	Zaķi (Augustenthal),	ip. E.v. Wulf,	krodz. Sahlit (Zirgu pasta stac.)
2 Kr.,	"",	"",	krodz. J. Laibe
Düres p.			
4 Kr.,	Düre (Duhrenhof),	ip. K.v. Meyer Erb.,	krodz.: Lider, Bindsche, F.
Grahwe, Sophie Müller			
Ergemes p.			
Blusu kr.,	Ergeme (Schl. Ermes),	ip. J. Treu,	krodz. M. Kirschbaum
2 Kr.,	"",	"",	krodz.: D. Schakam, J. Müller
Kr.,	Turna (Turneshof),	ip. ?,	krodz. J. Klesmit
Kr.,	Brenti (Kokenberg),	ip. ?,	krodz. H. Teichmann
Kr.,	Kuseni (Kussen),	ip. ?,	krodz. R. Wulfram
2 Kr.,	Viganti (Wiegandshof),	ip. ?,	krodz.: O. Pelekais, K. Wihtol
Eveles p.			
2 Kr.,	Evele (Alt Wohlfart),	ip. C.v. Hohenbach,	krodz.: J. Brandt, K. Braksch
(Zirgu pasta stac.)			
Žagatkr.,	Ķempi (Kempen),	ip. O.v. Kobylinsky,	krodz. P. Kruhmin
Kr.,	Ķemere (Kemmerhof),	ip. ?,	krodz. J. Kaķis
Gaujienas p.			
Baznīckr.,	Gaujienas pils (Schl. Adsel),	ip. Ch.v. Wulf,	krodz. J. Meyer
Dzīmvakr.,	"",	"",	krodz. A. Esche
Lielais kr.,	"",	"",	krodz. S. Zaune
Lejas kr.,	"",	"",	krodz. F. Peterson
Virešu kr.,	"",	"",	krodz. D. Kaulin
Vidagu kr.,	"",	"",	krodz. J. Silling
Muižas kr.,	Sikšņi (Voucluse),	ip. Graf F. Berg,	krodz. Anna Reichold
Dzīmvav kr.,	"",	"",	krodz. J. Kamsch
Grundzāles p.			
Kr.,	Grundzāle (Grundsahl),	ip. ?,	krodz. J. Kerik
Ilzenes p.			
Muižas kr.,	Ilzene (Ilsen),	ip. E.Bar. Campenhausen,	krodz. J. Auseklis
2 Kr.,	Ādami (Schwarzenbeckshof),	ip. ?,	krodz.: Reksting, M. Braksch
Jaunlaicenes p.			
Jaunais kr.,	Jaunlaicene (Neu Laitzen),	ip. R. Bar. Wolff,	krodz. J. Kungsepp (Zirgu pasta
stac.)			
Lūšu kr.,	"",	"",	krodz. A. Penke
2 Kr.,	"",	"",	krodz.: P. Strasding, J. Rodat
Ropekalna kr.,	"",	ip. D. Swirbul	
Kr.,	Kalnamiža (Kalnemoise),	ip. ?,	krodz. O. Adelof
Jaunrozes p.			
Kr.,	Jaunroze (Neu Rosen),	ip. C.C. Weiding (Zirgu pasta stac.)	
Inču kr.,	"",	ip. Paeglis	
2 Kr.,	Ape (Hoppenhof),	ip. ?,	krodz.: J. Felder, J. Woss
Jērcenu p.			
Muižas kr.,	Jaunjērceni (Wohlfahrtslinde),	ip. P. Bar. Krüdener,	krodz. H. Ahboling
2 Kr.,	"",	"",	krodz.: J. Tauring, J. Wolks
Kr.,	Ķeizi (Keysen),	ip. ?m	krodz. G. Ohsoling
Alncempju p.			
Kapu kr.,	Kalniena (Kalnemoise),	ip. G. Bar. Wolff,	krodz. P. Pinks
Kr.,	"",	"",	krodz. O. Skudre
3 Kr.,	Zeltiņi (Sellinghof),	ip. ?,	krodz.: P. Rudsit, O. Schulz, E.
Pūring			
Kārķu p.			
Vānu kr.,	Veckārķi (Alt Karkell),	ip. v. Wiecken,	krodz. Adeline Skrasting
Buljāna kr.,	Jaunkārķi (Neu Karkell),	ip. H. Bar. Kruedener,	krodz. J. Dukat (Zirgu pasta stac.)
Muižas kr.,	"",	"",	krodz. J. Zers
Liggas kr.,	"",	"",	krodz. K. Ķeņģis
Kr.,	Krūdneri (Krüdnershof),	ip. ?,	krodz. H. König

Karvas p.			
Muižas kr.,	Karva (Korwenhof),	ip. F. Braunert (Zirgu pasta stac.)	
Dzeņu kr.,	Rēzaka (Rehsack),	ip. A. Bar. Wolf-Alswig	
Celma kr.,	"",	"",	
Sūnekļa kr.,	"",	"",	
Lejasciema p.			
Muižas kr.,	Aguliena (Ropseneck),	ip. ?,	nom. P. Knoch
Prēde kr.,	"",	"",	nom. J. Eidemann
Meņģeļa kr.,	Lejasmuiža (Aahof),	ip. ?,	krodz. J. Kanep
Kr.,	"",	"",	krodz. K. Reichold
Lugažu p.			
4 Kr.,	Lugaži (Schl. Luhde),	ip. D. Bar. Wrangel,	krodz.: N. Rebane, R. Pelzberg,
P. Rosenfeldt, J. Schiff			
4 Kr.,	Liellugaži (Luhde Groszhof),	ip. V.v. Stryk,	krodz.: Sackis, Minna Ripping
4 Kr.,	Pedele (Peddeln),	ip. ?,	krodz.: P. Baumann, A. Bredis,
K. Kiber, A. Luster			
Mālpupes p.			
Muižas kr.,	Mālupe (Malup),	ip. P. Beitag	
Katrinburgas kr.,	"",	ip. P. Jarum	
Kr.,	"",	ip. E. Schaal	
2 Kr.,	Emaņi (Hermanshof),	ip. Bar. C.v. Wolffs Erb.,	krodz.: A. Burg, C. Prikul
Mārkalnes p.			
Marijas kr.,	Lāzberģis (Fianden),	ip. B. Bar. Woff,	krodz. S. Strsding
Mellitkr.,	"",	"",	krodz. K. Janson
Muižas kr.,	"",	"",	
Mēra p.			
Kr.,	Mēria (Mehrhof),	ip. ?,	krodz. W. Kalley
Omuļu p.			
Stāju kr.,	Omuļi (Homeln),	ip. O. v. Anrep,	krodz. T. Timmermann
Palsmanes p.			
Baznickr.,	Palsmane (Palzman),	ip. Pauline v. Baehr,	nom. J. Wihtol (Zirgu pasta stac.)
Dzeņu kr.,	"",	"",	nom. K. Kronberg
Dzimavu kr.,	"",	"",	nom. J. Medne
Muižas kr.,	"",	"",	nom. F. Wahwer
Udrupes kr.,	"",	"",	nom. S. Seiboth
Kr.,	"",	"",	nom. K. Witing
Kr.,	Vizla (Friedrichshof),	ip. ?,	krodz. K. Melgail
Pededzes p.			
Kr.,	Kalna Pededze (Charlottenberg),	ip. C. Bar. Vietinghoff-Scheel,	krodz. Busch (Zirgu pasta stac.)
Plāņu p.			
Kr.,	Plāņi (Planhof),	ip. ?,	krodz. J. Dukau
Rauzas p.			
Kr.,	Rauza (Rausenhof),	ip. ?,	krodz. J. Swirbul
Sinoles p.			
Meņģelkr.,	Sinole (Sinohlen),	ip. ?,	krodz. J. Sablowsky
Kr.,	"",	"",	krodz. D. Zakowsky
Kr.,	Māli (Mahlenhof),	ip. ?,	krodz. M. Swiklis
Smiltenes p.			
Meža kr.,	Smiltene (Smilten),	ip. ?,	krodz. J. Berting
Brušļu kr.,	"",	"",	krodz. J. Rehrsing
4 Kr.,	"",	"",	krodz.: J. Ohsol, E. Paukul, J.
Saring, E. Wichmann			
3 Kr.,	Cērtene (Zehrten),	ip. ?,	krodz.: Marie Lide, M. Lide, J.
Meiris			
Trapenes kr.,	Bormaņi (Treppenhof),	ip. W.v. Wolf,	krodz. W. Schwager
Muižas kr.,	"",	"",	krodz. Emilie Wigert
Melnupes kr.,	"",	"",	krodz. Ohsoling
Trikates p.			
2 Kr.,	Trikate (Trikatn Schl.),	ip. Livländ. Ritterschaft,	krodz. M. Ermann
Kr.,	"",	ip. M. Britz	
Kr.,	Vecvāle (Alt Wahlenhof),	Valsts muiža,	nom. M. Auškap
2 Kr.,	Tieple (Wittkop),	ip. Ev. Torklus,	krodz.: D. Muhmeek, M. Peterson (Zirgu pasta stac.)
Veclaicenes p.			
Paikas kr.,	Veclaicene (Alt Leitzen), ip. A.v. Schwebs,	krodz. P. Masting	
Cīruļkr.,	"",	"",	
Kr.,	Romeškalns (Romeskaln),	ip. J.V. Transehe-Roseneck,	nom. P. Wehse (Zirgu pasta stac.)

Kr.,	Kometa (Schreibershof),	ip. ?,	krodz. J. Dakte
Vijciema p.			
Kr.,	Vijciems (Wiezemhof),	ip. Livländ. Ritterschaft,	krodz. C. Dukau
Zeltiņu p.			
3 Kr.,	Zeltiņi (Seltinghof),	ip. ?,	krodz.: E. Puring, P. Rudsit, O.
Schultz			
Zierneru p.			
Muižas kr.,	Zierneris (Semershof),	ip. O. Grossmann (Zirgu pasta stac.)	
Kr.,	Šlukums (Schluckum),	ip. ?,	krodz. A. Wilzing
Kr.,	Mariņkalns (Marienstein),	ip. ?,	krodz. P. Skulte
Zvārtavas p.			
2 Kr.,	Zvārtava (Adsel-Schwarzhof),	ip. ?,	krodz.: P. Komet, J. Meyer
2 Kr.,	Vasukalns (Waldeck),	ip. ?,	krodz.: N. Filipov, J. Eisler
Kr.,	Lutumuiža (Lutterhof),	ip. ?,	krodz. K. Spalva
Kr.,	Jaunāmuiža (Neuhof),	ip. ?,	krodz. J. Karkling
Valmieras apriņķis			
Ainažu pagasts			
Kr.,	Ainaži (Haynasch),	ip. ?,	krodz. J. Nompik
Alojas p.			
3 Kr.,	Stakenberģi (Eichenanger),	ip. ?,	krodz.: A. Becker, F. Saring, J.
Tambor			
2 Kr.,	Ungurpils (Pirckeln),	ip. ?,	krodz.: M. Teidemann, K.
Lipsberg			
Augstrozes p.			
Kr.,	Augstroze (Schl. Hochrosen),	ip. C.v. Gersdorf,	krodz. K. Dsindsche
Kr.,	Ropas (Ropenhof),	ip. ?,	krodz. N. Gremzmann
Bauņu p.			
Muižas kr.,	Bauņi (Bauenhof),	ip. Av. Günzel,	krodz. K. Kalning (Zirgu pasta stac.)
Notarkr.,	"",	"",	
2 Kr.,	Milīte (Neuhall),	ip. "-",	krodz.: J. Puru, K. Weide
Baznickr.,	"",	ip. J. Ahboliņš	
Kr.,	Pučurga (Galandfeld),	ip. ?,	krodz. J. Wichmann
Braslavas p.			
2 Kr.,	Braslava (Brasslau),	ip. ?,	krodz.: E. Ewers, J. Zahlit
Brenguļu p.			
3 Kr.,	Vecbrenguļi (Alt Wrangelshof),	ip. ?,	krodz.: D. konks, T. Tappan, Bukk
Burtnieku p.			
Briedes kr.,	Burtnieku pils (Schl. Burtneek),	ip. W. v. Schroeder,	krodz. A. Behrsing
2 Kr.,	"",	ip. A. Reeksting	krodz.: R. Krause, M. Birkenfeldt
Garcēnu kr.,	"",	ip. T. Mangul	
Kr.,	"",	ip. F. Binsche (Zirgu pasta stac.)	
Kr.,	Dūre (Durenhof),	ip. Mangul	
2 Kr.,	Eiķins (Heideckenhof),	ip. W.v. Schroeder	
Telastkr.,	Seķi (Seckenhof),	ip. "-"	
Dambja kr.,	Briede (Wredenhof),		
Dauguļu p.			
Beiku kr.,	Dauguļi (Daugeln),	ip. G.v. Gersdorff,	krodz. P. Grünberg
Cālišu kr.,	"",	"",	krodz. D. Sadde
Kr.,	"",	"",	krodz. M. Salit
2 Kr.,	Sprestigi (Spumal),	ip. C. Blessig,	krodz.: K. Dawidson, F. Ohsoling
Baltais kr.,	"",	ip. M. Swirbul	
Kuņu kr.,	"",	ip. S. Banterson	
Dikļu p.			
Kr.,	Dikļi (Dickeln),	ip. ?,	krodz. J. Schmidt
2 Kr.,	Budenbroka (Schujenbpahlen),	ip. ?,	krodz.: J. Rosenthal, T. Kanske
Duntes p.			
Kr.,	Dunte (Ruthem),	ip. J. Stockmann (Zirgu pasta stac.)	
Idus p.			
2 Kr.,	Idus (Idwen),	ip. L.v. Numers, krodz.: J.Ohsol, J. Prikul	
Ipiķu p.			
Kr.,	Ipiķi (Ippik),	ip. ?,	krodz. A. Breiz
Jaunburtnieku p.			
Šeķņu kr.,	Jaunburtnieki (Sternhof),	ip. A.v. Smolin,	krodz. J. Skuje
Dambja kr.,	"",	"",	krodz. J. Snatni
Zemeļkr.,	"",	"",	krodz. P. Stock

Dzīmvav kr., Jaunvāles p.	"-,	"-,	krodz. J. Stermann
Mieģa kr., Muižas kr., Kr., Kauču kr., Muižas kr., Jeru p.	Jaunvāle (Neu Sackenhof), Jaunbrenģuļi (Neu Wrangelshof), "-, "-, "-, "-,	ip. N.v. Transehe, "-, "-, "-, "-,	krodz. N. Eck krodz. J. Purin krodz. M. Tuwvi nom. D. Kreewing krodz. Lise Lappenin
Kr., Oleru kr., Muižas kr., Vilku kr., Kr., Egles kr., Silaudžu kr., Katvaru p.	Jeri (Seyershof), Oleri (Ohlershof), "-, "-, "-, "-, "-,	ip. ?, ip. W. Bar Kruedener, "-, "-, "-, "-, "-,	krodz. P. Feldmann nom. Ohnul (Zirgu pasta stac.) nom. Trumpe nom. Lapsing krodz. P. Paele nom. Dreymann nom. Ussar
Kauču kr., Kalna kr., Mūra kr., Celmu kr., Čubu kr., Kr., Kr., Kauguru p.	Katvari (Kadfer), "-, "-, "-, "-, "-, "-, Tieģaši (Tegasch),	ip. P. Kosak (Zirgu pasta stac.) ip. Libe Kalnin ip. P. Weidemann ip. P. Jacobson ip. P. Kozin ip. H. Rudsit ip. ?,	krodz. M. Rohne
Bērzu kr., Briežu kr., 3 Kr., G. Ratzon Ķieģeļu p.	Kauguri (Kaugershof), "-, "-, "-, Ķieģeļi (Kegeln), ip. ?,	ip. ?, "-, "-, "-, krodz.: Anna Balkis, M. Garklaw, P. Kirschbaum, G. Kullberg, M. Ohsoling, Ch.	krodz. K. Atak krodz. J. Kaugar krodz.: M. Redikson., M. Primanņ,
6 Kr., Schmidt 3 Kr., Kr., Kokmuižas p.	Jaunāmuiža (Neuhof), Virši (Hirschenhof), "-, "-, Brandeļu kr., Kokmuiža (Kokenhof),	ip. K. Preedit, J. Krasting, J. Sinn ip. ? ip. T.v. Schröder, "-, "-, "-, "-, ip. ?, ip. ?	krodz. J. Brasling krodz. E. Ribbel krodz. A. Bredit krodz. M. Brasmann krodz.: A. Norden, J. Subi
Dildes kr., Upītes kr., Kr., 2 Kr., Kr., Ķoņu p.	"-, "-, "-, Dūķeri (Dukershof), Brandelis (Brinkenhof),	ip. ?, ip. ?	krodz. Ewa Wihting krodz.: A. Behrsing, J. Ohsoling
Kr., 2 Kr., Liepupes p.	Ķoņi (Königshof), Diķeri (Puderküll), Liepupe (Pernigel),	ip. ?, ip. ?	krodz.: K. Kalning, J. Ehrenstein
2 Kr., Limbažu p.	Lielezere (Heiligensee),	ip. ?,	krodz. A. Ambrosius
Kr., Lodes p.	Lode (Metzküll),	ip. ?,	krodz.: F. Haak, J. Schwalbe
2 Kr., Mazsalacas p.	Valtenberģi (Salisburg Schl.),	ip. A. Bar. Vietinghoff-Riesch, "-, "-,	krodz. H. Kirchenstein krodz.: G. Lust, T. Menz, G. Ore,
Nuķu dzim. kr., 5 Kr., J. Ore, G. Saprat	"-,	"-,	
Mujāņu p.	Mujāgi (Mujahn),	ip. ?,	krodz.: G. Dreimann, S. Martinson
2 Kr., Nabes p.	Nabe (Nabben),	ip. J.v. Sivers,	krodz.: N. Dwiņgul, M. Leimann
2 Kr., Naukšēnu p.	Naukšēni (Naukschen),	ip. A.v. Grote,	krodz.: P. Preede, M. Petre, A.
5 Kr., Rosenberg, J. Schelting, J. Tomson	Nurmi (Nurmis),	ip. A.v. Freymann,	krodz. J. Adamson krodz. P. Kaktiņg krodz.: K. Kalning, K. Miltiņg
Špiģu kr., Lauvas kr., 2 Kr., Ozolu p.	"-, "-, "-, Ozoli (Lappier),	ip. A. Graf Mellin,	krodz. W. Joscon
Pura kr., Pāles p.	Pāle (Seppkull),	ip. A.v. Samson-Himmelstierna,	krodz. E. Birkenfeld
Kalna kr.,			

Stūra kr.,	"",	"",	krodz. J. Freimann
Damba kr.,	Ārciems (Erkull),	īp. ?,	krodz. R. Anschmidt
2 Kr.,	"",	"",	krodz.: J. Fischmeister, Busch
2 Kr.,	Sucēni (Sutzendorf),	īp. ?,	krodz.: K. Appiens, K. Armit
Kr.,	Drieliņi (Badenhof),	īp. ?,	krodz. F. Gärtner
Kr.,	Astere (Poickem),	īp. ?,	krodz. A. Zelming
Pociema p.			
3 Kr.,	Pociems (Possendorf),	īp. S. Bar. Wolff,	krodz.: J. Brickmann, M.
Drechster, A. Puring			
Puikules p.			
2 Kr.,	Puiķele (Puickeln),	īp. ?,	krodz.: Marie Brede, T. Goldberg
Muižas kr.,	Urga (Orgeshof),	īp. B. Bar. Ceumnem-Lindenstiema	
Rencēnu p.			
Lielais kr.,	Rencēni (Ranzen),	īp. F. Griegsmann,	nom. F. Zihrul ("Estaffete")
Rūjiena 125 kap., Valmiera - 145 kap.)			
Ezerkr.,	"",	"",	nom. A. Müller
Krējumkr.,	"",	"",	nom. G. Brandt
Jaunmuižas kr.,	"",	"",	nom. K. Goba
Cepļu kr.,	"",	"",	nom. J. Purnall
Mūža kr.,	Baloži (Ballod),	īp. Grünreich (Zirgu pasta stac.)	
Kr.,	"",	"",	krodz. A. Grimm
Muižas kr.,	Lizdēni (Lisden),	īp. J. Zibbandt	
2 Kr.,	Dūķeri (Duckem),	īp. ?,	krodz. K. Rosenberg, M. Tresin
Kr.,	Sauļi (Saulhof),	īp. ?,	krodz. Ilse Saring
Rozēnu p.			
Kr.,	Rozēni (Kodiakk),	īp. J. Sturm (Zirgu pasta stac.)	
Graudu kr.,	Limšeni (Limschen),	īp. Wilks	
2 Kr.,	Viķi (Zamau),	īp. T. Schneider, T. Thomson	
Rūjienas p.			
3 Kr.,	Rūjienas Lielāmuiža (Rujen Grosshof),	īp. W.v. AderkAs,	krodz. Seyfert, T. Behrsing
3 Kr.,	Virķēni (Wirken),	īp. ?,	krodz.: J. Melder, S. Senk, F. Berg
Kr.,	Elmete (Helmet),	īp. ?,	krodz. A. Taube
Salacas p.			
2 Kr.,	Salacgrīva (Salismünde),	īp. ?,	krodz.: G. Ewers, Behrsing
10 Kr.,	Vecsalaca (Alt Salis Schl.),	īp. ?,	krodz.: A. Behrsing, L. Fenske,
M. Luke, M. Jacobson, F. Martinson, M. Nakkis, A. Teiozit, J. Prus, K. Rosenstein, M. Schwede			
Sēļu p.			
Kr.,	Sēļi (Schlen),	īp. ?,	krodz. J. Lapsing
Kr.,	Pantene (Panten),	īp. ?,	krodz. P. Ulme
Skaņkalnes p.			
3 Kr.,	Jaunatne (Neu Ottenhof),	īp. ?,	krodz.: W. Anboling, C. Eckmann,
P. Konrad			
2 Kr.,	Skulberģi (Kolberg),	īp. ?,	krodz.: P. Eglit, J. Tschok
Stienas p.			
Kr.,	Stiene (Ulpisch),	īp. J. Gaudin (Zirgu pasta stac.)	
Kr.,	"",	īp. P. Sielit	
Kr.,	"",	īp. Skrasting	
Kr.,	"",	īp. Weidemann	
Svētciema p.			
3 Kr.,	Svētciems (Neu Salis),	īp. R.v. Vegesack,	krodz.: P. Weidemann, M.
Behrsing, F. Strumer			
Lauvas kr.,	"",	īp. J. Kakting	
Kr.,	Annas muiža (Annenhof),	īp. ?,	krodz. W. Jaan (Zirgu pasta stac.)
Termejas p.			
Kalna kr.,	Ēriņi (Heringshof),	īp. E. Armitstaed	
Tūjas p.			
Leišu kr.,	Tūja (Taubenhof),	īp. P. Graf Dunten,	krodz. J. Jürgenson (Zirgu pasta
stac.)			
Kr.,	Metaka (Metackhof),	īp. ?,	krodz. P. Anderson
Kr.,	Krāģi (Kragenhof),	īp. ?,	krodz. P. Intzeckaln
Umurgas p.			
Dzimavu kr.,	Roperbeķi (Roperbeck),	īp. Jacobson (Zirgu pasta stac.)	
Meža kr.,	"",	īp. Kirs	
Vēžu kr.,	"",	īp. Buile	
Kaijas kr.,	"",	īp. v. Kiparski,	krodz. E. Trautmann
Vaidavas p.			
Kr.,	Brieži (Palmhof),	īp. ?,	krodz. J. Martinson

2 Kr., Vainižu p.	Podzeni (Podsem),	ip. ?	krodz.: K. Tombon, S. Senk
2 Kr., Valmieras p.	Vainiži (Wainsel),	ip. ?	krodz.: K. Dsinsche, W. Herzberg
Zelta jēra kr., 8 Kr., Lapping, P. Oppan, I. Sedin, W. Spalwing, T. Tusti, P. Zihrul	Jāņamuiža (Johannishof), Valmiermuiža (Wolmarshof),	ip. Valmieras pilsēta ip. ?	krodz.: M. Emetai, J. Krause, P.
Vecates p.	Vecate (Alt Attenhof),	ip. ?	krodz.: M. Berkmann, I.
4 Kr., Friedberg, A. Odinsky, S. Lein			
Viļķenes p.			
Katrīnes kr., Kr., Ķimse kr., Vilzēnu p.	Viļķēni (Wilkenhof), "-", Rustūži (Rüssel),	ip. Rīgas pilsēta, "-", ip. A. Bar. Mengden,	krodz. Uher krodz. P. Abot nom. Treiber (Zirgu pasta stac.)
Blanku kr., 2 Kr., Vitrupes p.	Vilzēni (Wilsenhof), "-",	ip. Graf. K. Sievers, "-",	nom. Bullin krodz.: G. Alksne, J. Polis
Freitaga kr., Oltes kr., Lāča kr.,	Ķirbiži (Kūrbis), "-", "-",	ip. F.v. Aderkas, "-", krodz. F. Kalning "-",	krodz. M. Grikit krodz. E. Weide

Lauku krogu vārdi, kas atzīmēti Latvijas auto un aerokluba 1931. gadā izdotās Autoceļu kartēs

KURZEME	Krepliņkr. Nogales p. Kalētu kr. Jāņu kr. Valgales p. Valgales kr. Vandzenes p. Kivišķr. Oškr. Ventspils apriņķis Piltenes p. Amelkr. Dobkr. Jaunkr. Silkr. Popes p. Grīzu kr. Nabeļu kr. Puzes p. Tomkr. Ezerkr. Vārves p. Tārgales kr. Zīras p. Speķa kr.	Dzīslas kr. Ilūkstes apriņķis Bebrenes p. Priēžu kr. Kaplavas p. Vārpenes kr. Prodes p. Murovankas kr. Dublena kr. Raudas p. Červankas kr. Jēkabpils apriņķis Elkšņu p. Sila kr. Neretas p. Robežkr. Sila kr. Sēlpils p. Mucas kr. Bērziņkr. Viesītes p. Klauču kr. Sunākstes p. Elkšņu kr. Jelgavas apriņķis Auru p. Kaķu kr. Bēnes p. Kaiju kr. Bērzmuižas p. Eglu kr. Maisu kr. Garozas p. Krepes kr. Tukuma apriņķis Lestenes p. Jāņu kr. Remtes p. Kapu kr. Slampes p. Prūšu kr. Smārdes p. Smārdes kr. Jaunais kr.	Zantes p. Leišu kr. Zebrenes p. Bērzū kr.	VIDZEME Cēsu apriņķis Drabešu pagasts Melturu kr. Dzērbenes p. Krusta kr. Lejas kr. Jaunpiebalgas p. Zelta kr. Launkalnes p. Launkalna kr. Lielstraupes p. Gaujas kr. Mazstraupes p. Pautiņkr. Raiskuma p. Auciema kr. Sērmūķu p. Sviesta kr. Vaives p. Kaķu kr. Vecpiebalgas p. Sila kr. Veļķu kr. Veselavas p. Apses kr. Bērzū kr. Līča kr. Madonas apriņķis Cesvaines p. Krusta kr. Dzelzavas p. Veckrogs Liedes kr. Kalsnavas p. Cūkas kr. Lazdonas p. Smeceres kr. Lubējas p.	Salnas kr. Stāmerienes p. Punka kr. Rīgas apriņķis Ādažu p. Baložkr. Babītes p. Lielais kr. Kalniņkr. Annas kr. Baldones p. Drukas kr. Bernāta kr. Mīsas kr. Bebri p. Blankas kr. Daugmales p. Ezerkr. Dreiliņu p. Sila kr. Inčukalna p. Griķu kr. Lēdurgas p. Aijažu kr. Mālpils p. Stikānu kr. Pabažu p. Dundurkr. Rembates p. Ķeguma kr. Taurupes p. Līča kr. Zaubes p. Auzu kr. Valkas apriņķis Alūksnes p. Sila kr. Putana kr. Gaunienas p. Lejas kr. Līzas kr. Notes kr. Jaunlaicenes p. Lūšu kr.	Jaunais kr. Kalncempju p. Kapu kr. Lejasciema p. Meģeļa kr. Smiltēnes p. Meža kr. Bruslu kr. Valmieras apriņķis Jaunvāles p. Miega kr. Kauguru p. Briežu kr. Ķoņu p. Zirgu pasta kr. Rencēnu p. Mūŗa kr. Stūra kr. Damba kr. Salacas p. Ezerkr. Umurgas p. Kaijas kr. Vitrupes p. Lāča kr. Oltes kr.
ZEMGALE	Bauskas apriņķis Iecavas pagasts Drukas kr., Codes p. Sarkankr. Mežotnes p. Līču kr. Rundāles p. Lūbu kr. Šķībais kr. Kurmenes p. Smārdes kr. Stelpes p. Kāravkr. Svitenes p. Lielais kr. Taurkalnes p.	LATGALE Abrenes apriņķis Balvu p. Sila kr. Daugavpils apriņķis Krustpils p. Druku kr. Sarkanais kr. Livānu p. Jaunais kr. Rēzeknes apriņķis Gaigalavas p. Žaģatas kr.				

THE COUNTRY INNS AND ROADS IN LATVIA

(SUMMARY)

Introduction

In order to get an opinion of the origin of the country inns it is necessary to look back into far antiquity.

Alongside with the development of civilization there multiplied the contacts between people, firstly with each other in the nearest vicinity and later — with those living far off. People's designations appeared: "locals" and "foreigners", the latter could designate enemies as well. It is not for nothing that "hostis" means "a foreigner" as well as "an enemy" in Latvian.

Everything was unknown in a foreign country, it was necessary to be on the alert and to observe signs of security and peaceable disposition already from a far. Little by little the number of travellers increased, among them were ambassadors, envoys, priests, traders, artisans, etc. On the way they searched for lodging and help in the houses of the local inhabitants using their hospitality or applying for force.

In connection with the growth of communication the land rulers had to issue instructions on keeping the roads in order and on arrangement of special "homes for travellers". The archaeologists have found the indications of the first "homes for travellers", the so-called "karavanserai" in Mesopotamia dated 3000 B.C. The ancient Romans made fine roads and homes for travellers: "hospitum", "tavernae", "caupona". The right to arrange and manage them was given by the land or district rulers to their citizens as an advantage or a reward. In order to distinguish homes for travellers the special "peace signs" were attached to them: a green branch, a garland, hoops of zasks or a jug.

Homes for travellers became known in Scandinavian countries and in Northern Germany as "krog", "Kruch", "Krug", but in written works the Latin words "taberna" and "caupona" were also used. The word "krug" in German means "a jug". The amount of information about homes for travellers increased after the 14th century. The map published in 1539 "Carta Marina" showed the winter way on the ice across the Baltic Sea and the German and Baltic shores with the inns situated along that way.

The Origin of Country Inns in Latvia

In the 13th century Germans conquered the territory of the present Latvia. The documents of the archives of Riga Town Hall and Livonic estates of that time written in Latin and lower German contain the information on the buildings of "taverna", "caupona" or "krog". The German Order, Riga Town Hall, the supreme clergy granted the rights to arrange the inns to their vassals and officials. There were no

direct descriptions of the inns in those written sources but they were mentioned in the cases of allotments and controversies. It is clear that in the inns one could buy a drink, most often beer, sometimes a meal was also available. A traveller got there a lodging and in some places he could relay horses for immediate sequel of the journey. The annex of the inn for placing horses and carts was called "stadula".

The texts of the allotment documents are briefly as follows:

On the 18th of January, 1384 Master of the German order W.V. Weimershem granted to V. Pall 1/5 arka of land and a free inn (einen freien Krug) near the Atzell castle and a fishing area near the inn.

On the 21st of December, 1463 Board of the Riga Dom granted a M. Ramm raft crossing over the Gauja and the inn situated there with a fishery near the church of Ku bezele alongside with the land within the indicated boundaries as a reward for his faithful service and donation to the church during the hard times.

It is not definitely known where the oldest inn in Latvia was situated. The oldest written evidence of the inn in Vidzeme is the document dated the 23rd of April, 1262 in which Albert the Bishop of Riga confirmed his reconciliation of the controversy with the citizens of Riga concerning the ruined "publica caupona" near the bridge of Ropazi (Rodenpois), gained with the mediation of an arbitrator. The inns gave an income to their tenants but laid also obligations to manage the land, to guard it and to pay the taxes. One could get a "free" inn connected only with general fief obligations or one had to pay special "inn charge" or to perform some special services.

Main profit of the inns was gained by selling beer, in some places it was brewed on the spot. The brewing of beer was known in Latvia before the German conquest, it was used on week-days as well as on holidays even in connection with religious events, folk songs sang the praise of it. But already in the 14th century the conquerers began to restrict and even to prohibit the locals from brewing beer, however, trying to preserve beer brewing in the estates and inns of the country. The country inns in Latvia were the first secular public buildings, their relatively large premises were used to maintain social and administrative activities in the nearest vicinity. There were also inns for special requirements:

Inns of the rafts

The inns were built near the crossings of the rivers, on the roads, for example, over the Gauja and the Lielupe, etc. so the inn-keepers and in particular

their servants served the rafts and boats. Some of the documents on possession of the inn even defined the highest crossing fee for the traveller.

Inns of the churches

The inns were often built near the churches. Such inns are mentioned in the folk songs. Those inns were useful for pilgrims to gather before and after the public worships, wedding and christening ceremonies, especially during the rains or frosts. Sometimes the wedding parties were also held in the inn. In some places the inns also helped the church to function. The old country churches were small without sacristy. In case there was an inn near the church the priest used its premises to change, to prepare himself for a divine service and to perform his written work.

Inns of the highways

The roads were bad and dangerous and consequently the inns were especially necessary on the highway sides near the large tracts of forests. Various regulations concerning the arrangement of inns were issued covering the distance between them, their equipment, staff, food, horses, etc. Inns of the highway were of great significance in the 17th century when during the "Swedish period" the general post communication was established.

Inns of the Mills

Inns usually were situated near the large water-mills. Landlords or their servants went to the mills to grind grain with their own hands. In autumn or before holidays one had to wait for a long time even twenty-four hours to meet his turn to mill and the inns were mostly convenient for people and for horses. The mill owners also had the right to sell drinks but only in case the nearest inn was not nearer than a in a verst (3500 feet).

Inns — Administrative and Public centres

In Latvia the head of a pagasts twice a year called the landlords meetings on the so-called "pagasts days". The land rulers' envoys came there to collect duties and to judge. When the official part was over a so-called "pagasts party" — a joint feast of the land rulers' envoys and the landlords took place. The peasants were to deliver the certain duties of food and beer in advance and they had to provide feed for envoys' horses and dogs as well as to pay the musicians as dances and plays also took place.

Taking into consideration the scope of the feast it is assumed that people gathered in the inns. The "pagasts days" were held till the 17th century and in some places the inns were used as the residences of

a pagasts administration—for meetings of a pagasts council, for gatherings and court sessions till the middle of the 19th century. Only in 1866 "The Baltic Pagasts Laws" declared the necessity of building the special "pagasts houses" to meet administrative. The estate administration usually appointed one of the local artisans needs or the inn-keeper to work. As a pagasts clerk—a wage worker who performed written work, book-keeping assignments and legal office work.

The Country Inns during the Changes of the Period of the Baltic History

The fight of the great neighbouring states for the spheres of influence in the Baltic region at all times brought in wars, destruction and radical social changes. The last German landlords always tried to preserve their ruling position in Latvia forcing the new rulers to confirm the privileges they got before.

The destructive invasion of the Russian Tzar Ivan the Terrible in 1558 led in the beginning of the wreck of Livonian state. The parts of the present Latvia, Vidzeme and Latgale were captured by Poland but Kurzeme and Zemgale became a dukedom.

The Polish period

The landlords tried to ensure their former privileges and presented the last of them to the King of Poland who confirmed them. The other version of that document gives them the right to brew beer and to sell it in their inns without obstacles and duties (§ / point 21). In 1600 the Thirty-Year War between Sweden and Poland began which alongside with plaque turned the land into ruins. Everything was burnt put and killed, those who survived became cannibals. There is a record in the church books of Saliēna pagasts: "In the inn of Baruši near the Daugava the inn-keeper boiled many dead people and sold them as pork".

The Swedish period

At the end of the war the Swedes got predominance, in 1621 they occupied Riga and in 1629 the whole Vidzeme. The new rulers were humane, they brought in the order and the land was recovered. In the Swedish archives many documents and maps of that period have been preserved, some of them refer to the country inns. The governor-general F. Shitte (Skytte) already in 1630 issued an order which defined the arrangement of the country inns at the distance of every three miles on the main communication roads as places to relay horses.

In 1639 the General Chancellor of Sweden Oxenstjern ordered to organize the general post communication in Estonia and Vidzeme. The mail sent from Riga to Sweden was delivered first of all to Terbata (Tartu) in Estonia, then to Revel (Tallin), from where in summers it was delivered by boats to Turku and later to Aland Islands but in winters—over the Gulf of Bothnia to Stockholm. There were foreseen 11 change stations in the inns on the way from Riga to Terbata. The owner of the estate on the territory of wich the inn was situated was to have two shifts of horses there, the inn-keeper received 120 thalers per year from the state. The weekly mail left Terbata in the afternoon on Sunday and reached Riga in the morning on Friday.

In 1632 the delivery of mail from Riga to

Germany through Kurzeme was privately organized by the Riga merchants together with J. Becker. As a reward he received 200—300 thalers per year from the Riga Town Hall and the income from the mail senders. The way of mail from Riga went to Jelgava and then to Dobele, Saldus, Durbe, Liepaja, Palanga, Klaipeda and so forth, the country inns were used as stations. The letters from Riga reached Königsberg in seven days.

In 1671 the Swedish governor—general K. Tott issued a regulation on roads and bridges. The estate owners received an administrative order to build the inns on condition that the local population was to take part in the building works without a reward. It was forbidden to build the inns near the houses of pastors. It was also forbidden to sell beer and vodka during the public worships. The overseers of some estates checked whether the peasants were not sitting in the inns during the divine service.

The documents on the land inspection upon the order of the King of Sweden Carl IX after 1680 contained many significant data on Vidzeme and 400 inns as well as the names of inn-keepers. About 36 inns were leased, the rest were managed by the estates. Judging by the names of the inn-keepers they were mostly Latvian peasants who did not give the usual corvee to the estate but paid the rental charge for the inn from 10 to 45 thaler per year. For the sake of comparison the price of the barrel of beer was 11 thalers and the price of the shot of vodka—6 thalers. In some places the inn-keepers performed the other duties as well: a post-office manager, a ferryman a sexton, an artisan, etc. Some of the inn-keepers were rather wealthy. The inn-keeper of Amata even lent some money to the King of Sweden Carl XII. In case there was a piece of land near the inn, usually 1/8 arklā, the inn-keeper who managed in was called "Krogzemis". That was the origin of the later family name "Krogzemji".

The pictures of the ancient inns are rare, they mostly appeared in the 17th century. Swedish troops were followed by special "Genieofiziere"—drawers who depicted not only plans but also battle sceneries and the country landscapes. In the foregrounds of Riga and Jelgava towns landscapes of that time one can see travellers' carriages and horses near the horizontal long of the buildings of the inns the gabled roofs of wich were based on posts forming a large penthouse.

The Russian period

In 1700 Tzar of Russia Peter the Great commenced the Northern War ("A Window into Europe") which was especially devastating. The report of Russian Commander-in-Chief Count Sheremetiev to the Tzar is very typical: "God Almighty and Holy Virgin, we have fulfilled Your desire: there is nothing left to ruin in the land of the enemy, everything is destroyed from Revel to Riga. Populated areas can be found on the map only..." But the war was continued because Riga did not surrender. Only after it was promised to the town to keep the German rights and administration and German nobility was confirmed as a legal section of population did Riga surrender in 1/10. In 1721 the king of Sweden passed also Estonia and Vidzeme over to the Tzar of Russia.

The peasants who were returning to their

former places of residence at first had to build household buildings which they partly used as living premises. As the consequences of war from that time the so-called "living barns" are found in Vidzeme. They were used also by the travellers because the inns were ruined.

The nobility of the dukedom of Kurzeme like that of Vidzeme and Latgale preserved its rights because in 1795 it obeyed to Russia. The aliens which were not observed before came to Kurzeme already at the end of the 16th century and to Vidzeme in the 18th century. They were Jews from Poland where the settlements rights had been assigned to them earlier. They acted as buyers—up, chandlers, artisans. They became widely popular due to their activity and low profit contentment. The landlords used their services, they worked in the estates as inn-keepers in the smaller inns and as vodka sellers in the estates.

The Economic Changes in the 18th Century

The price of grain was low at the time. In order to increase the incomes the land owners began to process grain into vodka, for local consumption in the inns and to export it to Russia where it was widely used. At that time people in Latvia used vodka to a small extent mostly as medicine. According to the resolution of the governor-general dated 1729 the peasants were prohibited from distilling of vodka, it became the privilege of the landlords and priests.

Half of the produced vodka was sold in the inns the number of wich increased. In 1757 there were 930 inns in 4 districts of Vidzeme. Instead of moderate beer heavy vodka drinking increased with all related consequences. Maybe at that time many scornful folk songs about the inn callers appeared. Much alcohol was exported and peasants had to deliver it to towns. Alongside with production of alcohol and the use of its side product, home-brewed beer, cattle breeding and especially bull breeding was increased in the estates. The herds of cattle intended for sale were driven to the towns and the inns were used as stations.

On the contrary the former post office and horse-relay stations in the inns were gradually abolished because in the period of Russian management building of the special state post-stations "Pustierung" was started to satisfy the needs of the post. The post stations were built at the distance of 16 to 20 verst from each other and the landlords had to keep horses there. The disorder of communication, unsafety and other problems on the country roads increased. The regulation on keeping the safety and order on the country roads of Vidzeme was published in 1756 on behalf of the Empress of Russia. The supreme penalty was foreseen for trespassers. The peasants were more and more burdened with corvee and in some places the farms were abolished and added to the estates. The peasants searched for oblivion from all the worries in alcohol. In this gloomy time about 1730 in the central region of Vidzeme a religious movement—"Henhūtisms" wich took rise in Bohemia started to spread. More peasants started to gather in the "intercourse hous" built by themselves to listen to the word of God in Latvian rather than to attend the public worships of the German priests in the churches.

The awakened spiritual interests diminished the number of the inn callers in Vidzeme. That was one of the reasons that agitated German nobility and clergy. The Landtags — the supreme body of the nobility set up an investigation committee and upon its recommendations the Empress Elizabeth closed the "intercourse houses" and prohibited the activity of the hemhuts in 1749.

The 19th Century

Beginning of the century was marked by passive and active resistance of Latvians in the Baltic provinces "OstseeProvinzen" governed by Russia. The country people were meeting inhabitants of the other pagasts and travellers in the inns and got new ideas and news. In autumn 1802 in some pagasts of Vidzeme the corvee strikes were started in connection with the law issued by the Emperor Alexander I which was mercenary practised by the landlords (poll etc.). The landlords responded by corporal punishments and arrests of the peasants. Unrests and conflicts sprang up. One of the greatest events took place in Kauguri where three thousand peasants armed with scythes and cudgels were met with the fire from guns and cannons of the Russian army. The murder was followed by the arrest and trial of the riot leaders. Four main leaders, one of them was Janis the son of an inn-keeper from Kauguri, were sentenced to death by cutting off their heads. Later the sentence was changed to exile for life in the mines of Siberia. The place of the secret meetings of the rioters was the inn in Brenguli.

The Patriotic War between Russia and France affected also Kurzeme and Zemgale. At the beginning of 1812 the so-called "Prussian corps" — a sub-unit of the army of Napoleon invaded Kurzeme and with battles advanced to Riga. In July the battles near Iecava took place with six thousand Russian and Prussian participants. The dead were buried in the nearest grove but the peace negotiations took place in the Sastava inn. In September the battles were resumed and Russians launched a counter-offensive in the lower reaches of Lielupe between Buldiri and the Dubulti inn. Prussians dragged themselves to Mežotne and held a meeting in the Kaju inn. In October battles resumed near the Kazak and Lauchu inns of Gravendale. From Iecava Russians dragged themselves to the Garoza inn and consolidated there. The winter was approaching, bitter frost set in and in December the Prussian forces left Kurzeme. These descriptions of the battles indicate that commanders of the armies used the premises of the inns as the officers settling and meeting places.

The abolition of Serfdom and Purchase of the Houses.

The popularity of the Emperor Alexander the I after the victory over Napoleon increased. He was interested in the status of his citizens, at one time he sympathized with the ideas of French freethinkers and decided to abolish serfdom in Russia. It was proclaimed in 1817 in Kurzeme and in 1819 in Vidzeme.

Liberation of serfs meant personal liberation of peasants and at the same time complete transformation of their houses into the property of the estates. In order to preserve his house the peasant had to pay rent or to perform corvee in the estate.

Otherwise the landlords had to right to put the peasant out of his house thus increasing the number of landless peasants.

The anxieties and complaints of the peasants and the actions of the most humane landlords as well as the state policy after the abolition of serfdom gave Latvians the rights to purchase land and farms from the state and private estates according to the laws of 1849 and 1860. The peasants started their efforts to obtain "one own cosy nook of land" which lasted till the First World War and the Land reform that followed.

The transition from the natural management to the monetary tupe of economy resulted in radical changes in the life of countryside in general and influenced also the life of the inns. Peasantry now consisted of the farmers — owners of the farms or tenants and landless peasants or agricultural workers. The latter were subdivided into farm labourers, lads, maidens and shepherds. The family of a farm labourer usually took a job for a year. The husband worked full time, the wife sometimes helped him in case of urgent work. Lads and maidens were not married youngsters, but shepherds were teenagers. The farm labourers were usually hired at the beginning of the year.

Days of Hiring of Farm Labourers in the Inns

The days of hiring were not held at fixed days. They were held mostly in the inns on one or several Sundays in order to have a certain time between the date of hiring and the beginning of work (at Jurgi Holiday — the 23rd of April). During that period the contracting parties were able to think over and to change the decision. The days of hiring were announced by the pagasts Council in the instruction (the so-called "circular") in which a date and a place of holding — an inn were mentioned. The inn-keeper himself took care of broad announcement reckoning on good trade.

The days of hiring became the days of gathering and entertainment for the local population. People made efficient deals, got to know the news about their own and neighbouring pagasts, drank, danced and in every possible way enjoyed themselves. But it brought into life some negative phenomena as well, in particular already progressing drinking. The farmers were interested to hire agricultural workers for the lowest possible price. In order to achieve it they tried first to make the future farm labourer drunk and then to hire him in the presence of witnesses. This method was especially favoured by miserly farmers for whom it was difficult to hire workers in a different way due to poor food offered. In connection with quarrels and misunderstanding which became apparent due to alcohol drunkenness the committee of peasants affairs of Kurzeme in 1874 issued the order forbidding to hold the days of hiring in the inns. The order came up against unsurpassable obstacles because pagasts had no other large enough premises for gathering people. This habit deeply rooted in the minds of people remained till the beginning of the 20th century.

The legal and financial position of the landlords continued to improve. In 1817 in Kurzeme and in 1865 in Vidzeme the Baltic Civil Laws made legal the rights to arrange the inns as the real rights of the

landlords. In order to sell beer and vodka produced in the estates the number of inns was increased and reached its maximum. In 1802 in Kurzeme and in Zemgale there were 1436 inns belonging to the private estates and 416 belonging to the state estates, altogether 1852 inns or one inn per one hundred men.

The architecture of the Inn Buildings

The number of drawings of the inn buildings increased starting from the second half of the 18th century. It is a great merit of the German historian and drawer F. Brotze 1742—1823 who lived in Riga but travelled all over Vidzeme and Estonia drawing and describing hundreds of buildings. His works are combined in the collection under the title "Sammlung verschiedener Liefländischen Monumente" which is kept in Riga K. T. Fehelm 1748—1819 works should also be mentioned.

Those drawings show that the inn buildings were wooden log houses with cruciform junctions and thatch or reed roofs similar to the surrounding country houses. At the very beginning the inn building was the so-called "smoky-room and a house" (dumistaba ar namu), later a room of the inn ("mante|skurstenis") and some household buildings. The premises for placing horses and carts, "stadula" was added to the corner of the inn building. Later one or two "kambari" or the so-called "German rooms" were arranged in the inn to receive the smarter guests and two "stadulas" were added to the corner of the inn to separate the carts of the peasants from those of the foreign travellers.

At the end of the 18th century the mixed muilding technique was applied in the inn building — "fahverk" constructions of the parts of the inn and the rubble-wall posts of the log walls of the "stadula". At that time the country estates were already erected from stones according to the projects of foreign architects or local building foremen. The erection of the stone buildings of the inns was gradually started using natural boulders. The peasants delivered them to perform the corvee. The local artisans were engaged in building works, they transferred the elements of wood architecture to the buildings. The emphasized entrance part with the broad shed of the roof based on the decorated posts or a separate penthouse in front of the outer door is typical for the facades of the inn buildings.

The significance of the inns for the environment was distinguished not only in applying of the national building art or the elements of classic architecture. The dimensions of the inns situated on the sides of the big communication roads were impressive especially in Vidzeme, for example, Melturi inn 75 x 13 m, Smecere inn 56 x 12 m.

The Time of National Awakening

In the second half of the 19th century the number of Latvians having the higher education that gave rise to the national consciousness and activity. The ideas of the leading cultural workers A. Kronvalds, Kr. Valdemars, Kr. Barons and poets Auseklis and Pumpurs widely spread with help of newspapers. They were discussed everywhere certainly including the inns. Latvian students frequented there on holidays voicing the ideas of national awakening with glasses of beer.

The premises of the inns were used for performances of different kind: at the beginning of the 19th century the so-called "Schwarzkunstlers" travelled all over the countryside in the covered vans and performed with "magic arts"—swallowing swords, fire, etc. in the large rooms of the inns or in the "stadulas". They attracted not only among the peasants, but also among the landlords who invited the travelling circus actors to perform at their celebrations.

The amateur artistic activities of more serious character were started in the countryside during the time of national awakening with the choir organization and performances of the amateur theatres. Clerks, teachers and other educated Latvians made the theatre performances in the pagasts influenced by the joke plays seen in the towns. The performances took place in the country barns, occasionally in schools but more often in the inns. So the theatre premises with a stage were built in 1875 in Dzerbene inn and in Baznīca inn of Zemīte pagasts, in 1878 in Kalns inn of Dole pagasts, in 1879 in Kalns inn of Ledurga pagasts. The performances of the country theatre were some of the most powerful excitations of the national self-awareness and the inn was the cradle of it.

The Communication

In the 19th century in addition to the individual communication the collective communication between the largest centres was organized. That was carried out by the coach for 4 or 6 passengers with the cart driver by two or more horses. The coach communication was carried out at a definite time and passengers usually gathered in the definite inns.

After 1860 the building of railway lines was started in Latvia, but those were projected as transit ways to meet the needs of Russia. So the local horse transport, coach communication and the inns were necessary almost till the First World War.

The Events of the 20th Century. The Decline of the Inns

The stratum of Latvian farmers was formed in the country side by side with the hegemony of the rural landlords, besides that the number of landless peasants and industrial workers in the towns also increased. The intelligentsia influenced by the ideas of socialism spread them among the workers. Already at the end of the 19th century formation of the social-political movement, the so-called "New current" (Jaunā strāva) was started. The most prominent personalities of that movement were poets Rainis, Aspazija, Veidenbaums and the other subsequent social democrats.

The public activities manifested themselves in the foundation of various societies and in the building of houses for them. The movement of soberness developed also following the example of the Western

Europe and it was crowned by the foundation of the soberness societies in the towns. All that diminished the social importance of the country inns, however they were preserved as the places for people to gather and even the democrats held their secret meetings there.

The introduction of the state monopoly of alcohol trade in Russia and accordingly in the Baltic region in 1900 was a fatal blow for the inns. In Kurzeme about 80 % of the inns and in Vidzeme 66 % of the inns were soon closed. Only the largest inns mainly on the sides of the highways renewed their work in a different way. As far as the production of vodka was the real right of the nobility, the tsarist administration compensated the losses for the nobility with 5 million roubles in gold. The Russian-Japanese unsuccessful war and the economic difficulties provoked the revolution in Russia. It was started in Latvia as well getting the character of national struggle against the German nobility and the Russian administration. Hundreds of people throughout Latvia took part in the battles with Russian army and the nobility groups "Selbstschutz".

The inns were again in the centre of the events not only as places of distribution of leaflets, premises for meetings and arms workshops but also as places of arrest and trial. Aistere inn in the district of Liepāja was the place of meetings of the revolutionary leaders and the place of gathering of a thousand of people for the so-called war of Aizpute. In Riga district, Lielvarde pagasts near Kazak inn the revolutionaries besieged the running landlords and after the battle captured them. Suppressing the revolution the punitive expeditions led by the landlords burned down many inns in the same way as the peasants dealt with the castles.

The Independent Latvian State

In 1914 Russia took part in the First World War and soon Latvia got to the zone of battles then it was occupied by the German troops. When the war was over on the 18th of November 1918 Latvian Republic was set up and the state restoration and organization works were started.

The preserved inn buildings as well as the estates buildings were within the limits of the Agrarian reform given to the landless peasants or used to meet the social needs of the pagasts, as shops, warehouses etc. In some places they preserved their original function and became the places of tourists service in summer. As a result of diligent work by the World War II Latvia had reached the position of a normal even prosperous state.

On the 17th of June 1940 in accordance with the Stalin-Hitler secret agreement of 1939 the Soviet Union occupied Latvia. The former state system was abolished, all the private property including the inns was nationalized. Unwelcome persons: political and social figures, manufacturers, house owners and their families were arrested, shot or deported

to the Soviet Union. Many Latvian inn-keepers were among them. It may be said that Latvian inns ceased to exist.

On the 22nd of June 1941 Germany started the war against the Soviet Union and already in July it captured the territory of Latvia. The German state officials came to Latvia and practically preserved the changes brought in by the former occupation regime. In autumn 1944 the front line was again on the territory of Latvia and it was again occupied by the Soviet Union.

At the end of the forties the collectivization of Latvians countryside took place. In the course of nationalization of land and buildings the country inns were also allotted to the nearest collective farms. In the inn buildings were made flats as in Snepele, Vecauce; shops as in Grenchi, Jaunpiebalga, Ragana or cattleshed, e.g. in Irlava. The buildings which were not used and deserted were damaged and ruined in the course of time. Only a few stone buildings survived during the period of last occupation.

In the seventies several suggestions and particular proposals on the use of the inn building were made. In Burtņieki pagasts people stimulated by O. Stukulis started to restore Briede inn turning in into the horse-breeding centre and the Museum of the means of communication. In 1979 at the exhibition of works of the young architects "What will be the Fate of the Regional Architecture?". Juris and Dace Paegle made proposals concerning the restoration and reconstruction of the inns in Melturi, Vavere, Vaive and Berze on the highway Riga-Pskov. It was suggested to reconstruct them to make public centres for the local inhabitants and to foresee also tourist service. The similar suggestion was made by the architects Uldis and Ieva Berzini concerning the inns on the highway Riga-Tallinn.

The Country Inns in the Restored Latvian State. Is it the Renaissance of the Inns?

At the end of eighties the process of social-economic reconstruction of the states of Eastern Europe was started and in the Baltic states as well the hope to regain their independence was born. Latvian national movement and diplomatic aspirations were crowned by the Declaration of Independence of the 4th of May 1990.

In the nineties alongside with normalization of the situation the international tourism was extended. The country inns typical with their locality and offering peculiar food to the guests may attract the interest to Latvia. The first steps have already been made. In 1990 the motel "Brencis" was opened on the highway Riga-Vilnius near Iecava, in 1992 — the motel "Fricis" on the highway Riga-Liepāja near Blidene. Their forms which remind the old "Homes for travellers" permit to think that the inns in Latvia will experience their Renaissance.

LANDGASTHÖFE UND STRAßEN IN LETTLAND

(ZUSAMMENFASSUNG)

EINLEITUNG

Damit man einen Einblick über die Entstehung der Landgasthöfe erhält, muß man tief in die Vergangenheit zurückschauen. Zusammen mit der Entwicklung der Zivilisation wurden die Kontakte der Menschen miteinander vielfältiger — zuerst untereinander, dann mit der nächster Umgebung und dann auch mit denen, die etwas entfernter wohnten. Es entstanden Bezeichnungen für die Menschen: die Einheimischen und die Fremden, die manchmal auch Feinde sein konnten. Nicht umsonst gibt es im Lateinischen für den Fremden und Feind nur ein Wort "hostis".

In der Fremde war alles unbekannt, man mußte unsichtig sein, schon von weitem Zeichen beobachten, die Sicherheit und nichts Böses versprechen. Allmählich entstanden Reisende: Boten, Gesandte, Geistliche, Kaufleute, Handwerker u.a. Unterwegs suchten sie in den Häusern der örtlichen Einwohner Hilfe und Nachtlager, dabei nutzten sie die Gastfreundlichkeit aus oder gebrauchten Gewalt.

Da der Verkehr reger wurde, waren die jeweiligen Herrscher gezwungen, Anweisungen über das Einhalten der Wege und Einrichten besonderer Häuser für Reisende zu erteilen. Hinweise über die Anfänge, s.g. "karavanserai", haben Archeologen in Mesopotamien von 3000 v. Chr. gefunden. Die alten Römer hatten gute Straßen und Häuser für Reisende gebaut: "hospitrum", "tabernae", "caupona". Die Rechte auf Einrichten und Bearbeiten der Grundstücke verliehen die Verwalter ihren Untertanen als Anerkennung oder Vorrecht. Um die Häuser für die Reisenden von den anderen zu unterscheiden, wurden an ihren Häusern besondere Friedenszeichen angefestigt: ein grüner Zweig, ein Kranz, ein Reifen und ein Trinkfaß — ein Krug.

In Skandinavien und Norddeutschland wurden die Häuser durch Namen wie "krog", "krug", "kruch" bekannt, aber in Schriften gibt es auch lateinische Benennungen "taberna" und "caupona". Das Wort "krug" Deutsch bedeutet "Krug". Die Nachrichten über die Häuser der Reisenden vermehrten sich im 14. Jahrhundert. In der 1539 herausgegebenen Landkarte "Carte Marina" ist eine Winterstraße auf dem Eis in der Ostsee an der deutschen und baltischen Küste gezeigt, an der die Gasthöfe sich befunden haben.

Das Entstehen der Landgasthöfe in Lettland

Im 13. Jahrhundert eroberten die Deutschen das jetzige Territorium Lettlands. Aus diesen Zeiten findet man in Materialien des Archivs des Rigaer Rates und livländischer Landgüter Nachrichten über die Gebäude von "taberna", "caupona" oder "krug".

Rechte auf ihre Errichtung gab der Deutsch-Orden, der Rigaer Rat und die höchste Geistlichkeit ihren Vasallen und Beamten. In diesen Niederschriften gibt es keine direkten Beschreibungen der Landgasthöfe, aber sie sind in den Fällen der Zuteilungen und Streitigkeiten erwähnt. Natürlich, man konnte in den Landgasthöfen Getränke — am häufigsten Bier, manchmal auch Speisen kaufen. Den Reisenden wurde dort Nachtlager angeboten, und es wurden auch Pferde für das unmittelbare Weiterfahren ausgewechselt. Der Anbau an den Landgasthöfen für die Unterbringung der Pferde und Fuhrwerke hieß "stadula".

Die Texte der Zuteilungen sind in Kürze folgend: am 18. Januar 1384 teilt der Ordensheermeister W. V. Weimershem an V. Pall 1/5 Pflug Boden und einen freien Krug am Schloß Atzell und Fischfangstelle an dem Krug zu.

Am 21. Dezember 1463 teilt der Domkapitel von Riga M. Ramm für treuen Dienst und eine Geldspende an die Kirche in schweren Zeiteneine Floßfähre über den Fluß Gauja und den Krug und Fischfang an der Kirche von Kubezele sowie den Boden in angezeigten Grenzen zu. Wo sich im Bereich Lettlands der älteste Gasthof befunden hat, ist schwer festzustellen. Die älteste schriftliche Quelle über einen Gasthof in Vidzeme ist ein Dokument vom 23. April 1262, in dem der Bischof von Riga Albert mit Hilfe von Schiedsrichtern eine Versöhnung zwischen ihm und Rigaer Bürgern über ein zerstörtes "publica caupona" an der Brücke von Ropaži (Rodenpois) bestätigt. Der Gasthof gewährte seinem Pächter materielles Einkommen, aber auch die Pflicht zur Bodenbearbeitung, Verteidigung und Gebührenzahlungen. Den Gasthof konnte man als frei zuteilen, d.h. mit allgemeinen Zuteilungsbedingungen oder mußte man für den Gasthof besondere Pachtzinsen bezahlen oder noch andere Dienstleistungen zur Verfügung stellen.

Die Haupteinnahme der Landgasthöfe war Bierverkauf, oft auch sein Brauen. Das Bierbrauen war in Lettland schon vor dem deutschen Einmarsch bekannt. Es wurde im Alltag und während des Festes getrunken, manchmal auch in sakralen Angelegenheiten; es wurde auch in Volksliedern besungen. Aber ab dem 14. Jahrhundert haben die Eroberer angefangen, das Brauen einzuschränken oder zu verbieten, dabei haben sie das Bierbrauen in den Landgütern und Gasthöfen auf dem Lande beibehalten.

Die Gasthöfe waren in Lettland die ersten profanen Bauten, in deren großen Räumen sich die gesellschaftliche und sogar administrative Tätigkeit abspielte. Für spezielle Angelegenheiten gab es:

Gasthöfe an den Flüssen.

An den Orten der Flußfähren — an den Straßen, z.B. Gauja, Lielupe u.a. wurden Gasthöfe gebaut. Wirte, bzw. ihre Knechte bewirteten Bootsführer und Sloßfahrer. Manchmal wurde in Lehnndokumenten sogar der höchste Fahrpreis an die Reisenden bestimmt.

Gasthöfe an den Kirchen

Sie wurden oft in der Nähe von den Kirchen gebaut, sie werden auch in Volksliedern erwähnt. Die Gasthöfe in der Nähe der Kirchen waren für die Kirchengänger günstig; da sammelten sie sich vor und nach dem Gottesdienst, der Hochzeit und der Taufe, besonders beim Regen und Schnee. Sehr oft gab man des Hochzeitsessen in diesem Gasthof. Die älteren ländlichen Kirchen klein und hatten keine Sakristei. Wenn sich in der Nähe ein Gasthof befand, nutzte der Pfarrer dessen Räumlichkeiten für das Umziehen und Vorbereitung zum Gottesdienst aus. Dort erledigte er auch seine schriftlichen Tätigkeiten.

Straßengasthöfe

Die Straßen waren schlecht und unsicher und das war auch der Grund dafür, daß die Gasthöfe für die Sicherheit an den Straßen und in der Nähe von Wäldern lagen. Für das Einrichten der Gasthöfe waren verschiedene Anweisungen herausgegeben: wie weit sie sich von einander befinden mußten, ihre Einrichtungen, Versorgung, Essen, Pferde u.a. Die Gasthöfe an den großen Durchgangsstraßen hatten eine große Rolle im 17. Jahrhundert gespielt, als in den Schwendenzeiten der allgemeine Postverkehr eingeführt wurde.

Mühlengasthöfe

An den größeren Mühlen gab es gewöhnlich Gasthöfe. Zur Mühle zum Kornmahlen kamen Landwirte oder ihre Knechte. Im Herbst und während der Feste mußten sie dort lange weilen, oft sogar rund um die Uhr. Die besten Warteräume für Menschen und Pferde waren die Gasthöfe. In der Mühle gab es auch Rechte zu wirteln, aber nur dann, wenn ein Gasthof nicht näher als eine Werst war.

Gasthöfe als administrativ-gesellschaftliche Zentren

An einigen Tagen im Jahr in den s.g. Tagen der Gemeinde rief der Älteste der Gemeinde Versammlungen der Landwirte ein. Zu diesen waren die Boten des Herrschers zum Einsammeln der Abgaben und Schiedsrichter erschienen. Nach dem offiziellen Teil hat des Gemeindemahl der Boten zusammen mit den Landwirten stattgefunden. Für

dieses Mahl mußten Bauern schon im voraus bestimmte Abgaben von Nahrungsmitteln und Bier abliefern. Sie mußten für das Pferde- und Hundefutter sorgen sowie Musikanten besorgen, denn während des Mahls gab es auch Tänze und Spiele.

Wenn man die Dauer in Betracht zieht, kann man denken, daß die Leute sich in Gasthöfen gesammelt haben. Die Gemeindetage bestanden bis zum 17. Jahrhundert und manchmal wurde der Gasthof als Sitz der Administration der Gemeinde genutzt. Da wurden Ratsitzungen, Gerichtsprozesse, Versammlungen bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts organisiert. Erst 1866 bestätigten die "Gesetze der baltischen Gemeinden", daß man für administrativen Gebrauch Gemeindehäuser bauen muß.

Zu dem Gemeindegastgeber, einen besoldeten Arbeiter, der die Aufgaben der Kanzlei und Buchführung erledigte sowie die Gerichtsschriften führte, wählte das Landgut gewöhnlich einen ihrer Handwerker oder Wirten.

Gasthöfe im Wandel der Geschichte auf dem Lande im Baltikum

Der Kampf um den Einfluß der großen Nachbarländer im Baltikum hat allerlei Kriege hervorgerufen, auch Elend und soziale Veränderungen. Die deutschen Landesherren haben sich immer bemüht, ihren herrschenden Besitzstand in Lettland zu erhalten. Von den neuen Herrschern haben sie immer die Bestätigung der vorigen Privilegien erzwungen. Der zerstörende Einbruch des russischen Zaren Ivan des Schrecklichen 1558 war der Anfang zum Zerfall des livländischen Staates. Die heutigen Bestandteile Lettlands Vidzeme und Latgale kamen unter polnische Herrschaft, aber Kurzeme und Zemgale wurden Herzogtum.

Polnische Zeiten

Die Gutsbesitzer bemühten sich, ihre bisherigen Privilegien zu behalten, und haben ein Verzeichnis dem polnischen König eingereicht, der es auch bestätigt hat. In diesem Dokument sind unter anderem Rechte auf "Brauen vom Bier und seinen Verkauf in Gasthöfen ohne jegliche Einschränkungen und Abgaben" (P. 21. § 7) vorgesehen.

1600 hat der greißeljährige schwedisch-polnische Krieg begonnen, der zusammen mit der Pest das Land in Elend verwandelte. Alles ist niedergebrannt und umgebracht worden, diejenigen, die noch am Leben geblieben waren, trieben bis zum Kannibalismus. In den Kirchenbüchern der Gemeinde Saliena liest man: "Im Gasthof von Barūbi an der Daugava hat der Wirt viele tote Menschen gekocht und hat sie als Schweinefleisch verkauft."

Schwedische Zeiten

Die Schweden erzielten im Krieg ein Übergewicht, und 1621 nahmen sie Riga ein und 1629 das ganze Vidzeme. Die neuen Herren waren human, sie führten Ordnung ein, und das Land erholte sich. In den schwedischen Archiven gibt es eine reiche Dokumentensammlung und Kartographie über diese Zeit, auch über die Gasthöfe auf dem Lande.

Der Generalgouverneur F. Skytte gab 1630 eine

Anordnung aus, die das Einrichten von Pferdewechselstellen an den Hauptwegen in den Gasthöfen im Abstand von drei Meilen vorsah.

Mit der Anordnung des schwedischen Oberkanzlers Ozenstjern wurde 1639 eine allgemeine Postordnung in Estland und Vidzeme eingeführt. Die Post von Riga nach Schweden wurde zuerst nach Dorpat in Estland geschickt, dann nach Revel und von dort im Sommer mit dem Boot nach Turku und Alandinseln, aber im Winter über Bottnischen Meerbusen nach Stokholm. Von Riga bis Dorpat waren 11 Wechselstellen in Gasthöfen eingerichtet. Der Gutsherr, in dessen Grenzen der Gasthof sich befand, mußte zwei Wechselperde bereitstellen, der Gasthofinhaber bekam 120 Taler jährlich aus der Staatskasse. Die Wochenpost begab sich am Sonntag Nachmittag aus Dorpat auf den Weg und kam in Riga Freitag Morgen an.

Die Post von Riga nach Deutschland über Kurzeme haben die Rigaer Kaufleute privat mit J. Becker 1632 organisiert. Als Entgelt erhielt er vom Rigaer Rat 200-300 Taler jährlich sowie Gebühren von den Absendern. Der Postweg führte von Riga nach Jelgava, weiter nach Dobele, Saldus, Durbe, Liepaja, Palanga, Klaipeda und weiter als Haltepunkte wurden Gasthöfe genutzt. Briefe von Riga erreichten Königsberg in sieben Tagen.

Der schwedische Generalgouverneur K. Tott erließ 1671 das Gesetz über Straßen und Brücken. Die Landgutbesitzer bauten Gasthöfe in administrativer Ordnung. Es wurde bestätigt, daß sich die Einwohner aus der Umgebung ohne Entgelt daran beteiligen müssen. Es wurde bestätigt, daß es verboten ist, Gasthöfe an Pastoraten einzurichten. Während der Gottesdienste war es auch verboten Bier und Branntwein auszuschenken. Arbeitsaufseher manchen Landgüter überprüften, ob während Gottesdienste die Bauern sich nicht in Gasthöfen aufhielten.

1680 wurde im Auftrag des schwedischen Königs Karl IX eine Landesrevision durchgeführt. Die Ergebnisse enthielten viele bedeutende Nachrichten über Vidzeme sowie 400 Gasthöfe und Namen der Wirte. 36 Gasthöfe waren verpachtet, in den restlichen haben die Landgüter selbst bewirtet. Laut Namen der Wirte, können es lettische Bauern gewesen sein, die dem Landgut nicht die gewöhnliche Fron leisteten, aber zahlten für den Gasthof Miete von 10—45 Talern. Für den Vergleich: ein Faß Bier hat 11, ein Stof Branntwein — 6 Taler gekostet.

Manche Wirte haben auch andere Berauf ausgeübt: Postverwalter, Übersetzer, Küster, Handwerker u. a. Einige Wirte sind recht vermögend gewesen. So hat der Wirt von Amata dem schwedischen König Karl XII Geld geliehen. Wenn an dem Gasthof noch Boden verpachtet war, gewöhnlich 1/8 Flug, dann wurden die Wirte, die den Boden bearbeiteten, "krogzemis" genannt. Davon kommt auch der spätere Familienname "Krogzemis".

Bilder von der Gasthöfen kommen sehr selten vor, sie erschienen mehr im 17. Jh. Dem schwedischen Heer folgten "Genieoffiziere", Zeichner, sie zeichneten nicht nur Pläne sondern auch Kriegsbilder und Landschaften. Von der Zeit kann man im Vordergrund der Landschaften von Riga und Jelgava die Kutschen der Reisenden und

Märkte an den Blockbauten der Gasthöfe sehen, deren zwei steile Dächer sich auf Säulen stützen und einen offenen Anbau bilden.

Russische Zeiten

1700 hat der russische Zar Peter der Große den Nordischen Krieg begonnen ("Das Fenster zum Europa"). Dieser Krieg war besonders zerstörerisch. Ein charakteristischer Bericht des russischen Oberbefehlshäbers Scheremetjev an den Zaren: "Der Allmächtige Gott und die Allheilige Mutter Gottes haben Deinen Wunsch erfüllt: auf dem Boden des Feindes gibt es nichts mehr zum Zerestören, von Revel bis Riga ist alles zerstört. Bewohnte Orte gibt es nur noch auf der Landkarte..." Aber der Krieg ging weiter, weil Riga sich nicht ergab. Nur dann, als der Stadt versprochen wurde, das deutsche Recht und die Verwaltung zu behalten und der deutsche Adel rechtlich bestätigt wurde, ergab sich Riga 1710. 1721 übergab der schwedische König dem russischen Zaren Estland und Vidzeme. Als die Bauern in früheren Wohnorte zurückkamen, mußten sie in erster Linie Wirtschaftsgebäude bauen. Sie wurden teilweise auch als Wohnräume ausgenutzt. Als Kriegsfolgen aus dieser Zeit stammen in Vidzeme die Wohnkomdarren. Diese benutzten auch die Reisenden, weil die Gasthöfe zerstört waren.

Auch der Adel des Herzogtum von Kurzeme, ähnlich wie in Vidzeme und Latgale, behielt seine Rechte. 1795 unterwarf er sich freiwillig Rußland. Schon ab Ende des 16. Jh. in Kurzeme und in Vidzeme im 18. Jh. kamen bis jetzt nicht gesehene Fremde. Sie waren Juden aus Polen, wo ihnen das Recht auf Unterkunft schon früher verliehen worden war. Sie kauften Waren auf, beschäftigten sich mit Kleinhandel und Handwerk. Mit ihrer Gaschäftlichkeit und Bescheidenheit erwarben sie große Popularität. Auch Adlige benutzten ihre Dienstleistungen im Landgutdienst. Sie waren Wirte in kleineren Gasthöfen und Branntweinbrauer in Landgütern.

Wirtschaftliche Veränderungen im 18. Jahrhundert

Damals waren die Getreidepreise niedrig. Um ihr Einkommen zu vermehren, haben die Landgutbesitzer angefangen, das Getreide in Branntwein für örtlichen Gebrauch in Gasthöfen und Export nach Rußland, wo er einen großen Markt hatte, zu verarbeiten.

Branntwein wurde in Lettland in kleinen Mengen gebraucht, größtenteils als Arzneimittel. Mit dem Beschluß des Generalgouverneurs wurde 1729 das Brauen vom Branntwein den Bauern verboten. Es wurde Privilegie der Adligen und Pastoren.

Eine Hälfte vom hergestellten Branntwein wurde in den Gasthöfen verkauft. Die Zahl der Gasthöfe vermehrte sich. So gab es 1757 in 4 Bezirken von Vidzeme 930 Gasthöfe. Anstatt mäßigem Biertrinken nahm der Branntweinverbrauch mit allen Folgen zu. Vielleicht in dieser Zeit sind die abschätzenden Volkslieder über die Besucher der Gasthöfe entstanden. Alkohol wurde in großen Mengen ausgeführt, und die Bauern mußten ihn in die Stadt liefern. Mit der Herstellung vom Alkohol und im Arbeitsprozeß entstandenem Nebenprodukt nahm die Viehzucht, besonders das

Züchten von Stieren, zu. Das Vieh wurde in die Stadt getrieben und als Rastort wurden Gasthöfe genutzt.

Die Auswechsellstätten der Pferde und Postkontoren wurden allmählich in den Gasthöfen stillgelegt. Dafür baute die russische Regierung besondere staatliche Poststationen "Postierung", sie befanden sich im Abstand von 16 bis 20 Wersten, und dort mußten die Adligen Pferde vorhalten. Die Verkehrsunordnung und Unsicherheit auf den Landstraßen vergrößerte sich. 1756 wurde im Namen der russischen Kaiserin eine Anordnung über das Beachten der Sicherheit und Ordnung auf den Landstraßen von Vidzeme veröffentlicht. Den Verletzern wurde die höchste Strafe angedroht.

Die Bauern mußten immer mehr Fron leisten, ihre Höfe wurden liquidiert und den Landgütern zugeteilt. Die Bauern suchten die Vergessenheit von allen Sorgen im Alkohol. In dieser düsteren Zeit tauchte in Vidzeme um 1730 die in Böhmen angefangene religiöse Bewegung auf.

In den selbstgebauten "Zusammenkunftshäusern" kamen zum Gottesdienst mehr Bauern als zu den deutschen Pfarrern gehaltenen Gottesdiensten in den Kirchen.

Die erwachten geistigen Interessen minderten die Zahl der Gasthofbesucher in Vidzeme. Das war einer der Gründe, wofür sich der deutsche Adel und die Geistlichkeit Sorgen machten. Der Landtag — das höchste Organ des Adels, setzte die Untersuchungskommission ein.

Auf Grund ihres Vorschlages schloß die Königin Elisabeth 1749 alle Zusammenkunftshäuser und verbot die Tätigkeit dieser religiösen Bewegung.

Das 19. Jahrhundert

In den von verwalteten "Ostseeprovinzen" zeichnete sich der Anfang des Jahrhunderts mit passiven aber auch aktivem Widerstand der Letten ab. Beim Treffen der Leute vom Lande in den Gasthöfen mit Einwohnern aus anderen Gemeinden und Reisenden wurden neue Ideen und Nachrichten verbreitet. Im Herbst 1802 erließ Zar Alexander I Gesetze (Zahlungen des Kopfgeldes u.a.). Die Menschen riefen in Vidzeme in mehreren Gemeinden Fronstreike aus. Die Adligen reagierten mit Körperstrafen und Verhaftung. Es entstanden Unruhen und Zusammenstöße. Unter denen hat der größte in Kauguri stattgefunden. Das russische Kriessheer eröffnete das Feuer auf dreitausend mit Sensen und Knüppeln bewaffneten Bauern. Dem Töten folgten die Verhaftung der Anstifter und ihre Hinrichtung. Die vier Hauptanstifter, unter denen auch der Sohn eines Wirtes Janis, wurden zum Tod verurteilt — ihre Köpfe abschlagen. Später wurde die Strafe in lebenslänglicher Verbannung in sibirischen Bergwerken umgewandelt. Als Ort der heimlichen Treffen der Rebellen diente der Gasthof von Brengu-i. Die Vorgänge des Vaterländischen Krieges zwischen Rußland und Frankreich betrafen auch Kurzeme und Zemgale. Am Anfang des 1812 fiel der so genannte Preußische Korp als Bestandteil des Kriegsheeres von Napoleon in Kurzeme ein und bewegte sich in Kämpfen nach Riga. Im Juli fanden Kämpfe zwischen sechstausend Russen und Preußen am Gasthof von Iecava statt. Die Gefallenen wurden unweit im Heide begraben, aber Waffenruheverhandlungen wurden im Gasthof von Sasatav geführt. Im September

flamten die Kämpfe mit russischem Kontrangriff wieder auf und zwar in der Mündung von Lielupe — von Bulduri bis zum Gasthof von Dubulti. Die Preußen zogen sich bis Meotne zurück und berieten sich im Gasthof Kâr-i. Im Oktober erneuerten sich die Kämpfe am Kazâk- und Lauçugasthof von Grävendâle. Von Iecava zogen sich die Russen zurück und verbarradierten sich im Garozu-Gasthof. Der Winter kam, es fing an zu frieren an, und im Dezember verließ das preußische Heer Kurzeme. Die Beschreibungen dieser Schlachten lassen denken, daß die Führung der Kriegsheere als Unterkünfte für Offiziere und Versammlungsstätten die Gasthöfe ausgenutzt haben.

Abschaffung der Leibeigenschaft und Kauf von Häusern

Nach dem Sieg über Napoleon wuchs die Popularität des Kaisers Alexander I. Er interessierte sich für die Lage seiner Untertanen, hat seinerzeit Sympathie gegen die Ideen der französischen Freidenker gezeigt und hat sich für die Abschaffung der Leibeigenschaft in Rußland entschieden. In Kurzeme wurde sie 1817, in Vidzeme 1819 erklärt. Die Freilassung bedeutete die persönliche Freiheit der Bauern, aber gleichzeitig gingen ihre Häuser völlig in den Besitz der Landgüter über. Um ihre Häuser zu behalten, mußten die Bauern Pachtgeld zahlen oder Fron leisten. Sonst hatte der Adlige des Recht, den Bauer aus seinem Haus auszusetzen und damit die Zahl der landlosen Bauern zu vermehren.

Die Unruhen der Bauern, die Klagen, die Tätigkeit der humansten Adligen sowie die Staatspolitik gaben in der Zeit nach der Abschaffung der Leibeigenschaft laut der 1849 und 1860 ausgegebenen Gesetzen den Letten die Möglichkeit, das Land und Bauernhöfe von den staatlichen und privaten Landgütern abzukaufen. Das Bestreben für jeden, ein Stückchen Grund und Boden zu erwerben, dauerte bis zum Ersten Weltkrieg und dem folgenden Bodenreform.

Der Übergang von der Tauschwirtschaft zur Geldwirtschaft rief gründliche Veränderungen im Leben auf dem Lande hervor und beeinflusste auch das Leben der Gasthöfe. Es gab jetzt auf dem Lande Besitzer der Bauernhöfe oder Pächter und Gundlose oder Landarbeiter. Die Letzten teilten sich in Knechten, Burschen, Mägden und Hirten. Die Knechtenfamilie nahm die Arbeit für ein Jahr auf. Der Mann arbeitete volle Zeit, die Frau — manchmal nur als Aushilfskraft bei einigen Arbeiten. Burschen und Mägde waren unverheiratete junge Leute, aber Hirte — Halbwüchsige. Landarbeiter wurden gewöhnlich am Jahresanfang in Dienst genommen.

Dingtage der Landarbeiter in den Gasthöfen

Für die Dingtage gab es keine streng bedingten Termine. Zum größten Teil wurden sie in Gasthöfen organisiert, an einem oder mehreren Sonntagen, aber mit Absicht, daß zwischen dem Dingtag und Im-Diensttreten in Jurci (am 23. April) eine Zeit bleibt. In der Zeit konnten die vertragsschließenden Seiten sich überlegen und den Entschluß ändern. Über die Dingtage gab der Gemeinderat mit dem so genannten "cirkulârs" kund, die Zeit und Ort oder der Gasthof wurden angezeigt. Für das Kundgeben sorgte der Wirt selbst, weil sich für ihn ein gutes Geschäft ergab.

Die Dingtage waren für Leute Tage des Zusammenkommens und der Unterhaltung. Es

wurden Geschäfte abgeschlossen, man konnte Neuigkeiten über die eigene oder Nachbargemeinde erfahren, man trank ein wenig, tanzte und es war gemütlich. Aber diese Tage brachten auch viele negative Merkmale mit, besonders das Trinken. Die Landwirte hatten Interesse an billigen Arbeitskräften und deswegen gaben sie sich Mühe, vor dem Dingen bei Zeugen den künftigen Knecht sich betrinken lassen. Diese Art gefiel den geizigen Landwirten, denn es fiel ihnen schwer, Arbeiter wegen der schlechten Nahrung zu dingen.

Wegen Streitigkeiten und Mißverständnissen, die im Alkoholrausch entstanden, gab das Komitee der Bauernangelegenheiten von Kurzeme 1874 eine Anordnung aus, mit dem wurden die Dingtage in Gasthöfen verboten. Diese Anordnung stieß auf unüberwindbare Hindernisse, weil es in Gemeinden keine anderen so großen Räume gab. So blieb diese Gewohnheit bis zum Anfang des 20. Jh. erhalten.

Die rechtliche und materielle Lage der Adligen wurde immer besser.

Die baltischen Zivilgesetze legalisierte 1817 in Kurzeme und 1865 in Vidzeme die Einrichtungen der Gasthöfe als Realrechte der Adligen. Um den in ihren Landgütern hergestellten Wein und Branntwein zu verkaufen, wurde die Zahl der Gasthöfe vergrößert, und sie erreichte ihr Maximum. In Kurzeme und Zemgale besaßen 1802 die privaten Langüter 1436 und die staatlichen Landgüter 416 Gasthöfe, das heißt — gesamt 1852 Gasthöfe, ein Gasthof auf hundert Männer.

Architektur der Gasthöfe

Anfang der zweiten Hälfte des 18. Jh. hat die Zahl der graphischen Bilder der Gasthofgebäude zugenommen. Einen großen Beitrag hat der deutsche Historiker — Zeichner F. Brotze (1742—1832) geleistet.

Er wohnte in Riga, aber bereiste auch Vidzeme und Estland und zeichnete und beschrieb hunderte Gebäude. Die Werke sind in der "Sammlung verschiedener Liefländischen Monumente" zusammengefaßt.

Dieses Werk befindet sich in Riga. Zu erwähnen sind auch Werke von K.T.Fehelm 1748—1819. Auf diesen Bildern kann man sehen, daß die Gasthofgebäude hölzerne Blockbauten mit Kreuzhausecken gewesen sind. Bedeckt waren sie mit Stroh oder Schilf, ähnlich wie die Wohnhäuser. Anfänglich ist der Gasthofbau das so genannte Rauch (Qualm) — Zimmer gewesen, später Gasthofzimmer, Mantelschornstein, und einige Wirtschaftsgebäude. Am Gasthof wurde das "stadula" angebaut — für das Unterbringen der Pferde und Fuhrwerk. Später wurden ein oder zwei "kambars", die so genannten deutschen Stuben für Unterbringen feinerer Gäste errichtet. Es wurde auch zwei "stadula" gebaut, um das Fuhrwerk der hiesigen und fremden zu trennen.

Am Ende des 18. Jh. kommt eine gemischte Bautechnik im Bau von Gasthöfen zum Einsatz. Fachwerkkonstruktionen im Gasthofteil und Feldsteinmauerpfähle in den Blockbauwänden der "stadula". Die Landgüter waren schon damals Mauerbauten. Die Projekte haben ausländische Architekten und hiesige Baumeister entworfen. Allmählich wurden auch die Gasthofgebäude aus natürlichem Feldstein gemauert.

Sie lieferten die Bauern als Fron. Am Bau arbeiten hiesige Handwerker, an Gebäuden gab es auch Elemente aus Holz.

Charakteristisch ist an den Fassaden der betonte Eingangsteil.

Der breite Dachvorsprung stützt sich auf verzierten Säulen oder ist ein einzelner offener Anbau vor dem Eingangstür. Die Bedeutung der Gasthöfe betonte in der Umgebung nicht nur die Anwendung der Elemente der Volksbauweise oder klassischer Orderarchitektur.

Auch ihre Größen, besonders in Vidzeme, an den großen Verkehrsstraßen, waren eindrucksvoll, z.B. der Gasthof von Melturi 75Y13 m oder der Gasthof von Smeceri 56Y12 m.

Zeit des volkstümlichen Erwachens

In der zweiten Hälfte des 19. Jh. vermehrte sich die Zahl der Letten, die die Hochschulbildung hatten. Damit wuchs auch das nationale Bewußtsein des Volkes. Die Ideen der führenden Kulturarbeiter A. Kronvalds, Kr. Valdemārs, Kr. Barons und der Dichter Auseklis und Pumpurs verbreiteten sich im Volk mit Hilfe der Zeitungen.

Sie wurden überall besprochen, auch in Gasthöfen. In den Ferien besuchten sie auch lettische Studenten. Am Bierkrug wurden die Ideen des volkstümlichen Erwachens ausgetauscht.

Die Gasthofräumlichkeiten wurden für verschiedene Aufführungen ausgenutzt: am Anfang des 19. Jh. fuhren durch das Land die so genannten "Schwarzkünstler" in gedeckten Wagen. Sie traten mit ihren Aufführungen in großen Gasthofräumen und "stadula" auf. Sie schluckten Säbel, Feuer usw. Das Interesse daran war groß. Nicht nur die Bauern sondern auch der Adel luden die Zirkusleute zu ihren Fasten ein.

Eine ernstere kulturelle Tätigkeit wurde mit der Gründung von Chören und Theaterspielen angefangen. Beeindruckt von den in Städten gesehenen Lustspielen, haben Schreiber, Lehrer und andere ausgebildete Letten in Gemeinden Theateraufführungen veranstaltet. Sie wurde in Scheunen, seltener in Schulen, aber oft in Gasthöfen aufgeführt. So wurden Räumlichkeiten für das Theaterspielen 1875 im Gasthof von Dzērbene, im Kirchengasthof von Zemīte, 1878 im Berggasthof von Dole, 1879 im Berggasthof von Ledurga eingerichtet. Das Theaterspielen auf dem Lande hatte einen großen Einfluß auf das nationale Bewußtsein und Erwachen des Volkes, und ihre Wiege ar der Gasthof.

Verkehr

Neben dem individuellen Verkehr bildete sich im 19. Jh. zwischen den größten Zentren auch der öffentliche Verkehr, ihn bildeten Postkutschen für jeweils 4—6 Passagiere mit zwei oder mehreren Pferden. Dieser Verkehr wurde für bestimmte Zeiten organisiert. Bestimmte Gasthöfe waren die Orte, wo sich die Fahrgäste sammelten.

Nach 1860 fing man an, die Eisenbahnlinien auszubauen. Sie wurden als Transitwege für Rußland errichtet. Dadurch waren der Pferdepostkutschverkehr und Gasthöfe bis zum Ersten Weltkrieg von großer Bedeutung.

Ereignisse des 20. Jahrhunderts. Untergang der Gasthöfe

Neben der Hegemonie der Adligen bildete sich die lettische Bürgerschaft, aber auch die Landlosen nahmen zu, in den Städten — die Zahl des

Industrieproletariats. Die Intellektuellen beeinflussten die Ideen des Sozialismus, sie verbreiteten sie unter die Arbeiter. Schon am Ende des 19. Jh. bildete sich eine sozialpolitische Bewegung "Jaunā strāva" (Neue Strömung). Die bedeutendsten Persönlichkeiten dieser Bewegung waren Dīcher Rainis, Aspazija, Veidenbaums u. a., die späteren Sozialdemokraten.

Die gesellschaftlichen Aktivitäten zeigten sich in der Gründung verschiedener Vereine und im Bau ihrer Gebäude. Nach dem westeuropäischen Beispiel bildete sich die Bewegung der Abstinenz, in den Städten wurden Abstinenzvereine gegründet. All das minimierte die gesellschaftliche Bedeutsamkeit der Gasthöfe. Obwohl wurden sie als Treffpunkte sogar für heimliche Versammlungsorte der Sozialdemokraten bewahrt. Entscheidend für die Gasthöfe war das Jahr 1900. Es wurde in Rußland und auch im Baltikum das Staatsmonopol auf Alkoholhandel eingeführt. In Kurzeme wurden 80 %, aber in Vidzeme 66 % der Gasthöfe geschlossen. Nur die größten Gasthöfe, zum größten Teil an den wichtigsten Straßen, nahmen ihre Tätigkeit in geänderter Art auf. Das Brauen von Branntwein war das Realrecht des Adels und die Administration des Zaren entgeltete dem Adel den Verlust: insgesamt fast 5 Millionen goldene Rubel.

Der mißlungene Krieg zwischen Rußland und Japan und wirtschaftliche Schwierigkeiten riefen 1905 die Revolution in Rußland heraus. Sie fing auch in Lettland an. Sie hatte den Charakter des nationalen Kampfes gegen den deutschen Adel und die russische Administration. An den Kämpfen gegen das russische Heer und Gruppen der Adligen "Selbstschutz" nahmen hunderte Letten in allen Gebieten Lettlands teil.

Gasthöfe standen wieder im Zentrum der Ereignisse. Da wurden Flugblätter vertrieben, in ihnen waren Werkstätten für Gewehre eingerichtet, und sie dienten als Verhandlungsstätten. In den Gasthöfen verhaftete und verurteilte man. Der Gasthof von Aistere im Bezirk Liepāja war die Beratungsstätte der revolutionären Führer und der Versammlungsort für tausend Leute, für den so genannten Krieg von Aizpute. In der Gemeinde Lielvārde des Bezirks Rīga an dem Kazāk-Gasthof kesselten sie flichende Adligen ein und nach der Schlacht nahmen sie in Gefangenschaft. Als die Revolution unterdrückt war, brannten die Strafexpeditionen viele Gasthöfe nieder, wie das die Bauern mit den Schlössern gemacht haben.

Der unabhängige lettische Staat

Ab 1914 beteiligte sich Rußland an dem Ersten Weltkrieg. Lettland geriet bald in die Zone der Kämpfe, bis es des deutsche Heer besetzte. Als der Krieg zu Ende war, gründete sich am 18. November 1918 die Republik Lettland. Die Erneuerungs- und Bildungsarbeiten des Staates gingen an.

Die erhaltene gebliebenen Gasthofgebäude wurden im Rahmen der Agrarreform ähnlich wie Landgüter den Landlosen zugeteilt. In manchen Orten wurden sie für öffentlichen Gebrauch benutzt: Läden wurden eingerichtet, Lagerräume u. a.

Manche Gasthöfe behielten ihre ursprüngliche Bedeutung und wurden im Sommer als Punkt der Dienstleistungen für Touristen. Als Ergebnis tüchtiger Arbeit war Lettlands vermögende Lage bis zu dem 2. Weltkrieg erhalten.

Am 17. Juni 1940 besetzte Rußland in Übereinstimmung mit der heimlicher Vereinbarung von Stalin-Hitler 1939 Lettland. Die bestehende Staatsordnung wurde liquidiert, das ganze Privateigentum auch Gasthöfe wurde verstaatlicht. Alle mißliebigen Personen: politische und gesellschaftliche Arbeiter, Hausbesitzer — wurden zusammen mit den Familien verhaftet. Sie wurden entweder erschossen oder in die SU deportiert. Unter diesen gab es nicht nur einen Wirt. Man kann sagen, daß die lettischen Gasthöfe nicht mehr existieren. Am 22. Juni 1941 hat Deutschland der SU den Krieg erklärt. Schon im Juli war das Territorium von Lettland besetzt. Die deutschen Amtsleute bewahrten praktisch die von der vorherigen Besatzung eingeführten Veränderungen. Im Herbst 1944 kehrte die Linie der Front auf das lettische Territorium zurück, und die SU besetzte es wieder.

Ende der vierziger Jahre wurde die Kollektivisierung auf dem Lande durchgeführt. Boden und Gebäude wurden verstaatlicht. Die Gasthöfe wurden den Kolchosen zugeteilt. In den Gasthöfen wurden Wohnungen eingerichtet, wie das der Fall in Snēpele, Vecauce war oder Läden wie in Grenči, Jaunpiebalga, Ragana sowie auch wurden als Ställe benutzt, z.B. in Irlava. Unbenutzte und verlassene Häuser verrotteten im Laufe der Zeit und fielen zusammen. Ein kleiner Teil von den Gasthöfen die letzte Besetzungszeit.

In den siebziger Jahren erschienen verschiedene Vorschläge und auch konkrete Maßnahmen für die Ausnutzung der Gasthofgebäude. In der Gemeinde Burtņieki gespärt von O. Stukulis hat man angefangen, den Gasthof Briede in Ordnung zu bringen. Da wurde das Zentrum für Pferdezucht und das Verkehrsmuseum eingerichtet. In der Ausstellung der jungen Architekten 1979 "Was für ein Schicksal erwartet die regionale Architektur?" zeigen Juris und Dace Paegle Projekte für den Umbau und Renovierung der Gasthöfe von Melturi, Vaiva und Bērze an der Autobahn Rīga-Pskov. Es wird vorgeschlagen, sie als öffentliche Zentren zu errichten, auch für Tourismus. Ähnliche Vorschläge für die Gasthöfe an der Autobahn Rīga-Tallinn äußern auch die Architekten Uldis und Ieva Bērziņš.

Gasthöfe in dem erneuerten Lettland. Renaissance der Gasthöfe?

Ende der achtziger Jahre begann der Prozeß der sozial-wirtschaftlichen Umbau in Osteuropa. Auch in den baltischen Staaten war die Hoffnung, ihre Selbstständigkeit zurückzuerhalten. Die Volksbewegung und diplomatische Bestrebungen in Lettland brachten die Unabhängigkeitsdeklaration am 4. Mai 1990.

In den neunzig Jahren, wenn die Verhältnisse sich normalisieren werden, wird der internationale Tourismus zunehmen.

Für die Umgebung charakteristische Gasthöfe, die allen eigenartige Speisen anbieten werden, könnten an Lettland fördern. Die ersten Schritte sind schon getan. An der Autobahn Rīga-Vilnius wurde 1990 das Motel "Brencis" und 1992 an der Autobahn Rīga-Liepāja, an Blīdene "Fricis" geöffnet. Ihrer Form nach erinnern sie an das Haus der Reisenden. Das läßt hoffen, daß die Gasthöfe in Lettland ihre Renaissance erleben.

Faint, illegible text in the left column, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text in the middle column, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text in the right column, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Arno Teivens

LATVIJAS LAUKU KROGI UN CEĻI

“Ej krogā — būsi gudrs, ej baznīcā — būsi svēts!” Šo sakāmvārdu autors licis kā moto vienai no grāmatas nodaļām. Tiesa — laba daļa patiesības par mūsu tautas vēsturi būtu meklējama krogos, jo tā ir otrā nozīmīgākā celtnē — pēc baznīcas. Senais krogs mūsdienu izpratnē ir viesnīca ar garāžu, sanāksmu zāli un citām telpām, restorānu un bāru ieskaitot. Krogā ceļinieks pārlaida nakti, slēdza līgumus un uzzināja jaunumus, tostarp, pie glāzes — arī vienu otru dzīves gudrību.

Krogam ir arī slikta slava, runā, ka degvīnā esot noslēcis vairāk cilvēku nekā jūrā. Tomēr stiprie izturēja, un krodzinieki, līdzīgi dzirnavniekiem, bija nedaudzo saimnieciski patstāvīgo latviešu vidū. Krogs viņiem bija laba saimniekošanas skola, un veiksmes gadījumā ar iegūto peļņu varēja iepirkt mājas dzimtīpašumā.

Kur krogs, tur ceļi. Viduslaikos gan tie esot pastāvējuši arī jūras vidū — uz ledus, kad bargajās ziemās ticis ierīkots

ziemas kamanu ceļš starp Zviedriju un tās pārvēšanas provinci Latviju. Tie laiki ir aizgājuši, bet palikusi ceļinieka vēlēšanās tumšajā naktī ieraudzīt gaišu un aicinošu logu ceļa malā. Tā var būt arī modernā “Sēnīte” Vidzemes šosejā vai jaunie moteļi vecā kroga formās — “Fricis” un “Brencis” Kurzemes pusē.

Eiropas centrā joprojām pazīstami simtiem gadu veci krogi. Latvijā nevar divreiz vienā gadsimtā ieiet vienā un tajā pašā krogū: postošs ir bijis gan 1900. g. cara ieviestais valsts spirta tirdzniecības monopols, gan vēlākie kari un revolūcijas. No vecajiem krogiem pie vēsturiskajiem ceļiem palikušas tikai ēnas. Atjaunotajā valstī blakus baznīcu un dzirnavu drupām uzmanību saņem arī krogu atliekas.

Gluži kā paredzot Latvijas lauku renesansi un iespējamo krogu atdzimšanu, Zviedrijā dzīvojošais latviešu arhitekts Arno Teivens (1905) savu otro grāmatu ir

veltījis Latvijas lauku krogiem un ceļiem. Pirmā — “Latvijas dzirnavas” (1983) jau kļuvusi par bibliogrāfisku retumu. Autors pirms došanās emigrācijā Pieminekļu valdes uzdevumā vadīja Brīvdabas muzeja iekārtošanas darbus un, nonākot Zviedrijā, uzsāka rūpīgu darbu arhīvos.

Arhitekta darba rezultāts ir unikāls un apjomīgs izdevums ar pilnīgu Latvijas vēsturisko krogu sarakstu. Sagatavojot autora manuskriptu izdošanai dzimtenē, tas papildināts ir informatīvi vērtīgiem attēliem. Tātad — kā saka: “Ej krogā — būsi gudrs!”

**Jānis Lejnīks, Valsts kultūras
pieminekļu aizsardzības inspekcijas
Pieminekļu pētniecības
centra vadītājs**

1994. g. marts

LATVIJAS LAUKU KRŌGI UN CEĻI

Arno Jevens

Latvijas lauku krōgi un ceļi ir senas un interesantas parādības, kas veidojis Latvijas lauku ainavu. Tās ir veidojušies ilgā gājienā, un tās ir daļa no Latvijas kultūras mantojuma. Šie krōgi un ceļi ir veidojušies, lai nodrošinātu lauku iedzīvotāju dzīvi un darbu. Tās ir veidojušies, lai nodrošinātu lauku iedzīvotāju dzīvi un darbu. Tās ir veidojušies, lai nodrošinātu lauku iedzīvotāju dzīvi un darbu.

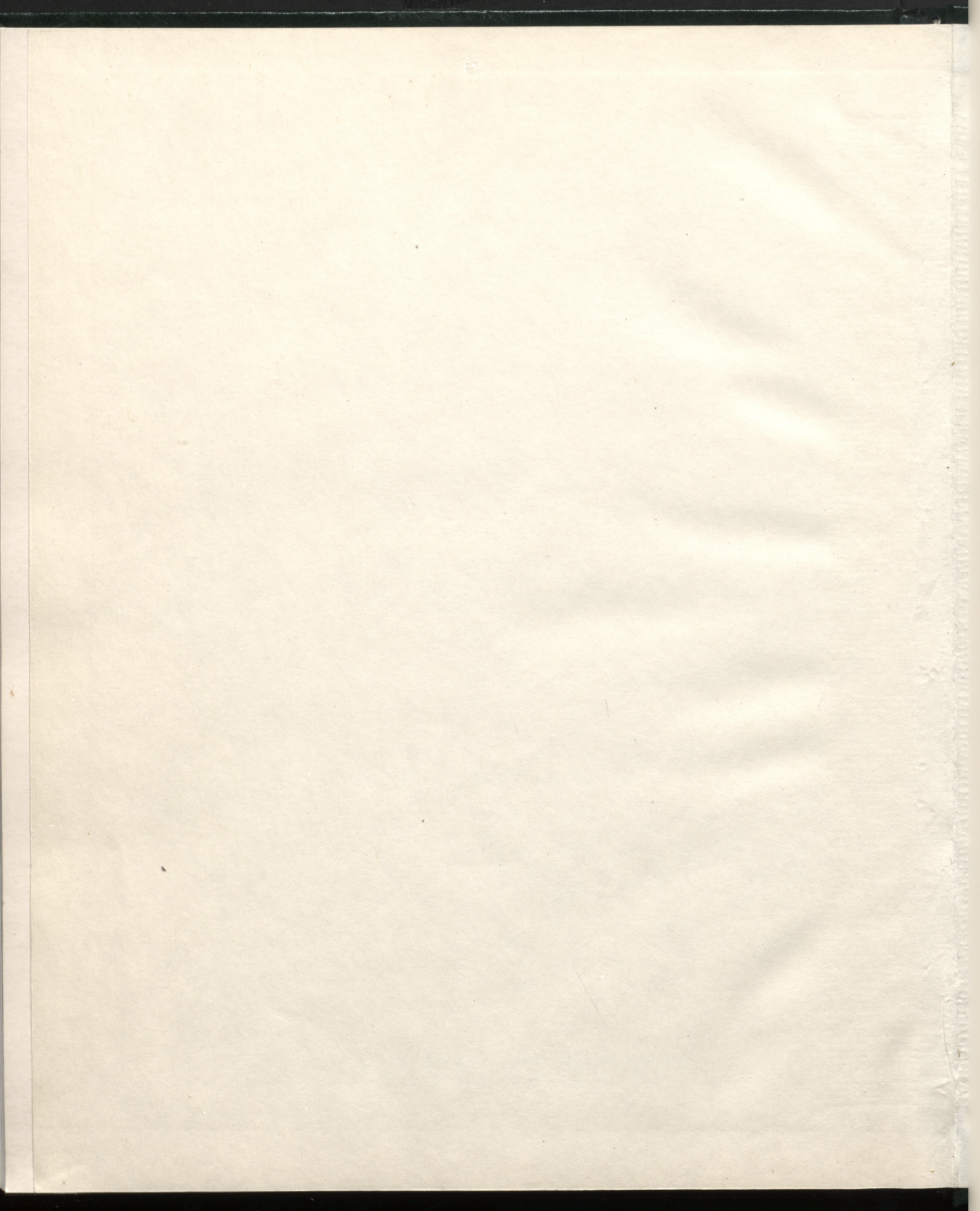
Arno Jevens, Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības departaments, Rīga, 1994. g. 100 lpp.

Latvijas lauku krōgi un ceļi ir senas un interesantas parādības, kas veidojis Latvijas lauku ainavu. Tās ir veidojušies ilgā gājienā, un tās ir daļa no Latvijas kultūras mantojuma. Šie krōgi un ceļi ir veidojušies, lai nodrošinātu lauku iedzīvotāju dzīvi un darbu. Tās ir veidojušies, lai nodrošinātu lauku iedzīvotāju dzīvi un darbu. Tās ir veidojušies, lai nodrošinātu lauku iedzīvotāju dzīvi un darbu.

Arno Jevens (1907) savā grāmatā "Latvijas lauku krōgi un ceļi" ir apkopojis un aprakstījis šīs interesantas parādības. Grāmata ir veidota, lai nodrošinātu šo krōgi un ceļus kā kultūras mantojumu. Grāmata ir veidota, lai nodrošinātu šo krōgi un ceļus kā kultūras mantojumu.

Latvijas lauku krōgi un ceļi ir senas un interesantas parādības, kas veidojis Latvijas lauku ainavu. Tās ir veidojušies ilgā gājienā, un tās ir daļa no Latvijas kultūras mantojuma. Šie krōgi un ceļi ir veidojušies, lai nodrošinātu lauku iedzīvotāju dzīvi un darbu. Tās ir veidojušies, lai nodrošinātu lauku iedzīvotāju dzīvi un darbu. Tās ir veidojušies, lai nodrošinātu lauku iedzīvotāju dzīvi un darbu.

Izdevējs: izdevniecība "Māksla". Reģ. apliecība nr. 2—0066.
Formāts 60 x 84/8. Iespiesta a/s "Preses nams". Pas nr. 321. Metiens 1000 eks.

Kontroleksemplārs

Ls 41 -

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305041574

95-6
L 44